

Quinta essentia medica theorico-practica. In duos libros divisa, quorum prior theoricæ fundamenta continens ... Nunc primo in lucem prodiit ... / [Francisco Suárez de Ribera].

Contributors

Suárez de Ribera, Francisco, 1686?-1738.

Celsus, Aulus Cornelius.

Hippocrates. Aphorisms.

Publication/Creation

Matriti : Ex typographia viduae Francisci del Hierro, 1732.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/jj4wspz6>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

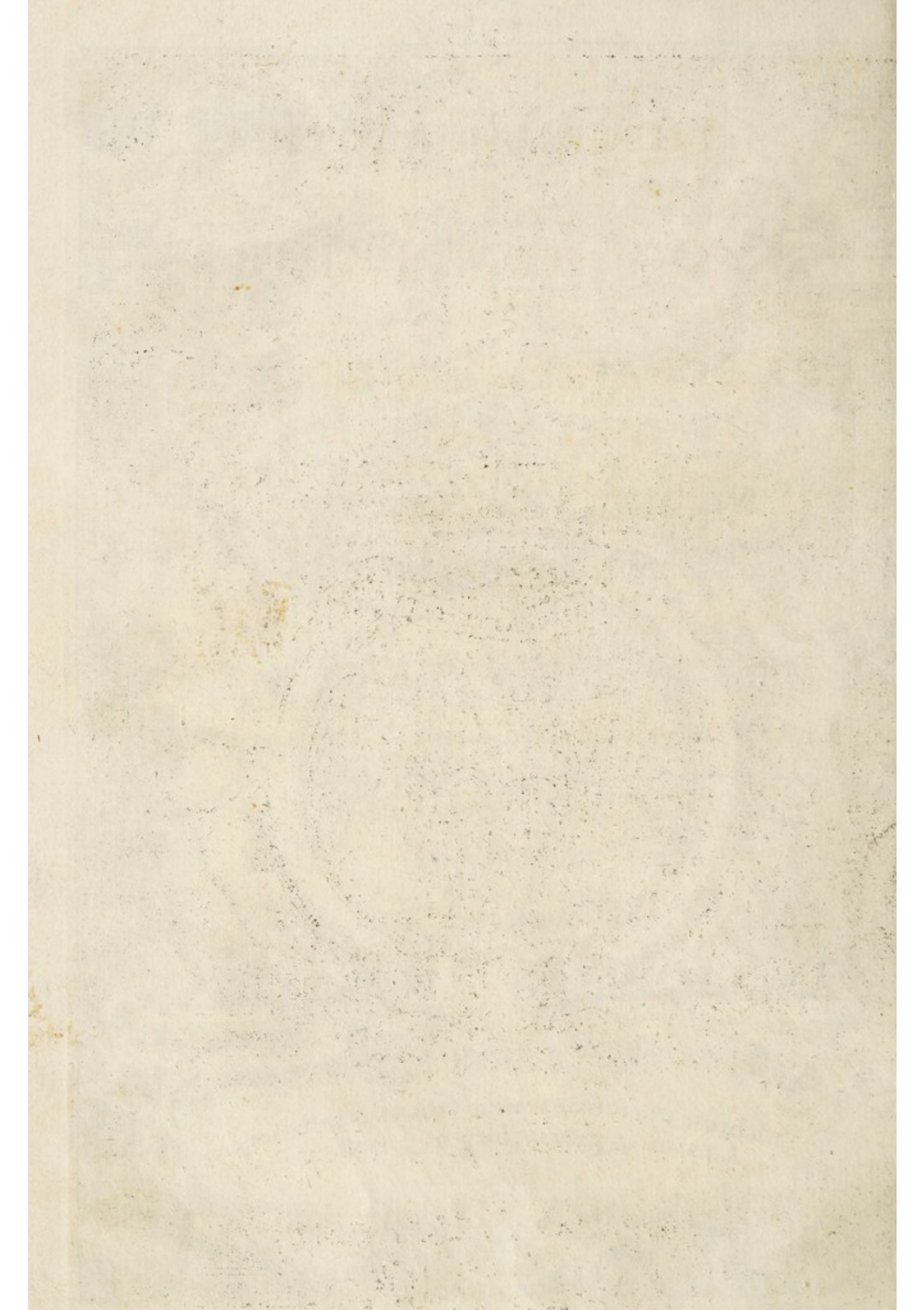

50205/B

Lo dio a esta Libreria D el Colegio Mayor
D Santos, su Colegial el 411mo. D. D. Juan
Gomez D Parada Obispo q fue D Yucatan, y
Goatemala, y oi lo es D Guadalupe en su
Patria Año D 1750

sobre a obra de
 o livro, em Colégio de S. Maria
 de S. Paulo, Ohio, para S. Paulo
 e S. Paulo, y a S. Paulo
 S. Paulo, S. Paulo

QUINTA ESSENTIA MEDICA
THEORICO-PRACTICA;
IN DUOS LIBROS DIVISA,
QUORUM PRIOR
THEORICÆ FUNDAMENTA CONTINENS
PRÆCLARISSIMO DOCTORI,
CATHOLICORUM HISPANIARUM REGUM
VIGILANTISSIMO ARCHI-MEDICO,
D. D. JOSEPHO CERVI
NUNCUPATUS,
NUNC PRIMO IN LUCEM PRODIJT.

AUCTHORE

D. FRANCISCO SUAREZ DE RIBERA A CUBICULO REGIS
*Medico ; Doctorali Laurea in Salmantina Academia insignito , ac
Regiæ Hispalensis Societatis Medico-Chimicæ
Alumno , &c.*

MATRITI: Ex Typographia **Viduae Francisci del Hierro.** Anno
Virginæ partus 1732.

95300

Judicum Cap. 12. Vers. 6.

Dic ergo Scibboleth, quod interpretatur spica. Qui respondebat, Sibboleth: Eadem littera spicam exprimere non valens.

Proverbium Tolosatum.

Fac benè, & non carebis Emulis; fac melius; & vinces omnes.

Senec. in Proverb. Græc.

Solum qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b30533934>

PRÆCLARISSIMO

INTER CATHEDRARIOS APOLLINI,
(PARMENSEM INTERROGA ACADEMIAM)
INTER APOLLINEOS NOBILI HEROI,
(ÆQUITES PARMÆ TESTANTUR)

D. D. JOSEPHO CERVI,

HISPALENSIS ACADEMIÆ SOCIO, AC PRÆSIDI,

A REGIJS CONSILIIJS,

(UTQUE PAUCIS MULTA COMPLECTAR)

CATHOLICORUM HISPANIARUM REGUM

ARCHIMEDICO,

PHÆNICI, &c.

D. O. C. Q.

Doct. D. Franciscus Suarez de Ribera.

Rocúl, ac velocitèr recedat
Cervus ille, eiusque torques
cum Epigraphe: *Noli me tan-*
gere, quia Cesaris sum. Ecce
(ut Auctor fileat loquente Li-
bro) ecce, inquit, ò Zoile: *Noli me tangere,*
quia Cervi sum. Sed Cesaris, an Cervi?
Imò, quia *Cervi*, Cesaris, Catholici in
quam nostri Hispaniarum Monarchæ

D. D. Philipi V. (quem Deus beatum faciat) cuius Archi-Medicum agit D. D. Josephus *Cervi* primas referens inter Apollineæ Facultatis Giganteos Heroes. In huius ergo clarissimum sinum (cur ergo alterius ?) spontè dilabitur , non quasi ad fontes aquarum *Cervus*, sed ad *Cervi* fons salubrium aquarum huius *Quintæ Essentiæ Medicæ Theorico-Practicæ*. Sanè *Cervum* si aspiciam, *Cervi* si spectem , nescio , quomē vertam. Est in *Cervo*, naturalibus testantibus , Medicinæ Quinta Essentia. Est *Cervi*, fama per compita , & plateas clamante Quintæ Essentiæ Medicus. Abs re non esset *Cervi* tanto adaptare , quæ de *Cervi* exuvijs Schroderus scripsit. Sed audire præstat Abbatem Picinnelum hæc verba facientem : *Præstantem Medicum, occultos morbos detegere , & detectos è corpore humano fugare solitum Cervi emblemate exornabis*. Quid aptius, & *Cervi* cognomine , & *Cervi* insignibus pollenti ? Si leant inter Academicos Intentos Ludovicus Lanzavechia, Marcus Antonius Adelpa , Scipio de Cella, Ludovicusque Sforzia

Picinnel.
lib. 5. cap.
5. num.
88.

zia symboli loco *Cervum* præferentes. Vel
(ut iam iam, Libro tacente loquatur Auc-
tor) Lemmate Cardinalis Doria suo *Cer-
vi* emblemate, nempe, *Vigilantibus* ; vel
S. Caroli Borromæi in Academia Salvato-
rum Papiæ, etiam ad *Cervum*, videlicet,
una Salus felicissimè gaude ; pariter in sinu
tuo fovens, quam in lucem traho *Medici-
næ essentiam*. Accipe gratitudinis ergo ti-
bi oblatum, & merito tibi debitum opus,
& crescens, ut *Joseph*, Longevus, ut
Cervi, vive Nestorianos annos, & iube.
Matriti, ex hoc nostro Mussæo, anno
1732. die 6. Decembri s.

CENSURA R. R. P. M. F. FRANCISCI UVALIA,
Ordinis Præmonstratensis Jubilati, & S. C. M.
Concionatoris, ac Cœnob. Santissimi P. N. Norber-
ti Matritensis Abbatis.

EX commissione D. Lic. D. Michaelis Gomez de Escobar, Vicarij Generalis huius Matritensis Curia, &c. Vidi opus, prælo paratum, cuius Titulus: *Quinta Essentia Medica Theorico-Practica*. Authore, de Orbe Litterario iam diu optime merito, Sapientissimo D. D. Francisco Suarez de Ribera, Salmanticensis Academia Doctore, Hispalensis Socio, Catholicae Maiestatis Medico. E cuius fecundissimo Musæo, ceu amenissimo Viridario, Apolineæ facultatis floribus, ac fructibus variegato, post tot, tantaque opera in lucem, publicamque utilitatem edita, nihil iam, nisi *Quintas essentias*, sperandum supererat.

Lib. 1.
Hist. Ec-
cles.

Mirantur, & meritò, plurimi, qui fieri possit; ut Salmantinus hic noster Doctor tot voluminibus, iisque accuratissimè elaboratis, edendis suffecerit, quot ediderit. Quibus id unum respondendum occurrit, quod Theodosio Sapientissimo Imperatori scripsit Sozomenus: *Interdium scilicet rem Militarem (nostrum autem Medicam) & corpus exercere, subiectionum causas exacte disceptare, iudicare, simul & agere, modo seorsum, modo publice, quæ sunt agenda considerare, totis verò noctibus Libris incumbere.* Id ipsum, & ego olim sæpissimè miratus sum; at vero cum iam lucernæ eius, veluti qua Hispania nostra opus habet, è Regio ærario oleum instillari contueor, nullus miror.

Sed nec Patriæ amore ductus extemporanei laudatoris Censuram incurram, utque Cenforis muneri

neri satisfaciam, ingenue fateor, nihil in hoc opere à sana Catholicæ Ecclesiæ Doctrina offendisse alienum, nihil bonis moribus non consonum, nihil prælo non dignum. Sic censeo, salvo, &c. In hoc Santissimi P. N. Norberti Præmonstratensis Ordinis Matritensi Coenobio. Die 29. Martij. Anno Domini 1732.

Fr. Franciscus à Uvalia.

LICENCIA DEL ORDINARIO.

NOS el Lic. D. Miguèl Gomez de Escobar, Vicario de esta Villa de Madrid, y su Partido, &c. Por la presente, y lo que à Nos toca, damos licencia para que se pueda imprimir, è imprima el Libro intitulado : *Quinta Effentia Medica Theorico-Practica*, compuesto por el Doct. D. Francisco Suarez de Ribera, Medico de Camara de su Magestad; atento que de nuestra orden, y comission ha sido visto, y reconocido, y no contiene cosa opuesta à nuestra Santa Fè, y buenas costumbres. Dada en Madrid à 14. de Noviembre de 1732.

*Lic. D. Miguèl Gomez
de Escobar.*

Por su mandado.

Joseph Fernandez.

EPISTOLA DOCTORIS D.
Michaelis Gregorij Garcia, ex Regia His-
palensi Societate Medico-Chimica, Medici-
nam primariam Soriæ facientis, ad Docto-
rem D. Franciscum Suarez de Ribera, Re-
gium Medicum, huius operis Aucto-
rem, &c.

A Te invitatus, Præclare Doctor; aliquantisper mentem
fingens silentium reperi, tuas consulens litteras, quin
necesse sit, ut tibi dicatur, quæ Julio Cæsari sunt dicta: *Quæ
miremur habemus, quæ laudemus spectamus.* Sed quia verum
est, quod pauci res ipsas sequuntur, plures nomina rerum, pluri-
mi nomina Magistrorum; ac pariter verum, quod transeunt ab
ignorantia ad præiudicium: Præ oculis habui Arnaldi moni-
tum: *Libros non ita legas animo contradicendi, & disputationum
prælijs concertandi; neque rursus omnia pro concessis accipiendi;
aut in verba Auctoris jurandi; neque denique in sermonibus te
venditandi, sed ut addiscas, ponderes, & iudicio tuo aliquatenus
utaris.* Idcirco perlectis tot prioribus voluminibus, ac dili-
genter opus recens evolvens, addiscentibus utile, ruminan-
tibus gratum, cunctisque Apollineæ facultatis Professoribus ne-
cessarium fore, minime in dubium vertam; naturam enim lit-
teræ tuæ perficiunt, & ab experientia ipsæ perficiuntur: ex-
go:

*Has tractent avidi, has volvant, manibusque revolvant
Invenient, ager quod Medicamen amet.*

Certe, si cui placet observationem expergefacerere suam, &
huic *Quintæ Essentiæ* obviam ire vult, compos eius fiet, de quo
ait Poeta:

*Et quoniam variant morbi variabimus artes,
Mille mali species, mille salutis erunt.*

Quod eo magis facere debet, qui vetusta novè, & novæ
quam plurima, non in circulo, sed in experientiæ arcanis in-

venta methodi lege distincta desiderat. Perge igitur, Eruditissime Doctor, & nunquam otiosus in publicam siste laboriosissimas tuas lucubrationes. Perge acriter, & alacriter, & prosperrime vive.

*Vive ergo vita nostro Promotor amande;
Et post facta Tuo vive per æva Libro.*

Ita indicabam in hac Sorienſi civitate, die 8. Septembris;
Anni 1732.

APPRO

APPROBATIO DOCTORIS D.
Emmanuelis Herrero, ex Gremio, &
Claustro Academiae Salmanticensis, in ea-
demque simplicium Medicamento-
rum Cathedrae Modera-
toris.

Opus cui titulus: *Quinta Essentia Medica
Theorico-Practica*, Auctore D. Francisco
Suarez de Ribera, huius Salmanticensis Univer-
sitatis (quà non felicioris, celebriorisque ubi-
que?) fausta prole, eiusdemque Doctoris Lau-
rea, in Facultate Apollinea decorato, & pro
meritis à Regali Cubiculo; Regij Supremique
Castellæ Senatus præcepto, & iussioni obsecu-
tus sedulo pervolvi, avide lustravi, & perle-
gi. Opus est Auctoris quam pridem mihi ami-
cissimi: *Nunc equidem fateor, fassoque ignoscat
Atrides.* (a) Ergo censores agam? aut quis non
iudicem recusabit amicum? encomiastem? sed
quis non laudes suspectas habebit?

(a)
Ovid. 12.
Met.

Verum enim vero, Auctoris, cuius iam du-
dum *magnas it fama per urbes*: (b) cuius in litte-
rario iam canitur toto nomen in orbe suum: (c) cu-
ius, quot exarata volumina (est hoc iam vigessi-
mum quintum) *tot linguæ, totidem hora so-
nant*:

(b)
Virg. 4.
Ænei.
(c)
Ovi. Ep.
21.

(d)
Virg. 4.
Ænei.

(d) *Quis valet verbis tantum, quis fingere laudes
Pro meritis eius possit, qui talia nobis
pectore parva suo quæsitæ volumina liquit. (c)*

(e)
Lucret. I.

Sed quod tenuitatem meam exsuperat in-
comptumque modum dicendi, publici iudicij
suffragium est.

Reprehendet tamen crediderim me nemo, si
Auctoris admodum mihi venerandi, dum non
valeo laudes referre, grates ipsi personam de-
bitas (& quidem immortales persolvo) pro
tot, tantisque laboribus in communem nostræ
facultatis utilitatem, & commodum susceptis.
Quis enim non gratuletur Scriptori, qui se ip-
sum totum tradidit, ut communi, & publico
bono consulat? quod ut assequatur, quæ non
tulit? quos non devoravit labores? noverint sa-
nè, qui nostræ facultatis pensa portaverint, &
vel à longè prospicient cæteri, si maturè con-
templentur, quemlibet Doctum Medicum, vix
sibi vivere, ne moriantur alij. Qui enim consi-
derent sedulo Sapientissimo Riberæ, vel Ribe-
rio nostro, nullam dici, & vix quidem, aut ne
vix, noctis partem relictam, quam lectioni tri-
buat, aut sibi vindicet quies, obstupefcent me-
ritò, qui fieri potuit, ut tanta, & adeo ingen-
tia volumina talibus, & tam selectis doctrinis
referta confecerit? Fas sit mihi in præsentiarum
illud Salmanticensis Doct. nostri, Santissimi
pau-

pauperum Villanovani Thomæ; paulo aliter
ultrapare. (f) Quando, obsecro, Auctor noster
meditatur, quod scribat? quando meditata scribit?
quando dormit? Et si hæc, quamvis ægre, con-
sumari valent; quando tot infirmorum domos
adire potest? quando invisere? paucis tamen
dicam, quando, aut quomodo infirmos invisit;
meditatur, scribit, sed vix dormit, quia adeo bre-
vissimo somno utitur (& hoc non nisi beneficio;
& iuvamine artis) ut satis ipsi, vigilare desivisse,
ut aiebat Hieronymus. (g)

Sic capacissima Riberij nostri mens, & in-
genium ea consumare valet, quæ plurimos gra-
varent forsitan plurimum. *Dulcis est somnus ope-*
ranti, scriptura, & experientia edocent; (h) &
cum tot, tantaque operetur Sapiens noster, nec
dulci declinat lumina somno, (i) sed laborioso stu-
dio impensius in dies incumbens, diviti libro-
rum suppellectili studiosos artis iuvat, & om-
nes edocet. Hinc si *famæ semper aliquid adjicien-*
dum, ne collabatur, (j) tanta Auctor noster adjit,
quod fecundæ menti, & pennæ ipsius me-
ritò adaptari valeat, quod Libro Primo, *adul-*
so, non deficit alter: aureus, & simili frondescit
virga metallo. (k) Alumnus est Doctor noster
Universitatis, & Civitatis Salmanticensis, quas
non nisi talis fausta decebat proles, quarum lau-
des, ut unà complectar dicam, (l) *quis genus ænea-*
dum,

(f)
Conc. 23
de Di. Aug.
gust.

(g)
Ep. 87.

(h)
Ecclesi. 5.

(i)
Virg. 4.
Ænei.

(j)
Plutar. in
moral.

(k)
Virg. 6.
Ænei.

(l)
Virg. 1.
Ænei.

*dum , quis Troie nesciat urbem , virtutesque , vi-
rosque.*

Iam ergo ad propositum accedens, & munus
censoris adimplens, brevi iudicium meum qua-
le quale promam. Opus hoc ingenio, acumine,
doctrinae soliditate, copia, claritate, & omni-
bus, quæ desiderari queunt, cæteris consonat
Auctoris. Ipsum opus de se in se loquitur, quia
perfectissimè elaboratum, nihil continens non
luce dignum, nihil non laudabile, nihil non
utile. Sic sentio, sic iudico. Salvo, &c. Sal-
manticæ XXIV. Kal. Augusti, anno Domini
M.DCC,XXXII.

Doct. Emmanuel Herrero.

CENSURA DOCT. D. EMMANUELIS JOLI DE
Orozco, ex Gremio, & Claustro Academiae Salmanticensis, & in
eadem Vespertina Cathedra in Facultate Medica Moderatoris.

POTENTISSIME DOMINE.

Supremi vestri Senatus iussu, vidi opus, cuius Titulus est:
Quinta Essentia Medica Theorico-Practica, Auctore D. D,
Francisco Suarez de Ribera, Catholicae Maiestatis Medico à
Cubiculo, &c. Et quidem vidi, & legi opus istud ea iucundi-
tate & fructu, quo prius latè discurrebam per copiosa eiusdem
Auctoris scripta, quæ in omnibus specimen in venio incessan-
tis studij, quocum, nec sine ingenti labore, sedulo notavit,
quidquid observatione dignum occurrit, quod plurimum cer-
tè est, in diuturna Medicinæ praxi. Nec minus in eis emicat
Christianus zelus, quo ægrotis sibi commissis consulit, quemque
curationes eximias, & magna Auctoris gloria secuta est. Cum
verò id fieri nequeat sine solitudine valdè impensa, tum in
evolvendis selectissimis aliorum Scriptorum voluminibus, tum
in scrutanda qualitate morborum, ut inde causa dignoscatur,
tum in servanda aptiori methodo istam debellandi; duo hinc
liquidissimè emanant, scilicet Auctorem nostrum, & vitam
suam studio in proximorum utilitatem devovisse, & nihil non
tentasse, ut mortales plena confidentia sibimet subveniri si-
nant, dum morbis præmuntur, dumque Deus ipse confiden-
tem ab eis erga Medicum exigit submissionem. O! quot de
Auctore nostro referre possent, quod de sollicito quodam Me-
dico gratulabundus referebat Seneca: (*lib. 6. de Benef. c. 16.*)
*Ex Medico in amicum transit... Sollicitus affedit, ad suspecta tem-
pora occurrit: Nullum ministerium honeri illi, nullum fastidio fuit:
Gemitus meos non securus excepit... Ingratus sum, nisi illum inter
gratissimas necessitudines diligo.* Adeo sollicitum, nec minus doc-
tum se ubique exhibet Auctor noster, & sibi integerrimè con-
stat in hoc opere, cui congruentissimè aptatur titulus: *Quinta
Essentia Medica*; in eo quippe expressum est quidquid in Medicis
disciplinis utilissimum, & hinc inde ab Scriptoribus ingeniosè
discussum invenitur. Propterea igitur, & quia nihil in ipso ope-
re invenio, quod Fidei Catholicæ & bonis moribus discordet,
Illud luce publica dignissimum censeo. Salmanticae die 2. Sep-
tembris. Anno Domini 1732.

Doct. Emmanuel Joli de Orozco.

EL

EL REY.

POR quanto por parte del Doct. D. Francisco Suarez de Ribera, Medico de Camara de mi Real Persona, se representò en el mi Consejo, tenia compuesta la Obra intitulada: *Quinta Essentia Medica Theorico-Practica*, y para poderla imprimir sin incurrir en pena alguna, se me suplicò fuesse servido concederle licencia, y Privilegio por tiempo de diez años para su Impression; remitiendole à la censura à quien pareciesse conveniente, y en su vista concederle dicho Privilegio. Y visto por los del mi Consejo, y como por su mandado se hizieron las diligencias, que por la Pragmatica ultimamente promulgada sobre la Impression de los Libros, se dispone, se acordó expedir esta mi Cedula. Por la qual concedo licencia, y facultad al expresado Doct. D. Francisco Suarez de Ribera, para que sin incurrir en pena alguna por tiempo de diez años primeros siguientes, que han de correr, y contarse desde el dia de la fecha de ella, el susodicho, ù la persona, que su poder tuviere, y no otra alguna, pueda imprimir, y vender el referido Libro de la Obra intitulada: *Quinta Essentia Medica Theorico-Practica*, por el original, que en el mi Consejo se viò, que vâ rubricada, y firmada al fin de D. Miguel Fernandez Munilla mi Secretario, Escribano de Camara mas antiguo, y de Gobierno del Consejo, con que antes que se venda se traiga ante ellos, juntamente con el dicho original, para que se vea si la Impression està conforme à el; trayendo asimismo fee en publica forma, como por Corrector por mi nombrado se viò, y corrigiò dicha Impression por el original, para que se tasse el precio à que se ha de vender. Y mando al Impresor, que imprimiere la referida Obra, no imprima el principio, y primer pliego, ni entregue mas que una sola con el original al dicho D. Francisco Suarez de Ribera, à cuya costa se imprime, para efecto de la correccion, hasta que primero estè corregida, y tassada la citada Obra por los del mi Consejo; y estandolo asì, y no de otra manera pueda imprimir el principio, y primer pliego, en el qual seguidamente se ponga esta licencia, y la aprobacion, tassa, y erratas, pena de caer,

è incurrir en las contenidas, en las Pragmáticas, y Leyes de estos mis Reynes, que sobre ello tratan, y disponen. Y mando, que ninguna persona, sin licencia del expreffado Doct. Don Francisco Suarez de Ribera, pueda imprimir, ni vender la citada Obra, pena que el que la imprimiere haya perdido, y pierda todos, y qualesquier Libros, Moldes, y pertrechos que dicha Obra tuviere, y mas incurra en la de cinquenta mil maravedis, y sea la tercia parte de ellos para la mi Camara, otra tercia para el Juez que lo sentenciare, y la otra para el Denunciador; y cumplidos los dichos diez años, el referido Doct. D. Francisco Suarez de Ribera, ni otra persona en su nombre quiero no vse de esta mi Cedula, ni prosiga en la Impression de la citada Obra, sin tener para ello nueva licencia mia, so las penas en que incurren los Concejos, y personas que lo hacen sin tenerla: Y mando à los del mi Consejo, Presidentes, y Oidores de las mis Audiencias, Alcaldes, Alguaciles de la mi Casa, Corte, y Chancillerias, y à todos los Corregidores, Asistente, Governadores, Alcaldes Mayores, y Ordinarios, y otros Jueces, Justicias, Ministros, y Personas de todas las Ciudades, Villas, y Lugares de estos mis Reynos, y Señorios, y acada uno, qualquier de ellos en su distrito, y jurisdiccion, vean, guarden, cumplan, y executen esta mi Cedula, y todo lo en ella contenido, y contra su tenor, y forma, no vayan, ni passen, ni consientan ir, ni passar en manera alguna, pena de la mi merced, y de cada cinquenta mil maravedis para la mi Camara. Dada en Sevilla à diez y nueve de Septiembre de mil setecientos y treinta y dos. YO EL REY. Por mandado del Rey nuestro Señor. Don Francisco de Castejon.

MENDA CORRECTA.

Pag. 1. col. 1. lin. 10. *Post*, lege *Quod*. Pag. 3. col. 1. l. 17. *dinstiguit*, lege *distinguit*. Pag. 6. col. 1. lin. 17. *mixcibilium*, lege *mixtibilium*. Pag. 14. col. 2. lin. 26. *porofus*, lege *porofa*. Pag. 17. col. 2. lin. 34. *temporis*, lege *temporibus*. Pag. 22. col. 2. lin. 30. *ponendum est motum*, lege *ponendus est motus*. Pag. 34. col. 1. lin. 20. *in lib. 2.* lege *in tract. 4.* Pag. 34. col. 1. lin. 28. *alitu*, lege *halitu*. Pag. 53. col. 2. l. 18. *aliquando ratione alterius materiae*, lege *aliquande accidentia ratione alterius partis materiae*. Pag. 57. col. 1. lin. 14. *causantur*, lege *causant*. Pag. 77. c. 1. l. 7. *impulſu*, lege *in pulſu*. Pag. 81. col. 1. lin. 14. *certo*, lege *certè*. Pag. 81. col. 1. lin. 27. *motus*, lege *motum*. Pag. 105. c. 1. lin. 22. *Œ*, lege *est*. Pag. 142. col. 1. lin. 24. *ſimpt homata*, lege *ſimpt homa*. Pag. 169. col. 2. lin. 16. *vero*, lege *utero*. Pag. 262. col. 1. lin. 4. *male*, lege *malæ*. Pag. 297. col. 2. lin. 2. *hepete*, lege *hepate*. Pag. 329. c. 1. l. 9. *in illi*, lege *in illis*. Pag. 330. c. 1. lin. 8. *putridinis*, lege *putredinis*. Pag. 333. c. 1. l. 18. *vebimentia*, lege *vehementia*. Pag. 337. c. 1. l. 36. *homorroides*, lege *hemorroides*. Pag. 339. c. 2. l. 16. *ligituris*, lege *ligaturis*. Pag. 346. c. 2. l. 26. *Gelenus*, lege *Galenus*. Pag. 357. c. 2. lin. 8. *3j.* lege *℥j.* Pag. 373. c. 1. l. 28. *Alkandali*, lege *Alkandal*. Pag. 408. c. 1. l. 11. *ſemm.* lege *ſeminis*. Pag. 411. c. 2. l. 8. *aſſiſtenda*, lege *à ſiſtenda*. Pag. 415. c. 2. l. 19. *negavit*, lege *negabit*. Pag. 417. c. 1. l. 32. *emeticotum*, lege *emetitorum*. Pag. 424. c. 2. l. 20. *ſaueci*, lege *ſucci*. Pag. 442. c. 2. l. 3. *Scorbuticls*, lege *Bechicis*.

Quintæ Eſſentiæ Medicæ Theorico-Præcticæ, Librum Primum, in quo fundamenta Theorica continentur, cuius Auctor eſt Doctor Salmantinus D. Franciſcus Suarez de Ribera à Cubiculo Regis Medicus, &c. Diligentè vidi, cemptiſque mendis correctis, ac nonnullis alijs parvi momenti, ſuo prototypo correfpondet. Matriti die 3. Decembris, Anni Domini M. D. CC. XXXII.

Lic. D. Emmanuel Garcia Aleſſon.

C. M. Corrector Generalis.

SUMA DE LA TASSA.

TAsaron los Señores del Real Consejo este Libro intitulado: *Quinta Effencia Medica Theorico-Practica*, su Autor el Doctor D. Francisco Suarez de Ribera, Medico de Camara de su Magestad, del Gremio, y Claustro de la Real Universidad de Salamanca, &c. à ocho maravedis cada pliego, como mas largamente consta de su original, firmado por Don Miguel Fernandez Munilla, Secretario de su Magestad, y su Escribano de Camara mas antiguo, &c. Madrid, y Diciembre 6. de 1732.

INDEX

UT LECTOR FACILE INVENIAT TABULAS
in hoc opere contentas.

TAbula I. Ad initium est collocata.

Tabula II. Ad pag. 1.

Tabula III. Ad pag. 72.

Tabula IV. ad pag. 104.

Tabula V. Ad pag. 206.

Tabula VI. ad pag. 212.

Tabula VII. Ad pag. 258.

Tabula VIII. ad pag. 352.

Tabula IX. Ad pag. 426.

IN LAUDEM AUCTORIS
accinebat suus Germanus Frater Fr. Petrus à
S. Bonav. ex Discalceata S. Pauli Provincia,
Concionator Theologiæ, quæ ad mores spectat,
quondam Lector, Apostolicus Notarius,
ac Ex-Guardianus.

EPIGRAMMA.

Non hic Ribarius, quantumque Ribera vocatur:
Nec Valles, quanquam vallet utrinque malum;
Iste nec Eximius, quanvis Suarius esto;
At Suarez, meritò non minus eximius.
Ribarius cedit, cedit Vallesque Riberae
Cui cedunt omnes; omnibus idque patet:
Quippè patent longè sex quinque volumina rerum
In quibus ars Medici pharmaca cuncta sapit.

ALIUD.

Arguit, expōit, callet, docet, erudit, orat
Suarez Theologus, sive Ribera Sophus.
Inde Sodalitio Sacro sub nomine Jesu
Suarez eximium, datque Ribera decus.
Sicque Sodalitio Medicus, Chemicusque Ribera
Fert alij laudes eximiumque decus.
Panditur eximius meritoque Ribera Suarez,
Qui solus tantis sufficit esse decus.
Ille fit eximius conclavi gloria Jesu;
Iste sed eximius gloria Pæonio.

Ita, Auctoris quoque Germanus Frater,

Fr. Joseph à S. Bernardino,

Ex Discalceatis Prov. S. Pauli, munere Concionator

FR. JOANNES A SANCTO ANTONIO, AUCTORIS
etiam Germanus Frater, Strictioris Observantiae Discalceato-
rum Provinciae S. Pauli, Theologus, Historicus, Ex Diffini-
tor, ac Custos duarum Provinciarum, Visitator in suisque
Communijs Praeses, Supremi Senatus S. Inquisitionis, à Theo-
logicis Censuris, ac totius Ordinis Seraphici Chro-
nographus concinnebat.

EPIGRAMMA.

Mercurius reperit Medicamen Apolloq; primus,
Apis, & Arabo, Phæbi genusq; Pater.
Hypocrates multis dederat praecepta medendi:
Archagathon primum Roma tenet Medicum,
Mussaëus sapiens, Chiron, floresq; Galenus
Queis Avicenna dedit doctus in arte sales.
Calsius, & Orpheus, Zacutus, Aruncius, Hermes,
Enriquez, Valles, Ribcriusque vigent,
Et Maroja simul, foelix Heredia fato,
Et Medicatorum cætera turba patens.
Sed cunctos, veteresq; novos medicamine doctos,
Ecce liquefactos hoc tibi præstat opus.
Omnibus ex illis melius digesta sub uno
Jussa Ribera tenet, datq; bilingue decus.
Ergo cupis cunctos Doctos Medicaminis artis
Unus pro cunctis ecce Ribera valet.

LECTORI.

EN candide Lector, post tot tantaque volumina Medica, Chyrurgica, & Chymica libentissimè, sudoribus meis, vernaculè tibi oblata, adhuc illos respuo, qui lucis publicæ exosi, volumina sua inter tenebras tradere malunt; unde ad horum aliquem conversus canit.

*In van con fegli oscuri
La notte del oblio vincer procuri
Come puo chiara fama
Trobar Colui, ch' esser oscuro brama?
Quasi notturno augello
Sei dell' ombre seguace, al sol ribello;
Ma se vovi luce in parte
Donar à le tue Carte,
Porgi le al foco in dono,
Poiche d' ogn' altra luce indegne sono.*

Qua propter, etiam nunc ante oculos tuos latiali sermone Medicinæ fundamenta novè jaciuntur. Quid ergo? Quid tibi cum hac lucubratione? *Quid* quæris vel *Quale*, cum de Medicinæ Essentia igitur? Opus proficuum à me requiris, vel versicolorem, discolorum, ac multicolorem, ut Pavo Stylum? Primum si spectes, stabis simul. Si secundum, sine me ibis, & Liber ibit sine te in oppida, Castella, & Urbes. Malo, ut me reprehendant Grammatici, quam, quod Medici infimæ latinitatis non intelligant. Nunquid stilus Ciceronianus, Manucij elegantia, Regulæ Donati, Arsque Nebrisensis salutis publicæ præferenda sunt? Absit. Notum illud Juvenalis, Satyra 10.

*..... Multis
Et sua mortifera est facundia:*

Sed scitè Poeta alter:

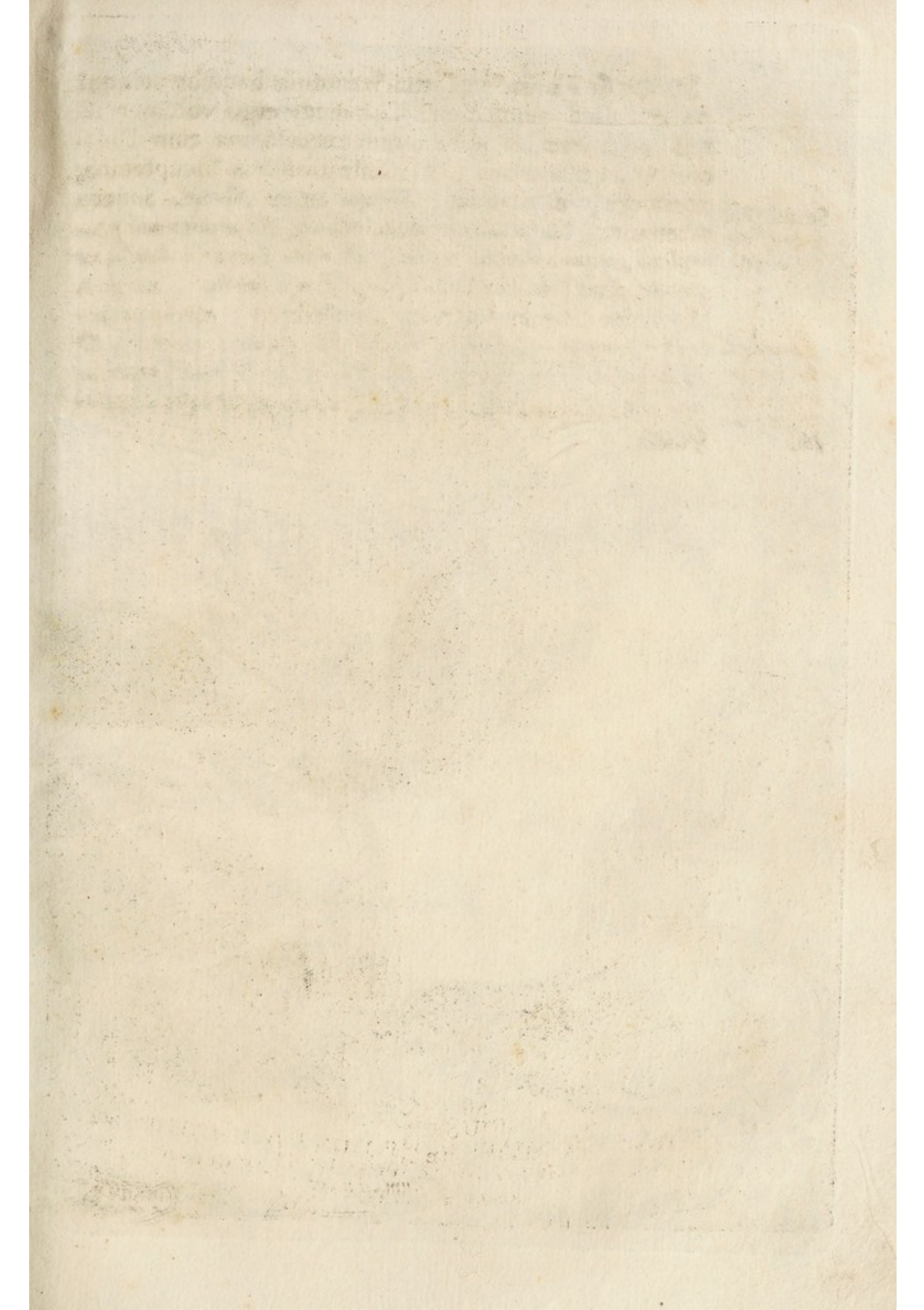
*Lumine percussa cessant maledicere Rana;
Et victus veri luce sophista tacet.*

Tibi, ò Zoile, & Rosa, & Viola, & Lilium, & Hias
cintus, floresque omnes placeant, placeat mihi, gratior

Senec. lib.
3. quæst. na-
tur. c. 31.

Andriolli
de Conser-
vand. Vale-
tud. in præ-
fata

torque fit Panis. Sed Græci Sermonis; haud ignaris, qui panem dicit, omne dicit: Commede ergo volumen istud, eo fruiere, & posteriorem expecta una cum Dioscoride accessionibus, & illustrationibus locupletato, & maiora vita comite: *Rerum enim Natura Seneca attestante, Sacra sua non simul tradit. Illa arcana non promiscuè, neque omnibus patent, interiore Sacrario clausa; ex quibus aliud hæc ætas; aliud quæ post nos subibit, accipiet.* Monitum demum Andriolli amplectens: *Antiquos artis Progenitores non despiciemus, licet incultis verbis, & in aliquibus experimentis defectuosos fuisse nunc reperi-
mus. In reliquo, vel Vale, vel Ora, sed utrumque concu-
pisco.*

QUINTA ESSENTIA
M E D I C A
THEORICO-PRACTICA.
LIBER PRIMUS.

IN QUO FUNDAMENTA THEORICA
continentur.

EXORDIUM.

Cornelius Cels. in Præfat. lib. 1. pag. 13.

Medicina est ars coniecturalis, neque respondet ei plerumquæ, non solum coniectura, sed experientia.

UM Medicina Adamo unâ cum perfectissima rerum omnium naturalium cognitione fuerit infusa, & post ipsius lapsum non penitus in illo extincta, sed obnubilata tantum merito, tam rationis, quàm experientiæ filia, nuncupatur. Post Medici Plures asserunt pri-

mos Medicæ artis inventores deduxisse ex veris rationis principijs, tam falsum est, quàm id quod falsissimum est.

Probatur: Omnia artis Medicæ inventa, in principio, nullo ratiocinio, sed mera experientia nitebantur. Omnes uno ore concedunt eam, usque ad Divini Hyppocratis sæcula em-

piricam fuisse; neque aliter fieri potest in ea re, cuius effectus ab ijs dependent; quorum vires nemo solo naturali lumine assequitur, & id circo Div. Thomas à Villa-Nova, ita scripsit: (in Concion. de Part. Virg) *Neque enim putandum est Hippocratem, Galenum, & Avicenam proprijs viribus, tanta de natura herbarum attigisse, sed quodam supernaturali instinctu, propter bonum hominum fortè, hanc peritiam consecutos fuisse.* Ineunte ætate Medicæ artis varia remedia varij homines tentabant, & cum in hoc, vel illo morbo iuvisse experientia comprobaverat, id in simili casu postea in usum veniebat, & ad probationem ante multa secula suos ægrotos Ægypti in publicas deferrebant vias, populum prætereuntem de morbi curatione consulturi: prompti Sacerdotes Ethnicorum erant, quo quisquam remedium sanatus esset, scriptis mandantes, observationes suas in templorum Adytis, etiam cum alijs subinde ægrotis communicandas reponebant; remedijs sic post longam experientiam repertis, inceperunt homines de eorum effectibus, secundum tùm temporis nota principia, ratiocinari: ergo non ponenda est Medicina post rationem, sed post inventam Medicinam ratio eius

est quæsitæ: ergo tota via errant, quorum sententia est, ratione à priori probare posse, omne, quod in Medica facultate occurrit: & ut tales eorum errorem confiteantur, legant, atque perlegant has divinas literas: (Eccles. cap. 8.) *Et intellexi, quod omnium operum Dei nullam posset homo invenire rationem eorum, quæ fiunt sub sole, & quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniet, etiam si dixerit sapiens se nosse non poterit reperire.* Nemo hucusque fuit, qui ostendere potuit necessariam dari connexionem inter huius, vel istius medicamenti usum, sive naturam, & effectum, qui inde sequitur. Inquiro nonnè: quis erit, qui nunquam aliquid vidit auditivè de incredibili, in humano corpore, effectû vitri Antimonij, qui solo suo ratiocinio posset explicare unum eius effectum, quem eius pulvis, vel infusio in œconomia animalis producit?

Non tamen id ita dictum volumus, quasi pro ijs militarem, qui omnibus viribus conantur in hac Medica scientia, seu arte, ut plurimi asserunt, suffocare omne id quod ratiocinium, id est, Philosophiam sapit. Nec illam Themisonis sententiam fovemus, nullius causæ notitiam ad morborum

cu-

curationem pertinere. Perscrutatio naturæ rerum quamvis per se sola non faciat Medicum, ea tamen eius artem certiores facit. Tamen falluntur, & fallunt, qui putant, & asserunt Medico sufficere lectionem, & experientiam scriptorum veterum, illi non minus delirant, quam qui præcipua fundamenta, & ornamenta alicuius domus inutilia iudicant. Veracissima loquor, quia experientia sine vera Philosophia nihil, nisi mera est nocens ignorantia, quum hac non ultra Agyrtae Medicus saperet: Qui nec distinguit sexum, ætatem, vires ægrotantium, nec anni tempora, nec regiones, tempestates, &c. Et idcirco legitime, & ex fundamento praxim exercere non potest, adeoque nec illi, qui vera Philosophia non imbuti sunt.

Hæc Medica ars, seu scientia, quum in se considerata, secundum certas, & determinatas leges motus, seu naturæ agat, certissima dici debet. Prout verò spectat Medicorum cognitionem, cui multa latent, immò infinita, queat dici incerta, seu coniecturalis ars: ita ut incertitudo Medicinæ ab ipsa arte non dependeat, quæ semper determinatè agit secundum voluntatem Authoris naturæ, sed ab hominum ignorantia hanc artem exercentium. Scire licet

quod Medicina in certum Methodum redigi cepit accrescente in dies observationum cumulo. Diversæ circa morbos observationes de die in diem, tanquam totidem membra, corpus illud composuerant, quod hodiè Medicam artem appellamus. In eo sensu dicitur ars, prout quantum fieri potest, præsentem conservat hominis sanitatem, & amissam restituit. Vocatur ars, quantum fieri potest, tum quia multa latent limitato ingenio humano; tum quia dantur incurabiles morbi, respectu cognitionis Medici: Ex hoc infertur Medicum posse præstare officium suum, si egerit ea, quæ occurrunt in arte, licet non semper curaverit morbum: propter idque Doctissimus Zacutus Lusitanus dixit in lib. 4. Histor. Medicor. Princip. *Nulla enim censetur imperfectio, quod Medicus finem suum non assequatur.*

His iam suppositis præmeditatis scire licet, quod Medicina à medendo dicitur, cuius definitio ita est: *Nobilissima scientia, seu ars, est Medicina, qua dispositiones humani corporis cognoscuntur, ut sanitas præsens conservetur, & amissa recuperetur.* Est nobilissima tripliciter; primò respectu originis, quæ est Deus, largitor, ac fons omnis boni; secundò respectu

obiecti, quod est homo, nobilissima omnium creaturarum; tertiò respectu finis, qui est sanitas, thesaurus pretiosissimus.

Circa obiectum Medicinæ afferunt ferè omnes Professores esse humanum corpus, sed oportet scire non tantum esse corpus humanum, sed totum hominem ex mente, & corpore organico constantem; quia nemini latere potest animam corpori iunctam, quam plurimis morbis obnoxiam esse; & eius argumenta non solum experientia nobis tradit, sed eorum mutux actiones, & passionés; hoc est, quod anima agit in corpus, & corpus in animam: ergo ex hoc infertur quod corpus vivens est circa quod agit Medicina.

Oportet scire, quod corpus humanum vivens, est quædam machina ingeniosa, mirabiliter constructa ad exercendas varias operationes, videlicet nutritio, generatio, sensatio, &c. Finis Medicinæ totus dirigitur ad medendum, & idcirco cum certitudine dicitur, quod Medicina tota est practica, seu factiva, quia omnes partes eius diriguntur ad medendum; unde plurimi affirmant esse artem, & non scientiam, cuius finis igitur est simpliciter contemplari, & intelligere: finis dupliciter considerari debet, dumtaxat proximus, & remotus: finis proxi-

mus Medicinæ est mederi corpori humano: finis remotus est corporis humani sanitas; quæ si sit præsens, per Medicinam est conservanda, & restauranda si absens sit.

Ex iam dictis manifesta est Medici nobilitas, cum Medicinæ obiectum sit corpus, & anima; & finis amborum sanitas: & supponendo quod Medicina non ex omni parte, & per se coniecturalis est, quia habet multa certa æquè, ac Phisica, ex qua oritur: sed incertitudo, ut iam dictum est, oritur ex defectu tantum exercentis, qui ex meris coniecturis cognoscit multoties, & coniecturando falli potest: & hac caligne cognita transseamus iam ad assignandas Medicinæ partes.

Quinque sunt partes Medicinæ; scilicet Physiologia, Pathologia, Semyotica, Hygiena, & Therapeutica. Physiologia est illa quæ considerat corpus humanum secundum eius naturam, seu structuram, & hæc pars Medicinæ, quæ communiter dicitur pars naturalis, quia considerat ea omnia, quæ naturaliter concurrunt ad constitutionem prædicti corporis est, quæ agit de materia, de forma, de ortu, de interitu, de elementis, de temperamento, de principiis Chemicis, de influentiis Astrorum, de temperamento humorum, de par-

partibus, de spiritibus, de facultatibus, & functionibus.

Pathologia, est quæ considerat corpus humanum in statu præternaturali, quæ pars Medicinæ primò agit de natura morbi, & de eius speciebus, tam essentialibus, quàm accidentalibus; secundò de causis, & de earum differentiis; tertio de natura symptomatum, & eorum differentiis, & causis; quartò tractat de crisi, seu mutationibus morborum.

Semiotica est tertia pars Medicinæ, quæ agit de signis, & primò agit de signis in genere, scilicet de natura, & differentia signorum. Secundò tractat de signis diagnosticis humoris in corpore dominantis; de signis partis affectæ per primariam passionem, vel per consensum partis laborantis; de signis speciei morbi, videlicet parvi, magni, maligni, contagiosi, & benigni, chronici, acuti, peracuti, & exactè peracuti; & de signis causarum morbificarum, bilis, pituitæ, melancholiæ, substantiæ serosæ, & flatuum, temporumque morborum. Tertio agit de signis prognosticis morborum, longi, brevis, salutaris, læthalis, & de modo quo morbus finietur per Crisim, de tempore quo finietur, de loco, per quem futura est Crisis, vel per alvi fluxum, vel per vo-

mitum, per lotium, per sudorem, per emorragiam, per menses, aut per hemorrhoidas; de signis futuri abscessus, nempe Parotidis, Bubonis, &c. de signis futuræ Paraphrenitidis, seu delirii, futuræ convulsionis, & futuræ recidivæ.

Hygiena est prima pars Medicinæ practicæ, & vocatur sanitas, vel valetudo, quæ agit de sanitate tuenda, ut sanitas præsens conservetur, quæ agit de rebus non naturalibus, videlicet, de aere, cibo, potu, motu, quiete, somno, vigilia, animique patematibus, &c.

Therapeutica, quæ est secunda pars practicæ Medicinæ, est idem ac habens vim curandi, quæ agit de Methodo medendi, ut sanitas amissa recuperetur, ubi docet quid methodus medendi sit, quid curatio; agit de indicationibus, & earum differentiis; etiam de indicantibus, & contra indicantibus; de inventione remedium, agit de evauatione, de revulsionem, de derivationem; etiam de sanguinis missione, de purgatione, de preparatione, & concoctione humorum. Et in fine huius exordij notare debemus, quod iste liber primus, claritatis gratia, dividitur in quinque tractatus continentes, iam assignatas Medicinæ quinque partes.

TRACTATUS PRIMUS DE PHYSIOLOGIA.

CAPUT PRIMUM

DE ELEMENTIS.

Elementa sunt simplicissima corpora ex quibus omnia alia corpora huius mundi spectabilia componuntur, & in quæ ultimò resolvuntur. Elementa sunt quatuor, videlicet Terra, Aqua, Aer, & Ignis, ex quibus componitur mixtum. Unio, seu coniunctio quatuor elementorum in corpore vocatur mixtio, quæ iuxta communem opinionem Philosophorum est mixtibilium alteratorum unio. Per ly *mixtibilium*, intelliguntur elementa, quæ inter se alterantur per suas contrarias qualitates, ut ex mixtione eorum procedat, quod vocatur mixtum, seu compositum.

Requiruntur quatuor conditiones, ut fiat vera mixtio: Prima, quod ea quæ miscentur, contrarias qualitates habeant, taliter ut quælibet operari possit in alia, & pati operationes contrarias. Secunda, quod res mixcibiles in tempore mixtionis habeant debitam proportionem,

tam in quantitate, quam in qualitate. Tertia, quod in tempore mixtionis in minutissimas partes dividantur, & quod quælibet particula mixti, licet minima, habeat in se partes mixtarum rerum. Quarta, & ultima conditio est, quod ea, ex quibus mixtum fuit compositum, maneant in illo, ad minus virtualiter.

Ab aliquibus inquitur: An quatuor elementa sint necessaria simpliciter pro mixtis? Affirmativè respondeo, & ita probō ex hoc axioma Phisico: *Unumquodque resolvitur in ea ex quibus componitur*; sed dum homo moritur, eius corpus resolvitur in ignem, aerem, aquam, & terram: ergo, quia tale corpus ex dictis quatuor elementis erat compositum. Et idcirco in lib. de Natur. human. dixit Hyppocrat. *Quando corpus humanum moritur, necesse est singula secreta reverti ad naturam suam, calidum*
ad

*ad calidum ; siccum ad siccum,
&c.*

Inquiritur : Utrum elementa maneant in mixtis formaliter, vel virtualiter ? Opinio communis, est quod formaliter non manent, sed tantum virtualiter: nam continentia virtualis stat in hoc, quod quælibet forma mixta virtualiter contineat formas elementorum, quatenus in se habet virtutem producendi debitas qualitates unicuique elemento, & in intensione debita, ut producat eius forma, quatenus est ex parte suæ virtutis. Neque est vana opinio eorum asserentium formaliter contineri in mixtis : nam formalis continentia videtur, quod sit necessaria ; quia alias falsificaretur compositio mixti ex quatuor elementis.

Dictum iam est, quod quatuor sunt elementa pro mixtis necessaria, videlicet *terra, aqua, aer, & ignis* ; ex quibus oritur temperies conservationis, & causa interitus : ex his qualitates, quæ primæ vocantur, procedunt, tam activæ, ut calor, & frigus, quam passivæ, ut humiditas, & siccitas.

Terra est elementum frigidum, & siccum ; *Aqua* est frigida, & humida ; *Aer* est calidus, & humidus ; *Ignis* est calidus, & siccus. Scire oportet, quod duo priora, nempe *terra,*

& *aqua* sunt talia, ut omnia corpora mixta, velut quædam materiæ fundamentales, magisque firmæ constituent, & in quæ tandem possunt resolvi. Duo verò posteriora elementa, talia sunt, ut quidem in mixtis reperiatur, eaque componant, ut aer, & ignis, qui, né aliquid vacuum sit, omnia interstitia, & poros corporum mixtorum replent, omniaque perfluunt, atque ita terram, & aquam, quæ de se velut mortua sunt, movent, ac vegetant, sed alio modo, hoc est, minus firmiter, neque alijs ita se commiscendo, & connectendo, ac qualiter aqua molem aquaticam, sine qua talis non est, & ventus molam velarem, sine qua etiam talis non est, constituit.

Notandum est, quod in elementis sunt considerandæ conditiones, & proprietates ; eorum conditiones sunt tres : Prima est, quod sint corpora simplicia : nam elementa componuntur ex materia, & forma, quæ corpora simplicia sunt ; quia materia, & forma sunt partes corporis. Secunda, quod elementa existant, & subsistant per se. Tertia conditio est, quod habeant qualitates ad faciendam, & refaciendam inter se mixta. Proprietates elementorum etiã sunt tres. Prima, quod elementa à nobis non attinguntur pura, sed

sed impura, v.g. aqua habet aliquam mixtionem terræ; aer habet mixtas partes aliquas vaporosas corporum, &c. Secunda, quod elementa extrema sint contraria medijs, v.g. terra, quæ frigida, & sicca est, contrariatur aeri, qui calidus, & humidus est, &c. Est tertia proprietas, quod habeant elementa unam qualitatem in gradu summo, & alteram in propè summum: in summo idem est ac habere qualitatem in supremo gradu; ponamus exemplum in igne, qui calidus, & siccus est; calidus in summo gradu, hoc est in octavo; siccus in propè summum, hoc est, in sexto gradu, & sic debemus de alijs elementis coniecturare.

Attentis iam prædictis conditionibus, & proprietatibus, ita assignantur definitiones elementorum; Terra est frigida, & sicca, quæ habet siccitatem in gradu summo, & frigiditatem in propè summum. Aqua est frigida, & humida, fluidaque, frigiditatem in gradu summo habens, & humiditatem in propè summum. Aer est calidus, & humidus, qui habet humiditatem in gradu summo, & calorem in propè summum; Ignis, qui calidus, & siccus est, habet calorem in gradu summo, & siccitatem in propè summum.

Terra habet præ alijs ele-

mentis particulas, in quibus innumerabiles, quoad figuram, & magnitudinem possunt concipi diversitates, ut crassas, tenues, graviores, leviores, duras, molles, rigidas, flexiles, acutas, obtusas, pungentes, scindentes, ramosas, non ramosas, amulosas, &c. quales in metallis, vitro, sale, aceto, alijsque corporibus reperiuntur. Aqua habet particulas suas magis conformes, flexiles, & oblongas, instar minutissimarum aliquot anguillarum, indeque fit, quod aqua tam facile se linteis, & panneis insinuet, ex eisque iterum, sine ulla macula se extricet.

Aer particulas habet duplicis generis, scilicet globulos æthereos, seu particulas aliquas rotundas, politas, ac exiguas quidem, sed maiores, quam sint particule ignis, flexiles, tenuesque, quæ globulis supra dictis facilem transitum concedunt, ac pro vario suo impulsu in auris tympanum auditum in nobis faciunt. Globuli ætherei dum à corpore luminante protruduntur, ac in fibrillas nervi optici impellunt, super illas statim motus aliquis, ad sedem animæ propagatur, qui sensum illum, quem visum vocamus in nobis excitat, eumque varium, pro motu vario radiorum, seu globulorum in linea, iuxta se politorum.

Ignis est calidus, & siccus, habetque calorem in summo gradu, & siccitatem in propè summum, & habet particulas subtilissimas, & tenuissimas celerrimè semper motas, & agitatatas, indefinitæ parvitatibus, hoc est quarum aliæ alijs in infinitum sunt minores, estque purior in Sole, & perfluit, ut mundum alter Oceanus, quævis corpora, etiam vim suam exercendo, ubi satis liberè non transit, ac eatenus in liquidis est causa fermentationis. Animadvertendum est, quod subtilis hæc materia, etiam est causa caloris, & frigoris, nam agitando quædam corpuscula, eaque vehementius in fibrillas nervorum nostrorum impellendo causat in nobis sensum caloris, sicut è contrà sensus frigoris in nobis excitatur, ubi fibrillæ nostrorum nervorum moventur à quibusdam corporibus à materia subtili minus agitatatis. Ultimò notandum est, quod triplex est ignis; primus enim est qui lucet, & calidus est, ut in candela. Secundus est qui non lucet, & calidus est, ut in calce aqua irrorata experimur, item in sanguine nostro. Tertius est qui lucet, sed non ardet, ut ille qui invenitur in aliquibus vermibus, & lignis putridis lucentibus.

Transecamüs iam ad quatuor primas qualitates de quibus constant elementa. *Calor* est qualitas prima activa, cuius effectus est iungere res homogeneas; & separare ætherogeneas; *frigus* est qualitas prima activa, quæ iungit res homogeneas, & ætherogeneas: *humiditas* est qualitas prima passiva, quæ efficit, ut res humida difficilè retineatur in suo termino, & faciliter in alieno; *Siccitas* est qualitas prima passiva, quæ efficit ut includatur res sicca faciliter intra suum terminum, difficultèrque in alieno; ut in lignis, & lapidibus experimur; namque lapides, & ligna per multum temporis spatium propriam figuram servant, & difficilimè alienam figuram contrahunt.

Primæ qualitates considerari debent dupliciter; videlicet universales, & particulares: pono exemplum in calore, & in humiditate. *Calor universalis* est, qui diffusus est per universum mundum, & facit ad universalem productionem, & idcirco vocatur Macrocosmicus; etiam dicitur influens, quia diffunditur ex astris igneis; sed præcipuè ex Sole. *Particularis calor* est, qui à re particulari procedit; talis est in animalibus, ut calor uteri, calor gallinæ ova incum-

bantis, &c. *Humiditas universalis* est, quæ per totam universitatem mundi est diffusa; unde fit copiosi vapores elewantur, & hinc pluvia, ros, nix, &c. gignuntur. *Particularis humiditas* est, quæ in rebus particularibus deprehenditur, & in eis determinata est, ut humiditas, quæ invenitur in cæpa, in pomo, &c.

In elementis etiam reperiuntur aliæ qualitates, quæ vocantur secundæ, & ab aliquibus dicuntur irradiantes: Porro istæ procedunt ex primis qualitatibus, tam activis, quam passivis, ex earum temperie, & mixtione: propter idque terra est gravis, & densa; aqua est fluida, & rara; aer subtilis, & rarus; & ignis subtilissimus, & rarissimus. Numerus secundarum qualitatum, seu earum ordo, quæ oriuntur ex prædicta temperie, & mixtione primarum est ita: Raritas, subtilitas, levitas, densitas, gravitas, crassities, mollities, lentor, durities, ariditas, friabilitas, asperitas, suavitas.

Raritas est qualitas secunda producta à calore, per quam res quæ habet eam attenuatur, & dissipabilis fit; patet in aqua, quæ iam attenuata à calore Solis, rarefit, & dissipabilis fit. *Subtilitas* est qualitas secunda,

quæ oritur à calore, siccitate, raritateque, per quam res quæ habet eam, fit tenuis, subtilis, & penetrabilis. *Levitas* est qualitas secunda habens ortum à siccitate, per quam res quælibet habens eam, efficit suum motum supra. *Densitas*, est qualitas secunda à frigiditate producta, per quam res, quæ habet eam infra suum motum exercet.

Gravitas est qualitas secunda, quæ originem habet à frigiditate, & densitate, ratione cuius quælibet res, ubi invenitur, suum motum infra exercet. *Crassities* est secunda qualitas à frigiditate, & densitate orta, per quam res, habens eam, fit solida, & minus penetrabilis. *Mollities* est qualitas secunda, quæ habet originem ab humiditate, per quam quælibet res, in qua invenitur, tactui non resistit. *Lentor* est qualitas secunda producta ab humiditate, sed minori, quam in mollitie, per quam res fit tenax, & glutinosa. *Levitas* est secunda qualitas, quæ originem habet à siccitate, per quam res facit suum motum supra. *Durities* est secunda qualitas à siccitate producta, ratione cuius res tactui resistit.

Ariditas est qualitas secunda à siccitate orta, per quam res quæ habet eam fit aspera, &

& sine succo. *Friabilitas* est secunda qualitas orta ex siccitate, per quam res fit parum glutinosa. *Asperitas* est qualitas secunda à siccitate producta, per quam res fit in superficie inæqualis, & offensiva tactui. *Suavitas* est qualitas secunda, quæ originem habet ab humiditate, & per eam res fit æqualis in superficie, & delectabilis tactui.

Præter assignatas qualitates dantur etiam aliæ quæ tertiæ vocantur; & istæ non immediatè oriuntur à primis qualitatibus, sicut secundæ; sed solum lato modo; inter quas numerant aliqui calorem, odorem, & saporem; nam istud plus attinet ad tractatum sensuum externorum. Præter manifestas has qualitates elementorum in mixto, dantur etiam occultæ, ab illis modo agendi omninò diversæ, & ab ipsa forma substantiali immediatè fluentes. Scire licèt, quod hæ occultæ qualitates sunt altioris ordinis, quam elementales; & occultæ vocantur, quia eorum origo non attingitur. Ponamus exemplum in lapide magnetico, & in qualitate maligna febrium, quæ malignæ dicuntur: in Magnete reperitur qualitas attractiva, per quam Magnes vim habet attrahendi ferrum. In maligna fe-

bre invenitur maligna qualitas, quæ ita definitur: *Est quedam qualitas præter naturam intendens vitæ destructionem, elevationi, & superiori modo, quam in qualitatibus manifestis experimur.*

CAPUT II.

DE TEMPERAMENTIS.

Temperamentum est congrua mixtio elementorum ad actiones proprias uniuscuiusque rei. Est optima definitio, quia temperamentum in genere consistit in congrua mixtione elementorum, alias functiones illius mixti non essent naturales, & ritè proportionatæ; & quia ad maiorem claritatem scire debemus, quod temperamenti essentia consistit in symmetrica proportionem qualitatuum corporis, supponendum est, antequam transeamus ad differentias, quod *qualitas est certa dispositio, seu contextus particularum insensibilium partes sensibiles constituentium, à qua nostrum corpus potest denominari quale.* In capite elementorum iam de primis qualitatibus loquitur, ex quibus ea qualitas, quæ in temperamento suam contrariam superat, temperamentum nominatur.

Dividitur temperamentum

in simplicem, & compositum: *simplex* est quod ab una simplici qualitate dependet, & istud quadrupliciter consideratur; videlicet temperamentum calidum; frigidum; humidum; & siccum: simplicia dicuntur, quia in prædictis quatuor temperamentis una tantum qualitas prædominatur suæ cōtrariæ.

Compositum temperamentum dicitur, quod à duobus primis qualitatibus combinatis procedit, & sunt quatuor; videlicet, *calidum, & humidum; calidum, & siccum; frigidum, & humidum; frigidum, & siccum.* Dicuntur composita quatuor assignata temperamenta; quia in illis plures qualitates primæ prædominantur suis respectivè contrarijs.

Temperamentum aliud est *naturale*, aliud *præternaturale*: temperamentum *naturale* est, quod conducit adesse, & conservari formæ, ut operetur naturali modo. *Præternaturale* est, quod ex se conducit ad formæ corruptionem, ut malè operetur. Datur etiam temperamentum cum materia, & sine materia; *temperamentum cum materia* est illud, quod ab aliquo humore conservante procedit. *Temperamentum sine materia* dicitur, quod à nullo humore conservante pender, & vocatur *immaterialle temperamentum*.

Etiam est duplex temperamentum, scilicet, *actuale*, & *potentiale*: *actuale temperamentum* est, quod actu temperat, seu disponit pro forma. *Potentiale* dicitur, quando non temperat in actu, sed habet qualitates, quæ ad temperandum requiruntur.

Dividitur etiam temperamentum in *qualitativum*, & *substantificum*, & hæc divisio fit, ut clariùs intelligatur quod supradictum manet. *Qualitativum* temperamentum est congrua mixtio qualitatum orta ex elementorum mixtione, tanquam instrumentum necessarium ad omnes perfectas operationes illius mixti. *Substantificum* est congrua mixtio partium materialium elementorum in mixto, ut ex illa in congrua mixtione resultet qualitativum temperamentum, pro actionibus proprijs uniuscuiusque rei.

Temperamentum dividitur in temperamentum ad *justitiam*, & ad *pondus*. Ad *justitiam* est, quando quatuor qualitates adquisiverunt talem proportionem, quæ mixto est necessaria ad suum esse, & operari. *Est ad pondus*, quando primæ quatuor qualitates in equilibrio sunt, quin una qualitas alteri qualitati excedat. Scire licet, quod aliqui asserunt non

dari temperamentum ad pondus, & fundamentum eorum stat in eo quod prædictæ qualitates non possunt esse æquilibratæ. Certissima est opinio Medicorum asserentium dari prædictum temperamentum, iuxta consensum Sorix Granatensis, & aliorum Authorum, in vola manus hominis ritè temperati; quæ sententia est admittenda ab omnibus, qui sciunt quod cutis nostri corporis temperatissima est, præsertim in vola manus, ac summis pulpellis digitorum.

S C H O L I A.

Quia temperamentum hominis non ut sic, sed individualitèr, ut Petri, Antonij, Francisci, &c. Medicus cognoscere debet, antequam eos curaturus est, oportet non ignorare hæc divisionem temperamenti hominis, quod dupliciter consideratur, scilicet, *simplex*, & *compositum*: *simplex* quadrupliciter cōsideratur ratione quatuor humorum naturalium, ut sanguineum, phlegmaticum, cholericum, & melancholicum: *compositum* vocatur mixtum temperamentum; & quodlibet ex quatuor simplicibus assignatis habet eius divisiones, videlicet sanguineo-cholericum. Sanguineo-melancholicum, & sanguineo-phlegmaticum. Aliud

est cholericum-sanguineum, & cholericum-melancholicum. Alterum est phlegmatico-sanguineum, & phlegmatico-melancholicum. Ultimum temperamentum compositum est melancholico-sanguineum. Melancholico-cholericum, & melancholico-phlegmaticum.

Animadvertendum est, quod prædicta temperamenta vitalia hominis, eiusque partium, à diversa fibrarum textura, & crassi sanguinis dependet; unde si sanguinis massa, sit calidior, & siccior, ac eius particulae tenuiores, sulphureæ, & valdè fermentescibiles prædominentur in ea, temperamentum cholericum emerget. Si particulae crassiores, aquosæ, & crudiores superent reliquas, tunc pullulat phlegmaticum temperamentum. Si viscidæ particulae inter mixtis salinis terreis præ alijs caput extolant, insurgit temperamentum melancholicum; etsi sanguis temperatus fuerit, ac dulcificatus oleosis particulis subtilibus, tunc emergit temperamentum sanguineum, quod melius est ad vitam magis producendam, & operationes collectivè melius exercendas.

Debet Medicus in promptu habere signa quatuor prædictorum temperamentorum, quæ indicant sanguineum tem-

peramentum, sunt habitus laxus corporis, floridus, porosus, & turgidus: vasa sanguifera exigua. Pulsus moderatus, & æqualis: sanguis fluxilis, & floridus; bonus appetitus; optima digestio ciborum, ac nutritio benè procedens. Somnus declinans ad profunditatem; animus liber, alacris, hilaris, & voluptatibus, otioque deditus.

Quæ signa indicant chole-ricum temperamentum, sunt habitus corporis strictior, durior, calidior, floridus quidem, sed minùs albus, & eius cutis præditus est minoribus poris: vasa sanguinea capaciora sunt, & ampliora. Sanguis floridus, & summè fluxilis, & calidus est. Pulsus fortis est, & vegetus: ob sanguinis fluxibilitatem, & vigorem motuum secretiones, & excretiones optimè procedunt: laudabilis est appetitus, & digestio alimentorum facilis; corporis nutritio sufficiens quidem, rarò verò superflua, & propter id corpus non redditur obesum: somnus est brevior, quam in sanguineo temperamento: animus alacris, liber, promptus, & pronus ad laborem, impaciens, inconstans, ad iram pronus, vindictæ cupidus, audax, in periculis intrepidus, &c.

Phlegmatici temperamēta-

ti ista sunt signa. Corporis habitus laxus, spongiosus, & mollis est, turgidus, palidus, frigidus, & valde porosus: vasa sunt angusta, sanguis tenuis, & aquosus est, ac hinc satis fluxibilis: pulsus languidus est, & rarus, cui etiam respondet tardior sanguinis motus, appetitus vagus, ut plurimum, digestio ciborum tardior, & ad obesitatem promptitudo. Somnus admodum profundus, & ad eundem magna propensio. Secretiones, & excretiones procedunt lento gradu; animus timidus, torpidus, & ad otium pronus, inconstans, &c.

Signa demonstrantia melancholicum temperamentum sunt constrictus, densus, & ficcus habitus corporis ob rigiditatem fibrarum, macilentus, palidus, vel ex livido subnigricans, frigidus, & eius cutis minùs porosus est: vasa sunt ampla. Sanguis eorum spissior est, & non adeò fluxibilis, quia est minùs dilutus ob multum terræ continens, & parum sulphuris: tardus est pulsus, & tamen fortis, appetitus est moderatus. Digestio ciborum est lenta, & eiusmodi est corporis nutritio. Somnus est brevis, qui sæpius interrumpitur in somnijs anxiosis: animus meticulosus est, suspiciosus, & taciturnus.

Notandum est, quod ex supra dictis signis facile veniet Medicus in cognitionem temperamentorum compositorum, seu mixtorum: prætereaque restat scire, quòd quatuor simplicia temperamenta habent suas mutationes, scilicet, quod sanguineum temperamentum mutatur in phlegmaticum, cholericum, aut melancholicum. Cholericum in melancholicum, aut sanguineum mutatur. Phlegmatici temperamenti mutatio in sanguineum fit, aut in melancholicum. Et temperamentum melancholicum in cholericum mutatur, aut in sanguineum. Supponendum est, quod plures sunt causæ mutationum horum temperamentorum: videlicet consuetudo, nutritio deficiens, vel excedens, morbi, corporis motus, & ætas, sed ista est causa præcipua, ut in sequenti capite de ætatibus videbitur.

Summæ utilitatis est in Medicina consideratio temperamentorum, tam ad cognoscendum, quàm ad curandum, quia exinde noscitur partium solidarum nostri corporis status, earumque maior, vel minor flexibilitas, porositas, & promptitudo ad motus per agendos, Item cognoscitur sanguinis status, & eius maior, vel minor fluxilitas. Item pulsus cordis

magis, vel minus vegetus, item successus secretionum, & excretionum, à quibus proximè dependet vita. Item alacritas animi, maior, vel minor ad actiones suscipiendas, tam vitales, quam morales.

Medicus ignorare non debet aliquas observationes circa prædicta temperamenta, quæ necessariae sunt ad benè medendum; & idcirco asserimus, quod sanguineum temperamentum meretur præferri reliquis, quia non adeo pronum est ad excessus, aut defectus. Notatur, non adeo frequentia ei e temperamenta pura, seu simplicia, igitur frequentius observamus mixta, seu composita. Item scire licet, temperamenta non planè mutari, sed nativum præadscititio semper obtinere prædominium. Item experientia docet, quod mutatio temperamentorum dupliciter debet considerari. Una est in melius, v.g. quando mutatur phlegmaticum in sanguineum. Altera verò in peius, quando sanguineum convertitur in phlegmaticum, & sic se habet res in alijs. Item oportet considerare temperamenta frequentius mutari in peius, quam in melius, cui rei prægressi morbi, ætatis mutationes, & vitia dietæ præbent occasionem.

Ultimò restat scire tempera-
ra-

ramenta partium nostrum corpus cōponentiū. Calidæ partes sunt cor, sanguis, spiritus, simplex caro, jecur, lien, renes, pulmones, pinguedo, &c. Partes frigide sunt, cerebrum, nervi, spinalis medulla, membranæ, tendines, ligamenta, cartilagine, ossa, &c. Sunt partes humidæ, sanguis, adeps, medulla ossium, caro musculorum, jecur, lien, testes, mammillæ, &c. Siccæ partes sunt, pili, ossa, cartilagine, ligamenta, tendines, membranæ, cor, &c.

CAPUT III.

DE ÆTATIBUS.

ÆTas est mēsurā vitæ humanæ sub determinato temperamēto orto ex ipsis, & variabili. Dividitur ætas in *Pueritiam*, *Adolescentiam*, *Iuventutem*, *Consistentiam*, & *Senectutem*. *Pueritia* incipit ab hora nativitatis, usque ad annum decimum quartum, & habet temperamentum calidum, & humidum. Scire autem licet, quod *pueritia* in quatuor partes ab aliquibus dividitur; nempe in *Infantiam*, *Pueritiam*, *Pubertatem*, & *Adolescentiam*. *Infantia* numeratur ab hora nativitatis, usque ad annum quartum, & ab alijs usque ad septimum extenditur.

Pueritia ab anno septimo usque ad decimum quartum. *Pubertas* enumeratur ab anno decimo quarto, usque ad decimum octavum. *Adolescentia* incipit ab anno decimo octavo, & extensionem habet usque ad vigessimum quintum.

Iuventus, seu ætas florens enumeratur ab anno vigesimo quinto usque ad quadragesimum; & temperamentum eius calidum est, & siccum; & secundum opinionem Doctorum aliquorum est eius temperamentum calidum, & humidum, declinans ad siccum. *Consistentia*, seu virilitas enumeratur ab anno quadragenario usque ad quinquagenarium, cuius temperamentum est calidum, & siccum ad frigiditatem declinans. *Senectus* dicitur illa, quæ ab anno quinquagenario usque ad sexagenarium extenditur, & eius temperamentum est frigidum, & humidum.

Senectus dupliciter consideratur videlicet prima, & ultima: prima est quæ iam manet definita. Secunda est illa, quæ etiam vocatur decrepitus. *Decrepitus* est, quæ enumeratur ab anno sexagenario usque ad finem vitæ, eiusque temperamentum est ipsum, ac primæ senectutis. Differunt tamen in hoc, quod decrepitus frigiditas est intensior, quia maior est

recessus ignis vitalis, & humidi radicalis.

Mors naturalis est quæ ad ultimam senectutem hominis subsequitur; nam mors naturalis talis dicitur, quia est terminus ultimæ senectutis. Mors violenta est, quæ à causa violenta procedit. Repentina mors est extinctio caloris nativi à corde influentis in universum corpus ab aliqua causa, sive interna, sive externa affatim, occurrente cum maxima, & violenta celeritate id agente.

Oportet notare quod omnes hominis ætates variationem habent, admittuntque iam plus, iam minus, iuxta individui vires.

Sexus etiam variat temperamentum: nam viri sunt plus calidi, & sicci quam foeminae, & mulieres sunt plus frigidae, & humidae, quam viri; & idcirco ratione humiditatis de aliquibus morbis minus periclitantur, quam viri, v.g. de Pleuritide, &c. ob minorem fibrarum rigiditatem.

Notare etiam oportet, quod quatuor anni tempora habent temperamenta correspondentia quatuor elementis. Vernalis tempus est calidum, & humidum, & correspondet aeri. Tempus æstivum habet temperamentum calidum, & siccum igni correspondens. Au-

tumnale tempus habet temperamentum frigidum, & siccum, sicut terra. Hiemale verò tempus habet temperamentum frigidum, & humidum aquæ correspondens.

SCHOLIA.

Licet scire, quod essentia sexus consistit in diversa conformatione, & temperie partium genitalium. Qui sexus duplex est, videlicet masculinus, & foemineus; prior plerumque calidior est posteriore, quod patet, quia habitus corporis est siccior, & partes sunt firmiores; actiones robustiores, & perfectiores; maior facilitas ad febrem, minor abundantia cruditarum, &c. quæ omnia ut fiunt à maiori calore ita cum indicant.

Dignum est considerationis, quod causa ætatum est diversa proportio caloris nativi, hoc, & in illo tempore vitæ, ob res naturales, vel præternaturam: & idcirco in partiali tempore vitæ humanæ observatur notabilis mutatio. Unde ob diversam assignatam proportionem ætates non circumscribuntur in omnibus dictis temporis annorum, sed alijs citius contingunt, alijs tardius. Pono exemplum in senectute, igitur frequentissime videmus

alios citius senescere, alios vero tardius. Et unos citius canos fieri observamus, alios vero tardius; quia causa canitiei in senibus est incoctæ humiditatis abundantia, adeoque incoloratæ, & albæ; atque ea præsertim circa tempora ex eo, quod ibi excrementa copiosiora sunt.

Causam proximam mortis in senibus constat esse nimiam sanguinis serositatem, remotam vero esse duritiem, & compactionem corporis, & remotiorem adhuc ipsummet calorem corporis prægressum esse: ergo in senibus calor natus extinguitur, & sunt frigidi ob excessum humiditatis, seu aquæ accessum; ut doctissimè exaravit noster Princeps Coe in lib. 2. de Diet. *Senes autem frigidi sunt, & humidi, quia ignis recessus contingit, aquæ autem accessus.*

CAPUT IV.

DE HUMORIBUS.

Humor est corpus fluidum, humidumque, in quod in primis nutriendum convertitur, & gignitur vi jecoris, pro corpore allendo. Hæc definitio est bona, quia constat genere, & differentia, & datur per omnia genera causarum. Corpus ponitur loco generis; fluidum denotat

causam formalem humoris; in quod in primis nutriendum convertitur explicat causam materialem, & talis causa materialis est chylus. Particula verò *vi jecoris* denotat causam efficientem. Pro corpore allendo causam finalem, & hæc ultima particula est differentia, per quam humor differt ab alijs naturalibus humoribus non alimentarijs, qui quidem ad alias nostri corporis operationes subserviunt. *Chylus est* quædam substantia alba genita intra ventriculum ex alimentis per primam coctionem.

Contra: chylus, lac, semen, & humiditates, quæ ex humoribus fiunt in partibus, & plures humores præternaturales, qui in ventriculo fiunt, & alij, qui à calore præternaturali generantur in alijs partibus, sunt humores; sed tales humores non definiuntur per dictam definitionem: ergo debet assignari definitio alia, quæ omnibus humoribus conveniat.

Respondeo distinguendo maiorem; lac, semen, & humiditates, & aliæ huiusmodi substantiæ sunt humores equivocè, concedo maiorem: propria definitione humoris, nego maiorem. Hippocrat. enim aliquando vocat humores quascunque corporis humiditates; nos verò in casu præsentis tantum lo-

loquimur de humoribus naturalibus, hoc est, de sanguine pituita, bile, & melancholia; prout comprehendunt massam sanguinariam, de quibus loquitur Hyppocrates in lib. de Natur. human. hæc sunt eius verba: *At verò corpus hominis habet in se ipsum sanguinem pituitam, & bilem duplicem, videlicet atram, & flavam, at hæ sunt corporis natura, & per hæc ægrotat, & sanus est.*

Massa sanguinaria est commixtio omnium quatuor humorum naturalium sub forma sanguinis. Supponendo, quod humores naturales quatuor sunt; sanguis, pituita, bilis, & melancholia, debemus facere aliquas dubitationes.

Inquiritur, utrum omnes quatuor humores naturales immediatè generentur ex chilo? Et affirmativè respondetur, quod constat ex ipsa humoris definitione iam assignata: ergo est de intrinseca, & essentiali ratione humorum, quod immediatè generentur ex chilo. Clarissimè patet ex Galeni Doctrina, qui in lib. 3. Facultat. natur. docet: *Quod tres coctiones necessario debent præcedere in alimento, ut possit nutrire, videlicet prima in ventriculo, in quo recipit formam chili. Secunda in jecore, & in*

omnibus venis, & arterijs ubi recipit formas humorum. Tertia verò in regione tertia, hoc est, in qualibet parte nostri corporis; ut possit converti in substantiam partium.

Contra: bilis, & melancholia possunt immediatè generari ex sanguine: ergo non omnes humores immediatè generantur ex chilo. Respondeo, verum esse bilem, & melancholiam immediatè generari ex sanguine, dum sanguis putrefit, ac dum est in statu præternaturali, & ita concedo antecedens; dum verò sanguis est naturalis, seu in statu naturali, nego antecedens: nam sanguis dum putrefit, pars tenuis transit in bilem, pars crassa in melancholiam; in præsentia verò non loquimur de statu præternaturali, sed de naturali.

Sanguis est humor calidus, & humidus, sapore dulcis, colore ruber sine foetore, genitus ex parte perfectiore chili: Sanguis est duplex; venalis, & arterialis. Venalis est crassus minus calidus, & plus ruber, quam arterialis, & est residuus à nutritione partium. Sanguis arterialis est tenuis, plus calidus, & minus ruber, quam venalis, pro nutritione partium destinatus.

Pituita est humor frigidus,

& humidus, colore albus, insipidus, genitus ex parte aquea chili, seu crudiori. Pituita est duplex naturalis, quæ manet definita; *præternaturalis*, est quæ non servit ad nutritionem partium, in quibus dominatur elementum aqueum, sed potius causat morbum. *Pituita præternaturalis* datur ratione saporis, & ratione substantiæ; ratione saporis est duplex, salsa, & accida; salsa est illa, quæ saporem habet salsum, & fit ex pituita naturali alimentaria, per specialem putrefactionem, vel propter commixtionem bilis, vel ob mixtionem alicuius substantiæ salsuginosæ. *Pituita acida*, est illa quæ habet acidum saporem, & fit ex insipida, & dulci causa dissipationis caloris, & sic ponitur acida ratione frigiditatis.

Pituita præternaturalis ratione substantiæ, est quadruplex; videlicet mucilaginosæ, seu lenta, cruda, vitrea, & gypsea. *Pituita mucilaginosæ*, vel lenta est illa, quæ habet nimiam crassiciem, & viscositatem, & fit immediatè, tum à frigiditate congelante, tum à calore partes tenues resolvente. *Cruda* est quæ nondum adquisivit formam pituitæ; respectu cuius cruda appellatur. *Pituita vitrea* est illa quæ in colore, & modo substantiæ si-

milis est albumini crudi ovis dicitur etiam vitrea, non quia reverà sit similis vitro, sed quia in colore, & modo substantiæ assimilatur materiæ, ex qua fit vitrum; & hæc species est frigidissima, & solet producere acerbissimos colicos dolores. *Pituita gypsea* est illa quæ assimilatur gypso, & generatur ex pituita glutinosa, quando à calore resolvuntur partes aquosæ; soletque generari in articulationibus, ut experimur in arthritide nodosa, seu tophacea.

Bilis naturalis vocatur ab aliquibus spuma sanguinis, & est humor calidus, & siccus colore palidus, seu flavus, sapore amarus, genitus ex parte ignea chili.

Bilis præternaturalis est illa quæ destruit substantiam corporis, loco nutritionis, & eius species sunt quinque, videlicet vitelina, porracea æruginosa, cerulea, & isatidæa. *Bilis vitelina* est in colore similis vitelo ovi cocti. Porracea, seu prasina, est illa, quæ in colore assimilatur follijs porrorum, & prasij: *Æruginosa* similis est ærugini vulgò cardenillo. Cerulea est, quæ illum colorem habet, qui Hispaniæ dicitur *azul obscuro*. Omnes istæ species bilis præternaturalis generantur ex magna unctione bilis facta à

calore adurentē, & partes humidas, & serofas consumente. Sic vitelina generatur per magnam uftionem. *Porracea* gignitur ex maiore uftione, & interfti notare, quod tales species gignuntur ex maiore, vel minori uftione, & funt magis, vel minūs activæ, iuxta maiorem, vel minorem mordacitatem, & acrimoniam, quam adquirunt, propter maiorem, vel minorem uftionem.

Sicut bilis naturalis vocatur flos sanguinis, ita melancholia vocatur fex sanguinis. *Melancholia naturalis* est humor frigidus, & ficcus, colore niger, sapore medio inter acidum, & ponticum, genitus ex parte terrestri chili. *Melancholia præternaturalis* est humor frigidus, & ficcus, colore niger, & sapore amarus: notare autem licet quod generari solet *atra bilis*, quæ nihil aliud est, quam permixtio humoris melancholici cum bilioso humore.

Notandum etiam est, quod dantur humores naturales non alimentarij, qui licet non inferviant ad nutritionem, valent tamen ad alias operationes faciendas, necessarias ad vitam conservandam; & sic bilis, quæ continetur intra vesicam feleam per ductum colidocum descendit ad intesti-

num duodenum, ad separationem chili, & ad irritanda intestina, ut valeant expellere fecalia excrementa. Melancholia naturalis non alimentaria continetur in liene, & per vasa brevia transfunditur ad ventriculum ad famem excitandam. Pituita naturalis non alimentaria continetur in articulationibus ad humectanda ligamenta, ut maneat flexibilia, ut motus facilè fiant.

Humores secundarij, seu secundæ humiditates nostri corporis sunt quatuor; prima humiditas vocatur innominata, & ab aliquibus capillaris, & oritur ex prima mutatione, quam recipiunt humores alimentarij, quando existunt in capitibus venarum capillarium dispositi exire ex vasis ad celebrandam nutritionem partium. Secunda vocatur Ros, & oritur ex prima humiditate per mutationem, quam recipit, quando expargitur per omnes partis poros, sicuti Ros. Tertia vocatur Gluten, & originem ducit à rore per mutationem, quam recipit, quando unitur partibus, & ipsis aglutinatur. Quarta vocatur Cambium, & oritur ex glutine, per mutationem, quam recipit, quando ex toto convertitur in partium substantiam, & eis assimilatur.

SCHOLIA.

QUAMVIS humores generentur in jecore, iuxta communem opinionem, licet scire, quod non solum in jecore; sed in corde, & in toto corpore generantur, quia in toto corpore inveniuntur venæ, & arteriæ, quæ sunt vasa, per quæ sanguis movetur, & non solum de jecore debet dici, quod sit colatorium sanguinis: sed etiam de reliquis partibus, in quibus vasa sanguifera sunt intertexta. Dicitur in corde, quia in eorum cisternis, seu ventriculis maximè agitantur partes chylæ à materia subtili, se invicem concutiunt, & immutant.

Dictum manet, quod pituita est humor frigidus, & quod melancholia est humor frigidus; sed hoc cum grano salis scire licet, quia omnes humores actu sunt calidi: ergo nullus est frigidus. Non inferitur ex hoc, quod malè dictum sit, pituitam esse frigidam, & item melancholiam: ratio est evidentissima; igitur nullus humor frigidus est, nisi comparative, hoc est, quod pituita, & melancholia non sunt humores tam calidi, sicut sanguis, & bilis.

Præter sanguinem vena-

lem, & arterialem, animadvertendum est, quod sanguis dupliciter à Medicis considerari debet, in abstracto, & in concreto: sanguis in abstracto est illa substantia, quæ colorem rubrum habet, per quem à reliquis humoribus distinguitur. Sanguis in concreto est ille, qui vocatur massa sanguinea.

Dictum manet, quod arterialis sanguis determinatus est pro nutritione partium nostri corporis; & istud non dicitur de sanguine venoso, quia arteriosus sanguis tantum est omnium partium corporis nutrimentum; venosus autem dicitur, quod à nutritione est residuus, & hic est, qui per venas reddit versus cor. Fiat demonstratio: veterinarij liberant Equos ab scrophulis, urendo, vel seccando arteriam, per quam nutrimentum communicatur; quia prohibito transitu sanguinis arterialis, exicantur scrophulæ: ergo quia prædictus sanguis est nutriendus.

Nec oblivioni ponendum est motum sanguinis, quia huius motus ad vitam custodiendam necessarius est, tam præcise, ut ille impeditus, naturaliter homo vivere non possit: sanguis constat duobus motibus: unus dicitur intestinus, alter vocatur localis, projectilis, progressivus, & circulativus.

rius. *Motus intestinus* appellatur, quando sanguis movetur ad lateramina vasorum sanguiferorum. Circularis motus, seu circulatio sanguinis, est motus, quo sanguis indefinenter abit per arterias à corde, iterumque per venas reddit versus illud.

Prædicti motus differunt inter se, in eo quod in intestino sanguis tantum movetur quoad latera vasorum; & in progressivo, seu circulatorio movetur versus eorum longitudinem. Iste motus circulatorius appellatur progressivus, localis, & proiectilis, quia sanguis per eum in eodem loco, nec subsistit, nec permanet; sed movetur successive ab uno loco, tanquam à termino à quo ad alium locum, tanquam ad terminum ad quem. Etiam circulatorius vocatur, quia per hunc motum, tanquam per quendam circulum sanguis reddit ad locum ipsum, unde exivit; hoc est, ad cor, tanquam ad eius fontem.

Hic est modus circulandi: sanguis ex vena cava, tam ascendente, quam descendente fertur ad dextram cordis auriculam, inde in ventriculum dextrum cordis, post sui in hoc ventriculo rarefactionem in arteriam pulmonariam, ex hac in venam pulmonariam, & si-

nistram auriculam cordis, inde in sinistrum ventriculum cordis, inde post alteram sui in hoc rarefactionem pellitur in arteriam Aortam, tam ascendentem, quam descendantem, & per totum corpus dispersam, ex qua denuò in correspondentes ramos venæ portæ, & cavæ, ad auriculam dextram, vel ut ante ducitur, idque secundum dicta quatuor modis, nempe immediate per inosculationem ramorum, & transfusionem, ex arteria, in adiunctam venam; vel mediate per carnem mediam inter venosos, & arteriosos ramos, & per sinus, eorumque ramos in cerebro, ubi sanguis ex arterijs carotidibus, & vertebralibus, à sinibus absorvetur, & ex his adiugulare amandatur.

Quatuor sunt fines circulationis sanguinis; primus, ut fiat nutritio partium. Secundus, ut corpus calefiat. Tertius ad generationem spirituum, tam vitalium, quam animalium. Quartus, ut à coagulatione præservetur sanguis.

Ultimò advertendum est, sanguinem in concreto esse Oceanum, à quo separantur variae partes fluidæ per glandulas in diversis partibus corporis, v. g. succus Pancreaticus in glandulis Pancreatis. Saliva in ductibus salivalibus.

&c. Et sicut sanguis iam satis constat, quod continuò circulat per arterias, & venas; ita succus Pancreaticus, saliva, & alij fluidi, qui segregantur à prædicto Oceano, non destituuntur circulari motu sui generis, quoniam omnes alternis vicibus à corde veniunt, & ad illud revertuntur excepta bile, iuxta opinionem aliquorum, Anathomichorum.

CAPUT V.

DE PARTIBUS.

P*Ars est corpus toti coherens communi vita coniunctum ad illius functionem, usumve comparatum.* Pars dividitur in similem, dissimilem, & organicam. *Similaris* est illa, quæ similes in se habet partes, v.g. arteria, vena, nervus, os, cartilago, fibra, vasa lymphatica, vasa lactea, &c. Et idcirco, quælibet pars arteriæ est arteria, quælibet pars venæ est vena, & sic de reliquis. Pars autem similis dividitur in partes sanguineas, & spermaticas. *Sanguineæ* sunt, quæ generantur ex sanguine, ut caro, pinguedo, & spiritus vitalis. *Spermaticæ* sunt, quæ ex spermate gignuntur sicut venæ, nervi, ossa, & alia similia.

Partes dissimilares sunt il-

læ, quæ si separentur, nec nomen, nec definitionem retinent cum ea parte, ex qua separentur, v.g. ossa, cartilagine, ligamenta, tendones, arteriæ, venæ, nervi, caro, pinguedo, &c.

Partes organicæ, seu compositæ illæ sunt, quæ componuntur ex dissimilaribus, & similes non sunt in suis partibus, v.g. caput, manus, &c. nam quælibet pars capitis non est caput, nec quælibet pars manus, manus est, &c. Partes organicæ dividuntur in Principes, & non Principes; Principes sunt de quibus procedit aliqua facultas ad omnes corporis partes conservandas, & idcirco tres numerantur Principes nostri corporis; & hæ sunt jecur, cor, & cerebrum, & dicuntur principales, quia sine illis homo naturaliter vivere non potest, & non solum prædictæ sunt partes principales, sed etiam aliæ; ut ventriculus, lien, intestina, &c. quia sine his vita conservari non potest; quare scripsit Hyppoc. hunc aphorismum: *Vesica discisa, aut cerebro, aut corde, aut præcordijs, aut aliquo ex intestinis tenuioribus, aut ventriculo, aut jecore, aut liene, lethale est.*

Cerebrum, & cor dicuntur partes principaliores, quia ab illis dependet aliqua facultas,

tas, & quia ab ipsis partibus influit aliquid necessarium pro operatione gradus sensitivi, pro vitæque conservanda; & hoc patet experientia: nam ligato nervo partes supra ligaturam moventur, & sentiunt, & contrarium contingit infra ligaturam; ligata arteria, partes, quæ sunt infra ligaturam ipsam non pulsant; in morbis in quibus impeditur transitus spirituum animalium à cerebro in subiectas partes, quemadmodum contingit in paralysi, & apoplexia, quia obstructus est exortus nervorum, partes infra obstructionem non sentiunt, nec moventur, non ob aliquam rationem, nisi quia deficit aliquid, quod necessario debet communicari à cerebro parte principali, pro operatione gradus sensitivi.

SCHOLIA.

Certissimum est compositionem esse nostrum corpus ex partibus humoralibus, seu fluidis, & solidis: fluidæ, seu liquidæ iam dictæ manent in capite præcedenti. Reliquæ partes sunt solidæ, & unæ firmæ sunt magis, quam aliæ.

Omnes solidæ partes de se sunt albæ; patet hoc ex illarum ablutione, aut commaceratione in aqua, per quam ex-

trahitur tinctura sanguinis, quo omnes nutriuntur. Inferitur ex hoc, quod sanguis circuletur per carnem; quia si ita non esset, in eius tubulis non contineretur, nec albesceret per supra dictam ablutionem, aut commacerationem in aqua.

Iam sunt assignatæ partes principes, sed adhuc sciendum est, quod sicut sanguis, & spiritus sunt partes principales inter fluidas; similiter inter solidas sunt principales cerebrum, & cor: quia toto corpori largiuntur aliquid absolute necessarium ad vitam. Cerebrum videlicet toto corpori spiritum, & cor etiam sanguinem largitur. Nisi enim cor det sanguinem, cerebrum citò patitur eclipsim omnium suarum actionum, & sine hoc partes aliæ non vivunt. Cerebrum autem, nisi cordi spiritus supeditet, quibus per vices constringatur, mors ostium pulsat.

Ministræ partes duarum principaliorum partium sunt hæ, quæ deferunt id, quod absolute necessarium est ad vitam, v. g. nervi, arteriæ, & venæ; nervi sunt ministri cerebri; arteriæ, venæque ministræ sunt cordis.

Iam dictum manet, quod dantur partes sanguineæ, quæ

rum materia ex qua in prima sua conformatione totalis est sanguis: & quod spermaticæ partes sunt, quarum materia ex qua totalis in prima earum conformatione semen est. Sed scire oportet, quod etiam dantur partes mixtæ, hoc est, inter sanguineas, & spermaticas, quæ factæ sunt in prima earum conformatione ex æquis portionibus seminis, & sanguinis.

Solet dividi pars tripliciter ratione officij, videlicet in naturalem, vitalem, & animalem. *Naturalis* est pars ad functiones naturales eliciendas principaliter comparatas. Sunt tales ventriculus, intestina, hepar, lien, pancreas, &c. *Vitalis* est principaliter comparata ad eliciendas vitales functiones; & numerantur tales cor, & pulmones. *Animalis* est pars principaliter comparata ad functiones animales eliciendas, v. g. cerebrum, animales spiritus, nervi, spinalis medulla, oculus, membranosa partes, nervosa, & aliæ quæ ad animales actiones faciunt.

Ignorare non debet Medicus ea, quæ requiruntur, tam ad bonam constitutionem partium dissimilarium, quàm ad earum optimam conformationem: Ad constitutionem bo-

nam quinque requiruntur: prima est conformatio; secunda magnitudo; tertia numerus; quarta situs; & quinta unitas; quæ omnia etiam competunt ad constitutionem bonam dissimilarium partium. Ad conformationem necessaria sunt tria, prima est figura: secunda meatus, & cavitates; tertia est superficies.

Animadvertendum est, quod in hoc capite non loquitur de partibus tam fluidis, quàm solidis in specie, quia agendum erit in Anathomica introductione ad librum secundum in quo fundamenta practica continentur.

CAPUT VI.

DE SPIRITIBUS.

Spiritus est corpus tenuissimum, & levissimum eorum, quæ in nostro corpore sunt. Spiritus duplex est, vitalis, & animalis. *Vitalis* est corpus mobile à corde per arterias in totum corpus diffusum, genitum in sinistro cordis ventriculo ex aere cum vapore sanguinis commixto, ut facultas vitalis conservetur, & calor nativus in sua temperie custodiat. *Spiritus animalis* est corpus tenuissimum, & levissimum, genitum intra cerebri ventri-

cu-

culos ex spiritibus vitalibus ad sensum, & motum corporis efficiendum, & conservandum.

Scire licet, quod spiritus vitales sunt calidiores animalibus, & probatur: spiritus vitales fuerunt à natura ordinati in subsidium caloris; nativi sed spiritus animales in hunc finem non sunt à natura producti: ergo spiritus animales sunt frigidiores vitalibus.

Amplius probatur: Pars privata spiritu vitali redditur frigida; pars verò spiritu animali privata, licet sensu motuque privetur, ut apparet in paralysi, suum tamen debitum calorem servat: ergo quia spiritus vitales sunt calidiores animalibus.

Contra: Lux est causa productiva caloris, ut patet de luce à Sole communicata; sed spiritus animalis est lucidus: ergo est calidior spiritu vitali. Respondeo: distinguo consequens, est calidior in actu virtuali, concedo consequentiam, in actu formali, nego consequentiam. Lux enim non continet formaliter calorem, ut patet in aere lucido frigido, sed in actu virtuali, quatenus valet in alium subiectum illum producere, & in hac consideratione spiritus animalis potest dici calidior, quantum est ex se, licet in actu formali, & de

facto minùs de calore possit communicare, quia rarioris est materiae; & quia vitalis cum in actu habeat calorem perfectione modo illum communicare valet.

SCHOLIA.

QUamvis aliqui asserant in nostro corpore non dari spiritus; contrarium defendere debemus; igitur mille experimentis comprobatum est: iam manet dictum, quod spiritus est corpus tenuissimum, & levissimum; sed etiam est asserendum, quod est subtilissimum, purissimum, & calidum, genitum ex sanguine in subtilissimam substantiam resolutum, ac exactè volatilifato, quod est maximè necessarium instrumentum omnium actionum edendarum.

Manet dictum, quod in corpore dantur spiritus animales, & vitales: usus animalis spiritus est ad efficiendas sensitivas operationes, & locomotivas. Usus vitalis est, ut circulatio sanguinis conserveatur, & ut supeditet calorem vitalem cunctis partibus insitumque spiritum restauret.

Licet scire, quid sit spiritus insitus, & quid influens: insitus spiritus dicitur ille, qui omnibus partibus implantatus est à primæ vitæ exordio. Spi-

ritus influens dicitur ille, qui à partibus principalibus communicatus est partibus ad restorationem insiti. Animadvertendum est, quod spiritus insitus, & influens essentia est unus, cum idem, qui influus est in parentibus, & in generatione semen fecundat, sit in filiis maxima ex parte insitus.

Sugilari non debet, quod in memoriam non traditur spiritus naturalis, sed nemo mirari debet, quia talis spiritus non datur; quamvis ab aliquibus in hunc modum definatur: *Est spiritus in jecore genitus ad functiones naturales eliciendas.* Hoc evidentissimum est, quia specialis sanguificatio, aut spirituum generatio non fit in hepate, quod inferitur ex Scholijs iam factis in capite de Humoribus.

Ex cerebello potissimum veniunt spiritus inservientes actionibus non voluntarijs, atque monstrant hoc medullofæ striæ ex hoc, ad nervos vagi paris. Hinc ratio habetur, quare pulsus, & respiratio omnino non pereant in apoplexia, quæ partim fiunt per illos nervos. Etiam talis spiritus conducit ad partium nutritionem, & idcirco animalis spiritus vocatur succus nutritius, & conducit ad nutritionem, separando non nihil partium fibras,

& latera pororum ad se invicem, & sic sanguini viam sternendo.

Quin videatur vanus philosophandi modus, & quin opponam admisioni spirituum vitalium, animaliumque, asserere debeo, quod hi spiritus essentia sunt unus, nomine tamen diversi, qui dum micant, & gliscunt in sanguinaria massa, dicuntur vitales, sicut animales appellantur, dum se extendunt in cerebro, & nervis liberiori radio, ad hoc, ut partes nostri corporis moveantur, & sentiant.

Enodatè loquor iterum, tantum unum esse spirituum in nostro corpore, & ut non videatur ridicula opinio, dico: Unum esse spiritum tantum, qui prout facit animales actiones est animalis, isque dicitur iterum sensorius, vel motorius, prout in partem nervi medullarem, quæ motui, vel membraneam, quæ sensui inservit; & qui est vitalis, prout facit actiones vitales, & naturalis, tunc vocatur ab aliquibus, prout facit actiones vulgò naturales, & sic de cæteris, idque sine ulla specifica distinctione: nam animalis spiritus sanguini commistus denuò est vitalis, & ab illo in cerebro sequestratus, est iterum animalis.

Immò absolutè aliqui Anatomici asserunt, quod unus tantum est spiritus in corpore, videlicet animalis; dicunt quod iste est spiritus solus, utpotè eius essentia consistit in celeberrimo motu aliquarum particularum tenuissimarum à sanguine separatarum. Tales Authores assertivè dicunt, quod vitalis spiritus non est verus spiritus, sed tenuissima pars sanguinis, atque de eius essentia, ut ab eo non sit separabilis: eo modo, quo vinum extracto spiritu, definit vocari vinum, sed benè, ut à spiritu illud dicitur spirituosum, & ita sanguis à spiritu vitali spirituosus, vivensque nominari potest. Licèt scire, quod quælibet opinio ex prædictis potest admitti.

CAPUT VII.

DE FACULTATIBUS.

Facultas est principium proximum alicuius operationis ad quam ex natura sua est constitutum, & ordinatum. Facultas dividitur in naturalem, seu vegetativam, in animale, seu sensitivam, & in vitalem. Naturalis residet in jecore, animalis in cerebro, & vitalis in corde.

Hoc supposito sciendum est facultates naturales dividi

in Principes, seu ministratas, & in non Principes, seu ministrantes. Ministratæ facultates sunt tres: Generatrix, Autrix, & Nutrix.

Facultas Generatrix est ea vis animæ, qua homo producit similem sui ad ipsius speciei conservationem. Facultas Autrix est ea animæ vis, per quam corpus augetur ob conversionem alimenti in propriam substantiam. Facultas Nutrix est ea vis animæ, per quam mediante calore naturali alimentum convertitur in substantiam nostri corporis, ad restaurandum quidquid dissipatur, resolvitur, & consumitur eius functio; actio, seu operatio est ipsa nutritio. Nutritio ita definitur est restauratio substantiæ corporis deperditæ.

Facultates ministrantes sunt quatuor, attractrix, retentrix, concoctrix, & expultrix. Facultas attractrix est ea vis animæ per quam partes attrahunt ad se alimentum utile ad ipsas, & talis facultas fit per fibras rectas, & ratione caloris, & siccitatis. Facultas retentrix est ea vis animæ, per quam partes alimentum retinent attractum, & talis facultas non solum fit ratione caloris, & siccitatis, sed etiam per fibras obliquas.

Facultas concoctrix est ea animæ vis per quam partes im-

mutant alimentum retentum, & assimilant sibi ipsis. Expultrix facultas est ea vis animæ, per quam corpuscula inutilia nutritioni partes expellunt, & fit per transversas fibras.

Facultas vitalis est animæ vis, per quam in corde spiritus vitales generantur, & in toto corpore vita conservatur. Facultates, quæ vitali facultati inserviunt sunt duæ, dumtaxat, facultas pulsifica, & respiratoria: pulsifica facultas est illa dilatans, & contrahens cor, & arterias, cum qua dilatatione, & contractione facultati vitali inservit. Facultas respiratoria est ea vis animæ per quam aer attrahitur ex cerebro per nares, & fauces in pulmonem, & ipsum cor.

Facultas animalis est ea vis animæ, per quam homo exercet sensum, & motum, functionesque animæ in partibus. Principales facultates, quæ in cerebro resident sunt tres, videlicet imaginatio, ratiocinatio, & memoratio; imaginatio est illa animæ actio, qua omnium obiectorum species, per sensus externos ministratas, percipiuntur. Ratiocinatio, aut intellectio est actio animæ per quam homo intelligit, discurret, & ratiocinatur; & facultas hæc est peculiaris

homini, & solum illi convenit; reliquæ verò hominibus sunt communes, & brutis. Memoratio est operatio quædam animæ ad retinendas, & conservandas obiectorum species.

Aliæ sunt facultates, quæ animali inserviunt, & hæc minùs principales sunt, videlicet sensitiva, & motiva: sensitiva est ea vis animæ per quam obiecta externa percipiuntur in proprijs organis, eius actio sensatio vocatur, & species eius dumtaxat quinque sunt, nimirum visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Visus sensus est, per quem obiectum visibile diaphano illuminato, tanquam causa mediata per oculos percipitur. Auditus est quidam sensus, quo homo obiectum audiendi aptum per aures percipit. Odoratus est sensus quo obiectum odorandi aptum per nares homo percipit. Gustus est sensus, quo per linguam, & palatum obiectum gustabile, dumtaxat sapor, percipitur. Tactus est sensus quo per quamcumque corporis partem medijs nervis, obiecta tangibilia, & qualitatem dolorificam, homo percipit. Facultas motiva est ea animæ vis, qua homo sua propria virtute movetur, & quando movetur sua propria virtute vocatur voluntarius motus; & id-

idcirco dupliciter motus consideratur in homine, videlicet animalis, & naturalis: Animalis est iam dictus voluntarius, quia si vult, pedem, aut manum movet, & si non, motum non mandat: Motus naturalis ille est, qui in corpore fit, aut homo velit, aut nolit, ut motus cordis, arteriarum, &c.

SCHOLIA.

EX iam dictis circa naturalem facultatem infertur, quod est ea, quæ elicit actiones naturales: ea iterum varia est, & nullus mirari debet, quia sicut actio naturalis est varia, estque à parte rei sanguis, & spiritus, aliæque partium quoad magnitudinem, figuram, &c. dispositiones, quatenus eliciunt actiones naturales.

Non solum admittit facultates Galenus, sed etiam Hippocrates mentionem fecit de facultate; quamvis fremant aliqui contra Priscorum Doctrinam famosam, & decantatam facultatum. Legant illi moderni celebratissimum Coo, & in lib. de Veter. Medic. invenient verba sequentia: *Facultatem quidem intelligo extremas humorum qualitates, & vires nosse.* Unde cum nostro Principe nullas præter extremas humorum qualitates, at-

que vires facultates agnoscunt plurimi laureati, quæ in statu æquè naturali, ac morbofo multum valoris, atque ponderis obtinent.

Ridicula non est opinio eorum, qui asserunt quod genericè tres facultates, videlicet naturalis, vitalis, & animalis non influunt à partibus principibus in reliquas partes corporis, quia omnes originaliter insunt in partibus omnibus, subiectivè tamen ob actiones eius magis apparentes in hac, vel illa parte, magis residere dicuntur; sic facultatis naturalis, & vitalis sedes est jecur, & cor; animalis verò cerebrum; sed adhuc restat scire, quod facultates distinguuntur inter se per diversitatem actuum, & obiectorum, non autem ratione originis.

Ad elucidandam doctrinam facultatum, debemus animadvertere, quod nomina hæc, potentia, facultates, vires, & virtutes sunt synonyma; sunt autem potentia animæ qualitates quædam effectrices omnium humanarum actionum: etsi enim prima, & principalis causa actionum sit anima hominis, tamen sine potentijs anima non agit. Oportet scire, quod potentia differunt ab ipsa animæ substantia in hoc, quod potentia augmen-

mentum, & decrementum suscipiunt, & cessare possunt, animæ verò substantia, neque augetur, neque diminuitur, & per æternitatem durat. Cum itaque unica anima complures edat actiones, ad eas utitur varijs potentijs, virtutibus, seu facultatibus. Ex iam dictis infertur quam verum sit quod facultas nihil aliud est quam illa corporis dispositio, qua quid potest agere; non quod illud agitur, sed quod agi potest, adeò ut facultas æquæ, ac potentia, sit res quæ non spectat præsens, sed futurum: & idcirco ritè dicitur, quod facultas sit potentia diversarum actionum, seu functionum, quæ in nostro corpore fiunt.

CAPUT VIII.

DE FUNCTIONIBUS, seu actionibus.

Functio est motus activus, seu effectus alicuius facultatis in parte aliqua corporis. Considerari licet opus, & usum: opus est actionis obiectum permanens habentis effectus: est verò usus, cum pars ex se non actionem edit, sed alterius adiuvat.

Tot sunt differentiae functionum, quot sunt facultatum differentiae in nostro corpore;

ita omnes actiones humanæ ad tria genera, tresque illas potentias, tanquam ad causas efficientes referuntur; suntque functiones omnes naturales, vitales, & animales; & prout fuerint tales actiones, talis nostri corporis erit status: ergo si sint inculpatae, sanitatis erunt præludium; etsi viciosæ, tunc morbi sunt indices.

Quamvis functio est multiplex, tamen reducitur ad duas classes; videlicet materialis, & immaterialis: immaterialis est functio, quæ fit ab anima rationali independenter ab organis. Functio materialis est, quæ ab organis nostri corporis dependenter perpetuo conficitur, tanquam instrumentis sine quibus non.

Præter assignatas differentias transeamus iam ad explicandum quid sint naturales functiones: istæ sunt, quæ ex facultatibus naturalibus producuntur, veluti sunt generatio, partium conformatio, nutritio, augmentatio, sanguificatio, assimilatio, quibus subserviunt naturales propriæ actiones dictæ, attractio, retentio, concoctio, alteratio, & expulsio, quibus addi potest cibi potusque naturalis appetentia, quam famem, sitimque appellamus.

Vitales functiones sunt, quæ

quæ proferuntur ex corde per potentiam animæ, vitalem, si-
ve irascentem, veluti sunt mo-
tus cordis, qui duplices sunt,
pulsus nimirum, & affectus.
Constat cordis pulsus ex dupli-
ci motu, scilicet ex dilatatione,
& ex constrictione cordis, quo
motu, & arteriæ omnes pul-
sant. Affectus, siue animi per-
turbationes sunt motus cordis
turbulenti orti ab obiectis bo-
nis, aut malis, in quibus cor
non tam agit, quam patitur.
Scire restat, quod species af-
fectuum sunt *letitia, tristitia,*
spes, consideratio, desperatio,
metus, amor, odium, misericor-
dia, invidentia, verecundia, pu-
dor, humanitas, morositas, mo-
destia, &c.

Functiones animales sunt,
quæ excitantur à potentia ani-
mali in cerebro existente, quæ
triplicis differentiæ sunt. Pri-
mæ enim sunt inorganicæ, &
sunt in cerebri ventriculis,
seu cavitatibus, quæ sunt pro-
priæ solis hominibus, veluti
sunt sensus communis, siue
receptio sensibilibus qualita-
tum in abstracto, imaginatio,
ratiocinatio, seu dijudicatio,
& memoria; his annumerari
possunt somnus, & vigilia, quæ
passiones potius, quam func-
tiones cerebri dici debent. Se-
cundæ sunt organicæ, homi-
nibus communes cum brutis,

quæ extra cerebrum per ner-
vos, & propria instrumenta
perficiuntur, veluti sunt func-
tiones sensuum externorum,
visus, auditus, odoratus, gus-
tus, & tactus. Tertiæ sunt, quæ
sunt in omnibus partibus cor-
poris, quemadmodum sunt ac-
tiones motus voluntarij, ut
ambulatio, apprehensio, & par-
tium extensio, ac contractio.

Oblivioni tradendum non
est, quod in nostro corpore
sunt alij motus locales, qui
non gubernantur à voluntate;
sed quia oriuntur à causis mor-
bificis, & violentis, non nu-
merari debent inter functiones
animales, sed potius inter pas-
siones; tales sunt rigor, tremor,
horror, pandiculatio, oscitatio,
iectigatio, tussis, cordis palpitatio,
vomitus, singultus, &c.
Quid autem singulæ functio-
nes sint, & quomodo quibus-
que organis, & in quem finem
in vita perficiantur, addiscen-
da sunt ex lib. de Anima.

SCHOLIA.

Magnæ utilitatis est quid-
quid agitur de functio-
nibus, quæ sunt exercitia fa-
cultatum: functiones, quæ in-
serviunt individuo conservan-
do sunt prædictæ tres, videli-
cet naturales, vitales, & ani-
males, & quamvis satis dictum

fit de illis, oportet tamen clarificare.

Vocantur functiones naturales ita, quia inserviunt varijs mutationibus assumptorum, quatenus cum natura conveniunt, quia semper agunt eodem modo. Primò numeratur inter functiones naturales sitis, quæ est appetitus potulentorum, & partim oritur ex defectu humiditatis in sanguine, & partim ex obstructione salivalium vasorum.

Scire licet, quod eorum obstructio, seu coarctatio osculorum vasorum, salivalium, producit oris ariditatem, quæ excitat in cerebro motum, vel sensum, unde in anima sequitur illa forma cogitationis, quæ vocatur sitis.

Secundò inter naturales functiones occurrit fames, quæ est appetitus sculentorum, proveniens à velicatione orificij ventriculi; & talis velicatio excitatur ab alitu acidi, seu à melancholia, quæ vocatur naturalis non alimentaria. Tum à reliquis restantibus in ventriculo, tum à pancreatico succo in tenui intestino effervescente assurgente: Hæc veritas demonstratur ex iuvenibus, & nocentibus; & sic experientia constat acida excitare famem.

Inter functiones vitales nu-

merantur dilatatio, & contractio cordis, taliter, ut sine his non datur pulsus cordis, neque arteriarum. Pulsus dilatatio est motus à centro ad circumferentiam factus; sed contractio est motus, qui contrario modo fit. Restat scire, quod ille motus, qui vocatur pulsus non est in uno determinato loco, sed per totum corpus, ubi arteriæ dispersæ sunt, ut ex sanguine propulso ad quasvis partes fiat illa functio, quæ vocatur nutritio, cuius ope restauratur quod in corpore consumptum est, & eius consumptio causa est perpetua actionis ignis vitalis in omnes partes, uti in lampade flamma consumit oleum.

Parvi momenti non est scire quod animales functiones revocantur ad quatuor summa capita; prima ad sensus externos; secunda ad sensus internos; tertia ad animi motum, & quarta ad motum corporis. De externis sensibus iam egimus in capite de facultatibus, ubi numerantur, & definiuntur; sed restat scire, quod affectiones horum sensuum, somnus, & vigilia sunt. Etiam egimus de tribus sensibus internis, quorum promptuarium memoria est.

In prædicto capite de facultatibus tractati fuimus de

mo-

Motu voluntariō, & involuntario, qui attinent ad corporis motum; sed quia non egimus de motu animi, seu de eius passionibus, in præsentia asserimus, quod tales animi passiones, seu motus, possunt referri ad septem classes: in prima, respectu obiectorum, tanquam opposita, sunt *amor*, & *odium*. In secunda sunt *letitia*, & *tristitia*. In tertia *spes*, & *desperatio*. In quarta *ira*, & *metus* sunt. In quinta *crudelitas*, & *clementia*. In sexta *gratulatio*, & *invidentia*. Suntque in septima classi *commiseratio*, & *insultatio*. Advertendum restat, quod omnes animi passiones elucidabimus in lib. 2. huius operis.

Quam optimum sit contemplare dependentiam varietatis externorum sensuum, in Medicina, nemo integri iudicii ignorat: talis varietas dependet tantum à varietate nervorum, qui afficiuntur à diversis obiectis, & prout nervi collocati sunt in varijs corporis partibus, sensationes, & perceptiones inde provenientes nanciscuntur varia nomina; adeò ut sensationes omnes in hoc solo convenient, quod mediante illo, quod nervi afficiuntur ab obiectis eas affectiones, usque ad cerebrum promovent. Et idcirco cum af-

ficiuntur nervi oculorum, hæc affectio vocatur *visus*. *Auditus*, cum nervi aurium. *Odoratus*, cum narium nervi afficiuntur; cum afficiuntur nervi linguæ, vocatur *gustus*, & cum afficiuntur nervi superficiei nostri corporis dicitur *tactus*.

CAPUT IX.

IN QUO ENODANTUR
definitiones aliquarum rerum,
quæ ad Physiologiam
attingunt.

Nullo alio modo incipientes Professores Apollineæ scientiæ brevissimè in ea possunt imponi, si instructi fuerint brevibus sermonibus: optimum enim in artibus, scientijsque omnibus genus docendi; id est, quod non verbosa oratione, atque in infinitum excurrente, sed paucis contenta perbelle dignoscitur, in ulla tam necessarius non est modus docendi, quam in Medica facultate; cum Medicina conferat ad vitæ usum, sitque inventa ad salutem hominum; ac pulchra, nec contineat, tam pauca præcepta, nec eam assequi videatur facile esse; quare utilissimæ sunt definitiones, ut quæ multa docere paucioribus possunt. Certissimum est, quia definitio est, quæ brevi sub

monitione nos ducit vocibus in rerum subiectarum notionem.

SECTA, est assensio ex dogmatum multitudine, sequentiam inter se ad unum finem habentium.

DOGMA, seu **DECRETUM**, est consensus rei in actu; communiter ita dicitur; sed propriè magis vocatur Dogmatica rationalis secta. Tres sunt Sectæ Medicinæ; videlicet Empirica, Rationalis, & Methodica.

EMPIRICA, est earum rerum, quæ sæpissimè, ac secundum idem, atque eodem pacto quodammodo visæ sunt.

RATIONALIS, est scientia abditarum rerum, atque operibus constat, quæ hanc in medendo consequuntur.

METHODICA, est ratio quæ apparente progreditur, & incompti, comprehensionem facit; ut si sunt sudores, sunt exigui cutis meatus, apparens enim res. Sunt sudores: esse autem meatus incomptum est.

EPILOGISMUS, est ratio, quæ id quod ab intelligentia divertit in firmam, certamque notitiam adducit.

THEOREMA, est proloquium universale Medicinæ completivum.

OPINABILE, est id cuius per-

inde evenire contrarium potest.

FINIS IN MEDICINA, est id quo si assequuti fuerimus, nihil præterea egemus.

MEDICUS CONSUMMATUS, est is, qui in speculatione, & actione numeros omnes explevit.

OPTIMUS MEDICUS, est, qui omnia in Medicina agit recta ratione.

ANIMAL, est substantia animata, sensu prædita, quæ impetu movetur, ac voluntate.

CORPUS, est magnitudo constans triplici dimensione; quippe cum longitudinem in se ipso, & profunditatem, & latitudinem habeat.

SANITAS, est actio minimè impedita naturalium viriû, & ideo in sanitate videtur bona temperies, & bonus habitus.

SENSUS, est affectus animæ per corpus, nuntius rei, quæ movere idonea est.

SENSORIUM, est instrumentum, quod sensum aliquem creditum habet.

INGENIUM, est operatio mentis, cuius operationes, convenientias, & diversitatem agnoscimus; ita ut ratiocinatio sit functio ingenij, quæ versatur in rerum rationibus, & causis inveniendis.

UDICIUM, est functio mentis, dijudicans de soliditate ingenij ratiocinantis.

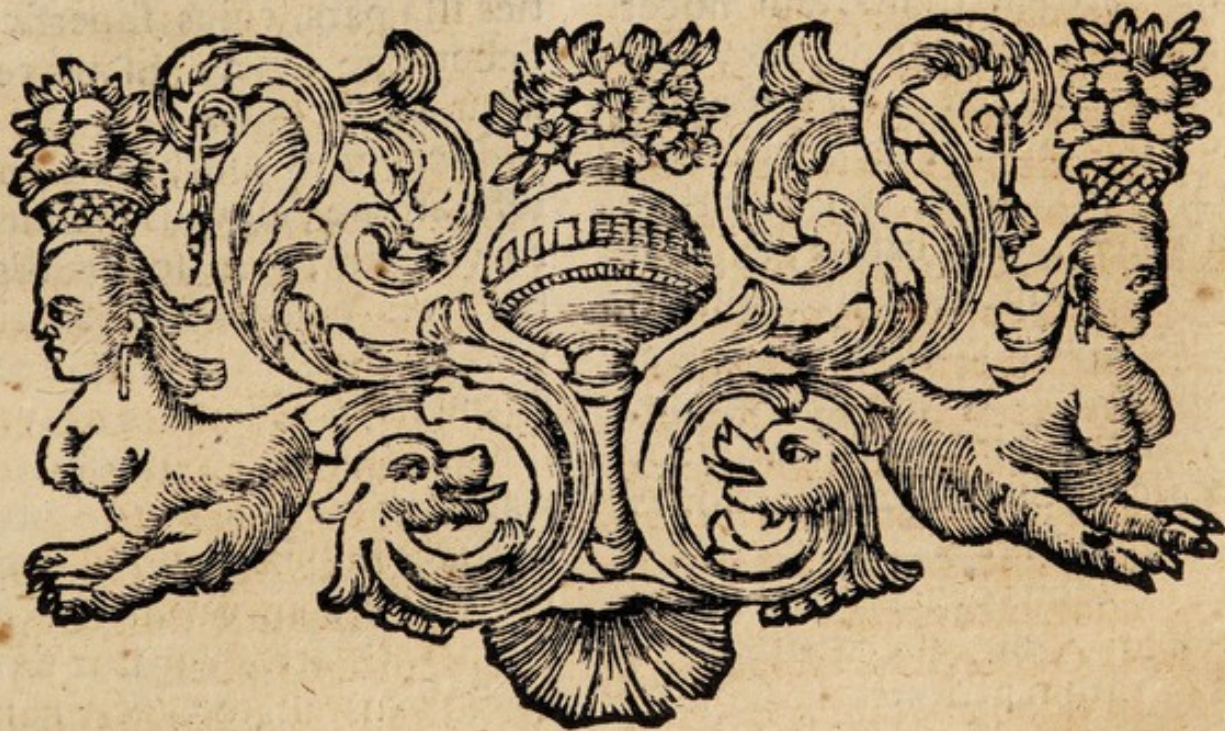
EXPERIENTIA, est memoria; & observatio eius, quod sapè, & eodemmodo fieri visum est.

CALOR NATIVUS, est qualitas propria, & familiaris omnibus animalibus, cuius beneficio vivunt, & suas actiones exercent.

CALIDUM INNATUM, est

substantia primigenia calida, pinguis, oleosa, per omnes corporis partes diffusa, per spiritum adiunctum, & nativum calorem.

HUMIDUM RADICALE, est substantia humida, pinguis, & oleosa, in primo esse viventis acquisita ex partibus aereis, & oleosis principiorum generationis, ut sit subiectum caloris nativi.

TRACTATUS SECUNDUS DE PATHOLOGIA.

CAPUT PRIMUM.

DE MORBO.

Morbus est affectus præter naturam, lædens actiones naturales nostri corporis sensibiliter, primò, & per se. Triplex est morbus; similis, organicus, & communis; similis morbus est, qui partium similium nocet actiones; estque duplex, simplex, & compositus; simplex est, qui ab una simplici qualitate dependet, v. g. morbus ab intemperie calida, frigida, &c. Compositus est, qui ab intemperie composita procedit, v. g. ab intemperie calida, & sicca, ab intemperie frigida, & sicca, &c. lædente actiones partium similium.

Morbus organicarum partium ille est, qui partium organicarum actiones lædit, & in quatuor species dividitur; primus morbus vocatur in conformatione, eiusque tres assignantur species, nempe in cavitate, in figura, & superficie; in cavitate, tunc est morbus,

quando pars, quæ plana esse debet, cavitatem habet, & è contrà; in figura, quando pars, quæ in naturali statu figuram habere debet rectam, eam habet obliquam, & è conversò: in superficie morbus est quoties illa pars, cuius superficies debet esse aspera, suavis redditur, & è contrà.

Secundus morbus in conformatione, morbus in numero vocatur, v. g. sextus digitus, tres pedes, &c. Tertius vocatur morbus in magnitudine aucta, & imminuta, v. g. lingua tumefacta morbus in magnitudine aucta vocatur: defectus linguæ dimidiei vocatur morbus in quantitate diminuta. Quartus vocatur morbus in situ mutato præter naturam, v. g. quando intestina descendunt ad scrotum, quod etiam experimur in prolapsu uteri, intestini recti, &c.

Morbus communis est, qui actiones nocet, tam similium partium

partium, quàm organicarum, v. g. solutio continui. Dividitur morbus in longum, & brevem. Morbus brevis est, qui quatuordecim diebus terminatur; longus autem appellatur, qui longo tempore extenditur: morbusque brevis est duplex sine periculo, & cum periculo; sine periculo ut febris ephemera, dummodo ista pestilens non fuerit; cum periculo morbus acutus dicitur, ut in pleuritide apparet, Peripneumonia, Phrenitide, causu, seu febris ardente, &c.

Ut morborum acuties clarissimè intelligatur, notandum est, quod datur morbus acutissimus, exactè peracutus, peracutus simpliciter, acutus simpliciter, & acutus ex decidentia. Morbus acutissimus est ille, qui tempore brevissimo terminatur, scilicet, in spatio decem horarum, vel unius naturalis diei, &c. Exactè peracutus est ille, qui quatuor dierum spatio terminatur, ut Hyppoc. lib. Prognosticor. docuit per hæc verba: *Simplissimæ febres securissimis signis firmata, quarto die, aut citius desinunt, deterrimæ vero quarto die, aut citius interimunt.* Morbus peracutus simpliciter est ille, qui septem dierum spatio est terminabilis. Acutus

simpliciter est, qui quatuordecim dierum spatio terminatur, ut Hyppoc. asserit in Aphor. 23. lib. 2. *Acuti morbi in quatuordecim diebus iudicantur.* Acutus non simpliciter ad diem vigessimum extenditur. Acutus vero ex decidentia est ille, qui ad quadragesimum prolongatur.

Dupliciter debet considerari morbus acutus: alter coniunctus cum febre; alter vero sine febre. Coniunctus cum febre est duplex, alter sine inflammatione, ut sinocha febris orta ex effervescentia sanguinis. Alter vero cum inflammatione, ut Pleuritis, Phrenitis, &c. Morbus acutus sine febre est apoplexia, convulsio, epilepsia, &c. Etiam morbus acutus est duplex unus est mali moris, seu malignus; alter vero boni moris, seu benignus. Boni moris est ille, qui servat exquisita sua signa, ut causus cum vigilia, site, & ardenti calore. Mali moris, est qui sua exquisita signa non servat, ut causus, seu febris ardens, dum est sine site, vel cum somno, dicitur malignus.

Morbus acutus datur etiam, qui quidem vocatur extremus, & ille est, qui statim à principio extremos habet labores: estque duplex, vel in actu, vel in potentia; extremus in actu est

est morbus acutissimus, vel exactè peracutus; extremus in potentia est triplex: primus est quando materia turgescit: secundus, quando timor adest, ut superveniat morbus magnus: tertius denique est quando morbus habet periculum in mora, ut experimur in sputo sanguinis, quod in principio est sanabile; in fine vero nequaquam.

SCHOLIA.

CONsiderare debemus, quod morbus in cavitate, ratione magnitudinis est duplex; in excessu, & in defectu. Morbus in excessu est, cum cavitas ita dilatatur, ut lædatur functio. Pono exemplum in illa specie Hydropis, quæ vocatur *tympanitis*, ubi læditur expulsio ob ventriculi, & intestinorum distensionem. Morbus in defectu est cum præternaturam angustatur cavitas, ut eius functio lædatur.

Totidem sunt species morbi in superficie, quoties superficies partis mutatur contra consuetudinem, & functio inde læditur, v. g. quando protuberans fit, quod cavum est, & vice versa: quod molle est durum fit, & è contrà: quando densum fit, quod perspirabile, seu raram est, &c.

Animadvertendum est, quod morbi soluti unitatis differunt: *Primò* ratione partis affectæ, quæ aut est mollis, aut dura: *Secundò* ratione causæ continuum solventis, quæ quintuplex considerari licet: *Prima* solvit continuum secando; *secunda* pungendo; *tertia* rodendo; *quarta* contundendo; & *quinta* tendendo, & idcirco, ubi solvitur continuum partis mollioris à causa secante vocatur *vulnus*: quando apungente causa dicitur punctura: dum fit à causa contundente nominatur *contusio*: vocatur *ruptura*, quando fit à tendendo rumpente; & quando ab erridente causa fit, dicitur *ulcus*.

Etiā morbos debemus considerare essentiales esse, & accidentales: essentiales dicuntur, qui à proprijs, & essentialibus causis immediatè dependent. Accidentales, qui petuntur ab ijs, quæ essentiam morbi insequuntur; talia sunt, sine quibus morbus potest esse, & cogitari, v. g. morbus intermittens est accidentalis, quia de essentia morbi non est intermissio, cum possit morbus esse continuus.

Morbi alij dicuntur legitimi, veri, & sinceri, & sunt, qui ex simplici humore ortum ducunt, & facile dijudicantur, ut tertiana legitima, seu ex-

quis

quisita, quæ ex mera bile generatur. Alij expurij, seu illegitimi vocantur, & sunt, qui non ex simplici, aut unico humore generantur, sed ex commixtione plurium, v. g. tertiana, quæ vocatur nota maioris famæ, propter commistionem pituitæ cum bile, ex qua producitur.

Licet scire, quod morbi alij sunt simplices, alij compositi: morbi simplices sunt, qui ex unica, & eadem causa suboriuntur in una, eademque parte corporis, ut intemperies frigida ventriculi, obstructio simplex, vel renum, vel alicuius venæ, &c. Compositi morbi sunt, qui coniunguntur cum alio morbo, vel pluribus etiam alijs in uno corpore, ut calculus, & inflammatio renum.

Tamen sunt morbi universales, & particulares: universales dicuntur, qui totum corpus occupant, v. g. febris, cuius calore præternaturali totum corpus afficitur: etiam Anasarca, &c. Animadvertendum est, quod ad hoc, ut morbus universalis sit, requiritur, ut omnes actiones lædantur, quia difficile est lædi unas actiones, & non alias, quoniam multum à se se invicem dependent. Particulares autem morbi sunt, qui tantum in quibus-

dam partibus hærent, & lædunt earum functiones, v. g. pleuritis ex læsione particulari pleuræ, &c.

Sumitur alia differentia morborum à subiectis, unde morbi dicuntur, & sic alij sunt interni, ut phrenitis, letargus, &c. alij dicuntur externi, ut ulcus, &c. Aliæ differentię petuntur à sexu, & ab ætate, & idcirco podagra dicitur morbus virilis; supressio mensium dicitur fœmineus, vario-læ dicitur puerilis morbus. Gonorrhea vocatur juvenilis, ut obtenebratio visus vocatur morbus senilis.

Morbi etiam sunt magni, & parvi: magni dicuntur, qui aggrediuntur partes nobiles, insigniter lædunt, ad interitumque, ut plurimum terminantur, v. g. apoplexia, suffocativus catharrus, morbus malignus, &c. Terminatur, ut plurimum ad mortem, quia oriuntur à graviore causa, & stipati sunt gravibus symptomatibus. Parvi morbi sunt, qui facile cedunt propter levitatem, & nullum portendunt periculum, v. g. emorragiarum, quæ periodice fiunt in juvenibus, vulnera cutis, &c.

Alij morbi sunt hidiopatici, & simpatici: hidiopatici dicuntur, qui dependent à causa morbifica hærente in ipso

loco affecto, qui morbi vocantur per propriam passionem, v. g. vomitus à cruditatibus in stomacho hærentibus, in capitis dolore ab infarctu sanguinis in capite; obstructio renis à calculo. Morbi sympathici sunt, qui oriuntur ex aliarum partium consensu, v. g. delirium sequens inflammationem diaphragmatis; vomitus, qui sequitur in nephritico dolore, &c.

Tandem morbi alij vocantur salutare, & alij læthales ratione exitus. Salutare dicuntur, qui nullum minantur vitæ periculum; sed ab alijs gravioribus morbis sæpius præservant, v. g. hemorroides, diarrhea spontanea, &c. Nominantur læthales illi, qui egrum certò jugulant, vel in gravissimum vitæ periculum coniiciunt, v. g. fortis apoplexia, catharrus suffocativus, inflammationes profundiores viscerum, &c.

Morbi alij vocantur ordinati; alij erratici, & alij recidivi. *Ordinati* sunt qui statis, certisque temporibus invadunt, ut tertiana febris, quartana, &c. *Erratici* dicuntur, qui incerto tempore, & per periodos incertas corripunt, veluti sunt erraticæ febres. *Recidivi*, seu *recurrentes* appellantur, qui aliquantisper remittunt,

& sunt moderatiore, rursus postea exacuntur.

Ab origine alij sunt morbi, qui vocantur hæreditarij, & ascitici: hæreditarij appellantur illi, qui à parentibus eidem speciei morbi obnoxijis in sobolem transfundi solet, ob vitium seminis, vel nutrimenti foetus. Verum non putandum est, quod morbi ut sint hæreditarij debeant mox ab ortu in infante se manifestare, sed in adulta tantum ætate aliquando se manifestat; eo quod illa morbifica dispositio soboli impressa, tum tantum, sive ob aliam victus rationem, sive ob aliud temperamentum, sive ob aliquas causas externas, sive denique ob aliam dispositionem sanguinis, & solidarum partium, ob quorum omnium defectum inquinamentum morbosum, usque eo depressum fuit, devictum, occultatumque. Videtur ita in lue venerea per hærentiam acquisita, quæ in motum non ponitur, usque ad annum decimum, aut trigessimum, &c. ut quotidie experimur in monialibus, & in illis, qui à pueritia vitam agunt in austerâ Religione, & maximo cum Dei timore. Ita videtur in Phthisi hæreditariè contracta, quæ sæpius tantum ad annum vigessimum quartum, trigessimum, & trigessimum sex-

sextum exacerbescere solet. Ita, & videmus variolas ex impuritate sanguinis materni in sobolis corpore relicta sæpius ad octavum annum, decimum, duodecimum, & amplius excrescere, & sic de alijs hæreditarijs morbis judicandum est. *Ascitij* morbi appellantur, qui originem trahunt, tam à causis internis, ut à cacochimia, plethora, spissitudine sanguinis, &c. quàm ab externis.

Verum est, quod dantur etiam morbi contagiosi, perniciosi, & epidemici. *Contagiosi* sunt, qui propagantur per contagium ex uno corpore in aliud, v. g. lues venerea, scabies, hydrophobia, lepra, &c. *Epidemici* dicuntur, qui oriuntur ex causa communi, & plures uno eodemque tempore invadunt, v. g. febris punctularis, dysenteria, catarrhus, &c. Appellantur verò perniciosi morbi illi, qui plures interimunt, & idcirco pestis nominatur morbus epidemicus perniciosus.

Porro indiget Medicus non ignorare quid contagium sit: istud verò est inquinamentum, seu quoddam effluvium emissum ex corpore ægro, distinctum à semine, ab alimento fetus, & lacte, quo morbus ex uno corpore transferri possit in aliud. Scire restat qualis naturæ

sit contagium, & cur non omnis morbus contagiosus sit, ex definitione assignata infertur, quod contagium est velut quoddam morbi seminarium, debetque continere sub minima molle magnam vim, & energiam, totamque suam essentiam; atque huius defectu contingit non omnem morbum esse contagiosum, non obstante, quod vix ullus sit, quin habeat aliqua sua effluvia.

Dictum iam manet in definitione, quod tale inquinamentum est distinctum à semine, &c. quia morbus cum semine in prima conformatione effusus propriè vocatur conatus, seu hæreditarius, ut & communicatus foetui cum nutrimento, aut infanti cum lacte, nuncupatur connutritus morbus. Dicitur quoque emissum ex corpore ægro, hoc est, ex corpore laborante simili constitutione morbosa, aliàs morbus non est contagiosus. Ita morbus in ductus à viperino veneno contagiosus non dicitur, sed potius venenatus; quia illud venenum viperæ est connaturale, & non morbificum.

Ex iam dictis colligitur contagium esse corpus, & non ipsam infectionem alicuius corporis ab altero. Porro à contagio morbus aliquis contagiosus dicitur, non quod debeat pri-

mò à contagio produci, sed quod contagium ipsum possit efficere, eoque mediante se transferre de uno corpore in aliud; pono exemplum in peste coelitus producta, quæ est morbus contagiosus, non tamen producta eatenus à contagio.

Cæterum, ut contagium effectum, & morbum, non sufficit esse illud iam receptum in aliud corpus, sed requiritur insuper dispositio in alio isto corpore, ut illi debitè possit inhærere, ab eoque foveri; ea dispositio est velut conditio quædam sine qua non, cuius defectu accidit sæpè uni homini ab altero contagium immiti, nullatenus tamen hunc simili morbo corripitur, sed per transpirationem, per sudores, sputa, urinas, &c. expelli iterum, aliquando etiam valdè diu sine effectum obluctanti eius sanguini inhærere.

Verum ubi illa dispositio corporis favet, hoc est, ubi conformitas est quoad magnitudinem, figuram, &c. tum in poris cutis, tum in partibus sanguinis, aliarumque corporis partium, ibi contagium se promptissimè insinuat, & insidias suas extruit, atque hinc deducenda est ratio, cur, v. g. contagium Phthisis promptius de fratre in fratrem, consanguineum, &c. item de pulmo-

ne in pulmonem, quam in alium, qui de parentela non est propagetur, aut vim suam corrosivam exerat æquè benè in cutem, vel hepar alterius, quam in ipsius pulmones, solent enim corpora fratrum, aliorum de parentela similia esse quoad poros, aut suasque particulas, atque idem est de partibus similibus in uno, & altero homine, v. g. de pulmone in Ioanne, & de pulmone in Francisco.

Alij morbi dicuntur endemi, & sporadici; endemi sunt illi, qui ex communi causa certis regionibus, & populis proprij vocantur, ut Scorbutus, Hollandiæ, Daniæ, Sueciæ, & Norvegiæ est proprius: Lues venerea Indiæ, Bronchocelæ locis Alpinis, &c. Appellatur sporadici, seu dispersi, qui neque communiter grassantur, neque certis regionibus proprij sunt, sed alijs grassantibus, hos, vel illos corripunt ob causas particulares. Dicuntur morbi diversæ speciei, quia plures invadunt eodem tempore, & in eadem regione, ut pleuritis, & ophthalmia, quæ licet ambæ sint inflammationes, apud Medicos tamen appellantur diversæ speciei, quia sumunt diversitatem ab affecta parte, & simptomatibus specie diversis.

Notare licet , quòd à temporibus anni sumuntur aliæ differentiae morborum : videlicet Vernales , Æstivi , Autumnales , & Hyemales. Vernales dicuntur , qui propriè invadunt in tempore veris , ut febres intermittentes , quotidianæ , tertianæ , & reliqui de quibus mentionem facit Hyppoc. in Aphor. 20. lib. 3. Æstivi morbi dicuntur , qui propriè invadunt in tempore statis , uti febres variæ , diarrheæ , & alij plurimi , quos numerat Hyppoc. in 21. Aphor. lib. citat. Morbi Autumnales sunt , qui eveniunt frequentèr in tempore Autumni , ut dysenteriae , quartanæ , alijque de quibus loquitur Hyppoc. in Aphor. 22. eiusdem lib. Hyemales vocantur , qui propriè contingunt in tempore Hyemis , v. g. tuses , pleuritides , & multi alij , quos narrat Hyppoc. in Aphor. 23. dict. lib.

Ultimò animadvertendum est , quod morbi alij sunt curabiles , alij incurabiles : curabiles dicuntur , qui restituntur spontanea methodo , & artificiali , uti pleraque pars morborum , v. g. hemorrhagiæ , febres continuæ , & intermittentes , &c. Appellantur incurabiles , qui nullam admittunt medelam , ut fortissima apoplexia , læsiones graviores viscerum , paralyses consummatæ cum in-

flatione partium affectarum , aut cum consumptione earum ; & idcirco dixit Hyppoc. in lib. Prorreticor. *Paralitici , quibus præter motus impotentiam , pars affecta extenuatur , incurabiles sunt.*

CAPUT II.

DE FEBRIBUS IN GENERE.

PORRò numeratur febris inter universales morbos , quia universaliter lædit actiones nostri corporis , quod patet ex eius definitione , quæ est ita : *Calor extraneus accensus in corde , & procedens ab eo mediantibus spiritibus , & sanguine per arterias , & venas in totum corpus , & inflammatur in eo , inflammatione , quæ nocet operationibus naturalibus , non sicut caliditas iræ , aut laboris , cum non ultimatur.* Hæc est genuina definitio Avicennæ.

Ratio vero generica , & essentialis febris est calor , & patet ; quia accidentia , quæ à morbo subsequuntur , attestantur illius naturam ; sed accidentia , quæ à febre subsequuntur testificant , quod febris sit calor : ergo natura febris constitui debet in calore extraneo. Probatur minor : Accidentia à febre subsequencia , ut experientia demonstrat , sunt calor tactui intensior , seu mordax , quam

quam naturali : urina usta , aut conturbata , adest sitis , cibi fastidium , vigilia insolita , perturbatus somnus , inquietudo , & alia ; sed accidentia ista nullus fatetur non provenire à calore : ergo accidentia feбри subsecuta testificant febrem esse calorem , & idcirco in lib. de Hist. Phylol. dixit Galenus : *Est autem febrilis intemperantia , excessus in caloris abundantia.*

Contra : Quicumque in accessione patitur frigorem , fateri debet , quod habet morbum ; sed morbus talis est pars febris , & habet quidquid est febris intrinsecum : ergo cum non habeat calorem , non est calor quid intrinsecum feбри.

Respondeo , quod , qui frigorem patiuntur in accessione , simul habent febrilem calorem in partibus internis ; qui quidem calor , donec augeatur febris , ad externas partes non extenditur ; & ideo in toto tempore excedentis frigiditatis , dicitur , quod est in principio accessio febrilis , non quia consistat febris in illa frigiditate , sed in caliditate interna complicata cum illa.

Docet Avicena , quod calor sit accensus in corde , ubi ultimari , aut subiectari debet , ut salvetur , quod sit de essentia febris *calor extraneus accensus in corde* ; & ideo calor iræ ,

& laboris non est febris constitutus. In hoc supposito ignorare non licet intelligentiam ultimationis caloris : verum ad hoc , ut calor ultimetur , requiritur , quod radicans , sit in substantia aliqua humoralis , aut in spiritibus , aut in aliqua parte solida.

Ex supra dicta ultimatione , seu radicatione , & ex sequentibus verbis Hyppoc. *Continentia , contenta , & impetum facientia* , dividitur febris in tres genericas species , scilicet in diariam , putridam , & hæcticam ; quas genericas appello ; quia ex qualibet dantur plures species : Pono exemplum in diaria ; igitur datur febris diaria ex usu ciborum calidorum ; alia datur ex vino ; alia ex soliditate , vel cutis condensatione à frigore causata ; alia ex apostemate ; alia ex facietate , seu repletione alimenti ; alia ex fame ; alia ex ira ; alia ex vigilijs ; alia ex timore ; alia ex dolore , &c.

Diaria est , cuius calor ultimatur in spiritibus. *Putrida* , cuius calor ultimus est in substantia humoralis ; vocatur etiam humoralis febris : ista febris humoralis dupliciter consideratur , nempe putrida , & non putrida ; *putrida* est , quæ oritur ex putredine alicuius substantiæ humorosæ corpus adintegrandis. *Non putrida* est illa , quæ
fine

sine putredine fit in aliqua parte corpus adintegrante, ut videtur in sinocho simplici, quia tantum producit ex sanguinis effervescencia; & idcirco vocantur febres non putridæ omnes species diariæ, & omnes hæcticæ, quatenus fiunt sine putredine. *Hæctica febris* est, cuius calor in partibus solidis ultimatur.

Etiam dividitur febris in febrem morbum, & in febrem accidens: *febris morbus* est, quæ immediate dependet ab humoribus putrescentibus, in vasis sanguiferis, aut in ambitu corporis, vel in eius prima regione. Accidens febris est, quæ alium morbum sequitur, ut illa, quæ consequitur inflammationi pleuræ, vel pulmonis, vel jecoris, &c.

Tamen in simplicem, & compositam dividitur febris: *Simplex* est, quæ ortum trahit ab una simplici causa, ut tertiana exquisita, quæ fit à sincera bile: quartana exquisita, quæ tantum oritur à melancholia: causus, seu febris ardens legitima, quæ procedit à bile sincera, &c. *Composita febris* dicitur, quæ producit à composita causa, ut tertiana duplex, quæ dependet ab humore bilioso, & pituitoso. Etiam dicitur composita, quando una febris alteri febre adiungitur, ut

experitur in emitriteo, seu semitertiana, hoc est, quando in eodem ægrotante simul inveniuntur tertiana febris, & quartana.

Tandem dividitur febris in continuam, & intermittentem. *Continua* est illa, quæ nullam habet intermissionem, sed continuo affligit à principio, usque ad perfectam eius terminationem. Ista duplex consideratur; videlicet legitima, & illegitima: legitima, quæ appellatur continens, est quæ non habet remissionem, usque ad universalem declinationem, de qua in lib. de Natur. human. Hyppoc. mentionem facit, per hæc verba: *Continens itaque appellata à plurima, ac meracissima bile provenit; non quiescit ullo tempore, & corpus nullo tempore perfrigeratur.* Continua illegitima est, quæ in continuatione remissionem habet, & idcirco remittens vocatur, quia in declinationibus accessionum præcisè calor remittitur: istud experitur in tertiana continua, in qua non percipitur rigor, nec extremarum partium refrigeratio, sed tantum febris remissio, donec subsequatur nova accessio, ratione cuius novum incrementum accipit febris.

Intermittens febris dicitur, quæ in diebus certis invadit cum rigore, horrore, aut extre-

tremorum refrigeratione ; & post venit æger ad perfectam infebricitationem per determinatum spatium , ut videtur in quotidiana febre , in qua per spatium aliquarum horarum sine febre existit æger : tum in tertiana simplici , ubi observatur unus dies intermissionis ; tum in simplici quartana , ubi experiuntur duo dies infebricitationis.

Scire restat , quod febres omnes sunt mordaces , vel mittes , vel non mordaces , vel acutæ . Per febres mordaces intelligere debemus hæcticas , & eas quæ à melancholico humore , & ab attrabile , aut à bile nimis acri dependent ; nam siccitas calori adiuncta causat mordacitatem , & idcirco febres hæcticæ , & quæ ab humore melancholico procedunt , dicuntur mordaces.

Per febres mittes intelligimus diarias , & sanguineas , quia distinguuntur per mittem , & suavem calorem à febribus putridis , quæ calorem mordacem habent . Notandum est , quod sanguineæ febres , quæ vocantur mittes sunt tantum illæ quæ sine sanguinis putredine fiunt , quia istæ mordacem calorem non habent , sicut illæ , quæ ex putrescente sanguine dependent.

Per febres non mordaces,

sed postea insurgentes intelligere oportet pituitosas , seu flegmaticas ; quia pituitosus humor ex natura sua frigidus est , & humidus ; & ideò non tam facile accenditur , sed lentè putrescit , sicut lignum viride lentè accenditur , & ideò pituitosæ febres in primis diebus calorem mordacem non habent , usque ipsius causa flegmatica accendatur , & ista ratione non mordaces , sed postea insurgentes dicuntur.

Per acutas febres intelligant Tirones biliosas febres , quia in eis per tactum calor acutus percipitur , & satis mordax , quamvis transacto tempore brevissimo non soleat percipi tanta acuties , & mordacitas ; igitur earum calor ob tenuitatem humoris biliosi facile à temperie manus pulsantis vincitur.

SCHOLIA.

PER calorem extraneum manet iam definita febris ex Avicena ; tamen dictum est , quod essentia eius consistit in calore ultimato ; verum non desunt Professores asserentes non consistere essentiam febris in calore ; sed in perturbata sanguinis mixtione ; hoc est in perversa , ac irregulari commotione , & agitatione partium massam sanguinis componentium ;

tium; unde calor sequitur præter naturam.

Evidentissimum est, motui inordinato sanguinis sequi calorem, quem Doctores contrariæ opinionis asserunt esse symptomaticum, & non essentialem febris, velut sitis, capitis dolor, & alia, quæ sunt febris accidentia; ob idque Uvilis febrem definivit ita: *Est motus inordinatus sanguinis, eiusque nimia effervescentia cum calore, & siti aliisque præterea symptomatibus, quibus æconomia naturalis variè perturbatur.*

Prædicta doctrina satis vetusta est; igitur Galenus in lib. de Histor. Philosoph. dicit: essentialiam febris in perturbato sanguinis motu consistere, & infertur ex sequenti definitione: *Febris est motus sanguinis, per conceptacula spiritus subintrantis, & est velut turbatio in sanguine à spiritu suscitata*: ergo si non turbatur sanguinis mixtio, hoc est, non commoventur irregulariter particulæ eius massam componentes, nullo modo sequi potest calor auctus, qui febrilis vocatur: quamvis in illo essentialia febris non consistat: idcirco Pompeius Saccus in cap. 3. Irid. Febr. ad hoc intentum dixit: *Et ita verum est in febre calorem cordis augeri, in eo tamen non consistere essentialiam febris, sed esse quid*

consequens, ad effervescentiam inordinatam sanguinis, quæ est essentialia febris, cum sit prior calore cordis.

Quidquid dicant Authores, qui prohibent febris essentialiam consistere in calore, imitando sequentem negationem Doctissimi Pompeij, quam in citato loco refert: *Nego tamen, iuxta recentiorum placita febrem primario in huius caloris accensione consistere.* Non obstat contra hanc sententiam Galeni Commentar. 1. ad lib. 6. de Morb. vulgar. *Febres tactu deprehenduntur, ut sapores gustatu.* Ex qua infertur, quod febris essentialia consistit tam in motu sanguinis inordinato, quam in accensione caloris præternaturam; quia statim ac turbata est sanguinis mixtio, seu auctus eius motus, calor præter naturam augetur: ergo talis qualis fuerit prædictus motus, talis erit calor febrilis; sed per tactum deprehenditur motus inordinatus, & talis calor, quin Medicus evidenter agnoscat tempus in quo prius fit motus inordinatus sanguinis, ad hoc, ut valeat dicere: hoc est secundarium tempus in quo fit calor, ut affirmare possit calorem esse quid consequens ad inordinatum sanguinis motum: ergo verissimè Discipuli Galeni, & Avicennæ sequaces, valent affir-

mare essentiam febris consistere in calore præter naturam ultimato; quia quando dicunt in calore, debet intelligi in calore, & in motu; igitur rectè sciunt non dari calorem absente motu.

Ad negandum, quod febris essentia consistat in calore aliqui occurrunt ad sacram ancoram febrium Algidas, seu frigidas, quarum essentiam asserunt consistere in frigore: ergo si ita est, sine dubio est mala definitio Avicenæ, & in gravissimum errorem incidunt Authores, qui dicunt febris essentiam in calore ultimato consistere.

Est verum dari febres Algidas in quibus ex sententia multorum Patronum nullus calor sentitur per totum tempus accessionis, sed frigus tantum. Patroni Medicorum ita opinantur sunt Ioannes Doleus, Franciscus Sylvius de Leboe, &c. Verum enim inter illos famigeratissimus est Michael Ettmulerus, qui apud hunc assertum sequentibus verbis loquitur: *Nec rarum est febres intermittentes solo frigore, & aliquali rigore statis temporibus invadere, sine eo ut nullum, vel levissimum vestigium æstus, superveniat.*

Quidquid dicant tam Sapientes Doctores, & Author tam Famigeratissimus in eius Collegio Practico; & quod

Belgæ tam frequenter experiantur prædictas Algidas febres, nihil obstat, nulliusque momenti est ad obnebullandam sententiam nostram circa calorem, in quo essentia febris consistit: Hoc opus, hic labor: Ettmulerus dixit, ut nullum, vel levissimum vestigium æstus superveniat: ergo si vestigium caloris apparet, quamvis levissimum, iam fallificatur fundamentum contra calorem, essentiam febris: & ut experiantur, quod laborant in vanum accerimi hostes prædictæ definitionis Avicenæ, enodabo nullam dari febrem sine calore extraneo, accenso in corde.

Evolvant Pandectas Caroli Musitani, Galeni, & Galenicorum maximus hostis, & in tomo primo, lib. unic. cap. 7. ad nostrum intentum palam dicit: *Hunc morbum, quem febrem appellant nos definimus, quod sit motus cordis, & partium, sibi continuarum à materia præter naturam in corpore producta, depravatus, calorem naturalem aliquando, usque ad frigoris sensus imminuens, aliquando usque ad igneum gradum adaugens: ergo ex eo quod nullus, aut exiguus calor persentiat in prædictis Algidis febribus, non probatur caloris in existentia; quia in eis, sensibus occultatur calor, non quia deficit, sed quia*

quia minuitur. Loquamur, ut Scholæ nostræ celebratissimæ solent, & postponamus vulgi calumnias, utamurque è verbis *materialiter*, & *formaliter*: Materialiter, febris est calor extraneus accensus in corde: Formaliter, est febris calida cordis intemperies; & ideò Galenus dixit in loco à me iam citato, febrilem intemperantiam esse excessum in caloris abundantia: ergo talis qualis fuerit in statu præternaturali motus cordis, talis erit in eo caloris accensio, seu talis erit calida intemperies cordis. Et ultimò asserendum est quod in febricitantibus percipitur plus, minusve caloris, iuxta maiorem, vel minorem spirituum expansionem; & quando minima est, nullus, vel levissimus calor sentitur.

CAPUT III.

DE TEMPORIBUS

morborum.

PRIUS oportet scire, quid sit morbi tempus, & unde desumatur: Tempus morbi, est tempus in quo observatur notabilis morbi mutatio. Sumitur morbi mutatio pro diversa activitate morbificæ causæ in corpus, & è contrà, quæ ulterius dignoscitur ex intensiōe, & remissione simpthomatum.

Morborum tempora, vel

sunt universalia, quibus includitur decursus totius morbi, vel particularia, quæ circumscribuntur paroxismi periodo. Utraque hæc tempora sunt quatuor: primum vocatur principium. Secundum dicitur augmentum. Tertium appellatur status, & quartum dicitur declinatio.

Universale morbi principium est, quando morbus agere incipit, sic ut actiones necdum ita multum lædantur; & tempus istud vocatur cruditatis tempus; quia nullum vestigium coctionis materiæ morbificæ apparet; quare Avicena in lib. 4. Fen. I. ita definiit initium morbi: *Et principium quidem est hora, in qua calor naturalis præfocatur à materia ipsa submergente in membro, & est hora, in qua non apparet digestionis, aut diversitatis eius contrariæ digestionis vestigium.*

Augmentum, seu universale morbi incrementum est, quando simpthomata in morbo ingravescunt, & ille non summe lædit actiones; sed in isto tempore in morbo sanabili incipiunt apparere coctionis signa. Verum istud tamen Avicena his verbis notavit: *Et augmentum quidem est hora, in qua commovetur caliditas innata ad resistendum materiei motu manifesto, aut signa digestionis contraria.*

Status, vigor, seu summum morbi, *est quando iste maxime ledit actiones taliter, quod neque augetur, neque diminuitur.* Hoc est tempus in quo invenitur maior conatus naturæ ad morbum vincendum; & idcirco appellatur universalis status hora pugnae ad victoriam. Ista est Avicennæ doctrina, quæ inferitur ex verbis sequentibus, quæ in citato libro inveniuntur: *Et status est hora, in qua vehemens est pugna inter naturam, & materiam, & apparet victoria earum ambarum super aliam, & est hora pugnae.*

Declinatio universalis morbi, *est quando iam morbus non amplius ita ledit actiones, quia sympthomata diminuuntur, hoc est, quando magnitudo sympthomatum iam cessavit:* ita in lib. de Totius morbi temporibus, cap. 3. dixit Galenus loquendo de morborum declinatione: *In qua quidem, & sympthomatum magnitudo, & humorum copia cessavit.*

Quia in præsentī capite attinet paroxysmus, periodus, & typus, scire oportet quid sint: Paroxysmus autem, *est exacerbatio, quæ per vices fit in morbis.* Ita paroxysmus febris tertianæ, est illud spatium cuiusque tertie diei, quo febris exacerbatur, habetque illud verè suum initium, augmentum, statum,

& declinationem, secundum febris excandentiæ gradum. Unde inferitur, quod tempus particulare morbi, est quod distinguit paroxysmi decursum.

Periodus, *est tempus exacerbationis, & remissionis in aliquibus morbis.* Illi morbi dicuntur à Medicis servare suam periodum, qui statis temporibus regrediuntur, v. g. qui quotidie, ut quotidiana febris; qui singulo die tertio, ut febris tertiana; & qui singulo die quarto, ut quartana. Et ratione assignata nos dicimus morbum servare periodum tertianariam, quartanariam, &c.

Typus, *est ipse ordo intensificationum, & remissionum.* Ita dicimus morbum servare suum typum, quando eius tempus intensificationis, & remissionis ordinatè succedit. Notatur, quod non omnes morbi habent periodum, & typum; habent aliqui, sed evidentius intermittentes febres; istud non experimur in Paralyfi, in Atrophia, & alijs, quia continenter affligunt.

SCHOLIA.

Morbi principium vocat vulgus diem primum, vel horam, in qua morbum sentit; sed apud nos illud tempus est divisibile etiam in plures dies, saltē in morbis maioris du-

durationis ; & ideò celebratissimus Coo ad nostrum intentum scripsit in lib. 2. de Vict. ration. sequentem admonitionem : *Principium morbi non pro primo insulto eiusdem , sed pro tempore latitudinem habente , & quia Galenus enodavit prædictam sententiam in lib. de Totius morbi temporibus licet palam facere eius verba : Principium morbi non primæ accessionis impetum , sed longum magis tempus esse.*

Oportet scire, quod in omni morbo absolute habentur illa quatuor tempora, sive ad vitam tendat morbus, sive ad mortem, sive medicamentis opugnetur, sive non; solent tamen tempora illa esse maxime inæqualia, quia unus morbus totalis celerius totum suum cursum, & consequenter universalia sua tempora absolvit, quam alius, præsertim si bene, vel malè illi medeatur. Tamen vulgariter loquendo de morbi tempore, hoc est illud metiendo secundum consuetam huius, vel illius morbi durationem, possemus dicere illa quatuor tempora in omni morbo non haberi, sed aliquos ægros in principio, in augmento; vel in statu mori: alios vero à morbo liberari medicamentis in principio, vel incremento exhibitis.

Animadvertendum est, quod est veracissima illa doctrina Galeni, quod nullus æger moritur in universali declinatione, si credendum est rationi, & experientiæ. Verum nemo moritur in declinatione universalis morbi, saltè ab eo morbo, cuius ea est declinatio; quia morbi causa tunc iam est devicta, aut expulsa: posset tamen in illo adhuc mori ex alio morbo coniuncto, vel superveniente, & idcirco dixit doctissimè Hieremias Triborius in Commentar. Aphor. Hyppoc. *Licet morbus ad sanitatem expectet, tamen aliquando ratione alterius materia, quæ corrumpitur, exasperantur.* Etiam posset æger mori in declinatione universalis ex defectu requisitorum ad vitam, ut in senibus experimur.

Memor estò verborum illorum Galeni, quæ scripsit in lib. 3. de Crisibus: *In declinatione vero propter virium imbecillitatem moriuntur.* Et prima fronte videtur, quod ex prædictis verbis infertur Antinomia Galeni; sed non verum est; quia Magister noster, quando dixit nullum ægrum posse mori in declinatione, si experientiæ credimus, tunc locutus fuit de universali declinatione morborum, & quando dixit quod ægrotantes moriuntur in declinatione propter imbecillitatem

virium, tantum loquitur de particulari declinatione; prænoscendo, quod tempora particularia non habentur in omnibus morbis, sed tantum in illis, qui per paroxysmos affligunt, ut tertiana, &c. Evidentissima ratio est Medico tantum experto; igitur iste benè scit morbos omnes salutare, plerumque percurrere quatuor tempora universalialia; sicut læthales minimè pervenire ad veram, & debitam declinationem universalem: ergo stat optimè, quod non sit Antinomia supra scripta animadversio Galeni.

CAPUT IV.

DE MORBI CAUSIS, earumque differentijs.

CAusa morbifica, est res præter naturam, quæ quocumque modo confert ad constitutionem morbi, morbumque excitat. Causæ morborum sunt tres: *Primitiva, antecedentes, & coniunctæ.* *Primitiva, externa*, seu *prochæartica* dicuntur illæ, quæ sunt evidentes, & sine coniectura cognoscibiles, quia ab extrinsecis proveniunt: Ponamus exemplum in Bubone: nam Bubo produciens febrem diariam dicitur causa procathartica talis febris, quia sine coniectura evidenter cognoscitur.

Causæ antecedentes, seu *interne* sunt dispositiones præter naturam præcedentes intra corpus, & illæ influunt in effectum; ut obstructio jecoris; retentio evacuationis menstrualis, &c. *Causæ coniunctæ* sunt, quæ in ipsis partibus affectis existunt, vel sunt partes conservativæ effectuum, quoad esse existentia, seu à quibus continenter dependent morbi, v. g. sanguis contentus in tunica adnata causans optalmiam dicitur causa coniuncta. Pituita impacta in cerebro causans apoplexiam, causa coniuncta vocatur, & sic de alijs.

Scire licet, quæ sint causæ morbi calidi, frigidi, sicci, & humidi. Plures sunt causæ morbi calidi, ut *motus, putredo, animi passiones, vicinia rei calidæ, obstructio, & assumptio alimenterum calefacientium.* *Motus* est causa prædicti morbi, quia auget calorem, & idcirco calor febrilis est affectus turbati, & inordinati motus sanguinis. *Animi patemata* etiam sunt causa morbi calidi: pono exemplum in tristitia, quæ febrem solet causare: Si ad iram attenditur, quæ inter omnes animi passiones ferocissima est, constat experientia, quod inducit calorem, & sanguinis effervescentiam circa cor, & patet ex cap. 9. lib. 2. de Sanit. tuend. ubi

ubi Princeps Græcorum, Galenus, animadvertit. Demonstratur tamen, quod ira sit causa calidi morbi, si memores fuerint, quod ex ira produci solet quædam species diariæ febris, quæ morbus calidus est; & ut non sequatur febris, vel dolor ingens calidus capitis ex præcedente ira necessario requiritur, ut solvatur alvus, & in solutione illa evaquetur aliquid materiæ biliosæ.

Tamen est causa morbi calidi *vicinia rei calidæ*, quæ tripliciter contingit; quia omnia agentia calida approximata calorem communicant virtualiter, potentialiter, & formaliter: Virtualiter, ut lux, & aer, potentialiter, ut piper, pimentum, &c. formaliter, ut ignis.

Calidum alimentum etiam dicitur esse causam morbi calidi; quia assumptum valet communicare calorem, quem continet; & idcirco ex illo generantur humores calidi, & deprabati, ut bilis vitelina, porracea, &c. unde oritur morbus calidus, v. g. febris tertiana ex deprabata natura humorum.

Verum tamen est causa morbi calidi *obstructio*; quia spiritus vitales retinentur ratione obstructionis, & transpiratio, quæ continuò fit per cutis porositates, impeditur, & tunc

habemus iam in obstructione viam compendiarium ad putredinem, & idcirco Magister noster Galenus notavit in eius Methodo, quod ea sunt apta putrefieri, quæ sunt calida, & humida, & in locis calidis, & humidis habitant, ac prohibitam eventilationem obtinent.

Nemo negabit, quod putredo est causa morbi calidi; quatenus partes igneæ, & aereæ separatae, & deunitæ per putredinem à frigidis, determinant rei putrescentis formam ad eius productionem; quia calor natus destruitur, dum extraneus calor, in quo essentia calidi morbi consistit, agit in eas partes, quæ propter humiditatem ad putredinem sunt dispositæ.

Quisque Medicorum scit, sex esse causas morbi frigidi: Prima videlicet *propinquitās frigidarum rerum*: Secunda est *quantitas*, & *qualitas alimentorum*, & *potionum frigidarum*, de quibus in nostra Hispania invenitur nimius abusus; quia in usu deprabato est assiduitas aquæ, & aliarum potionum nivæ in frigiditarum: Tertia est *constipatio*, quæ cum nimia sit, ex defectu ventilationis spiritus extinguuntur, & frigiditas accidit. Quarta est *raritas* dum nimia est: nam ex nimia corporis rarefactione, resolvuntur spi-

Spiritus, & calor natus, taliter ut corpus contrahat frigidum morbum. Quinta causa est *motus excedens*; quia ex immoderato exercitio, sequitur nimia raritas, & ex illa oritur resolutio caloris: ergo ex dissipatione calidae causae, praecisè ad eius defectum debet supervenire frigiditas, eamque assequi morbum frigidum. Causa sexta est *nimia quies*; quia ex sedentaria vita enervatur natus calor, & stupidi fiunt spiritus ob retardatum circularem sanguinis motum.

Patentè fit, quod causae morbi humidi sunt quatuor prima, scilicet, est *nimius usus alimentorum humidorum*: Secunda est *vicinia rei humidae*; & idcirco ferè omnes, qui in locis humidis, & circa flumina magna habitant, corripiuntur cachexia, leucoslegmatica, & alijs morbis humidis: Tertia, *materia humida magna conversatio*, ut experimur in natatoribus, & in Piscatoribus, & in illis, qui frequentissimè utuntur Balneis aquarum dulcium: Verum isti incidunt in Hydropem, morbum humidum: Quarta est *otium*, seu *quies nimia*; obidque segnes, quia à labore effugiunt, quodcumque eorum corpora nimiam humiditatem contrahunt; ob eamque in morbum humidum incidunt.

Iam Princeps Coo munificè in lib. 2. de Diet. ita dixit: *Cum corpus non fuerit laboribus exercitatum, necesse est carnem humidam esse ad eum locum, ad quem non est assuetum se laboribus exerceri.*

Quatuor sunt porrò causae morbi sicci; prima est *usus alimentorum*, quae facultatem habent siccandi corpus: Secunda est *vicinia rei calidae nimis*; quia per nimium calorem resolvitur nostra humida substantia, ut experimur in coliquante febre, ubi intensione, vel inessione resolvitur talis substantia sensibilibiter, aut insensibiliter sine evacuatione manifesta: Tertia causa *reducitur ad res non naturales*, ut nimiae vigiliae, siccae constitutiones aeris ambientis, motus localis nimius, defectus alimenti, &c. quia sensim siccatur corpus, & ad morbum siccum contrahendum disponitur: Quarta est *nimia evacuatio*, sive fiat per ulcus magnum externum, aut internum; sive fiat per coitum, sive per insensibilem transpirationem, sive per sensibilem, ut in profusis sudoribus, tam diurnis, quam nocturnis contingit: obidque egregiè in lib. citat. de Diet. sequentem animadversionem scripsit: *Sudores enim abeuntes siccant, & attenuant, humore ex corpore deficiente.*

SCHOLIA.

Certissimum est morbificam causam esse rem, quæ materiali, vel immateriali suo concursu perturbat animalem œconomiam, & statum eius secundum naturam: ex hoc infertur, quod morborum causæ considerandæ sunt immateriales, & materiales; immateriales, ut varia animi Patemata, sive affectus animi, qui pro diversa sua indole varias anomalias causantur in œconomia animali. Ponamus exemplum in ira: iste furor brevis excitat insignem ebullitionem humorum. Pulsus cordis augetur, vasa sanguifera instantur, & tumescunt, oculi fulgent; in quibusdam bilis effunditur in intestina, vel vomitus biliosus, vel Diarrhea excipit. Ob hanc igitur nimiam commotionem gravia sæpius mala sequuntur, ut epilepsia, convulsiones, febres biliosæ, Hemorrhagiæ, exacerbatio, aut resuscitatio Podagræ, doloris nephritici, &c.

Materiales causæ morborum sunt sanguis in quantitate pecans, vel in defectu, vel in substantia, vel in motu, & in cacochimia; Bilis etiam, Pituita, Limpha, flatus, &c. Verum talis materialis causa, vel est antecedens, vel coniuncta,

seu continens; ut iam dictum manet: antecedens dicitur, quia denotat præviam dispositionem ad varios morbos. Continens, quia in actu, & continuo lædit, propter id quod hæret in ipsa parte affecta.

Aliqui claritatis gratia dividunt materialem causam in remotam, & proximam; & remotam causam dividunt, in eam, quæ antecedens dicitur, & in externam, quæ primitiva, aut procathartica vocatur, & sicut remota interna consistit in vitiosis humoribus in corpore existentibus, ita externa consistit in rebus extrà nos positis, ut ea quæ contundunt, vulnerant, vel nostrum corpus afficiunt alio modo fortuito.

Proxima causa dicitur illa; inter quam, & morbum nulla alia causa intercedit: Verum est, quod in tantum nominatur proxima, seu coniuncta, in quantum ea posita, ponitur morbus; sed non est tam evidēs, quod ea sublata morbus auferratur; quia constat experientia, quod aliquoties morbus subsistit ablata causa; v. g. posita causa vulnerante, ponitur morbus, sed manet tamen vulnus ea sublata. Tamen contrarium in praxi observatur, igitur posita causa ponitur morbus, & iste tollitur, illa sublata; & tunc distinctionis causa apelatur

causa continens. Ponamus exemplum in calculo: posito calculo in meatu urinario, ponitur obstructio; sed hæc tollitur etiam sublato calculo.

Quisque animadvertat omnem morbum habere causam continentem, scilicet, suam proximam, quæ nulli deest, sed non omnis antecedentem habet causam, quia non est ille, qui causam internam non habet, sed merè ab externis causis pendet, ut vulnus, fractura, &c. omnis verò morbus habet etiam causam suam procathartica, cum in omni saltem ultimè deprehendatur causa aliqua externa, à qua proveniat, eaque uti evidens cuique est: & idcirco plurimi Practicorum melioris notæ monent practica, ut ægros suos diligenter examinent circa cognitionem causæ procathartica, quæ internam (quæ quæta, & occulta erat) provocavit ad actum, & morbosam fecit.

C A P U T V.

DE PLENITUDINE, seu Plethora.

Plenitudo, est redundantia solius sanguinis, aut reliquorum humorum sanguini commixtorum. Particula redundantia ponitur loco generis, prout

comprehendi reliquas redundantias, videlicet redundantiam cibi, quæ dicitur facietas, & redundantiam humoris cacochimi, quæ vocatur cacochimia; & per illam particulam sanguinis difert à facietate, & à cacochimia: quia redundantia, de qua in præsentī loquimur, idem est ac sanguinis abundantia ordinariam, & debitam proportionem excedens, atque ansam præbens multis morbis.

Dividitur plenitudo ab aliis quibus in plethoram sinceram, & complicatam: *Sincera*, seu *simplex*, est redundantia solius sanguinis, aut reliquorum humorum cum sanguine comixtorum iuxta mediocritatem, hoc est, cum debita proportionē. Plenitudo *complicata*, seu cum cacochimia adiuncta, est ubi, vel notabilis spissitudo adest in sanguine, vel ei accedit alia humorum discrasia. Communiter talis plethora appellatur in Scholis plenitudo secundum quid, quam asserunt esse redundantiam alicuius solius humoris sanguini commixti.

Secundum speciem humoris redundantis dantur diversæ species talis Plenitudinis complicatæ, seu secundum quid, quæ tripliciter considerari debet: prima vocatur Plenitudo secundum quid *Biliofa*, si sanguini bilis commixta sit, redun-

dando. Secunda dicitur *Pituitosa*, quando redundando pituita sanguini commixcetur. Tertia appellatur *Plethora* secundum quid *melancholica*, dum melancholia redundans est commixta sanguini simul redundantia.

Non ignorare licet, quod datur Plenitudo universalis, & particularis: *Universalis* est, quando redundat sanguis in omnibus sanguiferis vasibus corporis. *Plethora particularis* est redundantia sanguinis in vasculis alicuius partis, vel alicuius regionis, aut corporis cavitationis, ut videtur in pleurae inflammatione, in uteri inflammatione, &c.

Plenitudo universalis tripliciter considerari debet, videlicet, quoad vasa, quoad vires, & mixta: *Quoad vasa*, est redundantia solius sanguinis, vel reliquorum humorum sanguini commixtorum, plusquam vasa in eorum cavitatibus continere possunt: *Quoad vires*, est redundantia sanguinis, & reliquorum humorum plusquam vires ferre possunt, substinere, & perficere. *Plethora Mixta*, est redundantia sanguinis, & reliquorum humorum, quæ in eodem tempore reperitur respectu vasorum sanguineorum, & virium.

Prædicta ultima differentia, videlicet *Plenitudo mixta* sum-

sit initium ab illa quaestione, quæ ventilatur in universitatibus: Utrum Plenitudo quoad vires, & quoad vasa simul sanguini supervenire possint? Est communis opinio, quod possunt simul supervenire, & probatur: simul ab eodem sanguine repleri vasa sanguifera, & vires opprimi possunt; sed *Plethora*, quoad vasa in repletionem vasorum consistit, & quoad vires in virium vitalium oppressione: ergo Plenitudo quoad vires, & quoad vasa possunt simul reperiri.

Amplius probatur: Ratione plenitudinis quoad vasa distenduntur Venæ, & Arteriæ; sed ratione plenitudinis quoad vasa necessum est, quod simul opprimantur vires vitales: ergo necesse est cum plenitudine quoad vasa, plenitudinem quoad vires reperiri: ergo stat optime divisa universalis plenitudo in *Plethoram* quoad vasa, quoad vires, & mixtam.

S C H O L I A.

Plethora, seu plenitudo dictum iam manet, quod est redundantia, hoc est, nimia quantitas sanguinis, sed ut clarius intelligentiæ detur, scire licet quod talis nimia quantitas est massæ sanguinariæ cum debita proportionem humorum in illa. Cum debita proportionem,

&c. dico, quia sine ista conditione non est Plethora, sed cacochimia: illud *nimia* importat respectum ad hunc, vel illum, cuius est massa sanguinea.

Quia plenitudo est fundamentum plerorum, & præcipuorum verborum, oportet scire, quod Plethora alia est vera, & propria, ut plenitudo quoad vasa. Alia est impropria, quæ primario à sanguine non dependet, sed tantum ab eius vasis; istud demonstratur ita: quando ratione frigoris cutis corrugatur, & contrahuntur sanguifera vasa, tunc propter hanc contractionem habent vasa angustia spatia, & tunc non movetur proportionato motu, & spissescit; unde succedunt essentielles febres, & morbi inflammatorii, ut pleuritis, peripneumonia, &c.

Verum tamen datur alia species plenitudinis, quæ vocatur apparens, seu minus propria, & est illa, quæ experitur in vasis sanguiferis eius, qui febre corripitur, aut alia simili effervescentia; quia vasa distendere facit turgescencia sanguinis.

Aliam speciem Plethoræ debemus considerare, quæ commota appellatur, cui, ut plurimum sequuntur congestiones ad loca hemorrhagijs destinata, quæ tamen facile solvuntur he-

morrhagia subsequente. Porro si congestiones factæ circa loca hemorrhagica non solvuntur, facile stagnationes degenerant in plenarias stasses, & corruptiones, quas interdum quidem præcavet natura per febres, non raro tamen instituere cogitur actum inflammatorium, ut id, quod actu corruptum est, sensim eluatur per fortiores pulsum sanguinis.

CAPUT VI.

DE CACOCHEMIA.

Cacochimia est redundantia alterius humoris à commixtione sanguinis separati, vel intra eius consortium supernatantis. Cacochimia duplex est: prima proprie talis dicitur, dum humores omnino separati existunt à sanguine circulante. Secunda vocatur improprie talis, & est, quando humores à sanguine separati sunt, sed tamen supernatant sanguini.

Verum tamen, ut fiat genuina divisio cacochimiae attendere debemus ad humoralem substantiam, & ad locum, in quo talis cacochimia continetur. Ratione substantiæ humoralis est duplex: Benigna, & maligna; benigna cacochimia est illa, quæ caret deleterea qualitate. Ista species cacochimiae

miæ sexies consideratur: prima videlicet dicitur *Biliofa*, seu *Amara*, quæ à bile redundante provenit, ut occurrit in morbo regio; secunda vocatur *Pituitosa*, seu *insipida*, quæ ducit originem à redundante pituita. Tertia dicitur *Melancholica*, seu *acida*, quæ provenit à Melancholia redundante, ut contingit in Hypochondriaca affectione, &c. Quarta, dicitur *salsa*, quia ducit originem à falsedine pituitæ, vel feri falsi, quod observamus in scabie, & in alijs affectionibus cutaneis pruriginosis. Quinta appellatur *Mucosa*, quam speciem observamus in affectionibus, quæ catarrhales vocantur, &c. Sexta nominatur *Serosa*, aquosa, seu lymphatica, quæ provenit à sero redundante, ut experimur in febribus lymphaticis, in hydrocephalo, in ascite, & in alijs speciebus particularibus Hydropis ab aqua procedentis. *Maligna* cacochimia dicitur, dum in materia humoralis subiicitur aliqua deleteria qualitas, ut observatur in malignis febribus, in lepra, in lue venerea, &c.

Ratione loci, in quo cacochimia continetur, capiuntur tres species duntaxat. *Prima* dicitur cacochimia primæ regionis, quando cacochimi humores in prima regione conti-

nentur, & ibi geniti sunt, ut observatur in Melancholia hypochondriaca, quæ fit ex cacochimia succorum, qui generantur in ventriculo, & in alijs partibus primam regionem constituentibus: idem etiam observatur in alijs morbis, & in plurimis febribus tam continuis, quam intermittentibus. *Secunda* vocatur cacochimia secundæ regionis, & est quando humores cacochimi redundant intra vasa sanguifera maiora, & minora, supernatando; & quia non omnes dicti humores propter nimiam quantitatem commixcentur cum sanguine, ideo ista cacochimia vocatur supernatantia. *Tertia* appellatur cacochimia tertiæ regionis, quando succi, seu humores occupant regionem tertiam nostri corporis, ut videtur in malignis febribus, in quibus causa humoralis maligna in tertia regione existit, tamen experimur in Ictero flavo, in cachexia, &c.

Restat scire, quod cacochimia producitur, vel à causis internis, vel ab externis: *ab internis* generatur, quando adest intemperies aliqua, sive calida, sive frigida in ventriculo, vel in aliqua parte, in qua reperitur germen, à quo per coagulationem generatur cacochimia frigida, vel calida. *Ab ex-*
ter-

ternis causis etiam producitur, quæ quinque sunt. *Prima* est, si accipiantur prava alimenta, & bibatur aqua palustris, & non transparens, & minimè foetida, & retenta, sed fluens, ut fontana, fluvialisque. *Secunda*, si post pastum immoderatè corpus exerceatur, quia tunc antè perfectam coctionem alimentum permeat in partes. *Tertia* est immodica vigilia, quæ, deficiente proportionato somno, adiuvante coctioni, coadiuvat, ut ante tempus fiat eadem distributio eiusdem alimenti. *Quarta* sunt animi Patemata immodica, ut ira, tristitia, &c. *Quinta*, & ultima causa externa est frequens usus alimentorum, quæ facilè corrumpuntur intra ventriculum; v. g. fructus horariorum, cepæ, nuces, porri, &c.

S C H O L I A.

Dicunt aliqui, quod cacochimia est mala qualitas massæ sanguinariæ, sed malè dictum est, quia constituitur cacochimia ex abundantia humorum qualitate peccantium: istud evidentissimum est, igitur non tantum habetur cacochimia ex mala qualitate alicuius humoris; sed etiam ex mala quantitate alicuius à sanguine distincti; nam tunc tota massa non censetur suam qualitatem re-

quisitā habere, seu temperiem; atque sic cacochimia est multiplex, prout diversi humores à sanguine distincti possunt in sanguinea massa sua quantitate peccare, vel prout omnes etiam ipse sanguis possunt qualitate peccare.

Oportet non ignorare distinctionem cacochimiæ à cacochilia, ne confundantur Practicantes, & isti iudicent idem esse Cacochimiam, & cacochiliam, ut indebitè sic aliqui tenent: verum debemus asserere, quod *Cacochilia* est depravata chilificatio, ratione cuius nec sanguificatio bona sequitur, neque nutritio debitè fit; & propter id diversi morbi oriuntur; v. g. *febris mesenterica*, *colicus dolor*, &c.

Animadvertendum est, quod cacochimia *improprie talis* est supernatantia, illa, quæ est terminus à quo turgentia; & licet non ignorare supernatantiæ essentiam, quæ nihil aliud est quam *redundantia alicuius humoris, qui propter nimiam quantitatem, vel qualitatem supernatat in sanguine, sicut oleum supernatat in aqua, & butirum in lacte.*

Oportet notare, quod differentia cacochimiæ, præscriptæ ritè numeratæ sunt; quia tot sunt species cacochimiæ quot humores sunt possibiles separari à sanguinis commixtione. Et ad

ad integræ cognitionem huius veritatis scire restat modos, quibus fit separatio humoris cacochimi à commixtione sanguinis.

Quatuor sunt modi, quibus humores à commixtione sanguinis separantur, ut cacochimi fiant. *Primus modus* est, dum generatur aliquis humor in tanta quantitate, taliter ut totus non possit sanguini commixceri: pono exemplum in hydrope, in qua excedit pituita intra venas; & quamvis eius aliqua pars fiat massæ sanguinariæ pars, nihilominus maior pars pituitæ supernatans redundat, & ideo sic separata à sanguine fit cacochima. *Secundus modus* est, quando humor, qui prius erat sanguini commixtus, postea putrescit, & febrem producendo, tunc natura illum humorem concoquit in nocitivo, ut per istam coctionem separetur utile ab inutili, & tunc illud inutile separatum, & in nocitivo coctum, fit cacochimum.

Tertius modus est, quando ob nimiam unctionem humores, qui sunt intra venas, & sanguini commixti, transeunt ad bilis formam, & in tanta quantitate, ut à sanguine reprimi non possint, & sic superabundantes, manent intra venas separati, & cacochimi, & in potentia ad turgentiam constituendam.

Quartus modus est, quando ob pravam, & venenosam qualitatem natura intendit humores, ab illa coinquinatos, separare, & tunc natura eos separat ab ipsius commixtione, quia tales humores infectos, vi deleterea, iudicat esse omnino ineptos nutritioni, & ideo fiunt cacochimi.

Scire licet, quod quamvis in prima regione contineatur cacochimia, à qua varia symptomata excitantur, ut vomitus, alvi fluxus, &c. non semper talis cacochimia genita fuit in ventriculo; sed producta fuit in secunda regione corporis, & ex illa transmititur per venas ad stomachum, & intestina: ista animadversio maximè est necessaria ad exactam applicationem maiorum auxiliorum; hoc est, ad exercendam sanguinis missionem, vel expurgationem.

CAPUT VII.

DE TURGENTIA.

Supponendum est, quod in Medica facultate materia turgentia non est inanis, & nullius momenti; nec est rejicienda ex Scholis, minimèque ex nostro Regio Prothomedicato Hispaniæ; quamvis Turgentia cuidam Licenciato certæ ma-

maioris Universitatis non placeat, & iste hostis noster velit in eius Praxi Medicorum cætu fugare turgentiam, cacochimiamque.

Turgentia est *vehemens conatus alicuius humoris in corpore redundantis, tendentis in prosecutionem alicuius obiecti à partibus impellentibus eum*. Turgentia duplex est, propria, & impropria; *propria*, quæ manet definita, dividitur in analogam, & obiectivam: Analoga est quando aliquis humor separatus à commixtione sanguinis indeterminate movetur de parte in partem corporis nostri. *Turgentia obiectiva* est, quando partes irritatæ vehementi conatu intendunt expulsionem humorum acrium, & mordacium eas vellicantium. *Turgentia impropria*, quæ vocatur *vergentia*, est *inclinatio humoris spontanea ad locum expulsionis, duntaxat versus ventrem inferiorem*.

Tres sunt causæ turgentiae, videlicet tenuitas, caliditas, & aliqua qualitas. Ad hoc ut turgentes humores perpetuò moveantur ad unum locum, sive ad plures est prima causa, & principalissima *tenuitas*; hoc patet, quia tenues humores facile per corpus moventur, & etiam fluere possunt: aliàs non posset dari turgentia. Secunda causa est *caliditas* humoris, quia

ut materia valeat turgere, necessario debet esse calida in actu, igitur ista caliditas est, quæ concitat motum: verum hoc patet, si consideratur, quod motus humorum sistitur refrigerando, quando illi sunt in furioso motu.

Tertia causa est *aliqua qualitas*: porro ut humores valeant turgere, in illis debet esse qualitas aliqua manifesta, vel occulta: *Manifesta*, ut siccitas calori coniuncta, quia sine his duabus primis qualitatibus non potest in humoribus inveniri acrimonia, & mordacitas simpliciter necessaria ad hoc, ut partes irritentur, & ita valeant expellere eos de parte in partem. *Occulta*, ut maligna, & venenata, quæ quidem qualitas, quamvis sit altioris ordinis, nihilominus in ea reperitur quædam acritudo, & venenosa corrosio mordicativa, ut experimur in succis venenosis corrosivis intra nostrum corpus genitis; qui stimulando glandulas, & fibras nerveas efficiunt, ut tales humores expellantur indeterminate ad plures partes, quia una pars velicata materiam turgentem expellit ad aliam partem: & postquam ista pars talem materiam recepit, fuit velicata, statimque transmittit eam ad partem alteram, & sic de reliquis partibus, taliter

ter ut materia furens expellatur, & agitetur per totum corpus, brevissimo tempore; igitur est in continuo motu determinato, aut indeterminato.

S C H O L I A.

Per turgentiam non solum explicatur dispositio illa, quæ in humoribus viciatis vocatur cacochimia; sed per alia nomina synonyma duntaxat per turgorem, orgasmum, & furorem; ratione cuius motu effreni, indeterminatoque pelluntur tales humores, cum maximo periculo decumbendi in aliquam partem principem, ut contingit pluries in prima specie tertianæ perniciosæ, quæ nominatur ob decubitum humoris in aliquod principale membrum.

Animadvertendum est, quod præter bilem, neque pituita, neque melancholia valent turgere, quia in his humoribus non adsunt conditiones, quæ requiruntur ad constituendam turgentiam tam Analogicam, quam obiectivam; istud clarissimè patet, igitur in pituita, & in melancholia non invenitur acrimonia, nec igneus calor, & mordax; nec tenuis substantia, cuius ratione moveri possint de parte in partem; & quamvis aliqui asserant, quod in præci-

tatis humoribus acrimonia, & mordacitas inveniri solent, vel propter commixtionem bilis, vel quia ob putredinem specialem in eius progressu contrahunt exactam mordacitatem, ut valeant irritare partes, istud non sufficit ad hoc, ut valeant turgere; quia requiritur tenuis substantia, seu fluxibilitas, quæ est aptitudo, ut partes eos humores expellere possint.

Restat scire bilem non solum turgere, verum etiam sanguinem; ideoque turgentia est duplex ratione materiæ, videlicet *Biliofa*, & *Sanguinea*, sed cum hac distinctione, quod *Biliofa turgentia* experiatur maxima frequentia, & sanguinea, minori; & ideo Doctissimus Commentator Hypocratis Hieremias Triborius in Coment. aphor. 22. lib. 1. dixit: *Bilis frequentissimè turget, deinde sanguis*. Ridicula minimè videtur *turgentia sanguinea*, nisi alicui Novatori scrupuloso, & hosti omnis turgentiae: ridicula non est scienti purgationem non semper esse evacuatorium remedium turgentiae. Memor esto, sapientissime Licenciatus, verborum sequentium, quæ Doctissimus Gallus Lazarus Riverius refert in lib. 17. prax. Medic. sect. 2. cap. 1. de febrib. putrid. cont. pag. mihi 431. *Illud tamen Hypocratis præceptum*

de purgatione in turgentia materiae, in praxi ordinaria non observatur; sed potius apparente humorum orgasmo ad Phlebotomiam tutius confugimus, sicque facilius praecavemus, ne humores commoti irruant in aliquam partem nobilem, qui à medicamento purgante magis exagitati, promptius in eam precipitari possunt. Et ita scies, illud praeceptum Hypocratis de purgatione in turgentia observandum non esse genericè, sed tantum in biliosa turgentia, à qua adequatè indicatur expurgatio; sicut in turgentia sanguinis, quia venæ sectio indicata est, tutius ad Phlebotomiam confugimus: ergo venia tanti Sapientissimi Licenciati sanguinis missio remedium specificum est in turgentia sanguinis, & idcirco laudatur ad coercendum eius orgasmum, & iracundiam ab Authoribus maioris notæ, quam Licenciatus: valeat pro mille Rodericus à Fonseca, Doctissimus, ac famigeratissimus Lusitanus, qui in coment. prædicti Aphor. Hypoc. pag. mihi 50. ita loquitur: Propterea materia turgens non solum medicamenta educi debet, sed Phlebotomia, quod plerumque fit magis, quam purgationes, quamvis utrumque remedium aliquando conveniat.

Ultimo scire restat turgentiam impropriad, seu vergen-

tiam, non solum deberè intelligi de illa inclinatione, quam natura facere solet versus ventrem inferiorem; verum est, quod plurimi Practicorum conantur, vergentiam strictè intelligi per inclinationem humorum biliosorum iuxta inferiorem ventrem; sed non desunt etiam experti Medici, qui rationabilius iudicant, quod vergentia determinatè non debet sub se comprehendere inclinationem versus ventrem inferiorem; quia dantur plures inclinationes naturæ versus alias partes determinatas, ad hoc ut morbi iudicentur per evacuationes; & idcirco communis consensus Authorum Priscorum, Iuniorumque melioris notæ, docent quod, quando necessum est adjuvare naturam, fiat per illum locum signatum ab ipsa natura, tanquàm commodum, ad hoc, ut expellatur materialis causa; iuxta sequentem sententiam, quam Hypocrates scripsit in lib. I. aphor. 21. *Quæ ducere oportet, quo maxime vergunt, per loca conferentia, eo ducere.* Huius sententiæ veritas constat ex varijs historijs Hypocraticis, quæ in libris epidemiarum inveniuntur.

25 3e 25 3e 25 3e
3e 25 3e 25

CAPUT VIII.

DE PECCATIS SANGUINIS.

Sanguinis peccata sunt quatuor, videlicet *quantitatis*, *substantiæ*, *qualitatis*, & *motus*. Primum peccatum, quod consistit in quantitate, dupliciter considerari debet: *excessivum*, & *diminutum*; & hic excessus sanguinis sequitur nimium usum alimentorum optimæ nutritionis: tamen solet esse eius occasio defectus exercitij, & supressionis alicuius periodicæ evacuationis sanguinis, sive per nares fiat à natura, sive per hemorrhoidas, sive per uterum, &c. Peccatum quantitatis diminutæ est, quando in corpore sanguis non invenitur necessarius ad partes alendas, quod contingit ob evacuationes nimias, aut propter excessum veneris, aut ob inediam magnam; ratione cuius defectus extenuatur corpus, & solent subsequi aliæ affectiones, ut febris, &c.

Secundum peccatum, quod attinet ad substantiam sanguinis duobus modis accidit; videlicet per rarefactionis modum, & per modum spissitudinis, crassitie, seu viscositatis; peccat sanguis in rarefactione

ob causas plures occasionales, sed frequenter succedit propter abusum vinorum acrium, spirituosorumque, & ob usum ciborum cum speciebus piperinis, & acris conditorum: Huic rarefactioni sequuntur orgasmi, & magnæ effervescentiæ in sanguinis massa; verum istæ esse solent occasiones, ut graviora, periculosioraque mala germinant, videlicet furiosæ hemorrhagiæ, cordis palpitatio, hemotoica passio, &c. In *spissitudine*, crassitie, seu viscositate satis frequenter peccat substantia sanguinis, duntaxat quando à magna frigiditate, à pituita acida, aut ab alio humore austero coagulatur; vel quando eius humiditas resolvitur à nimio calore, quia tunc spissitudinem contrahit sanguis ad modum gelatinæ, & ideo Galenus in lib. 2. prognost. scripsit sequentem animadversionem: *Humorum crassities tam à calido, quam à frigido fit*. Nam hic modus peccati non raro producit appoplexiam sanguineam; & in alijs partibus principalibus alterius regionis gravissimos morbos, non minoris periculi; quia spissitudini obstructions sequuntur.

Tertium sanguinis peccatum dicitur qualitatis; hoc est, quando legitima mixtio sanguinis inquinatur cum varijs impurita-

tibus, ut biliosis, acidis, salinis, &c. Quartum peccatum sanguinis est motus, & eius motus peccat in diminutione, & in excessu; & ut Practicantes agnoscant incommoda, quibus exponitur natura, debent minimè ignorare motum sanguinis duplicem esse, scilicet intestinum, & progressivum; alias morbosas affectiones, quæ oriri possunt ex motus excessu, & diminutione, non agnoscent.

CAPUT IX.

DE PECCATIS ALIORUM humorum præter sanguinem in corpore redundan- tium.

Peccata pituitæ sunt tria: primum est viscositas; secundum est falsedo, tertium aciditas. *Viscositas pituitæ* oritur ab assumptis alimentis viscidis; à vita sedentaria, hoc est, sine cura, & labore; & à nimio somno. *Peccat falsedine*, cum redditur falsa propter commixtionem alicuius feri falsi, vel alterius substantiæ falsuginosæ. *Peccat aciditate* ob acidum sibi admixtum, & tunc contrahit substantiam instar vitri fusi, ex qua colica passio, & affectiones aliæ subsequi solent.

Quinque sunt peccata bilis: primum est crassities, quæ ori-

tur à viscidis humoribus falsis & subausteris simul unde in calculos non rarò concrevit. *Secundum* peccatum bilis est defectus, & defficit iste humor, quando massæ sanguinis non insunt sufficientes particulæ biliosæ; aut dum adest constitutio talis biliariorum pororum occurrentium in hepatis glandulis, ut partes bilis nequeant eos subingredi, sed ante ostia, quasi hæreant; vel quando dictæ particulæ biliosæ, involutæ alijs viscidis humoribus, convenientiam non habent cum poris bilarijs benè alioquin constitutis. Periculo non caret ubi defficit bilis; tum minuitur intestinorum motus peristalticus; tum opus chylificationis non perficitur; tum alvus nimis adstricta redditur, &c.

Tertium bilis peccatum est, nimia eius quantitas; & nimia quantitate peccabit, quoties sanguini insunt plurimæ particulæ oleosæ, & igneæ, ortæ ab assumptis alimentis oleosis igneis, & sulphureis. Tamen periculosum est istud peccatum; quia à nimia bilis copia solito magis stimulatur intestinum, & alvus lubrica redditur, & excrementa nimis citò alimentis, & chilo permixta expelluntur, & ita enervatur corpus. *Quartum* peccatum bilis est vitiosa quali-

litas, quæ occurrit, quoties sanguis corripitur notabili intemperie : sanguis oceanus est nostri corporis; ergo qualis sanguis est, tales debent esse humores, qui à sanguine separantur; & ideò si sanguis fuerit fluidus, & aquosus, talis etiam erit bilis; si viscosus, glutinosus, acris, falsus, aut alio modo sanguis malè mixtus fuerit, necessariò sequestrabitur bilis, viscidior, glutinosior, acrior, falsior, &c. undè evidenter varij morbi sequi debent.

Peccatum quintum bilis est, eius depravatus motus, qui depravatur, quando circulatio eius ritè non procedit, & acrior bilis delata in duodenum intestinum non fertur in inferiora, sed versus superiora, & ideò creat in stomacho incommoda varia, duntaxat ructus biliosos, ardorem, vomitum biliosum, &c. Vel quando versus inferiora fuit propulsa, sed celeriori motu venarum messlericarum poros præterlabitur, in intestinis varias excitat tragedias, videlicet colicum dolorem, diarrheam, dysenteriam, &c. tandem si eadem vitiosa bilis moveretur sursum pariter, atque deorsum, ita ut simul afficiat intestina, & ventriculum, tunc inducit choleram morbum; & pro varia constitutione huius morbosæ bilis superveniunt

simpthomata varia, quæ indicant prædictos morbos intestinorum, aut ventriculi.

Peccata limphæ sunt quatuor, scilicet substantiæ, qualitatis, excessus, & defectus. *Limpha peccat substantia*, dum contrahit visciditatem, vel ab acido admixto, vel propter ipsas causas augentes viscidam pituitam in corpore. *Peccat qualitate*, dum adest nimis salsa, & acris, quæ sua acredine concitat dolores, convulsiones, & alia mala. *Tertium peccatum* limphæ est excessus, unde oriuntur hydro pes, sudores nocturni copiosi, ut experitur in scorbuticis, intertitanarijs, quartanarijsque, qui per excessum quantitatis febricitant. *Quarto peccat limpha* ex defectu, unde sanguis incrassatur, & aduritur, corpus atrophicum redditur, puerique tamen fiunt Rachytici.

Saliva, quæ est primarium menstruum chilificationis, peccat visciditate, aquositate, falsedine, aciditate, amaritudine, & alijs quam plurimis vitijs, unde Practicantes Medici veniunt in cognitionem, plurimum necessariam, tam ad inveniendam causam, quam ad præfagendum, & curandum.

Pancreaticus succus peccat tribus modis, videlicet in excessu, in defectu, & in qualitate, dum contraxit nimiam aciditatem, &

& austeritatem, ab acido copioso existentem in sanguine, aut ex abusu alimentorum nimiam aciditatem, & austeritatem habentium; unde morbi diversi producuntur; sed præcipuè in intestinis, in ventriculo, in liene, & in iecore.

SCHOLIA.

Scire oportet, quod omnes humores nostri corporis peccant, *primo* in motu aucto, ut bilis in ira: *secundo* in diminuto motu, ut sanguis in menstrualis evacuatione diminuta: *tertio* in abolito motu, ut videmus, quando humores obstruuntur in vasis, seu ductibus: *quarto* in depravato motu, ut bilis in cholera morbo.

Animadvertendum est, quod illæ substantiæ fluidæ, quæ ex sanguine separantur in varijs partibus, depravantur, & peccant, fiuntque aptæ ad hoc, ut varietas morborum sequatur: ergo vana præsumptio est eorum, qui succo nerveo tantum concedunt efficaciam, ut in nostro corpore morbi omnes fiant; sicut ridicula est eorum opinio, qui rigidè admittunt pancreatum succum vitiosum, tamquam universalem causam productivam omnium ægritudinum, quas homo patitur: id circò Carolus Mussitanus

in tom. 3. cap. 6. de pancre. succo maximo cum fundamento loquitur ita: *Ab hac una sola causa produci existimant non aliter, ac si nulli alij vitiosi humores, aliarum partium vitium geniti, tales morbos unquam producerent.* Et sine dubio sequeretur, quod ridicula foret, & superflua tanta varietas remediorum, igitur contra unam causam tantum unum contrarium valeret: unde iam possent canere sese in venisse universalem Medicinam contra omnes morbos, si eorum causa universalis existit.

CAPUT X.

DE PUTREDINE, ET EIUS differentijs.

Quamvis Philosophus in lib. 4. meteor. dicat, quod *putredo est interitus caloris nativi à calore extraneo agente in humidum*, nihilominus transeo ad enodandam definitionem aliam putredinis, quæ est *separatio humidi à sicco in unoquoque mixto, orta ex debilitate proprij, & naturalis caloris.* Essentia putredinis consistit in prædicta separatione humidi à sicco. Subiectum est mixtum, quod dicitur interire putredine. Causa propria putredinis est caloris naturalis debilitas; & hoc patet: verum pro-

proprium, immediatumque instrumentum mixtionis erat prædictus calor potens passivas qualitates regere: ergo causa proxima putredinis est calor non potens, propter eius enervationem, qualitates passivas regere.

Primo communiter putredo dividitur in totalem, & partialem: *totalis* est, quæ terminatur plena dissolutione humidi à sicco; *partialis* est, quæ non terminatur plena dissolutione prædictarum qualitatum passivarum: nam ante plenam dissolutionem calor residuus agens in humidum, & siccum producit aliam especiem mixti: ideo docent aliqui talem putredinem partialem liquidis proprie convenire, & sic vinum per putredinem abit in acetum, & chylus in acorem: tamen non raro in alijs rebus contingit, ut plantis, carnibus, caseo, &c. in quibus experientia docet generari vermes per talem speciem putredinis. Ista est communissima opinio; sed contrarium demonstrabit veritas in huius capitis scholijs.

Etiam putredo dupliciter considerari debet, videlicet *in fieri*, & *in facto*: putredo *in fieri*, quæ vocatur putrescentia, nihil aliud est, quam dispositiones ad ruinam, & rei destructionem. Putredo *in facto*,

quæ dicitur putredo in termino, est ultima dispositio, ut corruptio rei introducatur, quæ eius extinctio appellatur cum id, quod ante fuit, non amplius est; sic lignum corruptum esse dicimus, cum non amplius videtur lignum, sed ignis in eius locum subiit; similiter ovum corruptum esse dicitur, cum non amplius videtur ovum, sed in locum eius subiit pullus galinaceus.

SCHOLIA.

Illud iam dictum de separatione humidi à sicco, bene dictum est; quia dum siccitas adest, tunc in actu impedimentum putredinis existit; ideo dicitur cum ratione, quod causa putredinis est calor agens in humidum: ob id noster Magister Galenus in lib. 2. meth. med. doctissimè dixit: *Ea enim apta sunt putrescere, quæ sunt calida, & humida, & in locis calidis, & humidis habitant.*

Quod siccitas putredini sit opposita experientia constat: igitur corpora, quæ habent aptitudinem ad contrahendam putredinem, conservantur, introducendo in eis siccitatem: istud clariter demonstratur in cadaveribus, in quibus siccitas loci, in quo continentur præservat à corruptione, non tantum viginti, aut triginta annos; sed

sed per spatium unius sæculi etiam videtur in ulceribus, quæ nunquam contrahunt cicatricem, in quantum superflua humiditas separata non sit, & maneat siccitas proporcionata; ob idque communis Chyrurgorum consensus cum Galeno in lib. 4. meth. dicit: *Ulceræ prius exicantur, quam ad cicatricem perducantur.* Ideò Doctissimi Medici ad corrigendam putredinem malignam, quæ in febribus mali moris accidit, ne irremediabiliter serpat, utuntur quam promptissimè medicamentis non solum refrigerantibus, & alexipharmacis appropriatis; verum etiam quæ habeant vim exicandi, & idcirco acida sive vegetabilia, sive mineralia, maxima cum utilitate utuntur, quia moderata adstrictione gaudent.

Animadvertendum est, quod illa divisio putredinis *in fieri*, & *in factò* non est vacua; igitur putrescentia non parum ad curationem adiuvat, quia ista, quæ est putredo *in fieri*, est obiectum sanguinis missionis; & ideò cordati Medici cum Galeno, tam prisca, quam modernissimi, & omnes eius Antagonistæ sanguinem mittunt in febre ex sanguine putrescente pendente: sicut putredo in termino, seu *in factò* est purgationis obiectum, quia illa pura ca-

cochimia est, à qua rectè purgandi indicatio sumitur.

Cum veritate refutatur opinio eorum, quia per putredinem asserunt in carnibus, & in vegetabilibus generari vermes, etiamque in nostro corpore per putredinem humorum, & alimentorum gigni lumbricos; quanvis sapientissimus Reverendissimusque Pater Atanasius Kirkerius affirmet: *Verminationem esse animatam putredinem.* Prædicta opinio est incerta; quia nullæ carnes, neque alimenta alia dant vermes, quanvis putrescant; evidentissimum est, si consideremus animalia omnia ex ovis generari, & non ex putredine: gignuntur vermes ex ovis tam muscarum, quam aliorum insectorum exiguorum volitantium, quæ invisibiliter cum aere ingrediuntur poris carnis, etiamque in poris aquæ, vini, lactis, panis, casei, &c. invisibiliter dico: quia sunt tam exigua, ut non incurrant in sensus, quæ ostendi, & demonstrari non possunt, nisi oculus microscopio muniatur.

Ut enervetur opinio prædicta ponamus experimentum insigne: accipe duo vitra, quorum unum duplò latius est altero, & minori frustulum carnis impone, posteaque claude eius orificium cum linteo, satis den-

ESTAMP. III

FIG. I
Aries ♈

Taurus ♉

Geminis ♊

Cancer ♋

Leo ♌

Virgo ♍

Libra ♎

Scorpius ♏

Sagittarius ♐

Capricornus ♑

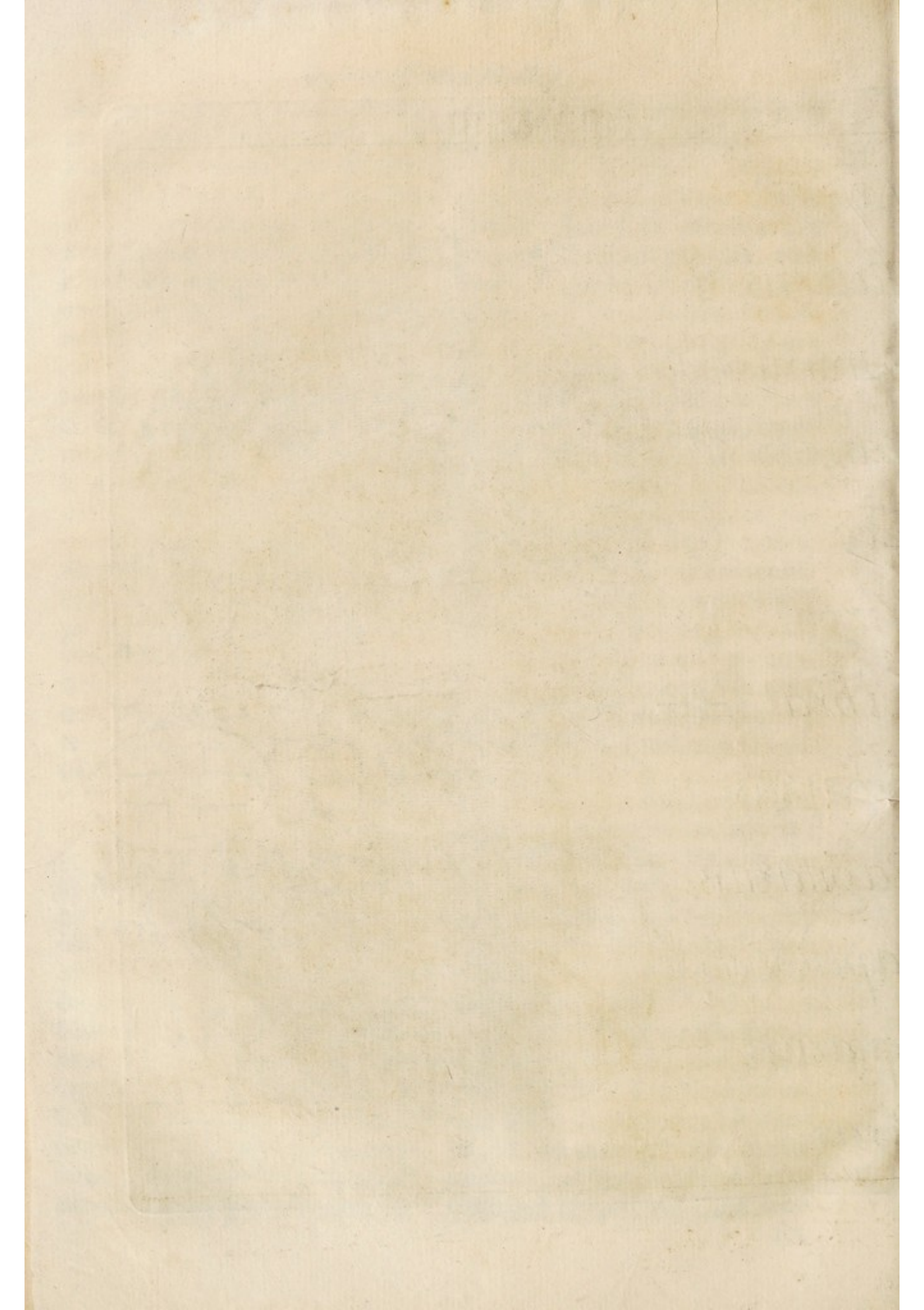
Aquarius ♒

Piscis ♓

FIG. II

P. scul.

to: hoc impone vitro maiori, & ampliori, quod cooperiatur linteo satis raro, & sic deponi debes hæc duo vasa vitrea in loco, ubi adsint muscæ multæ; & paulò post illæ congregabuntur ad vitra odore illius carnis, & insidebunt priori tegumento; quæ muscæ illic infinita semina, seu ova deponunt, quæ per poros rari lintei decidunt in vitrum amplum, & integumentum minoris vitri; ex quibus ovis postea innumeri vermiculi procedunt actione solis, & caloris, vermiculi carnis odore trahuntur, & repunt ad minoris vitri integumentum, viam quærendo, qua pervenire possent ad escam, ad quam non possunt ulterius appropinquare; & innumerabiles vermes videbis inhærentes poris integumentis minoris vitri, in quo caro est inclusa; & quamdiù hoc cooperculum vitro minori manet applicatum, tamdiù nullos vermiculos in carne conspicias; quo igitur experimento satis probatur vermes, & lumbricos non gigni per putredinem, nisi ex prædictis ovis; & ut curiosus Medicus possit experiri, quod dictum manet, demonstrare volo modum in figura II. tabulæ III. vulgò *Estampa*: A. significat vitrum amplum coopertum linteo raro. B. alterum parvum vi-

trum coopertum linteo denso. C. frustulum carnis in vitro B. DDD. Muscæ hinc inde obvolitantes ad odorem carnis, insidentes linteo ampli vitri. EEE ova muscarum, hinc inde in vitrorum integumentis dispersa. FFFF. vermiculi producti ex muscarum ovis, hincque inde repentes integumentis, & fundo vitri ampli.

CAPUT XI.

DE USTIONE, ET EIUS
differentijs.

ANtequam veniamus ad explicandam essentiam ustionis supponendum est, ignem esse calidum formaliter, & effectivè: est formaliter calidum, quidquid formaliter habet illud, in quo formalis calor consistit; sed calor formalis consistit in certis subtilissimis particulis, quæ agitantur cum motu celerrimo, vibratorioque; & talis agitatio prædictarum particularum in igne experitur; ergo ignis formaliter calidus est. Quod ignis effectivè calidus est, patet experientia; igitur si manus igni ponitur, statim eius calor percipitur; quia illa affectio, quam elementum ignis producit in tactus sensu, calor denominatur iuxta omnes Philosophos; ex hoc infertur, de-

K mon-

monstrativè ignem effectivè calefacere.

Hoc iam supposito dico, quod *Ustio est violenta, & inordinata dissolutio mixti ab igne facta*. Ponitur in definitione *ab igne*, ut specificetur dissolutio; aliàs foret confusio; quia dissolutio mixti includit genericè omnes modos, quibus mixtum desinere solet, videlicet per putredinem, corruptionem, aut ustionem: dicitur *ab igne ad hoc*, ut salvetur opinio asserentium ustionem esse mixti dissolutionem, secundum quascumque partes evaporabiles, à calore violento procedentes: dicere à calore violento, idem valet, ac asserere *ab igne*; quia idem inters ad denotandam efficientem causam talis dissolutionis, calor violentus, ac ignis; & idcirco non calor utcumque præternaturalis est causa dissolutionis mixti per ustionem, sed violentus; quia ustivus est.

Dupliciter consideratur ustio, duntaxat actualis, & virtualis. *Actualis ustio* est illa, quæ ab igne libero fit, ut illa quæ per cauteria actualia inducitur. Alia vocatur *Virtualis*, quæ fit ab igne in mixtis existente; huc attinent aqua fortis, spiritus nitri, & omnia cauteria potentialia, à quibus, corpori per immediate applicationem applicitis, provenit ustio.

SCHOLIA.

E Videntissimum est, ustionem specie physica differre à putredine, quod aliqui assertivè negant, quia principale fundamentum opinionis eorum stat in eo, quod ustio, & putredo, ab uno eodemque calore præternaturali fiant. Istud fundamentum parvi momenti est, si attendimus ad id, quod iam assertum manet, antequam ad scholia perveniremus. Specie physica distinguuntur, si considerantur requisita, quæ necessaria sunt ad putredinem, & si etiam attendunt, requisita ustionis contrariari putredinis requisitis, quod evidentissimè patet ex causis putredinis, & ustionis, iam in earum definitionibus assignatis.

Animadvertendum est, ustioni sequi non posse putrefactionem; igitur ustio corrigit, & destruit eam, è contra in ustione contingit, quia experientia docet multoties putrefactioni secutam esse ustionem; igitur à calore violento, seu igne, resolvuntur partes humidæ, quæ per putredinem à partibus siccis fuerunt separatæ: ob istam rationem Aristot. in lib. 4. Meteor. docuit ita: *Quæ putrescunt primò humescunt, deinde siccitatem contrahunt, & tandem*

terra, & cinis fiunt: Ergo evidenter ex his verbis infertur, uſtionem ſpecie phyſica differre à putredine, quia licet præternaturalis calor ſit, qui ad putredinem concurrit, ſicut calor efficiens uſtionem, eſt tamen diverſus ratione intenſionis, quia eſt violenter uſtivus.

Verum iſtud digniſſimum eſt conſiderationis, quia, ea deficiente, in graviſſimos errores incident practicanes, dum ad curationes aggrediuntur, & præcipuè in putridis febribus, adhibendo ſemper remedia contra putredinem, ad hoc ut coctio conſequatur; tunc errant, ſed nec errore erudito, quia, cum putrefactioni uſtio ſequitur, iam inutilia ſunt remedia contra putredinem; igitur evidentiffimum eſt, quod tantum coctio facit ceſſare putredinem, ſive *inferi*, ſive *inſecto*; minimè vero uſtionem; quia, reſolutis partibus humidis mixti, tantum remanent igneæ, ſiccæ, prave, & caſticæ obingentem uſtionem, ut experimur in quarta ſpecie tertianæ pernicioſæ, quæ vocatur ex depravata natura humorum, & in illa febre continente, quæ appellatur cauſus, ſeu ardens; in quibus febribus impoſſibile eſt impetrare ſanitatis finem per auxilia, quæ faciunt ceſſare putredinem; quia dum exiſtit ingens uſtio, iam non

adeſt putredo, contra quam valet coctio: ergo ſi putredini ſubſecuta fuit uſtio, tantum adequatum remedium erit refrigeratio, & humectatio ad deſtruendam ſiccitatem contractam, ob reſolutionem partium humidarum, factam à præternaturali calore violento, & uſtivo; & ideo ad iſtud intentum notam ſcripſit Hyppocr. in lib. 3. de Morb. dicendo: *Frigeſactoria potiones in febribus ardentibus ſunt autem multarum operationum, &c.*

CAPUT XII.

DE PULSU, ET EIUS
differentijs.

Veluti Sol inter Sydera eſt nobiliſſimū corpus, quod ſuo calore vivifico, per radios, & motus ſalutari omnia inferiora fovet, vivificat, & conſervat; ita cor in homine eſt pars nobiliſſima corporis, quæ ſuo innato calore, & motu vitali univerſum corpus fovet per arterias, vivificat, & conſervat, omneſque omnium partium actiones diſpenſat, & gubernat.

Facta iam iſta animadverſione, dico quod Pulsus eſt (iuxta Galenum) *actio peculiaris præcipuè cordis, indeque arteriarum, quæ dilatatione, & contractione moventur à facultate vitali, ut*

mediocritas caloris nativi confer-
vetur, & spiritus animales in ce-
rebro gerentur. Dicitur quod
 pulsus sit actio, seu motus, per
 quam convenit cum reliquis
 communibus actionibus nostri
 corporis, quales sunt attractio,
 expulsio, &c. istud patet ex di-
 latione, & contractione, quia
dilatatio pulsus est motus à cen-
 tro ad circumferentiam consti-
 tutus, & ordinatus pro aëris at-
 tractione. *Contractio*, seu *com-*
pressio, est motus à circumferen-
 tia ad centrum constitutus ad
 fuligines expurgandos.

Causa efficiens pulsus est fa-
 cultas vitalis pulsifica, inhærens
 in corde pro spirituum genera-
 tione, pro conservatione vitæ,
 & nativi caloris, sine quo ani-
 mal conservari non potest. *Cau-*
sa formalis est ipsa actio cordis,
 & arteriarum, quatenus ex Si-
 stole, seu Dilatione, & ex Dia-
 stole, seu contractione consti-
 tuitur. *Causa instrumentalis* est
 ipsum cor, & simul omnes arte-
 riæ. *Causa finalis* est conserva-
 tio caloris nativi, cordis refri-
 geratio, & spirituum animalium
 in cerebro productio; & ad id
 inserviunt dilatatio, & contra-
 ctio; quia vi dilatationis tenuis-
 simus, frigidusque ambiens aër
 attrahitur, quo cordis, & vita-
 liū spirituum Æstus temperatur,
 ventilatur, ac refrigeratur, &
 cuius portio purissima fit pabu-

lum spiritus vitalis, & anima-
 lis. Etiam vi contractionis ar-
 teriarum per poros cutis discu-
 tiuntur, & expeluntur fuligino-
 si, excrementitijque spiritus, ac
 vapores.

Antequam aggrediamur ad
 pulsus differentias, facere oportet
 aliquas notas: prima est,
 quod quietes pulsus dupliciter
 considerari debent: *Una sunt*
privativa, quæ in statu salutis
 non fiunt, sed tantum in mor-
 boso; aliæ quietes dicuntur *po-*
sitiva, quæ a facultate pulsifica
 fiunt, & sunt partes essentielles
 pulsus. Secunda quod tam quie-
 tes positivæ, quàm motus, sunt
 partes essentielles pulsus, & ita
 probatur. Non solum per mo-
 tum attrahitur aër, & vitales
 spiritus disperguntur per uni-
 versum corpus; sed etiam per
 quietes positivas; & idcirco Do-
 ctor Angelicus ex doctrina Ga-
 leni, in Opusc. de motu cordis
 scripsit verba sequentia: *Pul-*
sum esse motum compositum ex
duplici motu, & duplici quiete.
 Ergo quia tam quietes, quàm
 motus sunt partes essentielles
 pulsus. Tertia est, quod nec cor,
 & arteriæ comprimuntur, nec
 dilatantur eodem tempore; sed
 comprimitur cor, dum sangui-
 nem, & spiritus transmittit in
 arterias: Arteriæ verò dilatan-
 tur eodem tempore compres-
 sionis cordis ad recipiendum san-

sanguinem, & spiritus.

Duae sunt differentiae pulsus, videlicet simplices, & compositae, *simplices* dicuntur, dum simpliciter quaelibet earum sumitur ab aliqua simplici entitate reperta impulsu. *Differentiae compositae* nominantur, quando istae considerantur complicatae, seu simul sumptae, quod procedit ex varijs complicationibus specierum simplicium pulsus; ut experimur in pulsu formicante, qui componitur ex parvitate, celeritate, debilitate, frequentia, & inaequalitate. Quia differentiae simplices sunt quinque, transcendamus iam ad eas enucleandas.

Prima differentia sumitur ab spatio per quod instrumenta moventur, & est pulsus magnus, parvus, & mediocris; *Magnus*, seu *Plenus* dicitur quando arteria in suo motu magnum spatium occupat. Et tripliciter potest dici magnus iuxta tres dimensiones, videlicet iuxta *latitudinem*, *longitudinem*, & *profunditatem*; & idem debet intelligi de pulsu parvo, & de mediocri. *Parvus* est, quando arteria in eius motu occupat parvum spatium. *Mediocris* vocatur, quando arteria in suo motu non progreditur, nec ad magnitudinem, nec ad parvitatem; sed tantum mediat.

Differentia secunda pulsus,

sumitur à tempore, quod in motu locali arteriarum consumitur, & dicitur celer, & tardus. *Celer* est, quando arteria celeritate movetur, & brevi tempore percurrit spatium. *Tardus pulsus* est, quando longo tempore arteria percurrit spatium.

Tertia differentia pulsus sumitur à causa efficienti, hoc est à facultate pulsifica, qui est fortis, & debilis: *fortis*, seu *vehemens* appellatur, quando arteria vehementia, seu fortitudine movetur. *Debilis*, seu *languidus* dicitur, quando arteria movetur debiliter.

Differentia quarta pulsus sumitur à dispositione cordis, & arteriarum, quae moventur; scilicet durus, & molis. *Durus* vocatur, quando arteria difficile tactui cedit, & ideo ad istud intentum Philosophus in lib. 4. Metheor. ita loquitur: *Illud est durum, quod per summam partem tactui non cedit.* Pulsus molis est quando arteria facile tactui cedit.

Quinta differentia sumitur à tempore quietum intercedentium, inter motum dilatationis, & contractionis, & est frequens, & rarus. *Frequens*, seu *Creber*, dicitur, quando arteria in quietibus detinetur per parvum spatium temporis; *Rarus* est, quando arteria in quietibus per multum temporis spatium detinetur.

Antequam veniamus ad enodandas differentias compositas pulsus, prius scire restat, quid sit æqualitas, & inæqualitas pulsus: *Æqualitas* pulsus consistit in eo, quod pulsus non mutatur, nec in magnitudine, nec in frequentia, &c. Pulsationes sunt æquales, & ab statu naturali non separantur: ideoque dicitur ad explicandam æqualitatem pulsus ad esse raritatem naturalem, quam constituit pulsus *Rythmus*, qui est proportio durationis inter motum dilatationis, & contractionis. Ex hoc infertur quod pulsus æquales absolute, & simpliciter dicuntur tales, dum omnes æquales sunt in omni genere simplicium.

Pulsus *inæqualitas* consistit in eo, quod non servetur proportio durationis, non solum inter motum dilatationis, & contractionis, sed etiam in alijs speciebus pulsus; v. g. in magno, in parvo, & in mediocri, seu moderato, qui pulsus capiuntur ab spatio per quod instrumenta pulsus moventur, &c.

Inæqualibus pulsibus scire licet quod accidit ordo, aut perturbatio ordinis; obidque duplex est inæqualis pulsus, videlicet ordinatus, & inordinatus: *Pulsus inæqualis ordinatus* dicitur ille, qui in ipsa inæqualitate servat ordinem; v. g. si appareat magnitudo, frequentia, aut

raritas, &c. in quarta pulsatione, in sexta, & in octava, veniatque iterum talis magnitudo, frequentia, &c. ad quartam, ad sextam, & ad octavam pulsationem. *Inæqualis inordinatus* vocatur ille, qui in inæqualitate non servat ordinem. V. g. si in quarta pulsatione, in sexta, & in octava appareat intermittencia, parvitas, aut raritas, &c. & talis intermittencia, &c. ad ordinem præscriptum non perveniat; sed iterum appareat in tertia, in quinta, vel in septima pulsatione, &c.

Quamvis verum sit, esse quamplurimas differentias compositas pulsus; ad auferendam confusionem, tantum referam faciliores, & intelligibiles; quia sum memor huius sententiæ, quam celebratissimus Seneca scripsit in proverb. Græc. *Solum qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.*

Pulsus *Myurus*, seu *Decurtatus*, ita dictus; quia pulsationes percipiuntur similes caudæ muris; hoc est, quod continuæ aliquid magnitudinis detrahatur in ictu, taliter, ut fiat magnus in prima pulsatione, minor in secunda, & multo minor in tertia. Duplex est hic pulsus, videlicet deficiens, & non deficiens: *Myurus deficiens* est dum minoratur tantum sensim taliter, ut perveniat ad deficientiam.

tiam. Alter dicitur *non deficiens*, quia licet perveniat ad extremam parvitatem, non deficit in parvitate.

Martilinus pulsus vocatur ille, qui pulpas digitorum ferit ad malei similitudinem: *Serrinus*, ferrans, seu ferratus pulsus est qui digitos ferit ad similitudinem feræ, hoc est, ubi pars arteriæ, quæ percipitur dilatari sub uno digito, sub alio vero, secundo, & tertio, minimè dilatari, nimirum propter arteriæ duritiem, & tensionem.

Formicans pulsus est, qui in pulsationibus similis est motui formicarum. Et est hic pulsus omnium minimus, languidissimus, & creberimus; & ideo arteria vix elevari sentitur, sed tantum moveri instar formicæ.

Pulsus *martilinus*, *saltans*, *bis pulsans*, seu *dicrotus*, est qui bis ferit digitos, prius quam instrumentum ad aliquam quietem perveniat, & hoc contingit, quia arteria bis dilatatur, antequam semel contrahatur, non secus ac maleolus ab incude re-filiens.

Vermicularis pulsus, seu *Vermiculans* est in pulsationibus similis reptationi, sive progressui vermium.

Capricans pulsus, qui à Græcis nominatur *Dorcadicans*, est qui in pulsationibus similis est motui caprarum; & ita dicitur,

quia post ictum dilatationis, antequam in sistolem desinat celeriores priori, alterum conficit ictum instar capræ, quæ intersaliendum, antequam se in terram demittat, secundum saltum priori celeriores mollitur.

Palpitans, vel *Tremens* pulsus est in quo arteria tremit, ac palpitat ad cordis palpitationem, & tremorem; quamquam sæpe usuveniat, ut pulsante corde non palpitent arteriæ, & tremoribus arterijs cor nihil tale sentiat.

Undosus pulsus est, ubi arteria non universa simul dilatatur, sed primum eius prima pars versus pollicem, secundo, secunda, mox tertia, & quarta, motu manente continuo instar fluctuantis aquæ.

Deficiens pulsus primo loco numeratur inter inæquales, & est qui acquirit tantam parvitatem, ut deficiat per aliquod spatium, hoc est quatuor, aut plurium pulsationum. *Reciprocus pulsus* dicitur, quando post deficientiam quatuor, aut quinque pulsationum iterum arteria incipit agitari, hoc est dilatari, & contrahi.

Intermittens vocatur pulsus, dum arteria spatio unius, aut duarum pulsationum detinetur in quiete, & ut plurimum complicatur cum parvitate, & raritate.

SCHOLIA.

A Nimadvertendū est, quod dilatatio, & compressio cordis, arteriarumque, aut sunt æquales, aut inæquales: *Æquales* sunt, ut contingit in tempore sanitatis, in quo æquali motu dilatationis, & compressionis arteriæ moventur; aut sunt *inaequales*, ut videtur in morbo-
so tempore, ubi una maior est, vel minor altera; istud evidenter patet, quando calor est ad-
auctus, ut cōtingit in principijs, & in augmentis febrium putridarum, in quibus temporibus universalibus maior est arteriarum dilatatio, quia maior est finis refrigerationis; contra experitur in febrium statu, in quo coctio materiæ morbificæ crescit simul cū calore; tunc igitur necessum est adesse plurima excre-
menta fuliginosa, & ideo in illo tēpore maior est cōpressio, quia necessitas expellendi prædicta excrementa fuliginosa urget: & idcirco plurimi Medicorum melioris notæ affirmant: dilatationem pulsus calori naturali conferre; compressionem vero extraneo, & fuliginoso.

Memor esto, cordis, & arteriarum dilatationem tria præstare, duntaxat *refrigerationem caloris, ventilationem, & spirituum generationem*: talis dilata-

tio valet refrigerare calorem; ne iste adauctus in excrementis, aut in spiritibus, vel in solida substantia mutetur in igneā, vel alienam conditionem; ut experitur in internis inflammationibus, & in febribus, in quibus cor, & arteriæ intendunt efficere maiorem dilatationem, refrigerationis gratia.

Præterea tam cor, quàm arteriæ intendunt facere exactam ventilationem ad impediendam suffocationem, ut evidenter probatur in eis, qui aqua, laqueo, aut fumo suffocantur, & similiter in partibus gangrena mortuis, quæ suffocatae pereunt ob excrementorum copiam, à qua impeditur ventilatio.

Utraque dilatatio etiam intendit spirituum generationem, ut manifestè videtur in convalescentibus, & in eis, qui immoderatis evacuationibus laborarunt, in quibus pulsus efficiunt celerem, ac maiorem dilatationem, spirituum reparandorum gratia. Verum Practicantes maxima cum ratione debent esse prudentes; aliàs in gravissimum errorem incident; quia iudicabunt tales ægros febricitare, cum non febricitent; & ideo adhibent varia remedia inutilia, quæ patientibus, iam convalescentibus, sunt non parvi incommodi.

Unum magnæ considerationis

nis non licet servare, sed palam facere; quia redundat in magnam salutis utilitatem, & est quod vitalis facultas dupliciter redditur languida, seu debilis, scilicet per essentiam, & per accidens. *Per essentiam* dicitur languida, quando à principio intrinseco, & ex natura sua debilitatur, quæ debilitas essentialis ritè debet considerari, ut Practicantes possint tuto prohibere auxilia evacuatoria, certoque mortem prædicere.

Per accidens facultas vitalis dicitur languida, quando ab aliquibus contingentibus debilitatur, & idcirco assero, quod tribus modis languida per accidens ponitur, videlicet per aggravationem, irritationem, & dissipationem. *Per aggravationem* dicitur debilis, quando premitur, & oneratur nimia humorum quantitate, quæ efficit, ut facultas non possit ordinatè efficere motus. *Per irritationem*, ponitur per accidens languida, hoc est, quando aliqua causa mordens, stimulans, & irritans, efficit, ut vitalis facultas extra institutum naturæ operetur; & idè certissimum est debilitari à vaporibus, & humoribus erga cor existentibus, qui non copiam, sed qualitate ipsam facultatem vellicant, lancinantque. *Per dissipationem* fit debilis, quando manifestè, aut occultè dissipantur

partes nutrimentales, & spirituosæ nostri corporis, ut contingit in secunda specie tertianæ perniciosæ, quæ ab Avicena vocatur *Sincopalis minuta*, in qua per sudorem diaphoreticum dissipatur prædicta substantia: similiter experitur in prima specie tertianæ perniciosæ, quando complicatur cum vehemèntioribus vomitibus, aut deiectionibus.

Causæ pulsus magni est robur vivificæ virtutis, seu facultatis, aut redundantia caloris nativi, & vitalium spirituum fervor. Causa parvi pulsus est imbecillitas vitalis facultatis, caloris nativi extinctio, & dissipatio vitalium spirituum. Animadvertitur, quod mediocritas pulsus inter magnum, & parvum producit ex moderatione causarum magni, ac parvi pulsus.

Causæ celeris pulsus sunt æstus spirituum vitalium, & cordis, & robur facultatis vitalis. Scire licet, quod spiritus, & cor incallescunt, aut à calida intemperie, aut à calida constitutione aeris, aut à vehementi exercitio, aut ab ira, aut ab humorum putredine, &c. Causa pulsus tardi est refrigeratio cordis, spirituumque vitalium, & facultatis vitalis debilitas, item durities arteriæ. Causa moderati, seu mediocris pulsus inter celerem, &

tardum est temperies spirituum vitalium, & nativi caloris.

Causa pulsus fortis, validi, seu vehementis, est robur facultatis vitalis, & copia spirituum vitalium. Causa languidi pulsus, seu debilis est imbecillitas vitalis facultatis, & diminutio spirituum vitalium. Opportet scire mediocrem pulsus inter vehementem, & debilem, esse mediocrem proportionem vitalis facultatis, & moderatam copiam spirituum vitalium.

Causa duri pulsus est nimia siccitas, aut vehemens frigiditas, aut tensio arteriarum, aut convulsio earum. Causa pulsus molis est arteriarum humiditas, quæ procedit à defectu exercitij, à Balneis frequentibus, ab humidioribus morbis, veluti hydrops, &c. Mediocris inter durum, & molem producitur à siccitate, & humiditate, medio modo se habentibus.

Causa pulsus frequentis, seu crebri est cordis æstus, & vitalium spirituum, etiamque robur facultatis vitalis. Causa rari pulsus est refrigeratio spirituum vitalium, & debilitas vitalis facultatis. Scire licet mediocrem pulsus inter crebritatem, & raritatem produci ab æquali proportionem causarum pulsus frequentis, & rari.

Causæ æqualitatis pulsus sunt consonantia vitalis facultatis,

cordis temperies, moderatio caloris nativi, & mediocris arteriarum constitutio, adeoque totius corporis salus, & temperies.

Causæ inæqualitatis pulsus sunt intemperies aliqua cordis, vitiosa qualitas contentorum in arterijs, imbecillitas facultatis vitalis, & instrumentum inaptum, vel utrumque simul. Memor esto, quod pulsus instrumentum uno ex tribus modis fit ineptum, videlicet *compressione, obstructione, & repletione*. Comprimitur igitur arteria, quando spatia, per quæ ipsa movetur, replent humores, quos intendit facultas expellere, & ad eos expellendos utitur varijs, ac diversis motibus: etiam comprimitur arteria à corpore extrinsecè adhærente, velut vena, quæ ex plenitudine distensa idem spatium occupat, aut à tumore aliquo præter naturam comprimente aliquam arteriam ex magnis. *Obstructio* verò fit à crasis, & viscidis humoribus impactis in arterias, maximè si orificijs earum adhæreant; & magis contingit, si arteriæ fuerint cordi viciniores. Repletio verò oritur ex sanguinis copia, qui est contentus in arterijs; quæ quidem repletio impedit compressionem, quæ requiritur, ut liberè fuliginosa excrementa expurgentur.

Quia obscure tractari solet
narrata pulsum ab aliquibus
Authoribus, & quia nugae va-
rias invenerunt, fundamentum
acceperunt ad explorandum
materiam de pulsibus esse nul-
lius momenti, fallacem, menda-
cemque, & vulgò *Patraña*, ad
fallendos ægros; sed quia tales
detractores plus falluntur, &
ægros fallunt ad celandam eo-
rum ignorantiam, statim eno-
dare intendo, unde proveniat
æqualitas, & inæqualitas pul-
sus, fundamentum accipiendo
ex sanguinis motu ad hoc, ut
fieri possit vera demonstratio
ad faciliorem intelligentiam.

Æqualitas, & inæqualitas pul-
sus consistit in convenientia,
seu consonantia, vel in discre-
pantia, seu dissonantia unius
guttæ sanguinis lapsæ in cor,
cum alia sequente collatæ. Qua-
tenus in hac, vel illa est maius,
vel minus robur fermentatio-
nis intra cor: hinc una sangui-
nis gutta citius rarefit, & susci-
pit fermentationem, quam alte-
ra, ex quo æqualis, aut inæqua-
lis pulsus originem trahit: ita-
que requiritur, quod expellatur
proportionaliter ex corde gutta
una sanguinis post aliam; igitur
nequit de corde propelli
una gutta sanguinis, quin altera
in extremis arteriarum posita,
etiam propellatur in eo ipso
momento; una enim gutta mo-

ta, necessario altera moveri de-
bet, propter contiguitatem gut-
tarum: ergo si cum convenien-
tia, seu consonantia moventur
guttæ sanguinis, necessario erit
pulsus æqualis; sicut inæqualis,
quando cum discrepantia ex
corde propellantur: & ut ista
res clarissima fiat occurrant
Practicantes ad tabulam VI.
vulgò *Estampa*, ubi in figura I.
est Siphon demonstratus, aqua,
vel alio liquore plenus: A. sig-
nificat siphonem aqua plenum.
B. guttam aquæ in siphone con-
tentam, & pistillo proximam,
quæ incipit moveri. C. alteram
guttam aquæ positam in siphon-
is extremitate, quæ etiam mo-
vetur prima mota. D. significat
pistillum siphonis.

Restat scire arterias pulsare
propter motum prædictarum
guttarum sanguinis, atque eius
rarefactionem; facile concipi-
tur ita verum esse, si attendi-
mus sanguinem in corde rare-
factum maiore indigere spatio,
quod cum sanguini non conce-
datur, nonnihil expandit cor-
dis ventriculos, quæ expansio
ulterior impeditur ab humori-
bus, ex arterijs coronarijs in
musculos cordis transudanti-
bus, & à vaporibus, & spiriti-
bus animalibus influentibus, ac
proinde cordis latera constri-
guntur nonnihil, & sanguis ra-
refactus expellitur in Aortam,

eiufque latera nonnihil expandit, cum Aortæ cavitas non fit satis ampla ad liberum transitum concedendum huic sanguini rarefacto, & ebullienti, cum arteriæ omnes ex angusto definant in angustum; quod clarissime patet in figura II. prædictæ tabulæ VI. ubi arteriæ demonstrantur naturaliter dispersæ per sinistram brachium: Per litteram A. significatur cor; per B. truncus ascendens; per C. arteria subclavia; per D. mammaria arteria, quæ sub sterno descendens ad umbilici usque circiter sedem excurrit, & dirigit furculos in verarum costarum intervala. E. arteria axillaris. F. arteria brachialis. G. bipartitio brachialis arteriæ sub cubiti flexum in ramum exteriorem H, & interiorem I. H. radius, exterior ramus bipartitionis arteriæ brachialis, recta excurrentes secundum radium ad carpum, ramum dirigens O in musculos sitos inter os primum policis, & metacarpij indicem sustinentis, alios deinde tres PPP, qui disperguntur in primos exteriores digitos. I. cubitus interior ramus, secundum cubiti os incedens, in duos tandem interiores digitos gemino ramo absorbetur. L. arteria scapularis externa. M. scapularis interna.

Ex prædicta demonstratione

infertur, quod quælibet gutta sanguinis debet arteriam elevare, ut transeat; quæ extensio, vel elevatio, & dilatatio ventriculorum cordis, & artierum, constituit pulsum; sic, exempli gratia, gutta C, non potest propelli in G, H, O, & sic porro, quin extendat tunicas artierum; hoc est, quin faciat impetum in eas, quia arteria est angustior in G, & H: & hoc cogitandum est, fieri in singulis punctis artierum à singulis guttis sanguinis rarefactis: ergo patet pulsum præcipue dependere ex rarefactione sanguinis plus spatij exigentis, & ab artierum angustia maius spatium non concedentium.

Quia venæ contrario modo dispositæ sunt à natura, ac arteriæ non pulsan, & ideo non exploratur pulsus in venis, sed tantum in arterijs: & ut Practicantes agnoscant contrarium modum, quo venæ dispositæ sunt, ac arteriæ, demonstrantur in supradicta figura II. Venæ excurrentes per brachium dextrum. Per B. significatur truncus ascendens venæ cavæ. Per C. vena subclavia. Per D. axillaris vena. Per E. scapularis externa. Per G. scapularis interna. Per H. vena cephalica. Per I. ramus eius externus. Per K. ramus eius internus, qui ex parte medianam constituit, & oblique

quæ per radium fertur ad brachium externum; ubi obliquè sic semper repens ad carpi radicem venerit, cum basilicæ ramulo iungitur, & salvatellam constituit. Per L. vena basilica. Per M. divisio basilicæ in duas propagines. Per N. propago eius prima externa. Per O. ramus internus propaginis secundæ. Per P. propaginis secundæ ramus externus. Per Q. tertia propago, quæ cum interiore ramo cephalicæ KK. medianam Q. conficit. Per R. vena salvatella. Per S. thoracica superior vena. Per T. vena thoracica inferior.

Demonstrato iam contrario modo, quo venæ dispositæ sunt, ac arteriæ, transeamus ad explorandam rationem, cur venæ non pulsant, ac arteriæ, ratio est in promptu, si attenditur ad rarefactionem sanguinis: in venis non adest sanguinis notabilis rarefactio: ergo hinc sanguis non amplius requirit tantum spatium; non fit notabilis rarefactio, quia priusquam ad venas accedat sanguis, iam spiritus magna ex parte avolarunt: ergo sanguis non potest ferri per venas tanto impetu, quanto per arterias.

Deinde contrario modo venæ dispositæ sunt, ac arteriæ, quia si arteriæ desinunt ex ampliori spatio in angustum, venæ

ex angustiori spatio in latius desinunt, ut patet in præcedenti figura II. ergo gutta sanguinis ex arterijs in vena propulsa, iuxta literam R, nullum impetum facere potest in latera illius venæ, ut progrediatur versus C, & cor A, quia vena desinens ex angusto in latius spatium, tunc satis spatij concedit guttæ R. propulsæ versus venam subclaviam C, & cor A, & sic evidentissimum est non posse in ea vena pulsus sentiri.

Factis iam prædictis demonstrationibus, oportet reddere ad prosecutionem causarum differentiarum compositarum pulsus. *Causæ* ferrati pulsus sunt durities, ac tensio arteriæ, & calor adauctus. *Causa* formicantis pulsus est extrema dissolutio spirituum vitalium. *Causa* pulsus martilini, seu dicroti sunt arteriæ durities, vitalis facultatis robur, & copia caloris fumosi.

Vermicularis pulsus *causa* est gravatio vitalis facultatis, ut vix queat arterias dilatare, vel est dissipatio magna vitalium spirituum. *Causa* caprizantis pulsus sunt calor febrium putridarum, & copia fuliginosorum vaporum. *Causa* palpitantis pulsus sunt vapor crassus, & venenosus, collectus in cordis thalamis, aut eius capsula, videlicet in eius ventriculis, & pericard-

cardio; aut sanguini admixtus in ipsis arterijs; vel flatus, seu crassus spiritus transitum non habens, & contentus in prædictis ventriculis cordis, aut in arteriarum cavitatibus: tunc enim circa latera vehementer sanguis rarefit, & valdè impellit arteriam, & sic producit pulsus palpitans, non secus, ac observatur ex arteria celiaca obstructa, in hypochondriacis, in scorbuticis, & in hystericis.

Causæ undosi pulsus sunt redundantia humiditatis in arterijs, gravitas virium vitalium, & mollities arteriarum. Causa pulsus deficientis est oppressio facultatis vitalis, aut nimia laxitas arteriarum, ut contingit indebilitate essentiali. Causæ intermittentis pulsus sunt resolutio facultatis vitalis, caloris nativi extinctio, valida obstructio instrumentorum, aut compressio, & restrictio eorum.

Opportet scire in qua parte corporis explorandus est arteriarum pulsus, & quomodo: Verum est, quod in pluribus partibus corporis arteriæ pulsare sentiuntur; sed evidentissimè omnium in capitis temporibus, in carpo manus, & in tarso, sive pectine, paulò infra digitos pedis; sed in his honestissimè, & magis commodè exploratur constitutio pulsus in carpo, spatio duorum, aut trium digito-

rum latitudinem infra radicem pollicis, nisi ea arteria forte alicui sit præcisa, in qua arteriam contrectare volumus, debet habere naturalem situm: ita, ut pollex sursum, minimus digitus deorsum spectet, sitque ab omni compressione libera, non elevata, non demissa, nec nimium extensa: quin nec digiti eius manus sint, aut in pugnum contracti, nec in palmam extensi, sed moderatè contracti; applicandæ autem sunt carpo trium, aut quatuor tantum digitorum extremæ pulpæ ex obiecto unguium sitæ, quæ quantum fieri potest debent esse molles, & temperatissimæ.

Facta animadversione, quod prædictæ pulpæ nihil aliud sunt, quam extremæ partes carnosæ digitorum, accedamus iam ad assignandas tres differentias applicationis digitorum, ad hoc ut Practicantes valeant agnoscere omnes pulsus species. Prima applicatio vocatur suspensa. Secunda comprimens, & tertia moderata. *Suspensa*, seu *levis* dicitur, quando superficie tenus arterijs digiti imponuntur, nihil eas comprimente. *Comprimens* applicatio nominatur ubi arteriæ à digitis profundius deprimuntur. *Moderata*, vel *Media* inter suspensam, & comprimentem applicationem est, qua deprimatur quidem ar-

teria à digitis, sed moderatè, & non ita profundè, ut in comprimente applicatione.

Ad perfectam intelligentiam prædictarum applicationum scire debemus casus, seu circumstantias, quæ requiruntur ad rectum usum trium specierum applicationis digitorum: Utimur applicatione suspensa, ubi arteriæ sunt eminentes, ut videtur in corporibus macilentis, seu gracilibus. Comprimente applicatione debet uti in mollioribus, & in profundo delitescen-
tibus arterijs, pulsuque debiliore; quod contingit in corporibus carnosus, & obesius. Utimur moderata applicatione in arterijs temperatis, & quando pulsus sunt moderati.

CAPUT XIII.

DE RESPIRATIONE, ET eius differentiis.

Respiratio est attractio aeris ex cerebro per nares, & fauces in pulmonem, & ipsum cor ad refrigerationem, & spiritus vitalis generationem. Respiratio, quæ est actio purè animalis constat ex duabus partibus, sive ex duplici motu, videlicet inspiratio, & expiratio. Dicitur in definitione, quod respiratio sit attractio, quia finis primarius respirationis est inspiratio, &

secundarius tantum est expiratio.

Convenit respiratio cum pulsu, quia non minus cor refrigeratur per pulsum, ac per respirationem; sed differunt in eo, quod per pulsum non solum refrigeratur cor, verum etiam reliquæ partes nostri corporis; per respirationem verò tantum cor refrigeratur. Tamen differunt ab instrumentis, quia pulsus instrumenta sunt arteriæ, & ipsum cor; respirationis instrumenta sunt pulmones, muscoli intercostales, septum transversum, &c. etiam à facultatibus differunt: igitur facultas pulsus est vitalis à corde originem habens: facultas verò respirationis est animalis dimanans à cerebro.

Quia evidentissimum est in inspiratione intrare aerem, & in expiratione exire, debemus non ignorare finem respirationis, & quia finis primarius respirationis est inspiratio, ut tunc vi aeris per nares, & os ingredientis cor refrigeretur, & spiritus vitales generentur: in expiratione verò per eadem loca excludatur aer cum fuliginosis excrementis.

Componitur respiratio ex duobus motibus, & ex duabus quietibus, & ideò respiratio dupliciter consideratur, scilicet naturalis, & præternaturalis. Naturalis est, quando proportio-

ne,

ne, seu consonantia intrat aer, & exit. Præternaturalis dicitur, quando cum dissonantia fit attractio aeris, eiusque expulsio. Duplex est respiratio difficilis: simplex, & composita.

Ex motibus capiuntur quatuor simplices differentie difficilis respirationis duntaxat, magna, parva, velox, & tarda. *Magna* respiratio est, in qua magnam aeris copiam attrahimus, & quantitatem magnam fuliginum expiramus. *Parva* dicitur, quando paucam copiam aeris attrahimus, & parum fuliginum expiramus. *Respiratio velox*, seu *celer* est, in qua parvo tempore pulmones, & alia instrumenta moventur. *Tarda* dicitur, quando instrumenta respirationis longo tempore dilatantur.

Ex quietibus sumuntur duæ simplices differentie difficilis respirationis, videlicet frequens & rara: frequens, densa, seu crebra est, quæ fit in brevi tempore quietis. Rara vocatur, quando instrumenta respirationis longo intervallo detinentur in quiete.

Manet iam dictum, quod difficultas respirandi est duplex, scilicet simplex, & composita: & ad clariorem intelligentiam scire licet, quod simplex est, quæ unam partem totius respirationis singulatim occupat: Composita verò est, quæ in plu-

ribus consistit, ob idque variae fiunt differentie difficilis respirationis compositae: v.g. magna velox; parva velox; parva tarda; magna frequens; magna rara; parva frequens; parva rara: etiam in promptu Practicantes debent habere alias duas species difficilis respirationis exitualissimas, videlicet phenomennata, & stertorosa; phenomennata, seu frigida est, in qua aer, qui in expiratione exit percipitur frigidus. Stertorosa dicitur illa, quæ fit cum strepitu, quia quando aer per inspirationem intrat, & per expirationem exit, causat talem sonum, seu strepitum in pectore, ut contingit in Pleuriticis, & Peripneumonicis, iam in extremo vitæ constitutis.

SCHOLIA.

A Nimadvertendū est, quod respirationis causa est triplex duntaxat generalis, specialis, & dispositiva. *Generalis* causa est anima informans partes dicatas respirationi. *Specialis* est thoracis motus cum spiritibus influentibus in partes respirationi dicatas. *Dispositiva* est sanguis irruens in pulmones, qui sine respiratione identidem facta, adeoque sine aeris admixtione non potest per pulmones debite circulari. Licet scire, quod

quod portio aëris inspirati, quæ sanguinem subintrat est subtilior, quæ tamen habet aliquam elasticitatem, seu vim flexilem, expansivamque: est subtilior, ut sit proportionata, & apta subintrare per pulmonum poros.

Oportet tamen scire materiam respirationis esse fluidum ambiens, seu aerem impetu suo elastico subintrare, tandemque prædictus ambiens continuò debet recentari, ut eius subtilior portio, quæ intra pulmones fuit admissa ab aura libera semper restituatur una cum novo impulsu, quo mediante cogatur prædicta portio ad interiora pulmonum, & vasorum, & sic ea præstet, in quorum gratiam instituta est respiratio.

Verum claritatis gratia enucleare debemus circa primariū usum respirationis, in quo situm est omne punctum conservacionis vitæ, quæ conservari minimè potest, nisi fluidum ambiens nobis proportionatum, scilicet aëris subtilior portio constanter recentata, in pulmones ruat, sanguinem subintret, & hunc una cum Chilo non tantum resolvat vi sua resolvente, & agitante, sed etiam suo elastico impulsu totam massam sanguinis impellat in corporis partes, & sic has actuet, ut in qualibet harum iuxta propriam aptitudinem vitales aliæque ad vitam

continuandam immediate requisitæ actiones, adeoque in sanguine motus intestinus, vi cuius fiunt sanguificatio, & spiritualisatio, in partibus vero solidis circulatio, nutritio, & diaphoresis perennent.

Tranſeamus iam ad secundarium usum respirationis, qui usus ad tres utilitates reducit: prima ut mediante respiratione formetur vox beneficio laryngis, seu fistulæ phneumaticæ. Secunda, ut per inspirationem eliminentur fetus ex utero, ex intestinis feces, & urina ex vesica. Tertia ut per expirationem excernantur excrementa pulmonum, narium, fauciumque.

Manet iam dictum inspirationem, & expirationem esse duas partes ex quibus componitur respiratio; sed adhuc indiget Medicus non ignorare, quomodo fiant inspiratio, & expiratione. Fit *inspiratio* dum thorax à musculis pectoralibus attolitur, & à septo transverso contracto viscera abdominis propelluntur deorsum, & extrorsum; hinc in pulmones per thoracis dilatationem explicabiles factos aer vi ponderis Atmosphæræ, & Asticarum aeris particularum turgescentiæ impellitur; & sic aere magis minusve irruente dilatantur pulmones, quousque thorax admit-

tit, & ab aere intro suscepto replentur ob eorum substantiam planè singularem spongiosam, seu vesiculosam. Hæ itaque pulmonum vesiculæ, & globuli copiosè anexi ramis, asperæ arteriæ, quam maximè inflantur, & dilatantur ab aere subintrante.

Expiratio vero fit dum à dilatatione partes thoracis incitantur ad sui contractionem, musculique abdominis viscera unà cum daphragmate premunt introrsum, ac sursum; cavitas thoracis angustatur, hinc comprimuntur pulmones suis fibris motricibus unà contractis, & sic vesiculæ pulmonariæ coarctatæ cum lobulis, necessario propellant aerem inspiratum cum fuliginosis excrementis oneratum.

Ad huius capitis calcem licet docere, quomodo intelligi debeat cor, & sanguinem refrigerari ratione aeris attracti per inspirationem: notissimum est per aerem attractum sanguini communicari nitrosas particulas in aere obvolitantes, quæ dum sanguini mixcentur eius massæ fermentationes moderantur; istud est refrænare sanguinem, & eius fermentationes tamen non destruere.

CAPUT XIV.

DE URINA, ET EIUS
differentijs.

U*rina est excrementum aquosum, & serosum, attractum à renibus, seu in renibus secretum, per ureteres, & vesicam emissum.* Duplex est urina: Naturalis, & præternaturalis: *Naturalis* est, quæ servat omnia constitutiva, quæ in naturali statu contingunt apparere. Urina naturalis dividitur in urinam sanguinis, & in urinam potus: *Urina sanguinis* est, quando partes serosæ sanguinis impregnatæ sufficienti quantitate partium biliosarum, seu (ut malunt Moderni) particularum salino-terrestrium, ac sulphurearum, & hinc sub citrino colore secernuntur, & per vias urinarias excernuntur. *Urina potus* dicitur, quando post largiorem potum sanguinis massam diluentem, urina limpida aquosa maiori copia, & frequentius excernitur, sed minus imbuta partibus excrementitijs.

Causa materialis urinæ est potus, & alimentorum humiditas, seu partes serosæ, in maiori quantitate, quæ reliquis vehiculum præbent, quibus admixtæ sunt.

Causa formalis est aquositas san-

sanguinariae massae. Quod aquositas sanguinis sit causa formalis urinae patet ex transpiratione, quia quanto ista maior est, eo minor generatio urinae observatur, & e contra; & ideo docet experientia, quod sudaturis semper minoratur urina. *Efficiens causa* est calor natus, qui in secunda coctione aquosam superfluitatem secernit. *Causa instrumentalis* sunt organa, seu partes, quae inserviunt ad secretionem, & excretionem urinae, ut renes cum glandulis, arteriae emulgentes, ureteres, & vesica.

Causa finalis est, ut sit vehiculum sanguinis, serviatque distributioni per universum corpus, & penetrationi eius per angustias venarum, & artierum.

Constitutiva urinae naturalis sunt tria, videlicet substantia, color, & contentum. *Substantia urinae nihil aliud est, quam corpulentia ipsius urinae moderata, seu mediocris.* Urinae substantia dicitur mediocris, quando neque est tenuis, ut aqua, neque crassa, ut oleum, nec turbida, ut mustum; & ideo Magister Galenus in Comentar. prognost. ita fatur: *Nec ita tenuem esse, quemadmodum aqua, nec adeo crassam, ut assimiletur urinae jumentorum*: ergo tunc erit moderata substantia urinae, quando obie-

cta, quae post illam existunt, videntur, ut illa sunt, sed cum aliqua obscuritate; hoc est, non cum illa transparentia, ut percipiuntur in urina tenui. Et claritatis gratia animadvertere debeo moderatam autem urinae substantiam tantum conspici sub naturalibus coloribus, si tales colores habent perfectionem naturalem. Causae talis substantiae mediocris sunt robur, & copia caloris nativi, etiamque iusta proportio humorum in corpore.

Secundum constitutum urinae est color. *Color urinarum est visibilis qualitas, & perpetuum accidens, ut enim nulla corporea substantia, ita nulla urina sine colore conspici potest.* Duplex est color naturalis, & praeternaturalis. *Color naturalis* urinae est ille qui apparet in statu salutis: iste triplex est, scilicet *palidus, rufus, & flavus*, ex quibus coloribus capiuntur tres differentiae urinae naturalis, quae ita appellantur: Palida, Rufa, seu Citrina, & Flava. *Urina palida* est, quae in colore assimilatur paleis maturis, seu spicis triticis ad maturationem tendentibus. *Rufa* est illa, quae in colore similis est auro communi: istaque species nominatur Citrina ab Avicena, quia in colore similis est citro maturo. *Flava* ea dicitur, quae habet colorem

auri purissimi, seu croci.

Parvi momenti non est, ut Practicantes sciant unde procedunt prædicti colores naturales. Sunt causæ moderata temperies caloris nativi, & maior, vel minor portio bilis flavæ naturalis, seu particularum salino-terrestrium, ac sulphurearum, quæ diluuntur in serosa substantia; vel iuxta maiorem, vel minorem portionem feri, in quo diluitur prædicta bilis.

Tertium constitutivum urinæ est *contentum*, videlicet illa *portiuncula*, seu *substantia*, quæ post refrigerationem urinæ manifestatur, & commixta erat liquori urinæ. Duplex est *contentum*, scilicet naturale, & præternaturale: Naturale dicitur illud, quod in statu naturali conspicitur in urina, istud tripliciter consideratur: primum vocatur *nubecula*: secundum *apendiculum*, & tertium *sedimentum*.

Nubecula est illa *portiuncula*, quæ existit in alto urinæ. Dicitur *nubecula*, quia quasi nubs, seu umbra videtur incumbere in superficie urinæ. Existit in alto urinæ propter plurimas particulas sulphureas, athomofas, & aereas, ex quibus constat *contentum*. *Apendiculum*, *suspensum*, *revulsum*, seu *Eneorema* vocatur illa substantia, quæ in medio urinæ apparet, quia mi-

norem volatilitatem habet, ac *nubecula*.

Sedimentum est quædam substantia excrementitia, cum liquore urinæ expulsa, & in infima regione contenta, alba, levis, & æqualis; in infima regione existit, quia habet maiorem gravitatem, quam *apendiculum*. Licet scire omnes tres species contenti fieri in sanis ex reliquis alimenti, & recrementis humorum, quæ cum urina excernuntur.

Urina præternaturalis est, quæ recedit à naturali statu, & quo maior, vel minor fuerit recessus, magis, vel minus erit præternaturalis, & idcirco ratione recessus duplex est: una, quæ tantum recedit in colore, & substantia, vel tantum in contento: alia, quæ recedit in substantia, colore, & contento à naturali statu.

Quia tria sunt constitutiva urinæ naturalis, triplici modo separari potest urina ab eius statu naturali: hoc supposito à substantia incipiamus, quæ vitatur dupliciter, vel quia est nimis tenuis, vel quia nimis crassa est. *Urina tenuis*, *perlucida*, *clara*, seu *transparens* est illa, quæ, quia aquæ limpidæ assimilatur, non impedit visionem eorum corporum existentium post illam. Causæ huius urinæ sunt externæ, & internæ. *Externæ* di-

dicuntur alimentā nimis humida, quia, cum ista habeant plures superfluitates aquosas, augeatur serum in sanguine, & improporionate diluitur bilis, seu particulæ salino-sulphureæ, tunc hæ maximè dividuntur taliter, ut visui dispereant, tantumque conspicitur urina instar aquæ. *Internæ causæ* tres sunt, videlicet *debilitas coctionis secundæ regionis*, tum per intemperiem calidam, tum per frigidam intemperiem; & quia facultas concoctrix existit languida, rectè non sequitur, neque elaboratur, simulque partes serosæ, & biliosæ inutiles pro nutritione non benè separantur, nec optimè commixcentur cum prædicta serositate. Aut *debilitas facultatis attractricis*, seu *sequestratorię renum*, quæ tantum valet secernere subtiliorem partem, & magis aptam ad motum. Aut *imbecilitas facultatis expellentis* vasorum secundæ regionis, quæ propter talem debilitatem tantum possunt expellere partes, quæ maiorem aptitudinem habent ad motum.

Urina crassa, opaca, seu perturbata est, quæ propter immodicam consistentiam, quam habet, impedit visionem corporum post illam existentium. Duplex est ista urina, videlicet *simpthomatica*, & *critica*: *Simpthomatica* est illa, quæ solet apparere in principiis universalibus vehementium fe-

brium, & inflammationum internarum, dum simul complicatur putrida febris. *Critica* dicitur, quando in declinatione universali, vel in fine status circa initium declinationis materiam morbificam coctam, & separatam mixcet natura cum serositate, & expellit per vias urinarias; ratione cuius urinæ, quandoque plurimi ægrotantium à morte liberantur. Causæ huius urinæ sunt, aut intensus calor præternaturalis, qui sanguinis massam agitando, & commovendo reddit urinam turbidam, quia talis calliditas media agitatione humores conturbat, & tunc natura eorum particulas, quæ secernuntur, & mixcentur cum sero, expellit permeatus urinarios. Aut purulenta substantia, quæ commixcetur cum sero, quando abscessus rumpitur in jecore, sed præcipuè in eius parte giva. Aut quia commixcentur humores crassi cum serositate in renibus ipsis dum renes dolore torquentur propter fluxionem succorum crasorum, ut acida, aut salsa pituita.

Color urinæ præternaturalis nominatur quisque colorum, qui præter tres naturales iam assignatos inspicitur: & quamvis multipliciter vitiatum urinæ color, ut fastidium non inducam Practicantibus, referam tantum species, quæ circa ægrotantes com-

muniter occurrunt, duntaxat *urina flava, alba, rubra, viridis, livida, nigra, vinea, pascua, pinguidinosa, & oleosa*. Animadvertendum est, quod quamvis seorsim non tractentur species urinarum, quæ ratione coloris fastidiosè ab aliquibus describuntur, nihilominus brevissimè, & tanquam per transennam narrantur.

Prima ab Auctoribus inter urinas præternaturales ratione coloris enumeratur *flava*, quæ fit propter commixtionem bilis flavæ præternaturalis cum serositate. Ista urina duplex est, scilicet remissè flava, & intensè flava: *Remissè flava*, seu *lateritia*, quia colorè habet lateris cocti, dicitur ea, quæ iam definita manet. *Intensè flava*, seu *crocea* est illa, quæ habet colorem intensè croceum, & ideò lintea, quæ in tali urina madefiunt tinguntur, velut si immersa fuissent in fortissima tinctura croci. Causæ huius urinae sunt duæ, videlicet externæ, & internæ. *Externæ* sunt alimenta valdè calida, & acria, aut nimius potus vini generosi, seu diversarum tincturarum cum aqua vitæ, vel vini spiritu extractarum, quæ à vulgò vocantur *Rosolies*. *Internæ causæ* sunt intemperies calida jecoris, cordis, & eorum vasorum sanguineorum, propter quam gignitur magna copia bilis flavæ. Aut obstructio ductuum, per quos bi-

liosus humor expurgatur, & discernitur à jecore, deferiturque in vesicam feleam; tunc enim portio illa bilis, quæ ab erravit vias, abundè serositate diluitur, & tunc temporis constituit urinam intensè flavam, ut frequenter observatur in Ictero flavo.

Urina alba est illa, quæ habet colorem album disgregativum visus: duplex est, ratione substantiæ albæ, quæ commixcetur cum serositate, videlicet pituitosa, & lactea, seu chilosa. Pituitosa dicitur, dum humor pituitosus commixcetur cum serositate. Ista urina dividitur in splendescentem, & non splendescentem. Urina splendescens vocatur ita, quia præter albedinem habet quendam splendorem, velut vitrum album; & eius causa est pituita vitrea, quæ diluitur. Urina non splendescens appellatur, quæ tantum habet albedinem, & crassitiem sine splendore, quia producit à pituita crassa, quæ diluitur cum sero. Urina lactea, seu chilosa vocatur, quæ habet colorem lacteum ortum habens ex chilo, seu succo nutritivum serositati permixto.

Urina rubra est illa, quæ habet colorem rubrum propter commixtionem alicuius rubræ substantiæ cum serositate. Duplex est: una dicitur remissè rubra, & alia intensè rubra, quæ fiunt iuxta maiorem, vel minorem portio-

tionem substantiæ rubræ, quæ permixcetur cum aquosa substantia, aut iuxta maiorem, vel minorem portionem seri, in quo diluitur; & ex præscriptis dissolutionibus producuntur illæ species urinæ rubræ, videlicet *rosacea*, & *purpurea*. *Rosacea* dicitur, quia ostendit colorem rosæ rubræ. *Purpurea*, quia in colore assimilatur panno purpureo, vel floribus anagalidis maioris, & ut alij volunt epatibovino. Causæ huius urinæ sunt tres, scilicet, sanguis, sal, & bilis. *Sanguis* potest constituisse urinam rubram, quando commixcetur cum serositate, & ad vias urinarias descendit. Verum causæ propter quas sanguis descendit sunt plures, duntaxat, quia supresa est aliqua sanguinis evacuatio periodica, ut narium, menstruorum, hemorrhoidarum, &c. aut quia vena aliqua fuit rupta in renibus, vel in vesica urinaria; aut quia adest in corpore ingens plenitudo quoad vasa, ut contingit in eis, qui sanguinem purum mingunt. *Sal* constituit in urina rubrum colorem, quando à sanguine secernuntur plurimæ particulae salinæ, quæ in sero diluuntur, ut experimur in vehementibus febribus, & in inflammationibus viscerum. *Bilis* constituere solet urinam rubram, dum simul particulae salinæ sanguinis,

& copia bilis dissolvuntur cum serositate, quæ urina observatur in Ictero sequente jecoris inflammationem; etiamque in diuturnis tertianis, &c.

Viridis urina est, quæ habet viridem colorem, & assimilatur gramini viridi, aut ærugini. Causa est aliqua species bilis præternaturalis, quæ permixcetur cum sero, ut bilis porracea, & æruginosa.

Urina livida est, quæ habet colorem lividum propter commixtionem alicuius substantiæ lividæ, seu plumbe. Ista urina duplex est, scilicet, intensè livida, & remisè. *Intensè livida* dicitur, quando habet livorem intensum, & assimilatur colori iridis, vulgò *Cardeno*. Nominatur *Remisè livida*, quando in urina conspicitur remissior color lividus, & plumbo similis est. Causæ huius urinæ sunt extinctio caloris nativi per magnam frigiditatem, ut contingit in gangrena, dum livor plus, aut minus conspicitur in membris gangrena emortuis, & illæ duæ species atræ bilis cholericæ, videlicet cerulea, & isatidea: & quamvis tales humores præternaturales sint calidissimi, minimè obstat ad hoc ut valeant producere lividam urinam; ratio in promptu est, quia si cerulea bilis diluitur cum serositate, sine dubio constituet lividum

dum colorem; igitur illius color ceruleus in nostra Hispania vocatur *Azul obscuro*, vulgò *Cardeno*, nec opponitur intemperies nimis calida ad hoc ut calor natus, & vitales spiritus destruantur, velut accidit propter intemperiem longè frigidam, & in humoribus superveniat lividus color: exemplum habemus in gangrena, cuius productio fit tam à nimio frigore, quàm ab extraneo, & vehementi calore.

Urina nigra dicitur, quæ habet colorem nigrum similem carboni extincto ob admixtionem nigricantis humoris cum serosa substantia. Duæ sunt species huius urinæ, duntaxat *symptomata*, & *critica*: *Symptomata* est, quando ita mingitur in principio universalis, vel in augmento febrium vehementer ardentium, & inflammationis lienis.

Critica est, quando in declinationibus universalibus humores adustos iam præcedentibus coctionis signis excernit natura per vias urinarias, ut contingit in quartana febre, in lienis obstructione, & in suppressione menstruorum, & evacuationis enixarum. Causæ sunt nimis intemperies frigida sanguinis, & extinctio spirituum, & ideo aliqui asserunt posse etiam esse causam sanguinem à frigi-

ditate concretum; intemperiesque calida jecoris, & aliarum viscerum, quia per magnum incendium aduritur sanguis, & permixcetur cum melancholico humore.

Urina vinea est illa, quæ habet colorem vini rubri nigricantis. Causæ sunt magna sanguinis adustio; & ideo apparet in ardentibus febribus aliquoties; copia salinarum particularum sanguinis, quæ mixtæ cum acida pituita, vel cum melancholia præternaturali dissolvuntur in serositate: abusus vini generosi, & suppressa aliqua evacuatio sanguinis, aut sanguinis biliosi. Propter istam causam memor esto iam vidisse in anno 1705. dum Medicus eram Opidi Garganta la Olla in uxore Petri Ximenez de Baptista, quæ cum esset gravida incidit in febrem valdè acutam, & ardentem, & per duodecim dierum spatium minxit talem urinam, & maxima cum admiratione fuit libera, & suo tempore idoneo in lucem dedit foeminam satis validam; quin obstaret funestum præsagium duorum Medicorum, qui fuerunt advocati pro meliori consilio.

Pasea urina est, quæ in colore assimilatur aquæ, in qua decoquerint ubæ pasæ. Causæ sunt adustio sanguinis, humores biliosi valdè calidi, & intemperies

ries calidissima internarum partium, ratione cuius sanguis in species calidissimas bilis vertitur, ut conspicitur in principijs, & augmentis universalibus februm exurentium, & internarum inflammationum.

Urina pinguidinosa dicitur illa, in qua apparet aliqua substantia pinguis oleo similis. Tripliciter est iudicanda hæc urina: *Prima* est, in qua supernatat pinguedo, secundum partem superiorem, & illud supernatans tellis araneorum simile est. *Secunda* dicitur, quando est pinguidinosa, secundum omnem substantiam. *Tertia* est, quando pinguedo tantum existit in regione infima urinæ; & ibi descendit; quia pars eius tenuis, & aërea fuit resoluta. Causa est calor intensus ustivus valens dissolvere substantiam pinguem nostri corporis, ut observatur in febribus coliquantibus.

Urina oleosa dicitur, quando in crassitie, & modo substantiæ similis est oleo; duplex est, propria, & impropria; propria, quæ manet definita: impropria est, quæ ab aliquibus vocatur oleacea, quia in colore assimilatur fructibus olivarum, iam tendentibus ad maturationem. Causæ sunt vehemens ustio consumens, & liquans secundas humiditates, & partes pingues, & tamen bilis flava contrahens

crassitiem propter adustionem.

Contentum præternaturale dicitur, quando recedit à naturali statu: ergo si nubecula, & apendiculum, ut sint naturales, debent servare colorem album, citrinum, aut flavum, infertur, quod ceteri colores, videlicet lividus, niger, &c. Sunt vitiosi, seu præternaturales, circa sedimentum præternaturale idem considerandum est; & idcirco numerantur variæ species vitiosi sedimenti, ut furfuraceum, farinaceum cinericeum purulentum, mucosum, seu sabulosum, grumosum, arenaceum, &c.

SCHOLIA.

EVidentissimum est, quod serum urinæ partim oritur ex alimentis, partimque ex ipsis humoribus nostrum corpus constituentibus istud patet, & nemo facile negabit inspiciendo mixturam illarum rerum, quæ applicantur pro nutritione corporis nostri. Hæc enim non quoad totam earum substantiam sunt nutritiæ, atque laudabiles, sed scatent varijs partibus heterogeneis, quæ tanquam inutiles debent secerni, atque excerni, si mixtura nostri corporis salva manere debeat: ergo sequitur serum urinæ esse excrementitium capiens originem ex alimentis, tam esculentis, quam

potulentis, quæ quotidie ingeruntur.

Antequam transeamus ad usum secretionis, & excretionis urinæ ex iam dictis infertur serum urinæ, si ab omnibus degeneribus partibus spoliatur, nihil aliud esse, quam pura aqua naturalis, quæ est universale menstrum naturæ, in quo qualibet substantiæ spectantes ad animale, & vegetabile saltem Regnum, & plures etiam, quæ ad minerale attinent, dissolutæ contineri possunt, quin illud idem efficiant in sanguine, non est dubitandum; quare primarius usus aquæ in sanguine est, quod contentis omnibus in suo sinu locum præbeat, ea dissoluta retineat, & in circuitu secum deferat.

Quia iam enodavimus prædictum serum nihil aliud esse, quam aqua, deveniendum est ad assignandos duos usus secretionis, & excretionis urinæ. *Primus* est, ut corpus liberetur à partibus nimis serosis, natis, tam ex continua convasatione sanguinis, quam à nimio potu originem trahentibus, sanguinemque nimis diluentibus, ac præcabeantur morbi à copia ferri dependentes. *Secundus*, ut partes biliosæ, seu salino-sulphuræ sanguinem nimis resolventes, ac terrestres aptæ ad generandas obstructions, & hinc

contrariæ vitali œconomiaë corpore expellantur.

Quia tam in statu naturali, quam in præternaturali, aliquando multum mingitur, & aliquoties parum, licet Practicantibus animadvertere causas multitudinis, & paucitatis urinæ. *Causæ multitudinis urinæ* sunt externæ, & internæ. Externæ sunt nimius potus aquæ, aut vini puri, seu diluti; frequens usus alimentorum humidorum, & usus medicamentorum diureticorum, aut aquarum mineralium, quæ abundè promovent urinas. Internæ causæ multitudinis urinæ est liquefactio, seu fusio humiditatum naturalium nostri corporis, attenuatio, & liquefactio succorum crudorum pituitosorum redundantium, ut experimur in cachecticis, & in anasarca correptis, qui copiose mingunt, si salibus utantur enixis, ut tartarum vitriolatum, &c. Etiamque si perennis transpiratio minoretur; quia tunc miasmata transpirabilia feceruntur, derivantur, & per vias urinarias excernuntur.

Causæ paucitatis urinæ etiam sunt externæ, & internæ: *Externæ* sunt contrariæ illis causis exterioribus, à quibus dependet multitudo urinæ. *Internæ causæ* paucitatis urinæ sunt debilitas actionum venarum, renum, & vesicæ, ratione cuius, nec

nec secernitur urina, nec excernitur; paralyſis, ſeu ſtupefactio alicuius organi membri, deſtinati ad urinæ ſecretionem, & excretionem, aut obſtructio in aliqua via urinæ ab humore craſſo, aut à calculo producta: etiam eſt cauſa, ſi humiditates, aut ſeroſitates evaquentur per alias vias, videlicet per glandulas cutaneas, ut obſervatur in ſudore, & in excedenti tranſpiratione, aut per alvum, ut videtur in diarrhea, & in cœteris alvi fluxionibus: etiam eſt cauſa ſatis principaliffima vehemens calor præternaturam conſumendo, & exalando humiditates, ſeu ſerum humorum, quæ ſunt materia urinæ, quod frequenter contingit in febribus nimis ardentibus, coliquativifque.

Veruntamen Practicantes debent conſiderare dari in urina aliud vitium, ſi attendimus ad odorem naturalem urinæ, cuius odor naturalis dum recens mingitur, tantilum habet ingratitudinis ob particulas ſalinas, & ſulphureas conſtrictas in compage ſeroſitatis: ergo in tempore ſanitatis urina moderate olens eſt, ideſt, nec ſuaviter ſpirat, nec tetrum odorem præſert. Ideoque memor eſto, quod ratione odoris duplex eſt urina præternaturalis: Una dicitur inodora, quia caret odore,

& eius cauſa eſt frigiditas renum, & aliorum organorum; etiam eſt cauſa coctionis debilitas. Altera vocatur foetida; quia ſtatim ac mingitur ſpirat ingentem foetorem. Cauſæ urinæ foetidæ ſunt putridi humores maligni, peſtiferique; aut corruptio alicuius interni viſceris, ut iecoris, lienis, & renum, & tunc accidit; quia in aliquo viſcere eſt ulcus valde putridum, & præcipue in aliquo rene, aut in veſica urinaria. Claritatis gratia reſtat ſcire, quod in febribus putridis, & intenteſe malignis percipitur per ſenſorium foetor ingens, dum à maligna, & peſtifera qualitate ſolvitur mixtura, & compago particularum ſulphurearum, & ſalinarum, quæ in ſtatu ſalutis ſunt conſtrictæ in compage ſeroſitatis: verum tales particulae ſtatim à principio eius ſecretionis, & mixtionis cum ſeroſitate male aſſociantur, & cum antè excretionem iam ſulphur ſale aculeatum exhalare inceperit, graviter putreſcit: & de iſto ingenti foetore ſuo tempore enodabo quanta mala ſignificet, & præſagiet.

)(S)(   )(X)(   )(S)(
)(S)(   )(S)(
)(S)(

CAPUT XV.

DE CRISI, ET DIFFE-
rentijs eius.

Numquam studium feci ad obnubilandam crīsim, nec esse alienum à secta veterum Medicorum crīsim observantium, quamvis criticorum multi, usquequaque rideant, abnegantes crīses, & dies decretorios, &c. Non quia iuravi in eorum sententiam; sed quia veritatem tantum amplector, & sequutus ero: nec obstat, ad materiam crīsis conservandam in Aulis Medicinæ, quod plures morbi ab initio cum adminiculo Artis destruantur. Certum est multos morbos non committi naturæ, sed in eorum initio medicamento urinam, vel sudorem movente, purgante benigno, vel sanguinis missione, aut alio educatur causa, aut saltem corrigatur. Nihilominus etiam multoties contingunt crīses, nisi ægrotantes, Medici, aut assistentes errores committant circa res idoneas, quæ unicuique attinent; & sic videmus in nostra Hispania febres aliquando subito solvi superveniente hæmorrhagia, vel sudore, vel alvi fluxu, &c. Ergo nemo criticorum amplius torquet Medicis crīsim morborum observantibus.

Venia omnium criticorum

transeamus iam ad crīsim definiendam, quæ est *subita mutatio morbi ad salutem, vel ad mortem*. Dicitur subita mutatio, & idem sonat, ac victoria naturæ suprâ morbum, aut victoria morbi suprâ naturam. Ex ista animadversione infertur, quod crīsis est duplex, videlicet bona, & mala. *Crīsis bona* dicitur illa, quæ ad vitam fit. *Crīsis mala* est, quæ ad mortem fit.

Etiam dividitur crīsis in perfectam, & imperfectam. *Perfecta crīsis* est, quæ dicitur absoluta, quia ægrum integrè liberat à morbo. Ista duplex est, videlicet salutaris, seu bona, & lethalis, seu mala, quæ manent iam definitæ. *Crīsis imperfecta* est, in qua æger à morbo integrè non liberatur ob relictam portionem materiæ morbificæ, & tunc solum morbus remittitur. Imperfecta crīsis dupliciter considerari debet, videlicet bona, & mala. Imperfecta bona dicitur, quando subita fit mutatio morbi ad melius. Imperfecta mala est, quando ad peius fit subita mutatio.

Crīsis tam bona, quam mala, & tam perfecta, quam imperfecta dividitur in manifestam, & occultam: *Crīsis manifesta* est, quæ visui apparet; ista crīsis duplex est: una, quæ fit per excretionem, ut per sudorem, per hæmorrhagiam, &c.

Al-

Alterâ ; quæ per abscesum fit, dumtaxat per parotides , per bubones , &c. *Crisis occulta* est, quæ sine evauatione manifesta in sensibilibus fit , scilicet evaquando morbificam causam per insensibilem transpirationem, quæ crisis multoties contingit in praxi , quamvis ab aliquibus non observetur ; quia tantum docti , & experti Medici sciunt morbum terminari subito ad mortem, per insensibilem transpirationem evaquando , ut videtur in acuta coliquatione insensibili ; etiamque subito mutari ad vitam , evaquando per talem insensibilem transpirationem.

Causæ crisis sunt tres , videlicet formalis, efficiens, materialisque. *Causa formalis* est irritatio , quam natura patitur per fibrarum sensationem , taliter, ut sine ista causa non potest sequi causalitas , seu actio causæ efficientis. *Causa efficiens* est ipsa natura , quæ à causis superioribus adiuta concoquit , secer nit , & excernit morbificam causam. *Efficiens causa* dividitur in internam , & externam : *interna* est illa , quæ facit crisin commovendo, agitando, & sensibilibus , aut insensibilibus evaquando morbosam causam, cum multo utilis materiæ , aut cum paucis eiusdem , adiuta ab efficiente causa externa. *Interna*

causa efficiens dupliciter debet considerari, videlicet bona , & mala : *Interna bona* est ipsa natura, dum est fortis ad victoriam ; quia ita crisin perfectam salutarem causat. *Interna mala* est morbus , qui cum sit valde malignus , efficit crisin perfectam lethalem cum iuvamine efficientis causæ externæ , maleficæ , & infortunatæ.

Efficiens causa externa est motus , & influxus bonus , vel malus Astrorum, sed præcipuè Lunæ, à qua morborum acutorum motus reguntur. *Causa materialis* est humor producens morbum , quem excernit natura per viam , & convenientem regionem ; postquam ab ea iam sit coctus , etiamque ab humoribus utilibus separatus.

Practicantes scire debent tempus universale morbi, in quo oportet crisin fieri : & notando quod crisis lethalis fieri potest in tribus temporibus , ut Magister noster Galenus docet in lib. 3. de Crisib. verbis sequentibus : *Mors autem in tribus temporibus fit , principio , augmento , & statu* : Affero crisin bonam fieri in statu universali morbi , vel parum ante ipsum , quia quantum crisis distat ab statu universali, tantum est minus secunda ex eo quod morbifica causa sit minus cocta in nocitivo , & disposita ad salutarem excretionem.

nem; ideo ipse Galenus in lib. iam citat. ita loquitur: *Si propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod aliud irritamentum crisis ante statum venire cogatur, tantò hæc deterior erit, quantò statum anticipaverit.* Ergo si natura non facit crisin usque ad particularem declinationem status universalis, tunc magis perfecta erit crisis; quia tunc morbosa causa existit perfectè cocta à natura, & idcirco Hieremias Triborius in lib. 1. aphor. coment. 20. ad istud intentum quàm doctissimè dixit: *Evenit autem omnis bona crisis magna ex parte in posteriore status parte.* Stat optimè dictum in posteriore status parte, hoc est, in declinatione particulari status universalis; igitur natura crisin initiat in status fine, eamque perficit in universali declinatione.

Animadvertendum est, quod in promptu habeat Medicus dies, in quibus totum morbi tempus dividitur; sed antequam fiat eorum divisio, licet notare diem, de quo in Medicina utitur, non esse simplicem, seu solarem, verum compositum, qui naturalis vocatur, & partim ex die solari, & partim ex nocte componitur; ut enodatè Galenus in lib. 1. de Crisib. cap. 16. notavit per hæc verba: *Diem esse tempus ex die, & nocte compositum.*

Dividuntur dies morbi in quatuor species, dumtaxat in criticos, indicativos, intercalares, seu provocatorios, & vacuos, seu Medicinales. *Dies criticus* est ille, in quo fit subita mutatio morbi; & hic Criticus vocatur perfectus, & radicalis. Notandum est, quod respectu motus, quem per quaternarios facit morbus, dies critici perfecti sunt tres, videlicet dies septimus primæ hebdomadæ, dies decimus quartus, qui est septimus hebdomadæ secundæ, & dies vigesimus primus, qui est septimus tertiæ hebdomadæ.

Dies indicativus vocatur, qui indicat crisin venturam in die critico radicali: & sic dies quartus est indicativus septimi primæ hebdomadæ: dies undecimus indicativus est decimi quarti diei, quia est dies quartus hebdomadæ secundæ: & dies decimus octavus est indicativus vigesimi primi, qui quidem dies est septimus tertiæ hebdomadæ.

Intercalaris dies, seu provocatorius est, qui existit inter dies indicativos, & vacuos. Vocantur intercalares, quia in illis natura solet facere suas crises, sed imperfectas: & ideo tales dies appellantur etiam critici imperfecti, & sic dies tertius, & quintus sunt intercalares dies primæ hebdomadæ, &c. Iam me-

memor esto Hypocratem, scripsisse in lib. 4. aph. 36. in quo refert dies criticos tam imperfectos, quam perfectos; exemplum ponendo circa sudorem: *Sudores febricitantibus si inceperint tertio die boni, quinto, septimo, nono, undecimo, decimo quarto, decimo septimo, vigesimo primo, vigesimo septimo, trigesimo primo, trigesimo quarto, hi enim sudores iudicant morbos.*

Dies vacuus, seu Medicinalis est, in quo securè administrari potest omne genus medicamentorum secundum eorum indicationes. Sunt verò tales dies sextus, octavus, decimus, duodecimus, &c. Quia non parvi momenti est ad rectam curationem consideratio dierum Medicinalium, ob id Hyp. Co. prohibet exhibitionem medicamenti purgantis in die impari dumtaxat in die intercalari, & in critico perfecto: Constat ex lib. 4. de Morb. ubi palàm fecit hæc verba: *Purgantia medicamenta diebus imparibus non exhibenda; humor enim in corpore aegroti magis turbatur in imparibus*: Ergo nullus sanæ mentis citra dies vacuos non propinabit medicamentum purgans, nec aliud remedium, quod valeat introducere in humoribus magnam turbationem.

Etiam restat scire computationem dierum criticorum, quæ verò computatio statim à prin-

cipio particulari principij universalis morbi fieri debet; alias nunquam Medicus recta ratione curare potest, ut clarissimus vir noster Hispanus, ac celebratissimus Franciscus Vallesius Complutensis in comentario, sup. lib. de Vict. rat. in acut. exaravit hæc verba: *Iam verò ignorato principio morbi non potest dies decretorios observare, nec tempestivè curare, nec rectè victum instituire*: Ergo computatio vera semper fieri debet ab ea hora in qua incipit Aeger læsionem actionum sentire, vel non potuit prandere, vel coenam assumere, vel ambulare consueti modo, & solita officia exercere: ab illa hora igitur Practicantes facere debent computationem dierum criticorum; quia ista est vera computatio, igitur verum morbi principium stat in illa hora.

Verum est, quod aliqui computationem faciunt ab hora decubitus, non reprobam eam, sed cum distinctione observare licet. Talis computatio non est secuta in naturis robustis, & labore assuetis; quia valentes per aliquos dies solent tolerare morbum, donec ab eius vehementia oprimantur. Tunc enim, quia vires delapsæ sunt, isti miseri ægrotantes decumbunt in lecto. Certa, & secuta est computatio, quæ ab hora decubitus

sumitur in ægrotis debilibus, & molioris texturæ constantibus, qui quidem decumbunt statim in lecto, dum incipiunt sentire aliquam noxam in actionibus, &c.

SCHOLIA.

Magnæ considerationis est notare, varios motus, quibus morbus moveri potest ad exactam intelligentium crissum: Motus celer est, & tardus: si celeri motu morbus movetur, celeriter accidit crisis: & si tardo motu, tardius apparebit crisis. Ad id multum inters maior, vel minor acuties morbi: pono exemplum in morbo exactè peracuto; iste habet motum tam velocem, quod feliciter, aut infeliciter in quarto die, aut antea iudicatur, ut Hypoc. in lib. prognost. fatur ita: *Simpli- cissimæ febres securrissimis signis firmatæ, quarto die, aut citius desinunt, deterrimæ verò quarto die, aut citius interimunt.*

Acuti morbi habent diversos motus, videlicet per quaternarios, per septenarios, & per viginarios. Peracuti morbi simpliciter, acuti simpliciter, & acuti non simpliciter sunt, qui per quaternarios moventur, & servant hunc motum, usque ad diem vigesimum primum, & ut alij malunt usque ad vigesimum

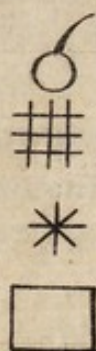
tantum. Acuti ex decidentia secundum eorum extensionem duobus modis moventur; si solum extenduntur usque ad quadagesimum diem, tunc servant motum per septenarios; sed si extensionem capiant suprâ quadraginta dies, videlicet usque ad octagesimum, aut centesimum diem, tunc moventur per viginarios; ut contingit in Heropyto, qui laboravit febre ardente usque ad diem centesimum, in quo liberatus est perfectè: de isto ægrotante nihil dubitandum est, quod eius morbus suprâ quadagesimum diem moveri cœpit per viginarios.

Animadvertendum est morbos moveri posse per dies pares, & per impares; qui per pares moventur in diebus paribus terminari debent, ut multoties observatur in pluribus morbis, sed præcipue in sinocha febre, & ideo in lib. 3. de Crisib. dixit Magister Galenus: *Per crissim in quarto die finiunt sinochi.* Veracissima est ista Doctrina, sed non obstat ad id quod morbus, qui per pares dies movetur, terminetur in die impari; dum satis iam fuit minorata causa morbo- sa per evauationes, iam à natura, iam ab arte factas; nec minimè opponitur, quod præcedente imperfecta crisi in die pari postea æger recidivet in die impari; quia tunc iam motum mutavit

ESTAMP. IIII

FIG. I

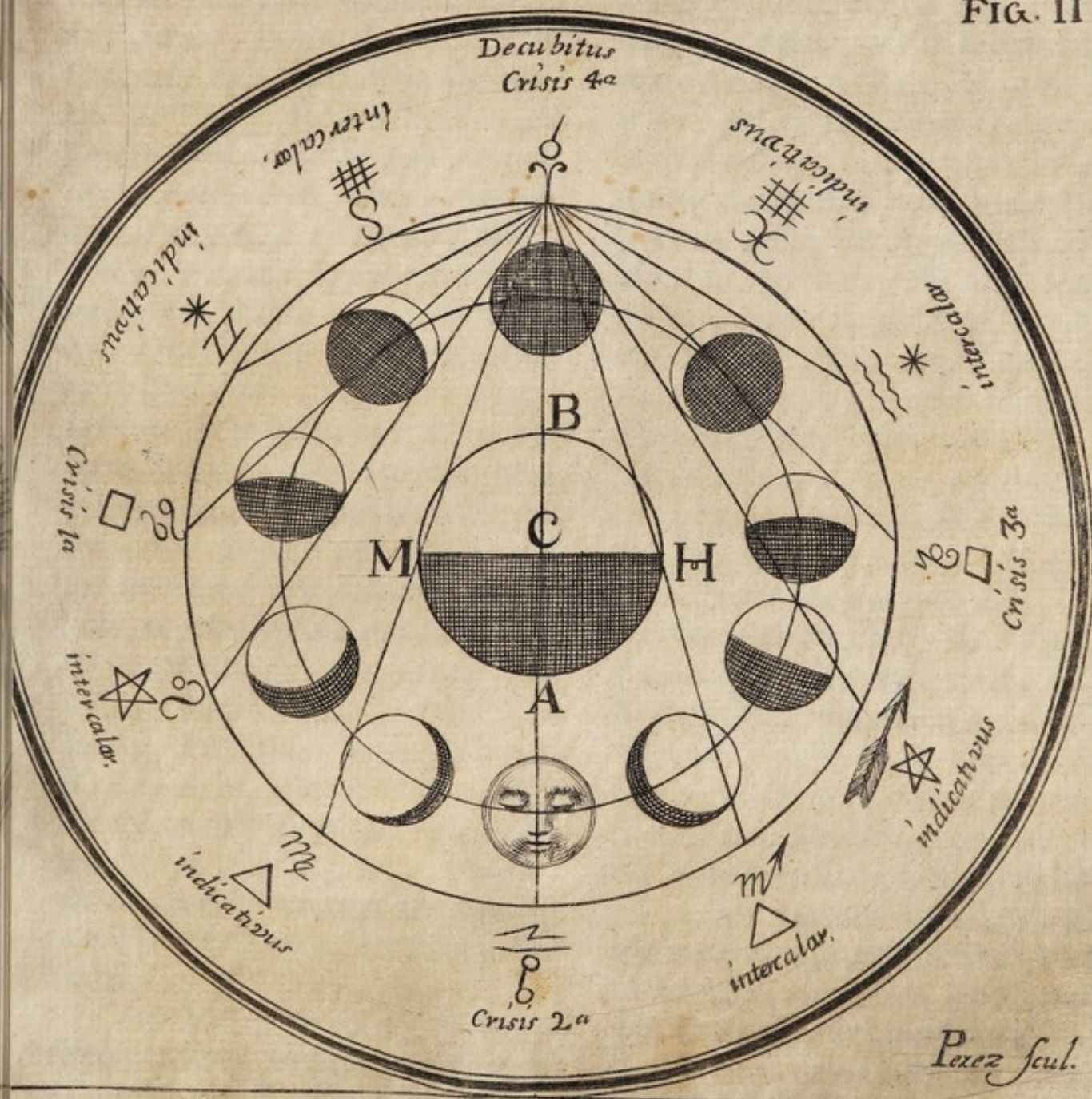
Coniunctio
Dodectilus
Sex tilis
Quadratum

Txinus
Quincunx
Oppositio

FIG. II

tavit de diebus paribus ad dies impares ; & idcirco scripsi in meo libro unico aphorismorum novissimorum, aphorismum 69. *Qui morbis per pares moventibus laborant, dum recidivant, in die impari recidivant.*

Verum morbi, qui à principio, motus habent per impares, semper in diebus imparibus terminantur : benè dixit Hypoc. Quando scripsit verba sequentia in lib. 4. de Morbis : *In imparibus diebus morbos iudicari, ulcerum ratio docet, quæ imparibus diebus magna fieri solent, nempe tertia, quinta, septima, nona, & undecima.* Non est frustranea hæc Doctrina, igitur multum necessaria est ad rectam administrationem remediorum ; quia sicut & valdè nocuum exhibere purgans medicamentum in die impari in morbo, qui per impares movetur ; ita erit eximiè noxius, si propinetur in die pari in illo morbo, qui per pares movetur ; idcirco ille iam citatus famigeratissimus Complutensis Vallesius eximio nostro Regi Domino Philipo II. gloriosæ memoriæ, dedit purgans medicamentum in quinto die, agnoscens morbum per dies pares moveri.

Ad hoc, ut crisis sit bona requiruntur variæ conditiones : *Prima*, quod præcedant signa perfectæ coctionis, hoc est, quod

coctio sit universalis ; quia si ita non est, semper periclitabitur ager, ut observavit Hypoc. In Ancilla Pictoris, de qua in lib. 1. epidem. sect. 2. scripsit hæc verba : *Parotides passa est, quæ optimè supurarunt, ipsa tamen obiit.* Quid mirum, quod mortua fuisset Ancilla, præcedentibus coctionis signis ante crisin per Parotides, si talis coctio morbificæ materiæ fuit in parte, & non in toto ! Ergo stat optimè, quod prima conditio consistat in eo quod causa morbosa universaliter sit cocta, & non respectu alicuius partis : igitur tunc temporis, licet morbus ad sanitatem spectet, respectu illius partialis coctionis, tamen aliquando accidentia, ratione alterius partis materiæ, quæ corrumpitur, quia est cruda, exacerbantur, ægrumque irruunt in gravissimum vitæ periculum.

Secunda conditio est, quod veniat crisis in statu universali, hoc est, in eius particulari declinatione, quia in tempore isto iam perfectè est cocta materia morbifica. *Tertia*, consistit in eo, quod crisis sit indicata ; hoc est, quod natura in aliquo die indicativo signet modum eva-

quationis, & viam per quam ventura erit, vel modum abscessi. *Quarta*, quod crisis sit manifesta, hoc est, quod fiat cum eva-

aliquo abscesu. *Quinta*, quod succedat in die decretorio. *Sexta*, quod crisis sit fidelis, hoc est, quod non maneant reliquiae morbosae, ex quibus timenda sit recidiva; igitur tunc crisis non erit perfecta, quatenus remanent dispositiones ad recidivandum, & ideo Doctissimus Fons-eca in coment. aphor. 20. lib. 1. scripsit verba sequentia: *Si enim non perfectè iudicetur morbus, necesse est relinqui in humore, vel in membro dispositionem ad morbum.*

Septima conditio est, quod sit segura, hoc est, quod fiat cum aegrotantis conferentia, & tolerantia, & absque gravibus simptomatibus; quia si tolerantia deficit, est medium ad hoc, ut illa accidentia, quae in universali statu apparent ante adventum crisis, de medio tolant aegrotantem; rite agnovit Hieremias Triborius, quando in coment. aphor. 30. lib. 2. dixit: *Accidentium fortitudo saepe aegrum interimit in statu.* Quia istud contingere potest, quamvis praecedant perfecta signa coctionis; igitur non obstat perfecta coctio ad evitandum obitum aegri quatenus evidentissimum est impetum fortem naturae in hora pugnae circa victoriam contra morbum, excitare tam vehementiora simptomata, quod materia morbifica, quae est velut

turgens ad hoc ut per regionem convenientem excernatur, prius firmetur in aliqua parte principe, quam extra corpus educatur.

Octava est, quod in illa crisi, quae per evauationem fit, speciei, & morbi naturae respondeat; hoc est, si morbus biliosus est, quod evaauatio sit biliosa. Si pituita, pituitosus, &c. v. g. febris tertiana à bile pendens, in ea respondent illae evauationes, quae per sudorem, & excretionem biliosas fiunt: Testis est Magister Galenus, qui in cap. 3. lib. 3. de Crisibus fatetur hoc modo: *Ita & tertiana vomitibus, & excrementis biliosis, & sudoribus toto corpore fluentibus finiri debet.* Nona, & ultima conditio est, quod respondeat tempori anni, & aegrotantis aetati; v. g. causus, qui in aetate iuvenili, & adolescentiae, per fluxum sanguinis narium iudicatur; in senescente aetate minimè foret bona talis evaauatio critica per nares; igitur debet terminari per hemorrhoidarum sanguinem.

Ultimò scire restat, per quas evauationes natura solet facere crisin excretoriè: plures sunt, videlicet: *Per sudorem, per fluxum sanguinis narium, per sputum, & salivationem, per vomitum, per alvi fluxum, per urinam, per menstruaalem evauationem,*

nem, & per hemorrhoidas. Omnes istæ diversæ evacuationes sunt simpliciter necessariae ad hoc, ut crises diversorum morborum fiant per excretiones utiles, & eorum naturis convenientes: Doctissimus Vallesius in comment. aphor. scripsit istam animadversionem: *Non omnes evacuationes morbis omnibus aequè sunt utiles, sed cuique suæ propriae, quare ad morbum ea est conveniens evacuatio, quæ talem morbum solet iudicare.* V. g. evacuatio per sputum iudicare solet pleuritidem, peripneumoniam, & alios morbos cavitatis vitalis, & sic debet intelligi de alijs affectionibus aliarum regionum nostri corporis.

CAPUT XVI.

DE SUDORE, ET EIUS
differentijs.

Sudor est effluvium serosæ substantiæ sub aquæ forma, per vascula excretoria cutis eruptentis. Causæ sudoris in communi sunt tres, videlicet efficiens, materialis, & instrumentalis. *Causa efficiens* saltem sudoris naturalis est calor, v. g. à sole, igne, exercicio, integumentis, &c. Quo sanguis magis agitatur, & diffunditur per habitum corporis, arteriarum oscula plus aperiuntur prope cu-

tem, & serosæ particulæ magis flexiles, minusque alijs adherentes per illa excurrunt, & aliam humiditatem, si quæ ad cutem lateat, fundum cutisque poros pervadunt; sed quia non satis liberè, & celeritè pluribus earum particularum ad se invicem conglomeratis, illæ in guttas condensantur, & sic sequitur sudor: Verùm si non conglomerarentur, abirent per insensibilem transpirationem, & non sub forma sudoris.

Causa materialis sudoris est, illa substantia, quæ evaporationi aptior est, & idcirco tam potulenta substantia, quam serum humorum sunt eius causa materialis; quod potulenta substantia sit materia sudoris, patet experientia; tum quia in æstivali tempore, si aqua bibatur copiosè, statim copiosus sudor subsequitur: Tum quia in sudoribus superfluis aquæ potus prohibetur: Tum quia ex nimio sudore evenit sitis; quod serosa substantia sit sudoris materia, tamen constat experientia: Tum quia eis, qui sudaturi sunt, prius urina suprimitur: Tum quia serum habet magnam convenientiam cum potulenta substantia, seu aqua, à qua conservatur serum humorum, & totius massæ sanguineæ fluxilitas.

Instrumentalis causa est corium humanum, tamquam uni-

versale emunctorium, per quod excernuntur sanguinis impuritates, & reliquorum humorum superfluitates, sub forma sudoris, & insensibilis transpirationis, quia totum est plenum foraminibus, quæ pori appellantur, tandemque inveniuntur organa, quæ sunt glandulæ miliares, subcutaneæ cum capillaribus venis, arterijs, & limphaticis valibus.

Plures sunt differentię sudoris, sed ad vitandam obscuritatē enodabo tantum necessarias. Primò dividitur sudor in spontaneū, & non spontaneum. *Sudor spontaneus* est, qui ordinarium tempus habet, & tantum à natura fit. Iste sudor est qui à Priscis Medicis vocatur tertię coctionis excrementum, quia sequitur iam peracta nutritione; sed animadvertendum est hunc spontaneum sudorem in primis erumpere post mediam noctem versus diluculum. *Non spontaneus sudor* dicitur, qui à causis externis pendet, videlicet ab exercicio, ab igne à solis calore, &c. Et nullum ordinarium, seu determinatum tempus habet. Rursus dividitur sudor in continuum, & interpolatum: *Continuus* est, qui continuo propellitur per totum decursum morbi, ut apparet in illa febre, quæ Elodes, seu sudatoria vocatur, quia in ea sudores perpetuò funduntur. *Interpolatus*, seu

periodicus sudor est ille, qui fit per periodos, ut ille qui advenit in declinationibus febrium accessionalium, & intermitentium.

Ratione substantię duplex est sudor, duntaxat tenuis, & crassus, seu glutinosus. *Sudor tenuis*, *perlucidus*, *diaphanus*, seu *aquosus* est, qui cum coctione materię fit à natura in eius bonitatem. *Crassus*, *lentus*, seu *glutinosus* dicitur ille, qui cum viscositate, & unctositate in coliquantibus febribus apparet.

Alię duę differentię sudoris capiuntur à quantitate, scilicet copiosus, & paucus. *Copiosus* sudor est, quando abunde excernitur per poros cutis serosa substantia. *Paucus* sudor est, quando prædicta substantia in parva quantitate excernitur.

A qualitate tactili sumuntur tres differentię, scilicet calidus, moderè calidus, & frigidus: *Sudor calidus* dicitur ille, qui intense percipitur calidus, seu ardens, qui est præternaturalis, ut Diaphoreticus. *Moderatè calidus* est, qui neque frigidus, neque ardens tangitur, & iste dicitur naturalis, quia constat calore proportionato. *Sudor frigidus* dicitur, quando substantia sudoris tactui frigida apparet, & non solum hæc substantia, sed etiam cutis.

A qualitate gustabili, seu sa-

pore accipiuntur variæ differentia sudoris, ut falsus, intensè falsus, amarus, &c. *Sudor falsus* est, qui dependet ab admixtis particulis salinis cum sero; hic sudor dicitur naturalis, quia tantum in statu naturali percipitur suavis, & moderata falsedo. *Intensè falsus*, qui præternaturalis est tantum experitur in varijs morbis à nimia copia particularum salinarum pendentibus. *Amarus* vocatur, quando in illo amaritudo percipitur. Ab odore etiam est duplex alter foetidus est, alter non foetidus.

A loco sumuntur duæ differentia sudoris, duntaxat universalis, & particularis. *Universalis* est, qui ab universo corpore excernitur. *Particularis* est, quando sudor tantum erumpit ex parte aliqua determinata, v. g. à capite, à colo, & thorace, &c.

Plures differentia sudoris accipiuntur ratione temporis, sed quia tantum eget Medicus de differentijs sudoris, quæ sumuntur ratione temporis diei, & temporum morborum, licet omittere alias differentias. A tempore diei naturalis duplex est sudor; diurnus, & nocturnus. *Sudor diurnus* dicitur, quia advenit in tempore diei solaris, sive sit in tempore sanitatis, sive in tempore morbofo. *Sudor nocturnus* est, qui per noctem, & in somno fit tam in sanis, quam

in ægrotis. Ratione temporum morborum fit sudor, vel in eorum principijs, vel in augmentis, vel in statibus, vel in declinationibus.

Etiam dividitur sudor in criticum, & in simpthomaticum. *Criticus*, qui naturalis, & salutarius est, dicitur, quando propellitur in naturæ propensione, roboreque facultatis expultricis, qui inducit ægrum ad salutem. *Simpthomaticus* est, qui inducit ægrum ad peius, vel ad mortem; & quia in principio morbi apparet, aut ante signa coctionis nominatur præternaturalis, & insalubris.

Simpthomaticus sudor si duplex, videlicet diaphoreticus, & sincopticus. *Sudor diaphoreticus* dicitur, quando evaquatur præter serum alimentitia, & spiritiosa substantia nostri corporis, ratione cuius celeritate fertur æger in periculum, vel in mortem. *Sincopticus sudor* est, in quo resolvitur materia rorida, & glutinosa corporis cum maxima copia spirituum.

Causa sudoris tenuis est moderata consistentia serosæ substantiæ. Hoc est, consistentia aquæ; quia sudor bonus, qui tenuis est, nihil aliud est, quam quædam urina tenuis, à qua non differt, nisi propotrione contentorum, & tenuitate partium. *Causa crassi, seu glutinosi sudoris*

ris est calor intensus, ustivus valens coliquare; & ideo frequenter apparet in febribus nimis ardentibus.

Causæ multi sudoris sunt copia feri, & moderata pororum apertio. Moderatam dico, quia nimia apertio plus concurrit ad insensibilem transpirationem, quia serum non facit moram, quæ necessario requiritur ad hoc, ut condensentur in guttas particulae illæ iam antea præscriptæ. Causæ paucitatis sudoris sunt nimia constrictio pororum, paucitas feri, nimia excretio urinæ, & abstinencia potus, ususque siccorum alimentorum.

Causæ sudoris frigidi sunt copia humorum crudorum frigidorum, extinctio caloris nativi, spirituumque vitalium illarum partium à quibus sudor emanat. Etiam solet esse causa mortificatio, seu gangrenismus in aliqua interna parte vehementer inflammata, vel intenso dolore afflicta; ob idque cutis pori fiunt strictiores ob nimiam rigiditatem fibrarum, & propter defectum spirituum, & caloris, qui versus partes extimas in parva copia transmittuntur, & tunc particulae feri, quæ ex habitu corporis, vel arterijs advehuntur, tardius emituntur per poros à miliaribus glandulis.

Causæ sudoris amari sunt

plurimæ particulae salinæ, quarum maximè serum saturatum est, & dissolutio bilis præternaturalis in substantia serosa. Causæ sudoris foetidi sunt humores putridi, & maligni in corpore redundantes, & putridum ulcus pulmonum, vel alterius visceris.

Causæ sudoris nocturni sunt duæ, internæ, & externæ. *Externæ* dicuntur abusus potus, & alimentorum nimis humidorum, augendo materiam sudoris, & aer australis, seu meridionalis; qui capax est rarefaciendi poros cutaneos. *Internæ causæ* sunt tres. *Prima* est coluvies serosa, quia luxurians serum, copiosè in somno sudamus. *Secunda* est intemperies calida jecoris, aut alterius visceris; evidentissimum est, quia si noctu sæpè sudant sani donati calido temperamento, multo melius, efficaciusque sudabunt in statu præternaturali, si patiuntur prædictam intemperiem. *Tertia causa* est discrasia sulphurea, & inflammabilis sanguinis, quæ efficit; ut corpora sudent, dum ad somnum iam sunt disposita. Verum nocturni sudores producuntur ab ista causa, etiamque ab improporcionado chilo in hecticis, empiematicis, & ptificis.

Causæ sudoris critici sunt tres. *Prima* est calor naturalis potius convinatus humiditatis quam

quàm siccitati; & quia tali calori, & humiditati commixti, sunt plurimi spiritus, ab eis agitur, & in vapores vertitur serum; qui transmissi ad glandulas miliares subcutaneas, ibi in sudorem vertuntur. *Secunda* est fortitudo facultatis expultricis vasorum sanguineorum, quæ stimulata nititur expellere morbosam causam versus glandulas miliares, & cutaneos poros. *Tertia causa* est calor ambiens temperatus, & humidus, qui multum confert ad generationem materiæ sudoris, & ad eius excretionem promovendam, habitum corporis relaxando, & eius poros rarefaciendo. Veritas huius causæ constat experientia, ex qua accepit Hypoc. fundamentum ad scribendum in lib. 3. hunc aphorismum: *Quando æstas veri similis est, plures sudores in febribus expectare oportet.*

Causæ sudoris symptomatici sunt tres: *Prima* dicitur multa materia morbifica, seu magna redundantia substantiæ serosæ, & quia natura eam non potest ob multitudinem sustinere, excitat statim à principio morbi tumultuosos sudores. *Secunda* est imbecilitas facultatis retentricis; & quia eius fibræ sunt nimis laxæ, nec retinet serum, nec alias substantias, quæ usque ad opportunum tempus retineri debebant; & ideò ab ex-

pultrice facultate per sudorem evacuantur. *Tertia* est impetus naturæ fortis, quæ statim à principio universali morbi stimulata ab acrimonia, & mordacitate humorum, serosæque substantiæ, impellitur ad promovendos sudores immodicos, antequàm adminiculans sit: igitur eius adminiculatio consistit in eo quòd inutile iam sit segregatum ab utili substantia.

Causæ sudoris diaphoretici sunt duæ, videlicet vehemens calor sulphureus, coliquativusque, & fortis inflammatio interna, à qua multoties vaporosa substantia, per poros cutis resolvitur sensibilibiter.

Causæ sudoris syncoptici etiam sunt tres: *Prima* est debilitas essentialis facultatis vitalis, ratione cuius deficiunt spiritus. *Secunda* est extinctio caloris vitalis, & spirituum, dùm à nimia quantitate causæ morbosæ opprimuntur, & suffocantur. *Tertia* est nimia dissipatio, seu resolutio spirituum, & naturalis caloris, ut experitur in eis, qui præcedentibus immodicis, & repentinis evacuationibus incidunt in syncopem.

Pro calce huius capitis animadvertere oportet finem sudoris boni, critici, & naturalis: finis eius, seu usus est, ut liberetur corpus à partibus serosis superfluis, & summè agilibus fa-

linis, & sulphureis, præ cæteris omnibus aptis, ad sanguinem dissolvendum. Etiam ut hoc ipso conservetur corporis alacritas, & membrorum levitas, quæ cessant statim sudore suppresso; etiamque ut præcaveatur corpus à pluribus morbis ortum trahentibus, propter stagnationes, & corruptiones seri.

CAPUT XVII.

DE SPUTO, ET SALIVA.

Sputum est illa mucosa substantia, quæ ab ore excernitur cum tussi. Differentiæ sputi sunt plures: à substantia capiuntur tres differentiæ: primum sputum est tenue; secundum crasum, & viscidum; & tertium dicitur spumofum. Animadvertendum est, quòd inter crasum, & tenue datur alia species, videlicet sputum moderatum, seu mediocre, & quia habet moderatam crassitiem dicitur naturale.

A quantitate sumuntur varia sputa, scilicet pauca, & copiosa, seu multa. *A sapore* aliud sputum est dulce; aliud salsum, aliud acidum, aliud amarum, &c. *A colore* unum apparet album; aliud rubrum; aliud nigrum; aliud viride, &c. *A figura* alia sputa sunt rotunda, seu globosa, & alia plana.

Causæ prædictorum sputorum sunt variæ, quæ facile in-

ferri possunt, si Practicantes certam cognitionem habeant modi, quo diversi humores præternaturales in nostro corpore gignantur, & de eorum coloribus tam naturalibus, quam præternaturam exactam noticiam in promptu teneant.

Saliva apud omnes vocatur illa substantia serosa, quæ sine tussi ab ore excernitur, & ideò ita definitur: *Est saliva humor, serosus ex ductibus salivalibus stilians*. Duplex est saliva, videlicet naturalis, & præternaturalis: de naturali non est sermo in præsentia; quia de illa tractabo in lib. 2. huius operis; dum loquar de Anatomia Medico necessaria.

Præternaturalis saliva dicitur, quæ vitiosa est, & quia plurimis modis vitatur, transeamus ad enodandas eius differentias. *A substantia* est triplex, scilicet saliva tenuis, viscida, & spumosa. *A quantitate* saliva alia est copiosa, alia pauca. *A sapore* alia dicitur salsa; alia accida; alia amara; alia austera; alia insipida, &c. Licet notare, quòd causæ harum specierum salivæ præternaturalis sunt variæ, secundum diversam discrasiam massæ sanguinis; quia qualis ista fuerit, consequenter erit talis salivæ vitium; ut significabitur in tractatu tertio de Semyotica, dum agam circa signa diagnostica, & prognostica. CA-

CAPUT XVIII.

DE SUCCESSIONIBUS
morborum.

Frequentissimum est unos morbos succedere alios, & minus vetustum non est, quia circa successiones tales, tum passim legitur in libris magni Hypoc. tum in lib. de ortu, & interitu cap. de agere, & pati, etiam Aristot. memor est huius doctrinae, quando scripsit sequentia aurea verba: *Solent enim morbi in alias species converti, non dissimiles, & non solum in illis hominibus, quibus impertiuntur; sed quod magis mirum videri debet in eodem homine.*

Quia parvi momenti non est enumerare morborum successiones, conversiones, seu mutationes unius morbi in alium, vergere debeo ad divisionem successionis, quæ duplex est; videlicet mutatio morbi in melius, & in deterius. *Mutatio in melius* est, quando convertitur morbus periculosus in alium non periculosum; v. g. dum morbus exactè peracutus in chronicum mutatur, ut videmus in apoplexia, quæ frequenter convertitur in illam paralyfis speciem, quæ vocatur emiplexia. *Mutatio in deterius* est, quando morbus licet acutus, & pe-

riculosus sit, convertitur in periculosiorem morbum; v. g. dum erisipelas mutatur in gangrenam; pleuritis in peripneumoniam; empiema in ptisim, &c.

Verùm est, quod morbi convertuntur ad alios, & alter alteri succedit, graduatimque; & quia tam verum est, oportet non ignorare successiones morborum fieri propter directionem, & rectitudinem partium cum partibus: pono exemplum in dissenteria, & in colico dolore. Dissenteria malè curata, hoc est, suppressa ante tempus debitum, vel ab arte, vel à natura solet mutari in dolores artuum vehementes, &c. quod iam Hypoc. in lib. de Coac. animadvertit per hæc verba: *Dissenteria intempestivè suppressa abscessum in costis, aut in visceribus, aut in articulos facit.* De colico dolore multa narrare possem, sed satis est memoriam facere historiae, quam refert Hypoc. de illo viro, qui patiebatur dolorem in dextera parte coli, quia quando dolor ad articulos defluebat, dolor coli, quietior erat: & ideò doctissimus Duretus in pag. mihi 223. docet, quod *colici, & dissenterici non rarò fiunt arthritici.*

Ad clariorem intelligentiam successionis morborum animadvertere restat, quod fit dupliciter successio, dumtaxat

per transitum, & per simpatiam. *Succesio per transitum* est recursus humoris magisterio naturæ susceptus, & ad optatum finem perductus primigeniorum morborum tutissimus Medicus. Exemplum habemus in dysenteria, & in diarrhoea, quia sistuntur per vomitum spontaneum, & multoties per artificiale vomitum, ut videmus in propinatione illius radicis, quæ vulgò *Bejuquillo* vocatur.

Succesio simpatica est, quæ fit per simpatiam, & societatem, sive etiam veniat per propagationem morbificæ causæ, adhuc manente primigenio morbo, & foco.

CAPUT XIX.

DE RECIDIVA, ET EIUS differentijs.

Recidiva dicitur dum convalescens in pristinam ægitudinem retrocedit. Duplex est recidiva, scilicet propria, & impropria: propria est: *Redditus eiusdem morbi soluti ex toto paulò antea, in se ipsum ex vi soluti morbi.* Impropria est: *Quæ sine omnimoda remissione morbi supervenit.*

Recidiva propria dividitur in legitimam, & illegitimam. *Legitima* recidiva est, quæ oritur ex materia relicta post im-

perfectam iudicationem morbi recidivantis. *Illegitima* est, quæ occasionaliter oritur ex vi morbi recidivantis: duplex est recidiva illegitima, una, quæ à causis internis provenit, ut ab intemperie calida jecoris, aut ab obstructione in aliqua parte regionis naturalis relicta. Alia, quæ fit ab externa causa, ut ab indubita victus ratione, &c.

Legitima recidiva dividitur in benignam, & in malignam, seu pravam: *Legitima benigna* dicitur, quando reddit morbus cum symptomatibus benignis, & securis; si in primo insultu salubria fuerunt signa. *Maligna legitima* est, quæ supervenit antequam in primo insultu præcesserint perniciofa, & lethalia symptomata.

Causa recidivæ legitimæ dupliciter considerari debet, dumtaxat immediata, & coadiuvans: *Immediata* causa, seu proxima est materia morbifica ex primo morbi insultu relicta post iudicationem imperfectam, ut Hypoc. in aphor. 12. lib. 2. ita fatur: *Quæ relinquuntur in morbis post iudicationem, recidivas facere consueverunt.* Ratio est evidens, quia materia post iudicationem relicta nequit sine aliqua alteratione permanere, necesse est, ut putrescat, & febris superveniat: istud verissimum est; igitur in foco putredinis adhuc

huc manet intemperies, etiamque in ipsis humoribus relictis nondum regulatis; ratione cuius intemperiei iterum recalescunt, & putredinem contrahunt novam.

Causa *coadiuvans* appellantur errores, qui tam ex parte Medici, quam ex parte assistentium, & ægroti possunt committi: ex parte Medici adhibendo medicamenta in tempore, in quo debet cessare; quorum adhibitione impeditur perfectum iudicium morbi: ex parte assistentium, quando extra occasionem utuntur remedijs à Medicis dispositis, vel exhibendo intempestivam potionem aquæ frigidæ, &c. Ex parte ægroti potest etiam impedi iudicium perfectum morbi ob varios errores, videlicet ob inobedientiam circa oblata, ob inquietudinem, & varias animi passiones; aut ob nimium usum cibi, aut potus, &c.

Animadvertendum est recidivam, & primum morbi insultum esse eundem morbum in numero, quia morbus legitime recidivans est redditus in se ipsum, pendens ab eadem numero causa materiali, & ab eadem alteratione materiæ: Certissimum est, quod dictum manet, quia sic se habent primus insultus morbi recidivantis, & eius redditus, sicut diversæ accessio-

nes febris tertianæ, aut alterius intermitentis; sed tertiana una numero est, quæ adintegratur ex diversis accessionibus, & intermissionibus inter ipsas: ergo insultus primus morbi recidivantis, intermissio, & recidiva sunt numero unus morbus.

Licet notare unum magnæ considerationis, ne se decipiant Practicantes in præcavenda recidiva, adhibendo auxilia, quæ agnoscunt utilia ad præcautionem: Charitatis opus est præcavere ægrum ab imminente periculo; verum etiam Medicum sese debent præcavere, ne eis recidiva imputetur, & maior calamitas est, si veniente recidiva periclitatur æger; quia tunc frequentius est Medicos incidere in calumnias vulgi: & ideo nulla evacuatio debet tentari, quando timetur legitima recidiva; sed tantum vires ægroti servare, ut valentes sint, dum recidiva accedat; quia cum evacuationibus plus enervantur vires, quæ adhuc non sunt satis instauratæ post primum morbi insultum

)(\$)(   )(X)(   )(\$)(
)(\$)(   )(\$)(
)(\$)(

CAPUT XX.

DE SIMPTHOMATE ; ET
eius differentijs.

Simptoma, seu accidens ab aliquibus est effectus morbi, seu morbus morbum sequens : Ex hoc inferitur, quod duplex est simptoma, scilicet proprium, & improprium. *Proprium* est effectus præter naturam sequens morbum, sicut umbra corpus. *Improprium* dicitur, quando unus morbus sequitur alium.

Simptoma proprium dividitur in tres species, videlicet in actione læsa, in qualitate mutata, & in excretis. *Actio læsa*, quæ prorsus non fit, aut saltem non uti deberet. Scire licet genera actionis læsæ esse tria, videlicet diminuta, depravata, & abolita. *Actio diminuta* est, quæ debilis fit, quam naturaliter fieri debet, ut minor appetitus in ægro. *Actio depravata* est, quæ habet aliquod speciale vitium, sive interim simul fiat languidius, sive non. *Actio Abolita* est, quæ prorsus non fit, ut visus abolitus in catarata, & in gutta serena; motus abolitus in apoplexia, &c.

Simptoma in qualitate mutata, seu aliena, est qualitas præter naturam in partibus solidis corporis profluens à morbo. Duplex est hoc simptoma, dum-

taxat sensibile, & insensibile. *Sensibile* dicitur, quando qualitas mutata est sensibilis per se, & hæc quintuplex est, scilicet visibilis, audibilis, odorabilis, gustabilis, & tangibilis. *Visibilis*, v. g. est color flavus oculorum, & cutis in morbo regio. Color palidus, vel albus ex retentione mensium in virginibus, &c. *Audibilis* est, v. g. dentium stridor, tintinus, & strepitus aurium, borborygmus intestinorum, &c. *Odorabilis* est, v. g. foetor narium in ozena, foetor ulcerum putridorum, foetor præternaturalis inguinum, alarum, aut pedum. *Gustabilis* est, v. g. sapor linguæ amarus, vel salus, &c. *Tangibilis* denique est, v. g. quævis intemperies, ut molities, durities, asperitas, levitas, vel vitiata magnitudo, vel figura, vel situs vitiat, ut in prolapsu uteri, &c.

Dicitur *insensibile simptoma*, quando aliena qualitas insensibilis est, v. g. morbus aliquis sequens alium, qui sub nullo alio simptomatis genere melius comprehenditur, quam sub hoc. Est autem morbus per se insensibilis, quia non est, nisi quædam constitutio præter naturam, eaque sensu non percipitur, saltem ut medicæ concipitur.

Simptoma in excretis, & *retentis* est vitium, quod præter naturam in excretis, & reten-

tis profluit à morbo. Oportet scire quid intelligi debeat per excretum, & est quidquid egeritur ex corpore vivente, hoc est, non illud tantum, quod in sanis ex chilo, & sanguine solet continuo decidi, sed, & omne, quod non nisi ab ægris excernitur; idque peccat tota substantia, vel quantitate, vel qualitate, vel excretionis modo, vel excretionis tempore.

Vitium excretorum, & retentorum, est quintuplex, scilicet substantiæ, quantitatis, qualitatis, modi excretionis, & temporis excretionis. *Excretum dicitur peccare tota substantia*, quando substantia, seu toto genere præter naturam est, illudque solum, ut calculus, vermis, intestinorum ramenta in dysenteria, &c. *Vitium quantitatis*, est quando auctè, vel diminutè fit excretio, ut in menstruali evacuatione sanguinis dum nimia, vel nimis parva fit, &c. *Vitium qualitatis* est, ut foetor nimius, vel color alienus in sudore, in urina, vel in deiectionibus ventris. *Vitium modi excretionis* est, v. g. dum excretio fecum fit, per os in passione iliaca, excretio sanguinis menstrui per pulmones, & os fieri contingit. *Vitium temporis excretionis* est, v. g. quando excretio sanguinis menstrui citatior, vel tardior fit, &c.

SCHOLIA.

A Nimadvertendum est, quod verum simphoma debet sequi recte morbum, tanquam suam causam, idque proximè, vel remotè saltem, unde datur simphoma proximè sequens morbum, ut superius iam assignatum est, & datur non sequens illum proximè, v. g. simphoma simphomatis, seu proximè simphoma sequens, ut imaginatio depravata, quatenus sequitur motum spirituum in gyrum in cerebro factum ulterius per morbum organicum, seu per nimiam angustiam nervorum opticorum, sic ut ob eam spiritus ab illis resilientes motum gyralem ineant. Simphoma autem non verum potest etiam sequi causam morbi, sed revera non est, nisi coeffectus morbi. Sic à re vehementer corrodeute carni applicata, eodem prorsus tempore fit ulcus, & dolor, qui posteriores vocari solent simphomata causæ.

Igitur actio læditur, cum augetur, vel diminuitur, aboletur, vel depravatur, notare debemus, ad clariorem intelligentiam læsarum actionum res aliquas non parvæ considerationis; ideoque inter actiones læsas naturales, primo fames examinanda est; cuius læsio quadrupli-

pliciter consideratur : *Primus*, quæ est defectus appetitus, vocatur Anorexia. *Secunda* læsio dicitur fames diminuta : *Tertia* fames canina appellatur : *Quarta* nominatur pica malatia dicta, seu appetitus depravatus, ut in foeminis appetentibus carbonem, cinerem, gypsum, &c.

Circa coctionem, seu fermentationem alimentorum aliquid notandum est de eius læsione: *Primo* læditur, cum augetur, citiusque contingit. *Secundo* dum diminuitur, lentiorque fit, & quidem in ventriculo non fit legitima mutatio, sed longiori tempore, quam par est, ibi detinentur alimenta, & moratur coctio. *Tertio* dum chilificatio aboletur ob defectum agentis coctionis, vel ob illius vitium, ut experitur in Apepsia : *Quarto* quando depravatur, cum nimirum in ventriculo cibus ita mutatur, ut inde producatur noxium nutrimentum, & exinde sequitur cruditas, quæ à Priscis Medicis dicitur *Nidorosa*, & à recentioribus vocatur *Nitrosa*, in qua ad os assurgunt foetidi halitus, qui nares afficiunt: aliaque produci solet cruditas acida, quia emitit ructus acidus, ac afficit linguam acido sapore.

Non licet tradere oblivioni augeri ventriculi expulsionem cum læsa ipsius retentione, ut in lienteria, quia consistit in

propulsione assumptorum ad intestina, quin eorum coctio præcedat. Etiam scire licet, quod depravatur expulsio ventriculi, dum eius motu perverso, omnia in eo contenta per gulam, & os excluduntur, ut videmus in vomitu.

Oportet sapere excretionem in testinorum lædi, quoties depravatur talis eorum excretio: *Primo*, ut experitur in cholera morbo, ubi humores biliosi magna copia excernuntur per utrumque orificium vehementibus præcordiorum anxietatibus. *Secundo* læditur in affectione iliaca, dum propter inversionem peristaltici motus faeces per os reijciuntur cum alijs gravissimis symptomatibus.

Dignum est, ut aliquid loquamur circa actionis læsionem attingentis ad vitalem facultatem: Motus cordis læditur tripliciter: *Diminutus* est eius motus, ut accidit in lipotimia: est *depravatus*, ut videtur in febre, & in palpitatione cordis: & est *Abolitus* cordis motus, ut in syncope experitur, in qua pulsus, & respiratio ad sensum tolluntur.

Pro calce huius capituli necessum est aliquid animadvertere de læsione actionum, seu functionum facultatis animalis: occurrit somnus, qui læditur in comate tam simplici, ut somnus

profundus, qui carus vocatur; quam composito, ut in cataphora, seu comavigil. Læditur in letargo, qui planè oppositus est phrenitidi; etiam læditur in apoplexia, tandemque in somnambulatione, in qua dormientes surgunt è lecto, & varia vigilantium opera exercent. Antequam transeamus ad narrandum aliquid circa sensus internos, volo dicere brevissimè de tactus læsione, qui tripliciter læditur; *Primo* observatur in stupore, seu narcosi, quia læsio eius consistit in diminutione sensus, & motus partium nervosarum, circa corporis superficiem: *Secundo* videtur in scabie, quæ est cutis scabrities: *Tertio*que in pruritu, seu voluptate dolorifica cutis cum continuo conatu scalpendi.

Ultimo debemus accedere ad sensus internos, qui varijs modis læduntur: *Primo* in delirio, cuius nomen est generale, quia sub se comprehendit varias species morborum, ut insaniam, dementiam, desipientiam, &c. Quæ omnia supponunt ratiocinium depravatum: *Secundo* læduntur interni sensus in phrenitide, cuius delirium est cum furore: *Tertio* in melancholia morbo, cuius delirium est cum timore, & tristitia: *Quarto* in mania, cuius delirium est cum furore, & audacia:

Quinto in lycanthropia, quæ dicitur insania lupina, seu caninas quia agri noctu domo egressi urbem circumeunt, & luporum instar delirant, fugiuntque die homines vivos, verum noctè mortuos insequuntur: *Sexto* in hydrophobia, seu rabie cuius delirium consistit in aquæ timore.

CAPUT XXI.

DE EVAQUATIONE SIMPTOMATICÆ, & eius differentijs.

Quamvis evaquatio, seu simpthomatica excretio, & simpthoma in excretis idem sint, nihilominus Practicantes ad rectam praxim multo indigent, ut in præsentî capite specialiter agamus de simpthomatica evaquatione, & differentijs eius. Verum tam necessarium est hoc scire tam per minima, quod sine exacta intelligentia nescient Medici, quando tales evaquationes debet permittere, iuvare, & cohibere.

Istud iam suppositum, accedamus ad definiendam evaquationem simpthomaticam, & est illa, quæ advenit ante tempus coctionis, ratione cuius evaquantur humores in illo tempore in quo retineri debebant. Evaquatio simpthomatica dividitur in utilem, seu bonam, & in inutilem, seu malam.

Eva-

Evaquatio utilis, seu bona, est illa quæ fit cum virium robore, in qua multum materiæ inutilis evaquatur, & parum utilis; & facta evauatione simpthomatica vires adhuc remanent sufficientes ad coquendas reliquias humoris remanentis.

Evaquatio simpthomatica est inutilis, seu mala, quæ fit cum virium imbecillitate, in qua multum evaquatur utilis substantiæ cum materia inutili; & post evauationem remanent vires debiliores, taliter ut reliquias remanentis humoris concoquere non possint.

Est verò notandum, quod bonitas simpthomaticæ evauationis stat intolerantia, & constantia virium; igitur est certum malitiam talis evauationis consistere in virium dispendio propter magnam copiam substantiæ utilis, quæ cum inutili evaquatur: hoc patet; bonitas evauationis simpthomaticæ duo præcisè petit, duntaxat quod evaquetur portio humoris febrem producentis, & quod suprâ residuum superior evadat natura, sed prædicta bonitas adest dum vires sunt constantes; ergo bonitas simpthomaticæ evauationis constantiam virium petit.

Animadvertendum est simpthomaticas evauationes aliquandò permitendas esse, co-

hibendas, & iuvandas. Sunt à Medicis permitendæ tales evauationes, quando utiles sunt, hoc est, dum fiunt cum conferentia, & tolerantia; ideoque in lib. I. scripsit Hypoc. hunc aphor. exemplum ponendo in deiectionibus: *Deiectiones non multitudine extimandæ sunt, sed si talia deiciantur, qualia conveniunt, & ægri facile tolerant.*

Cohibendæ sunt simpthomaticæ evauationes, quando sunt inutiles, hoc est, dum sine conferentia, & tolerantia fiunt, quia æger ibi periclitatur si citissimè non retinentur: pono exemplum in diarrhæa simpthomatica inutili, quæ efrenè sequitur tertianam perniciosam primæ speciei ob decubitum; tunc enim statim cohibere eam debet Medicus exhibendo duo grana laudani opiatum cum aliqua potione sistente, & corroborante, ut spiritus restaurentur, & refocilentur vires.

Iuvandæ sunt evauationes simpthomaticæ, quando Medicus earum utilitatem agnoscit, & antecedens causa morbi non evaquatur in sufficienti quantitate, ad hoc ut remittatur morbus, & eorum simpthomata, & consequenter natura valeat domare concoquereque materiam morbosam remanentem. Capiamus exemplum ex Metonis historia, quam in epidemias narrat

CAPUT XXII.

DE RIGORE, HORRORE,
*oscitatione, pandiculatione, &
 simplici refrigeratione.*

AD benè medendum scire oportet recta intelligentia has omnes species convulsionis; igitur febrium accessiones incipere solent cum qualibet re ex iam dictis, si sunt verè intermittentes, quia in febribus remittentibus citra primam invasionem; neque rigor, neque horror sentitur in sub sequentium paroxysmorum initijs; facta iam ista suppositione accedere debemus ad diffinitiones harum specierum convulsionis.

Rigor est dolorifica perfriectio, cum quadam inaequali concussione, & agitatione totius corporis, & praesertim panniculi carnosissimi. Particula perfriectio ponitur loco generis, in quo convenit rigor cum horrore, & simplici refrigeratione; per illam particulam dolorifica convenit cum horrore, differtque à simplici refrigeratione, quia in ea non est dolor; igitur ad omnem sensationem dolorificam requiritur, quod affatim, subitoque natura alteretur, & corrumpatur, quae subita alteratio non fit in simplici refrigeratione; per illa

Q

ver-

Hypoc. ubi asserit: Metonem correptum fuisse fluxu sanguinis narium, eoque diminuto, & cum signis cruditatis illum capitis lotionibus adiuvit, & quia cum illis sanguis maiori copia effluxit, melius se habuit Meton: ergo evauationes simpthomaticae, quae utilitatem assignant, & non fiunt à natura in sufficienti quantitate, ad causam morbi minorandam, tunc à Medico adiuvandae erunt.

Pro calce huius capitis Practicantibus monitum hoc facere debeo, ut non decipiantur si meticulosi fuerint in adiuvando naturam, quando illa utiliter incipit evaquare modo simpthomatico: istud clarissimum est, quia natura saepè incipit transmutare antecedentem causam in partem ignobilem, & tamen non potest, quia premitur, & suffocatur à copia causae, ut Hypoc. observavit, in Critone: ergo si tunc ille humor propelleretur, sine dubio aeger à periculo suffocationis liberaretur; sed hoc tantum consequi potest naturae motum adiuvando per opportuna medica auxilia, ut Avicena in eius sequenti Canone docet: *Si natura non movet, move tu motu convenienti motui eius.* Ergo aliquando Practicantes debent adiuvare naturam in eius simpthomaticis evauationibus.

verba, cum quadam inequali concussione, differt ab horrore, in quo concussio est inæqualis.

Horror est dolorifica perfrictio cum quadam equali concussione universæ cutis, & panniculi carnosæ. Et in supposito, quod tantum gradu differt à præcedenti rigore transcendamus ad enodandas reliquas definitiones cæterarum specierum convulsionis, videlicet oscitationis, &c.

Oscitatio est involuntaria oris apertio. Pandiculatio est involuntaria artuum expansio; quæ pandiculatio affinis est oscitationi, quamvis apud vulgum pandiculatio appelletur *Esperazos*. Hinc infertur etiam pandiculationem, ut plurimum coincidere cum oscitatione.

Refrigeratio simplex est lenta sensatio frigiditatis sensim, & sine dolore, vel levissimo facta. Dicitur simplex refrigeratio ad differentiam illius refrigerationis, quæ à causa externa procedit; & ab illa refrigeratione prava, seu exitiali, quæ in partium extremitatibus solet apparere in acutis, exitialibusque morbis.

Animadvertendum est, quod rigor, horror, &c. dicuntur læsiones functionum animalium, quia omnes sunt motus spasmodici; sed differunt in eo

quod rigor, & horror sunt species convulsionis dolorosæ; quia consistunt in dolorifica perfrigeratione.

Pro coronide huius capituli iam accedo ad causas quinque prædictarum specierum convulsionis. Causa rigoris est quisque humor acris, & mordax, calidus, & subtilis, à quo partes sentientes, & musculosæ vellicantur, & feriuntur. Notatur, quod excitatur rigor ex eo quod prædictus humor è vasis propellatur ad partes sentientes; quæ iam irritatæ sese concutunt per musculorum motum, ut à se ipsis propulsent humorem vitiosum acrem: ergo præcisè erit duratio talis agitationis, vibrationis, seu concussionis partium, seu musculorum toto illo tempore, quo duret humoris expulsio ex alijs partibus ad sentientes, & musculosas.

Causa horroris est humor frigidus, duntaxat pituitosus melancholiæ commixtus, vel melancholia tantum; verissimum est iam dictum; quia ad hoc, ut fiat horror, ut in febre quartana, requiritur, quod causa sit crassa, & mordax, ut valeat aggravare, & irritare eum, & panniculum carnosum, tanquam partes sentientes. Causa oscitationis, & pandiculationis sunt particule flatulentæ de-

latæ ad partes fibrosas, & nervosas. Causa simplicis refrigerationis est lenta, & paulatina alteratio, seu irritatio partium sentientium, propter parvam, & debilem acritudinem humoris vellicantis.

CAPUT XXIII.

IN QUO DECLARANTUR
*definitiones aliquarum rerum,
quæ ad Pathologiam con-
ducunt.*

MORBUS ANOMALUS, seu **IRREGULARIS,** est, qui dependet ab alio principali morbo; v. g. cordis palpitatio, dysenteria, &c. pendentes ab scorbutica affectione, &c.

MORBUS DIUTURNUS, est qui in melius, aut in peius mutatur, in mensibus, annisque iudicatur, aut etiam cum homine interit, ut comitialis morbus, hydrops, tabes, &c.

MORBUS MEDIUS, est qui in melius, ac deterius commeat, atque in sexaginta, aut nonaginta diebus iudicatur. Dicitur medius, quia mediat inter acutum, & diuturnum morbum.

PERICULOSUS MORBUS, est qui ad perniciem, & salutem æquale habet tempus, & hic vocatur anceps, aut ambiguus.

MORBUS EXITIALIS, est qui promptius exitium affert, vel brevi, vel in plurimo tempore.

MORBUS EVASORIUS, est ille qui nunquam fit perentorius.

MORBUS VULGARIS, est qui quibusdam temporibus plures in eodem loco corripit.

PESTIS, aut **PESTILENTIA,** est epidemia perniciofa: epidemia dicitur, quia multos afficit: perniciofa, quia multos interficit.

FEBRIS ERRATICA, est quæ non præfinitè, neque recto ordine, sed incerto statu provenit.

CAUSA MANIFESTA est, quæ ostenditur, & evidenter cognoscitur sine coniectura.

CAUSA NON MANIFESTA est, quæ non ex se ipsa, sed per signa deprehenditur.

CAUSA ADIUTRIX, est quæ opus quidem conficit, sed egrè, quapropter alijs consociatur, quo rem assequatur facilius.

CONCAUSA, est quæ cum alia pares obtinens vires, opus mollitur, quod facere sola per se ipsa non poterat.

SINDROMEN, est concursus, seu congressus symptomatum ut in affectione hypochondriaca.

MALIGNA QUALITAS, est quædam qualitas præter naturam intendens vitæ destructionem, elevatori, & superiori modo, quam in qualitatibus manifestis experimur.

VENENUM, est quidquid corrumpit complexionem humanam, non sola qualitate, sed quadam proprietate, dissolvendi, aut coagulandi.

CONTAGIUM est quædam infectio transiens ab uno corpore in aliud, cum quo analogiam debet habere.

ANXIETAS, est animi angor, ratione cuius ægroti nullo modo quiescunt, sed perpetuo variant figuram iacendi, ut observatur in illo funesto symptomate oris ventriculi, quod vocatur Cardialgia.

FOCUS PUTREDINIS, est pars illa in qua primo calor febrilis accenditur, & toto tempore accessions materia morbose exurit.

ACCESSIO, est illud tempus morbi in quo natura magis contra morbum insurgit. Dupliciter debet considerari accessio, videlicet ordinata, & inordinata: *Ordinata* est, quæ servat tempus determinatum, ut videtur in tertiana, quæ de tertio in tertium diem servat ordinem accessionum in horis certis, &c. *Inordinata*, est quæ nul-

lum tempus determinatum habet, ut experitur in quartana dum accessiones non accidunt in eadem hora, neque observantur declinationes earum in ipsa hora determinata.

FULIGO, est excrementum tenue calidum, & sicum, ortum à causa calefaciente, & adurente.

HALITUS, est tenuior, ac subtilior portio substantiæ à corporibus emissæ, & evolans.

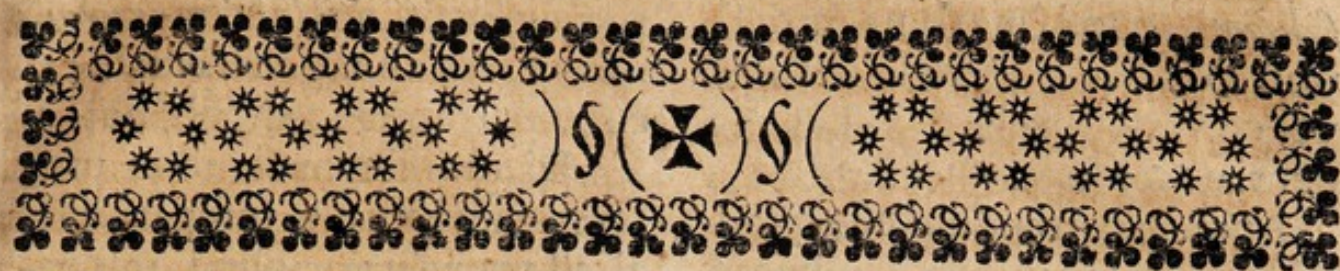
DIAPHORESIS, est resolutio nostræ substantiæ crassæ in vaporosam substantiam, orta ex vehementia caloris, aut inflammationis.

DELIRIUM, est depravatio, & error actionis cognoscitivæ, ratione cuius potentia à recto modo operandi, seu ratiocinandi, deficit.

CRUDITAS, est privatio termini coctionis, aut perfectionis viventibus debitæ, quæ per coctionem acquiritur.

REPLETIO, est redundantia humorum in corporis cavitatibus, proveniens ex alimenti superfluitate confluyente in illas.

INNANITIO, est defectus substantiæ spirituosæ, aut solidæ nostri corporis, requisitæ pro conservatione vitæ.

TRACTATUS TERTIUS

DE SEMYOTICA.

ERTIA pars Medicinæ dicitur *Semyotica*, hoc nomen græcum est, & idem significat, ac contemplatrix signorum: Ideoque *Semyotica*, seu *semyologia* ita definitur: *Est illa pars Medicinæ, quæ cognoscit qualemcumque statum nostri corporis per signa certa.* Docet enim hæc pars ea, qua ratione ex certis, & sensibus manifestis signis, & salubris, & morborum corporis constitutio; omnes denique morbi, & causæ internæ morbificæ, latentæque; item morborum species, qualitates, & quantitates, quæ denique pars corporis potissimum sit affecta percipi, ac dignosci debeant.

CAPUT I.

DE SIGNO MEDICO, ET eius differentijs.

Signum Medicum est, quod manifestius deducit nos in cognitionem alicuius occultioris rei in Arte Medica, sive illud sit quid essentiale, seu causa, seu effectus. Dividitur signum Medicum in diagnosticum, prognosticum, & commemorativum. *Signum diagnosticum* est, quod aliquid præens significat. *Prognosticum* est, quod significat aliquid futurum. *Commemorativum* est, quod significat aliquid præteritum. Notatur, quod ista divisio fuit sumpta ex sequenti sententia Hypocratis: *Medici esse præterita dicere, præsentia cognoscere, & futura prædicere.*

Signum Medicum est triplex etiam, videlicet salubre, in salubre, & neutrum: *Salubre* est, quod sanitatem notat. In-

salubre, quod morbum monstrat. *Neutrum*, quod statum, vel convalescentiae, vel decedentiae monstrat.

Animadvertendum est, quod aliqui Medici juniores minimè neutram constitutionem admittunt, & fundamentum huius opinionis subsistit in eo quod unusquisque, vel absolutè sanus sit, vel æger. Scire oportet signum salubre, non solum significare sanitatem præsentem, sed etiam futuram, vel præteritam; in salubreque tamen significare non tantum præsentem morbum, sed præteritum, vel futurum: ex hoc inferitur quod tam signum salubre, quam in salubre est triplex, scilicet diagnosticum, commemorativum, & prognosticum.

Signum salubre diagnosticum est, v. g. naturalis urina, naturalis pulsus, &c. *Salubre prognosticum* est, v. g. excrementorum concoctio in morbis. *Salubre commemorativum* est, v. g. firmitudo omnium actionum, quia significat hætenus sanitatem adfuisse. *In salubre diagnosticum* est, v. g. læsio actionis, vel tumor cum rubore, & dolore pulsativo, ut in inflammatione. *In salubre prognosticum* est, v. g. lassitudo spontanea, sive sit dolorosa, sive non, & idcirco scripsit Hypoc. hunc aphor. Spontaneæ lassitudines morbos

prænuuntiant. *In salubre commemorativum* est, v. g. cicatrix, item convalescentium imbecilitas.

Diagnosticum signum præterea aliud est inseparabile, aliud proprium, aliud inseparabile, & proprium simul. Inseparabile, est, quod significat aliquam constitutionem, ab eaque separari non potest, atque omni convenit, & non soli. Diagnosticum proprium est, quod convenit alicui soli, sed non omni. Diagnosticum inseparabile, & proprium simul est, quod soli, & omni convenit.

Notatur, quod hoc signum verè est patognomonicum, & posset uno verbo sic vocari, significat enim tale propriam morbi essentiam, ac naturam, ex qua profluit. Est autem illud ordinariè non unum simplex signum, sed plurium simul congeries, ut dolor lateris punctorius cum tussi, difficili respiratione, febre acuta, & continua, & pulsu duro, serratilique. Nam ista congeries signorum pleuritidem significant. Simplex tamen signum, & pathognomonicum est, v. g. subita motus, & sensus privatio in aliqua parte corporis, significat paralytim adesse in illa parte.

Pro calce huius capitis Practicantibus consilium maximæ considerationis dabo: Certum est, quod prognosticum
fig-

signum tam salubre, quam insalubre in primis multum servit ad Medici honorem; posse enim cum successu conformi prædicere aliquorum in morbis eventum, magnam ei conciliat auctoritatem, facitque, ut se æger melius illius curæ committat. Deinde etiam utile est prudenti Medico necessarium, ut in curando malum imminens avertat ab ægro, bonumque imminens, quam citius ei procuret. Medicus tamen caveat, ne nimis temerariè, aut liberaliter prædicet, ne ignorantiam, odiumque incurrat, quin præstat potius subinde sub nomine periculi prognosticationem celare: ob idque Magister Galenus nobis dedit hoc documentum: *Satius est tacere, quam in prognosticando falli.* Verum est, quod præsentens cum certitudine, & prudentia coram ægris præterita, præsentia, & futura, efficit ut æger facilius Medico se credat.

Præterita dixi, quia signum commemorativum, saltem insalubre pariter facit, ut Medicus apud ægrum valeat auctoritate; melius enim illi se fidet, si eum videat constitutionem præteritam ita posse enarrare. Restat scire, quod signum in genere sumptum potest esse res quævis naturalis, non naturalis, & præternaturalis; ita signum

salubre est res aliqua naturalis. Signum reducibile est res non naturalis; & vocatur ita, quia reducibile est ad salubre, & in salubre. Signum autem in salubre est res aliqua præternaturalis.

CAPUT II.

DE FONTIBUS SIGNORUM.

Fontes signorum sunt quædam res ex quibus deduci debent omnia signa. Signa morborum petuntur à Medicis ex varijs rebus, & accidentibus corporis, quæ vel affectum locum, vel causas morificas, vel morbi speciem nobis ob oculos ponunt, veluti sunt species omnes excrementorum, ut mucus, sputum, sanguinis è naribus effluxio, sudor, vomitio, alvi deiectio, &c. aut sumuntur ex actione læsa, aut ex coloris specie, ac situ.

Porro ad clariorem intelligentiam animadvertere debeo signa generaliter tanquam ex primis fontibus desumuntur à causis, hoc est, à quibuscumque, & quocumque modo efficientibus, vel ab effectis, hoc est, ex omnibus illis, quæ sanitatem, morbum, & causas eius quocumque modo sequuntur.

Verum etiam aliqui tam veteres, quam recentiores hic ad-

adiungunt ipsam rei essentiam, atque ita, v. g. ex reiecta portiuncula pulmonis dicunt nasci eius ulcus, aut excrasiorum intestinorum parte reiecta per alvum in dysenteria, noscunt esse affecta intestina crasiora: ergo quia de essentia rei sunt ea, quæ essentialiter inhærent, necessum est, ut ex inhærentibus essentiæ rei desumantur signa, ut à situ partis, à magnitudine, à figura, à colore, & ab alijs, quæ visui se offertunt: Ponamus exemplum in colore faciei, igitur ex illo in cognitionem morbi, & causæ multoties evenimus; & sic per colorem flavum noscitur ictero flavo corpus esse oppressum, veluti per album colorem, sive palidum noscimus Virgines correptas esse clorosi, seu febre alba: ex colore faciei agnoscimus causam morbosam, seu viciosum humorem redundare in corpore; testis est noster Magister Galenus dum Glaucioni sequens consilium scripsit ex civitate Pergamena in lib. 2. *Qualis fuerit humor in corpore redundans, talis color in facie apparebit.*

Animadvertendum est, quod signa desumuntur tamen ex symptomatibus, igitur symptomata, qualiacumque accidentia, seu effectus sunt, quæ merè insequuntur sanitatem, morbum, & morborum causas,

seu dein sint actiones, seu excernenda, & detinenda, seu qualitates nunc integræ, nunc quomodocumque vitiatæ.

Quantumvis autem videatur satis esse dictum circa signorum fontes, nihilominus decrevi duo requisita notare: primum, ut morbus benè, & facile cognoscatur ex prædictis fontibus, præcisè requiritur, quod Practicantes habeant præviam cognitionem naturæ, & essentiæ malorum, causarum, & effectuum, desumptam ex Medicinæ partibus Physiologia, Pathologiaque. Secundum, non posse quemcumque morbum per omnes signorum fontes dignosci; quia non cognoscitur ab essentia, nunc à causis, nunc verò, & ut plurimum ab effectibus, dum rei essentia, ac causæ occultatæ fuerint. Verumtamen, quia animus non est deducere lectores tam longa, laboriosaque via, ut plures conantur magnis eorum operibus, sum providus ad animadvertendum, ut in genere sciendum est ea, quæ visui patent ab essentialiter inhærentibus cognosci; reliqua verò magis abscondita agnoscuntur à causis, vel ab effectibus.

(S)(S)
(S)(S)

CAPUT III.

DE SIGNIS CORPORIS
sani, ac saluberrimi, &
Ægri.

Signa corporis sani sunt actiones satis perfectæ universaliter: Et ut id clarius adhuc appareat dico, quod actiones debent esse sanæ, dum corpus sanum est, quæ quidem actiones perfectæ in sanitatis tempore dependent à simultanea corporis partium, tum crassi, tum temperie, tum organizatione, videlicet figura, magnitudine, numero, & locatione, tum unionem decenti; ideoque morbus nihil aliud est, quam recessus rerum à quibus dependent actiones, quæ demonstrant corpus esse sanum.

Non solum oportet scire signa ad sanum corpus cognoscendum, sed etiam saluberrimum, ut Practicantes cordationes fiant in prognosticis, agnoscendo maiorem, vel minorem recessum à salutis statu: istud iam præsuppositum assero, quod signa corporis saluberrimi sunt actiones universaliter perfectissimæ. Predictas autem actiones ad examen revocare valet, ut veniamus in cognitionem illius corporis, quod eis gaudet, & ad id necessum est, quod conf-

ter sanguineo temperamento à reliquis congruè temperato; saturam mediocri, corpore huiusque partibus singulis sibi invicem proportionatis; & ingenio neutiquam præmaturo, sed ætati magis conveniente.

Signa, quæ demonstrant corpus esse ægrum sunt quævis actio morbosa, & quidquid vitiosum adest, quod procedit nunc à læsa quadam temperie, nunc organizatione, nunc unionem, nunc pluribus plus minus viciatis, sive in quantitate, sive in motu, &c.

CAPUT IV.

DE SIGNIS EX QUIBUS
morbus principaliter dignoscitur.

Observandum est, quod ex quatuor signis tanquam principalioribus dignoscitur morbus. *Primo*, ex specie excretorum, v. g. in dysenteria, quæ dignoscitur ex ramentis intestinorum per alvum excretis: in constitutione calculosa, quæ agnoscitur ex sabulis in urina apparentibus. *Secundo*, ex natura loci, & sic noscitur morbus, seu mala constitutio ex vermibus ob dolores ventrem torquentes. *Tertio*, dignoscitur ex proprietate doloris, & sic agnoscitur inflammatio ex dolore pulsatorio.

R

Quar-

Quarto dignoscitur ex proprijs accidentibus, v. g. causus, seu febris ardens cognoscitur per intensissimum calorem totius corporis cum siti inextinguibili: Pleuritis noscitur ex difficili respiratione, cum tussi, febre acuta, & continua, pulsu duro, & pungitiva sensatione in parte inflammata.

Cæterum præter hæc iam dicta signa principaliora, adhuc animadvertenda sunt alia tria signa minus principalia, & quodammodò confirmantia dignotionem morbi haustam ex alijs, videlicet proclivitas ægri ad certum morbum, causa evidens morbum progressa, & iuvantia, ac lædencia: *Proclivitas ægri ad certum morbum*, quotidie experitur, & sic cognoscitur hysterica passio in aliqua foemina ex proclivitate, quam scitur ad illam habere.

Causa evidens morbum progressa est secundum signum minus principale, à quo dignoscitur affectus; sic cognoscitur morbus calidus in aliquo, qui habuit victum calidum, vel usus fuit rebus calidis quolibet alio modo: *Iuvantia, ac lædencia*, & sic morbus calidus agnoscitur, quando exacerbat ex adhibitis calidis medicamentis, & à frigidis auxilijs mitigatur: ideoque Magister Galenus in lib. 1. de Locis affect. scripsit

animadversionem sequentem: *A iuvantibus, & nocentibus sumitur indicatio faciendorum.*

Etiam, ut clarius elucescat præscripta Doctrina, oportet scire signa speciei morbi sumi ex vi essentialium, ex vi causarum, & ex vi effectuum, & primo actionum; & sic dolor pulsans in parte inflammationem notat; stupidus dolor frigidam materiam, & acer, seu erodens dolor exulcerationem prænuntiat: Verumtamen vi actionis vitalis pulsus magnus, & frequens denotat intemperiem calidam; sicut parvus, & rarus pulsus frigidam intemperiem notat. Accedamus ad excreta, & tantum ponam exemplum in sanguinis reiectione, & sic per sanguinem tenuem conferatim fluentem noscitur vasis erosio; sicut anastomosis dignoscitur, per crassiorem sanguinem fluentem.

CAPUT V.

DE SIGNIS MORBI, magni, & parvi, brevis, & Chronici.

Verum est vocari morbum magnum eum, qui aggreditur partes nobiles, & insigniter lædit, sed ad hoc, ut agnoscat, scire licet, quod eius signa capiuntur ex vi essentialium, vi causarum, & vi effectuum:

Pri-

Primo, ut magnæ intemperies, tumores, inflammationes, ulcera, &c. *Secundo*, ut externæ causæ, quæ habent vim magnam, quocumque modo lædendi nos, velut internæ, v. g. humor biliosus acris, & mordax, atrabiliaris, &c. adeoque semper plus minus vehementes.

Vi effectuum sumuntur signa morbi magni: *Primo*, si actiones multum ab statu naturali recedant, v. g. vehemens dolor capitis, vel alterius partis, sopor, ingentes vigiliæ, delirium, respiratio magna, & frequens, vel summæ difficilis cum parvo, & frequenti pulsu; sitis inextinguibilis, anorexia, fluxus alvi diurnus, suppressio urinæ, &c. *Secundo* sunt attendenda excrementa, an nimis copiosa sint, vel omnino suppressa, vel an color eorum pravus sit, aut ipsorum odor sit foetidus, plus minusve, vel an substantia illorum omnino præternaturalis sit, ut atrabiliaria, & sanguinea, si suprâ maximè excernantur, vel an sit carunculosa, ut in dysenteria, quod iam Magnus Hypoc. damnavit in eius lib. 4. aphor. *Tertio* sunt qualitates mutatae, dum istæ à naturali statu multum recedunt, v. g. color intensè ruber, & sapor valdè amarus in lingua, ut quotidie experimur in continentibus febribus.

Notare licet, quod ad hoc, ut prædictæ internæ, & externæ causæ sint plus, vel minus vehementes in assignando magno morbo expectant non parum dispositio partis affectæ, & iuvantia, lædentiaque: *Dispositio affectæ partis*, ut si princeps, vel præstans pars, utpotè publicum officium exercens, vulnerata est plus minusve, ut cerebrum, spinalis medula, pulmo, cor, jecur, &c. *Iuvantia*, & lædentia, hoc est, si ex adhibitis auxilijs adversus morbum magnum pauca profunt, & plurima nocent. Animadvertitur, quod signa morbi parvi sunt contraria superscriptis circa magnum morbum.

Etiam signa morbi Chronici, seu longi sumuntur, vi essentialium, vi causarum, & vi effectuum: Dicuntur morbi longi *vi essentialium*, qui sunt frigidi, & habent longas accessiones; & anticipant ordinatè, vel reddeunt, vel postponunt cum incremento simptomatum quotidie, vel nocte, vel de quarto in quartum, vel infestant circa vesperras, vel iudicantur per abscessum. *Vi causarum*, ut frigida res non naturales, & naturales, hinc pituita, humor melancholicus, atrabiliaris, & multus crassusque, partes læsæ, sive moles, sive duræ sint, ut ossa, mammae, &c.

Sumuntur signa morbi longi etiam vi effectuum: *Primò* sunt magnæ læsiones omnium actionum: *Secundò* excrementa dicuntur, v. g. si coctionis signa tardè appareant in quibuslibet excrementis, vel mutationes in morbis sint parvæ, vel paulatina incrementa coctionis appareant, vel coctiones non habeant durationem, vel excreta adsint frigida, & crasa, nisi talia fiant per coctionem; vel urina tenuis, & decolor cum paucis, vel nullo contento, si cum ea adsit virium robur: item excretiones incipientes, si statim sistantur, vel appareant non in die critico, vel fiant tales excretiones per partes, quæ non habent rectitudinem cum parte affecta.

Tertiò sunt qualitates mutatae, v. g. corpus valdè citrinum, vel palidum: si modò calor, modò frigus adsit, sudores frigidi in febre miti, ut Hypoc. in lib. 4. aphor. sequentibus verbis iam animadvertit: *Frigidi sudores cum acuta febre mortem significant, cum mitiori autem longitudinem morbi.* Ultimò notandum est, quod morbi brevis signa sunt, quæ supràscriptis contrariantur.

)(S)(

)(X)(

)(S)(

CAPUT VI.

DE SIGNIS MORBI
acuti, maligni, & benigni,
& de temporibus morborum.

Signa morbi acuti dupliciter considerantur, videlicet in genere, & in specie; in genere duplex est: *Primò* motus celer morbi; & ideo vocatur acutus morbus plus minusve, qui maiori, vel minori celeritate movetur. *Secundò* simpthomata graviora, quæ à principio morbi usque ad eius declinationem semper sequuntur illum.

In specie autem sumuntur signa morbi acuti ab essentialibus; à causis, & ab effectibus: *Ab essentialibus* signa sunt prædicti morbi febres continentes cum gravibus simpthomatibus; inflammationes partium internarum, ut pulmonia, pleuritis, phrenitis, &c. *A causis materialibus*, v. g. inter humores sanguis, bilis, sive flava sit, sive vitelina, porracea, &c. *Ab effectibus* sunt vehementia simpthomata, quæ statim à principio morbi apparent, ut delirium, vomitus, cardialgia, singultus, anxietas, &c. & idcirco ad nostrum intentum, in lib. 2. epidem. Hypoc. sequentibus verbis animadvertit: *Etenim eorum, qui statim morituri sunt,*
cele-

celeres judicationes , etenim labores celeres , continui , & vehementes , &c.

Verum signa morbi maligni etiam sumuntur à tribus prædictis: *Ab essentialibus*, id est, per suam essentiam quidam morbi sunt maligni, ut anthrax, seu carbunculus, cancer, lepra, lues venerea, scorbutus, &c. *A causis* sumuntur plurima signa, v. g. antecedens usus alimentorum, quæ facile corrumpuntur; & in cacochimiam vertuntur, aer pestilens valdè inquinatus diversis vaporibus, concubitus cum muliere impura, morsus, aut ictus animalium venenatorum, & omnes species bilis præternaturalis, ut bilis porracea, eruginosa, cerulea, bilis atra, &c. Etiam sunt signa iuvantia medicamenta, ut si iuvent, vel non, remedia alexipharmaca, & si nihil prosint evacuationes rectè factæ tam à natura, quam ab arte.

Signa maligni morbi, quæ ab effectibus capiuntur sunt læsio omnium virium tam vitalium, quam animalium, & naturalium, & sunt plus læsæ, quam correspondet naturæ morbi. Magnæ inquietudines sine febre vehementi, urina sanorum similis in febre vehementi, cum pravitate simphomatum complicata, vel statim à principio crasa, seu pertur-

bata cum simphomatibus contrarijs morbo, quia eius naturæ non correspondent; color faciei libidus, seu plumbeus, nigredo linguæ cum siti exigua, vel nulla, exantemata, petechiæ, antraces, parotides, bubones, &c. Notandum est, quod signa morbi benigni sunt contraria illis, quæ manent præscripta ad morbum malignum agnoscendum; & sic dicuntur benigni morbi febris ephemera, tertiana exquisita, & nota, &c.

In pathologia manet dictum tempora universalia morborum esse principium, augmentum, statum, & declinationem, & ad rectam curationem Practicantes scire debent signa, ut valeant distinguere prædicta tempora. *Sunt verò signa principij morbi*, calor diffusus per totum corpus, si idem est, ac fuit in principio, actiones leviter læduntur, & omnia excreta sunt cruda; dico omnia excreta, quæ fiunt per illas vias, per quas natura solet evacuare modo critico causam morbi; & aliquando nihil solet excernere, v. g. pleuritis vera per sputum à natura iudicatur, & in principio universali siccè tussit æger, quia nihil spuit, & ideo Magister Galenus in coment. lib. I. aphor. ita fatur: *Crudissimus morbus est in quo nihil spuitur.*

Signa augmenti sunt calor, qui manifestè augetur, actiones omnes gravius læduntur, simphomata sunt graviora, & apparent signa incipientis coctionis, si vè sit in urina, si vè in sputo, ut in pleuritide, &c. *Status signa* sunt calor intensus, & simphomata gravissima, quia morbus iam accedit ad eius maiorem intensiorem; sed animadvertere licet, quod si morbus salutaris sit, simul apparent signa manifesta coctionis. *Sunt signa declinationis universalis* caloris remissio, & actionum læsarum, quod declarant simphomata, quæ deficiunt, & quæ remanent levius lædunt; simulque apparent signa perfectæ coctionis.

CAPUT VII.

DE SIGNIS PARTIS affectæ in genere.

Signa partis affectæ in genere sumuntur ex essentialibus, ex causis, & ex effectibus. *Ex essentialibus* sex signa capiuntur. *Primum* temperies partis, quæ percipitur per tactus sensum, ut calida, vel frigida temperies. *Secundum* est durties, & mollities affectæ partis. *Tertium* tumor externus, aut internus; externus visu perceptibilis; internus, qui tantum

tactu percipitur, & sic liem affectus ex tumore duro, licet internus sit, per tactum dignoscitur. *Quartum* magna extenuatio, seu consumptio partium, ut Atrophia, Rachitis, &c. *Quintum* est situs partis; & ideo noscimus jecur affectum esse ex duro tumore in hypochondrio dextro existente. *Sextum* est partis affectæ figura. *Ex causis sumuntur signa*, & sunt omnia, quæ lædunt partem si vè intus sumantur, vel forinsecus applicentur, ut experitur in cantaridibus, quæ offendunt vesicam urinariam; in Mercurio, qui lædit nervos, membra respirationis, &c.

Ab effectibus sumuntur varia signa, & ut Practicantes melius agnoscant, attendere debent ad actionem læsam, & ad excrementa: & ideo primum signum est *actio læsa*, quæ ostendit esse læsam illam partem à qua perficitur; huc refertur dolor, qui talis qualis fuerit denotat talem esse partem affectam, v.g. si pungitibus est dolor notat læsam esse membranam, ut in pleuritide accidit; si gravativus, & ponderosus fuerit, ostendit, quod parenchyma læditur, v.g. renes, &c. Si dolor fuerit pulsatorius denotat arteriam esse læsam, vel partes huic vicinas; si tensivus fuerit, denotat esse causam flatum distendentem mem-

membranâs, vel vasa nimis repleta, ut accidit in plenitudine quo ad vasa: si fuerit profundus, ut videatur ægro, quod dolor frangit partem dolentem, & ossa, ostendit adesse læsionem in ossium membrana.

Secundum signum, quod vi effectuum sumitur, est excrementa, & ad veram intelligentiam huius signi sex res debent attendi, videlicet substantia, quantitas, qualitas, modus, & ordo, tempus, & qualitates mutatae. *Substantia*: si quando hæc excernitur, est similis cuidam parti internæ, tunc illam læsam esse indicat, v. g. quando aliqua particula carnis spongiosæ excernitur cum tussi dignoscitur pulmonem esse affectum. *Quantitas*, si sanguis multus cum urina excernitur, denotat renem esse læsum, & si paucus cum urina excretus fuerit ostendit adesse læsionem in uretere, vel in vesica, &c. *Qualitas*; pono exemplum in spumositate cruoris, & ideo sanguis espumofus, qui cum tussi rejicitur, denotat, quod educitur ex pulmonibus, ut Hypoc. iam docuit in suo aphor.

Modus, & ordo excretionis, considerandus est; & sic quidquid excernitur simplici spuitione denotat os affici, quæ excreando notant fauces esse læsas, quæ tussiendo asperam ar-

teriam, vel pulmones ostendunt pati læsionem; si vomendo excernuntur, denotant affectum esse ventriculum; si pus excernitur ante expulsionem urinæ, significat penem esse ulceratum, & si effluat pus post urinam, tunc enunciat adesse ulcerationem in renibus, vel in vesica urinaria. Si pus, vel sanguis excernatur in dysenteria ante feces, significat adesse læsionem in crasso intestino; & si post excretionem fecum excernatur, vel pus, vel sanguis mixtus sit fecibus, denotat ulcerationem esse in aliquo extenuioribus intestinis.

Tempus excretionis considerandus est; & sic alimenta, quæ rejiciuntur mox, ac assumpta fuerunt, & nihil, vel parum immutata, significant stomachum esse læsum ratione debilitatis. *Qualitates mutatae* etiam notanda sunt; & sic calor, vel frigus dum in aliqua parte percipitur, ibi denotant morbum esse; rubedo malarum, si constans est, denotat pulmonem esse inflammatum, vel ulceratum, ut expertum habetur in peripneumonia, & in ptisi pulmonaria.

CAPUT VIII.

DE SIGNIS PARTIS
affectæ in specie, per se, &
per consensum.

Quia ad cognitionem partis affectæ externæ signis non indigemus, tantum enumeranda sunt signa partis internæ affectæ in specie; quæ signa ab effectibus sumi debent, & sic, dum fuerint depravati externi sensus, vel interni, vel motus, &c. sine dubio denotatur caput esse læsum, quam affectionem etiam significant dolor eius, & excrementa, &c. Cordis læsio agnoscitur per pulsum, & respirationem, & per qualitates mutatas. Thoracis affectio dignoscitur à læsa respiratione, dolore, tussi, excretionequæ: læsio asperæ arteriæ dignoscitur ab eisdem signis adiunctis cum voce læsa.

Signa ventriculi affecti sunt appetitus, digestio, alimentorum retentio, & excreta, dum vitiosa fuerint. Affectiones renum, & vesicæ significantur per dolorem gravativum, aut lacerativum lumborum, vel pubis, per urinam rubram, sanguineam, quæ gutatim excernitur, vel ardore; etiamque per urinæ contenta denotatur.

Porro cum pars affecta vel

afficiatur per se, vel per consensum, adeoque valdè diversimodè utrique occurrendum sit, utiliter Practicantes debent distinguere; distinguuntur verò. *Primò*, ex prægressis causis sic, v. g. probabiliter per consensum pars aliqua laborat, quæ sine causa evidenti afficitur, quæ illam egisset, sic tamen, ut à tali causa pars, quæ habet cum illa consensum, aliquid passa deprehendatur. *Secundò*, ex cohesione affectuum sic dignoscitur pars laborare per consensum, si eius affectus augeatur, & diminuatur ad augmentum, & decrementum alterius partis, cum qua illa consentit.

Tertiò ex iuvantibus, & nocentibus sic agnoscitur pars læsa per simpatiam, si affectus eius ita dependeat ab affectu alterius partis, cum qua consentit, taliter, ut ex adhibitis remedijs huic iuvantibus, vel lædentibus, etiam illa iuветur, vel lædatur.

Quartò, ex afficiendi modo, sic coligi potest partem simpaticè laborare, si non ita continenter affligitur; sed per intervala, quod acuratissimè docet Magister Galenus in lib. 1. de Locis affectis his verbis: *Quippè tunc affectus propriè putandus est, cum permanere in quadam parte conspicitur*: Ergo si affectus non permanet continua afflictione, tunc

Tunc pars læsa non patitur propriè per se, seu idiopaticè, sed simpaticè, seu per consensum partis laborantis.

Verum ultimum Signum à Galeno, ab Alexandro Tralliano, & ab alijs assignatum non semper firmitus est; quia potest revera aliqua pars per consensum ab altera laborare, & quidem continenter; dumtaxat, vel quando quod recipit non valet resolvere, antequam de novo recipiat à parte primario laborante; tunc necessum est, ut continenter patiatur; quamvis eius læsio sit per consensum, vel si nimirum aliquid noxi continuò recipiat ab illa parte, aut si ab eadem parte primario affecta illa, quæ per consensum læditur debeat continuò recipere aliquid ad suam actionem, & illud non accipit, tunc quamvis per consensum lædatur, non debet affligi per intervalla.

CAPUT IX.

DE SIGNIS CAUSÆ MORBIFICÆ.

Dignoscitur causa morbi potissimum ex septem signis: *primum* sumitur ex temperamento, & sic ex frigido temperamento noscitur causam morbi esse frigidam, & ex cali-

do dignoscimus morbi causam esse calidam. *Secundum* colligitur ex cutis colore, & ideò dixit Galenus suo discipulo Glauconi: *Qualis fuerit humor in corpore redundans, talis color in facie apparebit.* Sic ex colore flavo cutis noscimus causam morbi esse bilem flavam.

Tertium signum ab ætate sumitur, & sic ex senili ætate noscitur frigidam esse morbi causam; ob idque Hypoc. in lib. 2. de Diet. ita dixit: *Senes autem frigidi sunt, & humidi, quia ignis quidem recessus contingit; aque autem accessus.* Ex juvenili ætate colligitur causam morbi esse calidam, &c.

Quartum signum accipitur ab specie doloris, & sic noscimus ex dolore urente bilem esse morbi causam; & ex dolore instabili, seu vago, dignoscitur causam morbi esse flatum, nisi detentus sit in porositatibus, seu tubulis partis prædictus flatu; quia tunc dolor erit fixus.

Signum quintum sumitur ex causa evidenti, & sic ex copioso victu cum vita sedentaria dignoscimus causam morbi esse nimiam quantitatem sanguinis, seu plethoram. *Sextum signum* colligitur ex excretis: ideòque ex frequenti eiectione pituitosi humoris noscimus causam morbi esse pituitam, &c.

Signum septimum sumitur à iuvantibus, & nocentibus, unde si ex adhibitione frigidi remedij iuveatur æger, sine dubio noscitur morbi causam esse calidam.

CAPUT X.

DE SIGNIS PLENITUDINIS in genere, & in specie.

Signa plenitudinis, seu Plethoræ in genere sunt antecedens victus ratio alimentorum, quæ magni nutrimenti sunt, si in magna quantitate ingerantur, vita sedentaria, suppressio alicuius evacuationis consuetæ sanguinis, ut narium, uteri, &c. defectus alicuius membri magni mutilati, quia tunc augetur sanguis pro nutritione reliquarum partium corporis, sicut contingit in his, qui usi sunt alimentis maximi nutrimenti, & parum exercitij faciunt, cuius ratione copiosum sanguinem generant.

Dupliciter considerari debent signa Plethoræ in specie; videlicet, quoad vasa, & quoad vires: *Signa* quibus noscitur Plethora quoad vasa, sunt temperamentum sanguineum, color ruber totius corporis, & præsertim faciei, habitus corporis tumidus, tensio, & expansio, seu amplitudo venarum: etiamque in arterijs per-

cipitur intumescencia, & distensio, quia plenitudo quoad vasa debet intelligi de omnibus vasibus sanguiferis, quæ sunt venæ, & arteriæ, & lasitudo spontanea, & tensiva in toto corpore.

Signa Plethoræ ad vires sunt gravitas corporis, taliter ut membra cum labore moveantur, anxietates præcordiorum cum magna respiratione, & frequenti, somnus turbatus est varijs, & gravioribus insomnijs, & pulsus inæqualis. Memor esto Magistrum Galenum loquentem de plenitudine expressè dixisse: *Nullum certius signum reperiri pulsu ad cognoscendam plenitudinem ad vires; & pulsus inæqualis debet esse iam in magnitudine, & parvitate, in debilitate, & robore, ut certissima sit illa Doctrina Galeni.*

Animadvertendum est, quod in magna plenitudine quoad vires solent apparere continue plures pulsationes parvissimæ, & debiles, quæ cum illa apparenti æqualitate confundunt, & fallunt Practicantes; sed si patienter se habeant, & diutius pulsus turgent, apparent aliquæ pulsationes magnæ, & fortiores, ex quibus colligitur inæqualitas pulsus, ut evidenter possint agnoscere adesse plenitudinem ad vires.

Debemus notare unum magnæ considerationis ad exactissimam cognitionem plenitudinis quoad vires, & est, quod dum nimie infestat talis plenitudo ob eius magnam oppressiōnem, accidit, ut non solum pulsus vix à Medico percipiatur ob eius parvitatem summam; sed etiam deficiat per aliquod tempus, sed tunc per intervalla apparebunt aliquæ pulsationes, & color faciei vividus, seu ruber, à quibus noscitur plenitudo quoad vires; & si peritus Medicus faciat venæ sectionem, & iam incipiente evacuatione pulsus tangat, & statim appareat maior, & continuent pulsationes, certissimus debet esse de plenitudine ad vires, ut audacter venæ sectio repetatur, toties quoties necessum sit, ut deoneretur facultas vitalis.

CAPUT XI.

DE CACOCHEMIAE SIGNIS
in genere, & in specie.

Sumuntur signa cacochimiae in genere: *Primo* à signis demonstrantibus temperamenta corporum; & inter ista signa præcipuum est faciei color, sive sit albus, sive palidus, sive hirsutus, hoc est, declinans ad fuscum. *Secundo* colliguntur ex causis generantibus vitiosos succos, seu cacochimiam, ut

dictum manet in tractatu secundo pathologiae in capite de cacochimia. *Tertio* capiuntur ex signis, quæ indicant humores peccantes ut videre possunt in capite de signis causæ morbificæ.

Transeamus ad enodandum signa cacochimiae in specie, & tot erunt differentiae horum signorum, quot sunt differentiae cacochimiae; ideo incipendum est à signis cacochimiae biliosæ, quæ sunt amarities oris, & sitis; ideoque Prisci Medici, & Neotherici omnes asserunt, quod cum bilis circa ventriculum redundat siti cognoscitur, atque oris amarore, etiam sunt signa nidorosi ructus, urina flavæ, sive remissa sit, sive intensa, alvi excretionis flavæ, & quod æger iuvamen sentiat cum frigidis remedijs, & à calidis lædatur.

Cacochimiae pituitosæ, signa sunt pauca sitis, appetentia cibi deiecta, excretiones pituitosæ, sive per nares, sive per os, aut per aliam quamcumque viam: urina alba, aut tenuis, aut crassa, & æger iuvatur à calidis auxilijs, & à frigidis læditur. Signa pituitæ falsæ sunt sapor falsus, sitis, excreta cruda, pituitosa, sed simul mordacia, ægro tans læditur à medicamentis calidis, & siccis, verum à contrarijs levamen sentit.

Signa cacochimiae melancholicæ sunt sitis exigua, maior appetentia cibi, quam in puitosa cacochimia, copiosa saliva, urinae abundantia, quæ vel apparet crassa, & nigra, vel tenuis, & alba, sudor copiosus in tempore somni, ructus acidi, & plurimi flatus in ventre. *Atrabilis signa primo* colliguntur ex signis, quæ prænuntiant cacochimiam biliosam, & melancholicam, quia redundante atrabile mixta apparent. *Secundo* sumuntur specialiter ab excretis; nam excreta habent colorem nigrum, & simul obtinent acrimoniam, & mordacitatem, ideoque exulcerant partes, quas attingunt, & in terram effusa fermentant cum ea; & ideo maiores Magistri inter Priscos docent, quod acida, & fermentosa atrabilis est.

Signa cacochimiae serosæ sunt inflatio faciei, & subtumidus habitus corporis cum colore palido, vel plumbeo, urina cruda, & aquosa, sanguine emisso serum copiosè supernat: Si urina vitata apparet, tantum in colere est, referens colorem feri redundantis, & sedimentum apparet album, leve, & æquale per omne tempus; donec morbus iudicetur; quia in substantia serosa solum est vitium, ut experitur in febre, quæ vocatur serosa, seu lymphatica.

Signa cacochimiae flatulentæ, seu flatuosa sunt tensio, & tumor sine gravitate, qui non servat vestigium digiti impressi, ut in tumore adematoso contingit, & in anasarca, dolor tensivus, inconstans, seu vagus, rugitus, & crepitus ventris, ructus, palpitatio, seu iecigatio, pandiculatio, & oscitatio, antecedensque victus flatulentus. Animadvertere debeo, quod non est superfluum dictum *cacochimiae flatulentæ*: igitur flatus nihil aliud sunt, quam producti morborum à iam prædictis speciebus cacochimiae, ut ita assignant Doctores tam veteres, quam juniores.

CAPUT XII.

DE SIGNIS TURGENTIAE propriae.

Signa turgentiae propriae; quæ ab aliquibus appellantur occulta, sumuntur ex sensatione ægrotantis, ex colore, & ex continuo motu ægroti. *Sensatio* consistit in calore, & in dolore: *In calore*, quia calor intensus in partibus percipitur, sed vagus; igitur æger intensum calorem sentit iam in brachio, iam in capite, iam in pectore, iam in tibia, iam in pede, &c. *In dolore*, quia dum materia turget motu vago, æger sen-

Sentit aliquem dolorem iam levem, iam intensum, nunc in capite, nunc in parte dextra, vel in sinistra, nunc in coxa, nunc in una, vel alia parte corporis; taliter, ut spatio duarum horarum, vel in minori tempore sentiat materiam adesse in multis, & varijs partibus corporis, quod procedit ex eo, quod talis furiosa materia propellatur à natura, & à partibus, & idcirco nequit consistere in uno loco.

Circa sensationem, ut Practicantes clarius intellegant, debemus animadvertere, propriam turgentiam, sine dubio, primò agnosci non tantum ex calore, quantum ex doloribus vagis affligentibus, qui quidem dolores nullam habent causam, quam acres humores sese moventes per totum corpus, & fibras nerveas irritantes; aliquando sine evacuationibus symptomaticis, aliquando verò simul excitando varias non raro evacuationes, dum materia turgens movetur versùs ventriculum, intestina, &c. ibique sua mala qualitate stimulat excretorias glandulas, unde sequuntur symptomaticæ excretiones.

Ex colore ægroti noscitur turgentia, & ideo Medicus semper debet observare colorem in eo loco, in quo materia

turgens detinetur; & sic videbit nunc unam partem faciei esse rubram, & paulopost pallidam; & id ipsum observabitur in alijs corporis partibus; tunc enim illud videns Medicus colligere debet, quod materia turget; quia ille rubor fit, vel ex spiritibus, qui illuc feruntur materia existente in motu, vel quia à materia turgente in tempore irritationis, impeditur liber motus progressivus sanguini, & quia solita celeritate non transit, necessum est, ut impleantur, distendanturque capilaria vasa sanguifera, & sequatur talis rubedo.

Ex continuo motu ægrotantis dignoscitur turgentia; quia æger non potest consistere, sed continuo movetur, iam ad latus dextrum, iam versùs sinistrum, simulque sentit maximas anxietates, nisi æger sit assuetus ad sustinendos morbos, & labores: ergo si ad id non est assuetus, necessum est, ut ex assidua inquietudine ægrotans incessanter mutet decubitus, velut occultè compunctus ab humoribus acris furiosè moventibus.

Insuper rogare debemus Practicantibus, ut teneant in promptu, quam fallax sit talis turgentia propria; igitur materia prava, dum lancinat interna membra, semper est, cum ma-

ximo periculo decumbendi in aliquam partem principem, unde multoties subsequitur ægrotantis obitus, ut contingit illo ægrotante, qui calefcens cœnavit, & largius potavit, de quo in epidem. refert Hypoc. quod deliravit à die sexto, usque ad mortem, ei superveniente turgentia in quarto die: neque in hoc periculo dubitandum est, quando ipse Hypoc. in lib. 7. epidem. refert historiam alterius ægroti, qui vocatur Assander, qui habuit turgentiam malignam; igitur dolebant latus, genua, & femora, & cum materia turgens decubuisset ad cerebrum, delirè comedebat, posteaque breviter mortuus est.

CAPUT XIII.

DE SIGNIS, VERGENTIÆ,
& turgentia, & ex quibus
symptomata dignoscitur.

Signa vergentiæ, seu turgentia impropria sunt murmur, seu rugitus ventris, intumescencia illius, & evacuationes moderatæ per ventrem inferiorem: *Primum signum* dicitur murmur ventris, quod signum comendat Hypoc. ad hoc, ut in ista turgentia expurgetur in principio universali, & ideo hunc monitum scripsit in

l. 4. de Vict. Rat. *Hos si ab initio purgare volueris, ante diem quintum facito, ubi venter murmuraverit.* Ergo si venter murmurat indicium est materiam morificam moveri per intestina, & ob motum, quem habet turgentis materiæ naturam sapit.

Ventris intumescencia est secundum signum vergentiæ, quæ significat materiam morificam ferri versùs ventrem inferiorem sine molestia considerabili; sed sensim cadendo, quia sensim expellitur, quæ verò intumescencia, si non accadat in iam morti proximis, incommoda, quæ possunt subsequi ex retentione materiæ morbosæ, impediuntur, si statim exhibeatur purgans levissimum.

Notare licet, quod vergentiæ cognoscitur non solum per ventris intumescenciam, verum etiam per eius detumescenciam, taliter, ut alternativè fiat intumescencia, & detumescencia; detumescit venter, dum fiunt aliquæ deiectiones, & posteaquam istæ cessaverint, tunc denovo alvus intumescit. Per hanc alternativam tumescenciam, & detumescenciam agnovit Hypoc. vergentiam in filio pittonis laborante febre acuta cum comate magno, in eo natura movebat humores in ventrem inferiorem, & ibi detinebantur, à qua detentione venter in-

tumescebat; appposito supposito-
rio multa egesit per inferio-
rem ventrem, indeque prædic-
ta mala remissiora fiebant; sed
est dignum animadversionis,
quod breviter à prædicta eva-
cuatione materiæ morbosæ
venter intumuit, & febris, som-
nusque profundus maiora fie-
bant.

*Tertium signum vergentia
sunt moderatæ evacuationes*, hoc
est, quod bis, aut ter in die al-
vus laxus fiat, taliter, ut bilio-
sæ deiectiones appareant; ve-
rum si venter bis, aut ter in die
evacuet, sive sit in tempore cru-
ditatis, sive in tempore coctio-
nis, indicat talem vergentiam,
in principio universali clamat
natura Medico, ut auxilietur cum
levi purgante; quia eo indiget
ad excernendam talem mate-
riam morbosam improprie tur-
gentem, ne decumbat in ali-
quam partem principem: in
tempore coctionis, hoc est,
quando natura modo critico
vult procedere, hoc est, eva-
cuando per alvi fluxum in die
critico perfecto, tunc in die in-
dicativo natura evacuat bis, aut
ter, & aliquoties aliquid am-
plius, ad hoc, ut per hanc ver-
gentiam Medicus agnoscat cri-
sim venturam faciendam esse
per ventrem.

Signa urgentia sunt simp-
thomata gravissima, & instans

periculum vitæ ob suffocatio-
nem, quam imminet magna co-
pia materiæ morbosæ; hoc pa-
tet si attendimus definitioni ur-
gentiæ, quæ nihil aliud est,
quam maius periculum eius-
dem morbi, ratione cuius im-
minet periculum vitæ ex moras;
ex hoc infertur, urgentiam non
mutare auxilium indicatum, sed
significat, quod celerius adhi-
beatur, v. g. angina pituitosa
celerrimè minatur suffocatio-
nem, & in eius urgentia, sine
mora, in quacumque hora diei,
vel noctis propinari debet pur-
gans flegmagogum indicatum.

Quia simphoma, quod ma-
nifestum est, per se notum fit,
tantum hinc de occultiori simp-
thomate agendum venit: illud
maximè innotescit ex alio eius-
dem morbi simphomate mani-
festiore, & remotius ex mor-
bo, & causis eius, sed obscu-
rius; sic ex corporis contabef-
centia, tanquam ex simpho-
mate notiore, nutritio diminu-
ta cognoscitur, sic ex malo cor-
poris colore noscitur læsa san-
guificatio; sic constrictio debi-
lis cordis dignoscitur ex motu
debili impresso tangentis carpo,
denique sic agnoscitur diminu-
ta actio animalis ex motu vo-
luntario debili indito nobis ex
altero. Pro calce huius capituli
animadvertere licet, quod ad
rectam prosecutionem signo-
rum

rum diagnosticorum , & prognosticorum multum indigent Practicantes in promptu habere aphorismos Hypocratis , seu brevissimas sententias , quæ non parùm conducunt ad diagnosim , prognosim , & curationē. Etiam sunt utilissimi Aphorismi , seu selectiores sententiæ , educti ex libris Doctissimi Hypocratis latini Aurelij Cornelij Celsi. Non minus eis prodesse possunt varij Aphorismi , quos ego scripsi experientia instructus ; & idcirco moneo , ut Practicantes memoriæ commitant prædictos Aphorismos , qui in sequentibus capitibus describuntur.

CAPUT XIV.

IN QUO CONTINETUR

*Liber primus Aphorismorum
Hypocratis.*

APHOR. I.

Vita Brevis, ars verò longa, occasio autem præceps, experimentum periculosum, iudicium difficile. Nec solum se ipsum præstare oportet opportuna facientem , sed , & ægrum , & assidentes , & exteriora.

II.

In perturbationibus ventris, & vomitibus spontinis , si talia purgentur, qualia purgari oportet , confert , & leviter ferunt;

sinminus , contrà. Sic , & vasorum inanitio si talis fiat , qualis fieri debet , confert , & bene tolerant : sinminus contra. Inspicere itaque oportet , & regionem , & tempus , & ætatem , & morbos in quibus conveniat , aut non.

III.

Habitus exercitatorum , quæ ad summum bonitatis attingunt , periculosi , si in extremo constiterint : neque enim possunt in eodem permanere , neque quiescere. Cum verò non quiescant , neque possunt proficere in melius , reliquum est , ut decidant in deterius. His de causis , bonum habitum statim solvere expedit , ut corpus rursus nutriri incipiat. Neque compressiones ad extremum ducendæ , periculosum enim : sed qualis natura fuerit eius qui debet præferre , ad hoc ducere convenit. Sic , & evacuationes , quæ ad extremum deducunt periculosæ. Et rursus refectiones , cum extrema fuerint , periculosæ.

IV.

Victus tenuis atque exquisitus , in morbis quidem longis semper , in acutis verò , in quibus non convenit , periculosus. Et rursus qui ad extremum devenit tenuitatis , gravis est. Nam , & repletiones quæ ad extremum deveniunt , graves sunt.

V.

In tenui victu ægri delinquant, quo fit ut magis lædantur. Quicumque enim error committitur magnus, maior in hoc fit quam in paulo pleniori victu. Propterea etiam sanis periculosus existit valdè exquisitus victus, & constitutus, quoniam errores gravius ferunt. Ob hoc igitur tenuis victus atque ad modum exquisitus, eo qui sit paulò plenior magis periculosus.

VI.

Extremis morbis, extrema exquisitè remedia optima sunt.

VII.

Ubi morbus peracutus est, statim extremos habet labores: & extrèmè tenuissimo victu utendum est. Ubi verò non, sed pleniorẽ victum contingit adhibere: tantum cibi indulgendum est, quanto morbus extremis est mollior.

VIII.

Quando morbus in suo vigore costiterit, tunc victu tenuissimo utendum est.

IX.

Coniectari autem oportet, an æger cum victu sufficiat perdurare donec morbus consistat, & nunquid prius ille deficiat, nec possit cum victu perdurare: vel morbus antea deficiat atque habitescat.

X.

Quibus igitur statim morbus consistit, ijs statim tenuis victus adhibendus est: quibus verò posterius debet consistere, ijs, & in ipso consistendi tempore, & parum ante illud, cibus subtrahendus: prius verò uberius alendum, ut æger sufficiat.

XI.

In accessionibus abstinere oportet: nam cibum dare nocuum est, & quibus per circuitum fiunt accessiones, in ipsa accessione abstinere oportet.

XII.

Accessiones verò, & constitutiones morbi indicabunt, & anni tempora, & circuitum successiva incrementa, sive quotidie, sive alternis diebus, sive per maiora intervalla fiant. Sed ex ijs quæ mox apparent, indicia sumuntur; quemadmodum *in morbo laterali si circa initia statim sputum appareat, morbum brevitat: si verò postea appareat, producit.* Et urina, & alvi excrementa, & sudores, quæcumque apparuerint, vel bonam morborum indicationem, vel malam, vel breves, aut longos fore morbos ostendunt.

XIII.

Senes facillimè ieiunium ferunt, secundo loco qui ætatem consistentem habent, minus adolescentes, omnium mi-

nimè pueri , præsertim qui inter ipsos sunt vividiores.

XIV.

Qui crescunt plurimum habent calidi innati : plurimo igitur egent alimento : alioqui corpus absumitur. Senibus verò parum calidi innati inest , paucis propterea fomitibus egent , quia à multis extinguuntur. Hanc etiam ob causam febres senibus non similiter acutæ fiunt : frigidum enim eorum est corpus.

XV.

Ventres hyeme , & vere natura calidissimi sunt , & somni longissimi : quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus , plurimus est : unde , & pluribus egent alimentis : indicio sunt ætates , & athletæ.

XVI.

Victus humidus febricitantibus omnibus confert , maximè verò pueris , & alijs qui tali victu uti consueverunt.

XVII.

Et quibus semel , aut bis , & quibus plura ne , an pauciora , & particulatim oporteat offerre , considerandum. Condonandum autem aliquid tempori , regioni , ætati , & consuetudini.

XVIII.

Æstate , & autumnno cibos difficillimè ferunt , hyeme facilli-

mè : secundum locum ver habet.

XIX.

Ijs qui per circuitus accessiones habent , nihil dare oportet , neque cogere , sed subtrahere adiectioni ante iudicationes.

XX.

Quæ iudicantur , & iudicata sunt integrè , neque movere , neque novare aliquid , sive medicamentis , sive aliter irritando , sed sinere oportet.

XXI.

Quæ ducere oportet , quo maximè vergunt per loca conferentia , eo ducere.

XXII.

Concocta medicari , atque movere non cruda , neque in principijs modo non turgent ; plurimum verò non turgent.

XXIII.

Deiectiones non multitudine sunt æstimandæ , sed si talia deiciantur qualia conveniunt , & ægri facile tolerant. Atque ubi usque ad animi defectionem expedit ducere , faciendum , si æger possit tolerare.

XXIV.

In acutis morbis rarò , & in principijs medicinis purgantibus uti , & hoc cum præmeditatione faciendum.

XXV.

Si qualia oportet purgari , purgentur , confert , & facile

cile ferunt : si contra difficul-
ter.

CAPUT XV.

LIBRI SECUNDI APHO-
rismorum Hypocratis.

APHOR. I.

IN quo morbo , somnus labo-
rem facit , mortale. Si verò
iuvat , non mortale.

II.

Ubi somnus delirium sedat,
bonum.

III.

Somnus, atque vigilia, utrum-
que si modum excefferit , ma-
lum.

IV.

Non satietas , non fames, ne-
que aliud quidquam, quod mo-
dum naturæ excefferit, bonum.

V.

Spontaneæ lassitudines mor-
bos prænunciant.

VI.

Quicumque dolentes parte
aliqua corporis , omninò dolo-
rem non sentiunt , ijs mens
ægrotat.

VII.

Quæ longo tempore exte-
nuantur corpora , lente refice-
re oportet : quæ verò brevi,
breviter.

VIII.

Si à morbo cibum assumens
quis non corroboratur , pluri

alimento corpus uti significa-
tur : quod si non assumenti ci-
bum hoc accadat, scire oportet,
quod indiget evacuatione.

IX.

Corpora cum quispiam pur-
gare voluerit , oportet fluida
facere.

X.

Non pura corpora quantò
plus nutries , tantò magis læ-
des.

XI.

Facilius est impleri potu;
quam cibis.

XII.

Quæ relinquuntur in morbis
post indicationem , reciduas fa-
cere consueverunt.

XIII.

Quibuscumque crisis fit , ijs
nox gravis ante accessionem;
quæ verò subsequitur , magna
ex parte levior existit.

XIV.

In profluvis alvi mutationes
excrementorum iuvant, nisi ad
mala mutatio fiat.

XV.

Ubi fauces ægrotant , aut tu-
bercula nascuntur in corpore,
excretiones inspicere oportet.
Nam si biliosæ fuerint , corpus
tunc ægrotat. Si verò similes fa-
nis , tutum est corpus nutrire.

XVI.

Ubi fames , laborandum non
est.

XVII.

Ubi cibus præter naturam plus ingestus est, hic morbum facit : ostendit autem sanatio.

XVIII.

Eorum quæ universim , & velociter nutriunt , veloces quoque fiunt excretiones.

XIX.

Acutorum morborum non omninò sunt certæ prænuntiationes , aut salutis, aut mortis.

XX.

Quibus iuvenibus alvus humecta est, ijs senescentibus excitatur : Quibus verò iuvenibus alvus sicca est, ijs senescentibus humectatur.

XXI.

Famem vini potio solvit.

XXII.

Quicumque morbi ex repletionem fiunt , curat evacuatio, & quicumque ex evacuatione, repletio , & aliarum contrarietas.

XXIII.

Acuti morbi in quatuordecim diebus iudicantur.

XXIV.

Septenorum quartus est index. Alterius septimanæ octavus principium. Est autem, & undecimus considerandus , ipse enim quartus est secundæ septimanæ. Rursus verò , & decimus septimus considerandus, ipse siquidem quartus est à quartodecimo , septimus verò ab undecimo.

XXV.

Æstivæ quartanæ magna ex parte breves , autumnales longæ , & maximè quæ hyemem attingunt.

XXVI.

Febrem convulsioni supervenire melius est, quam feбри convulsionem.

XXVII.

His , qui ob iustam causam non levius se habent, non oportet fidere , neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Talium enim multa stabilia non sunt , neque multum durare , & permanere consuevere.

XXVIII.

Febricitantium non omninò leviter permanere corpus , & nihil minui , vel etiam plusquam ratio postulat contabescere , malum illud enim morbi longitudinem , hoc verò imbecillitatem significat.

XXIX.

Cum morbi inchoant, si quid movendam videtur , move : cum verò consistunt ac videntur , melius est quietem habere.

XXX.

Circa initia , & fines omnia imbeciliora : circa statum verò fortiora.

XXXI.

Eius qui à morbo cupidè comedit , nihil proficere corpus malum.

Om-

XXXII.

Omnes ferè qui malè se habent, circa initia cupide comedentes, nec quicquam præficientes, ad postremum rursus cibum non appetunt: qui verò circa initia cibum valdè fastidiunt, postea bene appetentes, ij in melius vadunt.

XXXIII.

In quovis morbo mente constare, & benè se habere ad illa quæ offeruntur: bonum, contra verò se habere malum.

XXXIV.

In morbis minus periclitantur, quorum naturæ, aut ætati, aut consuetudini, aut anni temporis magis congruit morbus, quam ubi nullis istorum congruit.

XXXV.

In quovis morbo, partes ad umbilicum, & imum ventrem attinentes crassitudinem habere, melius est; multum verò extenuari ac contabescere, prævum: Sed, & hoc quoque ad inferiores purgationes periculosum.

XXXVI.

Qui sanitate corporis fruuntur, medicamenta purgantia assumentes, statim debilitantur: & qui pravo utuntur cibo.

XXXVII.

Qui corpore valent, difficulter ferunt medicationes.

XXXVIII.

Parum deterior potus, aut cibus, suavior autem, melioribus quidem, sed minus suavis, est præferendus.

XXXIX.

Senes iuvenibus plurimum quidem ægrotant minus: diuturnis verò morbis correpti, fere commoriuntur.

XL.

Raucedines, & gravedines in valde senibus coctionem non admittunt.

XLI.

Qui frequenter ac fortiter absque causa manifesta deficiunt animo, repenti moriuntur.

XLII.

Solvere apoplexiam fortem, impossibile: debilem verò, non facile.

XLIII.

Qui suffocantur, & à vita deficiunt, nondum tamen mortui sunt, non referuntur in vitam, quibus spuma circa hos apparet.

XLIV.

Quibus natura admodum crassi sunt citius intereunt, quam qui graciles.

XLV.

Quicumque iuvenes morbo comitiali laborant, mutatione maximè ætatis, & temporum, & locum, & victum quoque liberantur.

XLVI.

Duobus doloribus simul non eundem locum infestantibus, vehementior alterum obscurat.

XLVII.

Dum pus conficitur, dolores ac febres accidunt magis, quam iam confecto.

XLVIII.

In omni corporis motu, ubi laborare cæperit, quies statim lassitudinem aufert.

XLIX.

Consueti solitos labores ferre, etsi sint imbeciles, aut senes non consuetis, fortibus, atque iuvenibus facilius ferunt.

L.

Quæ ex longo tempore consueta sunt, etsi deteriora sint insuetis minus molestare solent. Oportet igitur etiam ad insueta transire.

LI.

Plurimum, atque repente evacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, sive quovis alio modo corpus movere, periculosum: omne enim nimium naturæ inimicum: sed quod paulatim fit, tutum est, cum aliàs, tum cum ab altero ad alterum transitus fit.

LII.

Omnia secundum rationem, facienti, si non succedat secundum rationem, non est transire ad aliud, suppetente

quod ab initio probaveris.

LIII.

Quicumque alvos humiditas habent, siquidem iuvenes sint, in melius commutantur ijs qui siccas habent. Qui verò in senectute, eò deterius commutantur: nam senescentibus magna ex parte exsiccantur.

LIV.

Magnitudo corporis, iuventutæ quidem neque indecens, neque illiberalis: senectutæ verò inutilis, & deterior parvitate.

CAPUT XVI.

IN QUO DESCRIBUNTUR

Aphorismi Hypocratis, Libri tertij.

APHOR. I.

Mutationes temporum potissimum pariunt morbos: & in quibusdam temporibus magnæ mutationes fiunt, aut frigoris, aut caloris, & alia pro ratione, eodem modo.

II.

Naturæ, aliæ quidem ad æstatem, aliæ verò ad hyemem benè, malè se habent.

III.

Morbi quoque alij ad alia benè, vel malè se habent, & quædam ætates ad tempora, & loca, & victus genera.

IV.

In temporibus , quando eadem die modò calor , modò frigus fit , autumnales morbos expectare oportet.

V.

Austri auditum hebetant , caliginem visui offendunt , caput gravant , tarditatem ac languorem inducunt. Quando (igitur) invaluerint , talia in morbis accidunt. Contra si aquilonia sit tempestas , tussès (vigent) faucium asperitates , alvi duræ , urinæ difficultates , horrores , costarum dolores , & pectoris. Quando igitur hæc viget , talia in morbis expectare oportet.

VI.

Quando æstas fit veri similis , sudores in febribus multos expectare oportet.

VII.

In siccitatibus febres acutæ fiunt. Quod si amplius talis pergat esse annus , qualem fecerit constitutionem , tales plurimum morbos oportet expectare.

VIII.

In legitimis temporibus , ac convenientem servantibus temperaturam , morbi legitimi , & boni iudicij fiunt : in intempestivis autem , non legitimi , & mali iudicij.

IX.

Autumno morbi acutissimi , atque exitiales , maxima ex parte. Ver autem saluberrimum , & minimè exitiale.

X.

Autumnus tabido malus.

XI.

De temporibus siquidem hyems sicca , & aquilonia fuerit , ver verò pluviosum , & australe , necesse est æstate febres acutas fieri , & lippitudines , & intestinorum difficultates , præcipuè verò mulieribus , & viris qui natura sunt humidiores.

XII.

Si verò hyems australis , & pluviosa , & serena fuerit , ver autem siccum , & aquilonium , mulieres quibus partus in ver incidit , ex quacumque occasione abortiunt : quæ verò parient , imbecilles , & morbidos infantes pariunt ; quare , vel statim intereunt , vel tenues , & valetudinarij vivunt. Cæteris verò mortalibus difficultates intestinorum , & lippitudines siccæ fiunt , senioribus autem destillationes , quæ citò interiment.

XIII.

Si verò æstas sicca fuerit ; & aquilonia , autumnus verò pluviosus , & australis : dolores capitis ad hyemem fiunt , & tussès , raucedines atque gravedines , quibusdam autem , & tabes.

XIV.

Si verò aquilonius , & siccus , ijs qui naturam habent humidio-

diorem ; & mulieribus confert : reliquis autem erunt lippitudines siccae , & febres acutae , & gravedines , nonnullis verò morbi melancholici.

XV.

Ex anni autem constitutionibus , in universum siccitates imbris sunt salubriores , & minus mortiferæ.

XVI.

Morbi in pluviarum multitudine magna ex parte fiunt , febres longæ , alvi profluvia , putredines , morbi comitiales , & apoplexiæ , & anginae. In siccitatibus autem tabitudines , lippitudines , articulorum dolores , stillicidia urinæ , & difficultates intestinorum.

XVII.

Quotidianæ autem constitutiones , aquiloniæ quidem cogunt corpora , firmiora , & agilia , coloratiora , & melius audientia faciunt , & alvos exiccant , & oculos mordent : & si pectus dolor aliquis prius obsederit , dolorem augent. Austriæ diffundunt corpora , & humectant , auditum obtundunt , capita aggravant , & vertigines faciunt , oculis atque corporibus difficilem motum præstant , & alvos humectant.

XVIII.

Quantum ad tempora anni , vere quidem , & prima æstate pueri , & qui hos proximè se-

quantur ætate , optimè degunt , & sani sunt maximè : æstate verò , & autumnno aliquatenus , senes : per reliquum autem autumnnum , & hyemem , qui mediam ætatem habent.

XIX.

Morbi , omnes quidem in omnibus temporibus fiunt , quidam verò magis in quibusdam ipsorum , & fiunt , & exacerbantur.

XX.

Vere etenim furores , & morbi melancholici , & comitiales , & profluvia sanguinis , & anginae , & gravedines , & raucedines , & lepræ , & tusses , & impetigines , & vitiligines , & pustulæ ulcerosæ plurimæ , & tubercula , & articulorum dolores.

XXI.

Æstate autem nonnulli horum , & febres continuæ , & ardentes , & tertianæ febres plurimæ , & quartanæ , & vomitus , & alvi profluvia , & lippitudines oculorum , & aurium dolores , & oris ulcerationes , & genitalium putredines , & sudores.

XXII.

Autumno verò plurimi æstivi morbi fiunt , & febres quartanæ , & erraticæ , & lienes , aqua inter cutem , & tabes , & stillicidia urinæ , & difficultates intestinorum , & coxendicum

cum dolores , & anginae , & asthmata , volvuli , morbi comitiales , furores , melancholia.

XXIII.

Hyeme verò morbi laterales, & pulmonis inflammationes, lethargi , gravedines , atque rucedines , tussis , dolores pectoris , laterum lumborum , & capitis , vertigines , & apoplexia.

XXIV.

In ætatibus autem talia contingunt parvis , & nuper natis puerulis , oris ulcera (quæ aphthæ vocantur) vomitus , tussis , vigiliæ , pavores , umbilici inflammationes , aurium humiditates.

XXV.

In progressu verò cum iam dentire incipiunt , gingivarum pruriges , febres , convulsiones , alvi profluvia , & maximè cum caninos edunt dentes : & ijs præsertim pueris , qui crassissimi sunt , & alvos duras habent.

XXVI.

Cum verò iam magis adoleverint , tonsillæ , & vertebrae , quæ est in occipito ad interiora luxationes , crebri anhelitus , (quos Græci asthmata vocant) calculi , lumbrici rotundi , ascarides , verruæ (quas Græci acrochordonas vocant.) satyriæ , stranguriæ , strumæ , & alia tubercula , sed præcipuè antedicta.

XXVII.

Grandioribus autem , & iam accedentibus ad pubertatem , & plurima ex his , & febres diurnæ magis , & ex naribus profluvia sanguinis.

XXVIII.

Plurimi autem morbi puerilis iudicantur , nonnulli quidem in quadraginta diebus , nonnulli in septem mensibus , nonnulli verò in annis septem , quidam verò iam ad pubem accedentibus. Qui verò permanserint , nec in pubertate finierint , puerulis , aut foeminis cum menstrua erumpunt , consenescere consueverunt.

XXIX.

Iuvenibus autem sanguinis spuitiones , tabes , febres acutæ , morbus comitalis , & alij , sed præcipuè antedicti.

XXX.

Ultra hanc ætatem progressis asthma , *id est* , creber anhelitus , morbi laterales , pulmonis inflammationes , lethargi , phrenitides , ardentes febres , diurna alvi profluvia , cholerae , difficultates , & levitates intestinorum , hæmorrhoides.

XXXI.

Senibus spirandi difficultates , destillationes cum tussi , urinae stillicidia , urinae difficultates , articulorum dolores , & renum , vertigines , apoplexia , habitus corporis depravatio ,

pruritus totius corporis , vigilia: alvi , oculorum , & narium humiditates, visus obtusus glaucedinis , auditus graves.

CAPUT XVII.

IN QUO CONTINETUR

*Liber quartus Aphorismorum
Hypocratis.*

APHOR. I.

UTero gerentes sunt medicandæ , si materia turget, quarto mense , & usque ad septimum , sed hæ minus : à iunioribus autem foetu , & seniore abstinere oportet.

II.

In medicationibus talia, educere è corpore , qualia sponte prodeunt , utile : quæ verò contrario modo prodeunt , cohibere oportet.

III.

Si qualia oportet purgari, purgantur , confert , & leviter ferunt: contraria verò graviter.

IV.

Medicari æstate superiores magis, hyeme verò inferiores.

V.

Sub Cane , & ante Canem, difficiles sunt medicationes.

VI.

Graciles, & facile vomentes, purgare superius, caventes hyemem.

VII.

Vomentes verò difficulter, & mediocriter carnosos , per inferiora , caventes æstatem.

VIII.

Tabidos verò , per inferiora , caventes superiora.

IX.

Melancholicos verò plenius per inferiora : eadem ratione contraria apponentes.

X.

Medicari in valde acutis , si materia turget , eadem die: tardare enim in talibus , malum est.

XI.

Quibus adsunt tormina , & circa umbilicum labores , & lumborum dolor , qui neque à medicamento, neque aliter solvitur , hydrops siccus contrahitur.

XII.

Quorum alvi intestinorum levitate laborant : hyberno tempore per superiora purgari, malum.

XIII.

Qui non facile per superiora purgantur , ad veratrum admittendi sunt , plenior cibo , & quiete corporibus ante potionem humectatis.

XIV.

Cùm biberit quis helleborum , ad motiones quidem corporum ducere magis : ad somnos verò atque quietem minus.

Indicat autem navigatio, turbamotione corpus.

XV.

Cum voles helleborum magis ducere, move corpus; cum verò sistere, somnum inducito, nec moveto.

XVI.

Carnes sanas habentibus helleborus periculosus: facit enim convulsionem.

XVII.

Eum qui non febricitat, cibi fastidium, morsus oris ventriculi, vertigo, & oris amaritudo, purgatione indigere per superiora significant.

XVIII.

Dolores qui sunt supra præcordia, quicumque egent purgatione, medicari oportet per superiora significant. Quicumque autem infra subsistunt, per inferiora.

XIX.

Qui in medicamentis purgati non sitiunt, non cessant priusquam sitiant.

XX.

Non febricitantibus si termina acciderint, & genum gravitas, & lumborum dolor, purgari per inferiora oportere, significatur.

XXI.

Deiectiones nigrae, sanguini atro similes, & sponte procedentes, sive cum febre, sive sine febre, pessimæ: & quanto

colores pravi fuerint plures, tanto deterius: à medicamento verò procedentes, meliores sunt: idque quanto plures fuerint colores, non pravi.

XXII.

Morbi quibuslibet incipientibus, si atrabilis, vel supernè, vel infernè exierit, lethale.

XXIII.

Quibuscunque per morbos acutos, vel diuturnos, aut vulnera, aut quamvis aliud modum extenuatis, nigra bilis, aut veluti sanguis niger per inferiora subsederit, postridie moriuntur.

XXIV.

Difficultas intestinorum, si ab atrabile inceperit, lethalis est.

XXV.

Sanguinem quidem supra ferri, qualiscunque sit, malum: infra autem, bonum, cum viget deijcitur.

XXVI.

Difficultatem intestinorum habenti si veluti carunculæ deijciantur, lethale est.

XXVII.

Quibus febricitantibus sanguinis fluxerit multitudo quacunque ex parte: cum reficiuntur, alvi ijs humectantur.

XXVIII.

Quibus biliosæ sunt deiectiones, hæ superveniente surditate cessant: & quibus surditas

adeft, fuperveniētib; bilio-
fis deiectionib; , ceffat.

XXIX.

Quib; , febricitantib; sex-
to die rigores fiunt difficile iu-
diciū fequitur.

XXX.

Quib; cumque accēffiones
fiunt, quacumque hora febris
dimiferit, fi eadem cras occu-
paverit, iudiciū habent diffi-
cile.

XXXI.

Febricitantib; laffitudinem
habentib; in articulos, & cir-
ca maxillas potiffimum abfcē-
fus fiunt.

XXXII.

Quib; autem revalenfcēti-
bus ex morbo pars aliqua do-
let, ibi fiunt abfcēffus.

XXXIII.

Sed fi ante morbum aliqua
pars doluerit, ibi morbus ita-
tuitur.

XXXIV.

Si febrem habenti fuffocatio
repentē fupervenerit, nullo tu-
more in faucibus existente: eſt
lethale.

XXXV.

Si febrem habenti repentē
collum pervertatur, ac vix
poſſit devorare, non existente
tumore, lethale eſt.

XXXVI.

Sudores febricanti fi incepe-
rint, boni, tertio die, & quin-
to, & feptimo, & nono, & un-
decimo, & quartodecimo, &

ſeptimodecimo, & vigefimo
primo, & vigefimoſeptimo, &
trigefimoprimo, & trigefimo-
quarto. Hi enim ſudores iudi-
cant morbos. Qui verò non ita
fiunt, laborem ſignificant, &
morbi longitudinem, & reci-
divam.

XXXVII.

Frigidi ſudores, cum acuta
quidem febre, mortem; cum
mitiori autem, longitudinem
morbi ſignificant.

XXXVIII.

Et qua parte corporis ſudor
eſt, ibi ſignificat morbum eſſe.

XXXIX.

Et qua parte corporis calor;
aut frigus, ibi morbus eſt.

XL.

Et ubi in toto corpore muta-
tiones fiunt, & fi corpus refri-
geretur, vel rurfus caleſcat, vel
color alius ex alio oriatur: lon-
gitudinem morbi ſignificat.

XLI.

Sudor multus ex ſomno fac-
tus abſque cauſa manifeſta, cor-
pus uti pluri cibo ſignificat: fi
verò cibum non accipienti hoc
accidat, ſcire oportet, quod
evacuatione indiget.

XLII.

Sudor multus calidus, vel
frigidus ſemper fluens, frigidus
magis, calidus minus ſignificat
morbum.

XLIII.

Febres quacumque non in-
ter-

termittentes tertia die fortiores fiunt, magis periculosa. Quocumque autem modo intermiserint, periculum abesse significant.

XLIV.

Quos febres longæ exercent, ijs tubercula, vel labores in articulis fiunt.

XLV.

Quibus tubercula, vel in articulis labores ex febribus accidunt, ij pleniore utuntur cibo.

XLVI.

Si rigor indicat febrē non intermittente, ægro iam debili, lethale est.

XLVII.

Excreationes in febribus non intermittentibus, livida, cruenta, foetida, & biliosa, omnes mala. Sed si prospere excernuntur, sive per alvi excretionem, sive per urinas, bona. Si verò aliquid eorum quæ non confert excerni, per hæc loca excernitur, malum.

XLVIII.

In febribus non intermittentibus, si partes exteriores sint frigida, interiores verò urantur, & sitim habeant, lethale est.

XLIX.

In febre non intermittente, si labrum, vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus pervertatur, vel non vi-

deat, vel non audiat, iam debili existente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima est.

L.

Ubi in febre non intermittente difficultas spirandi, & delirium acciderit, lethale.

LI.

In febribus, abscessus qui ad primas iudicationes non solvuntur, longitudinem morbi significant.

LII.

Ijs qui in febribus, vel in alijs morbis sponte illachrymant, nihil horribile accidit, qui verò non sponte, horribilius.

LIII.

Quibus circa dentes in febribus quidam lentores nascuntur, ijs fortes fiunt febres.

LIV.

Quibus plurimum siccae tussis leviter irritantes in febribus ardentibus fiunt, non multum siti infestantur.

LV.

Ex inguinum tumoribus febres omnes mala, præter diarrhas.

LVI.

Febricanti sudor superveniens febre non deficiente, malum. Prorogatur enim morbus, & multam significat humiditatem.

LVII.

Qui à convulsione , aut distensione nervorum tenetur , febre superveniente liberatur.

LVIII.

Febre ardente laboranti , rigore superveniente , solutio fit.

LXIX.

Tertiana exquisita , septenis circuitibus cum longissima est , iudicatur.

LX.

Quibus in febris aures obsurduerunt , sanguis ex naribus fluens , aut alvus turbuata solvit morbum.

Qui morbi diebus paribus iudicantur , malè iudicantur , ac lubenter repetunt.

LXI.

Febricitantem nisi diebus imparibus febris reliquerit , solet reverti.

LXII.

Quibus in febris morbus regius ante diem septimum accidit , malum.

LXIII.

Quibus in febris quotidie rigores fiunt , quotidie febres solvuntur.

LXIV.

Quibus in febris morbus regius septimo , vel nono , vel undecimo , vel quartodecimo supervenerit , bonum : nisi dextrum hypocondrium obdurerit : si verò non , non bonum.

LXV.

In febris circa ventriculum fortis æstus , & cordis morsus , malum.

LXVI.

In acutis febris convulsiones , & circa viscera dolores fortes , malum.

LXVII.

In febris , ex somnis timores , vel convulsiones , malum.

LXVIII.

In febris spiritus , offendens , malum : convulsionem enim significat.

LXIX.

Quibus adhuc febricitantibus urinæ sunt crassæ , grumosæ , paucae , multitudo earum tenuis superveniens , iuvat : præcipuè verò tales veniunt , quibus ab initio , vel non ita multo post , sedimentum inest.

LXX.

Quibus febricitantibus urinæ sunt perturbatæ , quales sunt iumentorum , ijs dolor capitis , vel adest , vel aderit.

LXXI.

Quibus septimo die fit crisis , ijs nubecula rubea quarto die in urina apparet , & alia ex ratione.

LXXII.

Quibus urinæ albæ sunt , & perspicuæ malæ : præsertim verò si in delirantibus apparent.

LXXIII.

Quibus hypocondria suspensa

sa murmurant, lumborum dolore superveniente, ijs alvi humectantur, nisi flatus erumpant, aut urinæ multitudo proveniat: hæc verò in febribus.

LXXIV.

Quibus speratur abscessus futurus ad articulos, eos liberat abscessu urina multa, crassa, & alba, qualis in laboriosis febribus quarto die quibusdam incipit fieri. Si verò etiam ex naribus fluxerit sanguis, brevi, admodum solutio fit.

LXXV.

Si sanguinem, aut pus mingat, aut renum, aut vesicæ exulcerationem significat.

LXXVI.

Quibus cum urina crassa carunculæ parvæ, aut veluti capilli una exeunt, ijs à renibus excernitur.

LXXVII.

Quibus cum urina crassa furea quædam simul exeunt, ijs vesica scabie laborat.

LXXVIII.

Quicumque sponte sanguinem mingunt, ijs à renibus vena rupta significatur.

LXXIX.

In quorum urinis velut arenulæ subsistunt, ijs vesica laborat calculo.

LXXX.

Si sanguinem mingant, aut grumos vel stillicidium urinæ habeant, & dolor in imum in-

dicat ventrem, & pectinem, semen, ad vesicam labor est.

LXXXI.

Si sanguinem, aut pus minxerit, aut squamulas, & gravis odor adsit, vesicæ exulcerationem significat.

LXXXII.

Quibus in urinaria fistula tubercula nascuntur: ijs suppuratione facta, & eruptione, solutio advenit.

LXXXIII.

Mictio noctu plurima contingens, parvam significat deiectionem.

CAPUT XVIII.

LIBRI QUINTI APHORIS-
morum Hypocratis.

APHOR. I.

Convulsio ex helleboro, letalis est.

II.

Convulsio ex vulnere, letalis est.

III.

Ubi sanguis plurimus fluxerit, singultus, aut convulsio superveniens, malum.

IV.

Ex nimia purgatione convulsio, aut singultus superveniens, malum, & lethale.

V.

Si ebrius quispiam repente ob-

obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur : aut ubi ad horam pervenerit, qua solvuntur erapulae, vocem recuperet.

VI.

Quicumque tetano corripiuntur, in quatuor diebus pereunt : si verò hos effugerint, sani fiunt.

VII.

Quibuscunque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt : quibuscunque autem vigesimo quinto anno, ferè cominoriuntur.

VIII.

Quicumque morbo laterali laborantes, in quatuordecim diebus non repurgantur, ij ad suppurationem vertuntur.

IX.

Tabes fiunt præcipuè ætatibus à decimo octavo usque ad trigessimum quintum.

X.

Quicumque ab angina liberantur, ijs ad pulmonem vertitur, & in septem diebus pereunt : si verò has effugerint, suppurantur.

XI.

Qui tabe molestantur, si spiritum quod extusiunt grave olet iniectum carbonibus, & capilli à capite defluunt, lethale.

XII.

Quibuscunque tabe laborantibus, capilli à capite de-

fluunt : ij alvi profluvio superveniente, moriuntur.

XIII.

Quicumque spumofum sanguinem expuunt, ijs è pulmone educatio fit.

XIV.

Tabes laboranti, profluvium alvi superveniens, lethale.

XV.

Quicumque ex morbo laterali suppurantur, si in quadraginta diebus purgantur, à die qua fit ruptio, liberantur. Si verò non, ad tabem transeunt.

XVI.

Calidum ubi quis sæpius coctitur, hæc mala affert, carnis effoeminationem, nervorum imbecilitatem, mentis torporem, profluvia sanguinis, animi defectionem : quibus mors succedit.

XVII.

Frigidum autem, convulsiones, tetanos, livores, rigores febriles.

XVIII.

Frigidum inimicum ossibus, dentibus, nervis, cerebro, spinali medullæ : calidum verò utile.

XIX.

Quæcumque refrigerata sunt, excalefacere oportet, exceptis ijs, quibus sanguis fluit, aut fluxurus est.

XX.

Ulceribus frigidum quidem mor-

mordax, cutem obdurat, dolorem insuppurabilem facit, livorem inducit, rigores febriles, convulsiones, tetanos.

XXI.

Est autem ubi in tetano sine ulceratione iuvene bene carnosso, æstate media, frigida aquæ multa perfusio calorem revocet. Calor autem hæc solvit.

XXII.

Calidum suppuratorium non in omni ulcere, magnum ad securitatem est iudicium, cutem molliat, extenuat, dolorem sedat, rigores, convulsiones, & tetanos mitigat; capitis solvit gravitatem, plurimum autem confert ossium fracturis, sed nudis præcipuè eorumque maximè, qui in capite ulcera habent, & quæcumque à frigore moriuntur, vel ulcerantur, & herpetibus exedentibus, sedi, pudendis, utero vesicæ, his calidum amicum, & iudicans, frigidum inimicum, & perimens.

XXIII.

In his frigido est utendum; unde fluit sanguis, aut fluxurus est, non ad ipsa admoto, sed circa ea unde influit: & ubicumque inflammationes, aut velut incendia quædam ad rubrum, & floridum sanguine recenti tendunt: ijs ipsis admoto: nam uteribus nigredinem offert. Erysipelas etiam non ulceratum iuvat: nam exulceratum lædit.

XXIV.

Frigida, qualis nix, & glacies, pectori inimica: tussiles movent, sanguinis profluvium, & destilationes.

XXV.

Tumores articulorum, atque dolores, absque ulcere, podagras, & convulsiones horum plurima frigida aqua largè effusa levat, & extenuat, solvitque dolorem: nam modicus torpor dolorem solvit.

XXVI.

Aqua quæ citò calet; & citò refrigeratur, levissima est.

XXVII.

Qui noctu bibere appetunt, ijs admodum sitientibus, si superdormiverint, bonum.

XXVIII.

Sufficus aromatum muliebria ducit: sæpius verò, & ad alia utilis esset, nisi capitis faceret gravitatem.

XXIX.

Gravidas purgare, turgente materia, quarto mense usque ad septimum, minus verò has. Recentiores autem, & seniores foetus cavere oportet.

XXX.

Mulierem utero gerentem capi ab aliquo morbo acuto, lethale est.

XXXI.

Mulier gravida, sanguine misso ex vena; abortit: & præcipuè si foetus sit grandior.

XXXII.

Mulieri sanguinem evomenti, menstruis erumpentibus, solutio advenit.

XXXIII.

Menstruis deficientibus, sanguis ex naribus fluens, bonum.

XXXIV.

Mulieri gravidæ, si alvus plurimum profluat, periculum est ne abortiat.

XXXV.

Mulieri quæ uterinis molestatatur, aut difficulter parit, superveniens sternutatio, bonum.

XXXVI.

Mulieri menses decolores, nec per idem semper tempus venientes, purgationem indicant esse necessariam.

XXXVII.

Mulieri utero gerenti, si mammae graciles repente fiant, abortit.

XXXVIII.

Mulieri utero gerenti, & geminos habenti, si altera mamma gracilis fiat, alterum abortit: & siquidem mamma dextra gracilis fiat, marem: si vero sinistra, foeminam.

XXXIX.

Si mulier quæ neque gravida est, neque peperit, lac habet: huic menstrua defecerunt.

XL.

Quibuscumque mulieribus ad mammas sanguis colligitur, fatorem significat.

XLI.

Si vellis noscere an conceperit mulier: cum dormitura est, ei non incoenatae aquam mulsam potandam da: & si alvi termina patietur, concepit, si minus non concepit.

XLII.

Mulier gravida si marem concepit, bene colorata est: si vero foeminam, male colorata.

XLIII.

Si mulieris gravidæ in utero sit erysipelas, lethale.

XLIV.

Quicumque præter naturam tenues existentes, utero gerunt, abortiunt prius quam crassescant.

XLV.

Quæcumque mediocriter corpora habentes abortiunt secundo, aut tertio mense sine occasione manifesta: ijs acetabula uteri plena mucoris sunt, & non possunt propter pondus foetum continere, sed disrumpuntur.

XLVI.

Quæcumque præter naturam crassæ, non concipiunt utero, ijs omentum os uteri comprimit: & prius quam extenuentur non concipiunt.

XLVII.

Si uterus in coxam vergens suppuratur, necesse est linamentum fieri.

XLVIII.

Fœtus , mares quidem in dextris , fœminæ verò in sinistris magis.

XLIX.

Ut secundæ procidant , sternutatorio appposito, nares comprime , & os.

Mulierì gravidæ , tenesmus superveniens abortum facit.

L.

Mulierì si velis menstrua cohibere, cucurbitulam quam maximam ad mammam appone.

LI.

Quæ utero gerunt , ijs uteri os comprimitur.

LII.

Mulierì utero gerenti, si lac multum è mammis effluat , fœtum imbecillem significat; si verò mammæ solidæ fuerint , fœtum significant saniozem.

LIII.

Quæ corrupturæ sunt fœtus, ijs mammæ extenuantur. Quod si rursus duræ fiant , dolor , aut mammas, coxas, aut oculos, aut genua infestabit , & non corrumpent.

LIV.

Quibus os uteri durum est, ijs uteri os comprimi est necessarium.

LV.

Quæcumque utero gerentes à febris corripuntur , & fortiter extenuantur, calefiunt sine occasione manifesta , difficulter

pariunt , & cum periculo ; aut abortum facientes periclitantur.

LVI.

In fluxu muliebri, si convulsio , & animi defectus advenit , malum , & lethale.

LVII.

Menstruis largius fluentibus, morbi eveniunt : non fluentibus autem , ex utero morbi contingunt.

LVIII.

Rectò intestino , aut utero inflammationem patiente , & renibus purulentis urinæ advenis stillicidium ; & iecinoris verò inflammationem singultus sequitur.

LIX.

Si mulier non concipit , scire autem velis , si conceptura sit, pannis circumfectam infernè suffias : & si odor videatur per corpus ire ad nares, & os , scito quod ipsa non ex se ipsa sterilis est.

LX.

Si mulieri gravidæ purgationes procedant , impossibile est fœtum esse sanum.

LXI.

Si mulieri cessent purgationes , neque febris , neque rigore superveniente , & fastidia cibi incidant : iudica ipsam in utero habere.

LXII.

Quæcumque frigidos , &

Spissos uterōs habent, non concipiunt. Et quaecumque præhumidos uteros habent, non concipiunt, extinguitur enim in eis genitura. Et quaecumque siccos multum, & præcalidos: nam ex defectu alimenti corrumpitur semen. Quaecumque verò ex utriusque mediocrem habent temperaturam, eæ fecundæ sunt.

LXIII.

Similiter autem, & in maribus. Aut enim propter corporis raritatem spiritus extra fertur, ita ut semen non transmittat ad os; vel propter spissitudinem humor non exit foras; vel propter frigiditatem non concalescit, itaque in eo loco concrefcit; vel propter caliditatem hoc idem accidit.

LXIV.

Lac dare caput dolentibus, malum. Malum verò, & febricitantibus, & quibus hypocondria suspensa murmurant, & siticulosi: malum autem, & quibus in febribus acutis biliofa sunt deiectiones, & quibus sanguinis multi deiectio facta est. Convenit autem tabidis dare: qui non valdè multum febricitant, & in febribus longis, & parvis, si nullum ex supradictis signis affuerit, & præter rationem consumptis.

LXV.

Quibus tumores in ulceribus

apparent, non admodum convelluntur, neque insaniunt, verum his evanescentibus de repente, illis quidem quibus à tergo, convulsiones, & tetani fiunt; quibus autem à fronte, insania, vel dolor lateris acutus, vel suppuratio, vel difficultas intestinorum, si tumores sunt rubicundi.

LXVI.

Si in vulneribus fortibus, & pravis tumores non appareant, ingens malum.

LXVII.

Molles boni, crudi verò mali.

LXVIII.

Dolenti parte capitis posteriore, in fronte recta vena incisa prodest.

LXIX.

Rigores incipiunt, mulieribus quidem ex lumbis magis, & per dorsum percutrunt ad caput, sed, & viris parte corporis posteriore magis quam anteriore, veluti ex femore, & cubito. Sed, & cutis rara: indicio autem est pilus.

LXX.

A quartanis capti, non admodum à convulsionibus capiuntur. Si verò prius capiantur, & quartana supervenerit, liberantur.

LXXI.

Quibus cutes circuntenduntur aridæ, & duræ, sine sudore mor-

moriuntur : quibus verò laxæ,
& raræ , cum sudore moriun-
tur.

LXXII.

Qui regio morbo laborant,
non multum ventosi sunt.

CAPUT XIX.

IN QUO DESCRIBUNTUR

Aphorismi Libri sexti ex

Hypocrate.

APHOR. I.

IN longis levitatibus intesti-
norum , si ructus acidus su-
perveniat , qui prius non erat,
signum bonum.

II.

Quibus nares natura humi-
diores , & genitura humidior,
minus integra sanitate fruun-
tur : quibus verò contraria, sa-
lubrius degunt.

III.

In longis difficultatibus in-
testinorum , cibi fastidium, ma-
lum , & cum febre peius.

IV.

Ulceræ circumglabra prava
sunt.

V.

Dolores laterum , pectoris,
& aliarum partium , si multum
differant, sunt considerandi.

VI.

Renum , & vesicæ vitia in se-
nioribus difficulter sanantur.

VII.

Dolores ventris sublimes, le-
viores : qui verò non sublimes,
fortiores.

VIII.

Aqua inter cutem laboranti-
bus , ulcera in corpore facta
difficulter sanantur.

IX.

Lata pustulæ non admodum
pruriunt.

X.

Caput dolenti , & vehemen-
ter laboranti , pus , vel aqua,
vel sanguis effluens per nares,
aut os , aut aures morbum sol-
vit.

XI.

Melancholia , & nephritide
laborantibus hæmorrhoides su-
pervenientes , bonum.

XII.

A diuturnis sanato hæmor-
rhoidibus , si una non servatur,
periculum est aquam inter cu-
tem , vel tabem advenire.

XIII.

A singultu correptum , ster-
nutatio superveniens liberat.

XIV.

Hydrope correpto, si aqua è
venis in ventrem defluerit, sol-
vitur.

XV.

Longo alvi profluvio labo-
ranti , spontaneus vomitus su-
pervenienti , morbum solvit.

XVI.

Pleuritide , & peripneumo-
nia

nia correpto ; alvi profluvium adveniens, malum, & lethale.

XVII.

Lipientem alvi profluvio corripit bonum.

XVIII.

Vesica discissa, aut cerebro, aut corde, aut præcordijs, aut aliquo ex tenuioribus intestinis, aut ventriculo, aut iecore, lethale est.

XIX.

Cum discissum fuerit os, aut cartilago, vel nervus, aut genæ particula tenuis, vel præputium, neque augetur, neque coalesci.

XX.

Si in ventrem sanguis præter naturam effunditur, necesse est suppurari.

XXI.

Infanientibus si varices, vel hæmorrhoides, supervenerint, infantiæ solutio.

XXII.

Quæcumque ruptiones ex dorso ad cubitum descendunt, venæ sectio solvit.

XXIII.

Si timor atque mœstitia longo tempore perseverent, ex eo atrabilis significatur.

XXIV.

Si quid intestinorum gracilium discindatur, non coalescit.

XXV.

Erysipelas ab exterioribus

verti ad interiora, non est bonum : ab interioribus autem ad exteriora, bonum.

XXVI.

Qui in febribus ardentibus tremores fiunt, delirio solvuntur.

XXVII.

Quicumque suppurati, aut aquam inter cutem patientes uruntur; aut secantur : si pus, aut aqua universim effluerit, omnes moriuntur.

XXVIII.

Eunuchi neque podagra laborant, neque calvi fiunt.

XXIX.

Mulier podagra non laborat, nisi menstrua defecerint.

XXX.

Puer podagra non laborat ante usum venerorum.

XXXI.

Dolores oculorum, meri portio, aut balneum, aut fomentum, aut venæ sectio, aut medicamentum epotum solvit.

XXXII.

Balvi ab alvi profluvio longo maximè capiuntur.

XXXIII.

Qui acidum eructant, non valde morbo laterali corripuntur.

XXXIV.

Quicumque calvi sunt, ijs magnæ varices non fiunt : quibus verò calvis varices magnæ superveniunt, ij rursus capillati fiunt.

aqua

XXXV.

Aqua inter cutem laborantibus tussis superveniens, malum.

XXXVI.

Difficultatem urinæ vena secta iuvat, secare verò interiores.

XXXVII.

Angina correpto, si tumor fiat in collo, bonum: foras enim morbus deducitur.

XXXVIII.

Cancros occultos habentes melius est non curare. Curati enim citò pereunt, non curati verò longius tempus perdurant.

XXXIX.

Convulsio fit, vel ex repletione, vel inanitione: ita verò, & singultus.

XL.

Quibus dolor circa hypochondrium fit absque inflammatione, ijs febris superveniens dolorem solvit.

XLI.

Quibuscumque suppuratio in corpore existens non innotescit, ijs ob crassitudinem puris, aut loci, non innotescit.

XLII.

Morbo regio laborantibus, si fiat hepar durum, malum.

XLIII.

Quicumque lienosi à difficultate intestinorum capiuntur, ijs supervenientem longam diffi-

cultatem intestinorum aqua inter cutem, aut levitas intestinorum excipit, & moriuntur.

XLIV.

Quibus ex stillicidio urinæ ileos supervenerit, in septem diebus pereunt: nisi febre superveniente satis urina fluxerit.

XLV.

In ulceribus annuis, aut etiam diuturnioribus, abscessum os pati est necesse, & cicatrices cavas fieri.

XLVI.

Quibus gibbi ex asthmate, aut tussi fiunt, ante pubertatem moriuntur.

XLVII.

Quibuscumque venæ sectio, vel medicatio convenit, hos verè purgare, vel venam incidere oportet.

XLVIII.

Lienosis difficultas intestinorum superveniens, bonum.

XLIX.

Quibuscumque morbi podagrici fiunt, ij sedata in quadraginta diebus inflammatione, finiunt.

L.

Quibuscumque præciditur cerebrum, ijs necesse febrem, & bilis vomitum supervenire.

LI.

Quicumque sani dolore capitis repente capiuntur, & statim muti fiunt, & stertunt, in sep-

septem diebus pereunt, nisi febris apprehenderit.

LII.

Oportet verò considerare oculorum in dormientibus suspensiones. Nam si quid album commissis palpebris subinspicitur, neque ex alvi profluvio, aut medicamento potione istud contingat, malum est signum, & lethale valde.

LIII.

Desipientiæ, quæ cum risu fiunt, securiores: quæ verò cum studio, periculosiores.

LIV.

In acutis passionibus, quæ cum febre sunt, luctuosa suspiria, mala.

LV.

Dolores podagrici vere, & autumno magna ex parte moriuntur.

LVI.

In morbis melancholicis in hæc pericula inciditur: stuporem corporis, vel convulsionem, vel furorem, vel cæcitatem significant.

LVII.

Apoplexiæ autem fiunt, maxime à quadragesimo anno usque ad sexagesimum.

LVIII.

Si omentum excidat necessario putrescit.

LIX.

Quibuscumque à longo coxendicum dolore molestatis ca-

vitare sua excidit coxam, & rursus recidit, ijs mucrores superveniunt.

LX.

Quibuscumque à coxendicum dolore molestatis diuturno excidit coxa, ijs femur tabescit, & claudicant, si non urantur.

CAPUT XX.

IN QUO CONTINETUR

*liber septimus Aphorismorum
Hypocratis.*

APHOR. I.

IN morbis acutis frigus paritium extremarum, malum.

II.

In osse agrotante caro livida, malum est.

III.

A vomitu singultus, & oculorum rubor, malum.

IV.

A sudore horror, non bonum.

V.

A furore difficultas intestinorum, vel aqua inter cutem, vel mentis alienatio, bonum.

VI.

In morbo diuturno fastidium cibi, & deiectiones sinceræ, malum.

VII.

Ex multa potatione, rigor, & desipientia, malum.

VIII.

A tuberculi introrsum ruptione, virium deiection, vomitio, aut animi defectio fit.

IX.

A profluvio sanguinis, desipientia, ac convulsio, malum.

X.

Ab ileo vomitus, singultus, convulsio, vel desipientia, malum, & lethale.

XI.

A morbo laterali inflammatione pulmonis, malum.

XII.

A pulmonis inflammatione phrenitis, malum.

XIII.

Ab æstibus fortibus convulsio, aut tetanus, malum.

XIV.

Ex capitis ictu obstupescencia, & desipientia, malum.

XV.

A sanguinis sputo puris sputum, malum.

XVI.

A puris sputo phthisis, & fluxus: cum verò sputum retinetur, moriuntur.

XVII.

In hepatis inflammatione singultus, malum.

XVIII.

Ex vigilia convulsio, vel desipientia, malum.

XIX.

Ex ossis nudatione erysipelas.

XX.

Ab erysipellate putredo, aut suppuratio, malum.

XXI.

A forti in ulceribus pulsa, profluvium sanguinis, malum.

XXII.

A ventris dolore diuturno, suppuratio.

XXIII.

A deiectione sincera, difficultas intestinorum, malum.

XXIV.

In ossis præcisione, desipientia, si vacuum apprehenderit.

XXV.

Ex medicamento potione convulsio, lethalis est.

XXVI.

In forti dolore ventris partium extremarum frigiditas, malum.

XXVII.

Mulieri uero gerenti, si tetanus supervenerit, facit abortum.

XXVIII.

Quando os, aut cartilago, aut nervus abscinditur in corpore, neque augetur, neque coalescit.

XXIX.

Et qui leucophlegmatia detinetur, si fortis ventris fluxus supervenerit, à morbo liberatur.

XXX.

Quibus in alvi profluvijis excrementa spumosa sunt, ijs ex capite pituita defluit.

XXXI.

Quibuscumque febricitantibus, in urinis fiunt sedimina, veluti farina crassior, longam ægritudinem fore significant.

XXXII.

Quibus autem urinis biliosa sedimina, ac supernè tenuia sunt, acutum morbum significant.

XXXIII.

Quibuscumque urinæ divulsa sunt, ijs turbatio fortis in corde fit.

XXXIV.

Quibus in urinarum summo bullæ insident, morbum renalem, & lengum significant.

XXXV.

Quibus autem summum est pingue, & confertum, ijs renum dolor, & morbus esse acutus significatur.

XXXVI.

Quibus autem morbo renali laborantibus prædicta accidunt signa, doloresque circa spinæ musculos fiunt: siquidem circa loca exteriora fiant, abscessus quoque exterius futuros expecta: si verò dolores magis circa loca interiora fiant, etiam abscessus expecta futuros interius.

XXXVII.

Quicumque evomunt sanguinem, si sine febre quidem, salutare: si verò cum febre, malum. Curare verò acerbis, & refrigerantibus.

XXXVIII.

Destillationes in ventrem superiorem suppurantur intra viginti dies.

XXXIX.

Si quis sanguinem minxerit, & grumos, & stillicidio urinæ laboret, & dolor inciderit in imum ventrem, pectinem, & ad anum: circa vesicam morbus esse significatur.

XL.

Si lingua repentè incontinens fiat, aut aliqua pars corporis stupida: tale est melancholicum.

XLI.

Si senioribus supra modum purgatis singultus supervenerit, non bonum.

XLII.

Si febris non ex bile sit: multa aqua calida capiti super infusa, solutio fit febris.

XLIII.

Mulier ambi dextra non fit.

XLIV.

Quicumque suppurati uruntur, vel secantur, si pus purum fluxerit, & album, evadunt: si verò subcruentum, & foeculentum, ac foetidum, pereunt.

XLV.

Quorum hepar suppuratum aduritur, si pus purum fluxerit, & album, evadunt, in tunica enim his pus continetur: si verò qualis amurca fluat, pereunt.

XLVI.

Dolores oculorum post meri-
potionem, & aquæ calidæ bal-
neum, venæ sectione curato.

XLVII.

Aqua inter cutem laborans, si
tussi corripitur, desperatus
est.

XLVIII.

Urinæ stillicidium, & min-
gendi difficultatem, vini potio,
& venæ sectio solvit: incidere
autem interiores.

XLIX.

Ab angina correpto tumor,
& rubor in pectore superven-
iens, bonum: extra enim ver-
titur morbus.

L.

Quibus cerebrum sphacela-
tum est, in tribus diebus pe-
reunt: si verò hos evaserint,
sani fiunt.

LI.

Sternutamentum fit ex capi-
te, calefacto cerebro, aut hu-
mectato eo quod in capite ina-
ni. Aër enim intus contentus
extra erumpit. Sonat autem,
quoniam per angustum ipsi est
exitus.

LII.

Quibus hepar vehementer
dolet, ijs febris superveniens
solvit dolorem.

LIII.

Quibus à venis sanguinem
mittere confert, ijs verè venam
oportet secare.

LIV.

Quibus inter ventriculum,
& septum transversum pituita
reposita est, & dolorem affert,
non habens viam ad alterum
ventrem ijs per venas in vesi-
cam pituita versa, solvitur mor-
bus.

LV.

Quibus hepar aqua plenum
in omentum eruperit, ijs ven-
ter aqua repletur, & moriun-
tur.

LVI.

Anxietudo, oscitatio, horror,
vinum æquale æquali potum
solvit ægritudinem.

LVII.

Quibus in urinario meatu
tubercula fiunt, ijs suppuratio-
ne facta, & eruptione, solvi-
tur dolor.

LVIII.

Quibus cerebrum aliqua ex
causa concussum fuerit, neces-
se est statim mutos fieri.

LIX.

Corporibus carnes habenti-
bus humiditas, famem adhibere
convenit: fames enim corpora
siccat.

LX.

Ubi in toto corpore fiunt
mutationes, & corpus refrige-
ratur, & rursus calefit, aut co-
lorem alium ex alio commutat;
longitudo morbi significatur.

LXI.

Sudor multus, calidus, vel
fri-

frigidus, semper fluens, repletionem humoris esse significat: abducere igitur oportet, robusto quidem supernè, debili verò infernè.

LXII.

Febres quæcumque non intermittentes, si tertia die fortiores fiunt periculosa quocunque autem modo intermiserint, significant quod non sunt periculosi.

LXIII.

Quibuscunque febres sunt longæ, ijs, tubercula, vel ad articulos dolores decumbunt.

LXIV.

Quibuscunque tubercula diutina, aut in articulos dolores ex febre decumbunt, ij cibo pleniore utuntur.

LXV.

Si quis cibum febricitanti dederit, sano quidem robur, laboranti verò morbus.

LXVI.

Quæ per vesicam excernuntur, inspicere oportet si talia sunt, quali sanis excernuntur. Quæ igitur minimè similia sunt his, hæc morbosiora. Quæ verò sunt sanis similia, hæc minimè morbosa.

LXVII.

Et quibus deiectiones si stare permiseris, & non moveris, veluti strigmenta subsistunt: & si pauca sint, paucus est morbus: quod si multa, multus ijs con-

fert alvi purgatio. Quod si alvæ non purgata dederis sorbitiones, quantò plures dederis, tantò magis nocebis.

LXVIII.

Quibuscunque cruda infra deiiciuntur, atrabilis inest: si plura, maior: si pauciora, minor est morbus.

LXIX.

Excretiones in febribus non intermittentibus livida, sanguinea, biliosa, & foetida, omnes malæ. Cum verò bene excernuntur, bonum est, & per ventrem, & per vesicam: & ubi aliquid secedens steterit non purgatum, malum.

LXX.

Corpora oportet, ubi quis purgare voluerit, fluida facere: & si supra velis fluida facere, sistere alvum: si verò infra, humectare.

LXXI.

Somnus, vigilia, utraque modum excedentia morbus.

LXXII.

In febribus non intermittentibus, si exteriora frigent, interiora uruntur, & febris habeat, lethale.

LXXIII.

In febre non intermittente, si labrum, aut nasus, aut oculus, aut supercilium pervertatur, si non videat, si non audiat, & iam debilis sit: quicquid horum fuerit, lethale est.

LXXIV.

A pituita alba, aqua inter cutem supervenit.

LXXV.

Ab alvi profluvio difficultas intestiuorum.

LXXVI.

A difficultate intestinorum, levitas intestinorum supervenit.

LXXVII.

A corruptione, abscessus ossis.

LXXVIII.

A sanguinis vomitu, tabes, & puris purgatio supra.

LXXIX.

Qualia fuerint vesicae, aut alvi excrementa, & ex carnibus, & sicubi albi à natura corpus exierit; si parum, paucus est morbus: si multum, multus; si valdè multum, lethale est.

CAPUT XXI.

LIBRI OCTAVI APHORISMORUM Hypocratis.

APHOR. I.

Qui Seniores annis quadraginta phrenitici fiunt, non admodum convalescunt: minus enim periclitantur ij, quorum naturae, & ætati morbus fuerit familiaris.

II.

Quibuscunque oculi in morbis lacrymantur voluntariè, bo-

num; quibus verò sine voluntate, malum.

III.

Quibus in febribus quartanis sanguis è naribus fluxenit, malum est.

IV.

Sudores in diebus iudicatorijs oborientes, vehementes, & veloces, periculosi sunt, & qui expelluntur ex fronte velut guttae, & aquae scaturientes: & frigidi valdè ac multi, necesse est enim eiusmodi sudorem prodire cum violentia, & laboris excessu, ac expressione diuturna.

V.

Ex morbo diuturno, alvi fluor malum.

VI.

Quaecunque non sanat medicamenta ea ferrum sanat: quæ ferrum non sanat, ea ignis sanat, quæ ignis non sanat, ea incurabilia iudicare oportet.

VII.

Tabes ijs maximè ætatibus fiunt, quæ à decimo octavo sunt, usque ad trigesimum quintum.

VIII.

Quæ secundum naturam ad tabem vergunt, omnia quidem vehementia, quædam verò etiam lethalia. Secundum autem erat, si eo tempore agrotet, quo tempus ipsum morbo opem fert, quemadmodum febri ardenti æstas, hydropico hyems,

hyems, id enim quod est à natura victoriam obtinet, at sple- ni plus affert timoris.

IX.

Lingua nigra atque cruenta, cum quid horum signorum abest, non admodum malum *signum*: morbum enim mino- rem significat.

X.

Hæc igitur in febribus acu- tis observare oportet, *uti nos- camus*, quando *quis* moriturus sit, & quando evasurus.

XI.

Testis dexter frigidus con- yulsusque mortiferum est.

XII.

Ungues nigri, & digiti ma- num, ac pedum frigidi, con- tracti, vel remissi, mortem pro- ximum esse significat.

XIII.

Labra livida, aut etiam reso- luta, & inversa, & frigida, mor- rifea.

XIV.

Aures frigida, perlucida, contracta, lethales sunt.

XV.

Et tenebrosa vertigine la- borans, & *lucens* averfians, & somno ac ardore multo deten- tus, desperatus est.

XVI.

Et qui paulatim rabie agita- ri incipit, & non agnoscit, ne- que audit, neque intelligit, *exi- tio proximus est*.

XVII.

Morituris *signa* hæc multo fiunt manifesta, & venter atto- litur, atque inflatur.

XVIII.

Terminus verò mortis est, cum animæ calor supra umbili- cum ad locum septo transverso superiorem ascendit, & omnis humor exurit. Cum *autem* pulmo, & cor calore in morti- feris locis coacervato humo- rem amiserint, caloris spiritus confertim exhalat, cuius ope totum, cum toto compactum erat. Præterea partim per car- nes, partim per capitis spiracula, unde vivere dicimus, relin- quens anima corporis domici- lium, frigidum, & mortale si- mulacrum una cum bile, san- guine, pituita, & carne dedi- tione reddit.

CAPUT XXII.

IN QUO CONTINENTUR

Aphorismi Cornelij Celsi, ex- tracti ex Libro primo.

APHOR. I.

U Talimenta sanis corpori- bus agricultura, sic sani- tatem ægris medicina promittit.

II.

Desidia atque luxuria, hæc duo prius in Græcia corpora vi- tiarunt, deinde apud nos affli- xerunt. Non

III.

Non credunt posse eum scire, quomodo morbos curare conveniat, qui, unde hi sint, ignoret.

IV.

Eum rectè curaturum esse dicunt, quem prima origo causæ non fefellerit.

V.

Occursurum enim initio dicunt eum, qui originem non ignorarit.

VI.

Differunt pro natura locorum genera medicinæ.

VII.

Nam ne agricolam quidem, aut gubernatorem disputatione, sed usu fieri.

VIII.

Alij putant interesse, non quid morbum faciat, sed quid tollat.

IX.

Morbi non eloquentiâ, sed remedijs curantur.

X.

Neque quicquam est stultius, quam quale quid vivo homine, est, tale existimare esse, moriente, imo jam mortuo.

XI.

Cuius rei non est certa cognitio, eius opinio certum reperire remedium non potest: Verumque est quod ad ipsam curandi rationem nihil plus confert quàm experientia.

XII.

(Medicina) est ars conjecturalis, neque respondet ei plerumque non solum conjectura, sed experientia.

XIII.

Interest enim, fatigatio morbum, an sitis, an frigus, an calor, an vigilia, an fames fecerit; an cibi vinique abundantia, an intemperantia libidinis.

XIV.

Neque ignorare medicum oportet, quæ sit ægri natura; humidum magis, an magis siccum corpus eius sit, validi nervi, an infirmi, frequens valetudo an rara, eaque, cum est, vehemens esse soleat, an lenis, brevis, an longa.

XV.

Vix ulla perpetua præcepta Medicinalis ars recipit.

XVI.

Hypocrates dixit, mederi oportere communia, & propria intuentem.

XVII.

Non eadem omnibus, etiam in similibus casibus opitulantur.

XVIII.

Qui secundis aliquando frustra curatus est, contrarijs sæpe restituitur.

XIX.

Cum pars scientia sit, utilior tamen medicum esse (scias) amicum, quàm extraneum.

XX.

Sanus humo, qui & benè valet, & suæ spontis est, nullis obligare se legibus debet; ac neque Medico, neque iatroalipstâ egere. Hunc oportet varium habere vitæ genus, modo ruri esse, modo in urbe, sæpiusque in agro: navigare, venari, quiescere interdum, sed frequentius se exercere. Siquidem ignavia corpus hebetat, labor firmat: illa maturam senectutem, hic longam adolescentiam reddit.

XXI.

Bis die cibum capere, potius quam semel, potest homo: & semper quam plurimum, dummodo hunc concoquat.

XXII.

Concubitus neque nimis concupiscendus, neque nimis pertimescendus est: rarus, corpus excitat, frequens solvit, cum autem frequens non numero sit, sed natura ratione ætatis, & corporis, scire licet eum non inutilem esse, quem corporis neque languor, neque dolor sequitur.

XXIII.

Cavendum, ne in secunda valetudine adversæ præsidia consumantur.

XXIV.

Imbecillis stomacho, quo in numero magna pars urbanorum, omnesque penè cupidi li-

terarum sunt, observatio necessaria est, ut quod corpori vel loci, vel studij ratio detrahit, cura restituat. Ex his igitur qui benè concoxit, manè tutò surget, qui parum quiescere debet, & si manè surgendi necessitas fuerit redormire: qui non concoxit ex toto conquiescere, ac neque labori se, neque exercitatione, neque negotio credere.

XXV.

Scire licet integrum corpus esse, cum quotidie manè urina alba, dein rufa est: illud concoquere, hoc concoxisse significat.

XXVI.

Si lucubrandum est, non post cibum facere, sed post concoc-tionem.

XXVII.

Quem interdiu vel domestica, vel civilia officia tenuerunt, huic tempus aliquod servandum curationi corporis est. Prima autem eius curatio exercitatio est, quæ semper antecedere cibum debet; exercitationis autem modus, & finis esse debet sudor, aut certè lassitudo, quæ citra fatigationem sit.

XXVIII.

Nunquam utilis est nimia sati-etas. Sæpe inutilis est nimia abstinentia. Sæpe si qua intemperantia subest, tutior est in po-tione quam in esca.

XXIX.

Secunda mensa bono stoma-
cho nihil nocet, in imbecillo
coalescit.

XXX.

Post satietatem nihil agen-
dum.

XXXI.

Ubi expletus est aliquis, fa-
cilius concoquit, si, quicquid
assumpsit: potione aquæ frigida
includit, tum paulisper invigi-
lat, deinde benè dormit.

XXXII.

Neque ex salubri loco in
gravem, neque ex gravi in sa-
lubrem transitus satis tutus est.

XXXIII.

Neque verò ex multa fame
nimia satietas, neque ex nimia
satietate fames idonea est.

XXXIV.

Periclitatur, & qui semel, &
qui bis die cibum incontinen-
ter contra consuetudinem assu-
mit.

XXXV.

Neque ex nimio labore subi-
tum ocium, neque ex nimio
ocio subitus labor sine gravi
noxa est.

XXXVI.

Cum quis mutare aliquid vo-
let, paulatim debet assuesce-
re.

XXXVII.

Nimis ociosa vita utilis non
est, quia potest incidere labo-
ris necessitas.

XXXVIII.

Illud nosse oportet quod ex
labore, sudanti, frigida potio
perniciosissima est: atque etiam
cum sudor se remisit, itinere
fatigatis inutilis.

XXXIX.

Levat lassitudinem etiam la-
boris mutatio: eumque, quem
novum genus cujusdam laboris
pressit, id quod in consuetudi-
ne est, reficit.

XL.

Quod contra consuetudinem
est, nocet, seu molle, seu durum
est.

XLI.

Ante omnia scire convenit
naturam corporis: quia alii
graciles, alii obesi sunt; alii ca-
lidi, alii frigidiores; alii humidi,
alii sicciiores, alios adstricta,
alios resoluta alvus exercet.

XLII.

Raro quisquam non aliquam
partem corporis imbecillam
habet.

XLIII.

Vomitibus inutilis est gracili-
bus, & imbecillum stomachum
habentibus: utilis est plenis, &
biliosis omnibus, si vel nimium
se replerunt, vel parum conco-
xerunt. Nam, si plus est,
quam quod concoqui possit, pe-
riclitari, ne corrumpatur, non
oportet: si verò corruptum est,
nihil commodius est, quam id,
qua via primum expelli potest,
ejicere.

XLIV.

(Vomitum) luxuriæ causa fieri non oportere confiteor.

XLV.

Qui valere, & senescere velit, (vomere) quotidianum non habeat.

XLVI.

Dejectio autem medicamentis petenda est, ubi venter suppressus parum reddit; ex eoque inflammationes, caligines, capitis dolores, aliaque superioris partis mala increfcunt.

XLVII.

Sed purgationes quoque, ut interdum necessariae sunt, sic ubi frequentes sunt, periculum afferunt. Assuescit enim non aliud corpus, & ob hoc infirmum erit, cum omnibus morbis obnoxia maximè infirmitas sit.

XLVIII.

Vinum dilutius pueris, meracius senibus. (convenit.)

XLIX.

Hyeme plus esse convenit; minus, sed meracius, bibere. At Vere paulum cibo demendum adjiciendumque potioni, sed dilutius tamen bibendum est. Æstate, ut sæpius utendum cibo, sic exiguo est. Per Autumnum propter coeli varietatem periculum maximum est: itaque neque sine veste, neque sine calceamentis prodire oportet: Cibo vero jam pleniore uti licet, minus sed meracius bibere.

L.

Venus Hyeme non perniciofa, Vere tutissima: neque Æstate verò, neque Autumno utilis est: tolerabilior tamen per Autumnum est. Æstate in totum, si fieri potest, abstinendum.

LI.

Capiti nihil æquè prodest atque aqua frigida.

LII.

Semper post cibum conquiescere (oportet) neque intendere animum, neque ambulatione quamvis leni dimoveri.

LIII.

Calor adjuvat omnia, quæ frigus infestat.

CAPUT XXIII.

APHORISMORUM QUI IN
libra secundo Cornelij Celsi
continentur.

APHOR. I.

Saluberrimum ver est, proximè deinde ab hoc hyems, periculiosior æstas, autumnus longè periculosissimus. Ex tempestatibus verò optimæ æquales sunt, sive frigidae, sive calidae: Pessimæ, quæ variant maximè: quo fit, ut autumnus plurimos opprimat.

II.

Saluberrimi sunt sereni dies:
me-

meliores pluvii, quam tantum nebulosi, optimique hyeme, qui omni vento vacant: æstate quibus favonii perflant. Sigenus aliud ventorum est, salubriores septentrionales, quam subsolani, vel austri sunt.

III.

Ventus ubique ferè à mediterraneis regionibus veniens salubris, à mari gravis.

IV.

Pessimum ægro est cælum, quod ægrum fecit.

V.

Ætas media tutissima est, quia neque juventa calore, neque senectutis frigore infestatur.

VI.

Longis morbis senectus, acutis adolescentia magis patet.

VII.

Corpus autem habilissimum, quadratum est, neque gracile, neque obesum. Nam longa statura, ut in juventa decora est, sic matura senectute conficitur: Corpus gracile, infirmum: obesum hebes est.

VIII.

Inimicior senibus hyems, æstas adolescentibus est.

IX.

Omnis pueritia primum circa quadragesimum diem, deinde septimo mense, tum septimo anno, postea circa pubertatem periclitatur.

X.

Adolescentia morbis acutis, itemque comitialibus, tabique maximè objecta est.

XI.

Obesi plerumque acutis morbis, & difficultate spirandi strangulantur, subitoque sæpè moriuntur.

XII.

Si speciosior, & plenior aliquis, & coloratior factus est, suspecta habere bona sua debet: quæ quia neque in eodem habitu subsistere, neque ultra progredi possunt, ferè retro quasi ruina quadam revolvuntur. Pejus tamen signum est ubi aliquis contra consuetudinem emarcuit, & decorem coloremque amisit, quoniam in his quæ superant, est quod morbus demat: in his quæ defunt non est, quod ipsum morbum ferat.

XIII.

Sunt quædam proprietates hominum, sine quarum notitia non facillè quicquam in futurum prælagiri potest.

XIV.

Facillè securus est aliquis in iis, quæ sæpè sine periculo evasit.

XV.

Mali morbi testimonium est vehementer, & crebro spirare.

XVI.

Mali etiam morbi signum est nimis celeriter emacrescere.

XVII.

Periculosum est etiam, post arquatam morbum febrem oriri.

XVIII.

Nulla acuta febris leviter terrere nos debet.

XIX.

Vomitum sinceræ pituitæ, vel bilis periculosus, peiorque si viridis, aut niger est: at mala urina est, in qua subsidunt subrubra, aut livida: deterior, in qua quasi fila quædam tenuia, atque alba, pessima ex his, si tanquam ex fursuribus factas nubeculas repræsentat; diluta quoque, atque alba vitiosa est, sed in phreneticis maximè. Alvus autem mala est ex toto suppressa. Periculosa etiam, quæ inter febres fluens, conquiescere hominem in cubili non patitur, utique si quod descendit, est per liquidum, aut albidum, aut pallidum, aut spumans. Item quod excernitur malum est, exiguum glutinosum, lividum, biliosum, cruentum, aut peioris odoris, quam consuetudine, malum est, & sincerum.

XX.

Urina verò fulva, & tenuis in magna cruditate esse consuevit. Pessima tamen est, præcipuèque mortifera, nigra, crassa, mali odoris. Alvus quoque varia, & discreta reddens, pestifera est: sed agrum in præcipi-

ti jam esse denūtiat, quæ liquida, eademque, vel nigra, vel pallida, vel pinguis est; utique si magna foeditas odoris accessit.

XXI.

Qui spumantem sanguinem excreant, his in pulmone vitium est.

XXII.

Mulieri si lac ex mammis profuit, imbecillum est, quod intus gerit; duræ mammæ sanum illud esse testantur.

XXIII.

Quibus causa doloris, neque sensus ejus est, his mens laborat.

XXIV.

Si in ventrem sanguis confluxit, ibi in pus vertitur.

XXV.

Scire licet, inter ea, quæ ars adhibet, naturam plurimum posse.

XXVI.

Omni resolutione nervorum ad medicinam non idonea sunt tempora hyems, & autumnus; aliquid sperari potest vere, & æstate. Isque morbus mediocris vix sanatur, vehemens sanari non potest.

XXVII.

Quartana æstiva brevis; autumnalis ferè longa est, maximè quæ caput hyeme appropinquante.

XXVIII.

Omne auxilium corporis, aut demit aliquam materiam aut adjicit, aut evocat aut reprimat, aut refrigerat, aut calefacit, aut durat, aut mollit.

XXIX.

Sanguinem, incisâ venâ, mitteri novum non est: sed nullum penè morbum esse, in quo non mittatur, novum est.

XXX.

In mittendo sanguine non tam annos Medicus numerare, quam vires ægrotantis æstimare debet.

XXXI.

Tenuioribus magis sanguis, plenioribus magis caro abundat.

XXXII.

Satius est anceps experiri auxilium, quam nullum.

XXXIII.

Cum sit crudo minimè mittendus sanguis, tamen ne id quidem perpetuum est; neque enim semper concoctionem res expectat: Nam si ex superiore parte decidit aliquis, si contusus est, si ex aliquo subito casu sanguinem vomit: quamvis paulò ante sumpsit cibum, tamen protinus ei materia demenda est; idemque etiam in alijs repentinis casibus dictum fit.

XXXIV.

Si morbi ratio patitur, san-

guinis detractiōni tempus aptissimum est dies adversa valetudinis secundus, aut tertius. Sed ut aliquando etiam primo die sanguinem mittere necesse est; sic numquam utile post diem quartum est, cum iam spatio ipso materia, & exhausta est, & corpus corrumpit, ut detractio imbecillum id facere possit, non possit integrum,

XXXV.

Quod si vehemens febris urget, in ipso impetu eius sanguinem mittere, hominem iugulare est. Expectanda ergo intermissio, & ista medicina ferè in biduum dividenda: Satius enim est primo levare ægrum, deinde perpurgare, quam simul omni vi effusa fortasse præcipitare.

XXXVI.

Mittere autem sanguinem cum sit expeditissimum usum habenti, tamen ignaro difficilimum est; iuncta est enim vena arterijs, his nervi, ita si nervum scalpellus attingit, sequitur nervorum distentio ea quæ crudeliter hominem consumit. At arteriâ incisâ neque coit, neque sanescit, interdum etiam, ut sanguis vehementer erumpat, efficit.

XXXVII.

Incidenda ad medium vena est, ex qua cum sanguis erumpit: colorem habitumque eius oportet attendere: Nam si is

cras-

crassus, & niger est, vitiosus est, ideoque utiliter effunditur : Si rubet, & perlucet integer est: eaque missio sanguinis adeo non prodest, ut etiam noceat: protinusque is supprimendus est.

XXXVIII.

Semper ante finis faciendus est, quam anima deficiat.

XLIX.

Vehementi malo nisi æque vehemens auxilium succurrere non potest.

XL.

Medicamenta stomachum ferre lædunt.

XLI.

Alvus si vehementius fluit, aut sæpius ducitur, hominem infirmat.

XLII.

Medicamentum non semper ægris prodest, nocet semper sanis.

XLIII.

Initia morborum primum famem sitimque desiderant; ipsi deinde morbi, moderationem, ut neque alius quam expedit, neque eius ipsius nimium sumatur. Neque enim convenit iuxta inediam protinus satietatem esse. Quod si sanis corporibus etiam inutile est, ubi aliqua necessitas famem fecit, quanto inutilius est in corpore ægro? Neque ulla res magis adjuvat laborantem, quam tempestiva abstinencia.

XLIV.

Pertinet ad rem, omnium proprietates nosse.

XLV.

Plusimenti est in pane, quam in ullo alio cibo.

XLVI.

Omne animal si lactens est, minusimenti præstat.

XLVII.

Omne ferum animal domesticum levius est.

XLVIII.

Ovum durum valentissimæ materiæ est; molle, vel forbile, imbecillissimæ.

XLIX.

Brassica subcruda alvum movet, bis cocta stringit.

L.

Ad cataplasma calefaciens valentior omnis farina est ex mulso, quam ex aqua cocta.

CAPUT XXIV.

CONTINENS APHORISMOS
libri tertij Cornelij Celsi.

APHOR. I.

Natura repugnante nihil medicina proficit. Magis tamen ignoscendum Medico est parum proficienti in acutis morbis, quam in longis: hic enim breve spatium est intra quod; si quod non profuit auxilium, æger extinguitur: ibi, & mutatio-

tioni remediorum, & deliberationi tempus paret, adeo ut raro, si inter initia medicus accessit, obsequens æger sine illius vitio pareat.

II.

Illud ignorari non oportet, quod non omnibus ægris eadem auxilia conveniunt.

III.

Oportet itaque ubi aliquid non respondit, non tanti putare auctorem quanti ægrum, & experiri aliud atque aliud.

IV.

In acutis morbis serius æger alendus est, ut primo demptâ materiâ impetum frangat: In longis maturius, ut sustinere spatium affecturi mali possit.

V.

Multum interest ab initio quis rectè curatus sit, an perperam; quia curatio minus his prodest, in quibus assiduè frustra fuit.

VI.

Omnium optima sunt quies, & abstinentia: solaque abstinentia sine ullo periculo medetur.

VII.

Non dubium est quin vix quisquam, qui non dissimulavit, sed per hæc mutare morbo occurrit, qui non ægrotet.

VIII.

Asclepiades officium esse medici dicit, ut tuto, ut celeriter,

ut jucundè curet, id votum est, sed ferè periculosa esse nimium, & festinatio, & voluptas solet. Qua vero moderatione utendum sit, ut quantum fieri potest omnia ista contingant quaritur, qua ratione primis diebus æger continendus sit. Antiqui medicamentis quibusdam datis concoctionem moliebantur, eo quod cruditatem maximè horrebant. Deinde eam materiam, quæ læder videbatur, ducendo sapius alvum subtrahebant. Asclepiades medicamenta sustulit, alvum non toties, sed ferè tamen in omni morbo subduxit. Febre vero ipsa infestante se remedio hoc uti professus est, convellendas enim vires ægri putavit, luce, vigiliâ, siti ingenti, sic, ut ne eos quidem primis diebus elui sineret. Quo magis falluntur, qui per omnia jucundam eius disciplinam esse contendunt. Etenim ulterioribus quidem diebus cubantis etiam luxuriæ subscripsit, primis vero tortoris vicem exhibuit. Ego autem medicamentorum dari potiones, & alvum duci non nisi raro debere concedo. Et id non ideo tamen agendum, ut ægri vires convellantur existimo: quoniam ex imbecillitate summum periculum est. Minui ergo tantum exsuperantem materiam oportet, quæ naturaliter di-

digeritur, ubi nihil novi accedit. Itaque abstinendus a cibo primis diebus, in luce habendus æger, nisi infirmus interdium est, ilque cubare, quam maxime conclavi debet. Quod ad sitim vero somnumque pertinet, moderandum id est, ut interdium vigilet, noctu, si fieri potest, conquiescat: ac neque potet, neque nimium siti crucietur. Os etiam eius elui potest, ubi & siccum est, & ipsi foetet, quamvis id tempus aptum potioni non est: Commo- deque Erasistratus dixit, sæpe inferiore parte humorem non requirente, os, & fauces requirente.

IX.

Optimum medicamentum est opportunè cibus datus, qui quando primum dari debeat quæritur, alijs quintum diem, alijs sextum expectantibus. Asclepiades ubi ægrum triduo per omnia fatigaverat, quarto die cibum indulgebat. At Themison non quando coepisset febris, sed quando desisset aut certè levata esset, & ab illo tempore expectato die tertio cibum dabat. Nihil autem horum utique perpetuum est: nam potest primo die dari, potest secundo, potest tertio, potest non nisi quarto, aut quinto, potest post unam accessionem, potest post duas potest, post

plures. Refert enim qualis morbus sit, quale corpus, quale coelum, quæ ætas, quod tempus anni; minimeque in rebus multum inter se differentibus perpetuum esse præceptum temporis potest.

X.

Illud est unum semper, & ubique servandum, ut ægri vires subinde assidens Medicus inspiciat, & quandiu supererunt, abstinencia pugnet: Si imbecillitatem vereri ceperit, cibo subveniat. Id enim eius officium est, ut ægrum neque supervacua materia oneret, neque imbecillitatem fame perdat.

XI.

Antiquos admodum celebres Pythagorici numeri fefellerunt, cum hic Medicus non numerare dies debeat, sed ipsas accessiones intueri, & ex his coniectare quando cibus dandus sit.

XII.

Ferè graviolem accessionem levior nox sequitur, quo fit, ut graviolem accessionem nox quoque tristior antecedit.

XIII.

Matutinum tempus remissius ferè est ægris.

XIV.

A tempore meridiano omnis æger ferè pejor fit.

XV.

Matutinum tempus natura sua levissimum est.

XVI.

Integro corpore , cibo tempus aptius est.

XVII.

Scire oportet optimum cibo tempus esse febre finita.

XVIII.

Cum ægros semper securos agere conveniat , ut corpore tantum non etiam animo laborent , tum præcipuè ubi cibum sumpserunt : itaque si qua sunt quæ exasperatura sunt eorum animos , optimum est ea dum ægrotant eorum notitiæ subtrahere.

XIX.

Venis maxime credimus , fallacissimæ rei , quia sæpe istæ lentiores celerioresve sunt , & sexu , & ætate , & corporum natura.

XX.

Periti Medici est non protinus , ut venit , apprehendere manu brachium , sed primum residere hilari vultu , percontarique quemadmodum se habeat : & si quis eius metus est, eum probabili sermone lenire: tum deinde eius corpori manum admovere.

XXI.

Medicus neque in tenebris, neque à capite ægri residere debet; sed illustri loco adver-

sus cum ; ut omnes notas ex vultu , quoque cubantis perspiciat.

XXII.

Cibus febricitantibus humidus est aptissimus , aut humori certè , quam proximus : utique ex materia quam levissima; maximèque sorbitio, eaque si magnæ febres fuerunt, quam tenuissima esse debet.

XXIII.

Apponendi sunt ægro varij cibi , sicut Asclepiades præcepit , tum demum ubi fastidio urgetur ; neque satis vires sufficiunt , ut paulum ex singulis degustando famem vitet. At si neque vis, neque cupiditas deest, nulla varietate sollicitandus æger est, ne plus assumat quam concoquat. Neque verum est, quod ab eo dicitur , facilius, concoqui varios cibos : eduntur etiam facilius ad concoctionem autem materiæ genus , & modus pertinent.

XXIV.

Neque inter magnos dolores , neque crescente morbo tutum est ægrum impleri cibo, sed ubi inclinata iam in melius valetudo est.

XXV.

Id quoque videndum est, quod quidam solum præcipiunt , adstrictum corpus sit, an profluat. Quorum alterum strangulat , alterum digerit , nam si

adſtriſtum eſt , ducenda alvus eſt , movenda urina , eliciendus omni modo ſudor : contra ſi profluat , ſudor coërcendus, quies adhibenda erit , tenebris ſomnoque quodocunque volet , utendum ; non niſi levi geſtatione corpus agitandum, & pro genere mali ſubvenien- dum.

XXVI.

In febre peſtilente minime utile eſt, aut fame , aut medica- mentis uti , aut ducere alvum. Si vires ſinunt , ſanguinem mit- tere optimum eſt , præcipueque ſi cum dolore febris eſt.

XXVII.

Ex toto , non ſic pueri , ut iri , curari debent.

XXVIII.

Non facile ſanguinem mitte- re , non facile ducere alvum, non cruciari vigiliâ, fameve, aut nimia ſiti , non vino curare ſa- tis convenit.

XXIX.

Cum verò in ſummo incre- mento morbus eſt , utique non ante diem quartum magna ſiti antecedente frigida aqua co- pioſè præſtanda eſt , ut bibat etiam ultra ſatietatem , & cum iam venter , & præcordia ultra modum repleta ſunt ſatisque re- frigerata , vomere debet. Qui- dam ne vomitum quidem exi- gunt , ſed ipſâ aquâ frigidâ tan- tum ad ſatietatem datâ pro me-

dicamento utuntur. Ubi uſum- libet factum eſt , multa veſte operiendus eſt , & collocandus ut dormiat ; fereque poſt lon- gam ſitim , & vigiliam , poſt multam ſatietatem , poſt infrac- tum calorem , plenus ſomnus venit , per quem ingens ſudor effunditur : idque præſentiſſi- mum auxilium eſt : ſed in his ta- men, in quibus præter ardorem nulli dolores , nullus præcor- diorum tumor: nihil prohibens, vel in thorace , vel in pulmo- ne , vel in faucibus , non ulcus, non defectio , non deiectione, non profluvium alvi fuit.

XXX.

Cum eadem omnibus conve- nire non poſſunt , ferè quos ra- tio non reſtituit , temeritas ad- iuvat.

XXXI.

Notæ inflammationis ſunt quatuor rubor , & tumor , cum colore , & dolore.

XXXII.

Sæpe etiam pertinacia iuvan- tis , mulum corporis vincit.

XXXIII.

Quartana neminem iugulat; ſed ſi ex ea facta quotidiana eſt, in malis æger eſt. Quod tamen niſi culpâ , vel ægri, vel curan- tis , nunquam fit.

XXXIV.

Vetus quartana rarò , niſi ve- re ſolvitur.

XXXV.

Si quartana quievit, diu meminisse eius diei convenit, eo-que vitare frigus, calorem, cruditatem, lassitudinem: facile enim revertitur nisi a sano quoque aliquandiu timetur.

XXXVI.

Ex phreneticis alij hilares, alij tristes sunt, alij facilius continentur, & intra verba desipiunt, alij insurgunt, & violenter quædam manu faciunt, atque ex his ipsis alij nihil nisi impetu peccant, alij etiam artes adhibent, summamque speciem sanitatis in captandis maiorum operum occasionibus præbent, sed exitu deprehenduntur. Ex his autem eos, qui intra verba desipiunt, aut leviter etiam manu peccant, onerare asperioribus coercitionibus supervacuum est: eos vero qui violentius se gerunt, vincere convenit, ne vel alteri, vel sibi noceant. Neque credendum est si vinculus aliquis, dum levare vinculis cupit, sanum iam se fingat, quamvis prudenter, & miserabiliter loquantur, quoniam is dolus insanientis est. Adversus omnium sic insanientium animos gerere se pro cuiusque natura necessarium est.

XXXVII.

Asclepiades perinde esse dixit, his sanguinem mitti, ac si trucidentur, rationem hanc se-

quutus, quod neque infania esset nisi cum febre intenta, neque sanguis nisi in remissione eius, rectè mitteretur.

XXXVIII.

Multa in præcipiti periculo rectè fiunt, alia omittenda.

XXXIX.

Phreneticis somnus difficilis, & precipuè necessarius est; sub hoc enim plerique sanescunt.

XL.

Somnus illis medicamentis accersendus est (quæ soporifera sunt) habita scilicet eadem moderatione, quæ hic necessaria est, ne quem obdormire volumus, excitare postea non possimus.

XLI.

Neque ignorare oportet leviores esse morbum cum risu quam serio insanientium.

XLII.

Aquæ inter cutem tres species sunt: communis est humoris nimia abundantia, ob quam ne ulcera quidem in his ægris facile sanescunt.

XLIII.

Facilius in servis, quam in liberis tollitur (*hydropisis*) quia cum desideret famem, sitim, & mille alia tædia, longamque patientiam, promptius his succurritur, qui facile coguntur, quam quibus inutilis libertas est. Sed ne hi quidem, qui sub alio sunt, si ex toto sibi temperare

rare non possunt ; ad salutem perducuntur. Ideoque non ignobilis Medicus , Crysipi discipulus , apud Antigonom Regem , amicum quendam eius , notæ intemperantiæ , mediocriter eo morbo implicitum , negavit posse sanari. Cumque alter Medicus Epirotes Philippus se sanaturum polliceretur , respondit , illum ad morbum ægri respicere , se ad animum. Neque eum res fefellit. Ille enim cum summa diligentia , non Medici tantummodo , sed regis custodiretur , tamen malagmata sua devorando , bibendoque suam urinam , in exitium se precipitavit.

XLIV.

Inter initia non difficillima curatio est , si imperata sunt , quies , sitis , inedia. At si malum inveteravit , non sine magna molestia discutitur.

XLV.

Multum ambulandum ; currendum aliquando est ; superiores maximè partes sic perfriandæ , ut spiritum ipse contineat. Evocandus est sudor non per exercitationem tantum , sed etiam in arena calida , vel laconico , vel clibano similibusque alijs : maximèque utiles naturales , & siccæ sudationes sunt , quales super Bajas habemus in myrtetis. Balneum atque omnis humor alienus est.

XLVI.

Potio non ultra danda est quam ut vitam sustineat ; optimaque est , quæ urinam movet.

XLVII.

Hydropicis alvum moliri cibo melius est , quam medicamento.

XLVIII.

Non alienum erit metiri portionem hydropici , & urinam ; nam si plus humoris excernitur , quam assumitur , ita demum secundæ valetudinis spes est.

XLIX.

Ubi convaluit aliquis (*ex hydropice*) diu tamen alienus ei venis usus sit.

L.

Qui de phthisi dubitant , an sit , hac notâ utuntur. Quod excreatum est , si in ignem impositum mali odoris est.

LI.

Phthisis atate firmissima maximè oritur , idest , ab anno duo de vigesimo usque ad annum quintum , & trigesimum.

LII.

Lac quod in capitis doloribus , & in acutis febribus proveneno est ; in phthisi tamen , sicut in omnibus longis difficilibusque febriculis rectè dari potest.

LIII.

Comitialis morbus sæpius viros , quam foeminas occupat.

Om-

LIV.

Omnis vomicae finis est ut rumpatur.

CAPUT XXV.

IN QUO CONTINENTUR

Aphorismi, Libri quarti Cornelij Celsi.

APHOR. I.

Nihil pestiferum est ; nisi quod pulmonem exulcerat.

II.

Alvus ducta saepe superiores partes resolvit.

III.

Sæpe foeminae quibus sanguis per menstrua non respondet, hunc expuunt.

IV.

Exercitatio, quæ superiores partes maximè moveat in omnibus stomachi vitijs aptissima est.

V.

In omnibus stomachi vitijs præcipiendum est, ut, quo modo se quisque æger refecerit, eodem sanus utatur.

VI.

Peripneumonia plus periculi, quam doloris habet.

VII.

Uno die fluere alvum saepe pro valetudine est ; atque etiam pluribus dum febris absit, &

intra septimum diem conquiescat : Purgatur enim corpus, & quod intus læsurum erat, utiliter effunditur. Verum spatium periculosum est: interdum enim tormina, & febriculas excitat, viresque consumit ; interdum autem evenit, ut id neglectum pluribus diebus curari difficillimum sit.

VIII.

Quisque experimentis in se credere debet.

IX.

Medicamentis uti nisi in vehementibus malis supervacuum est.

X.

Podagricis equitare alienum est.

XI.

Quibus articulorum dolor certis temporibus revertitur, hos à curioso victu cavere oportet, ne inutilis materia corpori supersit.

CAPUT XXVI.

CONTINENS APHORISMOS

Libri quinti Cornelij Celsi.

APHOR. I.

Medicamentorum usum magna ex parte Asclepi-

piades, non sine causa sustulit, cum omnia ferè stomachum lædant, malique succi sint: ad ipsius victus rationem potius omnem suam curam transtulit. Verum ut illud in plerisque morbis utilius est, sic multa admodum corporibus nostris incidere consueverunt, quæ sine medicamentis ad sanitatem pervenire non possunt. Illud ante omnia scire convenit, quod omnes medicinæ partes ita connexæ sunt, ut ex toto separari non possint, sed ab eo nomen trahant, à quo plurimum petunt. Ergo ut illa quæ victu curat, aliquando medicamentum adhibet, sic illa quæ præcipuè medicamentis pugnat, adhibere etiam rationem victus debet, quæ multum admodum in omnibus malis corporis proficit.

II.

Uti somniferis nisi nimia necessitas urget alienum est: sunt enim ex vehementibus medicamentis, & stomacho alienis.

III.

Est prudentis hominis primum, eum qui servari non potest, non attingere, ne videatur occidisse; quem fors ipsius interemit. Deinde ubi gravis metus est, sine certa tamen desperatione indicare necessarijs periclitantis in difficili rem esse, ne si victa ars malo fuerit, vel ignorasse, vel fefellisse videatur.

Sed ut hæc prudenti viro conveniunt, sic rursus histrionis est parvam rem attollere, quo plus præstitisse videatur.

IV.

Periculosa vulnera sunt ubicumque venæ maiores sunt, quoniam exhaurire hominem profusione sanguinis possunt.

V.

Pessima quæque plaga curva est: tutissima, quæ lineæ, modo recta est.

VI.

Facilius sanescit puer vel adolescens quam senior; valens quam infirmus: neque nimis tenuis, neque nimis plenus, quam si alterum ex his est: integri habitus quam corrupti; exercitatus quam iners: sobrius, & temperans, quam vino, venerique deditus.

VII.

Opportunissimum curationi tempus vernum est, aut certè neque fervens, neque frigidum. Siquidem vulnera, & nimius calor, & nimium frigus infestant; maximeque tamen horum varietas: ideoque perniciosissimus autumnus est.

VIII.

Perniciosa febris, est, quæ vel levi vulnere supervenit, vel ultra tempus inflammationis durat, vel delirium movet: vel si nervorum rigorem, aut distentionem, quæ ex vulnere orta est, ea non fuit.

Vo-

IX.

Vomitibus biliosus non voluntarius, vel protinus, ut percussus est aliquis; vel dum inflammatio manet, malum signum est in his duntaxat, quorum vel nervi, vel etiam nervosi loci vulnerati sunt.

X.

Si lividus, aut pallidus, aut varius, aut niger color est; scire licet malum vulnus esse.

XI.

Album, aut rubicundum esse vulnus, commodissimum est.

XII.

Optimum medicamentum, quies est.

XIII.

Vinum omnibus dum febris, dum inflammatio est, alienum est.

XIV.

Omnis cancer non solum id corrumpit, quod occupavit; sed etiam serpit.

XV.

Cancer initium quidem recipit curationem: ubi vero penitus insedit, insanabile est, plurimique sub frigido sudore moriuntur.

XVI.

Vetus ulcus scalpello circumcidendum est, excidendaque eius ora, & quicquid super eas livet, æquè incidendum.

XVII.

Omnis feræ morsus habent quoddam virus.

XVIII.

Maxima pars venenorum frigore interimit.

XIX.

Pus quo crassius, & albidius est, eo periculi minus est.

XX.

Pustulæ maximè vernis temporibus oriuntur.

CAPUT XXVII.

IN QUO CONTINENTUR

Aphorismi Libri sexti, & septimi Cornelij Celsi.

APHOR. I.

Quo gravior inflammatio est, eo magis leniri medicamento debet.

II.

Aphthæ longe periculissimæ sunt ulcera; sed in pueris, quos sæpe consumunt.

III.

In quibusdam hæmorrhoides parum tuto supprimuntur, qui sanguinis profluvio imbecilliores non fiunt; habent enim purgationem hanc, non morbum.

)(S)(

)(X)(

)(S)(

APHOR.

APHOR. I.

E Adem medicamenta sæpe salutaria, sæpe vana sunt.

II.

Esse chirurgus debet adolescens, aut certè adolescentiæ propior, manu strenua, stabili, nec unquam tremiscente, eaque non minus sinistra quam dextra promptus, acie oculorum acri, claraque; animo intrepidus, immisericors, sic, ut sanari velit eum, quem accepit, non ut clamore eius motus vel magis, quam res desiderat, properet, vel minus, quam necesse est, secet; sed perinde faciet omnia, ac si nullus ex vagitibus alterius affectus oriatur.

III.

Fere sine cicatrice potest esse is locus, qui expertus ferrum non est.

IV.

Semper ubi scalpellus admoveatur, id agendum est, ut & quam minimæ, & quam paucissimæ plagæ sint: cum eo tamen, ut necessitati succurramus, & in modo, & in numero.

V.

Medici partium est, cæsi ad reperiendam sanitatem.

VI.

Duo genera curationum sunt, alia, in quibus eligere

tempus non licet, sed utendum est eo, quod incidit; sicut in vulneribus, & fistulis; alia in quibus nullus dies urget, & expectare tutissimum, & facile est, sicut evenit in ijs, quæ & tardè crescunt, & dolore non cruciant.

CAPUT XXVIII.

IN QUO CONTINETUR

*Liber unicus Aphorismorum
novissimorum Au-
toris.*

APHOR. I.

Veritas, & certitudo medicinæ tam longæ, quam occultæ est non syllogismus; sed demonstratio experimentalis, cum pæncto indivisibili.

II.

Medicus verum doctus erit, si ad nova invenienda cum libertate intellectus laborat.

III.

Malè dicitur fortuna, quæ ex curationibus mirabilibus vulgariter vocatur fortuna.

IV.

Et multoties Medico, tum ægroti, tum assidentes parum fidunt.

V.

Praxis chirurgica inseparabilis à medica, medico non est minus necessaria.

VI.

Capte vivant medici dum
ægritudines parvæ apparent.

VII.

Coeterum valdè falluntur
medici, umbras morborum
pro morbis habentes.

VIII.

Quæ symptomata morbi cau-
sam non sequuntur, minimè
symptomata sunt.

IX.

Aer sive calidus, sive frigi-
dus, oculis adversissimus est,
itaque fumus.

X.

In autumnno febres graviores,
& maligniores, periculosiores-
que alio quovis tempore sunt,
præcipuè illæ quibus excretio
per cutim prodest.

XI.

Multoties siderantur medici
in acutissimis morbis, speran-
tes coctionem ad expurgatio-
nem non necessariam.

XII.

Vigilanti cum forti dolore,
& refrigeratione extremitatum
somnia spontanea superven-
iens, perseverante refrigera-
tione, lethalis.

XIII.

Est lumbricorum certissi-
mum signum acidus odor ab
ore promanans, cum pueri non
sint lætantes.

XIV.

Imperfectæ iudicationes ali-

quando fiunt perfectæ, & sine
febris reversione.

XV.

Membrorum retractiones,
quæ ab inflammatione prove-
niunt, periculo vacant, & trac-
tu temporis sanescunt, nisi ten-
dines, aut nervi sauciati fuerint.

XVI.

Nunc in hoc sæculo natura
vim medicatricem disperdit,
quippe servilis medicorum est,
nimirum hi eam deijciunt, ut
videas naturam, quæ in sæcu-
lis præteritis libera, & libe-
ralis erat, iam etiam claudem,
& in fine mancam.

XVII.

Tabæ correptis si vomitio
proficua videatur, non cum an-
timonio, sed cum hyepiqua-
na fiat, ita securè medicus
operabitur.

XVIII.

Quæcumque mulieres, etiam
si gravidæ, iliaca hysterica
correptæ, vomendo solum li-
berantur, cruditas redundans.

XIX.

Disentericis post paregori-
cum, rugitus ventris, & interna
expulsio flatuosa superveniens
bonum, si antea non fuerit.

XX.

Colica laboranti, si nec clyf-
teribus, nec purgantibus, nec
fomentis, venter moveatur, est
idoneum irritans supposito-
rium.

XXI.

Qui magna ira apprehenduntur subsequente alvi fluxu, à dolore capitis, vigilijs, epilepsia, & febre liberantur, autem si repente febre capiantur, hi citissime absoluntur, superveniente spontaneo alvi fluxu, aut exhibito purgante.

XXII.

Diuturno catharro correptis raucedine repente superveniente, & perdurante, tabidi pereunt.

XXIII.

Cryses quæ evacuatione fiunt supprimantur, si aliter excernantur.

XXIV.

Mulieres quandoque à partu difficiliore venæ sectione liberantur, quandoque, expurgatione.

XXV.

Cum colica pictonica in paralyfim terminatur, & à principio complicantur febris continua, & raucedo, læthale maxima ex parte.

XXVI.

Febris intermittens aliquando ob incuriam degenerat in continuam, aut hecticam.

XXVII.

Sicut in initio non purgato corpore, tam cibis, quam febrifugium nocet, ita parum ante iram naturæ per superiora purgatio convenit.

XXVIII.

Paroxysmi febriles octavæ

dosi antifebrili non cedentes, vomitu cedunt.

XXIX.

Motus sanguinis circa pulmones interceptus, apoplexiam fortem facit, & signo proprio constat.

XXX.

Pro lactatione infantum veneris abstinencia est variolarum, & quam plurimum morborum dispositio.

XXXI.

Sine larga evacuatione numquam curatur vasorum larga repletio.

XXXII.

Materia partium nutritioni semper est sanguis, sed non omnis sanguis.

XXXIII.

Nobilibus, & pueris est non omnino securum febrifugium Cortex peruvianus.

XXXIV.

Linguae color, & sapor in curatione multum præstat, quia index est.

XXXV.

Morbo laterali laboranti, lingua valde alba apparente cum difficiliore respiratione maxime læthale.

XXXVI.

Mulieribus aliquo membro torpentibus, vel repente aphonicis, vel convulsis, parvi momenti ferè sunt remedia paralyticorum; sed magni anti-hystERICA.

In

XXXVII.

In puerorum epilepsia medici confunduntur, dum parum prosunt specifica remedia.

XXXVIII.

Qui ex membri magni mutilatione post cicatrizationem moriuntur, sepè, superveniente alvi fluxu, aut colico dolore, moriuntur.

XXXIX.

Apoplectici, quibus spuma in ore, & naso apparet, pereunt, & omnes citò pereunt.

XL.

Ad acuitatis morbi remissionem, vel ad eiusdem destructionem unius accidentis correctio valdè præstat.

XLI.

Diarrhea pleuritidi superveniens sine vera morbi, & accidentium remissione, venæ sectionem, ex cubito admittit, ni vires contra iudicaverint.

XLII.

Quos thorax afficitur ob mucilaginosos succos, tenaciter hærentes, reiectio impetuousa per vomitum solum à suffocatione liberat: verumtamen exhibitio vomitorio antimoniali, si non evomat, sed solum per alvum emeticum purget, frustraneum est remedium, & citius suffocantur.

XLIII.

Quibus, gonorrhea suppressa per vitrioli spiritus, aut salis

prunelæ exhibitionem (ut mos est) repente succedit dolor fixus in medio thoracis, vel in alio latere cum laxitudine magna, periclitantur, si adsit tussis, & febris.

XLIV.

Aeris potestas in phthificis magna est, ut in fine autumnii, flante aquilonio peius semper se habeant, & statim, ac statim moriuntur, forti flanti aquilonio, progrediente hyeme.

XLV.

Athsmatici, quibus pedes apparent tumidi, postea siccantur, & acutè convellitur pulmo, in summo periculo sunt, aut celerrimè suffocantur.

XLVI.

Qui empiematici, aut phthisici fiunt, & rauci sunt à principio, moriuntur, perseverante raucedine; & quocumque tempore raucedo superveniat, de eorum salute medicus desperabit.

XLVII.

Urina rubra, & crassa, aut foetida cum rubedine in morbis, tam acutis, quam longis diu apparens cum ingenti anxietate, lethalis.

XLVIII.

Qui veterano moriuntur, apoplexia propria, moriuntur.

XLIX.

Mulierès malignè febricitantes, si, latargo superveniente,

non respondent interrogata, aponia simul corripuntur; verum, si deficiente somno, maneat aponia, ferè semper liberantur.

L.

In pulmonia apparere pulsum durum, & inaequalem, & repentè mutari in mollem, & æqualem, difficillima perseverante respiratione, subitanam mortem expecta.

LI.

Medicus non potest cognoscere an liberetur, aut moriatur æger, nisi certus sit de morbi magnitudine, de eius statu, & de ægri viribus, alias confunditur, & confundit curationem.

LII.

Patris familias prima coctio est coctionum nutritioni corporis inservientium firmamentum.

LIII.

Hæctica marasmus per caliditatem, & siccitatem, aut per frigiditatem, & siccitatem interimit.

LIV.

Quibus tota urina rubro colore tingitur, sæpe, ac sæpius venæ sectio nocere solet.

LV.

Naturalis urinæ constitutiva, in febribus acutis deficientia, magnum periculum portant.

LVI.

Urinæ præternaturales non semper exitiosæ sunt, in vehementibus febribus.

LVII.

Urinam medicus non inspiciat, antequam à natura coctiones, & separationes factæ sint.

LVIII.

Erraticæ febres in quartanam terminantur, contento nigro maximè in urina apparente.

LIX.

Pulsus præternaturales sunt constitutiva exsuperantia, & à mediocritate defectus.

LX.

Sæpius per clysteres exacerbantur colici dolores.

LXI.

Extenuata pars in paralysi non magnificatur sine frictione.

LXII.

Pruritus producit acidum in cute.

LXIII.

Lochijs fluentibus, puerperæ febricitant, convelluntur, & sæpius moriuntur.

LXIV.

Quandoque mulieres, quæ bis non menstruant, morbo corripuntur.

LXV.

Paralysim cum oleis, & unguentis curare non est possibile.

LXVI.

Lac cum testaceis securè exhibetur, & non cum melle.

Quand

LXVII.

Quando natura operatur vincens, rectè operatur Medicus, cum nihil operatur, & ita est verè naturæ imitator.

LXVIII.

Longis autem pulmonum morbis, extremum remedium est aer campestris.

LXIX.

Qui morbis per pares moventibus laborant, dum recidunt, in die impari recidunt.

LXX.

Ventrem solvere supra ventris fluxum, in laxitate glandularum, & intestinalium fibrarum, læthale.

LXXI.

Gravidæ vomentes tum opiatas, tum adstringentibus, læduntur.

LXXII.

Tum ad vomitum, tum ad alvi fluxum sistendum, nunquam eodem ordine adstringentia adhibenda sunt.

LXXIII.

Lubricantia medicamenta in coena, vel paulò ante coenam exhibere commodissimum est.

LXXIV.

Qui æstate febricitant, ferè semper febricitant ob transpirationem à frigore prohibitam.

LXXV.

Fermenti fusiorij violentia tercianas passim transmutat in coliquantes, & sudorificas.

LXXVI.

Coagulationi nihil magis, quam aquæ calidæ pedilubia, prodest.

LXXVII.

Omnibus in morbis pulsus est contemplandus, & illi magna fides tribuenda.

LXXVIII.

In morbis tam brevibus, & acutis, quàm longis periculosis, & non periculosis arteriotomia non spernenda.

LXXIX.

Non omnes qui sanguinem spuunt, & simul cum tussi febricitant, contabescunt; verum plures ex his, qui cum febre tussunt, etiam si non cruentum spuunt, tabidi fiunt, & moriuntur.

LXXX.

Dum natura motu vincenti movet, imperiti Medici expectatores non sunt, sed in omni ægri visitatione aliquid præcipiunt esse faciendum, ut aliquid sapere videantur, negligendo Hypocratis præcepta, & naturæ opera perturbando.

LXXXI.

Vitia, quæ longo tempore sunt contracta, sensim, otioque multo curantur, quia repente in totum supprimi perdifficile est.

LXXXII.

Medicus in reficiendo largus sit, avarus verò in evacuando, nisi nimia infestet plenitudo.

Mor-

LXXXIII.

Morbi conditionem remedium sequitur; verum simplex morbus remedio simplici profigatur, & composito compositus.

LXXXIV.

Artis beneficio congestos humores, qui digeri non possunt suppurare oportet.

LXXXV.

Ex partibus extremis corporis virtus medicamentorum usque ad profundum ulceris penetrare potest.

LXXXVI.

Diutius canis rabidi ulcera servanda sunt aperta; & ut supurationem, sorditiemque contrahant, oleosa remedia admoveantur.

CAPUT XXIX.

DE SIGNIS DIAGNOSTICIS,
& prognosticis sputi.

Sputum tenue, & liquidum indicat cruditatem, & præsertim, si apparet in principiis morborum; verumtamen significat morbum citò, velociterque terminari, quia humor cum producus est tenuis, & subtilis, facilis ad resolutionem.

Sputum crassum, & viscidum indicat morbum esse longum, & difficulter solvi; quia eius

causa propter lentorem non admitit facilem resolutionem. *Sputum moderatè crassum*, hoc est mediocris consistentiæ inter tenue, & crassum semper indicat coctionem morbosæ causæ, nisi aliquid deterius conditionis adiungatur. *Sputum spumosum* assignat occasionem morbi fuisse pituitam putrescentem, quæ simul habet commixtionem magnæ copię status.

Multa sputa in affectionibus pectoris, si statim in principio appareant, bona sunt propter duas causas; tum, quia significant robur virium, & facultatis expellentis fortitudinem; tum quia indicant humorem esse benigniorem, & obedientem motui naturæ. Pauca enim sputa in eisdem affectibus mala sunt, quia significant imbecilitatem virium, & expultricis facultatis, simulque malignitatem, & inobedientiam materiæ humorosæ: & ideo si in phthisi, & in pleuritide, &c. retineatur sputum, mortem proximam significat.

Rotunda sputa, cum febre acuta, significant adesse inflammationem in septo transverso, vel in aliqua parte nimis approximata. *Sputa rotunda, & nigra*, in pleuritide, & in peripneumonia apparentia, indicant maximam affationem materialis causæ, & minatur periculum strictæ mortis.

Spu-

Sputum dulce apparens in pleuritide bonum est, quia indicat dominium sanguinis. *Acidum* verò malum est, quia significat dominium melancholiae. *Sputum amarum* indicat dominium bilis, & si etiam cum amaro fuerit foetidum, & appareat in pleuritide, læthale est, quia significat adesse internam putredinem, aut ulcus adesse in pulmone, aut in alia parte contenta in cavitate vitali.

Sputa simpliciter alba bona sunt, quia indicant causam esse benignam, & coctioni obedientem; dicuntur simpliciter alba, quia si præter albedinem sint viscida, & rotunda, mala sunt, quatenus indicant magnam cruditatem materiæ morbificæ.

Sputa rubra in pleuritide, quanto citius apparent, tanto semper meliora sunt, tum quia significant morbum fieri à sanguine, qui est humor mitissimus omnium, tum quia indicat virtutem esse validam; & idcirco feliciter terminari solet pleuritis, nisi fuerit nimis fortis, ac dolorosa, quia tunc terminatur in mortem, vel ad supurationem vertitur.

Sputum nigrum in principio apparens, & in quocumque tempore, semper est prævum; quia non solum demonstrat morbi cruditatem, sed etiam

mortem futuram, ratio est, quia vel significat magnam copiam caloris interni præternaturam, vel extinctionem naturalis; & idcirco Medicus prædicere potest gangrenam supervenire parti inflammata.

Sputa viridia indicant dominium bilis porraceæ, & significant congelationem, aut magnam assationem humorum. *Sputum*, quod facile excernitur, semper est bonum, quia significat benignitatem materiæ morboscæ, & constantiam naturæ: quod difficulter expellitur, malum est, quia propter eius crassitiam, & viscositatem adhæret in substantia vesiculosa pulmonum, & imminet citò suffocationem venturam.

Ut detur conclusio huic capiti, licet animadvertere, quod si breviter sputum concoctum appareat in pleuritide, & peripneumonia, significat proximam salutem; & ideo Hypoc. in lib. de Coac. ita dixit: *Sputum in pleuritidis tertia die maturari, ac spui incipiens, citiores solutiones facit, verum posterius tardiores.* Ergo ex his verbis infertur, quod si crudum sputum appareat, necessario morbum esse longæ durationis ostendit. Si in principio sputum sit multum exitiale significat agrum citò moriturum. Si multum exitiale non fuerit, etiam

etiam mortem prædicit , sed non tam velocem.

CAPUT XXX.

DE SIGNIS DIAGNOSTICIS, & prognosticis saliva.

SCiant Practicantes , signa diagnostica , & prognostica à saliva desumenda esse ; igitur cordati Medici statuerunt cuiusvis ferè morbi statum facilius , ac certius innotescere ex inspectione salivæ , quam urinæ , & sanguinis ; idcirco suadeo , & commendo maximo opere , ut omnes praxim medicam exercentes , attentè salivam considerent ; ratio est in promptu : si enim ex urina , quæ immediatè provenit ex sanguine , & ferò , promptè licet conjicere de sanguinis , & ferè mixtione , temperie , motu , & statu , prout differt urina , vel quantitate , vel consistentia , vel colore ; quidni etiam ex saliva , quatenus illa differt quantitate , consistentia , odore , colore , &c. iudicare possumus statum , atque conditionem sanguinis feri , & spirituum animalium , & ulterius , quoque de digestionem ventriculi , eiusque vitijs , atque incommodis præsentibus , & futuris præsagium , & iudicium ferre.

Cum præcedentibus animadversionibus , & supponendo , quod , cum lingua constructa sit ex cinis glandulosis copiosissimis , & eminentijs , ac phylamentis nerveis , vasisque salivalibus , & ex eis stilat copia illius feri , seu limphæ , quæ vocatur *Saliva* , continuè madida est , necessum est , quod sapor percipiatur iuxta conditionem salivæ : ergo qualis saliva fuerit , talis etiam erit vitiosus status sanguinis : ergo inspectio salivæ multum prodest tam ad diagnosim , quam ad prognosim.

Saliva viscida arguit redundantiam pituitæ , si copiosè excernatur ; tamen significat eius viscositas , & mucositas adesse in sanguine redundantiam viscositatis. Si fuerit insipida , indicat adesse in sanguine tale peccatum. Si saliva representet saporem salsum , acidum , vel amarum , prædicit sanguinis statum esse salsum , acidum , aut amarum , &c.

Dum *copiosa saliva* post pastum excernitur , indicat stomachum laborare , vel propter eius imbecilitatem , vel propter excedentem quantitatem , vel malam qualitatem ciborum , etiamque significat cibum corrumpi , quod accidit , non solum ob pravam qualitatem , verum tamen ob nimiam humiditatem. Animadvertitur , quod copiosa
spui-

spuitio salivæ non tantum post cibum, sed in quocumque tempore frequenter experitur, non solum fieri ob prædictas causas, sed propter auctoritatem uteri, ut patet in mulieribus passione hysterica correptis, quæ abundantem salivam spuunt, velut si mercuriali unguento fuissent unctæ.

Saliva multum spumosa arguit laborem nativi caloris, & gigni in corpore magnam copiam flatuum. Notandum est, quod spumosa saliva, in apoplexia apparens, indicat mortem esse propinquam, quia apoplexia est vehementer fortis; & ratio tam proximi periculi consistit in eo, quod talis spuma procedit ex impedito motu circulari sanguinis circa pulmones, & per pulmonum vasa sanguifera, eodemque tempore prohibetur circuitus ordinarius lymphæ.

Scire licet, quod si saliva spumosa lethalis est in prædicta apoplexia; & ex Hypoc. constat, quod copiosa spuitio salivæ in phreneticis est valde mala, & ut iam ego vidi læthalis (hoc intelligi debet cum grano salis, ad hoc ut falax non sit præsagium; & ideo dico igitur, quod si superveniente prædicta copiosa spuitione, delirium permaneat, tunc prædicto mortem citò ventu-

ram) tandem in alijs morbis, valde salutaris est salivæ excretio copiosa, ut experientia docuit in eis, qui variolis corruptivis, seu confluentibus corripiuntur, igitur rarò mortui fuerunt. Etiam satis observatum est in febribus, tam continuis, & malignis, quam intermittentibus esse valde utile abundantem salivam spui, quia omnes febricitantes, quandiu ita spuunt, semper extra periculum sunt, ut pluries vidi in mea practica satis longa.

In fine huius capitis notare oportet, quod non solum copiosa spuitio salivæ prodest multum in superscriptis acutis morbis; verum etiam est valde proficua ad extirpandos alios morbos inveteratos, ut lues venerea, quartana febris, epilepsia, mania, vertigo, melancholia morbus, cephalalgia chronica, podagra, paralyfis, lepra, scabies, antiquata ulcera, &c.

CAPUT XXXI.

DE SIGNIS DIAGNOSTICIS, & prognosticis sudoris.

Signa sudoris symptomatici sunt eadem, ex quibus noscitur quælibet evacuatio, quæ ante tempus coctionis fit, & non ex imperio naturæ, sed

propter eius Violentiam, dum valdè irritatur à crudis humoribus. Signa sudoris critici perfecti, & salutaris sunt eadem ex quibus venimus in cognitionem perfectæ crisis cum omnibus conditionibus, quæ ad eandem requiruntur, & iam fuerunt præscriptæ in tractatu secundo pathologiæ.

Sudor calidus copiosus, & fluens à toto corpore in febribus acutis in die decretorio optimus, est præcedentibus signis perfectæ coctionis, quia denotat vitalem facultatem esse robustam. Dicitur in die decretorio, quia, quamvis sit calidus, & copiosus, universalisque, si advenit in primò, vel in secundò die, in febre valdè acuta mortem significat, ut observavit Hypoc. in adolescente, qui in foro mendacium habitabat: iste in secundo die sudavit, & mortuus fuit die undecimo. Iam memor, dum in anno 1701. essem in Salmantina Civitate, me, cum Doctore Domino Emmanuele à Joli & Orozco, meritissimo, ac sapientissimo Medicæ facultatis, Cathedrario Vespertino, vidisse Ioannem de Huerta vulgò, *Rey de los Saftres*, qui, cum corripere febre peracuta simpliciter, multum sudavit in secundo die, & quamvis levamen sensibiliter apparuit, no-

lui incaute fidere, quia clamitabat Hypoc. sequenti Consilio: *Perniciosa sine signis levantia, mortem indicant.* Parum duravit levamen; igitur altero die febris exacuit cum tali pernitie, quod æger in die septimo obit, tanquam in die propriæ terminationis cuiuscunque morbi peracuti simpliciter.

Sudor frigidus in acutis morbis apparens mortem significat propter caloris nativi extinctionem; si sequatur inflammationem internam, læthalis est; quia indicat ex vehementia inflammationis partem mortificari, & ideo Avic. in lib. 4. tract. 1. ita dixit: *Sudores frigidos, cum febris caliditate omninò malos esse.* Notatur, quod sudor frigidus in morbis acutis semper exitium significat, si adsit simul virium imbecilitas; sed si vires fuerint constantes, tunc indicat dubium esse prognosticum, & in hoc sensu tam respectu sudoris frigidi, quam aliorum simptomatum scripsit Hypoc. hunc Aphorism. *Acutorum morborum non omninò sunt certa prænuntiationes, ad salutem, vel ad mortem.* Inter sudores frigidos peximi sunt, qui circa colum, & caput erumpunt, quia semper mortem significant, & numquam longitudinem

nem morbi ; igitur observatur in moribundis.

Sudor diaphoreticus est satis periculosus ; quia sensibilibiter coliquatur corpus , & vires in ruinam vertuntur propter vehementem inflammationem internam , aut ob intensissimum calorem alicuius ardentis febris , & facile inducit debilitatem essentialem. Sudor syncopicus , qui fit à debilitate essentiali facultatis vitalis , semper indicat mortem esse in propinquo : Quia si procedit à nimia copia causæ morbificæ , vel à repentinis , & immodis evacuationibus , non significat tantum exitium ; quamvis semper est satis periculosus à quacumque causa proveniat. Circa prædictas duas species sudoris , memor esto de sequenti sententia aphoristica , quam in lib. 4. scripsit Hypoc. *Sudor multus calidus , vel frigidus semper fluens , frigidus magis , calidus verò minus morbum significat.*

Sudor simpthomaticus , qui in febribus continuis apparet , ut plurimum est læthalis ; præcipue , si multus fuerit , quia , quamvis minoretur portio humorum redundantium facillimè vitalis facultas extremè debilitatur. Si sudor simpthomaticus copiosus appareat in principio accessionis alicuius

febris tertianæ , vel circa invasionem paroxysmi est periculosus , & ut plurimum læthalis ; si eius impetus quam citissime non cohibeatur ; quia ab intenso calore præternaturali dissipatur natus calor , & vitales spiritus , cui dissipationi sequitur extremorum frigiditas , quæ satis exitialis est.

Paucus sudor in morbis acutis , si fuerit in die critico cum præcedentibus omnibus conditionibus ad optimam crifim tria significat , vel debilitatem facultatis expultricis , vel non sufficientem tenuitatem materiæ morbosæ , vel pororum cutaneorum obstructionem , & in hoc casu , si Medicus non rarefacit poros , & propinat remedium diaphoreticum , tunc in maius periculum migrat æger , quia materia morbosa revertitur versus aliquam principem partem , & excitat aliquod simpthoma læthale ; vel expellitur per inferiorem ventrem , quod est minus malum ; animadvertendum est , quod si à natura evacuatur per alvi fluxum , & tunc apparent aliquæ sudatiunculae , cum parvo , vel nullo levamine simpthomatum , quæ antea sequebantur febrem , ferè moritur æger.

Sudor nocturnus , & copiosus , qui in tempore somni accidit ;

dit, aq̃uacūq̃ue causa proveniat, dum non est manifesta, semper periculosus est, quia siccat, & attenuat corpus, illudque disponit ad hoc, ut inducatur atrophia, vel febre habituali corripiatur. Notare licet, quod talis sudor semper læthalis est in hæcticis, & phthificis.

CAPUT XXXII.

DE SIGNIS DIAGNOSTICIS, & prognosticis pulsus.

IN hoc principio pithagorico: *Superius inferius unum*, sumpsit fundamentum æqualitas pulsus, consentiens extremum unius instrumenti pulsus, cum extremo alterius instrumenti, hoc est, arteria cum sinistro ventriculo cordis, quod procedit à naturali tensione fibrarum prædicta instrumenta componentium, & dependet ex eo, quod à corde versus aortam effunditur sanguis cum debita proportione, ex aorta-que in reliquas arterias; ergo extremum unius instrumenti habet mutuam, & æqualem communicationem cum alio; ergo motus prædictorum instrumentorum est æqualis, quia eorum tensio naturalis est.

Tensio naturalis demonstratur ad clariorem intelligentiam

in figura I. tabulæ V. quam in III. corda cannabina, quæ existit inter duas columnas, assignat littera C. Ex hoc infertur, quod inæqualitas pulsus nascitur ex eo quod arteriæ recipient unice vice maiorem quantitatem sanguinis, & in alia minorem, ex quo sequitur earum fibras unica vice laxari, & in alia acquirere maiorem tensionem. Animadverto, ut legant Caput XII. Tract. II. Patholog. ubi clarissimè manet dictum, & demonstratum circa æqualitatem, & inæqualitatem pulsus.

Æqualis pulsus significat sanguinis massam in omni sua parte, quam cordis ventriculos continuo ingreditur, æqualiter esse rareficibilem in corde; insuper eam in nulla sua parte esse acriorem, debitam etiam dispositionem viarum tam in cerebro, quam nervis, pro descensu animalium spirituum in fibras cordis. Ex hoc infertur, pulsum æqualem esse bonum, & indicem constantiae virium, salutis, & temperiei totius corporis propter consonantiam inter pulsus instrumenta, & sanguinem. Pulsus verò inæqualis contrarium indicat.

Advertendum est, quod inæqualitas pulsus potest esse naturalis; & idcirco licet attendere ad ætates, ne Practi-

can-

Cantes terreant ; cum aggregantur ad curationem ; ideò multum confert , ut Medici homines pulsant in naturali statu ad noscendas mutabilitates naturales pulsus ; verum si in tempore Galeni illi Medici Romani ita fecissent , minime circa intermitentiam naturalem pulsus aberrassent in illo ægroto , cuius historiam scripsit Magister Galenus in lib. de prænotione. Si est in senibus , experitur naturaliter varium , & mutabilem esse pulsum : in pueris etiam accidit ob diversas causas , vel quia laborant verminatione , vel quia se replent alimento ; vel quia abundant cruditatibus in ventriculo. Iam memor prædictum Magistrum lucem dedisse de assignata variatione pulsus , quando in cap. 3. lib. 3. de præfagat. ex pulsib. ita loquitur : *Ex multis cibis ingestis pulsus inequales , & inordinatos apparere , & ex cruditatibus in stomacho generatis.*

Alij sive adolescentes sint , sive iuvenes , & consistentes , naturaliter habent pulsum parvum ; alij etiam habent parvum , & languidum pulsum , & illi sunt qui à natura ventriculum debilem habent , & simul apparatus cruditatum. Ergo Medici , qui non agnoscunt tales variationes , & mu-

tabilitates pulsus , necessum est , ut in morboſo tempore fallantur , & fallant , dum veniat tempus præſagiendi.

Adhuc restat animadvertere cordatis Practicantibus , ut in præſagiendo minimam fallentiam non habeant ratione æqualitatis pulsus ; quia non solum decipi possunt ab inæqualitate , verumetiam ab æqualitate , cum æqualitas pulsus sit index virium constantiæ , ut antea dictum manet ; sed in promptu habere debent æqualitatem adiungi aliquibus differentijs pulsus , v. gr. parvo , debili , & maximè humili , seu molli , quia dum ita adiungitur , talis æqualitas est necessario læthalis ; statim consilium do Practicantibus , ut ex tali æqualitate salutem , seu securitatem minimè promittant , nec laudent talem pulsum æqualem , ne similes sint imperitis , quos fallit æqualitas ; vos verò cum isto consilio numquam promittebitis salutem , sed potius ægrotantis mortem , propter debilitatem essentialem facultatis vitalis.

Dissonantia principij Pithagorici attentè considerari debet , quæ consistit in duobus extremis tensionis , & laxitatis , quia sine ista consideratione species præternaturales pulsus tam simplices , quam

com-

compositæ, rite intelligi non possunt.

Hoc supposito dico, quod illa dissonantia est extrema tensio, vel laxitas, & quanto magis, vel minus recedant instrumenta pulsus à moderata, & consona tensione, tanta erit extrema tensio, vel laxitas, & tunc pulsus erit præternaturalis plus, minusve, sive recedat consona tensio versus extremam tensionem, vel versus extremam laxitatem.

Tensio dupliciter debet considerari, videlicet maior, & maxima, quæ demonstrantur in figura I. prædictæ tabulæ V. *Maior tensio*, quam moderata, & naturalis, observatur in II. chorda, cannabina, quam assignat littera B. Maxima tensio extremæ tensionis videtur in I. chorda, quam assignat littera A. Laxitas extrema tripliciter oportet concipi, videlicet parva, maior, & maxima: *parva laxitas* est, quando parum recedit à moderata, & consona tensione, ut observatur in IV. chorda, eamque assignat littera D. *Maior laxitas* vocatur, quando maior est recessus à prædicta tensione, ut observatur in V. chorda, quam assignat littera E. Maxima laxitas appellatur, dum maximus est recessus à tensione naturali, ut experitur in VI. chorda, & littera F. eam assignat.

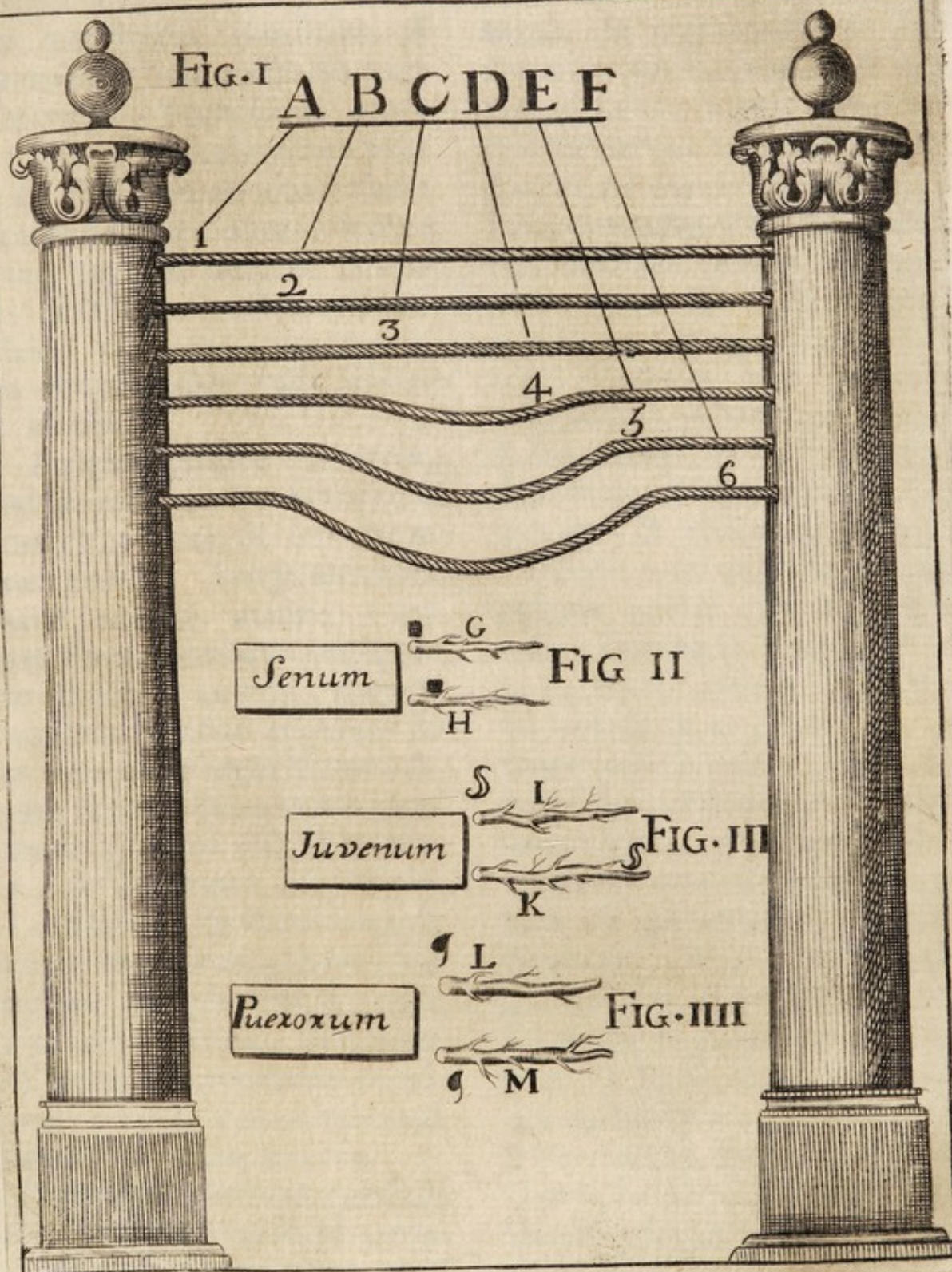
Insuper, ut melius mente concipiatur omne quod præscriptum manet, licet asserere, tantam esse signorum necessitatem, ut sine illis corruant omnino Medicinæ fundamenta: idcirco in materia tam difficili, ut pulsus est, porro indigent Practicantes, ad benè prælagiendum, in promptu habere duo signa patognomonica, per quæ veniant in cognitionem omnium differentiarum pulsus, dum procedunt à prædicta extrema tensione, vel à laxitate.

Duo signa Patognomonica sunt pulsus, *durus*, & *mollis*, quia arteriæ impetus observatur durus, quando tensio fibrarum cordis inditur in fibras nervosas longitudinales quartæ tunicæ arteriæ: tunc enim crispatur, seu durescit ipsa arteria, instar chordæ cannabinae; sicut impetus arteriæ percipitur mollis, si prædictæ fibræ quartæ tunicæ laxentur, & molliantur: pono exemplum in pulsu celeri ad efficiendam evidentem demonstrationem duorum signorum patognomonorum; igitur talis pulsus originem habet, tam à tensione prædictarum fibrarum, quam ab earum laxitate.

Dupliciter demonstrari debeo, videlicet à priori, & à posteriori; à priori, apparet in

Ioan:

ESTAMP. V

13038

13038

13038

13038

13038

13038

Ioanne celerrimus pulsus ; si à tensione oritur, tunc durities observatur in arteria , & si procedit à laxitate, tunc in arteria percipitur mollities. *A posteriori* fiat demonstratio cum experientia ; Franciscus mortuus fuit cum celerrimo pulsu, & si statim ab eius obitu extrahatur cor, eum invenietis tensum, & durum. Antonius obit cum pulsu molli, & si illicò post cor extrahatur, eum observabitis esse molle, seu laxum.

Animadvertere oportet, quod in maxima tensione non solum crispantur, & durescunt fibræ nerveæ longitudinales quartæ tunicæ arteriæ ; sed etiam fibræ annulares tertiæ tunicæ eiusdem arteriæ, taliter, ut resileant instar arcuum ; & tunc temporis representant figuram ferræ, quapropter percipimus pulsum esse simul durum, ac ferrinum, ut videtur in inflammationibus magnis partium membranarum, sed præcipuè in pleuritide ; quia illa maxima tensio, & crispatio fibrarum nervosarum membranæ pleuræ communicatur supradictis tunicis arteriæ.

Transeamus iam ad enodandas significationes differentiarum simplicium pulsus tam in sanis, quam in ægris. *Pulsus magnus* significat in sanis robur

virium, & fortitudinem facultatis vitalis ; tamenque perfectam salutem, & copiam caloris nativi, & vitalium spirituum. In ægrotantibus indicat redundantiam ignei, & præternaturalis caloris morbosque calidos, & inflammatorios. *Pulsus parvus* in sanis ostendit imbecilitatem vitalis facultatis, inopiam caloris, & spirituum vitalium, & corporis crafitiem. In ægrotis demonstrat morbum esse ortum ex frigidityte, præsertim, si adsit simul raritas, & tarditas ; etiam significat debilitatem virtutis vitalis, & virium languorem.

Pulsus celer in sanis ostendit caloris nativi redundantiam, robur facultatis vitalis, & tenuitatem spirituum. In ægrotis significat morbum esse ortum à causa calida, quod demonstratur à copia præternaturalis caloris, simulque ostendit necessitatem attrahendi aërem ad generandos spiritus. Notatur, quod pulsus celer plerumque adiunctus est pulsui magno. *Pulsus tardus* significat in sanis facultatis vitalis imbecilitatem, & diminutionem caloris nativi, & spirituum vitalium. In ægrotis ostendit morbos esse frigidos, & prostrationem virium ; & inevitabilem mortem si ei adiungatur languidus pulsus.

Pul-

Pulsus vehemens, seu *fortis* significat in sanis robur vitalis facultatis: in ægrotis verò pollicetur spem ianitatis. *Pulsus debilis*, seu *languidus* demonstrat debilitatem vitalis facultatis, & magnam resolutionem spirituum vitalium, & caloris nativi; & ideò perpetuò est suspectus talis pulsus. Notare licet, quod si cum inflatantibus, & corroborantibus remedijs instrumenta non adquirant fortitudinem aliquam, sed potius magis debilitentur ob maiorem laxitatem prædictarum fibrarum, tunc mors minimè evitari potest propter tantam perniciem coniunctam, & quia frigus possidet corpus cordis.

Pulsus durus in sanis significat duritiem arteriarum ortam ex laboribus, & nimis exercitijs. In ægrotis verò indicat morbos siccos, quæ siccitas semper est comes intemperiei calidæ. *Mollis pulsus* ostendit in sanis redundantiam humiditatis, vitam sedentariam, & magnum usum potus aquæ, & alimentorum nimis humidorum, & tamen copiosam humectationem arteriarum. In ægrotis verò significat morbum esse ab humiditate ortum, ideòque talis pulsus observatur in cachexia, hydrope, & in obstructionibus,

& tumoribus edematosis viscerum.

Pulsus creber, seu frequens in sanis significat redundantiam caloris nativi. In ægrotis demonstrat morbos calidos, & redundantiam vaporum fuliginosorum; indicat etiam magnam necessitatem attemperationis, & refrigerationis partium internarum. *Pulsus rarus* in sanis ostendit frigidam corporis complexionem. In ægrotis significat morbos ortos ex causa frigida; & si pulsui raro simul adiungantur parvus, & tardus, nunquam caret pernicio; tunc significat ingentem refrigerationem cordis; & extinctionem caloris nativi, ob idque Medicus mortem inevitabilem debet prædicere.

Accedamus iam ad explicandas significationes differentiarum compositarum pulsus, ut Practicantes ritè valeant prædicere. *Serrinus pulsus* significat inflammationem partium internarum, & præcipue nervosarum, & ideò aliqui asserunt non tantum significare duritiem instrumentorum, sed etiam inæqualem calorem arteriarum, qui quidem calor producit ab illa inæquali crispatione fibrarum nervosarum longitudinalium, & annularum quartæ, & tertiæ tunicæ arteriæ. Etiam pulsus serrans
in

in laboriosis morbis est signum perniciosum. Estque tamen summè periculosus in pleuritide, si adiungatur serranti pulsui frequentissimus pulsus, & ob id Magister Galenus docuit in lib. 4. de Præfagat. Ex pulsib. *Nullum pleuriticum cum tali pulsu servatum esse.*

Vermicularis pulsus indicat prostrationem virium vitalium, & disipationem spirituum; quia plerumque hic pulsus comitatur post vehementes evacuationes, cuiuscumque generis, ut alvi profluvium, aut sanguinis è naribus eruptionem, &c.

Pulsus formicans est periculosior vermiculante, & omnibus generibus pulsuuminæquale; quia ostendit extremam disipationem virium, & vitalis facultatis: sciantque Practicantes hunc pulsum esse certissimum significatorem mortis, nisi accidat in animi deliquio ex repentinis causis producto, ut repentinis, & copiosis evacuationibus; quia tunc emendari potest, suprimendo nimias evacuationes, & vires roborando.

Pulsus Martilinus, saltans, bis pulsans, seu dicrotus, significat inæqualem intemperiem cordis, etiamque monstrat adesse copiam vaporum fuligi-

nosorum putridorum, malignorumque, & ideo satis periculosus est, quia ut plurimum moritur æger, si febris fuerit maligna, ut aliquoties observavi.

Pulsus caprisans ostendit redundare fuliginosos vapores, & naturam eos desipare. Iste pulsus est signum salutare, nisi appareat in febrium malignarum principio universali, & iam ægro existente debili, quia tunc mortem significat, ex eo quod non solum à natura dissipantur prædicti vapores, sed etiam spiritus.

Palpitans, vel tremens pulsus, prænuntiat futuram syncope, & si perseveret, est index certissimus mortis, quia morte imminente cor paulatim destituitur viribus vitalibus; & ut istud verum sit, requiritur, quod cor proximus sit debilitati essentiali, vel iam adsit in actu propter venenosam, & malignam qualitatem: igitur dum à flatu producitur talis pulsus, non est absolute læthalis, quia ferè semper liberantur ægroti.

Undosus pulsus significat vitalem facultatem gravari à nimia humiditate, & solet esse nuntius sudoris venturi in febribus: notare oportet, quod si undosus pulsus post sudorem alteretur, promittit spem salutis.

tis ; si verò undosus mutetur post sudorem in vermicularem, est signum perniciosum ; quia imminet vitæ periculum , nisi vires vitales roborentur cum instaurantibus auxilijs.

Pulsus deficiens est valde exitialis, indexque mortis, quia arguit vires vitales esse superatas à morbo : Notatur , quod si talis pulsus appareat in principio universali, nullis evacuationibus præcedentibus, & adsit rubor faciei , tunc non ostendit tantum exitium; igitur procedit illa deficientia à multitudine materiæ morbosæ vitalem facultatem nimis gravantis, cuius periculum, quam promptissime auferri solet cum evacuatione conveniente ; sed præcipuè per venæ sectionem; quia ut plurimum nascitur ex plenitudine quoad vires.

Reciprocus pulsus , intercidens, seu intercurrents, est summè periculosus, quia ostendit resolutionem virium vitalium, ruinamque facultatis vitalis; animadvertere licet, quod si appareat talis pulsus, ubi nondum vires lapsæ sunt, non est tam exitiosus, quia spem salutis Practicantes habere possunt; igitur ostendit tunc causam eius esse copiam vitiosorum humorum, aut vaporum fuliginosorum adesse in arterijs, vel in cordis cavitatibus, quos

natura expellere conatur, & si ea per se expellere non potest, tunc ab illo gravamine, quam facile deoneratur natura facta venæ sectione ex basilica vena; cum facultas vitalis non sit per se imbecilla; sed potius abundantia humorum gravata.

Intermitens pulsus est periculosus, sed non indicat tantum exitium, ac pulsus deficiens, quia intermitens significat minorem postrationem facultatis vitalis : istud considerandum est maxima prudentia ; igitur debet intelligi de intermitenti pulsu, qui non transit ex intermissione duarum pulsationum, quia si transeat, est signum exitiale, quod ostendit mortem præsentem.

SCHOLIA.

Dignum considerationis est, ut Practicantes in promptu teneant notitiam specierum pulsuum morientium, quæ sunt quinque, videlicet *vermicularis, formicans, undosus, deficiens, & intermitens*; igitur ab eisdem causis penes magis, penes minus proveniunt, & non differunt, nisi motus extensione, & remissione: verum undosus pulsus inter moriendum, ut plurimum mutatur in vermiculantem, & vermiculans transit in formicantem;

tem; formicans verò mutatur in deficientem; quatenus ad pulsum intermittentem notare debeo, quod, ut certè Medicus valeat evidentè prædicere mortem, est necessum, ut intermittenti pulsui adiungatur parvus, & rarus pulsus.

Insuper notare oportet pulsum intermittentem non semper esse læthalem; quia in pueris, & senibus, sive febricitent sive non, evidenter, non possumus mortem prædicere, quia facilè à tali pulsu liberantur: in iuvenibus verò, & simul in adolescentibus, & consistentibus moneo, ut Practicantes mortem prænuntient, quia certè eveniet; verum ut prædictio non sit fallax, mone-re debeo, quod in omnibus ætatibus sine dubio mors sequitur intermittentem pulsum, dum intermitentia fiat à debilitate essentiali facultatis vitalis; hoc est, à maxima laxitate, aut tensione fibrarum nervearum quartæ tunicæ arteriæ, ut iam demonstravi in figura I. tabulæ V. in VI. chorda cannabina, quam assignat littera F. igitur in ictuum progressionem fibræ cordis iam laxæ adipiscuntur maiorem laxitatem, ita ut contrahi nequeant ad hoc, ut observetur illud principium pitagoricum *superius inferius unum*; tunc enim cor definit

introduce sanguinem in arterias; & idcirco necesse est, pulsum sistere, ac intermittere per illud intervallum temporis assignatum; & cognoscitur, quod à tali laxitate pendet, quia intermittenti præter parvitatem, & raritatem adiungitur pulsus mollis.

Extenditur etiam ad aliam causam eadem intermissio, videlicet ad tensionem maximam fibrarum, ut iam demonstravimus in I. chorda assignata per litteram A. in figur. I. prædictæ tabulæ; videlicet quando fibræ cordis tensæ valdè tendantur in ictuum progressionem; quia tunc ipsæ fibræ maximo opere tensæ non facilè torquentur, ut intrudatur sanguis in arterias; & ideo sanguis commoratur in corde, ob idque intermitit pulsus. Cognoscitur, quod talis intermitentia procedit à tensione prædictarum fibrarum in eo, quod præter parvitatem, & raritatem pulsui intermittenti associatur pulsus durus.

Memor esto dixisse iam à debilitate essentiali facultatis vitalis produci pulsum intermittentem, quia tunc in promptu habebam sequentia verba, quæ Magister Galenus in lib. 2. de Caus. puls. scripsit: *Porro non solum facultatis infirmitas inducit intermittentem pul-*

sum; sed & instrumentorum valida opilatio, aut compressio, & constrictio. Ex quibus verbis inferitur, quod in omnibus ætatibus potest talis pulsus carere periculo, tam in tempore salutis, quam in morbo; in tempore salutis verificatur, dum talis pulsus est naturalis, & si Medicus non agnoscit esse familiarem, & naturalem intermitentiam pulsus, quia in statu salubri non tetigit pulsus, præcise confunditur Medicus, & prædicat cum periculo fallendi, sicut confusi fuerunt illi Medici Romani in illo ægro tante, cuius pulsus erat intermitens in tempore sanitatis; & ideo culpabant malignitatem, cum non adesset talis malignitas; cuius Historiam refert Magister Galenus in lib. de Prænot.

Notandum est, quod si intermitens pulsus non fuerit naturalis, apparens in tempore morbi, potest sine dubio vacare periculo, siue ager corripiatur morbo chronico, aut acuto: *Chronico*, ut asthma, affectio hypocondriaca, hysterica passio, &c. In quibus morbis multoties absque periculo apparet intermitens pulsus, ut passim observatur propter flatum elevatum, qui instrumenta pulsifica vitiat, cum tali proportionem, ut producat intermitentia.

In *acuto* talis intermitentia observatur, quam frequenter in morbis acutis periculosis, ut in febribus putridis finochalibus, & inflammatorijs, in quibus ob plenitudinem quoad vasa, & quoad vires, producit talis intermitentia propter obstructionem, & compressionem. Etiam experitur in vehementibus inflammationibus internis, sed præcipue pulmonis, & pleuræ, ut accidit in forti pleuritide, ubi frequenter reperitur intermitens pulsus ob magnam tensionem, & crispationem pleuræ, quæ communicatur fibris nerveis longitudinalibus, & anularibus quartæ, & tertiæ tunicæ arteriæ: in hoc casu non est læthalis, quia facta sanguinis missione prædictæ fibræ laxantur, & intermitentia tunc aufertur; & si perseveret post venæ sectionem remissa inflammatione, Medicus iudicare debet, quod intermitentia est naturalis, vel læthalis: Naturalis, quando non adest alia causa à qua produci possit; læthalis dum adsunt graviora symptomata, vel maligna qualitas à qua dependet.

Insuper animum verto circa verissimam instructionem, ut Practicantes rectius iudicium ferant de pulsu singulorum temperamentorum, ætatum, sexuum, temporum anni,

ESTAMP. VI

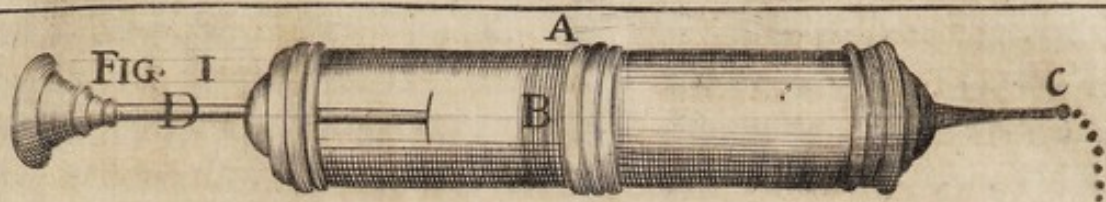
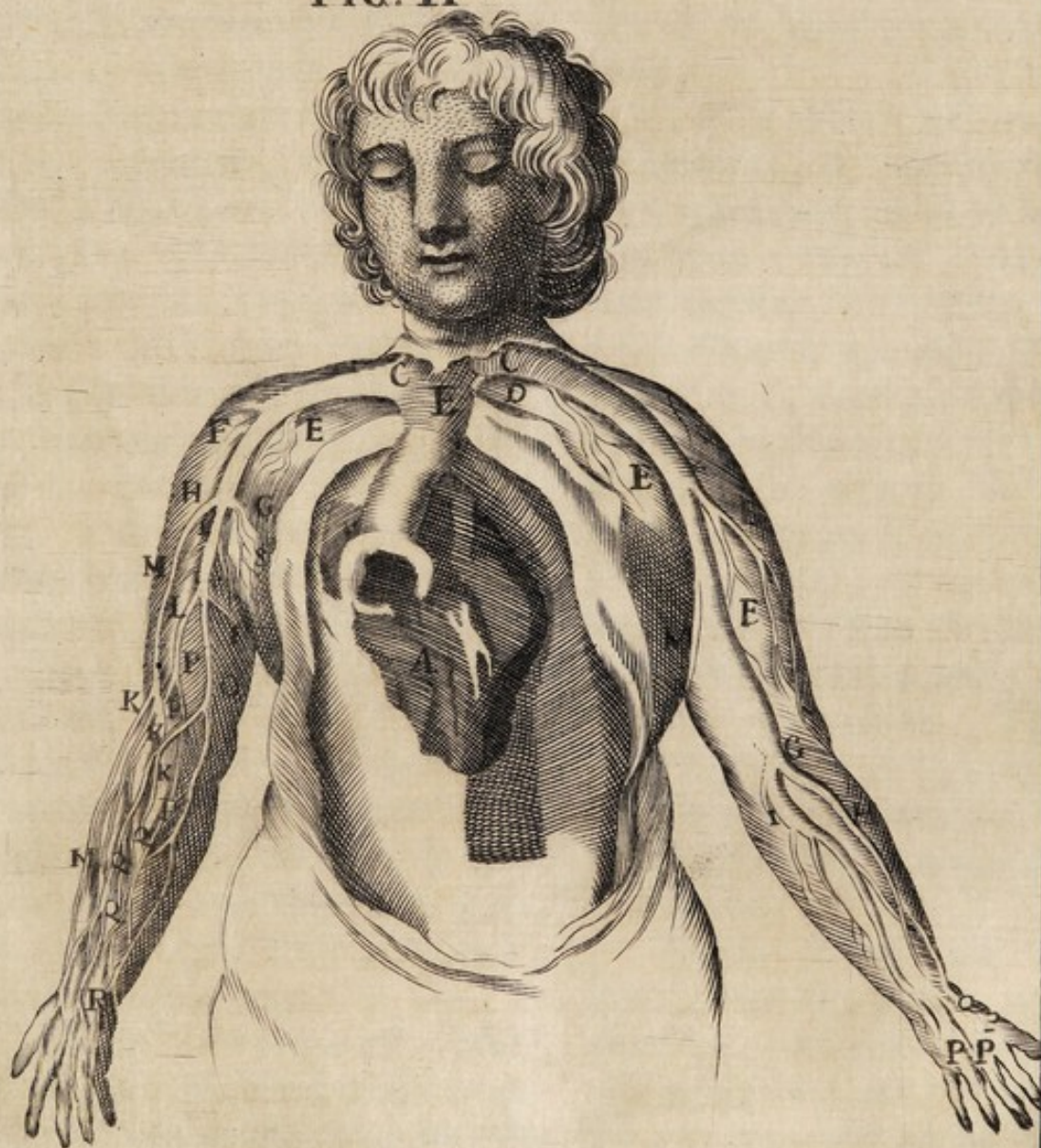

FIG. II

anni, somni, animique quorundam passionum. *Pulsus proprius temperamenti calidi* est magnus, & frequens, celeriter enim in illo sanguis in corde effervesceat, ac rarefcens adhuc validè excutitur in arterias, easque expandit in omnem dimensionem.

Pulsus proprius temperamenti frigidi est parvus, tardus, & debilis, quia contrarium accidit in sanguine, quatenus ad effervescentiam, ac rarefcen-
tiam, &c. quæ contingit in calido temperamento. *Pulsus proprius sicci temperamenti* est rarus, & duriusculus aliquando, utcumque magnus, si simul sit calidum temperamentum. *Pulsus proprius temperamenti humidi* est non nihil magnus, & rarus, sed mollis. Notatur, quod ex iam dictis facile est venire in cognitionem pulsum propriorum temperamentorum compositorum, v.g. calidi, & sicci, calidi, & humidi, &c. coniungendo pulsus, qui proprii sunt temperamentis simplicibus.

Pulsus puerorum est valdè creber, ac molliusculus, quia habent sanguinem tenuem, & cor tenellum. *Pulsus iuvenum*, & *virorum* est maximus, & vehementissimus. *Pulsus mulierum* est creber, mollis, subinde magnus, sed sæpius par-

vus, quia solent esse caloris debilioris, & obnubilati ab humiditatibus, ex quibus mulieres abundant. *Pulsus senum* est rarus, & debilis ob languorem caloris, quia in eis adest copiosum serum, seu aqua. Notatur, quod pulsus etiam est non nihil durus, quia senex in substantia sua sunt aridi.

Pulsus veris est magnus, vehemens, & moderatè creber, quia sanguis à hyeme prævia tum abundat, calorque mediocriter se habet. *Pulsus Aestatis* est frequens, non nihil magnus, & fortis, ex eo quod sanguis in illa alacrius rarefcatur, & calor sit maior. *Pulsus autumnii* est inconstans, & debilis, tum propter minorationem caloris, tum ob frequentem variationem aeris. *Pulsus hyemis* est parvus, debilior, & rarior; quia in hyeme ratione serositatis languet calor, & magis minoratur ab aere satis frigido.

Pulsus somni est languidior, rarior, minorque, quia tunc calor minor est; & quando dormiens incipit excitari à somno, augetur pulsus in illo, & est valdè inequalis, quia spiritus iam excitati interruptim quasi ex cerebro profiliunt in nervos cordis.

Pulsus iræ est magnus, fortis,

tis, & frequens, quia vehementer, & copiose spiritus deferuntur in cor. *Pulsus tristitia* est parvus, debilis, & rarus, quia spiritus languent in cerebro debiliter ex eo egrediuntur, & ita propelluntur in cor. *Pulsus letitia* est magnus, & fortis, sed moderate, & tamen æqualis, quia spiritus animales leniter, nec minus abundanter in cor deferuntur, eumque movent.

Pulsus proprius amoris, difficilius noscitur, compositus enim est ex pulsibus diversorum animi passionum amoris interludentium. Tamen peritus in praxi, & exercitio materiae pulsus posset dignoscere, utcumque amorem per pulsum, si deficientibus indiciis morbi, pulsus sit valde inæqualis, & inordinatus, quia in amante valde inconstanter solent moveri spiritus, tum in cerebro, tum extra illud, modò enim lætantur, modò tristantur, modò timent, modò benè sperant, &c.

Pro coronide huius capitis aliquas notas restat facere, ut Practicantes efficacius intelligant de ætatum pulsu. Prima nota stat in eo, quod in pueris magna est tam contractio, quam dilatatio, ut in fig. IIII. tabulæ V. demonstratur ex duabus arterijs, quas assignant

litteræ L.M. quia habent tantam necessitatem attrahendi aërem, quam expellendi excrementa fuliginosa; tum ob magnam copiam caloris nativi, tum, quia excrementis abundant, & ideò damnatur urina tenuis in pueris, tam in tempore salutis, quam in morbo, ob multas cruditates. Animadvertitur, quod in pueris sit etiam dilatatio, & contractio iuxta omnes dimensiones, ut observatur in duabus arterijs assignatis, quod demonstrant hæc duo signa ¶ ¶.

Secunda nota consistit in eo, quod contractio in juvenibus, & viribus minor est, & dilatatio maior, ut constat ex fig. III. prædictæ tabulæ, ubi demonstratur minor contractio ex minori arteria, quam assignat littera I. quæ est minor, quia juvenes naturaliter non abundant ex copia excrementorum, ut senes. Dilatatio verò maior est in juvenibus, ut demonstratur in arteria, quæ assignatur à littera K. quia necessitas attrahendi aërem ad attemperandum, & refrigerandum, est maior, quam expellendi excrementa. Licet animadvertere dilatationem, & contractionem in juvenibus fieri iuxta omnes dimensiones, ut in illis duabus arterijs hæc duo signa §§. demonstrant.

Ter-

Tertia nota dirigitur ad hoc, ut Practicantes sciam in senibus contractionem esse maiorem quam dilatationem, quia maior est necessitas expelendi excrementa humida, ex quibus senes abundant, ut demonstratur in fig. II. prædictæ tabulæ per arteriam quam assignat littera G. Dilatatio verò est minor, quia ob prædictam humiditatem fibræ nerveæ longitudinales quartæ tunicæ arteriæ sunt laxæ, ut videtur in arteria, quam assignat littera H. Porro oportet animadvertere, quod in senibus prædicta contractio fit iuxta omnes dimensiones, sed præcipuè iuxta longitudinem: dilatatio verò non iuxta omnes tres dimensiones, ut hæc duo signa ■■ demonstrant in duabus arterijs iam assignatis.

CAPUT XXXIII.

DE SIGNIS PROGNOSTICIS
respirationis.

Facilis respiratio in morbis acutis semper bona est, quia est indicium, sanguinem, & reliquos humores liberè moveri per vassa pulmonia. Huius veritatis exemplum inter alios morbos sit pleuritis, etiamque variolæ: in pleuri-

tide bona respiratio portendit semper felicem indicationem istius inflammationis, nisi adiungatur aliquod simpthoma perniciosum; & quo difficilior fuerit respiratio in pleuritide, tunc Practicantes in feliciorem eventum semper sperare debent; & ideò si æger pleuriticus cum tam difficili respiratione non potest in lecto decumbere, mors citò ventura indicatur, quamvis pulsus sit validus, & constans. In variolis, licet signa gravia appareant, parum interst, si respiratio optima fuerit, quia tunc rarò variolosi moriuntur existente tam optimo signo; igitur ex consensu Practicorum melioris notæ, nec diarrheæ, nec dysenteria sunt tam pernicioosa simpthomata, ut est respiratio difficilis, & præcipuè si de die in diem crescit difficultas respirandi, quia indicat totum pulmonem plenum esse variolis, & dum accedunt variolæ ad supurationem, tunc augetur difficultas respirandi, quia pulmo inflammatur; & si tunc adiungitur vox rauca, difficultati spirandi significatur mors in propinquo.

Supponendo omnem difficultatem respirandi esse terrificam in omnibus acutis morbis, siue simplex sit, siue composita, si non procedat ex per-

perturbatione, quæ debet præcedere, dum crisis in propinquo est, transeamus iam ad specificandas significationes differentiarum compositarum difficilis respirationis. *Respiratio magna velox* significat adesse in corpore magnam copiam fuliginosorum excrementorum, & facultatem esse integram viribus, nullumque organum respirationis esse inflammatum, ut frequenter fit in paraphrenitide, seu delirio febribus ardentibus superveniente.

Respiratio parva, & velox, indicat esse coacerbatum excrementum fumosum, tamenque dolere aliquam partem earum, quæ moventur ad respirationem constituendam. *Respiratio parva, & tarda* ostendit dolere aliquam partem thoracem moventem; & si tali respirationi associantur gravia symptomata periculosa, mortem indicat.

Respiratio magna, & frequens, significat aliquod instrumentum respirationis pati inflammationem, aut dolorem. *Respiratio magna, & rara*, ut plurimum significat delirium, & idcirco in phreniticis observamus talem respirationem: dixi, ut plurimum, quia quamvis talis respiratio sit proprium signum delirii, meo iudicio

non est inseparabile, quia ægrotautes possunt ita respirare propter alias causas, videlicet, propter dolorem, vel propter virium imbecilitatem.

Respiratio parva, & frequens, indicat adesse dolorem, vel inflammationem supra septum transversum, ostenditque aliquam partem principem maxime lædi, aut dolore, aut inflammatione, aut ambobus simul. *Respiratio scænenata, seu frigida*, est exitialissima, quæ in proximè moribundis observatur propter extinctionem caloris nativi, & vitalium spirituum, ut Magnus Hypoc. in lib. prognost. ita loquitur: *Qui verò frigidus expiratur de naso, & ore exitialis iam est, & significat emortuam facultatem, seu calorem extinctum.*

Respiratio stertorosa in morbis acutis semper læthalis est, nisi æger patiat morbum habitualement, ut *Asthma Apnea*, in qua habitualiter respirat difficile, sed cum stertore, & sibilo, & tandem vivit aliquos annos. Læthalis est in acutis morbis, & ideò ante mortem per diem, aut plus talis stertor auditur, & indicat planè extinctam esse facultatem, taliter ut non valeat à faucibus expellere excrementa per sputum. Licet notare, quod

quod prædictus stertor significat retentionem sputi, & ideo est signum læthale in omnibus morbis acutis pectoris, ut in pleuritide, in peripneumonia, tandemque per istam respirationem agnoscimus iam phthisicos morti esse propinquos.

Pro calce huius capituli animadvertere oportet, ut Practicantes non obliviscantur de respiratione deficiente, quia multum iuvat, tam ad pressagiendum, quam ad curandum in aliquibus morbis. *Respiratio deficiens* est, quando æger nullo modo videtur respirare, tunc deficiente respiratione, deficit etiam pulsus, & absunt omnia signa vitalitatis, ut apparet in syncope perfecto fortiori, in hysterica affectione; & in gradu intensiori apoplexiæ fortis, in quibus morbis ad hoc ut ritè sepeliantur corpora, in dubium vertuntur Medici, utrum deficiente respiratione, possint vivere ægrotantes, & inter omnes opiniones, magis commoda est illa, quæ asserit esse impossibile animal vivere, & non respirare, naturaliter loquendo; istud verisimum est, si de evidenti deficiente respiratione intelligitur, & idcirco Magister Galenus in lib. 5. de loc. affect. ita fatus fuit: *At verò, si cor res-*

piratione privetur, animal illico perire necesse est: quia potest esse talis deficientia apparens tantum, & quoad Medicos, & omnes adstantes nullo modo percipi respiratio; & idcirco, quia non percipiunt respirationem in apoplecticis, in hystericis, & syncopiticis, eos aliquoties adhuc viventes sepeliunt; ut constat ex plurimis historiis, quæ passim inveniuntur in non paucis auctoribus tam priscis, quam neotericis: ergo si ita est, procomperito habere debemus, quod homo naturaliter vivere non potest, deficiente respiratione: ergo, quia potest vivere, quamvis Medici, & adstantes inadvertant respirare, quia vel respiratio est tam languida, ut sensibus Medicorum nullo modo percipiatur, vel saltè aërem sua sponte posse ingredi, & egredi in pulmones, quod sufficit, ut tales ægroti vivant, & conservetur calor nativus, qui languidus est; & adhuc sint capaces remedij, quando iam ab omnibus inter mortuos numerantur.

(S) (S) (S)

Ee

CA.

CAPUT XXXIV.

DE SIGNIS DIAGNOSTICIS, & prognosticis Urinae.

Quia multa signa diagnostica ex quibus dignoscuntur urinae species sunt manifesta, seu manifestè inferuntur ex capite XIV. tract. 2. Pathologiae non licet repetere, sed tantum necessaria praenuntiare. Signa, quae significant urinam esse integrè naturalem sunt tria, videlicet substantia mediocris, color palidus, rufus, aut flabvus, & verum sedimentum. Verum etiam Practicantes scire debent urinam dari mediam inter naturalem, & praeternaturalem, hoc est, quod partim sit naturalis, & partim praeter naturam, v. gr. dum substantia, & color urinae sunt naturales, & non apparet sedimentum, vel si apparet nihil aliud est, quam succus crudus, aut mucosus, seu sabulosus &c. nam substantia mediocris, seu moderata ostendit exquisitas concoctiones, tum ventriculi, & tum vasorum sanguineorum, simulque significat benignitatem humorum, & salubritatem totius corporis,

In praedicto capite tractatus pathologiae assignavi tres co-

lores naturales urinae, ex quibus accipiuntur tres species urinae naturalis, scilicet *palida*, *rufa*, & *flava*, omnesque solum differunt iuxta maiorem, vel minorem portionem feri, vel bilis, quae in eo dilluitur: ergo tres species urinae sunt bonae, quia significant inter se maiorem, vel minorem coctionem, & maiorem, vel minorem benignitatem humorum; & ideò habeant in promptu Practicantes, *urinam palidam* significare coctionem incipientem; *rufam*, ostendere coctionem mediam, *flavamque* indicare coctionem iam factam; sed hoc debet intelligi in temporibus morborum.

Urina palida, seu *spicea* frequenter apparet in augmento universali morbi salubris, quae demonstrat coctionem incoactam, seu in fieri materiae morbo sae. *Palida quae nonnihil turbida est* significat aliquam frigiditatem ventriculi, & debilitatem facultatis concoctricis. *Palida tenuis*, & *per pauca* indicat adesse in vasis sanguiferis copiam pituitae serosae. *Palida valde spumosa* significat flatum, rugitum, & tormina ventris.

Si *urina palida* sequatur aquosam urinam, existente delirio bona est, quia significat bilem descendere versus inferiora. Si sequatur tenuitatem, & aquosita-

tatem urinæ in cloriticis, & in alijs morbis ab obstructione pendentibus promittit sanitatē, quia ostendit deobstructionem viarum, per quas iam liberè descendit aliqua porciuncula bilis.

Rufa seu citrina urina, melior est, quam palida, quia significat facultatem concoquentem esse magis robustiorem, morbum esse in principio particulari, vel in augmento status universalis; etiamque materiam morbosam esse medio-criter coctam. Notatur, quod hæc urina rufa est quæ ab aliquibus appellatur remissè aurea, quia in colore auro communi assimilatur.

Flava urina, seu *intensè aurea*, vel *remissè crocea* saluberrima est; igitur in sanis ostendit omnes coctiones esse inculpata; in ægrotis significat morbum esse in principio declinationis status universalis, vel circa illud; etiam indicat materiam morbificam esse perfectè coctam, & naturam esse victoriosam supra morbum, & iam proximam, ut eius fortitudine, adminiculationeque faciat declinare morbum declinatione vniuersali.

Antea dictum est, ut perfectè naturalis sit urina requiritur, quod præter substantiam, & colorem naturalem, eius sedimentum sit verum,

quia ita significat victoriam naturæ supra causam morbificam, & eius perfectam coctionem; denique in morbis in quibus tale sedimentum apparet omnino est signum salutare; igitur perfectæ coctiones manifestantur in urinis per verum sedimentum.

Prædictæ doctrinæ minimè opponitur opinio eorum asserentium non esse præcisse verum sedimentum ad cognoscendam perfectam coctionem, & salutis securitatem, cum sufficiens sit apendiculum, seu suspensum naturale, ut constat ex lib. 4. de vict. rat. in acut. iuxta Galenum: Negare non possum, quod Magister Galenus in lib. citat. asserit quod eneorema, seu apendiculum cum naturale sit, sufficiens est ad hoc, ut habeamus spem salutis; verumtamen docet, ut urina optima sit, quod in ea adsit verum sedimentum iam assignatum, est littera textus prædicti Magistri: *Sed ma igitur urina est, quæ albam, & levem habet subsidentiam, neque tamen ad spem salutis semper apparere exposulabis, cum eneorema medio vase innatans sit cum naturali, tum colore, tum substantia commodum videris, sat tibi erit.*

Insuper ex præscripta doctrina Galeni infertur mentem

eius non fuisse antepone-
re, neque conferre eneorema sub-
sidentiae, seu verò sedimento;
quia agnovit optimam esse uri-
nam cum tali sedimento, &
ostendere aliquid amplius,
quam spem salutis. Certissi-
mum est satis esse Practican-
tibus: quod videant in urina
suspensionem naturalem, tum
in colore, tum in substantia
ad hoc, ut valeant prædicere
spem salutis in ægrotante, sed
satis non est, ut prælagiant
tam proximam spem salutis,
ut indicat vera subsidentia al-
ba, & levis, quæ in optima
urina apparet; igitur signifi-
cat perfectam coctionem ma-
teriæ morbosæ, quam non in-
dicat eneorema, sed tantum
mediocrem coctionem, sicut
nubecula naturalis ostendit
concoctionem incipientem.

Parvi momenti non est ani-
madvertere, quod melius est, ut
appareat eneorema, seu sus-
pensionis naturalis in urina,
quod prædicat mortem, quam
quod urina non habeat verum
sedimentum, quia melior est
habere indicium imperfectæ
coctionis, quam indicium per-
fectæ cruditatis: igitur talis
urina sine eneoremate, & sine
sedimento perpetuò in morbis
est mala; quia præter cruditatem
prædicat mortem, aut longi-
tudinem morbi: Mortem in-
dicat, si facultas vitalis fue-

rit debilis, & adsit inopia ca-
loris nativi; si verò vires va-
lentes sint, indicat morbum
esse cronicum, quod iam meus
Magister Galenus in lib. 4.
aphor. doctissime docuit: *Mor-
bum fore longum ostendunt urinae,
quæ non resident, si vires ad-
fuerint, si debilitas adsit, ægri
mortem prænuntiant.* Animad-
vertere debeo ne Practicantes
in prognosticando fallant; quod
certissima est sententia Gale-
ni circa morbum longum, ni-
si adiungatur aliquod simptho-
ma ex gravioribus, quæ, licet
vires sint constantes, celeriter
eas in ruinam ducunt, & tunc
æger brevissime obit.

Sciant Practicantes, quod
non nullæ conditiones requi-
runtur ad hoc ut noscatur ve-
rum sedimentum, quæ sunt
quinque, videlicet: *Album,
leve, unitum, non prorsus in-
cumbens infundo matulae, &
equale.* Nam istæ conditiones
ostendunt generalem indica-
tionem sedimenti saluberrimi,
& ideo dum tale verum sedi-
mentum apparet in morbis, os-
tendit easdem bonitates, quas
in sanis significat, dumtaxat
copiam nativi caloris, æqua-
lem temperiem corporis, per-
fectam concoctionem alimenti,
& exquisitam sanitatem; & si
in morbis, non tam exquisitè
in actu ostendit prædictas bo-
nitas.

nitates, ac in sanis; ad minus cum maxima approximatione indicat ad hoc, ut natura consequatur in actu, quam citissime, tales bonitates cum debita proportionem.

Prima conditio veri sedimenti est, quod sit *album*, sed albedini semper adiungi debet levitas: ergo si simul sedimentum non fuerit album, & *leve*, quæ est secunda conditio, minimè erit verum; quia ratione albedinis convenit cum varijs differentijs præternaturalis sedimenti, v. g. cum sedimento mucoso, crudo, purulentoque, quæ sedimenta non facile dimoventur à fundo matulæ, neque ascendunt, ut accidit in vero sedimento, quod à levissima motione statim dimovetur, & tendit versus partem superiorem urinæ, & à minima quiete matulæ eadem facilitate petit fundum.

Tertia conditio est, quod sit *unitum*, quia si est divulsum, & non cohærens, significat non esse perfectè factam coctionem, quæ impeditur vel à flatu in corpore redundante, vel ab aliqua portiuncula succi crudi, qui intendens mixtionem cum vero sedimento, cum non possit uniri cum eo, tunc causat divulsionem. Licet animadvertere Practicantibus, quod ignoscant, quando sedi-

mentum sit divulsum propter flatum, vel ob succum crudum: si producitur à flatu, noscitur in eo, quod in urina apparet aliqua spuma alba; & si talis spuma non adfuerit, tunc facile in cognitionem venient, agitando urinam, ut sedimentum denuò diluatur in serosa substantia; tunc enim observatur, quod substantia urinæ perseverat in ipsa moderatione, seu mediocritate naturali: Verum si divulsio dependet à commixtione prædicti succi crudi, post agitationem apparet substantia urinæ cum maiori crassitie, quam antea habebat.

Quarta conditio est, ut sedimentum non sit *prorsus incumbens in fundo matulæ*, sed requiritur, ut verum sit, quod pyramidaliter à fundo matulæ sursum elevetur, quia dum sedimentum non est verum, sed potius succus crudus, tunc efficit contrariam figuram pyramidalem.

Conditio quinta, ut sedimentum sit verum, est, quod *equale* sit, hoc est, quod in quacunque hora appareat in urina, sive inspicatur manè, sive vespere, sive nocte, &c. sed si intermittat, tunc non est verum, neque fidissimum sedimentum, ad hoc, ut Practicantes valeant prædicere quidquid ostendit saluberrimum sedi-

sedimentum; quia tunc significat minorem securitatem, & acutum morbum esse mutatum in chronicum: iam memor circa istud sequentium verborum, quæ Hypoc. in lib. prognost. scripsit: *Urina optima est, si candidum sedimentum fuerit leveque, & æquale per omne tempus, donec morbus iudicetur, securitatem enim, & ferè morbum esse brevem significat; si verò intermittit, atque interdum puram emittit urinam, interdum subsidet album; ac leve, morbus diuturnior est, & minus securus est.*

Insuper advertere oportet, quod ex inæqualitate, seu intermitentia prædicti sedimenti nō desunt aliqui ex nostra Schola Salmantina, qui asseruissent dari urinam intermitentem, seu alternativam; illorum unus, quem audiavi in vespertina Cathedra, fuit Doct. Fulgentius à Venavente, è cubiculo Ratiſalis in ur̃is; quæ quidam urina intermitens indicat minorem securitatem, quia si dum apparet, ostendit coctionem, tamen dum intermittit significat cruditatem alterius partis materiæ; ut iam Magister Galenus in lib. I. de Morb. vulgarib. doctissimè exaravit, ita loquendo: *Urinæ cruditas, & concoctio alternantes, aliquos indicabant humorum*

concoqui, aliquos permanere crudos. Est minus secura talis alternativa urina, quia licet morbus, dum apparet sedimentum, ad sanitatem spectet, ratione coctionis ab illo indicatæ; tamen propter reliquos humores, qui sunt in cruditate, possunt supervenire gravia symptomata, quæ de medio tolant ægrotantem.

Notare debeo unum magnæ considerationis, ut Practicantes valeant rectè curare, dum videant præscriptam urinam intermitentem, & est assignare significationes urinæ prædictæ; sunt tres, quas ostendit, videlicet humores esse partim concoctos, & partim crudos; morbum esse chronicum, & eius accessiones esse erraticas: Ista doctrina non tam nuda est, quod non cooperiatur cum palio plurium Auctorum melioris notæ, & inter illos satis est Christophorus de Vega, qui in comment. prognost. ita animadvertit: *Ecce tria, quæ significantur ex hac intermittenti urina, morbi longitudo, errantes accessiones, & humores, quorum quidam sunt cocti, quidam crudi, & in summa æthereogenei.* Ergo Practicantes valebunt rectè curare, quia talis urina alternativa est indicans, ut exhibeatur medicamentum purgans; igitur post ex-

pur-

purgationem sine dubio natura potest celerius sanitatem amissam recuperare.

Explicatis iam quinque conditionibus veri, saluberrimique sedimenti, & simul attentis his verbis Galeni, quæ in lib. 1. de Crisib. refert ad nostrum intentum: *Urina, quæ benè colorata est, & albam, & levem, & æqualem habet subsidentiam, coctionis est signum.* Licet considerare talem urinam naturalem aliquoties apparere in principio universali putridarum febrium, tandēque malignarum cum putrescentia; tunc enim causa febris non continetur intra venas, sed potius in prima regione, ubi putrescit, quia si adesset intra venas, nullo modo in tali tempore, cum sit cruditatis tempus, potest apparere urina corpori sano simillima, sed potius cruda, propter imbecilitatem secundæ regionis, & idcirco meus Magister Galenus in lib. 1. iam citat. de Crisib. ita docuit: *Urina quæ sanis similes sunt, venosum instrumentorum genus satis robustum esse demonstrant; quæ verò crudiores sunt, eiusdem imbecilitatem significant.*

Urina tenuis instar aquæ limpidæ significat magnam cruditatem causæ morbificæ, & si in tenuitate perseveret, non so-

lum indicat cruditatem magnam, sed etiam extremam: talis urina cum dolore in aliquo viscere naturalis regionis significat obstructions; quæ dignoscuntur a dolore loci affecti, v. g. si dolor fuerit sub dextro hypochondrio, ostendit jecur esse obstructum: si sub sinistro lien, & si circa vertebrae lumborum renes esse obstructos significat. Si urina tenuis mingitur, statim ac bibitur, ut accidit in diabete, est pessima, quia indicat summam debilitatem facultatis retentricis, & fortitudinem expultricis. Si urina tenuis mingatur post aliquam evacuationem criticam, ostendit recidivam, & crisin non fuisse securam, seu perfectam propter reliquias materiæ morbosæ, crassæ, & crudæ. Animadvertitur, quod si in principio universali, vel in augmento repente appareat urina tenuis, ostendit raptum causæ morbificæ versus caput, unde sequi solet delirium, aut lætargus, &c.

Crassa urina semper significat cruditatem, sed non ortam ex imbecilitate caloris nativi, sicut tenuis; sed generatam ex redundantia crudorum humorum gravante calorem nativum. Urina, quæ mingitur crassa, crassaque perseverat, si adsit debilitas virium, merito præ-

prædicere debemus mortem ægrotantis, non tantum ratione crasitiei, quantum ratione debilitatis virium; quæ non possunt perdurare usque coquatur morbosa materia. Urina, quæ turbida mingitur, & postea clarescit, indicat, quod calor naturalis concoquere incipit causam morbosam. Si in febribus fortibus, hoc est, in earum principiis mingatur urina perturbata, significat adesse dolorem in capite, vel illum venturum, ut Hypoc. iam prædixit in Aphor. 70. lib. 4. *Quibus febricitantibus urinae sunt perturbatae, quales sunt jumentorum, ijs dolor capitis, vel adest, vel aderit.* Notare licet, quod non tantum indicat capitis dolorem, verum etiam potest prædicere mortem, aut longitudinem morbi: mortem ostendit, dum adest debilitas virium; morbi longitudinem, quando vires sunt constantes, ut in suo tempore valeant concoquere materiam morbificam.

Transeamus iam ad prædictiones quantitatis urinae, & ut maiori cura fiat, debemus attendere, an sit mediocris, multa, aut pauca: *Mediocris* quantitas dicitur, quæ proportionem respondet his, quæ ebibita sunt; regulare enim est, ut qui multum biberint, & humidioribus usi fuerint ali-

mentis, multam emingant urinam: ergo moderata urinae quantitas, salubritatem corporis ostendit. Si urina multa fiat, quia per crism humores expelluntur à natura per illam viam, tunc ostendit securitatem, & salutem ægrotantis. Si urina multa expellatur propter coliquationem membrorum, iudicat mortem, aut hecticam febrem venturam. Evacuatio multa urinae, si fuerit symptomatica, semper in acutis morbis timenda est. Notare licet, quod in pleuritide, & peripneumonia excretio copiosa urinae in die decretorio, præcedentibus signis, quæ debet sequi optima crisi, semper est bona, igitur cum ea à morte liberantur.

Urina pauca propter debilitatem facultatis expellentis significat ascitem venturam, aut tusim, & maximam difficultatem respirandi; & propter retentionem substantiæ serosæ, debemus timere suffocationem. Si pauca redditur urina, quia natura deponit serum per alvum, tunc indicat fluxum ventris secuturum.

Urina foetida, si magna quantitate mingatur, est bona, ut causa; & mala, ut signum: bona, quia natura robusta expellit, quod noxium est. Mala, quia semper significat esse

malignam putredinem in partibus internis, & in humoribus, à qua foetor oritur. Notatur, quod foetida urina in die critico apparens, & copiosè projiciatur, est bona, quia ostendit victoriam naturæ adversus morbum, & statim agro subcedit levamen. Animadvertere oportet, quod urina foetida in corporibus sanis semper est suspecta, quia solet esse præludium morborum putridorum, & malignorum, nisi talis foetor nascatur ex commistione rerum foetidarum, veluti sunt assa foetida, allium, castoreum, &c.

Urina flava, quæ prima ponitur ab Auctoribus inter urinas, quæ ratione coloris appellantur præternaturales, ad explicandas eius significationes, licet considerare, an sit remissè flava, an verò intensè flava. *Remissè flava*, seu *lateritia* significat unctionem bilis flavæ, & intensam caliditatem: si color flavus perseveret in febre acuta, ostendit grave periculum, sed si color aliquantulum remittatur, & simul adsit robur virium, tunc significat spem salutis. Si talis urina appareat in corpore sano, prædicit ægrotaturum esse febre ardente, aut tertiana; & ideo in febribus, in quibus adest fermentum tertianæ, ostenditur talis color

remissè flavus in urinâ, & simul in ea solet apparere contentum copiosum coloris lateritij. *Urina intensè flava*, seu *crocea* significat intemperiem calidam in corpore: tamen ostendere solet obstructionem viarum, per quas biliosus humor defertur à jecore in vesicam felleam, & ex ista per ductum coledocum ad intestinum duodenum, quod accidit in his, qui morbo regio corripuntur.

Urina alba apparens in principio morborum, indicat adesse magnam copiam humoris pituitosi, quæ puituita naturam gravat, & ideo intempestivè expellitur ab ipsa natura, unde semper Practicantes timere debent apoplexiam, læthargum, paralysem, aut convulsionem. Si in corpore sano appareat talis urina, significat redundare humorem pituitosum, & ægrotaturum aliquo morbo frigido, ut colica, catarrho, apoplexiâ, &c. Si in morbo non acuto multo tempore appareat urina alba, ostendit talem febrem converti in quartanam. Notatur, quod urina alba est salutaris, quando natura facit expulsionem criticam humoris crassi, & pituitosi per vias urinarias.

Urina lactea, quæ est species albæ urinæ, habet plures significationes, & ut istas ritè

intelligent Practicantes, attendere debent ad eius crassitiam, & ad eius tenuitatem: Si lactea urina fuerit crassa, ostendit tres res, videlicet redundantiam crassæ pituitæ in venis, aut magnam permixtionem substantiæ seminalis cum sero, aut permixtionem chili cum substantia aquea urinæ. Quando lactea fit propter permixtionem seminis, aut chili, & sine acutie morbi multo tempore mingitur, significat venturam atrophiam, & tabem maximam. Lactea crassa, quæ in pauca quantitate mingitur, indicat obstructionem meatus urinæ, productam à pituita mucosa. Lactea tenuis in pueris apparens, ostendit adesse calculum, vel dolores nephriticos. Si verò tenuis lactea in acutis febribus mingatur, minatur citam mortem, viribus fractis existentibus; si verò valentes sint, significat commutationē febris in pthisim.

Urina rubra non semper significat sanguinis abundantiam; quia potest mingi propter vitium peculiare renum, aut vesicæ, aut propter debilitatem facultatis retentricis, & idcirco periti Practicantes in promptu habere debent ista signa: Si rubedo urinæ similis est vino rubro, notat pletoram, & sanguinis ebullitionem. Si rubedo

provenit à renum exulceratione, tunc indicant grumi sanguinis, qui post refrigerationem in fundo matulæ conspiciuntur. Si rubedo similis fuerit sanguini diluto, & in fundo matulæ non subsideat, velut grumi, tunc ostendit eius causam esse imbecilitatem facultatis retentricis in renibus. Si rubedo urinæ fuerit instar boli armeni, indicat inflammationem jecoris, & febrem ardentem. Urina rubra instar lixivij perspicua in hydropse apparens, minatur mortem præsentem. Urina purpuracea crassa, quæ commota ostendit spumam croceam, est index icteritiæ flavæ. Si rubra urina fiat à sale, qui diluitur, cognoscitur in eo, quod commota urina, apparet spuma alba. Si verò rubedo nascatur à copiosa bilis, tunc post commotionem urinæ, apparebit spuma crocea.

Viridis urina inter pravas urinas enumeratur, & significat intensum calorem, & morbum perniciosum esse, quia ostendit adesse copiam bilis præsinæ, aut eruginosæ in jecore, & in ventriculo. Si urina viridis appareat præcedente urina rubra, mortem portendit. Si appareat in mulieribus, & in pueris, indicat venturam convulsionem propter caloris nativi

tivi extinctionem. Si in febribus conspiciatur urina viridis, significat calorem vitalem esse extinctum ab intenso præternaturali, & simul imminet mortem. Si in phrenitide mingatur viridis, semper est index mortis.

Livida urina in febribus acutis semper timenda est, quia ostendit adustionem humidi radicalis, & extinctionem nativi caloris, & vitalium spirituum. Si cum dolore dextri hypochondrij, aut sinistri appareat urina livida, ostendit tunc esse tumorem, & morbificationem in jecore, aut in liene. Si urina livida mingatur in phrenitide, & in palpitatione cordis, prædicat mortem esse præsentem. Si cum tumore ventris appareat, minatur hydropem; & si æger iam sit hydropicus, superveniente urina livida, tunc præsentem mortem significat.

Urina nigra, vel est pessima, & prava, vel est salutaris; si appareat in principiis, augmentis, & statibus febrium, significat calorem adurentem, & si præcedente urina rubra, aut livida in talibus febribus sequatur nigra urina, semper læthalis est. Si in febribus perniciosis, existente iam partium extremarum refrigeratione, superveniat urina nigra, exitiabilissima est. Si in tempore sani-

tatis mingatur urina nigra, significat generationem lapidis in renibus. Salutaris est urina nigra, quando in declinationibus febrium modo critico excernit natura per vias urinarias humores adustos. Notandum est, quod aliquando urina nigra periculo caret, quamvis excernatur in principiis, & augmentis morborum, videlicet dum fit propter repurgationem humorum, ut observatur in quartanis, in menstruis suppressis, in retentione puerperij, in spleneticis, in hypochondriacis, &c. Pro coronide urinae nigrae volo ostendere sequentes versiculos Docti Ægidij.

Nigrorem urinae faciens incommoda febris

Quartanam solvit: mortem portendit, & urit.

Si niger ad fundum residens se deprimat humor,

Matris purgatur multi sentina cruoris:

In febre, fert mortem, quæ nigra est paucula

Vesicae vitio renum profususque remotè.

Urina vinea, & urina passea habent easdem significationes, quæ indicant adesse inflammationem in aliquo viscere; etiam ostendunt febrem esse exurentem, & malignam

propter adustionem sanguinis, & bilis, quæ urinæ semper sunt timendæ, dum symptomaticè apparent in ardentissimis febribus, & inflammationibus internis; & si præcedente urina vinea, postea appareat viridis, mortem ostendit. Si urinam rubram sequatur passea, indicat maius periculum propter affationem, & conversionem sanguinis in bilem adustam. Si in urina passea, quæ statim à principio febris acutæ, postquam agitetur, conspiciatur spuma flava, notat adesse inflammationem jecoris, & icteritiam. Si urina passea, vel vinea mingantur postquam aliqua evacuatio sanguinea, aut biliosa fuerit suppressa, tunc non indicat tantum damnum. Si urina passea excernatur propter obstructionem venaarum, & vesicæ fœleæ, tunc significat morbum terminari in icterum, & ut hoc præsagium sit verum, duæ conditiones requiruntur: prima, quod absit adustio prædicta: secunda, quod post urinæ agitationem, inspicatur spuma crocea.

Urina pinguedinosa inter pravas ponitur ab Auctoribus, & significat vehementissimam ustionem coquantem, & consumentem pinguedinem, secundas humiditates, & etiam carnes, seu partes solidas. Nota-

tur, quod inter species urinæ pinguedinosæ, est periculosior illa, quæ tota est pinguedinosa; quia ostendit adesse in corpore vehementissimam ustionem. Urina pinguedinosa, quæ tantum oritur à renibus, est minus periculosa, quæ cognoscitur ex ardore, aut ex ardore, & dolore, qui in regione renum sentiuntur. Urina oleosa ferè idem prædicit, ac pinguedinosa, sed non est tam periculosa, quia vehementia caloris non est tam intensa, & morbus prorrogatur per plures dies, quam in pinguedinosa. Si urina oleosa appareat in quarto die primæ hebdomadæ acutæ febris, prædicit ægrum moriturum esse in septima die.

Circa nubeculam, & appendiculum asserere debeo, quod in statu naturali debent habere colorem album, citrinum, aut flavum; quia significant coctionem: ergo præter istos colores, quæcumque suspensiones sunt malæ, & præternaturales, sive nigre, sive virides sint; quia indicant cruditatem materiæ morbificæ, aut eius pravitatem, & malignitatem, vel extinctionem caloris nativi, & vitalium spirituum, unde mors prædicenda erit. Nubecula nigra indicat longas vigilias; & delirium venturum, si febris fuerit ardens, aut maligna.

ligna. Si in senibus appareat nubecula nigra in principio ardentis febris, læthalis est.

Quia in urina solet apparere spuma, animadvertere licet causas eius unas esse materiales, & alias efficientes: materiales sunt duæ, dumtaxat humor viscidus, & flatus: causæ efficientes sunt tres, scilicet motus, calor, & frigus. Si in urina adsit spuma alba, quæ post exactam urinæ refrigerationem perseverat, monstrat multam viscositatem, & humiditatem pituitæ, & eius agitationem, & concussionem à flatibus productam. Spuma multa innatans in urina, & perseverans, indicat plurimos flatus vagari in corpore, ventriculum, & intestina distendi; prænuntiatque ventris tormina secutura, & dolorem colicum excitari. Spuma nigra mala, & significat dominium humoris melancholici, & multam viscositatem illius. Rufa spuma, seu citrina in urina apparens, significat morbum regium, & magnam viscositatem humoris biliosi vesicam feleam obstruentis; etiamque obstructionem hepatis. Spuma livida, si cum febre acuta appareat, significat pulmonis obstructionem, & inflammationem, difficultatemque respirationis.

Sedimenta præternaturalia

plurima sunt, sed tantum referam aliqua magis communia, qualia sunt *furfuracea*, *squamosa*, *grumosa*, *farinacea*, seu *pultacea*, *orobea*, *filamentata*, *lacteæ*, *cineritia*, *purulenta*, *fabulosa*, seu *mucosa*, *arenulosaque*. *Sedimentum furfuraceum* dicitur, quando in urina apparent res quasi furfures; dum apparet absente febre, indicat vesicæ exulcerationem: si verò cum febre, ostendit consumptionem, marcoremque carnosarum partium. Si in vrina mulieris conspicitur tale sedimentum, significat uterum esse valdè debilem, & pituitosis vitiosisque humoribus scatentem.

Sedimentum squamosum appellatur, quando in urina apparent res, quasi squamæ; & tale sedimentum cum febre indicat hæcticam, & assumptionem partium solidarum totius corporis. Si verò sine febre excernatur talis materia squamosa, denotat vesicam urinæ scabie laborare: nam contingere potest, ut in tunica interiore vesicæ coligatur quædam materia acris, & salsa, quæ quasi scabiem efficit, non secus ac in cute exteriori; quare quemadmodum, si confricetur exterior cutis scabiosa, producit squamas, ita non mirum, si vesicæ scabiosæ idem accidat.

Sedimentum grumosum appellatur

latur, dum in urina conspicitur sanguis grumofus: si in urina sit sanguis grumofus graviter olens, dolore existente circa regionem hypogastricam, indicat sanguinē manare ex vesica urinæ. Si grumofus sanguis in fundo urinæ mulieris appareat, significat eam laborare menstruali fluxu. Si sanguis grumofus purus, nigricans, residens in fundo matulæ, est indicium, quod à renibus excernitur, sed simul eger sentit dolorem pungentem non vehementem in dorso, ubi renes sunt; & si dolor adsit in pectine, tunc testatur esse exulcerationem in musculis cervicis vesicæ urinariæ.

Sedimentum farinaceum, seu *pultaceum* nominatur, quod simile est polentis, seu pultibus: Si apparet cum febre, significat magnum fervorem, seu excessivum calorem, qui carnes coliquat, & humores incrassat; si vires fuissent debiles, mortem indicat; si verò sint valentes, ostendunt longitudinem morbi.

Sedimentum orobeum, est quando apparent materiæ similes legumini. Tale sedimentum in febribus indicat consumptionem totius corporis; si verò appareat sine febre, denotat renum coliquationem.

Sedimentum filamentatum dicitur dum in fundo matulæ resident quædam corpuscula al-

ba similia particulis filorum, quæ conspiciuntur post commotionem urinæ. Tale sedimentum significat seminis redundantiam, & dilatationem meatuum, vasorumque spermaticorum. Si appareat in urina mulieris, ostendit eam passam fuisse fluxum mensium albicantium. Si in urina virorum conspiciatur, prædicit adesse gonorrhæam virulentam in universali declinatione, & tunc adiungitur per intervala pruritus molestissimus in parte interiori membri virilis: Circa hoc est dignum animadversionis, quod si talis pruritus deficiat, sine dubio possumus prædicere virum passum fuisse prædictam gonorrhæam.

Sedimentum lacteum dicitur illud, quod habet colorem lacti similem, & significat agrum laborare illo morbo, qui vocatur tabes dorsalis, & in illo, qui tali morbo non corripitur, imminet extenuationem corporis; quia evacuatur pars spirituosa succi nutritivæ. Si in fundo matulæ fuerit tale sedimentum ipsum semen, sed spissum, & crassum, indicat resolutionem, seu laxitatem genitalium, quæ oritur ex nimia seminis redundantia, vel ex magna debilitate partium genitalium.

Sedimentum sabulosum, seu *Mucosum* est illud, quod assimi-

milatur substantiæ, que Hispanè vocatur *Mocos*, & indicat redundare intra venas humores crassos, etiamque adesse in prima regione magnam copiam cruditatum pituitosarum, etiãque inveniri tales humores viscidos, & mucilaginosos in renibus, & in alijs vijs urinæ. Tale sedimentum etiam prædicit generationem lapidum, & imminet aliquam repentinam urinæ suppressionem.

Sedimentum Arenulosum appellatur dum in fundo urinæ apparent arenulæ, quæ sunt rubræ, vel albæ: Rubræ, & duriusculæ ostendunt calculum renum, si adsit lumborum dolor. Albæ arenulæ, & duræ indicant diffuriam, & calculum vesicæ, si in pectine sentiatur dolor.

Sedimentum cinericium vocatur illa materia collecta in fundo matulæ, quæ cinerî persimilis est; & significat in venis redundare humorem melancholicum adustum. Si cum tali sedimento adsit dolor in sinistro hypocondrio, ostendit lienem pati obstructionem, ac tumorem. Si sentiatur dolor in partibus pudicis, tunc cinericium sedimentum, indicat suppressionem hemorrhoidum, aut esse in ano tumorem, qui ficus vocatur. Si in urina mulieris apparet tale sedimentum, prædicit pati fluorem, vel mensium cor-

ruptionem, vel suppressionem evacuationis menstrualis. Inter sedimenta præternaturalia, etiã numeratur *Purulentum sedimentum*, & est, quando in fundo matulæ conspicitur pus. Si purè album fuerit pus, indicat abscessum fuisse ruptum in renibus, in vesica, aut in alijs vijs, per quas transit urina, aut esse ulcus in aliqua parte ex iam dictis. Si apparet paucum pus tendens ad rubedinem, denotat ulcus renum. Si verò copiosum, & magnum excernatur cum magno foetore, prædicit ulcerationem vesicæ. Si cum tali sedimento adsit dolor in dextro hypocondrio, significat abscessum ruptum fuisse in hepate. Animadvertitur, quod per plures annos solet excerni tale sedimentum sine magno incommodo.

SCHOLIA.

A Nimadvertere oportet circa cognitionem urinarum quæ dependere possunt à bile, vel à sale; ut accidit in urina flavâ præternaturali, in vinea, &c. ne Practicantes confundantur: Si à bile procedunt, post agitationem urinæ, apparet spuma flavâ, & si dependet à sale, tunc post commotionem spuma conspicitur alba.

Circa præternaturale sedimentum notare debeo vnum mag-

magnæ considerationis ad vitandos aliquos errores, & est, quod inveniri solet quoddam sedimentum, quod appellatur *succus crudus* simile naturali sedimento, cum quo falli solent, quam facile aliqui Medici; verum distingui potest cum expressissimis notis: Prima est, quod succus crudus est gravis: Secunda, quod tale sedimentum est divulsum; & tertia, quod apparet in principio universali morbi. Significat enim cruditatem materiæ morbificæ, & in corpore adesse magnam sarcinam humorum crudorum, tamenque solet esse nuntius redundantia succorum crudorum in jecore liene, glandulis mesenterij, & in alijs partibus primæ regionis.

Insuper scire licet circa sedimentum arenulosum, quod aliquando arenulæ rubræ, & molles non rarò adherent parietibus matulæ, quæ nihil aliud sūt, quam concretiones salinæ, & videntur aliquoties in febricitantibus, quæ indicant magnum æstum, inflammabilitatemque in sanguine, & ideo debent ostendere, aut præter naturalem calorem jecoris, aut febrem esse ardentem. Si tales Arenulæ appareant absente febre, & sint perlucidæ instar glaciei, & mediocris magnitudinis, tunc denotant obstructionem lienis:

Si verò istæ arenulæ tali modo sunt constitutæ, sed valde exiguæ, indicant glandulas mesenterij, & alias conglovatas esse obstructas, aut aliter malè affectas. Arenæ rubræ, dispersæ per totam urinam usque ad superficiem, significant jecur esse obstructum.

Licet, præter dicta, aliquid amplius contemplare, ut rectius agnosci possint aliæ res, quæ solent indicari ab arenulis mollibus: si tales arenæ habeant colorem argenti, & dispersæ per totam urinam instar vitri minutissimè confracti, splendescantque, & quasi innatando in superficie urinæ, indicant adesse affectionem scorbuticam coniunctam cum multis symptomatibus, ut vertigine cordis palpitatione, &c. Verum etiam debemus notare arenas hærentes in superficie urinæ, indicare caput esse malè affectum. Si verò in medio urinæ hæreant, significant thoracem laborare; & si subsideant, adhæreantque fundo matulæ, ostendunt urgere morbum in abdomine. Tandem considerare oportet an tales arenæ significant adhæsse calculum, vel eius generationem, aut sint veræ concretiones salinæ, ne decipiantur Medici circa morborum curationem; istud distinguitur facillimè, si postquam tota urina fuerit

rit decantata, injiciatur in matula aqua limpida calida, tunc agitur, & si arenulae sunt concretiones salinae, dissolvuntur in aqua; si sunt arenae verae, non diluuntur, sed post agitationem petunt fundum, & subsident in fundo matulae.

Licet considerare octo conditiones, circa urinae collectionem; quia sunt multum necessariae, ne decipiatur iudicium; prima conditio est, quod tota urina simul est excipienda, & quidem à somno, ubi concoctio alimenti iam perfecte facta est, quod matutino tempore consuevit fieri. Secunda consistit in eo, quod matula sit munda, & tersa ex vitro albo, & perlucido conflata, referens figuram oblongam, vesicae urinariae formae similem, cuius fundum non debet esse planum, sed deorsum versus extumentem, similem cono.

Tertia conditio stat in eo, quod matula, in qua est excepta urina, cooperiatur omni cura, & collocetur in loco tepido, ad quem neque aeris frigiditas, nec ventorum flatus, nec radij solares pertingere queant. Conditio quarta est, ut ante inspectionem urinae transeat temporis spatium necessarium ad minus per unam, aut alteram horam; quia si antea commoveatur, recta con-

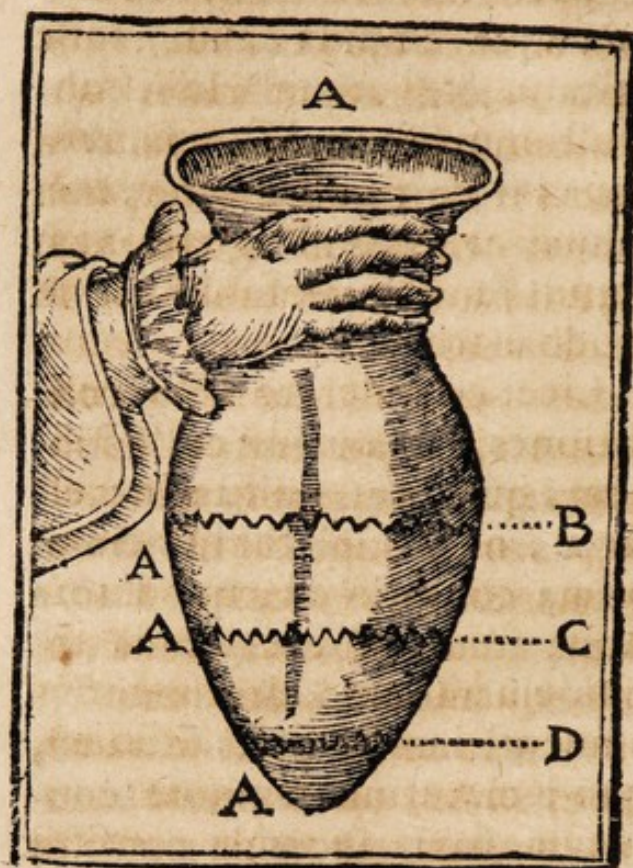
templatio urinae non potest fieri; igitur in tempore assignato possunt exacte contenta ad invicem separari, & foeculentiora subsidere. Quinta conditio dirigitur ad assignandum modum, per quem Medicus valeat iudicare urinam, quae sit conturbata; istud est, si urina intra praescriptum tempus ab insita qualitate turbetur, corrumpaturque, vel ab aliqua externa occasione; tunc matula cum urina imponi debet in aquam moderate calidam, & ibi maneat, donec recipiat propriam formam, & constitutionem, quam ipsa urina habebat ante eius conturbationem.

Sexta conditio, ut inspiciatur urina in loco claro, & perspicuo, qui neque obscuritate, neque nimio splendore visum decipiat, hoc est, in loco medio, qui commodus est, ut contenta manifeste videantur, quapropter quidam pannum nigrum, vel aliud simile ponere solent post vas. Septima conditio est, ut urina non excipiat post ingurgitationem vini meratoris, aut post assumptionem alicuius rei coloratae, veluti crocus, qui urinam flavo colore inficit, aut post assumptionem pharmacorum, in primis rhabarbari, vel casiae; mutant enim haec, & alterant, tum co-

lorem, tum substantiam urinæ, & fallacem reddunt iudicium, quia rhabarbarum inficit urinam flavo colore, casia fistula nigritia infuscat.

Conditio octava consistit in eo quod Medicus urinam contemplaturus ex opposita parte matulæ opponat palmam manus per spatium latitudinis palmæ, ut aeris radij lucidi in umbra manus colligantur, & in matula tanquam in speculo collecti exactius ostendant contenta in urina.

Advertendum est, ut Practicantes præter dictas condiciones antequam faciant iudicium urinæ, contemplent regiones urinæ, quæ dividi debent in tres. Quemadmodum universum corpus humanum divisum est in tres magnas capacitates, scilicet in caput, thoracem, & infimum ventrem; ita verò tota urina contenta in matula dividitur in tres regiones, respondentes tribus iam prædictis corporis capacitatibus, videlicet in superficiem, in mediam, & in infimam, quæ demonstrantur in sequenti figura.

AAAA assignant matulam, seu vas urinarium, in quo urina continetur. B, indicat superficiem, seu supremam regionem urinæ, quæ nubs appellatur, ex cuius constitutione deprehenduntur cerebri affectiones. C, assignat mediam regionem quæ, suspensum, seu œneorema nominatur, cuius constitutio, ut plurimum ostendit vitia partium, quæ in thorace continentur. D, indicat infimam regionem, quæ subsidentia, sedimentum, seu hypostasis vocatur, ex cuius consistentia, & forma conmostrantur morbi partium nutritioni corporis servientium, quæ in infimo ventre continentur.

Por-

Porro etiam à Medicis contemplari debet ad rectum iudicium, an urina sit viri, aut mulieris: Si urina sit viri noscitur in eo quod eius color semper extenditur ad aureum; substantia est purior, ac tenuior, & sedimentum levius conspicitur, quam mulieris. Urina mulieris in colore est palidior, quam urina viri, substantia eius est paulò crasior, & turbidior, quia mulieres magis abundant humoribus excrementitijs, quam viri; sedimentum verò copiusius, & albidius, conspicitur, quam in viro.

Quia mutatur urina per ætates, licet demonstrare, quæ necessaria sunt ad hoc, ut Practicantes per inspectionem urinæ agnoscant ætatem, cuius est talis urina, an sit infantis, pueri, &c. Verum per ætates mutatur urina colore, & substantia: nam quantum procedit ætas ad virilem ætatem, tantum intenditur urinæ color ab albo ad aureum, & diminuitur sedimentum, & quantum procedit ætas à virili ætate, usque ad senectutem, tantum enim remittitur ab aureo colore, & ad albedinem tendit.

Urina infantum refert albedinem feri lactis propter obtusionem caloris nativi, & copiam humiditatis. Puero-
rum urina est subaurea, & tur-

bida cum copioso sedimento. Urina juvenum, & ætate florentium est flava, instar auri purissimi, sedimentum est album leve, & æquale; quia in eis viget plurimus calor nativus. Senum urina est tenuis, & alba cum paucò sedimento propter imbecilitatem nativi caloris. Notare licet, quod prædictæ urinæ mutabilitates debent intelligi de tempore sanitatis.

Pro coronide huius capitis porro animadvertere convenit mutationes urinæ, quæ fiunt iuxta temperamenta, & humores: mutatur verò urina secundum temperamenta, seu qualitates excedentes in corpore, sicuti, & secundum naturam humoris redundantis in corpore; & ideo immoderata humiditas, & pituita abundans in corpore obtundit calorem nativum, & idcirco efficit urinam tenuem, & crudam. Caliditas, & bilis redundantia reddit urinam tenuem, cuius color est croceus, seu flavus. Siccitas verò urinam extenuat, & inducit in ea colorem fulgentem, & aureum. Melancholia, quæ frigida, & sicca est, urinam facit tenuem, & albam, quæ si urinæ commisceatur, tunc eam tingit colore fusco, aut nigro.

CAPUT XXXV.

DE SIGNIS ASTROLOGICIS,
 quæ in medicina necessaria sunt
 ad perfectam crisis intelli-
 gentiam.

EVidentissimum est augeri, & diminui humores iuxta Lunæ motum, & mutationem, cum universalis experientia luculenter textetur. Ergo nimirum asserere possum, quod ad morborum naturam, & eventus cognoscendos non parum Practicantibus prodest observatio motus, & mutationis Lunæ: igitur iuxta incrementum, & decrementum huius luminaris, ut clarissime demonstratur in figura II. tabulæ III. non tantum in corporibus animantium, sed & in stirpibus, & arboribus augentur, & minuuntur humores, & iuxta qualitatem signorum in quibus progreditur Luna, & iuxta planetarum naturam, Lunam irradiantium, humores quoque alterantur, nemoque inficias ire potest, quamvis astronomiæ maximus sit adversarius.

Iam dixi in capite XV. pathologiæ, quod causa efficiens externa crisis est motus, & influxus bonus, vel malus Astro-
 rum, sed præcipuè Lunæ, à qua

morborum acutorum motus reguntur. Nam Ptholomeus causas dierum criticorum refert ad motum Lunæ cum enim Luna sua insita virtute gubernet, ac moderetur in corporibus animantium; Sol verò suo calore spiritus vitales regat, in conjunctione, & oppositione, quadratoque aspectu horum duorum corporum cælestium variæ fiunt mutationes, & conturbationes humorum in nostris corporibus.

Ad rectam intelligentiam oportet scire signaturas, seu characteres, è quibus Astronomi utuntur ad significandos aspectus, & signa cælestia. Aspectus sunt septem, videlicet coniunctio, dodectilus, sextilis, quadratum, trinus, Quincunx, & oppositio, & demonstrantur in figura I. tabulæ III. Primus aspectus vocatur *Coniunctio*, & est quando duo Planetæ sunt in eodem gradu, in eodem signo, & in ipsa parte Zodiaci. Secundus dicitur *Dodectilus*, & est dum duo Planetæ inter se distant triginta gradus, hoc est, distantiam unius signi. Tertius appellatur *Sextilis*, & est quando duo Planetæ sexaginta gradus distant inter se. Quartus nominatur *Quadratum*, & est, quando duo Planetæ distant inter se nonaginta gradus, videlicet distantiam quatuor sig-
 no-

Notum. Quintus vocatur *Trius*, & est dum Planetæ duo inter se distant centum & viginti gradus. Sextus appellatur *Quincunx*, & est, quando duo Planetæ inter se distant centum & quinquaginta gradus. Septimus nominatur *Oppositio*, & dicitur talis, quando Planetæ duo distant inter se centum & octoginta gradus; ut de Luna, & Sole clarissimè fit demonstratio in figura II. præscriptæ tabulæ.

Insuper animadvertere oportet signa Zodiaci esse duodecim, & eorum characteres demonstratos esse in fig. I. tabulæ III. Primum signum vocatur *Aries* qui calidus, & siccus est. Secundum dicitur *Taurus*, qui est frigidus, & siccus. Tertium appellatur *Geminis*, qui calidus, & humidus est. Quartum vocatur *Cancer*, & est frigidus, & humidus. Quintum nominatur *Leo*, qui calidus, & siccus est. Sextum appellatur *Virgo*, quod signum est frigidum, & siccum. Septimum vocatur *Libra*, & istud signum est calidum, & humidum. Octavum dicitur *Scorpius*, qui est frigidus, & humidus. Nonum appellatur *Sagittarius*, qui calidus, & siccus est. Decimum nominatur *Capricornius*, qui est frigidus, & siccus. Undecimum dicitur

Aquarius, cuius temperamentum est calidum, & humidum. Duodecimum signum vocatur *Piscis*, cuius temperies est frigida, & humida.

Præter dicta oportet in promptu habere, quod facultas expultrix non in omnibus diebus expellit, quæ sibi molesta sunt, sed certis quibusdam diebus frequentius, & facilius expellere solet; id verò à motu Lunæ pendet, quæ varijs suis aspectibus has mutationes solet efficere: quia Luna, ut iam assertum est, maximum habet dominium in hæc inferiora, & in eis facit mutationes præcipuè in coniunctionibus, oppositionibus, & quadraturis, in quibus etiam crises contingere solent.

Si Luna habet dominium in humidis corporibus, non mirum est, quod eandem potestatem habeat in humores nostri corporis, ut eos valeat commovere certis diebus, & inde crisin excitare; sed autem maximè præstare solet in suis aspectibus, ad quorum rationem numerantur dies criticis prius enim aspectus à coniunctione est sextilis, seu exagonus sinister, qui in quarto die contingit. Secundus quadratus, seu tetragonus sinister contingit in die septimo. Tertius trigonus sinister appellatus accidit in die

die undecimo. Quartus, qui oppositus dicitur contingit in die decimoquarto. Quintus trigonus dexter in die decimosextimo accidit. Sextus tetragonus, seu quadratus dexter contingit in die vigesimo, aut vigesimo primo, ut aliqui asserunt. Septimus sextilis, seu exagonus dexter contingit in die vigesimoquarto. Octavus in coniunctione fit in die vigesimosextimo.

Insuper notare licet, quod motus dierum criticorum non tantum dependent ab aspectibus, quos Luna habet cum Sole, sed ab aspectibus quos Luna habet cum Signo Zodiaci, & loco Coeli, in quo erat in principio morbi, & sic si in septimo die morbi in quadrato aspectu Lunæ ad illum locum, & in decimo quarto est in oppositione, & sic de cæteris debet intelligi, ut demonstratur in figura II. tabulæ III. & in ista figura non solum demonstrantur aspectus, & Signa Cœlestia cum crisi- bus, diebus intercalariis, & indicativis; verum etiam totus globus terræ illuminatus, & non illuminatus: Littera C. indicat centrum terre. A. B. H. M. assignant totum globum terræ. Littera B. ostendit superficiem terræ, & B. C. demonstrant dimidium globum terræ luminatum. A. ostendit alteram dimidiam partem glo-

bi, qui tenebrosus est, quia non est illuminatus.

Notare oportet mensem per quem computatio dierum criticorum fieri debet: verum enim est, quod numerantur diversi menses, videlicet sinodicus, illuminationis, seu apparitionis, medicinalis, & periodicus: Mensis sinodicus est illud tempus, quod datur inter unā atque alteram coniunctionem Solis, & Lunæ, qui constat diebus 29. & horis 12. Mensis medicinalis, seu compositus est qui ex mense periodico, & ex mense illuminationis componitur. Mensis periodicus, seu peragrations est illud tempus, quo Luna totum Zodiacum peragrat, & ab uno puncto solet reddire ad idem, & componitur ex diebus 27. & horis 8. & quamvis verissimum sit, quod Luna habet maximam vim ad dies criticos constituendos, & ad crisin excitandam, nihilominus asserere debeo Lunam solam non esse sufficientem; igitur etiam necessarius est concursus naturæ, tanquam causa interna efficiens, quia si foret sufficiens prædictus Planeta, tunc omnes crises evenirent in eodem dierum numero.

Ad clariorem intelligentiam animadvertere licet motum Lunæ nunc tardio- rem, nunc velociorem esse, & prout velocior est,

est, crisis citius contingit, prout verò tardior, crisis tardius apparet; atque adeo non potest assignari certus numerus horarum, in quo crisis contingat; sed lata determinatione annotandi sunt dies septimus, decimus quartus, & vigesimus primus dumtaxat; quæ criticorum computatio fieri debet ab ipsa hora in qua patiens cœpit ægrotare, ab illa enim hora ad similem sequentis diei computatur primus dies, & sic consequenter numerare debemus reliquos dies, ut certo totum tempus morbi ab hora decubitus dividi possit in dies intercalares, indicativos, & criticos.

Ex iam prædictis facile possunt Practicantes intelligere assignatam figuram; sed quia anxie maximam claritatem amplector, sequentem animadversionem facio, ut amplius facilitetur: Si decubitus morbi fuerit dum Luna est in coniunctione in uno gradu Arietis, tunc dies intercalaris erit accedendo Luna ad gradum unum Tauri, & dum accedit ad unum gradum Geminis, erit dies indicativus, & accedendo ad unum gradum Cancræ, tunc prima crisis contingit: Dum Luna accedit ad unum gradum Leonis, erit intercalaris dies; & accedendo ad unum gradum Virginis, erit indicativus dies; & dum accedit

ad gradum primum Libræ, eveniet secunda crisis. Notandum est, quod si decubitus fuerit in secundo gradu Tauri, succedit dies intercalaris in secundo gradu Geminis, & indicativus in duobus gradibus Cancræ, & prima crisis accidit in duobus gradibus Leonis; & sic de alijs intelligi debet.

SCHOLIA.

Multa porrò omitto propter brevitatem huius operis; sed non omittere debeo brevissimam narrationem de eventibus morborum, iuxta Lunæ motum in duodecim signis Zodiaci; quia non parvæ utilitatis est iuxta mentem cordatorum medicorum cum hac venia initium dabo per Signum Arietis.

Si quis ægrotare cœperit, Luna existente in Ariete, & aspiciente Solem, vel Martem ex opposito, vel quadrato aspectu, aut si fuerit Luna eisdem coniuncta, morbus erit in capite ex præternaturali calore ortus cum febre ardente, & inflammatione præcordiorum, vehementi siti, & mentis alienatione, ac nisi per venæ sectionem, & alia pharmaca convenientia causa morbi auferatur, morietur ager, quando Luna pervenerit ad quadratum, aut ad signum

nam oppositum. At si Luna Saturno sit iuncta, vel Saturnus intueatur eam opposito, vel quadrato aspectu causa morbi erit aut refrigeratio cerebri, aut crassorum frigidorumque humorum in capite collectio, quam comittatur capitis gravitas, catarthus, tusses, febres lentæ, & sudores intempestivi, tunc imminet mortem ægrotantis.

Quicumque inciderit in morbum Luna Taurum peragran-
te, ut plurimum partes in collo contentæ huic afficiuntur, & si in morbi initio sit coniunctus Lunæ, vel eam aspiciat Mars quadrato, aut opposito aspectu, causa morbi erit sanguinis redundantia, & ebullitio, ex qua concitatur continua febris, corporis constipatio, & vigiliæ continuæ, cui nisi tempestivè ope medica occurratur, aut in quadrato opposito Signo Lunam benigni Planetæ feliciter intueantur, æger moritur ante oppositionem, aut novam conjunctionem Lunæ cum Sole.

Si æger decumbat Luna existente in Geminis, & ei sit coniuncta, vel eam feriat Mars aspectu opposito, aut quadrato, causa morbi erit effusio bilis rubræ, quam committatur febris tertiana, sitis vehemens, & vigiliæ; & si Luna non fuerit irradiata à benignis Planetis, cum pervenerit ad quadratum

locum, aut oppositum eius loco in quo fuit in initio morbi, moritur æger.

Si quis Luna progrediente in Cancro in morbum incidet, ei que adiunctus sit Mars, vel eam aspiciat ex opposito, aut quadrato, ostendit morbum ortum esse ex sanguinis ebullitione, assationeque, & ex effusione bilis flavæ, quam subsequuntur febris, & vomitus frequentes, & nisi in sequenti quadratura, aut oppositione, Luna illustretur à Planetis benignis, & removeatur causa morbi à certis præsidijs Medicis, necesse est ægrum succumbere.

Si in principio morbi Luna obtineat signum Leonis, & Martem sibi habeat adiunctum, vel ex opposito, aut quadrato ea irradiata fuerit, origo morbi erit inflammatio sanguinis, & æger molestabitur febre continua, & periculosa, ciborum fastidio, & alvi fluxu; & si simul Lunæ iungatur, aut ei opponatur, tunc exardescunt cor, & jecur, et excitant cruciatus capitis, & in sequenti oppositione, aut quadratura si Luna à benignis Planetis destituatur, morietur ægrotus.

Si decumbat aliquis, vel incipiat ægrotare dum Luna est in Virgine, & Mars ei coniunctus, vel eam intueatur aspectu opposito, aut quadrato, tunc æger laborabit alvi fluxu, aut
in-

intestinorum exulceratione, & appetentiam habebit enervatam; in opposito signo si Planetæ maligni aspexerint Lunam, eius vita periclitabitur; benignis autem Planetis eam intuentibus, tandem periclitatus liberabitur.

Ubi in signo Libræ Luna est constituta in ægritudinis principio, & Mars ei copuletur, aut ex opposito quadrato signo eam intuetur, tunc morbus habebit ortum ex sanguinis ebullitione, & molestabitur febre intensa, ac continua, adsuntque vigiliæ, & nisi sanguinis detractio, & applicatione convenienti medicamento causa morbi auferatur, moritur æger, ubi Luna pervenerit ad quadraturam, aut ad oppositum signum.

Quicumque inciderit in morbum progrediente Luna in Scorpio, si prædictis aspectibus Mars, aut Sol irradiet Lunam, causa morbi erit inflammatio humorum putridorum, seu febris putrida à vesicæ obstructione, aut calculo, evadet autem æger, nisi simul infausto intuitu Saturnus infundat suum virus in Lunam, ubi Luna pervenerit ad quadratum, vel oppositum signum.

Ubi Luna in principio morbi currit in Sagitario, si Mars

coniunctus ei sit, aut quadrato, oppositoque aspectu, eam intueatur, morbus erit productus ex intemperie calida aeris, aut balnei, aut ex crapula, cui accedit dolor capitis, totiusque corporis, & æger infestabitur vomitu, & fluxu ventris.

Quando Luna in principio morbi occupaverit Capricornum, & ei coniunctus sit Mars, vel eam aspexerit ex opposito, aut quadrato, tunc æger laborabit cruditate ventriculi, & vomitione porraceæ bilis, cui accedit febris ardens, & in quadratura, aut oppositione fit morbi mutatio iuxta naturam Planetarum, qui tunc aspiciunt Lunam, qui si benigni sunt, in bonum mutatur; si verò maligni, in malum.

Si in morbi initio Luna sit collocata in Aquario, & Mars infelicitè feriat eam radijs suis, æger laborabit icteritia, aut scorbuto, tibiæque calidis humoribus; si verò benigni Planetæ Lunam aspexerint, ubi ea progressa est ad signum oppositum, liberabitur æger.

Si Luna fuerit in Piscibus in principio morbi, & infelicitè Mars eam intueatur, ducit morbus originem ex ebullitione sanguinis, & flavæ bilis, cuius primitiva causa erit belluatio, & crapula; flagra-

bit æger, & infestabitur vigilijs, atque siti; tunc enim moritur æger ubi Luna attingit signum oppositum, nisi circumseptum fuerit à benignis Planetis. Quia non est nostri intenti scribere integram notitiam astronomiæ, satis est iam, ut minime latrent calumniatores contra Scriptores huius sæculi, qui nunquam renuunt astronomiam, sed potius asserunt eam semper medicinæ sociam esse.

CAPUT XXXVI.

DE SIGNIS AD PRÆSAGIENDA loca, per quæ futura est crisis per excretionem, & per abscessum.

UT Practicantes minimè terrorem concipiant ex varijs simptomatibus, quæ superveniunt, dum crisis ventura est. prius supponendum est, quod totum corpus turbatur expugna, & duello inter naturam, & morbum, ad hoc ut natura morbum superet, vel morbus naturam. Crisis ergo fit per excretionem, aut per abscessum; has autem excretionem, & abscessus præcedit non exigua perturbatio in corpore ægroti, videlicet difficultas respirandi, vigiliæ, deliria, & dolores in capite, in alijsque partibus accidunt, quæ

simptomata magnum metum adstantibus incutiunt, dum periculo vacant, si antecedunt ad crism perfectam salutarem, quæ ventura est, & ideo Magister Galenus in lib. 3. prognost. docet istam animadversionem: *Quando aliquod apparet signum terrificum, non solum non terrebis, sed indicationem monstrare iudicabis.*

Porro natura crises, per excretionem facere solet per sudorem, per hemorrhagiam, per vomitum, per alvi fluxum, per urinam, per hemorrhoides, & per mensium perruptionem: & circa cognitionem cuiuslibet crisis venturæ ex iam assignatis enodabo ea per quæ significantur.

Significat sudorem venturum suppressio, seu diminutio urinæ, ut Galenus in lib. 3. de Crisi. docuit per ista verba: *Præcedere pro sudore suppressionem urinæ; rigor, qui demonstrat mordaces vapores, ferri per partes sentientes, & idcirco ab omnibus Patribus medicinæ laudantur omnes sudores, qui sequuntur rigores; quod febris procedat ab humore tenui, & calido, ut febris ardens; ob id Magister Galenus in lib. citato, ita loquitur: Quæ enim febris pendet ex materia evaporabili aptius sudore terminatur. Delirium in accessionibus, hoc est*

est in statu universali, quod fit ex materia calida, & vaporosa, quæ elevatur; partes extremæ corporis sunt calidæ, & rubundæ; pulsus molis, & undosus: Constitutio temporis anni calida, & humida, ut acuratè notavit Hyp. in lib. 3. Aphor. sequenti sententia: *Quando æstas veri similis est, sudores in febribus multos expectare oportet.*

Crisim venturam per hemorrhagiam; seu per fluxum sanguinis narium, significant insomnia, & imagines rerum rubrarum, ut Galenus observavit in illo juvene Romano, cuius historiam refert in lib. de Prenot, vehemens dolor capitis, & cervicis, & rubedo faciei, & oculorum; evidentissimè animadversit Hypoc. in lib. de Coacis, ubi sic fatur: *Febrientibus, quibus rubores sunt in facie, & dolor capitis fortis: & veneram pulsus, his sanguinis fluxio plerumque contingit.* Lachrimæ involuntariæ, pruritus narium dum evacuatio iam approximatur, difficultas spirandi, tensio hypochondriorum sine dolore; tintinus aurium, etiamque surditas, ut ipse Hypocrates in sequenti Aphor. lib. 4 prædixit: *Quibus in febribus aures obsurduerunt, sanguis ex naribus fluens, aut alvus turbata, solvit morbum.* Et stilæ sanguinis in die indica-

tivo apparentes. Notare oportet, quod si dextrum hypochondrium fuerit tensum sine dolore, & cum aliqua pulsatione, ostendit quod sanguis fluat ex dextra nare; & si prædicta observentur in sinistro hypochondrio, tunc ex nare sinistra fluat, ut Magnus Galenus, prædixit in illo juvene Romano.

Significant crisim venturam per vomitum dolor capitis in eius parte anteriore, rigor, morsus oris ventriculi, tremor labri inferioris, sputationes frequentes, nauxæ, vertigines tenebricosæ, & si aliquid biberit æger, aut comederit circa hoc tempus, non solum nauxeant, sed etiam omnia assumpta evomunt. Licet animadvertere, quod aliquoties post vomitum criticum subsequi solet alvi fluxus, quia per inferiorem ventrem natura propellit reliquias materiæ morbosæ.

Crisim venturam per alvi fluxum ostendunt supressio, aut diminutio urinæ, lumborum dolor, ventris intumescencia, ructus ventris, & hypochondriorum; ob idque scripsit Hypoc. sequentem animadversionem, in lib. de Coacis: *Quibus verò ructus adsunt, & flatus strepitus, ac elevationes ventris, his fit alvi turbatio.* Et quod in

die indicativo appareant aliqua deiectiones materiae mor-
bificae.

Quae significant venturam
crisim per urinas sunt tempus
hyemale, & autumnale circa
finem, quia tunc corpus minus
transpirabile est ob densita-
tem cutis, multoque minus ad
sudandum; rigor, ventris ad-
strictio, ardor, aut pruritus in
extremitate pudendarum par-
tium; & quod in die indicativo
appareat copiosior excretio
urinae, quam in alijs diebus prae-
cedentibus.

Crisim venturam per flu-
xum sanguinis hemorroidalis
ostendunt rigor, dolor grava-
tivus in regione lumborum, &
in eadem ardor; etiam appa-
ret molestia in ore ventriculi;
& ex regione lumborum ex-
tenditur dolor usque ad extre-
mitatem intestini recti; simul-
que assiduus tenesmus affligit.
Cum praedictis signis significa-
tur crisis, quae ventura est per
sanguinem menstruaem, si eis
adiungitur dolor, & tensio in
ima parte ventris; taliter, ut
mulieri videatur ex regione
lumborum dolor extendi ad
pectem. Notare licet, quod
etiam in die indicativo apparet
aliqua excretio sanguinis per
anum, quando erit ventura
crisis per fluxum sanguinis he-
morroidalis; & dum expelli-

tur per uterum, tunc expecta-
bitur crisis per uterum.

Quae significant morbum
terminari per abscessum, sunt
urinae crudae, & tenues, quod
simpthomata morbi non sint
læthalia, tempus hyemale; &
ideo Magnus Hypoc. in lib.
prognost. ita loquitur: *Hyeme
abscessus frequentius contingunt,
tardius cessant, & minus recur-
runt.* Regio frigida, & humi-
da; morbus acutus diuturnus,
hoc est, acutus non simpliciter,
& acutus ex decidentia, succi
redundantes, multi, crassi, &
crudi. Ista signa sunt genera-
lia; & ideo assignare debeo
alia, quae ostendunt partes in
quibus fieri debent abscessus
secundum cavitationem, in qua
morbus residet: Si in cavitate
animali per parotides infra au-
res; si in thoracis cavitate per
bubones in axillis, si in abdo-
minis cavitate in inguinibus.
Animadvertere oportet absces-
sum criticum non solum fieri
in praedictis partibus, verum
etiam in brachijs, in manibus,
in pedibus, & in tibijs, &c. ut
aliquoties observavi, sed por-
rò est melior, & magis secura
crisis per abscessum, si iste fiat
in partibus inferioribus, & à
parte affecta distantibus, nisi
adsit dispositio, ut in illa parte
introducatur gangrena.

Si futura est crisis per paro-
tides,

rides, eam prænuntiant repentina difficultas respirandi, & ea remittente subsequitur dolor, & gravitas capitis, surditas, somnus gravis, & pedum frigiditas, quæ in die indicativo apparet, cum maiori intensiōne; tamenque manifestatur aliqua elevatio in glandula, quæ parotis vocatur, in prædicto die indicativo.

Abscessum fieri in axila significant continua difficultas respirandi, quæ non remittitur, donec appareat bubon, dolor gravitativus, aut tensivus in axila, ubi veniet abscessus; etiamque adest pedum frigiditas. Notatur, quod morbi pectoris aliquando terminari possunt per parotides, ut iam vidi in quodam pleuritico, dum Medicus eram Villæ Metinæ Duelli, & Magister Hyp. etiam animadversit in lib. Coacarum per hæc verba: *Quibuscumque ex inflammato pulmone abscessus circa aures fiunt, & suppurantur, bi superflites evadunt.*

Si abscessus in inguinibus aut in alijs partibus inferioribus venturus erit, ostenditur per hæc signa, videlicet dolor cum gravitate, aut tensione in inguine, aut apparet inflammatio cum duritie; urina cruda, & tenuis adest, & alia signa salutaria, ut Magnus Hypoc. in lib. prognost. ita notavit: *Qui*

urinam tenuem, & crudam diu reddunt, & reliqua signa salutaria sunt, his abscessus in locis septo transverso subiectis expectandus est. Calor magnus in pedibus apparet, quem calorem ipse Hypoc. in lib. de Humoribus animadversit: *Pedes calidi infernè fieri maximè abscessus significant; frigidi supernè.* Licet notare, quod si motus morbi fuerit satis velox maxima ex parte abscessus fit infra aures, aut in axillis; sed si eius motus tam velox non fuerit, ut plurimum fit in inguine, aut in alia parte inferiore.

CAPUT XXXVII.

DE SIGNIS PROGNOSTICIS
*rigoris, horroris, oscitationis
pandiculationis, & refrigerationis.*

UT exactè Practicantes valeant prædicere circa rigorem, debent scire, quod rigor triplex est, scilicet: criticus, simphomaticus, & periodicus. *Rigor criticus* est ille, qui præcedentibus coctionis signis, non solum mitigat accidentia; sed etiam febrem solvit, dum rigorem sequitur vomitus, alvi fluxus, sudor, vel aliqua alia evacuatio; & non solum subsequi solet una evacuatio, sed simul duæ, aut tres,
ut

ut Magister Galenus docuit in lib. 4. de Victus ratione per hæc verba: *Rigorem autem hunc de necessitate sequitur interdum quidem sudor solus, interdum verò, & biliosorum vomitus solus, atque interdum deiectio sola; sed plerumque ex dictis tribus due fiunt, & quandoque tres.* Notare oportet, quod rigorem criticum necessariò non debet sequi sensibilis evacuatio, igitur aliquoties contingit febrem solvi, & simphomata auferri cum insensibiliter per cutis poros evacuatur morbosa causa.

Symphomaticus rigor, seu malus, est ille, qui sequitur alios morbos, in quibus vires maximè languent, & natura summè debilis est; ut experitur in repentinis, & copiosis evacuationibus, & ideo in vomitibus in quibus sincerus humor biliosus depravatus excernitur superveniens rigor, mortem significat. Animadvertitur, quod rigor symphomaticus in febribus significat transmutationem, seu raptum humoris ad caput, vel ad aliam partem, quæ à morbo supperatur, ut apparet in pleuritide, dū fit translatio causæ ad pulmonem, & sequitur peripneumonia, vel ad caput; quia præcedente rigore, subsequitur delirium. Verum etiam talis rigor aliquoties prædicat suppu-

rationem internam, ut observatur in pleuritide non repurgata; igitur rigore superveniente, statim incipit suppuratio flegmonis in musculis, & in pleura.

Rigor periodicus est, qui per periodos movetur, ut observatur in febribus tertianis, tam simplicibus, quam duplicibus, in quibus ægri veniunt ad integram infebricitationem; & idcirco Magnus Hypoc. scripsit in lib. 4. Aphor. 63. *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres solvuntur.*

Circa rigorem restat scire ad bene præfagiendum, quod si in sexta die morbi superveniat rigor, semper est suspectus, quia febres maxima cum difficultate solvuntur, ut Hypoc. docuit in Aphor. 29. lib. citati: *Quibus febricitantibus sexto die rigores fiunt, difficile iudicium sequitur*: Etiam ignorare non licet rigorem læthalem esse, si ve superveniat in die pari, si ve in die impari, viribus iam existentibus nimis languidis, & ideo in lib. 4. Aphor. scripsit Hypoc. hanc sententiam: *Si rigor incidat in febre non intermittente, agro iam debili, læthale est.*

Veniamus iam ad horrorem, quem considerare debemus tam in sanis quam in agris corporibus; in sanis si frequen-

ter

ter invadat, significat adesse cruditates, aut redundare cacochimiam, quæ nisi expurgetur, prædicit ægrotaturum.

Frequentes horrores, in continuis febribus supervenientes, significant suppurationem internam; qui quidem horrores fiunt ex abscessu latente. Notare oportet, quod non semper tales horrores fiunt à suppuratione, sed porro aliquando etiam à magna cacochimia humorum, ut videtur in febribus putridis, aut simul malignis, in quibus horrores frequentes contingere solent. Memor esto Hypocratem scripsisse in lib. 7. hunc Aphorismum: *A sudore horror non bonum*. Quia significat intra corpus relinqui post sudorem aliquem humorem crassum, & irritativum, qui non potuit evacuari; talisque humor ostendit recidivam, vel grave periculum, si pravus fuerit, & ægroti vires non sint constantes.

Oscitatio, & pandiculatio frequenter solent esse vaticinium accessionis febris tertianæ; sed non cuiuslibet tertianæ; igitur tantum in tertianis notis, & in quibus experiuntur paucissimæ horæ intermissionis, quæ proximæ sunt ad hoc, ut fiant subintrantes, seu continuè remittentes.

Refrigeratio dupliciter

considerari debet, una vocatur simplex, quæ caret periculo, & solet apparere in principio invasionum accessionum febrium intermitentium, ut accidit in quotidiana febre, & in tertiana nota. Prava refrigeratio est, quæ rigorem sequitur, quæ mortem significat, nisi corpus incalescat: & ideo Sanctorius in Aphor. 116. sect. 1. animadversit ita: *Extrema frigida in acuta febre, nisi incalescunt, lethalia ob adiapneustiam*.

Lethalis est etiam refrigeratio, quæ in febribus malignis apparet, si committatur parvitas, & debilitas pulsus, & idcirco Galen. in lib. 7. Aphor. fecit hanc animadversionem: *In acutis extremorum frigus non esse mediocre malum, sed causam satis exitialem*. Ultimo oportet notare, quod extremorum refrigeratio apparens in inflammatione interna prædicit ægrum fieri lipiricum, vel gangrenam sequi partem inflammata, & ad istam mors.

CAPUT XXXVIII.

DE SIGNIS AD PRÆSAGIENDUM futurum delirium.

Futurum delirium ostendunt vigiliæ immodicæ; & ideo Hypocrates in lib. prognost.

nost. scripsit sequentem animadversionem: *Pessimum est, neque nocte, neque die dormire; quia aut dolore, aut labore vigilabit, aut delirium succedet huic signo.* Etiam repentina mutatio urinæ crassæ in tenuem, seu aquosam; non minus futurum delirium significat rubedo oculorum, quia est index inflammationis cerebri, & eius membranarum, ut Magister Galenus in lib. 7. Aphor. ita fatur: *Rubor verò oculorum utramque sequitur dispositionem, sed illam præcipuè, quæ in cerebro existit similis inflammationi.* Adquam necessario delirium sequitur.

Indicat delirium futurum surditas cum virium constantia; dico cum virium constantia, quia si adest ruina virium vitalium, potius mortem, quam delirium Medicus prædicere debet, ut Doctissimus Vallesius notavit in lib. 3. epidem. per hæc verba: *Certè surditas constante facultate significat phrenitidem imminere, debilitatam mortem.*

Verumtamen motus convulsivi, seu tremores sunt signa futuri delirii, præcipuè si in uctivis febribus appareant, de quibus memoriam fecit Hypoc. in sequenti Aphor. lib. 6. *Qui in febribus ardentibus tremores fiunt, delirio solvantur.*

Exemplum habemus in illa muliere morosa; igitur ipse Hypoc. in lib. 3. epidem. in sect. 3. narrans eius historiam loquitur ita: *Manè convulsiones multæ, cum autem intermiserent convulsiones illæ multæ, deliravit, turpia loquebatur.*

Frequens motus oculorum tanquam tremulus prædicit delirium futurum, quia significat membranas cerebri affectas esse motibus convulsivis; ideoque Practicantes sine mora prædicere possunt iam delirium approximatum esse, si æger febre acuta biliosaque corripitur. Linguae tremor tamen est signum futuri delirii, ut observavi in aliquibus ægrotis; & si tremor linguae fuerit maximus, & subsequente delirio perseveret, significat ægrotantis mortem, ut iam vidi dum eram Medicus Villæ Metinæ Dueli, in quodam Mercatore, qui vocabatur Nicolaus Perez, & contra votum duorum Medicorum mortem prædixi ratione tremoris linguae perseverantis post delirium; obitque æger in die decimoquarto.

(S) (S)
(S)

CAPUT XXXIX.

DE PROGNOSTICIS SIGNIS
futura recidivæ.

Imp perfecta iudicatio morbi est fundamentum ad prænuntiandam recidivam, ut Hypoc. docet in sequenti Aphor. lib. 2. *Quæ relinquuntur in morbis, post iudicationem, recidivas facere consueverunt.* Ratio est, quia si perfectè morbus non sit iudicatus, necessum est adesse dispositionem ad morbum in aliquo humore, vel in aliquo viscere; ideoque Magister meus Galenus in lib. 6. epidem. Clarissimè docet hoc modo: *Mala qualitas, seu vitium relictum in aliquo viscere, vel in parte ipsa ante affecta, facit reverti morbum.*

Signa, quæ ostendunt tale fundamentum, seu dispositionem, partim desumuntur ex sequenti sententia Hypoc. quam in lib. 7. epidem. scripsit: *Sitis intus relictæ, & oris exicatio, & insuavitas, & inapetentia.* Est signum recidivæ *sitis*, quia indicat intemperiem calidam, & siccam ventriculi; vel flavam bilem, aut aliam speciem bilis præternaturalis in ventriculo redundantis.

Exicatio oris ostendit futuram recidivam, igitur significat adesse discrasiam calidam, &

dispositionem inflammatoriam. *Insuavitas* significat recidivam, quæ insuavitas cognoscitur ex diversis saporibus, & ideo amaritudo oris ostendit redundare in ventriculo bilem, propter quid Galenus in lib. 4. de Vict. ratione dixit: *Bilis amaritudo amarum os reddit, una enim, & communis tunica est, & quæ ventri interna est.* Notare oportet, quod amaritudo oris, & sitis, ut plurimum sunt soboles ad prædicendam recidivam propter reliquias bilis remanentis intra ventriculum, vel circa eum, quod animadvertit Hieronymus Mercurialis in coment. l. 2. Aphor. per hæc verba: *Cum bilis circa ventriculum redundat, siti cognoscitur, atque oris amarore.* Tamen sapor acidus indicat remanere reliquias pituitæ acidæ, sicut salsus pituitæ salsæ, &c.

Inapetentia est signum inter omnes valdè præsagiens recidivam; & ideo stote prudentes in promittendo securitatem, quamvis videatis alia bona signa, nisi eger appetat cibum; quia in morbis acutis semper timenda est inapetentia; igitur significat mortem, ut quotidie observamus in Praxi, & Hypoc. observavit in quàm plurimis ægrotis epidemiar. ut in filia Eurianaetis, quæ non sustinebat

bat gustare cibum; in Hermocrate, qui perpetuò cibum aborrebat, & in alijs.

Alia signa dantur ex quibus ostenditur dispositio ad futuram recidivam, & sunt tristitia, non roboratio corporis à cibo, immoderata appetentia cibi; somnus turbulentus; vigilia immodica; spontaneæ lassitudines; rigor à quo non sequitur evacuatio; color linguæ, & eius lentor, seu viscositas, urinæ intermittentia, ultimumque signum est alvus. *Tristitia* prædicit recidivam, igitur economia animalis perturbatur, quia spiritus debiliter moventur in cerebro, & in nervis.

Non roboratio corporis à cibo ostendit futuram recidivam, dummodo cibus accipiatur cum mensura, quia indicat adesse in corpore reliquias materiæ morbificæ. *Immoderata appetentia cibi* est signum futuræ recidivæ, quia præter naturam est, ostendit ventriculum affici à reliquijs alicuius humoris mordacis, undè excitatur fames, ratione cuius ægroti, dum iam apparenter convalescunt, sese implent maiori copia cibi, quam ventriculus coquere valet, & ideo Hypoc. magis laudat inapetentiam in convalescente, quam immoderatam appetentiam.

Somnus turbulentus, & vigilia immodica valent prædicere recidivam, quia nullo modo turbatur somnus, nec vigilia excedit post morbi iudicationem, nisi remaneat aliquo residuum morbosæ causæ. *Spontaneæ lassitudines* etiam significant recidivam, quia, cum nascantur ab interna causa, indicant adhuc permanere in corpore partem morbificæ causæ; & si fuerit in febre acuta, & maligna, quamvis videatur iam pervenisse ad declinationem, nihilominus semper timendæ sunt tales lassitudines; igitur recidiva ut plurimum solet esse nimis periculosa, quia feбри associatur delirium, aut lethargus, vel aliud simphoma gravissimum capitis, propter imbecilitatem animalis facultatis, quam prædictæ spontaneæ lassitudines demonstrant.

Rigor à quo non sequitur evacuatio solet esse nuntius, ut Practicantes possint præfagire recidivam; & quamvis aliquando ægroti non recidivant nulla evacuatione sensibili superveniente, tandem multoties subsequitur recidiva, dum remanent reliquæ materiæ crassæ, quæ debet evacuari per vias aptas: ex hoc infertur ægros non recidivare, quamvis nulla sensibilis evacuatio fiat, si corripia-

tur causo exquisito, quia tunc producitur à bile nimis tenui, & recalescente facile resolvitur integrè per insensibilem transpirationem; & ideo doctissimè scripsit Hypoc. in lib. 4. sequentem Aphor. *Febre ardente laboranti, rigore superveniente, solutio fit.*

Color linguæ, & eius lentor, seu viscositas sunt signa ex quibus evidentius prælagire possumus recidivam: Si color linguæ ad naturalem statum non fuerit redactus post iudicationem morbi, color permanens, quia præternaturalis est, ostendit naturam reliquiarum materiæ humoralis, quæ recidivam facient; & idcirco ad demonstrandam exuberantiam succorum dominantium per colorem linguæ Magister Galenus in comment. lib. 6. epidem. scripsit verba sequentia: *Verum quemadmodum palidæ linguæ à palida bile, atræ ab atra, rubræ à sanguine, sic à pituita albida tinguntur.* Et parum infra ad intentum persequitur ita: *In universum igitur dicendum est, quodlibet ex narratis de linguæ signis, aut febrem per urentem adesse, aut humorem à quo fit abundare, sive eum in ventriculo contineri declarare.* *Lentor, seu viscositas linguæ* etiam prælagit recidivam, quia ostendit adesse in sangui-

ne, vel in ventriculo, & in alijs partibus primæ regionis reliquias humoris viscidæ, & mucosæ; unde infertur, quod Practicantes sint valdè cauti, quia si prælagant ægrotos tutos, & liberos esse, dum vident non febricitare, non siti-re, dormire, moderatè cibum appetere, sed linguam palidam, albidam, viscidam, &c. permanere, non parum honoris perdunt, dum adstantes experiuntur prognosis falsitatem; igitur aliqui ex ægrotis repente moriuntur, & reliqui exiciosis recidivant cum maximo periculo vitæ.

Urinæ intermittencia tamen indicat recidivam, si appareat post iudicationem, quia demonstrat permanere reliquias morbosas, quæ adhuc à natura non fuerunt coctæ. *Alvus* est ultimum signum ad prælagiendam recidivam in febribus acutis, si durus,ensus, & dolens percipiatur, quia tunc indicat in ipso relictam esse materiam, quæ facit recidivare. Notare licet, quod si non remaneant reliquæ, & tantum post crisim subsistat intemperies alicuius visceris, satis est ut recidiva sequatur; igitur semper producit succum augmentem cacochymiam.

TRACTATUS QUARTUS.

DE HYGIENA.

CAPUT I.

UBI ENODATUR QUID , ET
quotuplex sit Hygiena.

In exordio huius Libri cum Medicina fuit definita, memor dixisse finem eius esse: *Ut sanitas praesens conservetur, & amissa recuperetur.* Hoc supposito dico therapeuticam habere duas partes iuxta mentem mei Magistri Galeni: Prima verò pars therapeuticæ vocatur Hygiena, quæ idem est ac dieta, videlicet vivendi regula, seu ratio, qua in sanitate corpus conservatur per debitam administrationem necessariorum in primis, tandemque non necessariorum.

Ista prima pars therapeuticæ, non solum conservat corporis sanitatem, verum etiam

per se medetur morbos sine reliquis partibus therapeuticæ; sed nunquam sine Hygiena therapeutica ullos morbos curare potest: & idcirco prædictus Magister in Lib. I. prorrheticorum, ita animadversit: *Verum plus ad curationem totam dietam valere, quam pharmaca ipsa.*

Porrò docet Hygiena omnes res occasionales, quæ sunt tres; primæ dicuntur necessariae, & sunt res non naturales. Secundæ vocantur non necessariae, seu fortuito contingentes, quæ ita appellantur; quia simpliciter non sunt necessariae ad componendam essentiam corporis viventis, nec ad tuendam sanitatem; sed tan-

tantum fortuito contingentes possunt conducere, vel nocere pro vario earum usu, vel abusu, ut balnea cuiuscumque conditionis sint, sive naturalia, sive artificialia, ambulatio, saltus, cursus, equitatio, vociferatio, &c.

Dieta, seu Hygiena dupliciter considerari debet, videlicet generalis, & particularis. Generalis dicitur illa, quæ docet generalia præcepta ad sanitatem corporis humani conservandam. Particularis, seu specialis est, quæ tradit particulares regulas ad conservandum in specie corpus humanum, hoc est, in sua sanitate.

CAPUT II.

DE REBUS NON NATURALIBUS in genere.

Res non naturales sunt res necessariae ad valetudinem conservandam, sed male adhibitæ illam lædunt. Dicuntur non naturales, quia ex sua natura non componunt naturale corpus; neque sunt præternaturales; igitur ex earum natura sunt causæ morborum, & ideo appellantur res neutrae, seu mediæ, & indifferentes, tam ad tuendam sanitatem, quam ad producendum morbum, secundum earum usum

moderatum; vel immoderatum.

Sex sunt res non naturales, videlicet: *Aer ambiens; cibus, & potus; somnus, & vigilia; motus, & quies; excreta, & retenta; & animi pathemata, seu affectiones.*

Porro necessitas rerum non naturalium, non est secundum earum individua, aut species, sed secundum genera, sic cibus in genere est necessarius, sed non præcisè, quod sit talis, vel talis: Verumtamen semper in eis debet observari bona proportio, bonus ususque; igitur pro ut benè, vel malè adhibentur in nostris corporibus; benè, vel malè faciunt: ergo rite assignatum est, quod tales res necessariae sint mediæ quodam modo inter res secundum naturam, & res contra naturam.

CAPUT III.

DE SANITATE CONSERVANDA in genere, & in specie.

Prius oportet scire, quid sit sanitas, quæ est *naturalis constitutio omnium partium corporis, ut ex ea proveniant omnes actiones incolumes primò, & evidentè.* Ergo sanitas est æqualitas dispositionis corporis

ris humani, quoad legitimam temperiem, bonam conformationem, decentem unitatem, & integras actiones, quæ dependet ex bonitate naturæ, hoc est, ex actione consona: circa istud intentum memor scripsisse Hypocratem sequentia verba; tum in lib. de Natura humana, ubi ita fatur: *Sanus itaque maximè est, ubi temperamentum hæc inter se habuerint moderatum, tum facultate; tum copia.* Tum in lib. 3. de Victus ratione ubi dicit: *Ex mutua verò inter se æqualitate sanitas adest; ad hæc ostendam, quanam jis contingant, qui sibi benè valere videntur, & cibis ac laboribus fruuntur jucundè, &c.*

Hoc supposito accedamus iam ad modum conservandi sanitatem, tam in genere, quam in specie: in genere sanitas conservatur exactè per debitam administrationem, & usum rerum occasionalium. Sanitas conservatur in specie capiendò fundamentum à foetibus, in utero clausis, qui conservari debent, matres præstando quædam, quædamque fugiendo. Verùm præstanda est omnium rerum non naturalium moderata administratio, nisi quod in ultimo mense gestationis possit motus esse fortior, ut eo magis disponatur foetus ad expulsionem; somnus excedat vigi-

lias respectivè; usus venererorum sit rarus; circa finem mensis noni uti possunt balneo ad partes genitales laxandas; medicamenta confortantia foetus semper adhibeantur cum moderatione; semper in toto tempore gestationis fugiant matres ab omnibus rebus, quæ contrariæ sunt iam dictis.

Sani conservantur Infantes, si statim post partum blandè excernantur impuritates, quæ toto tempore gestationis fuerint congestæ; nutricem habeant matrem propriam, nisi ista fortuito sit debilis, vel morbis proclivis, etiam nutrirī debent lacte ultra annum, & pulmento lacteo substituantur: Verum est quod ob tormina, quod pulmentum in ventre scitare solet, & obstructiones, quas procreare solet, fugiendum est, quantum fieri potest. Caro loco cibi, quando lactea præbentur rejici debet; victus sit humidus; balneum rarenter uti debet; vinum nullum propinetur, ob metum coagulationis lactis. Pueri conservantur ita; aer sit temperatè siccus, cibi sint validioris substantiæ, somnus sensim brevior; venere, & animi affectionibus integrè abstinere debent.

Conservari debent puberes hoc modo: toto vitæ decursu assueti

assuescant sensim communibus cibis; exercitium sit moderatum; nulla venere utantur; inspirari debent aere subtili, & puro; nullo modo se exerceant intempestivis studiis, præcipue post prandium, & coenam ad prohibendam generationem crudorum in ventriculo, & ne animales spiritus enerventur. Conservatio adolescentum consistit in eo, quod cibus sit solidior, & euchimus; Venus non sit excessiva; in studiis, & alijs applicationibus serijs quies aliquoties interpoletur; aerque sit temperatus.

Juvenes conservari debent sequenti modo; cibus calefaciens fugiendus; potus generosus non sit; vigiliæ sint moderatæ; aer debet esse humidus, & moderatè frigidus; excreta erunt biliosa; & semper fugiant ab ira, & ab alijs animi pathematibus corpus calefacientibus, & exicantibus.

Viri conservantur cibo humido, & calido, aëreque eiusdem temperiei; somnus excedens vigilijs; evacuationes nullo modo retineantur; utantur venere, si sit licita, aliquid amplius repetita, quam in iuvenibus; fugiant à timore, tristitia, alijsque affectionibus eiusdem ordinis. Conservatio senum consistit in eo, quod præcaveantur ab excedenti frigidita-

te, & siccitate per usum alimentorum calidorum, & humidorum; debent uti vino bonæ substantiæ, & sit facile penetrans; sed accipiant in quantitate moderata; vigiliæ corrigi debent lotionibus pedum, factis cum æquali parte aquæ, & vini albi in quibus decoquantur absinthium, mentha, pulgium, flores roris marini, &c. Excrementa quotidie deponi debent magna cura ad prohibendam capitis perturbationem.

SCHOLIA.

Parvi momenti non est, ut Practicantes in promptu habeant modum, quo sanus conservetur homo, qui communiter vocatur intemperatus, qui declinans appellatur, & quis convalescens dicitur; & ut clarior fiat intelligentia, prius oportet docere definitiones intemperati hominis, declinantis, convalescentisque.

INTEMPERATUS, est qui carens exactissima sanitate, sat commodè actiones vitales exercet.

DECLINANS, est ille qui ab statu sano vergit ad morbosum.

CONVALESCENS est, qui à morbo se recedit, & ad pristinum gradum sanitatis accedit.

Ina

Intemperatus conservatur, & simul emendatur, considerando an sit calidus, & siccus; an calidus, & humidus; an frigidus, & siccus, an vero frigidus, & humidus. Si intemperatus fuerit calidus, & siccus, uti debet alimentis frigidis, & humidis; fugiat calidos, & siccos, & aerem æstuantem, tamen fugiat vigilias excedentes, & iram. Si fuerit calidus, & humidus, sed moderatè, talis conservabitur adhibendo omnia moderatè frigida, & sicca ad prohibendum, ne incidat in morbos putridos. Si fuerit frigidus, & siccus conservatur utendo alimentis calidis, & humidis, balneo aquæ dulcis, frictionibus multis, sed moderatis, & longiori somno indulgeat. Si frigidus, & humidus fuerit, conservari, & emendari debet calidis, & siccis alimentis, & evacuabitur purganti flegmagogo, corpusque utatur longo exercitio, vehementique frictione.

Declinans servatur, ne in morbum incidat, igitur existit in neutra decidentia, corrigendo plethoram, vel cacochimiam irrepentem; & ideo quietem, & abstinentionem debet observare; & Medici venæ sectionem, aut expurgationem commendare possunt ad minuendam plethoram, & ca-

cochimiam. Convalescens omni cura oportet servari à recidiva morbi, & tantum reduci ad pristinum gradum sanitatis; & ideo reliquæ manentes post crisem evacuantur per epicrasim: posteaque corpus nutriatur iuxta mentem Hypocratis, sensim vero, si sensim corpus stenuatum fuerit, adhibendo illa, quæ opponuntur dispositionibus morbosis, & simul tollunt debilitatem.

CAPUT IV.

*DE AERE, ET DE EIUS
differentijs, mutationibusque;
cum Aphorismis Sanctiorij, qui
in sectione secunda conti-
nentur.*

A Er res non naturalis nostrum corpus vivens tripliciter afficit, videlicet, ut continuo ambiens, ut se insinuans inspirando, & ut mixtus est salivæ, & alimentis. Et ut clarius possit intelligi assero, quod consideramus aerem non per se solum, & simplicem, sed prout nostrum corpus ambit, hoc est, prout habet varia corpuscula sibi admixta, cum quibus potest afficere. Generaliter autem nostrum corpus afficit vel extrinsecè, vel intrinsecè; afficit extrinsecè se insinuando in poros cutis; intrin-

secundum est attractus media inspiratione.

Licet animadvertere, quod si aer duobus modis iam dictis afficit, est diversimode, prout ipse diversus est per se, si-ve per admixta: sic, si habet admixtum multum aquæ, tunc multum poterit nostrum corpus humectare: si habet quædam narcotica admixta, ut contingit in quibusdam locis, tunc afficere poterit corpus læthali somno, & celerrima morte, &c.

Circa aeris differentias, & eius mutationes aliquid scire debent Practicantes. Aeris differentia summuntur ratione qualitatum, ratione substantiaque: *Ratione qualitatum* est calidus, aut frigidus, aut humidus, aut siccus, plus minusve, secundum varias particulas, quæ cum illo mixcentur: *Ratione substantia* variæ sunt eius species, videlicet crassus, turbidus, serenus, limpidus, liber, & perflatus, nunc corruptus, vel ex se, vel dum non ventilatur, quia clausus est altis montibus.

Mutationes aeris fiunt à diversis particulis, quæ ab aere recipiuntur, & suis viribus illum immutant; etiam fiunt ab astris; etiamque à temporibus anni; verumque tamen à ventis. Tandem scire debent qualis sit aer commodissimus ad

conservandam nostram valetudinem.

Porro est optimus aer, qui temperatus est, purus, limpidus, serenus, & ventis salubribus perflatus, qui non est infectus pernitiola qualitate, neque ex vaporibus, aut exhalationibus, qui elewantur ex cadaveribus, cloacis, aut stagnis.

Hoc supposito licet notare, quod in aere requiritur diversa temperies, in primis qualitatibus, ut rectè proportionetur hominibus iuxta eorum diversas temperies: sic corpore temperato aer ambiens requiritur, quod sit temperatus, quia bonum est temperatum esse corpus; ideoque in illo conservanda est temperies per consimilem aerem, & quanto quisque ad temperamentum magis accedit, tanto illi est melius, pariterque similibus iuvandus.

Animadvertere oportet intemperatum autem corpus, si-ve illud in quo aliqua qualitas excedit suam respectivè contrariam postulare aerem, in quo illius respectivè contrariæ excessus est, sic aer calidus valet homini intemperato frigido, & aer frigidus, calido; atque ille potius, quia magis intemperata, tanquam minus se habentia, aere intemperato contrariò emendanda sunt, & ad temperiem tanquam ad ali-

quid melius reducenda , præterquam in infantia minimè Medicus corrigere debet exuperantem humiditatem ; igitur illa exuperantia humiditatis inservit incremento, & vitæ.

Ex iam dictis inferri debent Practicantes , quod diversa aeris temperies competit diversis ætatibus , cum admodum cum illis mutatur temperamentum, ac proinde aer exactè temperatus competit ætati virili , quia est temperatissima, & perfectissima ætatibus verò illi anterioribus , quia non ita sunt temperatæ , etiam congruit aer similis ; reliquis verò sequentibus ætatem virilem competit aer modicè dissimilis.

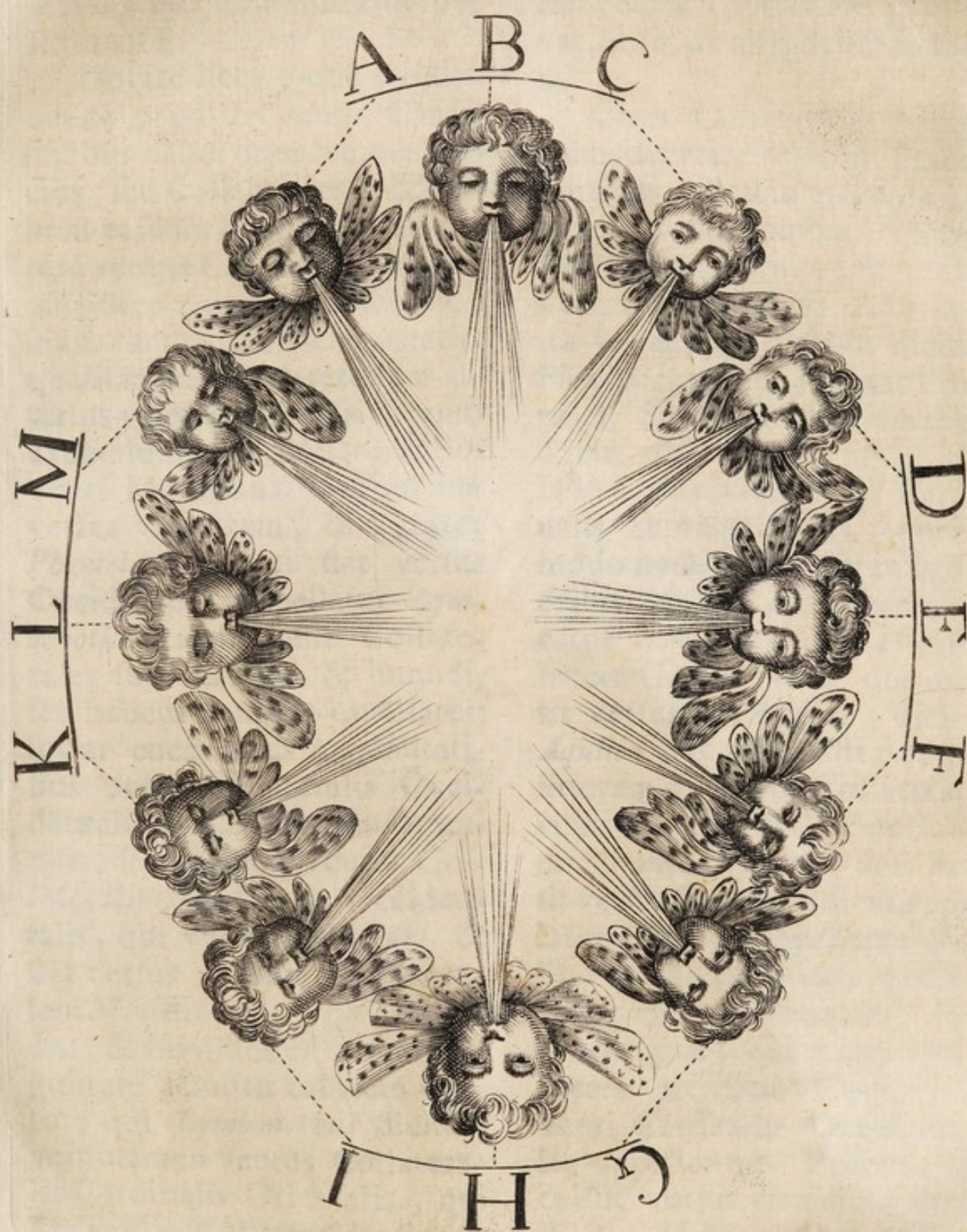
Non ignorare licet , quod ad aerem reducuntur venti, regiones , & astra , tanquam cum quibus multum mutatur aeris status. Hoc supposito dico , quod *ventus est aer circa terram agitatus una cum exhalationibus, & vaporibus ipsi inhaerentibus.* Suum usum habet ventus , videlicet quod præservat à putredine aerem , qui aliàs minus moveretur ; & hoc facit dissipando hinc , & inde varia inquinamenta , quæ aeri sunt commixta.

Circa differentias , seu species ventorum animadvertere oportet varias esse opiniones. Nautæ in Pixide sua numerant

viginti quatuor ventos. Alij sexdecim ; alij duodecim ; alij verò tantum quatuor ; sed ad auferendam omnem confusionem assero , duodecim ventos tantum esse admittendos , qui dividi debent in duas species, videlicet in ventos Cardinales, qui sunt quatuor , & in Collaterales , qui sunt octo : nam quilibet ventus Cardinalis habet duos Collaterales , & hoc modo componitur numerus duodecim ventorum , ut videre possunt Practicantes in tabula VII.

Quatuor venti dicuntur Cardinales , quia nascuntur , & flant ex quatuor partibus mundi , ut demonstrantur per litteras B. E. H. L. Primus ventus Cardinalis vocatur Meridionalis , seu Australis , & demonstratur in tabula VII. à littera B. & vocatur Meridionalis , quia flat ex parte dimidij diei , qui calidus , & humidus est. Secundus appellatur Septentrionalis etiamque Tramontanus , qui quidem oppositus est Meridionali ; & idcirco est frigidus , & siccus , quem demonstrat littera H. Tertius nominatur Orientalis , qui ab Oriente flat , & est calidus , & siccus , quem assignat littera L. Quartus dicitur Occidentalis , quia ex parte Occidentis flat , & est frigidus , & hu-
mi

ESTAMP. VII.

DECEMBER

H

midus ; qui demonstratur per litteram E.

Notare licet , quod quilibet ex prædictis ventis Cardinalibus habet duos ventos socios , seu Collaterales , & habent easdem qualitates , ac eorum ventus Cardinalis , sed remissiores , quia propter viciniam remittuntur à contrarijs qualitatibus Collateralium alterius venti Cardinalis ; pono exemplum in Collateralibus venti Meridionalis ; qui flat versus Orientem , & vocatur *Phenicias* ; & qui flat versus Occidentem appellatur *Lymbonothus* : ambo venti Collaterales sunt calidi , & humidi , sed habent remissas qualitates ; igitur enervantur à qualitatibus venti Collateralis Occidentalis , & Collateralis Orientalis ; Porro quod ventus Collateralis Cardinalis Occidentalis , qui vocatur *Africus* , & flat versus ventum Collateralem Meridionalis , quia frigidus , & humidus est , cum frigiditate remittit calorem vento , qui *Lymbonothus* dicitur ; veruntamen ventus Collateralis Cardinalis Orientalis , qui flat versus Collateralem Cardinalis Meridionalis , qui vocatur *Eurus* , quia calidus , & siccus est , cum siccitate frangit , & corrigit humiditatem venti , qui appellatur *Pheni-*

cias ; & ita à putredine præservat. Et sic de alijs debet judicari.

Circa Collaterales ventos animadvertere oportet Practicantibus , quod in promptu habeant diversa nomina , quibus appellantur tales venti : duo Collaterales venti Austrialis ita vocantur : Primus dicitur *Phenicias* , quem assignat littera A. Secundus *Lymbonothus* , quem demonstrat littera C. Duo Collaterales venti Cardinalis Septentrionalis sequenti modo nominantur : Primus , qui existit versus Occidentem , vocatur *Boreas* , quem assignat littera G. Secundus , qui existit versus Orientem , dicitur *Aquilon* , & demonstratur per litteram I. Duo Collaterales venti Cardinalis Orientalis ita nominantur. Primus qui existit versus dimidium diem , appellatur *Eurus* , quem demonstrat littera M. Secundus existens versus Septentrionalem , dicitur *Gregalis* , qui assignatur à littera K. Duo Collaterales venti Cardinalis Occidentalis ita appellantur. Primus , qui existit versus dimidium diem , dicitur *Africus* , quem assignat littera D. Secundus , qui existit versus Septentrionalem partem , nominatur *Chorus* , qui demonstratur per litteram F.

Insuper scire oportet , quod

ventus Australis insaluberrimus est, quippe inducit torporem sensuum, gravat omnes partes corporis, & eius actiones, & ultimò disponit corpora ad putrefactionem, & ideo inducit febres putridas. Ventus septentrionalis, & Occidentalis etiam sunt insalubres, sed non tantum ac Austrialis. Optimus omnium est ventus Orientalis, præsertim manè spirans, nam tunc nobis purior est, eo quod tunc spiret ex loco ubi sol est, atque idem est de Occidentali vento, si flet vesperi, & de ijs ventis non plus loquor, quia multa utilia Practicantes inveniri possunt in Aphorismis Hypocratis, & insequentibus Sanctoriij.

Ultimò licet pallam facere sequentem doctrinam, quæ parvi momenti non est: ob regionum mutationes multum variat aeris temperamentum, quod satis demonstrat peregrinatio ad paucas leucas. Regio autem est pars terræ, in qua ob magis rectam, vel obliquam dimissionem radiorum solarium valde notabilis est discrepantia in primis qualitatibus. Tamen oportet scire species regionum, quæ præcipue quinque sunt, videlicet *Equinoctialis*, quæ sita est sub Zodiaco: *Septentrionalis*, quæ iacet sub spatio inter circulum Cancræ,

& Polum Arcticum: *Meridiana*, quæ est sub spatio inter circulum Capricornij, & Polum Antarcticum. Quarta vocatur *Orientalis*, & quinta *Occidentalis*. Nam regio Orientalis est saluberrima, quia obtinet primo loco aerem purum, tenuem, amenum, & serenum, temperatèque calidum, & siccum, & ob id liberat corpus ab excrementis, & temperatum reddit, agile, & ingeniosum. In secundo loco Septentrionalis regio est saluberrima, quia corpus firmat, &c. Ut videri potest in lib. 3. Aphor. Hypoc.

APHOR. I.

A Er frigidus, & lavacra frigida corpora robusta calefaciunt, eaque auferendo superfluum reddunt leviora, debilia refrigerant, eaque vincendo calorem, ponderosiora efficiunt.

II.

Aer calidus, & lavacra actu calida, nisi obstant cruda, iuvant quoque perspirationem, & refrigerant interna viscera, & corpora efficiunt leviora.

III.

Aer externus per arterias in profundum corporis penetrans, potest reddere corpus levius, & gravius: levius, si tenuis, & calidus: gravius, si crassus, & humidus sit.

Quar-

IV.

Quanta sit aeris ponderositas, coligitur primò ex maiori, vel minori gravitate luminis facum prius exicati in sole, & deinde aeri nocturno expositi. Secundò ex eo, qui assentiamus maius frigus, quam quod observetur in primo instrumento temperamentorum; aeris enim humiditas, seu ponderositas nobis est lima frigiditatis. Tertiò ex maiori, vel minori incurvatione tabulae subtilissimae praecipue ex piro. Quartò ex contractione chordarum testudinum, vel ex canabe.

V.

Quanta sit aquae ponderositas, facile intelligitur, si grave perpendatur in aqua; illa enim est levior, & per consequens salubrior, in qua grave magis gravitat: illa verò, in qua minus est ponderosior, & insalubrior.

VI.

Aqua gravior, & aer coenofior, & ponderosior convertunt invisibilem perspirationem in ichorem: qui retentus, & deinde non resolutus, magna ex parte in cachexiam facere solet.

VII.

In aere frigido salubri prohibetur quoque respiratio; densantur meatus, sed roborantur

fibræ, & perspirabilis retenti pondus, nec lædit, nec sentitur.

VIII.

In coenoso prohibetur perspiratio, meatus implentur, sed non densantur, fibræ laxantur, non roborantur, & pondus perspirabilis retenti lædit, & sentitur.

IX.

Si aeri æstivo frigus superveniat, illa die, supposita eadem bibendi libertate, tertiam partem circiter perspirationis exire prohibet, quæ nisi sit sensibilis, facile ad putredinem, vel ad cachexiam disponit.

X.

Prohibita perspiratio facta ab improvisa frigiditate, magis nocet debilibus, quam sensim prohibita.

XI.

Ob aerem frigidum supervenientem calori, vestibis denudatus, minus duabus libris circiter diei cursu perspirare solet, nulla ab ipso animadverta molestia.

XII.

Aura iucunda, & frigidiuscula corporibus excalescentis magis nocet, quam aeris, vel aquae frigus in excessu: illa enim non reddit corpus levius, sed obstruit, & laxat: hoc obstruit, & roborat, & inde

de minus ponderosa corpora fiunt.

XIII.

Male aeris, & aquæ conditiones, quando ad malignam putredinem disponunt, eorum pondus magna ex parte non animadvertitur, quasi quod ab eorum corruptela nervi fortiores fiant, perinde ac in phreniticis.

XIV.

Natatio in frigida post exercitium est iucundissima, sed mortifera: motibus enim oppositis nihil perniciosius.

XV.

Quod proditoria disponit viscera ad morbum, sæpe, nec iniucundum videtur.

XVI.

Aura iucunda, & austrina cum exercitio violento, sæpe mortifera: ab aura enim adiapneustia, ab exercitio acrimonia.

XVII.

Qui quærunt à cœna auram frigidiusculam, magis quam par sit, perspirabile partis veste non induta exire prohibetur: nocte vero, vel die postero plurimi solent pati dolorem capitis gravativum.

XVIII.

Si corpora de repente transferantur ab aere calido in frigidum, læduntur; quia redduntur maioris ponderis, quam par sit; à frigido in calidum

læduntur, quia fiunt minoris roboris.

XIX.

Debiles magis hyeme, robusti æstate, perspirabile retentum in urinam convertunt.

XX.

Ventilabrum prohibet perspirationem, reddit caput ponderosius, & calidius.

XXI.

Ventus ut cute frigidior semper obstruit, & semper lædit, sed magis caput; quia magis exponitur.

XXII.

Ex anni tempestatibus in universum, siccitates assiduis imbribus salubriores, reddunt enim corpora leviora.

XXIII.

Æstate corpora temperata sunt minoris ponderis, quam hyeme, tribus circiter libris.

XXIV.

Æstate lassitudo sentitur, non quia corpus sit minoris ponderis, sed quia sit minoris roboris.

XXV.

In aere calido corpus est minoris roboris, tum quia cum perspiratione exalat aliquid bonorum spirituum, tum quia calor non est concentratus.

XXVI.

Per totam cutim digeritur semper aliquid à calido, quod secum etiam aliquid interni probi humoris aufert.

XXVII.

Æstate calore vexamur, non primò, & per se propter aeris caliditatem; quælibet enim corporis pars est aere æstivo calidior; sed quia in aere æstivo non est tanta frigiditas, ut naturalis calor sufficienter concentretur: quo fit, ut ita diffusum minus possit perspirabile, sua natura calidum insensibiliter excernere; quod retentum redditur acre, & est in causa, ut magno vexemur calore.

XXVIII.

Dum corpora in summo æstu ob somnum nocturnum, vel diurnum abundè perspirant, vel sudant, redduntur leviora, & nullo illa die vexantur calore.

XXIX.

Æstivo calore superveniente frigore, eodem die libra circiter excrementorum insensibilium magna ex parte diffilari prohibetur.

XXX.

Si æstas fiat similis veri, ut corpora reducantur ad pondus æstati debitum, excitantur sudores.

XXXI.

In æstatis initio, si de repente vehemens æstus superveniat, fiunt lassitudines, quæ licet post aliquot dies æstus magis urgeat, non perseverant,

quia minuitur corporis perspirabilis pondus.

XXXII.

Eadem virtus minus laborat cum minori, quàm cum maiori corporis pondere.

XXXIII.

Perspiratio vi aeris, vel aquæ calidæ excitata nocet, nisi eius maleficium longe maiori beneficio compensetur.

XXXIV.

Æstate interdiu, hyeme noctu, corpora robusta, magis perspirant.

XXXV.

Adiapneustia æstate malignam febrem, hyeme vix miram alterationem efficere potest: corpora enim aciori perspirabili æstate referta sunt, quam hyeme.

XXXVI.

Dormitio æstiva detecto corpore, vel sub dio, magna ex parte disponit ad putredinem, prohibendo perspirationem.

XXXVII.

Adiapneustia non calefacit interna, nisi perspirabile fiat acre ob moram, vel à calore extraneo, vel à motu violento.

XXXVIII.

Dum frigus supervenit calori æstivo, nimij coitus noxa vix percipitur; si verò aer iterum incalescat, detrimentum præ-

præteriti erroris non leve sentitur.

XXXIX.

Coitus non immoderati maleficio, aere frigido concentrante calorem, æquali beneficio compensari solet.

XL.

In noctibus æstivis corpora ad febrem maximè disponuntur ob aeris varietatem, ineunte enim nocte aer est accensus: intempesta verò nocte est temperantior, in aurora frigidus; unde solitum perspirabile in correptis somnis, & stragulis denudatis cohibetur, & corpora ponderosiora sunt, quod noctibus hyemalibus non evenit.

XLI.

Ab æquinotio autumnali ad solstitium hyemale qualibet die minus libram circiter perspiramus: inde usque ad æquinotium vernale incipimus liberius perspirare.

XLII.

Autumnus insalubris, tum quia perspiratio à superveniente frigore prohiberi solet; tum quia quod dissilari prohibetur, acre, & mordax fit.

XLIII.

Vitantur ægritudines autumnales, si corpus autumnino non fiat maioris ponderis, quam dum erat æstate.

XLIV.

Pondus sensim auctum, sensim minuendum.

XLV.

Pondus corporis insolitum non vere, sed autumnino auferendum: frigidum enim superveniens ponderi magis nocet.

XLVI.

Nulla autumnino vexaveris ægitudine, si superveniens frigus inveniat te vestibus recte munitum, si uteris diureticis, & conservaveris in eodem pondere, ut ante.

XLVII.

Benè munitus vestibus melius perspirat, & redditur minoris ponderis.

XLVIII.

Qui morbis ab eorum copia prodeuntibus hyeme vexari sunt soliti, purgandi sunt autumnino, & non vere, reducendique sunt ad pondus, quo fruebantur æstatis initio.

XLIX.

Dum vero morbi prodeunt à mala qualitate, corpora vere, & non autumnino purganda; magis enim æstate, quam hyeme intenditur qualitatis malitia.

L.

Qui in fine veris, præmaturre se vestibus spoliant, & autumnino tardè induunt, in febres æstate, in destilationes hyeme facile incidunt.

Pers-

LI.

Perspirabile retentum , ut acre febres , & erysipelata : ut copiosum , apostemata , destillationes , vel cachexiam facit.

LII.

Externum frigus concentrando calorem reddit natura tantum robustiorum , quantum ultra solitum pondus ferre quoque possit duas libras circiter retenti perspirabilis.

LIII.

Corpora hyemis initio facilius ad solitum pondus , æstatis initio magno labore ad æstivum pondus reducuntur.

LIV.

Sanitas perseveraret , usque ad extremam senectutem inculpatam , si corpora quatuor anni temporibus æquali pondere semper conservarentur.

LV.

Corpora quorum pondera anni cursu multum augentur , & diminuuntur , valde periclitantur.

LVI.

Quanto maior anni spatium est ponderis varietas , augmentatio sanguinis , vel diminutio , tantò est deterior illius corporis conditio.

LVII.

Ponderis augmentatio fit in principio autumnii , diminutio in principio æstatis.

LVIII.

Corpora quorum pondus augetur , magis periclitantur , quam quorum pondus minuitur.

LIX.

Corporis partes testæ salubriter perspirant ; si verò à somno detectæ inveniantur , etiam ab aere calidissimo eorum pori condensantur.

LX.

Aer plus iusto frigidus , humidus , aut ventosus moratur perspiratum : unde qui domi continentur , ut foeminae , nec tussi , nec catharro , nec inflammatione pulmonis laborant.

LXI.

Aer in urbe peior aere ruris ; quia crasior , & non perflatus appetitum tollit.

CAPUT V.

DE ALIMENTO , ET DE eius differentijs.

Alimentum est corpus mixtum desumptum ex animalibus , & vegetalibus , ut ex his aptum nutrimentum conficiatur , destinatum ad reparandam substantiam nostri corporis pro vitæ conservatione.

Alimentum dividitur in solidum , & in liquidum. Solidum alimentum vocatur cibus ; liquidum alimentum dicitur

potus. Notare oportet, quod alimentum aliud dicitur propriè tale, & aliud impropriè, quod vocatur medicamento-
sum. *Alimentum propriè tale* est, quod tantum nostrum corpus valet nutrire. Medicamento-
sum alimentum est, quod dum nutrit simul etiam valet alterare, v. g. lac asininum, &c.

Animadvertere oportet aliquid circa cognitionem virium alimentorum, quorum vires cognoscere possunt Practicantes per rationem, & per experientiam: *Per rationem* videlicet, quæ desumitur præcipuè ex sapore, odore, & consistentia; per experientiam, quæ ab effectibus colligitur.

Insuper requiruntur aliquæ conditiones ad exactam victus rationem: prima, ut substantia alimentorum acuratè consideretur: Secunda, ut concedatur proportionata quantitas: tertia, ut benè discernatur eorum qualitas: quarta, ut debitè instituantur varietas, & ordo sumendi alimenta: quinta, ut eorum præparatio sit conveniens: sexta, ut quid tribuatur consuetudini, & delectationi. Septima, & ultima conditio est ut præfigatur certum tempus ad assumptionem alimentorum.

CAPUT VI.

DE CIBO IN GENERE, ET
in specie.

Cibus est alimentum solidius, crassiusque, potissimum ad famem profligandam, & conficiendum nutrimentum corpori debitum. Dicitur potissimum, quia aliquis cibus tenuior, etiam non nihil potest levare sitim sicut potus crassior famem sedare.

Notare oportet, quod ut cibus optimus sit requiruntur variae conditiones: prima, ut sit boni succi, quem ita vocavit Galenus, & ab alijs appellatur *Euchimus*: secunda, quod sit facilis coctionis, & nominatur *Eupectus*: tertia, quod eius quantitas sit proportionata, & sufficiens, ad corporis nutritionem, taliter ut non causet gravitatem, aut alia incommoda, quæ subsequi solent, ad hoc ut fiat morbus: quarta, quod sit conveniens cuiusvis naturæ: quinta, ut sit suavis, mundus, exactè præparatus, & quod actu calidus sumatur: sexta, ut bis in die assumatur, sed in coena parcius sit, verum est aliquos semel tantum edere, & idcirco regula magis apta est, ut quisque consuetudinem sequatur.

Spe-

Species ciborum desumuntur primò ex plantis: secundo ex animalibus; sed cibus, qui desumitur ex vegetabilibus, minus nos nutrit, quam qui ex animalibus, quia hic habet materiam nostræ similiorem, adeoque nostris partibus, & poris magis conformem, ac proinde illis facilius adhærentem.

Animadvertere licet, quod cibus non sumitur ex fossilibus, quia fossilia non nutriunt; igitur ea habent partes à nostris nimium diffformes, hisque ob suam rigiditatem hic adhærere incapaces; & quia satis dissolubiles non sunt. Verum quidem famigeratissimos Chemicos auro suo potabili adscribere vitæ protractionem; atsi hoc undique verum est, ex alio principio provenit, quam ex nutritione, scilicet, quatenus illud pro sua diversitate sanguinem firmando, ac quodammodo constipando spiritus, & calorem in illo conservet, aut quatenus illum blandè relaxando, paulatim discutit eius superfluum humiditatem, & sub illa languentem calorem exhilarat, ut in senibus contingit.

Porro species cibi sunt p'ures, videlicet cibus boni succi, hoc est, multum nutriens: alius est mali succi; alius facilis di-

gestionis; alius est difficilis, alius facile corrumpitur in ventriculo; alius non item; atque iterum ex illis, qui facile digeruntur, & non facile digeruntur, alij sunt boni succi, alij vero mali.

Insuper scire licet, quod omnis cibus, qui citò dissolubilis est, etiam est cito nutriens; non autem omnis ille est multum nutriens, quia cibus nostrum corpus multum nutriens debet esse participans crassitie, & viscositatis, & ob id tardius dissolvitur. Amplius debent scire Practicantes, quod cibus est optimus, cum sit optimi succi, facilis digestionis, & excrementis minimè refertus, atque è contra se habens pessimus est.

Quia ex vegetabilibus præcipuus cibus est panis, animadvertere oportet, quod cum componatur panis ex diversis cerealibus, est optimus ex tritico laudabili, ritè antea fermentato, cuius quatuor sunt species, videlicet siligineus, similagineus, confusaneus, & furfuraceus. *Panis siligineus* dicitur, qui propriè fit ex pollicine, seu parte tritici purissima, mollissima, levissimaque ab omni furfure separata. *Similagineus*, est qui non expurgatus ab omni furfure, sed tantum à crassiore parte. *Confusaneus* vo-

catur ille panis, qui habet omnem suum florem, & furfurem adiunctum. *Furfuraceus* appellatur, qui componitur magis ex furfure, quam ex flore.

Circa nutritionem panis sciant Practicantes siligineum habere primum locum in nutriendo: similagineum secundum locum: confusaneum possidere tertium locum; denique furfuraceum esse omnium minus nutrientem, verum inter omnes species panis confusaneus est optimus, quia ob adiunctos furfures non obstruit, sed alvum laxat, & mediocriter nutrit. Siligineus autem, & similagineus producant obstructions sua visciditate.

Verum est, quod panis furfuraceus inter omnes parum nutrit, sed magis, vel minus prout furfures magis, vel minus orbantur suo flore; qui quidem panis magis in usu est pauperibus, prout, & ille panis, qui ex fecali fit, isque durior est, ater, & gravans ventriculum. Dictum manet, quod panis triticeus, ut optimus sit, stet antea ritè fermentatus, quia si ita non est, non potest valetudinem conservare, verum tamen uti solet pane non fermentato, quando volumus maiorem nutritionem, & ventrem firmare, & adstringere, ut accidit in longis ventris flu-

xionibus, & ideo Magnus Hypocrates in lib. 2. de Dieta scripsit hæc verba: *Panis non fermentatus secedit quidem minus, nutrit autem magis.*

Quia ex animalibus desumitur cibus magis nos nutriens, necessum est, ut loquar cum specificatione claritatis gratia. Caro ex quadrupedibus optima est vitulina; postea verbercina, & hædina. Ex volatilibus verò præstantiores sunt pulli, capi, columbi, & perdices, sed de carne pullorum asserere debeo, quod melior est pars dimidia posterior, quam ex pectore, quia illa constat maiori parte particularum nitrosarum; est utilis tam in valetudine conservanda, quam in curatione aliquorum morborum; & idcirco utitur in jusculis alterantibus appetitivis. Ex Marino Pisce Assellus, & lingula præstant. Ex fluviatico est optimus Piscis Perca, Govius, & qui Lucius vocatur. Ex his, quæ ex animalibus proveniunt, meliora sunt ova, & lac; ex fructibus sunt uvæ, & ficus.

Oportissimum est animadvertere, quod non omni promiscuè cibi iam dicti optimi saluberrimique sunt; neque ullus re vera cuique convenit, sed quilibet cibus ad quemque seorsim considerandus est, an conveniat, necne: nam illis qui
sto,

Stomacho valent, aut multum laborant, ut Agricola, Nauta, Milites, &c. melior est caro bubula, & porcina, quia illi egent solidiore, & crassiore sanguine, qui multum nutrit, neque adeo facile absumitur.

Porro insuper narrare debeo Pisces multis suspectos esse, sed immerito, quia experientia docuit, quod bonum, & mediocris consistentiae sanguinem praebent; tamenque levioris sunt digestionis, saltem saxatiles, ac proinde tales Pisces valent illis, quibus pituita, vel serum in toto, vel in aliqua corporis parte abundant.

Pro coronide huius capitis duas animadversiones facere oportet: prima consistit in eo, quod alijs debet ciborum quantitas adaptari, ita alia debet esse qualitas, idque pro diversitate temperiei, ætatis, temporis, & consuetudinis: sic calidioribus, & siccioribus expediunt cibi frigidiores, & humidiores. Sic pueris moliores, quam juvenibus, & viris conducunt; sic æstate frigidiores, quam hyeme; sic denique firmioribus cibis assuetis, hi magis conveniunt, quam flacidi cibi. Secunda dirigitur, ut sciant, quod cibi elixi facilius chilificantur, quam assi; sunt enim molliores; assi verò

plus nutriunt, quia magis scaescent succo nutritivo, ut patet; si cultro perforentur, habet enim ille crustam sibi extrinsecam humiditatem eorum intus conservantem, quæ dispersa est in jusculis elixorum; ideoque cibi assi magis conveniunt laborantibus; otiosis verò, & sedentaria vita utentibus, elixi.

CAPUT VII.

DE POTU IN GENERE, ET in specie cum Aphorismis Sancto-rij, qui in sectione tertia continentur.

Potus est substantia liquida; tenuisque destinata ad sitim profligandam, ad cibum diluendum, & deferendum, & ad serum in corpore restaurandum. Variæ sunt species potus; sed famosiores sunt quatuor, videlicet *Aqua, Vinum, Mulsæ, & Cerevisia*; & de his tantum agere est intentum; & ante quam agam de illis prius oportet animadvertere, quod potus in genere est optimus, qui habet bonas condiciones; videlicet, quod assumatur in quantitate moderata, ne fluctuet, & si in mensa opipara fiat aliquis excessus sit potus, & non cibi, quia huius præter alia mala etiam inducit obstructions; nam experientia docet bibones diutius vivere, quam comedo-

nes;

nes; & ideo animadvertit Hypocrates: *Melius esse impleri potu, quam cibo*; & qui non est Glatiatus, nec frigidissimus, quia si ita concedatur, est inimicissimus intestinis, pectori, & systemati nervoso: ergo potus temperatè frigidus debet concedi juvenibus, robustis, sanis, & maximè assuetis, & his, qui habitant in calidis regionibus mundi.

Aquæ multæ sunt species, alia enim est pluvialis, alia putealis, alia fontana, alia lacustris, alia nivosa, aut glacialis. Optima ea aqua est, quæ limpida, & dulcis est, aut potius sine ullo sapore, & colore. Undè aquarum bonitas æstimanda est penes absentiam certi odoris, coloris, & saporis. Aliqui verò desumunt bonitatem aquæ à levitate, sed ea non est intelligenda de levitate ad lancem; nam sæpe aqua non bona minus pendet, quam melior; sed hoc sensu, quod ventriculo, & visceribus sit levior.

Insuper aqua optima est *Fontana*, saltem si per bonum fundum coletur; post illa sequitur *Pluvialis*, quæ est levior, tenuior, & splendidior, sed tamen peior ob diversos vapores, & exalationes, quibus permixta est. *Putealis aqua* valdè insalubris est, quia stagnans

censetur, neque radijs solis agitatur, adeoque longè peior est, si puteus sit tectus. Notare licet, quod ea melior est, quæ hauritur ex medio fluvij, saltem, si non habeat sordes commixtas, & fluvius sit rapidior. *Lacustris aqua* semper valdè mala est ob eius stagnationem; & ob id eam bibentes contrahunt splenis duritiem, Hydropem, disenteriam, & infinita alia mala. *Nivosa*, seu *Glacialis* pessima est, quia est valdè impura, & cruda.

Circa aquam duas res magnæ considerationis animadvertere oportet: prima dirigitur, ut Practicantes sciant aquam antecellere omnes species potuum, ratione temporis, naturæ, & usus: ratione temporis, quia aqua à Deo est creata unà cum cœlo, & terra: vino post diluvium primum per Noem introducto; ratione naturæ igitur necessario prærequiritur aqua, ut materia omnium potuum; & ratione usus aqua antecellit; nam est conveniens omnibus naturis, & ubi bis datur; vinum verò tantum in quibusdam locis Europæ.

Secunda, ut in promptu habeant aquam nostrum corpus nutrire; verum est, quod, ut simplex elementum non nutrit; & in hoc supposito assero, ut

ut compertum est experientia, quod sola aqua, non solum nutrit; sed etiam auget, ut patet in piscibus, qui in lagena continentur; nam ibi sola aqua nutriuntur, & augentur; patet etiam solam aquam nutrire plantas, fructusque, taliter ut multoties fiant maiores, gravioresque, quam ipsa terra, cui insertæ sunt. Porro etiam patet experientia multos homines, tam in tempore valetudinis, quam in tempore morbi aqua sola pro potu vivere mediocriter bene, & post eum apparent refecti; & ideo aliquoties ægros non valentes gustare cibum, vivere, aquam solam potando, & refectos esse nullum aliud alimentum assumendo, nec unicum jusculum magnis precibus; & ita eos curare potui non parva adstantium admiratione. Restat demonstrare non esse partes alititias carniū, quæ per elixationem diluuntur in aqua, per quas ægotantes vivunt, & reficiunt; sed tantum per ipsam aquam: Si æger in spatio unius diei naturalis assumat pro eius nutritione, & virium refectione duodecim scutellas iusculi tantum, & alias tantas scutellas eiusdem jusculi Medicus capiat, evaporando humiditatem, remanet materia carniū in forma Gelatinæ,

aut extracti; hanc materiam divide in duodecim partes, & qualibet pars, quæ vix ponderat drachmam unam, propinabitur ægro per tale intervalum, ut spatio viginti & quatuor horarum tota quantitas assumatur ab ægro, & in illo tempore, neque aqua, neque alius potus, neque cibus exhiberi debet; tunc enim vires ægroti concidunt, & pulsus debiles fiunt; postea per alium diem naturalem cum temporis interpolatione assumat æger duodecim scutellas aquæ, & manifestè observatur, quod reficitur, spiritus regenerantur, & pulsus validiores fiunt; sed in hoc tempore, nec alium potum, neque cibum capiat, nec debet uti extrinsecis apposis, quæ etiam valent nutrire.

Vinum est potus, quod ex succo uvarum expressarum, mediaque fermentatione fit. Eius differentiarum variae sunt, hæque tantum differunt secundum colorem, odorem, crassitatem, tenuitatem, & ætatem. Vinum calidum est, & siccum, nisi immaturum sit, ut omphacium, tale enim est frigidum; est optimum vinum, quod saporis non est austeri, aut dulcis, sed quoddam modo medium. Vinum verò dulce multum solet nutrire, estque amicum pectori, sed facile bilefcit;

cit; austerum vero econtra, pectori est inimicum, & multum adstringit. Vinum fragrans spiritus mirifice recreat, postea tamen caput gravat.

Vinum verò fulgur est non nihil calidius albo, sed notatur, quod fragrans, & fulgur multum aperiunt, & urinas potenter movent. Rubrum vinum ventriculum roborat, & alias partes, sanguinemque laudabilem conficit, sed si crassum sit, generat grossum sanguinem, magis nutrit, & obstruit; ideoque optimus potus est Agricolis, Militibus, & omnibus illis, qui multum laborant. Vinum tenuius est magis apperitivum, quam crassum, quia citius percurrit vias suas, sed non est tam nutriendum ac crassum.

Restat scire, quod vinum recens, hoc est, parum distans à musto, est minus calidum, quam antiquum, sed nisi alvum laxet, generat flatum. Antiquum verò magis calidum est, & spirituum recreativum, sed etiam magis caput turbat, ac vinum recens. Ex iam diutius infertur vinum alere nostrum corpus, ut eius Potatores confirmant, qui parum comedentes sæpe crassescunt. Nemo tamen negare potest vinum esse potum medicamentosum, maxime si generosum sit, igitur

calefaciens, & exicans est propter eius particulas spirituosas, & sulphureas.

Insuper scire licet vinum pro conservanda sanitate oportet potare merum, vel dilutum, prout corpus solidius est, vel tenerius, senile, vel juvenile, & prout sanguinis massa, in se plus minus temperata est, & prout regio plus minusve calida est; & ideo in tempore æstatis in regionibus calidis, in temperamentis biliosisque ad tuendam valetudinem potare oportet vinum dilutum, & ei debet mixceri plus, aut minus aquæ iuxta maiorem, vel minorem generositatem vini. Moneo ut Practicantes legant tractatum, qui habet hunc titulum: *Del vino aguado, y agua envinada* compositum per Doctorem Hieronymum Pardo, Cathedratum Methodi in Regia Universitate Pintiana, ubi invenient Doctrinas diversas circa hunc assumptum.

Cerevisia fit ex aqua, tritico, hordeo, & lupulo simul decoctis; lupulus additur, quia conservat cerevisiam, & sanguinem purificat, ac pro diversa eius quantitate cerevisia amara est, vel non amara. Salubrior cerevisia est, quæ debite cocta est, & purificata; quia quæ non bene defecta est, producit obstructions, & parit

rit ventris tormina. Cerevisia alia est fortior, alia minus fortis, prout plus, vel minus tritici in se habet, verum etiam iuxta diuturniorem coctionem, vel minus diuturnam, alia est rubra, alia vero alba.

Mulsa, seu Hydromel est potus, qui fit ex aqua, & melle, cuius dantur variae species iuxta maiorem, vel minorem quantitatem mellis; & iuxta maiorem, vel minorem coctionem; & ideo alia, quæ habet multum mellis, alia parum; item alia cocta est, & despumata, alia facta tantum per insolationem. Etiam est duplex, videlicet simplex, & composita; simplex, quæ tantum fit ex aqua, & melle: Composita, quæ præter aquam, & mel componitur ex Zinzibere, pipere longo, &c. qui potus in nostra Hispania vocatur *Aloja*.

Animadvertere oportet, quod *Mulsa* simplex, quæ fit per insolationem, quia crudior est, producit obstructions, cocta vero deobstruit, & pectori grata est. *Mulsa* composita habet maiorem efficaciam inscindendi, attenuandi, & aperiendi vias, & quia abunde per urinas evacuat, confert in obstructionibus primæ regionis. Sciant Practicantes talem *Mulsam* esse suspectam in

Regionibus calidis; in tempore æstatis, & in temperamentis, & ætatibus calidis; & idcirco Magnus Hypocrates in lib. 3. de Victus ratione, ita animadvertit: *Ciet autem urinas abunde Mulsa, nisi ex visceribus aliquid prohibuerit.*

His præmissis dico tantum posse, & debere potari, quantum sufficit ad cibos comestos humectandos; cibus aridus enim non tam dissolvitur, quia ventriculi acidum illum non benè subit; e contra ubi plus potatum, ibi acidum nimis diluitur, enervaturque, & cum potu ventriculum, & cibos deserit, ac subintrat intestina, cibus enim in ventriculo fluctuat, & sic turbatur eius dissolutio. Præstat autem inter bibendum aliquoties, & parum bibere, quam ad finem mensæ (ut nonnullis mos est) uno, vel duobus haustibus potum sumere; sic enim melius alimentis commixcetur, & comestio iuvatur. Verum pro coronide fateor, quod non tam religiosè cum aliquibus observare volo, ne potus cibo præmittatur, præsertim ubi ventriculus est aridus, ut accidit in naturis biliosis; nam potus ille cum alimentis statim confunditur, æquè benè, ac si post aliqualem comestionem ingessus foret.

VIII.

APHOR. I.

Stomachus cibo refertus ; si inter dormiendum absolvat primam concoctionem, illius noctis perspiratio magna ex parte ascendit ad quadraginta uncias ; si non absolvat ad octodecim circiter.

II.

Stomachus omnino vacuus, & jeiunus, licet dormiat, non perspirat ultra octodecim uncias circiter.

III.

Tantum perspirat corpus plenum non concoquens, quantum ferè jeiunus non habens concoquat.

IV.

Cibi multum nutrientes, excepta carne vervecina, à coena ad prandium non solent perspirare ultra octodecim uncias.

V.

Cibi copiosi, sed tenuis nutrimenti noctis spatium in plurimis ultra quadraginta uncias perspirare possunt.

VI.

Alimenta, quæ corpora conservant gravia, sunt copiosa, vel cruda revellia.

VII.

Quæ conservant levia, sunt consueta, & vaporosa.

Caro vervecina facile coquitur, & est vaporosa ; perspirat enim noctis spatium, trientem libræ magis, quam cætera, solitaque edulia.

IX.

Quæ ex pasta fermentata fiunt esculenta, non efficiunt corpora ponderosa : longe enim facilius perspirant, quam rapæ.

X.

Vir sanus occultè diei cursu tantum exalat, quantum per alvum dimidio mensis, licet quotidie coctas tamen, & consistentes fæces semel excernat.

XI.

Stomachus plenus, & vacuus minuunt perspirationem : plenus eam divertit per ciborum corruptelam ; vacuus eam trahit, ut impleatur.

XII.

Plenus, quando non absolvit concoctionem, ex pondere cognoscitur ; corpus enim tum minus perspirat : vacuus verò flatibus impletur.

XIII.

Flatus nihil aliud est, quam rude quoddam perspirabile.

XIV.

Robustus ciborum plenitudinem absorbit per insensibilem perspirationem, minus robustus per urinam ; debilis magna ex parte per chili corruptelam.

Dum

XV.

Dum omittitur coena, vacuo existente ventriculo nulloque urgente paroxismo retinetur perspirabile, & retentum fit acre; inde corpus ad calidas ægri tudines præparatur.

XVI.

Ieiunium, quod reducit corpora ad minus pondus, sed corporibus insolitum malum.

XVII.

Cur sint qui fame pereant, si in vivo sanguis numquam deficiet? quia versus ventris vacuum sanguis tendens relinquit cor.

XVIII.

Non solum incoctus cibus, ut quantus, reddit corpus ponderosius, sed etiam ut qualis, quatenus scilicet perspirationem impedit.

XIX.

Dum levior semetipso quis videtur factus, & non sit, valde bonum; id enim oritur à succis trium coctionum exacte coctis.

XX.

Dum tota die persentitur levitas, & corporis agilitas, præcessit chili, & sanguinis coctio, & penitus exhalarunt tertie coctionis excrementa.

XXI.

Cibus incoctus, quo plenioris est nutrimenti, eo est deterior, vel quia efficit maius pon-

us, vel deterio rem corruptelam.

XXII.

Corpus maximè leve fit ex ciborum corruptela: liquida tamen excrementa omnia magni ponderis.

XXIII.

Ufus carnis suillæ, & boletorum malus, tum quia hæc non perspirant, tum quia non permittunt cœtera edulia simul ingesta perspirare.

XXIV.

Ex usu carnis suillæ, & boletorum triente minus solito, corpus magna ex parte perspirat.

XXV.

Melones adeo pauxillum perspirant, ut quadrantem circiter auferant perspirationis consueta.

XXVI.

Retenta illorum perspiratio in urinam, vel sudorem facere solet.

XXVII.

Uvæ, & ficus recentes pauxillum perspirant, & aliquantulum aliorum ciborum perspirationem impediunt, fortasè, quia sensibilibiter evacuantur.

XXVIII.

Illud genus edulij optimè perspirat, & commodè nutrit, cuius pondus in ventre non sentitur.

XXIX.

Ciborum plenitudo magis nocet in otioso, quam exercitato; viscera enim illis gravantur quiete, exercitio verò liberantur pondere.

XXX.

Ab eo cibo corpus optimè perspirat, cuius faeces exeunt consistentes.

XXXI.

Minus quam lactuca nutrit caro pulli, si de carne ea copia edatur, ut in liquidarum faecum corruptelam exeat.

XXXII.

Ex ponderatione noveris, quando jeiunium sit salubre, vel insalubre; erit salubre, si aliquid relinquebatur de hesternò edulio perspirandum, sin minus, insalubre.

XXXIII.

Dum per dietam corpus reducit ad pondus minus suo salubri minori, quod amittit de robore est irreparabile: quod verò detur minus, & maius salubre pondus.

XXXIV.

Si sciveris quotidie, quantum cibi tibi conveniat, scies diutissime virtutem, & vitam conservare.

XXXV.

Naturæ robur non parum absūmitur, dum coena modò est quatuor, modò sex librarum.

XXXVI.

Illa cibi quantitas est saluberrima, dum à cibo corpus suis negotijs eadem agilitate vacat, ac si esset jeiunum.

XXXVII.

Magis quoque gravatur ab octo libris cibi semel in die comistis, quam ad decem tribus vicibus, unica die sumptis.

XXXVIII.

Illa cibi quantitas est unicuique saluberrima, quæ sine molestia potest à virtute concoctrice vinci; vincitur, si quantum ingeratur, tantum absūmatur; hæc enim ex ponderatione dignoscuntur.

XXXIX.

Illa cibi copia est ingerenda, quam natura potest coquere, digerere, & perspirare.

XL.

Si natura posset digerere centum libras edulij, & exporrigerentur nonaginta novem, animal propterea cursu temporis destrueretur.

XLI.

Tunc cibi boni succi diutissimam sanitatem tibi promittent, quando perspirationis quantitas medium obtinebit locum inter excessum, & defectum; excessus post plenam coenam ciborum maximè perspirabilium noctis spatio magna ex parte solet esse quadraginta unciarum circiter; defectus

qua-

quatuordecim: ille igitur cibi usus, quia te ad viginti duas uncias, quæ est mediætas, transferret certissimam sanitatem, & longævitatem pollicebitur.

XLII.

Celsi sententia non est omnibus tuta, usus scilicet sex rerum non naturalium, modò parcos, modò nimios esse debere.

XLIII.

Corpora minori molestia reducuntur ad consuetum pondus, si assumant quatuor ciborum libras in prandio, & quatuor in cœna distanti, ut par sit, quam sex in prandio, & duas in cœna.

XLIV.

Se ipsum sensim destruit, qui semel in die præter consuetudinem comedit, comedat parum, vel multum.

XLV.

Corpus magis ponderosum reddetur quatuor uncijs cibi multi nutrimenti, qualis est caro porcina, anguillæ, & pingua omnia, quam sex uncijs cibi pauci nutrimenti, ut sunt pisciculi, aviculæ, & alia id genus.

XLVI.

Cibus pauci nutrimenti si difficulter coquatur, id accidet solum in primâ coctione; multi nutrimenti, in omnibus.

XLVII.

Cibus exigui nutrimenti humectat, & lenit alvum, citò digeritur, & perspirationem dormientium, & vigilantium facillè iuvat.

XLVIII.

Cibus multi nutrimenti stringit alvum, nisi corrumpatur; difficile coquitur, & parum perspirat.

XLIX.

Ubi est difficultas coctionis, ibi tarditas perspirationis.

L.

Cibus non ut fluidus debet præmitti, sed ut melioris succi, pylorus enim non est in imo, ut in canibus.

LI.

Tria mala eveniunt ob ciborum varietatem; nimium comeditur, minus coquitur, & minus perspiratur.

LII.

Tempus minoris perspirationis est, quando stomachus est plenus, & præcipue varietate eduliorum.

LIII.

Qui evomunt cœnam, statim tollunt stomachi molestiam, sed sequenti aurora sentiunt corpus ponderosius: Vomitus enim divertit perspirationem trahendo ad intra perspirabile. Quod ut acre laxitudinem, & calorem, ut copiosum gravitatem facit.

Qui

LIV.

Qui comedit magis quam oportet, alitur minus quam oportet.

LV.

Qui in juventute sunt victus immoderati, ventriculum plus iusto dilatant, quo fit ut in posterum victu moderato magna cum difficultate uti possint.

LVI.

Qui ad statum, & moderatum victum facile reduci cupit, utatur edulijs pauci nutrimenti; sic ventriculus citò se illo exonerans minori se accommodabitur capacitati.

LVII.

Quantum edendum noveris, si pluribus diebus observaveris, corpus à somno sine molestia ad iddem pondus reduci.

LVIII.

Si post pleniorē coenam corpus minoris ponderis die sequenti redatur, id eveniet, vel ob corruptelam, vel quia irritatur natura ad expellendum utile, quod est admodum nocivum; corpus enim præparatur ad morbos, dum utilia evacuantur, & cruda detinentur.

LIX.

Si coena fuerit octo librarum, & edulia in ventriculo corrumpantur, corpus die sequenti erit minoris ponderis, quam si coena fuisset trium

librarum, & cibus non fuisset corruptus.

LX.

Edulia aptissima perspirationi non corrumpuntur, imo post nocturnas vigilias hominem conservant sine lassitudine, & gravitate.

LXI.

Edulia non perspirantia obstructions, corruptelas, lassitudines, moestitias, & pondus efficere solent.

LXII.

Illa est viventis pessima conditio, dum facta ciborum concoctione, corpus persentitur onerosius solito, cum tamen sit minoris ponderis.

LXIII.

Si quis cibi, vel potus nimietate utatur, & sequantur evacuationes insensibiles longè pleniores consuetis, corpus die sequenti fit solito levius.

LXIV.

Edulia liquida, data molis paritate, sunt ponderosiora solidis, liquida petunt fundum: solida supernatant: cyathus vini seu jusculi est maioris ponderis, quam integer panis.

LXV.

Si nimius potus à somno efficiat oculos lachrimosos, signum est corpus non perspirasse, ut par est.

LXVI.

Si post multam potationem fu-

sudes, vel multum meias, aut magnum robur, aut magna infirmitas indicantur.

LXVII.

Aquæ potatio insensibilem perspirationem impedit, auget tamen sensibilem.

LXVIII.

Potatio hisce sæculis in temperatis quoque est improporcionata; cibus enim illorum solet esse duodecim unciarum circiter, potus quadraginta, & ultra.

LXIX.

In homine utente moderato victu, perspiratio nocturna, aliquando ascendit ad tres libras: in utente plenissimo stomacho, præexistente vacuo, & robusto, potest ascendere ad quinque libras.

LXX.

Ieiunium corpus suo maiori pondere insignitum iuvat, mediocri nocet, minori longè magis.

LXXI.

Post longum ieiunium, si corpus liberalius nutriatur, perspiratio redditur plenior solito libram circiter.

LXXII.

Post immoderatum exercitium corporis, vel animi statim vesci, malum: Corpus enim defessum agrè perspirat.

LXXIII.

Si sobrij, & in victu tempe-

rati præmaturè moriantur, amici mirantur novitatem; quia de perspiratione insensibili nihil sciunt.

LXXIV.

Cibus, & potus nimius non solum retenti perspirabilis acrimoniam; sed etiam partium, præcipue non principum, prævos affectus diu occultant; quidum corpora purgantur, vel inedia tractantur, de repente erumpunt, & ingravissimos affectus facessunt.

LXXV.

Medicus, qui præest rationi victus Principum, si nesciat quantum, & quando quotidie perspirent, illos decipit, & non medetur, & si juvet, casu iuvat.

LXXVI.

A cibo quatuor horis circiter vix libram plurimi perspirant; inde ad nonam duas libras; à nona ad decimam sextam vix libram.

LXXVII.

Tunc erit cibandi tempus, quando corpus reducetur ad illud pondus, salubre tamen, quo fruebatur paulò antequam hesterno die ingessisset cibum: istud solus Apolo sine trutina sciet.

LXXVIII.

Si verò nocturnæ potationis pondus insolitum, neque à robore concoctricis, neque à corruptela die sequenti tolatur,

tur, locum habent illa duo carmina:

Si nocturna tibi noceat potatio vini,

Hoc tu mane bibas iterum,
& fuerit Medicina.

LXXIX.

Si salubre corporis pondus à cœna est ducentarum librarum, corpus ob nimium cœritum factum minus salubre, erit centum nonaginta octo librarum circiter, quia virtus illa languidior impedit, ne duæ alimentorum libræ possint saltem sine aliquo angore in pondus salubre converti.

LXXX.

Cibus facilis perspirationis facilius, & longe minori angore refarcit vires coentium collapsas, quam difficilis, seu multi nutrimenti.

LXXXI.

Mustulum aliquantulum turbidum, si in ventriculo coquatur, non solum perspirat, sed maxime iuvat aliorum eduliorum perspirationem; huiusmodi virtutis sunt calida flatulenta.

LXXXII.

Cepæ, allium, caro vervecina, phasiani, maxime omnium succus cyneraicus iuvat perspirationem eduliorum ægrè perspirabilium.

LXXXIII.

Cibus valdè paucus à ventre

non amplectitur; inde non coquitur, non restaurat, non perspirat.

LXXXIV.

Perspiratio insensibilis est excrementum tertiæ coctionis; quare si non fiat prima, neque tertia fiet concoctio.

LXXXV.

Ob rigidam inediam caput repletur, pulsant tempora, tenduntur hypocondria, brachiorum, & crurum lassitudo fit.

LXXXVI.

Exinanitio à cibi pauxilo maior, quam à pharmaco, quod movet quidem sensibilem, sed insensibilem evacuationem divertit.

LXXXVII.

Ventriculo in horis matutinis vacuo ob omissam cœnam in pituitoso valdè iuvat edulium siccum, ut biscoctum.

LXXXVIII.

Edulium quatuor librarum circiter semel in die sumptum, si noceret, bis, vel ter ingestum iuaret: plenitudo ventris evacuationem sensibilem divertit.

LXXXIX.

Nemo incidet in morbum, si sedulò prævideat, ne cruditatibus laboret.

XC.

Senes ter sumere cibum in die, ut Antiochus, tutius est, quam bis, vel semel multum; mul-

multum impedit perspirationem.

XCI.

Pisces in coena cur non sumebat Antiochus ? quia morantur perspirationem : à somno fit utilis perspiratio , quæ feriata vires languescunt.

XCII.

Succi cucumeris frigiditas, & crassities in venis conservatur : licet sint concoctu faciles, prohibendo perspirationem efficiunt malignas febres.

XCIII.

Cibi corruptela cur efficit lassitudinem ? quia divertit perspirationem : sed quomodo ? quia facit celiacum : sed cur celiacus lassitudinem facit ? quia unà cum excrementis exit aliquid prioris cibi benè cocti.

XCIV.

Si quis corpore defesso eat coenatum , lautum , à somno statim carnes frigidae , &c. Lassitudines : à coena tamen duodecim horis circiter emendantur omnia ; quia tunc coctio, & perspiratio utilis fit.

XCV.

Cibus à violento exercitio nocet , tum quia non amplectitur , tum quia perspiratum divertit.

XCVI.

Qui it coenatum animo perturbato , longe minus digerit, quam quietus , & lætus.

XCVII.

Potus inter prandium , & coenam nocet ; sed si tantundem minus in coena potamus, tollitur nocumentum.

XCVIII.

Vomitus à coena debilitat, quia amovet alimentum ; tum quia divertit perspirationem.

XCIX.

Semel , aut bis in mense facto excessu in cibo , & potu, die sequenti licet sensibiliter non evacuet , minus solito perpendit.

C.

Victus uniformis caret beneficio illorum , qui semel , vel bis in mense excedunt : expultrix enim a copia irritata excitat tantum perspiratus , quantum sine statica nemo crederet.

CI.

In frigido corpore mel iuvat, qui nutrit , & perspirat ; in calido nocet , quia bilescit.

CII.

Nihil magis impedit perspirationem , quam potus dum fit chylus.

CIII.

Jecur ob refrigerationem minus attrahit chylum , longè minus expellit perspirabile.

CIV.

In homine sano alvus lubrica , vel fit vitiata coctione, vel chili dispensatione ob prohibitam perspirationem,

CV.

Bonæ valetudinis pestis duplex; corpus ex toto tradere quieti, & comedere ante cibi præcedentis coctionem.

CAPUT VIII.

DE SOMNO, ET VIGILIA
cum Aphorismis Sanctiorij, qui
in sectione quarta continentur.

Somnus est cessatio sensuum externorum ab operatione. Causa somni est remissio, & subsidencia fibrilarum, quibus cerebrum magna parte extruitur, sic ut tunc motus impressi quinque sensuum externorum organis non possit debite propagari ad animi sedem, ac ibidem cognosci, eo modo, quo motum impressum alicui cordæ flaccidè tensæ non videmus tam promptè promoveri, quam si rigidè tensa foret, oritur autem dicta fibrilarum in cerebro remissio ex eo, quod spiritus animales, sive sui defectu, sive torpore, aut fixatione non satis inflent, & expandant illos tubulos; sic secundum hoc post labores ad somnum inclinamur (nisi spiritus sint aciores) ob spirituum defectum: pariter post assumptionem opij, aut aliorum narcoticorum, quia talia Narcotica spiritus ca-

piunt, & figunt volatili sua oleositate: denique post coctionem, vel potum solemus esse dediti somno, quia tunc augetur humiditas cerebri, quæ fibrilas relaxat, fortè etiam, quia vapores non nihil impediunt spiritus.

Scire oportet, quod somnus est summè necessarius ad vitam, & patet ex eo, quod nemo sine illo vivat: si quidem recuperat spiritus animales, qui deperduntur per sensuum externorum operationem, & motum animale in vigilijs. Moderatus etiam debet esse somnus, hoc est, accommodatus cuilibet naturæ, & spirituum jacturæ, ut salubris sit, quia sic vires, & omnes actiones roborat, corpus humectat, & alacres homines reddit: nimius verò somnus insalubris est; igitur spiritus reddit torpidos, cerebrum nimis humectat, & relaxat, homines facit stupidos, tardosque; sicut econtra somnus nimis brevis, homines ultro exicat, emat, & debilitat. Notare licet, quod brevitās somni non debet esse tanta, ut non adimpleat prædictas utilitates, & ideo assignatur tempus moderatum.

Insuper, ut Practicantes fiant cordatiores circa somni tempus, animadvertere debeo, ordinarium tempus somni esse sep-

septem hōrārum, quia in illo maiori ex parte digestio alimentifac̃ta esse solet, & chilus esse distributus ad restaurationem spirituum, & humorum, qui per vigilias, & labores deperditi fuerunt.

Veruntamen animadvertere oportet somnum alijs convenire longiorem, alijs verò breviorē; sic pueris convenit somnus longior, tum quia multum expirant ob raritatem cutis; tum quia pueri naturaliter sunt valdè humidi; tumque quia illis connaturalis est, & ob id Magister Galenus in lib. 1. prognost. ita loquitur: *Rarò enim pueruli tantummodò per somnum altiore, ac longiore, celeres in melius fecerunt mutationes.* Longior etiam convenit senibus, biliosis, & aridis, quia humectat, & spiritus restituit; etiam somnus debet esse longior defatigatis, quam non defatigatis; pituitosis verò, & naturis obesius somnus brevior debet esse.

Non ignorare licet; quod anima in somno debet esse, velut nullius rei conscia, & quasi sopita; hoc est, nullas saltem facere operationes animales notabiles; & quod si aliquando somnum interveniat, in eo que veluti intellectu discurremus, & ratiocinemur, velicati nos retrahamus, aut per ali-

quid determinemur, ut surgamus, & ambulemus, ut noctambuli interruptus, & imperfectus est ille somnus; ideoque videmus homines ab eo non refectos, imo bis magis, quam si vigilassent. Nihilominus fiunt inter dormiendum actiones naturales, ut motus cordis, respiratio, motus peristalticus, digestio, &c. quia similes independenter ab anima peraguntur, & maximè per spiritus influentes ex cerebello, qui ab anima non determinantur.

Vigilia est proxima dispositio sensuum externorum ad operandum. Non dico, quod sit actio sensuum externorum, quia potest quis actualitè, v.g. vigilare saltem paucò tempore, si quis esset inclusus in Antro, ubi neque videret, audiret, olfaceret, gustaret, aut tangeret, aut ubi quis valdè attentè aliquid cogitat, talis enim tunc dormire non rectè diceretur: & ut clarius intelligatur, dico quod vigiliæ sunt exercitia omnium sensuum externorum dependentia à libero influxu spirituum animalium, & expansione restituta.

Causa vera vigiliarum est debita tensio fibrillarum cerebri facta ab spiritibus per illas fluentibus, sic, ut motus externorum sensuum organis im-

pressus possit facile propagari ad sedem animi, ibidemque discerni, unde vigilant pertinaciter illi, qui habent in cerebro spiritus nimis celeriter motus, ut in febribus, phrenitide, inedia, sive per se sint nimis calidi, leves, vel acres, sive propter aliquam rem acrem, & stimulantem, quæ illis commiscetur.

Pro coronide huius capitis notare oportet vigilias esse bonas, & salubres, quando sunt moderatæ, & debito tempore fiunt: malas verò esse, quando sunt maiores, quia varia incommoda inducunt; & idcirco Magnus Hypocrates scripsit hunc Aphorismum in lib. 2. *Somnus, atque vigilia utrumque si modum excefferit, malum; igitur excedentes vigiliæ dissipant humidum corporis, extenuant, & exsicant, cruditates adferunt, & debilitant cerebrum.*

APHOR. I.

Somnus placidus adeo favet perspirationem, ut septem horis quinquaginta uncia cocti perspirabilis in robustis sæpe exhalent.

II.

Dormiens horarum septem spatio occultè, salubriter, & sine violentia perspirare solet duplo magis, quam vigilans.

III.

Perspiratio dormientis, quæ cum multo sudore fit, non est plenior quacumque insensibili perspiratione sine sudore.

IV.

Somno nocturno corpus sentitur minoris ponderis, tum ob vires auctas, tum ob exalationem saltem trium librarum circiter excretorum.

V.

Somnus inquietus impedire solet trientem solitæ perspirationis.

VI.

In somno placido perspiratio aliquando maior, data temporis paritate, quam in exercitio violento.

VII.

In somno matutino, sed peracta coctione libra perspirabilium excrementorum ore spatium: non peracta, nec quadrans exalare solet.

VIII.

Quæ impediunt somnum, impediunt quoque perspirationem cocti perspirabilis.

IX.

Somni breves fiunt ab acrimonia perspirabilis retenti: perspirabile verò sæpe retinetur, quando natura alijs internis muneribus plus solito est occupata.

X.

Acrimonia perspirabilis retent-

tenti, vel sapissimè petit caput, turbat somnum, & partium superiorum perspirationem divertit.

XI.

Si quis à somno sentiat brachia dolentia, vel plus solito defatigata, significat corpus esse maioris ponderis, quam natura diu ferre possit.

XII.

Qui dormiunt pedibus ac coxis detectis noctis spatio libra perspirabilis exalare prohibetur.

XIII.

Perennis in lecto corporis agitatio, magis agitat, quam velox cursus: in motu enim currentis solum muscoli infernarum partium corporis, in motu jacentis muscoli ferè universi corporis moventur.

XIV.

Magis prohibetur perspiratio in dormientibus ab austri-
na aura frigidiuscula, quam in vigilantibus ab ingenti frigore.

XV.

Si somnus nocturnus minor solito sit, exalatio perspirabilis cocti imminuitur, crudi verò augetur.

XVI.

A cibo facilis perspirationis corpora potius debilia, quam ponderosa; à cibo verò difici-

lis, & debilia, & ponderosa fiunt.

XVII.

Perspiratio à somno facta differt specie ab illa, quæ in vigilia: prima est coctorum perspirabilium sine acrimonia, & cum virium levamine: secunda est crudorum acris violenta, & cum labore.

XVIII.

Duplo magis dormiens perspirat vigilante, hinc illud famosum; duæ horæ quietis in vigilante perinde iuvant, ac una somni.

XIX.

Perspirationem insensibilem cursu septem horarum in dormiente, inveni in multis esse quadraginta unciarum circiter, in vigilante viginti.

XX.

Qui vacuo ventriculo ita cubitum, ea nocte tertiam partem minus more solito circiter perspirat.

XXI.

Biliosis, qui eunt cubitum stomacho omnino vacuo, venter, & caput implentur crudis, pulsant tempora, eliquantur carnes, tensiones vehementes circa brachia, & manus oriuntur, excitatur aliquando morsus cordis, vertigines, & epilepsia, ut accidit Diodoro.

XXII.

A solito maiori perspiratione

ne

ne plenioris coenæ usus, semper somnum longiorem, & iucundiorē pollicetur.

XXIII.

Perspiratio minor solito prænuntiat somnum inquietum, & noctem molestam.

XXIV.

Si à brevi, & in placido somno carnes frigidae inveniantur, & inde febricula succedat, id in debilibus mortem, in robustis morbi longitudinem magna ex parte prænuntiat.

XXV.

Lecti mutatione somnus implacidus, & perspiratio minor fit: insolita enim, licet meliora, corpus, & animum læduunt.

XXVI.

Magis somniant in lecto insolito, quam in consueto jacentes.

XXVII.

Qui dormiunt, & non somniant, benè perspirant, & versa vice.

XXVIII.

Somnus à cibo quatuor horis circiter est utilior: Natura enim tunc minus est occupata prima coctione, melius remittit, quod est amissum, & melius perspirationi faver.

XXIX.

Si à coena quinque horis somno illicò excitatum penderis vix mediam libram, si octo horis, tres libras perspirasse invenies.

XXX.

Somno solito breviorē semper aliquid perspirationis prohibetur, quod nisi sequentibus diebus pleniorē perspiratione compensetur imminet febris periculum.

XXXI.

Retenta aliqua perspirationis consuetæ parte, die sequenti, vel à prandio somno rapimur, & ore spatio libram circiter perspiramus, vel nocte sequenti tanto longior fit somnus, quantò magis solito expedit perspirare: vel in sensibilem crism, vel in morbum labimur.

XXXII.

A somno oscitatio, & artuum protensio indicant corpus maximè perspirare, sicut dicitur de gallis sese alis antecantum percutientibus.

XXXIII.

Oscitationes, & artuum extensiones, quæ statim à somno contingunt, ex copia perspirabilium ad expulsionem optimè præparatorum excitantur.

XXXIV.

Corpora oscitatione, & pandiculatione horæ dimidiæ spatio magis perspirant, quam tribus horis alterius temporis.

XXXV.

Qui ægris dant serapia, vel medicamenta horis optimæ perspirationis, quæ solet esse à som-

Somno duarum horarum spatio, lædunt; horis verò sequentibus profunt.

XXXVI.

In paroxysmis pandiculationes, & oscitationes non significant caloris concentrationem, sed excretionem acrium copiosorum perspirabilium retentorum.

XXXVII.

Hora dormitionis meridiana à cibo corpora aliquando libram, aliquando se libram excrementorum occultè perspirabilium excernere solent; libram, si aliquid perspirationis hesternæ diei retentum sit: se libram, si nihil.

XXXVIII.

Si aliquid hesternæ perspirationis sit retentum, & per somnum meridianum illud omnino excernatur, statim à somno persentitur magnum capitis pondus, magnusque dolor gravativus.

XXXIX.

Si quatuor horis à somni initio cibus corrumpitur; statim hæc duo mala se invicem consequentia contingunt: prohibita perspiratio, & vigilia.

LX.

Nulla causa sæpius somnum interturbat, quam ciborum corruptela: id efficit, quæ est inter stomachum, & cerebrum simpatia.

XLI.

Somnus hyeme utilior, quam æstate, non quia ventres sunt calidiores, vel somni longissimi; sed quia ante diluculum corpora fiunt actu calidiora, & ut talia maximè perspirant, æstate verò frigidiora.

XLII.

A somno discursus puritas, & corporis agilitas significant corpus illa nocte ad minus tres libras magna ex parte perspirasse.

XLIII.

A somno meridiano capitis levitas, indicat nihil perspirationis hesternæ diei fuisse retentam.

LXIV.

Somnus externas, & internas partes universas humectat, quia attenuat perspirabile, & valdè attenuatum per omnia membra illud dispensat.

XLV.

Vigilia movet à centro ad circumferentiam sanguinem, qui est minus præparatus ad perspirationem, quam in somno correptis.

XLVI.

Somno concentrantur humores, unitur calor influens innato, aufertur sitis, nisi prædominetur bilis, fit conversio sanguinis in secundas humiditates, & corpora leviora fiunt.

Som-

XLVII.

Somno animales , vigilia vitales , & naturales languescunt.

XLVIII.

Vigilia animales roborantur , vitales , & naturales languescunt.

XLIX.

Per somnum magis interiora incallescunt , ipsaque magis leviora fiunt. Per vigiliam magis exteriora incallescunt ; ipsaque magis leviora fiunt.

L.

Per nimium somnum interiora , & exteriora frigescent , humores impinguntur , redduntur imperspirabiles , & corpora ponderosiora fiunt.

LI.

Corpora biliosa per nimium somnum valde læduntur , non quia recrementa tertiæ coctionis fiunt imperspirabilia , sed quia fiunt mordacissima , feriuntque deinde caput , & alia viscera.

LII.

In dormientibus stragulis detectis magis impeditur perspiratio , quam in vigilantibus vestibus denudatis ; tum ob quietem dormientium , tum quia calor externarum partium refugit ad intra.

LIII.

Insolita vigilia reddit corpora primis diebus ponderosiora,

& debiliora : ponderosiora , quia post evacuationem excrementorum perspirabilium requiritur crudus succus per se , & per accidens ponderosius , quia ubi est crudititas , ibi non fit conversio , & per consequens virtutes languescunt.

LIV.

Si somnus post vigiliam immoderatam fuerit septem horarum , perspiratio erit maior consuetudine ad libram circiter.

LV.

Vigiliæ perseverantes reddunt corpora ponderosa , non ob maiorem perspirationem , vel evacuationem sensibilem , sed quia quantum amittitur pinguedinis , & carnis , tantum non remittitur.

LVI.

Horis matutinis corpus est , & sentitur minus grave ; est , quia per somnum præcedentem tres libræ excrementorum perspirabilium exalarunt : sentitur , tum quia levius est , tum quia per coctionem ciborum facile perspirabilium auctæ sunt vires.

LVII.

Corpus vigilia insolita reddi potest maioris ponderis , si cibus , quo alitur , sit perspirationi ineptus.

LVIII.

Tam copiosa est corporis exalatio in dormientibus , ut non

non solum ægri, cum sanis cubantes, sed sani inter se bonas, vel malas dispositiones sibi ipsis invicem communicent.

LIX.

A cibo somnus, à somno coctio, à coctione utilis perspiratione.

LX.

Diacydonium non statim à coena, sed post primum somnum, excitat somnum, dummodo non superbibatur.

LXI.

Diacydonium cum cinnamomo roborat stomachum, roborato stomacho semper somnus fit.

LXII.

Modicum vini generosi, & alium conciliant somnum, & perspirationem: si verò plus iusto sumantur, utrumque prohibent: perspirabile tamen in sudorem convertunt.

LXIII.

Ille verò longævus, qui quotidie benè concoquit, & digerit; coctio fit somno, & quiete; digestio, vigilia, & exercitio.

LXIV.

Lassitudo à somno si solito exercitio tollitur, defectus erit in digestionem, non in concoctionem.

LXV.

Dum à somno surgimus cum solito pondere, sed cum maio-

ri laxitudine, hæc nisi solito exercitio tollatur cruditas cumulum, cibi corruptelam, vel nimium coitum significat.

LXVI.

Somnus meridianus insolitus viscera omnia lædit, hebetatque perspirationem.

LXVII.

Lassitudo post somnum tollitur jis, quæ facilem perspirationem reddunt: hæc sunt jeiunium, exercitium, vigilia, & ira.

LXVIII.

Somnus strato, & laxo corpore nocet; contracto iuvat, viscera unita coctionem habent facilem: laxa difficilem.

LXIX.

Sanis, si à somno sudor frigidiusculus accidat, minus iusto perspirant, & temporis cursu si idem accidat, fiunt podagrici.

LXX.

A nimio somno, & nimio meri potu suffocantur vires: à nimia vigilia, & exercitio resolvuntur: hæc omnia coctionem diminuunt, & diminuta coctione cessat utilis perspiratio.

CAPUT IX.

DE MOTU , ET QUIETE

*cum Aphorismis Sanctiorij, qui
in sectione quinta conti-
nentur.*

Motus est quodcumque exercitium corporis ad conservandam valetudinem, & quandoque utilissimum ad sanitatem amissam restituendam. Notare licet, quod per motum intelligi debet quisque labor, & exercitatio, ut *ambulatio, cursus, saltus, lusus pile, equitatio, navigatio, & vociferatio.*

Scire licet, quod vociferatio est species exercitij, & non utrumque, sed exercitij tam animi, quam corporis; & ideo ab aliquibus Neotericis dicitur, quod exercitatio vocis animum movet, & totum corpus facit incalescere; & quia tam salubris, & utilis est motus, scripsit Hypoc. sequentem animadversionem in lib. 6. epidem. *Sanitatis studium sit non satiari cibis, & impigrum esse ad labores.* Tamenque non sine magna utilitate Cornelius Celsus in lib. 1. de Re Medica; ita fatus est: *Ignavia maturam senectutem, labor longam adolescentiam reddit.*

Ut bonus, optimusque sit motus, oportet eum continua-

re ad sudoris eruptionem, & corporis gravitatem, & id consequi non potest, quin totum corpus exerceat; tunc talis motus excitat calorem nativum, & absumit omnes corporis cruditates; sed motus non debet esse nimius, quia talis corpus ultro exicat, & debilitat, dissipatque acidum ventriculi: ergo, si motus debite fiat, valetudinem conservat, & si non debite, eam officit.

Notare oportet tempus opportunum ad motum: matutinum vero est optimum jeiuno stomacho; sic enim, si quid à prægressa digestionem in ventriculo remansit, illud assumetur; at si stomachus non satis fiat vacuus cibis, ante tempus cibus ex ventriculo expulsus humores vitiatos, & obstructions adfert, & alia incommoda sequuntur.

Quies est cessatio motus summè necessaria ad tuendam valetudinem. Bona est quies moderata, & opportunè instituta, præcipuè post labores; & idcirco dixit Galenus: *Quies laboris remedium est.* Notare oportet, quod non solum est quiescendum post defatigationem, sed etiam, ubi finis nondum chylificationi impositus est. Tamen conducit animadvertere, quod quies malè adhibita vitiosos humores generat, cor-

poris meatus infarcit recrementis, & actiones hebetat.

APHOR. I.

IN motu violento corpus occultè minus perspirat, quam in aurora, post novem, vel decem horas ab assumpta cœna.

II.

Quod in motu violento per poros evacuatur est sudor, & perspirabile occultum, sed ut violentum magna ex parte elevatur, ex incoctis succis, rarò enim tantum cocti perspirabilis in corpore colligitur, quantum per violentiam evacuatur.

III.

Sudor semper est à causa violenta, & ut talis (sicut statica experimenta docent) impedit coctorum perspirabilium occultam excretionem.

IV.

Longè magis perspirat corpus in lecto quiescens, quam in lecto frequenti, & crebra agitatione circumvolutum.

V.

Longo itinere minus defatigantur hilares, & iracundi, quam timidi, & moerentes: illi enim magis salubriter, hi verò minus perspirant.

VI.

Corpora, quæ à nimio exercitio illicò cibantur læduntur:

quia, ut defessa, & cibo gravata minus perspirant.

VII.

Exercitium post septimam usque ad duodecimam horam ab assumpto cibo, magis resolvit insensibiliter horæ spatio, quam tribus horis alterius temporis.

VIII.

Evacuatio insensibilis; quæ fit ab exercitio violento, impedit, ne successivè remittatur, quod amittitur: imo si eadem perseveraverit violentia, corpus reddetur adeo leve, ut in pluribus de futura tabe verendum sit.

IX.

Exercitio corpora leviora fiunt: omnes enim partes, præcipuè muscoli, & ligamenta motu ab excrementis purgantur: perspirabile ad exalationem præparatur, & spiritus tenuiores fiunt.

X.

Motus præparat corpora ad excretionem excrementorum sensibilium; & insensibilium; quies magis ad insensibilium.

XI.

Si corpus à cœna in lecto quieverit duarum horarum cursu optimè perspiravit: si adhuc diutius quieverit, statim incipiet diminui tum sensibilis, tum insensibilis excretio.

XII.

Quies longa efficit corpora ægrotantia ponderosiora, tum quia perspirabilia excrementa motu ad excretionem præparantur; tum quia quiesce, cibi, & potus, si insoliti sint, vel debitò copiosiores, ut in ægris accidit, non digeruntur, & inde omnia mala, & sæpissimè mortes eveniunt.

XIII.

Si diu jacenti dolores pedum superveniant, remedio est ambulatio, si iter facienti, quies.

XIV.

Duo sunt exercitia, alterum corporis, & alterum animi; corporis, evacuat sensibilia excrementa; animi, insensibilia magis, & præcipuè cordis, & cerebri, ubi sedet animus.

XV.

Nimia animi quies magis prohibet perspirationem, quam corporis.

XVI.

Animi exercitia, quæ maximè faciunt exhalare spiritus, sunt ira, pericaria, timor, & mœstitia.

XVII.

Corpora in lecto quiescentia, vehementi animi motu agitata ut plurimum magis resolvuntur, & levioris ponderis fiunt; quam si animo placido, cum vehementi corporis motu, sicut fit pilæ ludo, agitarentur.

XVIII.

Exercitio nimia excrementa primæ, & secundæ coctionis magna ex parte per totius corporis habitum dispensantur; ideo alvus exicatur; corpora tamen fiunt leviora, quia longe maior est evaquatio insensibilis, quam excrementorum excretio per alvum facta.

XIX.

Exercitium animi, & corporis violentum reddit corpora levioris ponderis, efficit velocem senectutem, & mortem præmaturam minatur; citius enim ex Philosopho moriuntur exercitati, quam non exercitati.

XX.

Exercitium violentum à corpore, cibo, vel crudo succo referto, aufert pondus sensibilibus excrementorum minus solito; insensibilium ferè nihil.

XXI.

Exercitio corpus minus perspirat, somno magis, & magis lubrica redditur alvus.

XXII.

Frictiones, & cucurbitulæ in refertis crudis succis impediunt perspirationem.

XXIII.

Tunc exercitium est saluber-
rimum, quando post factam
primam, & secundam coc-
tionem corpus reducitur bis
in

In die ante cibum ad consuetum pondus.

XXIV.

Natatlo statim post violentum exercitium, mala: valde enim impedit perspirationem.

XXV.

Exercitium violentum ubi spirat Ventus, malum.

XXVI.

A vento adiapneustia, à motu acrimonia.

XXVII.

Equitatio respicit magis perspirabile partium corporis supra lumbos, quam infra; inter autem equitationes tolutans saluberrima, sicut fucufans insaluberrima.

XXVIII.

Vectio in lectica, necnon in cymba corpora minus disponit ad debitam perspirationem, quam deambulatio.

XXIX.

Cymbæ, & lecticæ motus, si diu durat, saluberrimus, tunc solum ad debitam perspirationem mirifice disponit.

XXX.

Vectio in curru omnium violentissima est, non enim solum perspirabile incoctum expirare facit, sed etiam solidas corporis partes, & maximè renes offendit.

XXXI.

Saltus primò vires ad intra trahit, deinde ad extra cum

impetu propellit, & cum violentia coctum simul cum incocto expellit.

XXXII.

Disci exercitium compositum ex motu moderato, & violento, deambulatione scilicet, & agitatione brachiorum, perspirationi conducit.

XXXIII.

Tripudiatio moderata, & sine saltu, proximè ad deambulationis moderatæ laudes accedit: perspirabile enim coctum moderate expellit.

XXXIV.

Ubi perspiratio in sanis deficit, exercitio sarcitur.

XXXV.

A nimio exercitio fibræ sunt duræ, unde senectus, quæ est universalis fibrarum durities; hæc condensando meatus calorem suffocat: molities aperiendo longævitatem facit.

XXXVI.

Qui vult diutissimè juvenilem faciem conservare caveat ne sudet, vel nimium præ calore perspiret.

CAPUT X.

DE EXCERNENDIS, ET
retinendis cum Aphorismis
Sanctorij, qui in sectione sexta continentur.

EXcernenda, & retinenda debent intelligi de aliquibus

bus substantijs, quæ suo tempore debent retineri, donec sese habeant, ut ritè excernantur in tempore determinato ad sanitatem conservandam: & sunt præcipuè: *Fæces alvi, urina, insensibile transpiramentum, menstruum, & semen.*

Si *alvi fæces* non fuerint excretæ suo tempore, procreant colicos dolores, & halitus à stercoraceo evaporemiento inducit oris foetorem, & alia incommoda. Licet notare, quod illæ fæces in statu naturali sunt, utcumque molles, sed coherentes interim, color est subrufus, foetor non nimis gravis.

Urina ubi debitè se habet, necessariò debent in illa adesse tria constitutiva naturalia, ut iam dictum manet in Cap. 14. Tract. 2. Pathologiæ, & in Cap. 34. Tract. 3. Semyoticiæ; sed præter hæc etiam in quantitate debet esse proportionata ad assumpta liquida. Verum diutius retenta urina, sive renum, sive vesicæ vitio, sive quod eius substantia serosa à sanguine non satis segregetur, excitat hydropem, paralysem, morbos soporosos, animi deliquia, & alia mala.

Insensibile transpiramentum nisi habeatur, necesse est, ut defedetur cutis, tunc oritur pruritus, scabies, hydrops,

febris, &c. Igitur insensibilis transpiratio fit per poros cutis, & per os, oportet notare, & in promptu habere, nos emittere multum in dies per insensibilem transpirationem, quod patet ex inspectione halitus hyemale tempore, ubi in exitu condensatur, item ex eius elisione in speculum, quod statim madescit numerosis guttis; item si stanno nitido, vel alteri metallo imponamus pulpam digiti, mox enim humiditate inficietur.

Menstruum fluere debet mulieribus, quæ iam attingunt annum decimum tertium, & quinquagesimum nondum transiverunt, nisi gravida sint; aut lactantes, in quibus cessat menstrui causa. Verum est, quod in aliquibus tam gravidis, quam lactantibus menstruum fluere solet, ut experientia docet. Animadvertere licet, quod eius quantitas debet proportionari ad sanguinis copiam, & calorem, verum est, quod non potest certa quantitas generaliter limitari, quia alijs multum emittitur, alijs verò parum. Pariter neque omnes ad hunc effluxum impendunt æquale tempus. Aliæ enim absolvunt menstruationem in die secundo, aliæ verò in tertio, & quarto, aliæ denique in sexto, & octavo. Insuper scire licet, quod

quod mulieres, quibus menstruum nimis fuit, debilitantur, deliquia patiuntur, contabescunt, &c. illæ quibus suprimitur, hystericæ fiunt, difficulter respirant, vitiatur color, appetitus depravatur, & contrahunt alia quam plura mala, quia eorum corpora morbosa fiunt; & idcirco Magnus Hypoc. ad nostrum intentum scripsit hunc Aphorismum in lib. 5. *Menstruis largius fluentibus morbi eveniunt, non fluentibus autem ex utero morbi contingunt.*

Semen: hic attinet venus, & si debite exerceatur conducit ad sanitatem conservandam. Si verò immoderata fuerit nervos, caput, & totum corpus ematit, debilitatque, spiritus dissipat, & vitam mirabiliter abbreviat; & ideo Doctissimus Vallesius in lib. 3. epidem. sine ponderatione multum nos docet per hæc verba: *Vix est ullum morbi genus, quod non possit venus nimia facere; nam facit malignas succorum putrescentias, & partium principum debilitates, & nervos emollit, & fluxiones commovet, & cruditatibus replet.*

Pro coronide huius capitis animadvertere oportet, quod exercetur commodissime venus ab iis, qui sanguinolenti, & habitus pleni sunt; & quidem tempore matutino post

somnum, etiam facta digestionem, & distributionem, tunc enim semen elaboratum est, perfecte, abundansque, & tunc ex eius usu promovetur melius circularis sanguinis motus, & vasorum amplificatio, si venus cum moderatione utatur.

APHOR. I.

Nimia abstinencia à coitu, & nimius usus impediunt perspirationem, sed nimius usus magis.

II.

Post coitum immoderatum quarta pars solitæ perspirationis in pluribus prohiberi solet.

III.

Mala à nimio coitu orta mediate à perspiratione immediate à lassis concotricibus dependent.

IV.

Cognoscitur coitum profecisse, si à sequenti somno nulla sentiatur lassitudo, nec ulla corporis mutatio facta sit in gravitate, vel levitate.

V.

Diuturnæ venereorum cogitationes, modò gravius, modò levius corpus efficiunt; gravius si pleno, levius si vacuo fiant stomacho.

VI.

Post nimium coitum cum muliere, quam maximè concupita,

pita, non sentitur illicò lasitudo: animi enim consolatio iuvat tunc perspirationem cordis, & auget eius robur, unde in ipso, quod amittitur, promptius remittitur.

VII.

Propensi ad coitum, si temperent libidinem illicò succedit corporis agilitas, quia tales melius perspirant.

VIII.

Immoderatus coitus facit perspirare cruda, quæ deinde carnes frigidas efficiunt.

IX.

Coitum non nocuisse hæc indicant; urina æquè cocta, ut ante, corporis agilitas, respiratio facilior, ex idem ferè pondus corporis perseverans; eadem tamen servata eorumque ingeruntur, quantitate, & qualitate.

X.

Præsens vulnus immoderati coitus est stomachi refrigeratio: futurum prohibita perspiratio, unde facile fiunt palpitantes in supercilijs, & artubus, & deinde in membris obinentibus principatum.

XI.

Coitus in æstate magis nocet: non quia corpus magis perspirat, sed quia noctio cum sit minor, deperditum difficilius resarcitur.

XII.

In actu venereo multum crudi perspiratur, & si diu duret, cruda transferuntur à centro ad corporis ambitum, fiunt obstructions, & inde alvus suprimitur.

XIII.

Quanto quis maiori coeundi cupiditate conflagratur, tanto eius usus immoderatus minus lædit.

XIV.

Coitus immoderati detrimentum præcipuè manifestatur post somnum sequentem; tunc enim staticis experimentis cognoscitur perspirationem esse impeditam, & cibum esse male digestum, necnon stomachum valdè læsum.

XV.

Coitus lædere solet primam coctionem, primò diminutionem perspirationis promptitudinem, deinde in crudam qualitatem convertendo cibum.

XVI.

Qui coitu utitur, & sperma non emittit, minus debilitatur: Itidem si die sequenti utatur, & emittat, quod die præcedente fuit præparatum, minus debilitatur.

XVII.

Illi qui coeundo sperma ex studio non emittunt, in tumorem testiculorum facile incidunt; sperma enim est imperperspirabile.

Coit

XVIII.

Coitus immoderatus post stomachum lædit magis oculos.

XIX.

Coitus immoderatus lædit visionem, quia ab oculis subducit maximam spirituum copiam; inde tunica oculorum præduræ, & rugosæ, necnon meatus minus pervij redduntur.

XX.

A diminuta perspiratione fibræ tunicarum oculorum opaciores, inde visio fit per spatia perexigua, qualia sunt in cancellis: Specilla uniunt obiecta in cuspidem, ut distincte per unum solum spatium videatur.

XXI.

A coitu immoderato diminuitur calor naturalis; à diminuto calore diminuta perspiratio; à diminuta perspiratione flatus, & palpitatio.

XXII.

Coitus immoderatus postulat cibos paucos, & boni nutrimenti.

XXIII.

Coitus calefacit jecur, & renes, quia excitatus calor minus exalat: refrigerat verò stomachum, cerebrum, & cor, quia permeatus patentiores excitatus omninò, & proprius aliqua ex parte propterea resolvitur.

XXIV.

Hinc coitus immoderatus in hepate bilem, in renibus nephriticum affectum, in stomacho crudum succum, in cerebro catarrum, & in corde palpitacionem, & syncopem producit.

XXV.

Edulia post nimium coitum si flatus gignant, ut ostracea, & mustum, perniciofa: impediunt enim, ne ad consuetum pondus corpora reducantur.

XXVI.

Macilentis magis nocet coitus, quia magis calefiunt, & magis refrigerantur.

XXVII.

Coitus immoderatus illicò maximè leve efficit corpus, quamvis deinde perspirationem prohibeat; est enim vehemens corporis, & animi motus; corporis, quia omnia membra conquassantur; animi, quia resolvitur, quod coligat animum corpori, spiritus scilicet vitales.

XXVIII.

Si post coitum somnus laborem faciat, ex coitu maior facta est ablatio, quam ex somno facta sit vitalis spiritus additio.

XXIX.

Post nimium coitus usum, somnus trahit cruda ad cor; unde languor, prohibita perspiratio, & ponderis augmentum.

XXX.

Senes ex usu moderati coitus fiunt ponderosiores, & frigidiores; juvenes verò leviores, & calidiores.

XXXI.

Coitus in juvenibus animalem, vitalem, & naturalem facultatem roborat, animalem per motum expurgat; & sopitam excitat; naturalem per evacuationem superflui, & vitalem per lætitiā.

XXXII.

Cibus copiosior solito, post immoderatum coitum interimeret ni succederet aliqua ciborum corruptela.

XXXIII.

Dum est coeundum, parum vel nihil comedendum; dum est comedendum, parum, vel nihil coeundum.

XXXIV.

Si post coitus excessum nulla persentitur lassitudo, malum; id perinde, ac in phreniticis fit ab incensis spiritibus, qui exicando, brevi spatio roborant nervios, & tendines; & paulò post imminuitur spirituum generatio, & vires de repente cadunt.

XXXV.

Coitus iuvat excitatus à natura: à mente mentem, & memoriam lædit.

XXXVI.

In debili ob coitum augetur

corporis pondus, quia minus perspirat.

XXXVII.

Coitus importunus impedit perspirationem, quia minuit, unde corpus fit maioris ponderis; nisi sequatur alvi fluor.

XXXVIII.

Nimius coitus calefaciendo, & exicando magnam jacturam facit: Si verò insensibili perspiratione remittatur caliditas, & alimento siccitas, nullam.

XXXIX.

Corporis agitatio in coeundo, instar canum magis nocet, quam seminis emissio: hæc solum viscera, illa omnes nervos, & viscera defatigat.

XL.

Ufus coitus à cibo, & stando lædit; à cibo viscerum officia divertit; stando musculus, & eorum utilem perspirationem diminuit.

XLI.

Post motum, coitus insalubris: post cibum non ita; post somnum saluberrimus.

XLII.

Coitus calefacit jecur, & refrigerat stomachum; à stomacho crudus succus; à jecore bilis; unde porracea, & oris morfus, remedio est victus tenuis, & libera perspiratio.

)(S)(

)(S)(

CA=

CAPUT XI.

DE ANIMI PATHEMATI-
bus cum Aphorismis Sanctiorij,
qui in sectione septima
continentur.

A Nimi patemota, seu passio-
nes, seu affectiones sunt
illi impetus, seu motus animæ
subinde ob vehementes, vehe-
mentius, aut levius afficientes
nostrum corpus, & ad vitam
conservandam necessarij. Neces-
sum enim est sanguinem, &
spiritus non semper moveri
eodem modo, sed modò ma-
gis, modò minus, tum ut sic
vires, & calor conserventur,
vel recuperentur, vel fiant ve-
getiores, tum etiam ut motu-
bus istis assueti non ita facile
lædamur ad maiores, vel mino-
res motus sanguinis, & spiri-
tum.

Notare oportet, quod non
qualibet affectiones sunt cuili-
bet bonæ, vel malæ; nam læti-
tia multum prodest melanco-
licis, quibus mali sunt timor, &
mœror. Sic pituitosis irasci sub-
inde bonum, ut sic eorum de-
bilis calor corrigatur, biliosis
autem nocet.

Animadvertere licet, po-
tissimum omnes passiones nas-
ci ex apprehensione quadam
boni vel mali præsentis, vel fu-

turi: ita ex apprehensione boni
præsentis procedunt *lætitia*,
invidia, & *malevolentia*: Ex
apprehensione boni futuri
oriuntur *spes*, *amor*, & *ira*: Ex
mali præsentis apprehensione
nascitur *mœror*, *tristitia*, & *mi-
sericordia*: Oritur ex apprehen-
sione futuri mali *metus*, *pudor*,
& *desperatio*.

In præsentī capite tantum
loquar de præcipuis animi af-
fectionibus, quæ sunt: *Lætitia*,
tristitia, *ira*, *amor*, *odium*, *in-
vidia*, *timor*, *pudor*, *spes*, &
desperatio. De his tantum, quia
ad has animi affectiones re-
ducuntur plures aliæ, ad quas
similes resultant in corpore
affectus, & quorum confor-
mis est danda ratio; v. g. talis
est malevolentia, quæ est aver-
sio, & quædam anhelatio unius
ab altero: mœror, qui est do-
lor ex morte alterius; miseri-
cordia, quæ est dolor ex mali
apprehensione, quod alteri ac-
cidit, &c. qui de his plura de-
siderat scire, phisicam volvat,
& evolvat.

Facta iam prædicta animad-
versione transcendamus, ad
explicandas seorsim præcipuas
animi affectiones assignatas.
Lætitia est delectatio ob bonum,
quod apprehendimus nos adeptos.
Hæc animi passio præ reliquis
ad sanitatem conducit saltem si
moderata sit; siquidem in ea

spiritus grato modo, tum in cerebro, tum extra illud in omnes nervos profiliunt, præsertim in nervos cordis, & constrictioni vasorum dicatos, quo ulterius fit, ut sanguis propellatur per corpus grato motu, & omnes partes blando calore suffusæ exultent quasi.

Nimia verò lætitia est imò subinde enecavit, nimium scilicet spiritibus per eam irruentibus in fibras cordis.

Tristitia est dolor ob malum, quæ apprehendimus nos affici. Scire licet, quod in tristitia valde debiliter moventur spiritus, tum in cerebro, tum in nervis, quo fit, ut etiam influant languidius in nervos cordis, illudque non satis vivaciter constringatur ad propulsionem sanguinis: Hinc ulterius à sanguine stagnante, aut segnius moto circa cor sequitur gravitas pectoris, & quasi suffocatio, & subinde mors sanguine coagulato in suis vasibus, ut die præterito accidit cuidam litiganti, qui suffocatus repente obit, propter magnam tristitiam, in qua incidit, quia per sententiam perdidit quoddam letigiū, cuius casus testis est socius meus Doct. D. Franciscus Ildephonsus, Celeberrimæ Universitatis Complutensis.

Ira est appetitio vindictæ ob apprehensionem iniuriæ illatæ,

Spiritus solent in ira violentè commoveri in cerebro, & per vices ex cerebro explodi in nervos. Est verò ira ferocissima inter reliquas animi affectiones, & non solum fecundissima infinitorum malorum mater; ut alvi fluxus, doloris capitis, febris, epilepsiæ, palpitationis cordis, & syncopis; verum etiam repentinæ mortis, ut multoties accedit in illis, qui non potuerunt vindictam actualem habere.

Amor est appetitio obiecti, quod apprehendimus ut bonum, & conveniens. Oportet scire, quod in amore jucundo motu agitantur sanguis, & spiritus, tam intra, quam extra cerebrum; & ideo corpus paululum fit calidius, & pulsus non nihil mutatus ad velociorem, & vivaciorem.

Odium est apprehensio obiecti, quod apprehendimus, ut nocens, vel inconvenientis. Ideo effectus contrarij odio committari assueverunt, ac in amore. *Invidia est tristitia de bono alterius simul cum lætitia de eiusdem malo.* Notare licet, quod in corpore invidi observantur effectus similes illis, qui habentur in lætitia, & tristitia.

Timor est animi demissio ob apprehensionem mali imminentis. In hac animi passione sanguis propellitur valde abruptim, quia

quia animales spiritus , quasi in cerebro sistuntur , aut retardantur , unde statim apparet pulsus rarus , frigidus sudor , pallor , & impotentia ad motum , & non raro sequitur mors.

Pudor est magna opinio , seu apprehensio scandali. Hic spiritus valde inæqualiter excurrunt in nervos , modò enim veluti in cerebro fixi sunt , unde modò facies pallet , modò rubet ; & quia graviter cor , & cerebrum afficiuntur à pudore , sæpe hæc affectio solet esse auctor mortis , prohibita circulatione sanguinis ad vitam continuandam.

Spes est appetitio boni futuri tanquam quidem adquisitu ardui , sed possibilis : In hac affectione tam in cerebro , quam extra illud spirat placidissimus ventus spirituum. *Desperatio est affectio orta ex apprehensione boni , quod adquisitu iudicamus impossibile.* In ista passione spiritus cerebro quasi incarcerati cor per vices , ut debent , non satis constringunt , sed sanguis in eo , & vicinis vasibus , veluti stagnans , facit ingentem coactionem cordis , & sensuum quasi puncturæ.

XXX

APHOR. I.

Inter affectus animi , ira , & pericaria corpora efficiunt leviora , timor , & moestitia graviora : cæteri verò affectus , ut his participantes operantur.

II.

Moerore , & timore perspirat levius , ponderosius verò relinquitur ; lætitia , & ira utrumque.

III.

Hinc timentes , & moerentes facile obstructions partium duritiem , & affectus Hypochondriacos patiuntur.

IV.

Qui ira , vel lætitia afficiuntur , nullam in itinere defatigationem persentiunt ; eorum enim corpora facile crassum perspirabile exhalant : quod non accidit ; dum moerore , vel timore vexamur.

V.

Perspirabile ponderosum plus iusto retentum ad moestitiam , & timorem ; leve verò ad lætitiā , vel iram disponit.

VI.

Nihil magis reddit liberam perspirationem , quam animi consolatio.

VII.

Moestitia , & timore facile membra humore referta durescunt.

Moest-

VIII.

Mœstitia, & timor impediunt perspirationem crassorum excrementorum perspirabilium: & perspiratio impedita à quacunque causa mœstitiam, & timorem facit.

IX.

Mœstitia, si diu durat, carnes frigidas facit: impedit enim ne perspirabilium crassa, & frigida portio exhalet.

X.

Hinc febris, quæ post longam mœstitiam suboritur, sudores frigidos, & ut plurimum læthales, moritur.

XI.

Acrimonia perspirabilis re-tenti ob mœstitiam commodè aufertur à pericharia; funduntur enim humores suaves, & deinde à corpore pondus, & acrimonia tolluntur.

XII.

Ira, & spes auferunt timorem, & lætitia mœstitiam; passio enim animi non medicinis, sed alia passione contraria superatur; contraria enim sub eodem genere.

XIII.

Non implicat perspirabile melancholicorum retentum esse frigidum; & acre, seu calidum; tale est jecur hidropicorum febricitantium; frigidum videlicet respectu caloris naturalis; calidum respectu adventitij.

XIV.

Morbi à melancholia, & ab aere coenoso in hoc conveniunt, quod immediate oriuntur à crassitudine perspirabilium retentorum; mœstitia enim intrinsecus impedit, ne exeat crassum: aer coenosus, extrinsecus. XV.

Qui eunt cubitum cum mœstitia, nocte minus perspirant; atque die sequenti corpora eorum conservantur solito ponderosiora. XVI.

In meditationibus venereis cum mœstitia excrementorum perspirabilium portio crassa retinetur: quæ evolante tenuiore, adhuc crassior, & frigidior fit; hæc si coligatur ferè invencibilem inducit frigiditatem in capite, palpitacionem curatu difficilem in corde, vel in alijs membris.

XVII.

Melancholia duplici via superatur, vel libera perspiratione, vel aliqua continua animi consolatione.

XVIII.

Si post mœstitiam corpora fiant leviora, quam post lætitiā, id ex necessitate fit, vel ob minorem ciborum quantitatem, vel ob eorum qualitatem magis transpirabilem.

XIX.

Animi consolatio, quacunque de causa fiat, appetit

rit meatus, & largam perspirationem facit.

XX.

Si post iram statim animi sequatur consolatio, vel vice versa, corpora data paritate eorum, quæ ingeruntur, die sequenti fiunt leviora, quam si sola ira, vel latitia perseveraret.

XXI.

Sicut magna aliqua voluptas auferitur per exiguam spermatis evacuationem, sic omnes alij immoderati animi affectus per aliquam evacuationem perspirabilem possunt diminui, & auferri.

XXII.

Timor, & moestitia, ut exstaticis colligitur per evacuationem excrementorum crasiorum perspirabilem: ira, & pericharia per tenuium auferuntur.

XXIII.

Si quis sine causa sentiat se hilarem id à magis apperta perspiratione fit, & eius corpus die sequenti minoris ponderis invenitur.

XXIV.

Latitia moderata insensibiliter evacuat solum superfluum: immoderata superfluum, & utile.

XXV.

Moderata iuvat coctrices facultates; natura enim non gra-

vata superfluo longe melius suorum officiorum munera explet.

XXVI.

Improvisum gaudium magis nocet, quam prævium: non enim solum movet exaltationem excrementorum tercia coctionis, verum etiam spirituum vitalium, prævium verò excrementorum tantum.

XXVII.

Latitia, & ira auferunt è corpore, quod ponderat, & levitat; moestitia, & timor solum quod levitat: quod ponderat verò, relinquitur.

XXVIII.

Latitia perseverans per multos dies somnum impedit, & vires dissolvit.

XXIX.

Si quis post moderatam lætitiā sentiat se leviolem, id non oritur principaliter à totius evacuatione, sed à cordis, & cerebri, ubi quod evacuat, est mole minimum, & virtute maximum.

XXX.

Edulia, quæ aperiunt, gaudium, quæ verò impediunt perspirationem, moestitiam movent.

XXXI.

Selinum, & cætera aperiencia, gaudium: legumina, carnes pingues, & cætera incrassantia, & statim replentia mea-

meatum cavitates , mœstiam inducunt.

XXXII.

Si evacuentur cavitates meatum , & deinde statim replentur , rectè dixit Hypoc. malas animi passiones fieri.

XXXIII.

Quibus prædominatur ira, exercitium immoderatum valde nocet : citissime enim illorum meatus fiunt cavi : & magno impetu replentur ; unde Hypoc. in biliosis frictions , & palæstram vituperat.

XXXIV.

In otioso corpore , & animo, meatus non redduntur cavi , nec malæ animi passiones fiunt.

XXXV.

Corpus quiescens magis perspirat , & minoris ponderis fit, si animo vehementer agitur , quam si celerrime corpus moveatur , animo permanente otioso.

XXXVI.

Mutatio corporis diutius alterat animum , quam ipsum corpus.

XXXVII.

Passiones animi versantur circa internum subiectum , quod magis movet , quam movetur ; quippe molle minimum , & virtute maximum adinstar seminis ; quodque vario modo dispositum perspirationis , seu

gravitatis , & levitatis est origo.

XXXVIII.

Corpora , quæ perspirant plus solito , non propter motum corporis , sed propter vehementem aliquem motum animi , maiori cum difficultate ad solitam , & salubrem perspirationem reducuntur.

XXXIX.

Magis nocet nimius animi affectus , quam nimius corporis motus.

LX.

Corpus marcesceret , & otio periret sine animi motu ; sed non vice versa.

XLI.

Motus vehemens animi differt à motu vehementi corporis ; hic quiete , & somno ; ille nec quiete , nec somno cessat.

XLII.

Qui vehementer ludo lucrari cupiunt non ludant , qui si semper vicerint ad perichariam ducent noctes in somnes , & tandem coctorum perspirabilium exhalationem amittent.

XLIII.

Victoria moderata salubrior , quam gloriosa.

LXIV.

Studium in affectuum animi mutatione diutius toleratur , quam sine affectu , vel sine affectuum mutatione ; perspiratio enim fit moderatior ; & salubrior.

Stu-

XLV.

Studium absque animi affectu vix horam perseverat ; cum unico affectu vix quatuor horas ; ut in ludo alearū accidit (in quo modò gaudium ob lucrum, modò moestitiam ob damnum experiuntur) die noctuque perseverare potest.

XLVI.

In omni studio perennis tristitia bonam cordis constitutionem evertit , & excessus læ-

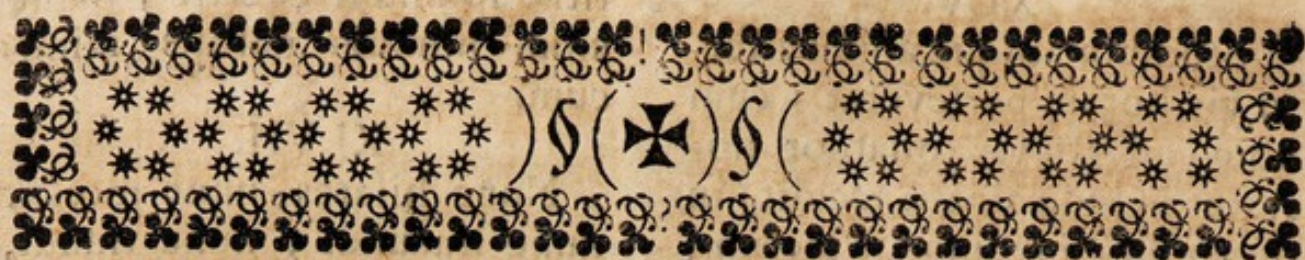
titiae somnum evertit , omne enim nimium naturæ inimicum.

XLVII.

Nunc hilares, nunc moesti, nunc iracundi , nunc timidi, perspirationem magis salutarem habent , quam qui unico, licet bono semper gaudeant affectu. XLVIII.

Latitia diastolem , & systolem efficit faciliores : moeror verò, & moestitia difficiliore.

TRACTATUS QUINTUS.

DE THERAPEUTICA.

CAPUT I.

DE METHODO MEDENDI IN genere.

METHODUS in communi, latiori significatione sumpta, est ordo servandus in rebus agendis, aut in scientijs, ac artibus inveniendis, atque tradendis. Sciant Practicantes, quod Methodus non invenitur, nisi inter plura, imo inter illa, quæ secundum prius, aut posterius debent disponi, ac ordinari, ut rectè cognoscantur, sciantur, aut agantur: Quod enim unum est sine ulla Methodo adducitur, atque inspecta tantum eius natura, sive essentia, veluti est in se, & secundum eius prædicata essentialia valet cognosci, quæ verò res plures sunt in se involvunt obscurita-

tem, nisi disponantur iuxta debitum ordinem.

Hoc iam supposito aggredior ad enodandum quid Methodus medendi sit: Est via generalis cunctis particularibus communis Methodi, artificiosa, certa, & exacta inveniendi per indicationes, quo genere remedium in qualitate, copia, tempore, & utendi modò morbo cuique sit medendum. Et ideo Discipulis meis brevissimè dicebam Methodum generalem esse illam medicinæ partem, quæ Therapeutica vocatur alio nomine, qua per indicationes inveniuntur remedia ad generaliter curandas primas tres morborum species, videlicet similarem,
or-

organicum, & communem, seu insoluta unitate.

Insuper scire licet, quod Methodi medendi essentia consistit in acurata inventione remedium, artificiosaque eorum applicatione; taliter ut rationale iudicium unice doceat Medicum uti legitima Methodo medendi, considerando indicationem, indicans, & indicatum. Omnes igitur, quibus medendi Methodus obscura, & incognita sit, fugiunt omnia supra prædicta; igitur Methodus medendi docet, tutò, celeritèr, & iucundè curandum esse: tutò quidem ne Practicantes lædant, neque quid temere aggrediantur, idest, sine consilio amplexa temeritate; citò, ne vires ægrotantis enerventur morà remedium exhibendorum; iucundè tamen, ne natura defessa pondere remedium, ipsorum onera sustinere insuficiens redatur; sicque facilitate potius, quam vi suo muneri Medicus, qui Methodo utatur, satisfaciet.

Duplex est Methodus medendi: Generalissima, & peculiaris. *Generalissima est, quæ adducit communia præcepta, quibus curari possunt, quæcumque genera morborum.* Sic ista Methodus generalissima nobis ostendit remedia, quæ opportuna sunt morbis similaribus, &

quæ organicis, quæque communibus. *Peculiaris Methodus est, quæ docet modum, quo singulæ morborum species solvendæ sint in singulis partibus corporis.*

Pro calce huius capituli animadvertere oportet Practicantibus omnia, quæ notare debent in primò accessu ad ægrum. Antequam pulsus, & urina considerentur, inspiciant colorem faciei, ut ex illo veniant in cognitionem humoris in corpore redundantis; post ex ægro, vel adstantibus quærat, quot iam diebus incepit ægrotare, ex qua causa, seu occasione, & quæ patiat, an plurimis cibis, aut potionibus usus sit, & præsertim valde nutrientibus, quos motus exercuerit, quas excretiones habuerit, & an præter consuetudinem retentæ sint, ut vomitus, diarrhea, periodica evacuatio sanguinis per nares, aut per hemorrhoidas, aut per uterum. Etiam attendenda est consuetudo, dum æger sanus erat, non solum in victu, verum etiam in vestitu, laboribus, somno, vigilia, rebus venereis, & mente, &c. ideoque aliqui ægrotantes magis ratione officij periclitantur, quam alij; pono exemplum in Agricolis, in fabriferrarijs, & in alijs, quorum corpora, quia multum se-

se exercent, & laborant, fiunt densa, qui dum pleuritide, aut peripneumonia corripuntur, citius interimunt, & pauci liberantur, quam ignavi homines, seu parum laboribus dediti.

Tamen Practicantes considerare debent ægroti sexum, ætatem, temperamentumque, & etiam anni tempus, & simul temperiem populi. Inspiciant etiam formam decubitus, & an æger sit inquietus, & cum anxietate, non minusque inspicient facilitatem, aut difficultatem respirandi. Veruntamen interrogare debent an morbus capisset cum rigore, horrore, aut cum extremorum refrigeratione; & si post rigorem sequutus fuit calor ingens, aut aliquis sudor, aut nauxea, aut vomitus; si habet ardorem, & mordicationem in ventriculo, si sentit amaritudinem oris, aut alium saporem præternaturalem; si habet sitim, & inapetentiam cibo; si tussit, si eructat acidè, aut nidorosè, si sentit dolorem in capite, aut in alia quavis parte corporis. Etiam inquirat an alvus sit aperta, aut retenta, aut immodicè fluat; an æger vigilet, aut dormiat, an ratio libera sit, tamen inspiciat cutim ad observandum si in illo apparent aliquæ punctulæ, aut maculæ;

etiam inspiciat linguam, ut eius color agnoscat; simulque tangatur ad distinguendam eius molitiem, duritiem, asperitatem, suavitatem, viscositatem, &c. Et ultimò per tactum explorent hypochondria, ut agnoscant, an sint molia, dura, & tensa, aut dolorosa. Consideratis iam superscriptis circumstantijs transeant ad ponderandum signum, ut veniant incognitionem morbi, non solum in genere, sed in specie; ad hoc ut valeant occurrere, & curare, non solum cum *Methodo generalissima, sed peculiari, seu speciali.*

CAPUT II.

DE CURATIONE, ET DE eius differentijs.

Curatio est mutatio presentis in corpore vitiosi affectus in naturalem habitum. Dividitur curatio in curationem simpliciter, & in non simpliciter: *Curatio simpliciter*, seu absolute sumpta est, quæ solum respicit morbum, & ei contrariatur. *Curatio non simpliciter* est, quæ respicit tam morbum, quam eius causam.

Tripliciter etiam curatio in communi debet considerari, videlicet cita, tuta, & iucunda: *Cita curatio* est, quæ per

Remedia efficacia fieri debet: *Curatio tuta* dicitur illa, quæ per remedia probata fit sine metu recidivæ. *Iucunda curatio* appellatur, quæ fit per remedia grata, quantum est possibile.

Veruntamen duplex est curatio, regularis, & coacta: *Curatio regularis* est, quæ fit secundum regulam à modo existendi ipsius morbi desumptam cum minori incommodo ægrotantis, v. g. curatio regularis est, ut in accessionibus febrium intermittentium non cibetur æger, nisi quartuor, aut sex horis ante earum eventum: etiam propter curam regularem in principiis febrium putridarum non purgatur æger, quia materia est cruda. *Curatio coacta* est, quæ non fit secundum modum essendi morbi, & sine maximo incommodo ægri propter urgentiam, v. g. quando in accessione febris tertianæ utitur alimento, dum timetur magna virium exolutio, contra regulare præceptum Hypocratis, & Magistri Galeni; & quando urgentia cogit Medicum ad expurgandum ante coctionem, interturbando ordinem, & regularem doctrinam, quæ præcipit crudam materiam expurgandam non esse, quin prius sit cocta in nocitivo.

Ultimò dividitur curatio in

præservativam, perfectam, & paleativam. *Curatio præservativa* est illa, quæ fit ad præcavendum, ne natura incidat in morbum determinatum, v. g. dum quis præservatur à febre tertiana in æstivo tempore, si expurgatur in vere, & utitur alterantibus refrigerantibus, & absorventibus, &c. & quando hanc methodum non sequitur, certo corripitur prædicta febre intermittente. *Curatio perfecta* appellatur, quæ radicaliter morbum destruit, & eius vi integrè sanitas amissa restauratur.

Curatio paleativa est, quæ perfectè non curat, & de illa utimur tantum in morbis, qui ex sua natura incurabiles sunt, quamvis adhibeantur tria genera remediorum, videlicet Dietetica, Pharmaceutica, & Chyrurgica, de quibus agunt illæ tres partes Medicinæ, sed citius ægros interimunt, si adhibentur auxilia, per quæ curatio perfecta, seu radicalis fit.

Essentia curationis Paleativæ consistit in eo, quod morbus incurabilis non intendatur, nec exasperetur, sed potius mitescat, & minori cum noxa lædat ægrotanti; igitur si cum auxilijs radicalibus æffrenatur, tunc interimit ægrotantem, qui naturaliter longo tempore vivendi aptus erat; Et ideo Dis-

cupulis meis semper moneo, ut in promptu habeant, quod quæ efficiuntur in Medicina ad curationem, prudenter faciant, & tamen finem respiciant: Pono exemplum in cancro ulcerato existente in mamma, quidum est nimis infiltratus, & adhæret costis, & alijs partibus vicinis, non est secandus, neque urendus, quia nullam aliam curationem admittit, quam paleativam: idcirco inrer Neotericos Antonius Nuck in suis experimentis sequentia verba scripsit: *Ubi tumor cancrorossus ita se extendit, ut partes quoque vicinæ, potissimum glandule axillares malè afficiant: r, nunquam extirpatio erit instituenda.*

Pro coronide huius capitis animadvertere oportet circa tres assignatas partes, in quas dividitur Therapeutica: *Dietetica* videlicet est, quæ præscribit necessariam victus rationem, quo verbo non solum comprehendit cibum, potumque; sed etiam omnes sex res non naturales, & quia hæc pars prima Therapeuticæ est non parvi momenti Hypoc. Magnus scripsit de ea tres libros. *Pharmaceutica* est pars, quæ agit de medicamentis intra, & extra corpus admotis, *Chyrgurgica* est tertia pars, quæ morbis medetur manuum ope-

ratione, & hac ratione eam appellamus operationem manualement.

CAPUT III.

DE INDICATIONE, ET de eius differentijs.

Indicatio est comprehensio rei juvantis simul cum comprehensione nocentis sine ulla experientia, & ratiocinio. Sine experientia dicitur, ut excludatur insinuatio agendorum, qua utuntur Empirici, qui in earum curationibus fortuna, & casu indigent. Particula sine ratiocinio ponitur in definitione ad reiiciendas quascunque conjecturas incertas, aut dubias, è quibus nonnunquam aucupamur curationem alicuius morbi incogniti.

Ut Practicantes rectè intelligant assignatam definitionem, scire debent; quod indicatio, & ratiocinium differunt maxime, in eo quod indicatio ex natura rei perspecta emergit, ratiocinium verò ex eius proprietatibus ac accidentibus; & ideo sæpè ratiocinium summo-pere confert ad indagandam naturam rei, ex qua tandem pullulat indicatio, non autem ex ratiocinio.

Prius scire licet hunc axiomam: *Contraria contrarijs curantur.*

vantur, similia similibus conservantur, ut rectè fiat divisio indicationis; igitur est unius ex altero illatio: Ex hoc infertur, quod primò rectè dividitur indicatio in curatoriam, & conservatoriam: *Curatoria indicatio est per quam deliberamus de remedio, vel de aliquo illius scopo contra res præternaturales*. Et ut ritè desumatur, Medicus considerare debet gradus contrarietatis, ut res præternaturalis auferri possit per contrarium; nam ita potest juvare, & non nocere, v. g. si morbus est calidus, ut febris ardens, indicatione comprehendimus curari medicamentis, & alimentis frigidis, & noceri calidis; id verò comprehenditur tantum ex natura rei, & non ex ratiocinio, neque experientia.

Veruntamen ut exactè fiat, notare debeo Practicantibus, quod pars affecta alteretur per sua contraria, non tamen nimis: sic cerebro, v. g. remedia nimis frigida, & stupefacientia sunt valde inimica; nervis acida offendunt; pectori, quæ sunt frigida, acida, adstringentia, vel nimis sicantia multum nocent, sicut oculis acria, & fumosa; & ultimò assero, quod omnia remedia nimis calida, frigida, vel potentia volatilia cordi non parvam offensionem inferunt.

Indicatio curatoria dividitur in propriam, & communem: *Propria*, seu *specificæ* est illa, quæ sumitur ab aliqua re propria, & speciali, v. g. indicatio, quæ sumitur à propria natura, à morbo peculiari, à regione speciali, & à proprio anni tempore. Omnes istæ indicationes sunt propriæ, quia non genericè, sed tantum specificè per eas comprehendimus ex natura rei, quid peculiariter iuvet, & quid specialiter noceat: hoc evidentissimum est, & dignum magnæ considerationis, quia Medicus comprehendere debet, quod non curat hominem universalitèr, sed tanquam propriam, & specialem naturam Joannis, Petri, Francisci, &c. *Communis*, seu *genericæ* indicatio est, quæ ab aliqua re communi assumitur; ut illa, quæ accipitur à morbo absolute; nam omnes morbi habent communem indicationem, scilicet eorum ablationem, & omnes febres tamen universè habent genericam indicationem, videlicet refrigerationem.

Indicatio curatoria subdividitur in simplicem, compositam, seu complicatam: *Simplex indicatio* est, quæ ab una re tantum simplici sumitur, ut ea, quæ sumitur ab intemperie calida, quippe simplex morbus in temperaturam habet curationem
adhi-

adhibitis remedijs contrarijs qualitati excedenti. *Composita* dicitur illa, quæ desumitur à re composita, v. g. si morbus dependet à bile redundante, tunc multa indicat, duntaxat refrigerationem propter eius calorem; humectationem propter siccitatem, obtusionem, ob eius acrimoniam, & mordacitatem, etiamque indicat evacuationem propter eius redundantiam.

Composita, seu complicata indicatio dividitur in concordēs, contrarias, & partim concordēs, & contrarias indicationes: *Concordēs* dicuntur, quæ in unum consentiunt, v. g. si Joannes sit natura frigidus, ætate frigida, assuetus alimentis frigidis, inspiret ambientem frigidum, & febre corripiatur, tunc multæ sunt indicationes, & quia concordēs in unum consentiunt, & ideo indicant esse utendum remedijs frigidis.

Contrariæ indicationes sunt illæ, quæ indicant contraria, & dissonantia, ita ut, quod unum iuvat, alteri noceat: Verum Medicus indiget maxima prudentia ad deliberationem rectam, ut anteponatur, vel postponatur ista, vel illa indicatio; & idcirco primò æstimandum est, à quo maximè discrimen ægro impendat: secundò quid

obtinēt rationem causæ: tertio verò, quid sanari ante aliud, & quid non possit, nam in huiusmodi complicatione variarum, ac contrariarum indicationum sciant Practicantes curationem incipiendam esse ab eo, à quo maximum discrimen impendet, & morbus semovendus est, qui obtinet rationem causæ, quæ dicitur propriè causa sine qua non, quæ etiam continens appellatur; & ultimò loco curandum est id, quod non potuit semoveri, ante quam omnia prædicta facta fuerint. Ob id Magister Galenus in lib. 7. meth. medend. ad nostrum intentum ita animadversit: *Curandorum ordo præscribit quid ante quod, vel quid cum quo, vel quid post quid sanari possit.*

Indicationes partim concordēs, & partim contrariæ, vocantur illæ, quæ in unum consentiunt, & in aliud contrariantur: pono exemplum in muliere, quæ angina cinanche corripitur, & simul patitur supressio nem evacuationis menstrualis; hîc inveniuntur compositæ, seu complicatæ indicationes, quæ partim sunt concordēs, & partim discordēs; concordēs sunt, quia ex natura rei indicant sanguinis missionem; sunt contrariæ, quia variant locum ex quo venæ sectio debet celebrari; igitur ab angina com-

pre-

prehendimus sanguinis missionem debere fieri ex cubito ; & ex retentione mensium comprehenditur , quod venæ sectio celebrari debet ex talo : in hac contrarietate Practicantes attendere debent ad urgentiam , quia dum hæc adest , curatio coacta anteponi debet regulari curationi : ergo quia promptissimè imminet periculum suffocationis , ob urgentiam anteponi debet indicatio secandi venam ex cubito.

Notare oportet, quod indicatio curatoria dividitur ab aliis quibus in inartificiosam , & artificiosam : *Indicatio inartificiosa* est illa, quæ noscitur ab alijs, quam artificibus , & ab ipso vulgo. *Artificiosa indicatio* est, quæ tantum noscitur ab artificibus , & indiget magno artificio , ut agnoscatur , quia propria est Methodi medendi , & ideo , qui non sunt artifices, neque ipse vulgus hanc indicationem innotescere valent. Etiam licet notare , quod datur alia species indicationis , quæ vocatur mitigatoria , & est illa, quæ docet modos , quibus simpthomata urgentia sunt mitiganda , seu remittenda ; & ideo tam per Priscos, quam per Neotericos, hæc indicatio appellatur correctoria , quod infertur ex indicationibus , in quibus ordo curandi consistit ;

igitur ultima indicatio curatoria cuiuslibet morbi semper respicit simpthomatum correctioni.

Indicatio conservatoria, seu non curatoria est , quæ tantum respicit ad conservandas res naturales per similia , v. g. illa indicatio , quæ sumitur à viribus ; nam vires per se tantum indicant earum custodiam , & conservationem , & ideo oculus dexter Medici in curatione morborum ad vires inspicere debet , oculus vero sinister ad morbos , quod iam animadversit Magister Galenus in eius Method. medendi, ut notissimum est illis , qui magna cura eius Methodi libros evolverint.

CAPUT IV.

DE INDICANTIBUS IN communi , & de coindicantibus.

Indicans est , quoddam agens permanens in corpore , quod per propriam naturam , & essentiam indicat auxilium ad sanitatem amissam restituendam. Notandum est , quod indicantia vera sunt duo , scilicet morbus , & causa morbi , quia indicatum morbo , & eius causæ opponitur.

Indicans dividitur in genericum , & specificum ; *Indi-*
Rg cans

icans genericum est, quod supra manet definitum: *Specificum indicans* est, quod remedium indicat ab specie causæ; & ideo Magister Galenus in lib. de Optima secta, ita loquitur: *In eodem affectu eundem locum vexante, pro differentia causarum, differente curatione homines indigent.* Pono exemplum in colica biliosa, in pituitosa, & inflatulenta; igitur unum indicatum non confert ad trium specierum curationem, quia necessaria sunt tria indicata specifica; ergo necessario adesse debent alia tria specifica indicantia.

Etiam dividitur indicans in verum, & improprium. *Verum*, seu *proprium indicans* est, in quo inveniuntur quatuor conditiones simpliciter necessariae. *Improprium indicans* est in quo non conspiciuntur omnes conditiones veri indicantis. Animadvertere oportet quatuor conditiones, ut verum indicans sit: *Prima* ut corpus afficiat: ergo morbus indicans est, quia corpus afficit: *Secunda*, quod in corpore existat, maneatque, & ideo auxilia eidem corpori debent adhiberi, & inhaereri, ut restituatur sanitas ad pristinum statum: *Tertia*, ut intellectui sit notum; igitur quidquid indicat nos ducit in cognitionem

indicati, quia quod ignotum est, non valet insinuare cognitionem alterius: *Quarta* est, quod non indicet, nisi unum, quia unum tantum indicatur ab uno.

Triplex est etiam indicans: duntaxat curatorium, conservatorium, & mitigatorium: *Indicans curatorium* dicitur à quo indicatur remedium ad sanitatem amissam restituendam: istud indicans dividitur in simplex, & compositum: *Simplex* est, quod tantum indicat unum simplex remedium: *Compositum indicans* est illud, quod indicat diversa remedia, quia quamvis causa morbi sit una, nihilominus, ratione eius constitutivorum inveniuntur varia indicantia, v. g. morbus in quo eius causa est bilis, & eius constitutiva sunt multa, quantitas, crassities, mordacitas, caliditas, & siccitas; sic ab eius multitudine indicatur purgans colegendum, à crassitie dissolutio indicatur, & ab acrimonia indicatur eius obtusio, &c.

Indicans conservatorium est, quod auxilium suggerit ad præsentem hominis sanitatem conservandam. *Mitigatorium vero* est, quod suggerit remedium ad prius mitiganda simpliciter symptomata urgentia, quæ tale periculum minantur, ut nequeat spec-

tari ablatio morbi, & eius causa.

Coindicans, seu consentiens est, qui peculiariter non indicat usum remedij, sed tantum iuvat ad indicandum, ut facilius possit applicari. Notatur, quod omnes coindicantes, seu consentientes vocantur indicantes secundarij; v. g. res naturales, & non naturales: nam ad naturales reducuntur temperamentum, ætas, sexus, consuetudo, pars affecta, &c. Ad non naturales referri debent aer ambiens; cibus, & potus; motus, & quies, &c.

CAPUT V.

DE INDICANTIBUS in particulari.

Indicantia in particulari dicuntur illa, quæ indicant determinatum auxilium, ut sanguinis missio, expurgatio, &c. Indicantia venæ sectionis sunt varia: *Primum* est abundantia sanguinis: *Secundum* spissitudo, quatenus detracta portione sanguinis, reliquus facilius cordis motu propellitur, & hinc amittit spissitudinem. *Tertium* est congestio sanguinis facta in varijs partibus corporis: *Quartum* hemorragia nimium urgens, ubi magnum usum habet sanguinis mis-

sio revulsoria. *Quintum* inflammatio vehemens. Verum est, quod alia indicantia inveniuntur, quæ facile cognoscere possunt Practicantes, si attendunt ad definitionem sanguinis missionis, & ad alia, quæ continentur in capite de venæ sectione.

Indicantia purgationis sunt abundantia feri; varij humores recrementitij in primis vijs hærentes, & coctiones variè turbantes. Turgentia, supernantia, & in fine qualibet cacochima.

Indicantia diuresis sunt Cachexia, Leucophlegmatia, Hydrops, & omnes ferè alij morbi pendentes ex vitio feri, si ve sit vitium in abundantia, in consistentia, aut in motu. Morbus regius, affectio hypochondriaca; febris pendens ab obstructione, sabulum renum, & vesicæ turbans excretionem urinæ, disuria, & ischuria.

Indicantia diaphoresis, & sudoris sunt corpus humidum, & porosum, sanguis fluxilis, serum fluxile abundans, febres tam continuæ, & exanthematicæ, quam intermittentes. Omnesque morbi, qui oriuntur à feri impuritate, ut scabies, lues venerea, &c.

Indicantia salivationis artificialis sunt sequentia: Artificialis universalis sunt morbus

gallicus inveteratus, qui tantum vincitur per salivationem à Mercurio excitatam. Plurimique morbi cronici, ut febris quartana, melancholia, vertigo, epilepsia, paralyfis, dolor capitis diuturnus, mania, podraga, lepra, strumæ, cancer, ulcera inveterata, &c. Indicantia salivationis artificialis particularis sunt saliva inapta ad excretionem propter viscositatem, paralyfis linguæ, dolor capitis diuturnus, hydrocephalus internus, surditas, & quidam affectus oculorum, ut suffusio, lipitudo pertinax, &c. Et omnes affectus capitis serositate, & viscida pituita pendentes.

Indicantia evacuationis humorum per nares artificialis sunt humores copiosè hærentes circa nares, & in partibus vicinis, dolores capitis, quos interdum sensibiliter levat excretio humoris per nares, parvus difficilis, ubi errhina promonent expulsionem fætus; apoplexia, letargus, singultus, retentio secundinarum, &c.

Indicantia expectorationis, hoc est, evacuationis humorum per sputum sunt lymphæ, & alia quævis materia nimis fluxilis, & acris, quæ glandulis, & pulmonibus est satis inimica. Humor viscidus, & tenax obstruens pulmones, & faciens

respirationem valdè difficilem; Asthma humida, empiema, pleuritis, peripneumonia, extravasatio sanguinis in cavitate thoracis ex vulnere penetranti, &c.

Indicantia evacuationem sanguinis retenti, quæ per remedia convenientia fieri debet, sunt hæmorrhoides omnino suppressæ, vel parcius iusto fluentes. Menstrua ultra debitum tempus emanantia cum magno dolore fluentia, in pauca quantitate, aut guttatim prodeuntia, vel prorsus suppressa, & decolorata. Chlorosis, & multi alij morbi pendentes à vitijis hæmorrhoidum, vel mensium suppressione.

Indicantia resolutionem humorum sunt omnis spissitudo humorum, eorum tenacitas, & visciditas, & ineptitudo ad motum, tumor edematosus, scirrhus tam internus, quam externus: contusio, seu echymosis, phlegmon, &c.

Indicantia incrassationem tenuium, & acrimiam humorum, sunt omnis acrimonia biliosa, sive universalis sit in tota massa sanguinis, sive particularis in vijs primæ regionis: Coryza, catharrus ferinus, tussis sicca gravior; etiam tussis producta à materia serosa falsa, & acri: Diarrhea biliosa, etiamque copiosi sudores, qui oriuntur

tur à resolutione humorum.

Indicantia correctionem cacochimiae sunt omnis mala constitutio humorum, siue sit serosa, falsa, biliosa, &c. omnes morbi speciales, qui originem trahunt ex tali mala constitutione, ut scorbutica passio, scabies, &c. omnes morbi putridi, & contagiosi tam acuti, quam cronici, & ulcera partium tam internarum, quam externarum.

Indicantia adstrictionem, & constrictionem sunt laxitas partium solidarum, & earum pororum, omnes hemorragiae productae tam à causis internis, quam externis; vomitus, & alvi fluxiones tam in pueris, quam in senibus ob nimiam mollitiem glandularum, & fibrarum, fluor albus, gonorrhoea diuturna: fluxus hepaticus, & omnes fluxus serosi.

Indicantia emollitionem partium sunt omnis durities prater naturam in partibus occurrens, & impediens earum functiones. Infarctus humorum in visceribus, varij tumores duri, ut scirrhus occupans jecur, aut lien, vel quamlibet partem externam, excrementa faecalia indurata, calculus impactus in ureteribus, nimia tensio, seu crispatio alicuius partis membranosa; & con-

tractura, seu curvatura tendinum.

Indicantia correctionem motuum excedentium sunt morbi convulsivi, ut epilepsia, chorea sancti viti, & omnes affectus huius generis, rigores vehementes, motus febri-les excedentes, vigiliae immo-dicae, phrenitis, & quodlibet delirium.

Indicantia stimulationem, & restitutionem motus deficientis in partibus sunt defectus virium in aegritudinibus cuiuslibet generis, laxitas, aut debilitas partium, v. g. ventriculi, uteri, &c. apoplexia, paralyfis, latargus, carus, & omnes alij morbi in quibus datur partium resolutio, seu laxitudo.

CAPUT VI.

DE SCOPO, ET DE EIUS differentijs.

Quia aliqui confundunt rationem Scopi cum indicante, scire oportet quid scopus sit, & quomodo ab indicante differt. Etiam non ignorare licet, quod *Scopus* est nomen latinum desumptum ab hac voce Graeca *Scopos*, quae denotat metam, intentionem, & finem ad quem tendit Medicus suis actionibus.

Scopus iuxta Medicos ita definiri debet: *Est qui præ oculis habetur ad assequendam indicationem.* Duplex est scopus, videlicet generalis, & proprius: *Generalis* est id quod secundum naturam est. *Proprius Scopus* dicitur, id quod propriè requiritur ad assequendam talem, vel talem indicationem.

Notare oportet, quod quamvis inter Scopos frequenter numerentur magnitudo morbi, ætas, regio, anni tempus, & consuetudo, malè enumerantur, si pro verijs scopis iudicantur; igitur tantum impropiè, & latomodo debent admitti; quia non habent rationem Scopi veri; sed tantum certè vires sunt veri Scopi.

Verumtamen asserere debeo, quod neque ætas, neque anni tempus, &c. sunt mensurantes, sed vires tantum valent metiri remedium: certum enim est, ætatem posse mensurare indicatum, v. g. in infantia propinari non potest tanta quantitas medicamenti purgantis, sicut in pueritia, in adolescentia, &c. sed tantum respectivè ad ætatem teneram infantie. Nam ætates determinatè non possunt commensurare quantitatem purgantis indicati, quia metiri remedium quantitatem, tantum viribus attinet primariò, & per se.

Pro calce huius capitis considerare oportet, quod commensuratio medica est meta remedij indicati, ut inquantitate, & qualitate debita adhibeatur; sed nullo modo adhiberi potest in debita quantitate, & qualitate, nisi Medicus oculo dextro vires ægroti ponderet: ergo vires tantum habent rationem Scopi veri, & commensurantis, nec huic sententiæ opponitur illa Doctrina Galeni, quam scripsit in lib. 1. de Art. curat. ad Glauconem, & in lib. Artis Medicin. in cap. 89. ubi inter omnes Scopos ante quam Medicus accedat ad morborum curationem solum elegit quatuor, videlicet quantitatem, qualitatem, modum, & occasionem.

CAPUT VII.

DE CONTRAINDICANTIBUS, & correpuantibus.

Contraindicans, prohibens, repugnans, seu dissentiens est quidquid ex diametro contrariatur indicanti, & ei opponitur, v. g. quando unus morbus est contrarius alteri, & una causa alteri causæ est contraria; sic dum Petrus corripitur intemperie calida jecoris, & discrasia frigida ventriculi, tunc à calida intem-

temperie hepatis indicatur remedium refrigerans, sed frigida intemperies ventriculi illud contraindicat.

Correpugnans dicitur, quidquid coindicanti opponitur; pono exemplum in sanguinis missione, & in expurgatione; quodlibet ex his auxilijs indicatur à morbi causa, tunc enim si vires sunt debiles correpugnant, si earum debilitas fuerit extrema in actu, vel in potentia proxima, sicut coindicant, quando sunt fortes, & constantes.

Circa contraindicantia, & correpugnantia animadvertere oportet, quod sicut indicantia vera appellantur indicantia primaria, & coindicantia indicantia secundaria; ita vera contraindicantia appellantur contraindicantia primaria, & correpugnantia nominantur secundaria contraindicantia.

Scire licet, quod sicut quodlibet indicatum habet sua propria indicantia, ita habet etiam sua contraindicantia, seu impedimenta, & brevitatis gratia pro exemplo huius veritatis tantum referam impedimenta venæ sectionis, quæ sunt duodecim præcipua. *Primum* contraindicans est complexio frigida, quæ augetur venæ sectione, quia per illam calor naturalis imminuitur. *Secundum* est regio intensè frigida, vel cali-

da. *Tertium* est ingens dolor, quia tunc secta vena excitat in humoribus, & spiritibus magnam agitationem, & seditio-nem.

Quartum contraindicans est balneum, præsertim, si ante ipsius ingressum usus fuerit quisque diaphoreticis medicamentis. *Quintum* est coitus, post cuius usum maximè superfluum prohibetur sanguinis missio, quia vires deiecit magis, atque debilitat, & fortassè sequitur mors. *Sextum* est ætas minor, vel maior, qualis est infantia, & senectus. *Septimum* est morbus diuturnus, igitur cum eo corpus debilitatum est: ergo cum corpus ematiatum sit à morbo diuturno, nullo modo potest demi materiam nutrimenti, videlicet sanguinem.

Octavum contraindicans est nimia repletio potus, & largior cibi ingestio; etiamque cruditates primæ regionis. *Nonum* est tempus nimis calidum, aut frigidum, quia in his temporibus abundant humores viriosi, v. g. biliosi in calido, & pituitosi in frigido. *Decimum* est fragilitas, seu debilitas facultatis vitalis, quia missio sanguine, virtus semper extremè concidit, neque postea potest revocari, recolligique. *Undecimum* est os ventriculi supràmodum affectum dolore cardial-

dialgico, & ideo Galenus in lib. 1. de Arte curativa ad Glauc. in cap. de Febre cum accident. loquitur ita: *Secundam venam non esse; si os ventriculi afflictum occasio sit anxietatis, sed prius tolenda anxietas, & roborandus ventriculus, nisi velimus in graviora pericula agros deducere, ut contingit plurimis, quibus sine tali preparatione venam secare præceperant. Duodecimum contraindicans est nauxea ex facietate; & idcirco prohibetur inter Priscos ab Avicena, qui in lib. 4. fen. 1. sequenti modo fatur: præterea cave tibi, ne habentem nauxeativam facietatem phlebotomes sed prolonga, usquequo eius nauxeativa facietas digeratur.*

Pro coronide huius capitis animadvertere debeo, quod non solum ob dictas causas abstinemus à venæ sectione, sed etiam ob alia impediencia non pauca, uti sunt: *Diurnus vomitus, inedia, vigilie, labores vehementes, crisis morbi, idest, motus agritudinis, paroxysmus, alvi adstrictio, fluxus naturalis menstruorum, hemorroidumque, cholericæ agritudines, integraque valetudo*: Et uno verbo post omnia, quæ corpus intensius calefaciunt, & exicant, ac vires dissolvunt. Tamen notare oportet, quod talia contraindicantia impediunt sanguinis missio-

nem, alia de cura regulari; alia prohibent ad tempus; verum alia mensurant, & circa talem, vel talem quantitatem impediunt, sed non respectu talis, vel talis quantitatis, quam tantum vires sustinere possunt.

CAPUT VIII.

DE INDICATO, DE OCCASIONE, de hora, & de eorum differentiis.

Indicatum est id quod ab indicante agendum demonstratur scilicet remedium. Triplex est indicatum, scilicet curatorium, conservatorium, & mitigatorium: *Curatorium* est id quod aufert omne præternaturale, videlicet morbum. *Conservatorium* est id, quod conservat vires vitales. *Mitigatorium* est id, quod mitigat vehementia symptomata.

Tria etiam sunt indicata, duntaxat, dietetica, pharmaceutica, & chyrurgica. *Dietetica* dicuntur, quæ ex fonte dietetico sumuntur, idest, ex prudenti regimine non solum circa cibum, & potum, sed & calorem, & refrigerationem per vestimenta, & stragula, aut concalefactione conclavium, moderandum, item admonitiones, & consilia pro re-

frenandis, aut evitandis animi commotionibus patheticis.

Indicata pharmaceutica sunt medicamenta, quæ ex fonte pharmaceutico sumuntur, quæ respiciunt materiam morbificam, & eius correctionem, ut alterantia; eliminationemque, ut evacuantia, diuretica, diaphoretica, salivantia, &c. *Indicantia chyrurgica* sunt, quæ desumuntur è fonte chyrurgico, ut sanguinis missio, scarificatio, hirudines, fonticuli, setacea, vesicatoria, frictiones, incisiones, trepanatio, paracentesis, & omnes actiones manuales.

Licet notare, quod indicata sunt varia, & in eodem morbo mutari solent ex mutatione conditionis morbi; ideoque unum indicatum non sine periculo ægroti solet adhiberi eodem morbo persistente, & ob hanc rationem Magister Galenus in lib. de Medicinis expertis sic docet: *Non debet uti eadem Medicina* (idest, eodem indicato) *nè fiat, & quasi naturalis.*

Porro quod debet considerari hoc commune dictum *unum indicat unum.* Certissimum est; nam unum indicans tantum petit unum indicatum, quia unum, ut tale est, indicat unum, & non plura; sed insuper scire oportet, quod tale

unum indicatum potest indicans illud variare in specie quadam, sic indicans in inflammatione, qui morbus unus est, indicat venæ sectionem tanquam unum indicatum, sed in ea specie, vel indicat sanguinis missionem, ut revellens, velut derivans, quia revulsio specie differt à derivatione.

Occasio est opportunum tempus adhibendi indicatum. Hæc definitio infertur, & enodatur ex sequentibus verbis Ciceri: occasio est opportunitas alicuius rei, quæ habet idoneum tempus faciendi, vel non faciendi. Dividitur occasio in rectam, & sinistram: *Recta* est, in qua fieri debet remedium; *Sinistra* est, in qua tale indicatum fieri non debet.

Duplex etiam est occasio, videlicet bona, & melior: *Bona* dicitur, quando aliquod indicatum benè fieri potest. *Melior* est in qua tempus magis est aptum ad indicatum utendum, sed animadvertere oportet, quod aliquando anteponi debet bona occasio meliori, dum indicatio melior contingens est; igitur experiri potest hæc sententia Ovidij: *Qui non est odie, cras minus aptus erit.* Sic videmus in graviora pericula incidere ægrotantes, quando in acuto morbo speratur perfectior coctio materiæ morbi-

ficæ, ut purgetur meliori occasione, si sufficiens est bona occasio ad hoc, ut deoneretur natura, facta purgatione, quamvis materia morboſa non appareat exactè cocta.

Infuper ad maiorem claritatem dicere reſtat, occasionem operandi in medicina, præcipuè in acutis morbis, eſſe *momentaneam*, quemadmodum in lib. de decenti ornatu ſcripſit Hypoc. ſequentia verba: *Nam corpus humanum humidum eſt, inſtabilia autem ſunt, quæ in humidis conſiſtunt, quare frequenter, & à natura, & à fortuna mutantur*: Quod inſtitutum tractans ipſe Hypoc. in lib. I. de Morb. ait: *Temporum occaſiones multas eſſe, & varias in arte, quemadmodum etiam, & morbos, & affectiones, & eorum curationes, maxime verò repentinas in his quibus animi defectis oppitulare oportet, & qui nec urinam, nec ſtercus egerere poſſunt, & qui ſuffocantur, & ſi mulierem parientem, aut ſatiatam liberare oportet, & cætera huius generis ſunt enim iſtæ occaſiones repentinae, & paulò poſterius non ſufficiunt.*

Ritè dixit Hypoc. quod paulo poſterius non ſufficiunt, quia occasio frontem capilatam habet, ut teneri poſſit ea parte; verum ſi ab occipitio ſemel ſe verterit, calva eſt, ut à Medi-

co nequeat iam apprehendi: ergo occasio minimè prætereunda eſt. Etiam memor eſto, quod ita volare ſolet occasio, ut aliqui ægroti prius moriantur, quam Medicus vocatus ſit; alij accerſito Medico de repente è vita diſcedant. Animadvertere oportet, Hypoc. feciſſe tantam exiſtimationem circa hanc occasionem operandi, ut in lib. de Arte ipſe putaverit omnem morbum curari poſſe, ſi Medicus eam arripiat. Ultimò aſſero, quod hæc difficultas occaſionis tollitur, & quod non vertatur verſus occipitium, ſi Medicus frequenter viſitet ægrum, multa experientia, multa Doctrina, multa diligentia, & abundantia dogmatum utilium, ac maxime remediorum ſit imbutus.

Hora in ſenſu Medico eſt *una particula earum, quæ complent diem naturalem*. De his particulis utuntur Medici ad executionem indicatorum, ſed magis attenditur hora ad exequenda remedia, quæ magna vocantur, v.g. ſanguinis miſſio, purgatio, & vomitio.

Dividitur hora in *electivam*, neceſſariam, & convenientem: *Electiva hora*, eſt matutina in primo lumine diei, completa digeſtione, & iam expulſis ſuperfluitatibus. *Hora neceſſaria eſt*, quæcumque ho-

CAPUT IX.

DE EVACUATIONE , ET
eius differentijs, de revulsione-
que , & derivatione.

ra diei naturalis , five meri-
diana , five nocturna , &c. quia
in quacumque, ratione neces-
sitate, presente urgentia, admi-
nistrari potest indicatum. Con-
veniens hora est illa , quam Me-
dicus eligere potest tam ad
præcavendum , quam ad cu-
randum præter urgentiam , &
magnitudinem morbi ; ut illa
hora , quam observamus iuxta
astronomicam consideratio-
nem, tam ad purgandum, quam
ad sanguinem mittendum ; &
ideo Astronomi asserunt, quod
purgans medicamentum exhi-
beri non debet luna existente
in Signo Arietis , Tauri , Ca-
pricorni , & Leonis , quia ex-
perientia invenerunt , quod fa-
cile ægri nauseant valdè , aut
evomunt Catharticum : Idcir-
coque observare debemus istas
considerationes , quamvis pro-
figmentis eas aliqui habeant,
attendereque ad horam con-
venientem cum prudentissimo
iudicio monitam à sapientissi-
mo Vallesio , in suo Methodo
Astrorum per hæc verba : *Ego
autem illos Lunæ aspectus , tunc
solum caveo cum parum , aut
nihil differre auxilium
convenit.*

)(S)(

)(S)(

Quia evacuare est corpus
repletum vacuum facere
à corpore replente; tran-
seamus ad assignandam defini-
tionem evacuationis, quæ est:
*Excretio humorum sua quantita-
te molestantium in corpore huma-
no.* Dividitur evacuatio in uni-
versalem, & particularem. *Uni-
versalis*, seu *generalis* est, quæ
ab universo corpore educit hu-
mores, & excrementa, ut est
sanguinis profusio, quovis mo-
do, purgatio, five fiat per al-
vum, vel per os, mediante vo-
mitu, excretio per urinam, su-
dor, Balneum, Hemorroides,
Venus, insensibilis transpira-
tio, vehemens exercitium,
&c.

Evacuatio particularis, seu
specialis est, quæ evacuat, &
levat aliquam partem oppres-
sam onere excrementorum, ut
expurgatio humorum excre-
mentitiorum in cerebro colec-
torum, quæ per nares, aut pa-
latum fit; excretio excremen-
torum, quæ in pulmone, &
torace existunt; ventriculi per
vomitum, intestinorum per so-
lam alvi deiectionem, renum,

& meatuum urinariorum per urinas, uteri per menstruas purgationes; & in fine dicuntur particulares quæcumque aliæ evacuationes, quæ ex unica parte corporis tantum evacuant excrementa.

Cæterum quælibet evacuatio tam universalis, quam particularis dupliciter considerari debet, duntaxat spontanea, & artificiosa. *Spontanea* evacuatio est illa, in qua natura eius proprio motu omne vitiosum ex corpore excludit citra artis opem. *Artificiosa* est, quæ excitatur cum subsidio medicamenti externi, vel interni.

Revulsio est detractio humoris in contrarium locum ab affecto, in eum finem, ut cursus materie fluentis impediatur, ne defluat in vicinas partes, aut ad locum malè affectum. Ob dictam causam facimus revulsionem ad distantiores partes, si id fieri possit, vel ad minus ad contrarias, servata vasorum communicatione, ut quando genu inflammato, secatur vena exterior, vel interior cubiti alterius lateris, & sic in immoderato sanguinis fluxio narium, cucurbitula admoveatur Hypochondrijs è directo sanguinis fluentis per dextram, aut sinistram narem, ut fluxum sistat: ita & eodem modo capiti affecto movemus alium, & af-

fectis partibus inferioribus vomitum excitamus, ut in podagricis fieri Auctores consulerent.

Revulsio dividitur in puram, & mixtam: *Pura revulsio* est, dum instrumenta, quæ uti solent ad revelendum, tantum revelunt, v. g. cucurbitulæ, ligaturæ, frictiones, &c. *Mixta* est, dum instrumenta prædicta non tantum revelunt, verum etiam simul sensibilibiter evacuant, ut sanguinis missio, purgatio, vesicatoria, &c.

Tandem revulsio subdividitur in proximam, & remotam: *Proxima revulsio* est, quæ fit per lineam rectam, brevem, seu curtam: *Remota revulsio* est illa, quæ fit per lineam rectam prolongatam. Quia hæc differentia revulsionis consistit in linea recta prolongata, aut brevi, oportet animadvertere quod rectitudo, quæ servanda est in evacuationibus, dupliciter considerari debet, scilicet Regionis, & Diametri.

Rectitudo Regionis dicitur, quæ fit per convenientem Regionem ab ipsa natura, quam Medicus tentare debet, eandem imitando, quæ eam convenientiam semper sequitur, & observat; ut cum videmus delirium furiosum, & melancholicum curari varicibus à natura ordinatis, accedente huic

huic eā affinitate, vel consensu, quam Medici vocant colligantiam, qualis est inter spatia cava jecoris cum intestinis, & inter eius partem givam cum vesica urinaria, quibus etiam accedit rectitudo fibrarum.

Rectitudo Diametri, seu situs est considerata, quam non semper servamus, sed est necessum, ut Practicantes sciant quid Diameter sit: *Est autem Diameter recta quaedam via, sive in longitudinem, sive latitudinem, sive altitudinem, aut profunditatem. Secundum longitudinem* quidem, à superioribus ad inferiora, vel è contra; & iam memor Hypoc. in lib. de Humoribus scripsisse de hac specie Diametri, quod infertur ex his verbis. *Revulsio in supernis deorsum, in infernis sursum. Secundum latitudinem*, ex uno brachio ad alterum, aut ex uno crure ad alterum, & è contra. *Secundum altitudinem*, aut profunditatem, ut quando revelimus ante, & retro, vel è contra.

Circa prædictam divisionem Diametri, amplius oportet dicere, ut clarius fiat intelligentiæ Practicantium; idcirco ita for: Vel secundum longitudinem, ut quando clystera purgantia infunduntur his, qui oculos lippientes habent,

ad hoc ut experiantur proficuum sequentem sententiam, quam Hypoc. in lib. 6. Aphor. scripsit: *Lippientem alvi profluvio corripere, bonum.* Verum etiam revelimus fluxus mensium immoderatos, cucurbitulis ad mammas affixis. *Secundum latitudinem* autem, ut quando dextra pars flegmone affecta est, revellitur secta vena cubiti sinistri. *Secundum altitudinem*, ut cum dolores oculorum occipitio revellimus cucurbitula affixa, vel è contra; dolore existente in occipitio revellimus sanguinem mittendo ex vena frontis.

Licet animadvertere, quod Diameter dupliciter considerari debet, videlicet integra, & demediata: *Diameter integra* est, quando ab uno extremo ad aliud recta linea fertur, ut à summo capite ad pedes: *Demediata* verò est cum revulsio fit à brachio ad pedem, vel à pede ad brachium.

Derivatio est tractio humoris ad locum vicinum, ut ab illius noxa pars agra liberetur. Vicinus autem locus est proximus loco affecto, ut quando in affectibus renum derivamus per alvum; & in angina secando venam humerariam, seu cephalicam: in affectionibus oculorum, faucium, & aurium derivamus per nares cum caput

put purgis, aut errhynis; & in affectibus intestinorum per urinam derivamus; in uteri passionibusque per vesicam, & intestina fit derivatio.

CAPUT X.

DE SANGUINIS MISSIONE, & eius differentijs.

Sanguinis missio, seu venæ sectio, quam Græci phlebotomiam vocant: *Est evacuatio universalis indicata à morbo magno pendente ex vitio sanguinis, peccante in quantitate, qualitate, substantia, aut motu.* Duplex est sanguinis missio, videlicet naturalis, & artificialis: *Naturalis* est illa, quæ solo beneficio naturæ fit, ut ea, quæ per nares, per uterum, & per hemorrhoides solet fieri à natura. Venæ sectio *Artificialis* dicitur illa, quæ beneficio Artificis celebratur, venam aperiendo cum phlebotomo.

Sanguinis missio *Artificialis*, de qua in præsentī loquimur, dividitur in universalem, & particularem: *Universalis* est, quæ universum corpus evacuat, & est, quæ fit ex venis maioribus, ut illa, quæ celebratur ex basilica, cephalica, saphena maiori, &c. *Particularis* est, quæ evacuat ex aliqua parte speciali, seu particulari,

ut ea, quæ fit in angulis oculorum, in ophthalmia antiqua, quæ fit ex vena saphena, in medio frontis existente, & ab aliquibus vulgaritèr dicitur recta, sive præparata, in oculorum morbis, in mania, &c. & quæ fit ex venis sub lingualibus in angina, in tussi, &c.

Insuper etiam sanguinis missio universalis dividitur in revulsoriam, derivatoriam, & evacuatoriam. Sanguinis missio *revulsoria* est, quæ attrahit humores ad contrariam partem, ut illa quæ fit ex saphena maiori in phrenitide, & quæ celebratur ex basilica vena in brachio dextro, existente inflammatione infra septum transversum, sive sit in jecore, aut in utero, &c. Animadvertere oportet, quod hæc revulsoria sanguinis missio debetur humoribus recentèr fluentibus, vehementer, & impetuosè, & idcirco utimur de ea in principio, & augmento universali morbi magni, qui producitur à vitio sanguinis, ut iam dictum est in definitione.

Sanguinis missio *derivatoria* est, quæ evacuat humores secta vena ex parte vicina, parti affectæ. Hæc venæ sectio debetur humoribus fluentibus, dum fluxio est antiqua, & minus impetuosæ, quæ celebratur in declinatione augmenti uni-

universalis ; & aliquoties in principio status universalis. Sanguinis missio *evacuatoria*, seu particularis est , quæ evacuat humores contentos in ipsa parte affecta , iam per cucurbitulam scarificatam , & iam per suctionem hirudinum , &c. De ista venæ sectione utimur in pleuritide , in angina , &c. Notare licet , quod sanguinis missio particularis decura regulari tantum debet exerceri in statu universalis , igitur in hoc tempore , iam affecta pars incapax est recipiendi plus morbosæ causæ , aut quia tunc iam non adest fluxio.

Circa iudicium , quod Medicus facere debet ex sanguine post eius extractionem , aliquid animadvertere oportet , ut Practicantes valeant distinguere peccata sanguinis. Prius iuvendum est , ut effluens sanguis excipiat in mundis , terisque pelviculis , terrenis , vitreis , stanneis , aut argenteis , non item æneis , ne ab his vel propriæ substantiæ , vel coloris , vel alterius qualitatis conversionem subeat , quæ pervertat nostrum iudicium de corporis affectione. Sint vero Pelviculæ multæ , in quibus varietas sanguinis possit dispici , ac distinguui : etiam seponantur in loco mundo , in quo nec pulvis , nec fumus , nec ven-

tus , nec radij solares per-tingant.

Suppositis prædictis circumstantijs attentè considerare debemus sanguinis substantiam , serum , spumam , colorem , pelliculam , & subsidentiam. *Substantia* sanguinis potest esse viscida , crassa , seu densa , cita , vel tarda in concretione , & tenuis , seu numquam concre- cens : duobus modis cognoscitur *substantia viscida* sanguinis , primus modus , si tardè effluat facta sufficienti incisione : secundus si sanguis digitis adhæreat , veluti quoddam glutem. Crassa , & densa substantia iudicatur ex eo , quod statim concre- scit , atque congelat , ac fuit effusus extra venas. Tale peccatum crassitie , & viscositatis significat sanguinem habere multas fibras , magnam obstructionem , & adesse redundantiam pituitæ acidæ , aut melancholiæ , quæ habent vim concre- scendi. De *substantia* , quæ cita est in concretione iam sufficienter dictum est ; quæ vero tardius concre- scit tenuis est , & etiam , quæ facile effunditur facta sectione venæ , qui quidem sanguis cum refrigerens minimè durescit , is omnino vel aquosus , vel putridus est , ideo in febribus malignis , & in internis inflammationibus apparet inconcretus , & tenuis , quia

quia febres omnes sunt corruptæ, & direptæ.

Serum aliquando multum in sanguine innatat, aliquando parum, & aliquando nihil. *Serum* multum aliquando innatat colore citrino, flavo, viridi, &c. Secundum permixtionem, & dissolutionem talis, vel talis speciei bilis præternaturalis; verum multitudo feri innatantis significat liberaliorem potum, vel obstructio, aut imbecilitas renum, ratione quorum impeditur transitus urinæ, vel jecur esse debilem, & intemperatum, & simul omnia vasa sanguifera; tunc enim rectè serum secerni non potest à sanguine, ut apparet in cachexia, in anasarca, &c. quibus ex causis sanguini permixcetur redundans in venas.

Aliquando parum, vel nihil feri innatat in sanguine post eius concretionem, quia sanguis illo destituitur; & destitui potest à multis causis, ut experimur, tum in his, qui parcissimè bibunt, tum in illis, qui immoderatè se exercent, ut accidit in Agricolis, & in eis, qui multum laborant, & maxima defatigatione; tum in illis qui febribus ardentissimis corripuntur, in quibus sanguine minis calefcente, insensibiliter exhalat aquosus humor, qui vehiculum est nutrimenti,

& maximè necessarius, ut sanguis possit moveri, & circulari per omnia vasa; tunc enim sanguis concrevit, indurescit, & in substantiam viscidam, seu gelatinosam vertitur, & idcirco prompte intercludit vasa minora, & aliquoties amplius extenditur interclusio; igitur libere penetrare, & distribui non potest, quia eius substantia est inepta ad motum.

Spuma ferè innatat in sanguine, quando impetu fluit, & fit ex agitatione, & permixtione aeris; talis spuma facile resolvitur; si verò post refrigerationem, & transacto iam aliquo tempore permaneat diffusa per totam; vel maiorem partem sanguinis, ostendit incendium, fervorem, agitationem, & effervescentiam eius humoris, cuius color præfert: Rubra quidem indicat effervescentiam sanguinis; citrina bilis, alba pituitæ, nigra aut isatidea melancholiæ. Spuma rubra quidem, ac lucida est index ardentis sanguinis, qualis est arteriarum; rubra vero, & obscura mediocriter significat incendium sanguinis venalis. Citrina, flava, seu crocea indicat incendium, & exuperantiam bilis vitelinæ, &c.

Color, qui in tota superficie sanguinis apparere solet, debet à Practicantibus attentè con-

considerari : Si tota superficies sanguinis appareat albicans malum est, quia cruditatem significat, & non solet apparere nisi in hominibus malo victu utentibus, in lurconibus, in his, qui utuntur potionibus intense frigidis, & congelatis, in illi qui vita sedentaria fruuntur. Si color superficiei sanguinis sit viridis, niger, aut lividus, pessimus est, quia significat adustionem, mortificationem, aut extinctionem caloris nativi. Circa hoc notare oportet, quod si omnes venæ sectiones exhibeant rubrum, ac optimum sanguinem, credibile est vasa sanguifera habere reliquum similem, & tales evacuationes tantum fuisse necessarias ad minorandam plethoram, indicium certissimum, quod sanguis solum peccabat in quantitate. Si vero in omnibus venæ sectionibus sanguis vitiosus, & impurus conspiciatur, existimare oportet multo melius sanguinem fuisse evacuatum, quia simul affectus erat tum peccato quantitatis, tum etiam malæ qualitatis.

Si *pellicula*, seu crusta alba, seu colore medio inter album, & croceum, seu flavum in sanguine extracto per venæ sectionem appareat in aliqua inflammatione interna, bonum est, quia est indicium extrahi

materiam, quæ inflammationem causat; & ideo in pleuritide, & in peripneumonia est signum bonum. Si pellicula alba appareat in sanguine post concretionem, five sit in aliqua febre putrida, vel in interna inflammatione, & simul adsit pulsus parvus, calor mitis, urinaque aquea, & tenuis, ostendit coagulationem, & extinctionem nativi caloris, & imminet mortem ægrotantis, nisi promptissimè adhibeantur remedia disolventia, volatilisantia, & in aqueam substantiam solventia, ut vesicatoria è cantharidis. Animadvertere licet, quod aliquoties crusta non percipitur, quia habet rubrum colorem, ut contingit in pleuritide sanguinea, forti, & dolorosa; tunc enim cognoscitur ex eo, quod superficies sanguinis concreti, dum seccatur, resistit cultelo, ratione crustæ rubræ, quæ indicat summum periculum; quia quamvis talis pleuritis fiat ex benigniori humore, ut sanguis est, ut plurimum occidit ægrotantem.

Subsidentia est illa substantia, quæ subsidet in ima parte sanguinis concreti, quod magis terreum, & fœculentum est; id cum dividitur, sapius apparet, vel rubrum, obscurum, vel nigrum, vel lucidum, vel

viride ; unde infertur natura humoris qui sanguinem inquinat, & in venis abundat. Notatur, quod aliquando, quamvis rarò, sanguis detractus è venis grave olet, quod si contigerit in febribus malignis est indicium magnæ putridinis, & deploratæ corruptionis.

Circa venæ sectiones, quæ fiunt cum aqua calida in extremis corporis partibus, ut in pedibus, manibusque, oportet animadvertere scrupulosis, qui asserunt nihil posse cognosci, dum sanguis effusus fuit in aqua, quod iuveant, ut in aliqua pelvicula colligatur aliqua sanguinis portiuncula, quia ita valebunt agnoscere diversa vitia sanguinis. Verum est, venia scrupulosorum, posse multa evidenter cognosci ex effusione sanguinis in aqua calida post refrigerationem exactam, si balneum seponatur loco mundo, ut iam animadverfi.

Si post refrigerationem, transacto sufficienti tempore, sanguis non concrefcit, contingere potest ex eo, quod effusio sanguinis facta fuit in excedenti quantitate aquæ, quæ impedit concretionem; sed si facta sit effusio in aqua proportionata, tunc indicat vel corruptionem fibrarum, vel nimiam sanguinis serositatem: Si causa illius tenuitatis fuerit

corruptio fibrarum, ostenditur à colore sanguinis multum rubro, vel à rubro ad nigredinem tendente. Quando causa est nimia serositas sanguinis, tunc color ruber similis est loturæ carniū.

Si color appareat in sanguine medio inter rubrum, & nigrum, velut pix, tunc significat adesse vel magnam adustionem in sanguine, vel redundantiam atrabilis, vel alterius humoris acidi talem colorem constituentis, ut accidit in sanguine eorum, qui melancholia hypocondriaca, aut affectione scorbutica corripuntur. Si post refrigerationem appareant in aqua aliquæ portiones albicantes, & crassæ ostendunt redundare in sanguine magnam copiam pituitæ crassæ, & lentæ, & si tales portiones maxime distinguantur, & aqua videatur vel ut lotura carnis, significat vapiditatem sanguinis, qui depauperatus est è partibus balsamicis, volatilibus, & sulphureis, ob quarum parvitatem chylus non est perfectè in sanguinem conversus; & idcirco possumus asserere, quod sanguis non est perfectè coctus, seu elaboratus, & in illo redundare non parvam cruditatem.

(X)(X)

SCHO-

SCHOLIA.

Quia Prisci, & non pauci Neotericorum asserunt scopos principales mittendi sanguinem esse morbi magnitudinem, aetatem florentem, & virium robur, oportet Practicantibus animadvertere tantum robur virium esse principalissimum scopum, quia si vires non sunt constantes ad sustinendam sanguinis evacuationem, quamvis morbus magnus sit, & aetas sit florens, nullo modo venæ sectio fieri potest, nisi maximò cum periculo ægroti. Etiam sequeretur ex supradicta Doctrina, sanguinis missionem non posse celebrari in pueris, & in senibus, quia non in actu existunt in florente aetate, sed in pueris, & senibus sanguinis missio celebratur, dum vires sunt constantes: ergo quia robur virium est principalissimus scopus ad venam secandam; & ideo circa senes dixit Magister Galenus in lib. de Sanguinis missione: *Stultum esse aetates numero annorum metiri, nam sexagenarius validus rectè venæ sectionem admittit.*

Multoties accidit esse indicatam sanguinis missionem, & simul adsunt cruditas, & facietas in prima regione, quæ va-

lent in actu contraindicare venæ sectionem de cura regulari, donec evacuentur cruditas, & facietas; quia indicant expurgationem; nam talis facietas, & cruditas sunt in ventriculo; & cruditas, seu cacochymia primæ regionis in ventriculo generatur ex eius debilitate, vel ex magna copia alimentorum, seu facietate, quæ est maximum contraindicans sanguinis missionis indicatæ, & idcirco Magister Galenus in lib. 9. Meth. ita animadversit: *Quod si precedat ciborum cruditas, venæ sectionem differre iuebis, donec coctio precedat, aut excrementa descendant.* Tum Avicena in lib. 4. fen. 1. commendat prorrogationem venæ sectionis existente facietate, aut cruditate in ventriculo, & patet per hæc verba: *Præterea cave tibi, ne habentem nauxeativam facietatem phlebotomes, sed prolonga, usque quo eius nauseativa facietas digeratur:* Ergo sanguinis missio non debet exerceri existente cruditate, aut facietate in prima regione, quia vel feruntur impura excrementa intra venas, vel magis incrudantur humores, & alimenta depravantur, & ventriculus etiam contrahit maiorem imbecilitatem; & ideo celeberrimus Complutensis Heredia, in tom. 2. in comment.

Historiæ Adolescentis Melibææ animadversit sequentibus verbis: *Ventriculus debilitatus sanguinis missione, potest ipse solus esse mortis occasio.*

Aliquoties contingit in præxi simul esse indicatam sanguinis missionem, & expurgationem, quin una indicatio urgentior sit altera: in hac complicatione indicationum sciant Practicantes, quod venæ sectio purgationi debet præcedere, ut docet Auctoritas, ratio, & experientia: Auctoritas est tum Hypocratis, qui in lib. 6. epidem. hoc modò fatur: *Si utroque auxilio homo indigeat, à venæ sectione incipiendum esse notissimum est.* Tum Magistri Galeni, qui in comment. Aphor. 29. lib. 2. asserit: *Frequentem debere esse venæ sectionem, expurgationem verò nonnumquam esse faciendam.* Verum est, quod hic loquitur Magister de principio universali morborum, sed etiam verissimum est in prædicto tempore, ut plurimum prædictas duas indicationes adesse simul.

Ratio docet, quod indicatio venæ sectionis præcedat indicationi purgationis; igitur submota, & imminuta plenitudine humores pravi, & noxi, qui redundant, expeditius trahuntur à medicamento purganti; siquidem hoc medica-

mentum inveniens repletas venas, arterias, & corporis regiones, nullo negotio in totum dimanat corpus, & humores per lata vasorum spatia fusos, & attenuatos, trahit, vacuatque. Sin, præpostero ordine, purgatio prius concedatur; purgans medicamentum, nequit deferri in totum corpus propter plenitudinem, & vasorum angustiam. Veritas huius Doctrinæ manifesta fit ab experientia; igitur ex ea constat aliquos ægrotos, quibus existentibus simul duabus indicationibus assignatis, propinatum fuit purgans, nihil vacuasse: verum per totam diem anxios esse, & maximè inquietos, donec per noctem secta fuit vena; tunc enim, paucis horis post sanguinis missionem, & vasibus iam laxatis, medicamentum purgans cæpit operare, taliter, ut in illa nocte tantas vices æger deiecisset, quantas in die debebat evacuare; hoc pluries observavi, hoc feci, & ut hoc similiter faciant Practicantes, moneo.

Circa simphomata, quæ in morbis superveniunt, iam existente indicatione mittendi sanguinem, monere debeo, ut Practicantes non exercent sanguinis missionem, si talia accidentia fuerint critica, vel vehementiora, à quibus vires

ener-

enervantur, quia ab illis contraindicatur venæ sectio; accidentia critica nullum periculum inferunt, sed tantum indicant crīsim venturam, quæ non debet perturbari cum venæ sectione, quamvis indicata sit: iam nobis exemplum dedit Magister Galenus in lib. de Prænotione, ubi refert Historiam illius juvenis Romani, in quo erat sanguinis missio indicata, quam contra opinionem medicorum prohibuit, quia aderant accidentia critica, quæ indicabant venturam crīsim per fluxum sanguinis narium. Symptomata vehimentiora, quæ critica non sunt, à quibus vires in actu enervantur, aut enervari possunt extrema debilitate, semper contraindiciant venæ sectionem indicatam; igitur vires habent rationem maximi, & principalis scopi. Verum si sanguinis missio imprudenter celebretur, tunc raptim interimit ægrum.

Tanquam remedium refrigeratorium fieri solet venæ sectio in ægro febre correpto; & quamvis à Priscis Medicis, & à multis Neteoricorum sanguinis missio celebretur in febribus, tanquam remedium refrigeratorium, porro debet intelligi cum grano salis; remedium refrigeratorium est per accidens, & non per se, quia

solum aqua per se refrigerat; hoc patet, si Practicantes conspiciunt modum refrigerandi venæ sectionis: in febribus pendentibus ex humoribus putrescentibus intra venas, venæ sectio non alio modo refrigerat, quam evacuando, distrahendoque putredinalem causam, & sicut aqua dicitur per accidens refrigerari, ablatis carbonibus accensis; ita in febribus contingit per missionem sanguinis; & ideo in hoc sensu est venæ sectio remedium refrigeratorium in febribus.

Non parum dubij germinari solet inter Neotericos circa venæ sectionem in prægnantibus exercendam, quæ frequenter abortiunt. Est verum, quod non in omnibus gravidis vitari potest abortus per sanguinis missionem: quando mulieres abortiunt propter aliquam externam causam, minimè venæ sectio abortum præcavere potest, sed tantum, cum à causa interna procedit, & non in omni causa interna esse potest præservativum auxilium sanguinis missio; quamvis sequantur Practicantes consilia, quam plurimum Auctorum maioris notæ; tum Mercati, qui in lib. 4. de Affectionibus mulier. cap. 2. ita monet: *Verum quidem ante id tempus, in quo femina abortire assuescit efficies sanguinem mitte-*

re. Tum Petri Salij, qui in lib. de Morb. particularib. testis est per hæc verba: *Testor ego me plures ab abortu in quem frequenter inciderant sola sanguinis missione in primis mensibus facta præservasse.* Quia tantundem præcavet abortum productum à plenitudine, si-ve sanguinis plethora sit universalis, si-ve particularis, minuendo nimiam sanguinis quantitatem, quæ potest foetum suffocare, & idcirco Averroes in lib. 4. ad hunc intentum sequenti modo fatur: *Ego autem dico, quod pblebotomia, quando adest repletio, qua embrio non indiget, non est mala.* Ex iam dictis monere debeo Practicantibus, ut sanguinis missio ad præcavendum abortum fiat ex brachio, quando causa est plenitudo universalis, aliàs foetus suffocabitur, & abortus sequendus est ob nimium recursum sanguinis ad uterum: Si verò fuerit eius causa plenitudo particularis, videlicet uteri, tunc tantum vitari potest secando venam ex pede; igitur per hanc partem ritè deponitur plethora uteri: Verum si in ista particulari plenitudine exercetur sanguinis missio in Brachio, non præcavetur abortus, sed potius apropinquatur, quia distrahitur alimentum foetui, iste debilitatur, & disponitur ad obitum.

CAPUT XI,

DE ARTERIOTHOMIA, ET
de Hirudinibus, Hemorrhoi-
dibusque.

Arteriothomia est evacuatio sanguinis per arteria sectionem cum pblebotomo ab artifice factam. Veteres instituere solebant arteriarum sectiones in cephalalgia, mania, epilepsia, in gravi inflammatione oculorum, & aurium, & in multis alijs morbis. Verum iam hæc operatio ferè est exautorata, rariusque inter Neotericos occurrunt, qui suadent arteriothomiam instituendam, eam potius, tum ob maiorem hemorrhagiæ metum, tumque aneurismatis statuentes prorsus eliminandam ex foro chyrurgico.

Quemadmodum emittitur sanguis venæ sectione ad curationem multorum morborum, ita etiam emittitur arteriæ sectione in auxiliandis iam assignatis morbis; ideo non deficient practici, & chyrurgi persuadentes posse institui arteriotomiam tutò, & summo cum successu, si prudentia fiat; idcirco animadvertere oportet, quod sanguis arteriosus cum sit nobilior venoso, & magis spirituosus, non potest in tanta

co-

copia ac hic, neque affatim emitti, alias mox in interioribus mutatio notabilis accidit, unde syncope, &c. corripitur æger.

Circa partes in quibus secure arteriothomia fieri potest, notam aliquam efficere oportet: Arteria enim frequentius secari solita est ea, quæ supra musculum temporalem sita est; aliæ existunt in fronte, retro aures, in occipite, manibus, & pedibus, quæ secure secari possunt: quia generaliter melius attinguntur in prædictis partibus.

Facta iam evacuatione per arteriæ sectionem ad præcavendum sanguinis arteriosi fluxum, & ad fugandum metum aneurismatis, statim vulneri imponatur emplastrum multum adstringens, ac adhærens, ut emplastrum de mastiche; vel sipticum Crolij, aut de pelle anguilæ, aut adhibeatur sequens cataplasma.

R. Boli Armenici ℥vj.

Sanguinis Draconis ℥ij.

Gummi Mastichis ℥ij.

Pillorum Leporis ℥ij.

Cum albuminibus ovorum

S. A. fiat Cataplasma.

Debet imponi actu frigidum, & vinculum fiat mediocriter compressum; idque medicamentum immanere debet, & non admoveatur, ut possit sa-

nari vulnus citò, & secure, quod observatum habeo in octavo, vel nono die.

Hirudines, siue sanguisugæ inter præsidia evacuatoria sanguinis commemorantur à Medicis tam veteribus, quam neotericis: de illis præsertim utimur ubi venæ sectio, aut cucurbitulæ nequeunt applicari, ut naso, labijs, pedum, & manuum digitis, utero, ano, &c. item pueris, alijsque, quibus parum sanguinis educi debet, aut vena tangi non potest, ut artifex faciat missionem sanguinis.

Veruntamen utimur hirurginibus in his, in quibus necessum est efficere arteriotomiam, & arteria tangi non potest à chyrurgo; igitur sanguisugæ aperiunt tam arterias, quam venas, unde sequitur simul evacuatio sanguinis venosi, & arteriosi. Tamen hirudines apponuntur in partibus exterioribus inflammatis, quando ob nimiam sanguinis stagnationem, & eius spissitudinem timemus gangrenam ob extinctionem caloris nativi.

Circa hirudines notare oportet, quod in ano frequenter apponi solent, tum in scorbuto, & tum in affectione hypocondriaca, etiam si melancholica sit, ut hemorrhoidales venæ ab impuro, acidoque san-

sanguine liberentur; & optime fiet, si per quatuor, vel sex dies continuos quotidie applicetur una hirudo; sic enim natura protrudit feculentum sanguinem melius partitis vicibus, quod unica vice non facit. Etiam Practicantes scire debent hirudines sedalibus venis applicitas esse maximum levamen ad evacuandum per successiorem à vasibus sanguiferis uteri, quando iste est inflammatus, vel ulceratus, &c.

Memor esto aliquos asserere sanguisugas ano appositas evacuare melancholicum sanguinem, quod aliquo in tempore credebam, dum eram imbutus aliquibus doctrinis magis mentalibus, quam realibus; sed (Deo volente) venit tempus, in quo porrò agnovi hoc fabulosum esse; quia hirudines intellectum non habent ad distinguendum sanguinem melancholicum à sanguine bono, & laudabili: ergo hirudines exugunt quemcumque sanguinem ex vena hemorroidali sive interna, sive externa. Aliquoties contingit in ano sanguinem eflui immodica copia, taliter ut vires ægroti periclitentur; in hoc casu linteum aceto imbutum superponatur; aut galla usta imponatur, aut spongiapice madens, & dein usta: Verum si hæc non suffi-

cient ad reprimendum impetum sanguinis imponenda est aqua arterialis, vel vulnera tangantur cum guttula olei vitrioli, & certè impetus cohibitus erit.

Insuper curiosi Practicantes scire desiderant quo modo sanguisugæ faciant tam magnas, & profundas solutiones, ut ex eis cum tanto impetu sanguis erumpat; quia ex natura sua scire desiderant prædicti Practicantes, eis animadvertere debeo, quod ista animalcula habent denticulos minutos, & acutissimos, quibus apprehendunt, & perscindunt cutem nostri corporis, ac aliorum animalium, illique tempore quo sanguinem exugunt, adherent. Quam verissimum sit hirudines esse animalcula denticulata, constat ex sensatione ægrotantium, qui asserunt sentire dolorem mordicativum: Etiam hæc veritas enodatur per optimum microscopium, per quod oculi conspiciunt denticulos acutissimos, & minutos sanguisugarum, ut demonstratur in tabula VIII. in figura I. Ultimo constat talia animalcula habere denticulos ex eo, quod aliquoties vulnera remanent nimis dolorosa, inflamantur, supuranturque, & non ob aliam rationem, nisi quia in illis partibus remansit aliquid dentium. He-

Hemorrhoides porrò non immeritò censentur inter universalia evacuantia, per quas natura, statis temporum intervalis, expurgat feculentum, & melancholicum sanguinem. Dixi, quod hemorrhoides censentur inter universalia evacuantia; igitur utrequæ tam internæ, quam externæ venæ jecori cohærent: ergo non est mirum, ut possint evacuare universum corpus: Tamen externæ, quæ à cava oriuntur, ad plethoram minuendam, sicut & affectus renum, uteri, dorsii, coxendicum, capitis, aliosque omnes, qui ex vena cava principium habent curandos commodius aperiri possint; sicut in affectibus melancholicis: ijs in primis, qui ex hypochondrijs proveniunt; & ideo utilius est aperire internas in affectibus jecoris; lienis, mesenterij, &c.

Aperiuntur autem hemorrhoides externæ frictionibus factis cum pannis asperis, vel cum folijs ficus, aut borraginis; non desunt Auctores, qui ad hanc apertionem commendant applicationem linteorum imbutorum in succo cepæ, aut centauræ minoris, vel in felle porcino. Internæ verò hemorrhoides aperiuntur cum clisteribus acribus, & supposito-rijs irritantibus, sed componi

debent ex aloë, & colocyntide; igitur habent virtutem specialem aperiendi oscula vasorum.

Pro calce huius capitis, licet animadvertere, quod profluvium hemorrhoidum semper mediocre debet esse; hinc sequitur Hypoc. non temere de hemorrhoidibus in epidemijs, ita reliquisse scriptum: *Quibus hemorrhoides profluunt, hi nec pleuritide, neque pulmonis inflammatione, neque phagedena, neque furunculis, neque terminthis, pariter, neque lepra, neque vitiliginibus albis corripuntur.* Cæterum non solum ea vis est hemorrhoidum promanantium, ut à morbis imminetibus defendant, ac præservent, sed etiam liberent ab his, qui iam invaserunt: quod palam fecit Hypocrates non solum in lib. 6. epidem. verum etiam in lib. 5. Aphor. & in 6. Aphoristicarum sententiarum; tamen notare oportet, quod hemorrhoidibus largius fluentibus, aut omninò suppressis, homines incidunt in varios morbos, ut accidit in mulieribus cum earum menstrualis evacuatione; & ideo Prisci Medici, & Neoterici prudentiores, quando intendunt sanare hemorrhoidas diuturnas, semper unam servant apertam ad prohibendum, ne æger contrahat tabem, aut hydropem, &c.

CAPUT XII.

DE CUCURBITULIS TAM
non scarificatis, quam scarificatis.

Cucurbitulatio est appositio cucurbitularum partibus carnosioribus, per quam evacuetur materia morbifica inter cutanea. Duplex est cucurbitulatio, una sine scarificatione, & alia cum scarificatione: ambæ appositiones inserviunt, ad extrahendos humores ad cutem ex profundis partibus corporis, quando censetur utilissima evacuatio versus cutim, & natura versus eam mediante facultate expellente debiliter movet.

Circa hoc intentum extrahendi, affirmare debeo communiter cucurbitulas uti in febribus putridis, malignis, & pestilentibus ad hoc, ut venenosa materia ad cutim transmittatur, & expellatur insensibiliter, aut sensibiliter, & idcirco utimur cucurbitulis non scarificatis, aut scarificatis.

Insuper notare oportet, quod dum intendimus extrahere materiam subtilem, & ex partibus non multum profundis, adhibemus cucurbitulas sine scarificatione, quia materia evacuanda est apta, ut in-

sensibiliter expellatur; cum necessum est morbosam causam extrahere, ex profundioribus partibus, & materia est crassa, & inepta ad insensibilem evacuationem, tunc Practicantes uti debent cucurbitulis scarificatis, ut per illas solutiones sensibiliter evacuari possit; idcircoque in malignis febribus scarificantur prope dorsum, quia ibi existunt ductus arteriæ magnæ, & venæ cavæ, per quos malignam, & venenatam materiam transmittit natura.

Præter iam dicta etiam notare oportet cucurbitulas tam scarificatas, quam non scarificatas adhiberi ad revelendum, & derivandum, vel ad evacuandum ex determinata parte. Adhibentur cucurbitulæ ad revelendum ad hoc ut fiat tractio humorum fluentium versus contrariam partem, v. g. quando in febre putrida proximè imminet, aut incipit paraphrenitis; tunc ponuntur in dimidio corpore inferiori. Ad derivandum adhibentur, quando est necessarium versus cutim evacuare illam materiam, quæ proxima est, ut immediate attingat affectam partem, v. g. dum in phrenitide vera adhibentur in dimidio corpore superiori.

Ad causam coniunctam evacuan-

cuandam admoveamus cucurbitulas super ipsam partem affectam, & ad istum finem in statu universali, decura regulari, in pleuritide cucurbitula scarificatur super partem inflammata. In regione umbilicali adhibetur sine scarificatione, sed cum multa flamma, in dolore colico flatuoso, maxima cum utilitate; igitur instar incantamenti flatus resolvitur, & dolor penitus destruitur.

Pro calce huius capitis, supponendo cucurbitulas alias esse æneas, alias corneas, alias vitreas, &c. Animadvertere debeo modum, quo agit omnis cucurbita applicata partibus carnosioribus, ut Practicantes obtineant integram cognitionem huius materiæ: ex illa suctione, vel accensa intus stupa aër nimis rarefcit, quam ut in cucurbitula contineri posset, tunc pro parte expellitur: expulsi ille aër, quia in cucurbitulam fortiter adductam carni, & adhærentem nequit regredi, neque aliud aërem penetrare potest, adeoque locum non habet, quo se recipiat, cum in hoc universo omnia corpore sunt plena, premere debet carnem, & eius contentos humores, ut proportionatè ad se expulsum intra cucurbitulam ubi minor præssio est, ascen-

dant, & sic locum habeat derelictum à carne, & sanguine. Quantò igitur accensa stupa habet plus ignis, aëremque rarefacit, tantò altius ascendit caro intra cucurbitulam: Undè ab accensione dudum non spectandum, ne aër restans in cucurbitula condensatus denuo exturbatum admittat, & sic cucurbitula, vel carni non adhæreat, vel saltem vix opereatur.

CAPUT XIII.

DE FRICTIONIBUS, ET
ligituris.

FRictiones sunt motus attractorij, qui in aliqua parte corporis fiunt cum manibus, vel linteo calido ad cutis rubedinem, & cum, vel sine dolore ad distinctos effectus consequendos. Verum est, quod frictiones dividuntur in revulsorias, derivatorias, & evacuatorias, sicut sanguinis missio, & non desunt Neoterici, qui frictiones revulsorias prohibent contra ipsam experientiam: Eorum fundamentum stat in eo, quod frictiones non tam profundè operentur, ut impediant affluxum alicuius humoris ad caput. Insuper aliqui ex Neotericis iam confitentur frictiones aliquo modo revulsionem facere; igitur de illis ita loquuntur: *Si frictiones*
Nv 2 *quid*

*quid simile revulſioni faciant, eſt hoc tantilla durationis, & effi-
cacia, ut rigoroſè nomen reve-
lentis auxiliij non mereantur
frictiones: ſed falſum eſt tale
aſſertum; quia conſtat expe-
rientia frictiones in brachijs
factæ cohibere fluxum ſangu-
nis ex utero, ex hemorrhoidi-
bus, &c. & dum exercentur
frictiones in tibijs, quia ſimi-
liter revelunt rigoroſè, immo-
dicum fluxum ſanguinis na-
rium reprimunt.*

Sciant Practicantes, quod
frictionum etiam duæ differen-
tiæ dantur, ſcilicet ſiccæ, & hu-
midæ: *Siccæ* dicuntur illæ, quæ
fiunt cum linceis, aut manibus.
Humidæ vocantur, quæ cum
aqua fiunt fricando manibus,
vel cum ſpongijs madefactis in
aqua ſimplici, vel in aqua vi-
tæ, vel in vino, in quo deco-
querint herbæ appropriatæ. Ta-
men fiunt frictiones humidæ
cum manibus inunctis, ſeu ma-
defactis in oleo olivarum, &c.
Præter aſſignatas ſpecies fric-
tionum, etiam dantur quatuor
differentiæ, videlicet fortes,
ſuaves, multæ, & modicæ: de
his differentijs memor Corne-
lius Celſum mentionem feciſ-
ſe in lib. 2. de Re Medic. cap.
14. per hæc verba: *Frictione
ſi vehemens ſit, durari corpus, ſi
lenis, molliri, ſi multa, minui,
ſi modica impleri.*

Tranſeamus iam ad eno-
dandum, quod frictiones mul-
tis morbis proſunt, in quibus
curatio ſequi ſolet pro mota, &
reſtituta tranſpiratione, ut ca-
chexia, anaffarca, qui ortum
trahunt ex ea impedita, & læ-
ſa; etiam in alijs morbis, in
quibus convenit exercitium,
tamquam omnimodum reme-
dium eorum, & quando non
poſſunt ægrotantes exerceri,
tunc ſubſtituit ars cum frictio-
nibus ad poros aperiendos
attrahendum, & movendum
verſus corporis ambitum, &
ut tranſpiratio ſequatur. Iam
in promptu habeo Magiſtrum
Galenum in lib. de Puero Epi-
leptico, cap. 4. commendaviſſe
frictiones in Epilepſia, ut è ſe-
quentibus verbis patet: *Frictio-
nes preparant corpus, craſſos
humores attenuant, & in bali-
tum digerunt, cum habeant lo-
cum exercitij.* Sed frictiones,
quæ in paroxiſmo epileptico
fiunt, debent eſſe lenes, qua-
tenus blando motu fibrillarum
nervosarum demulcentur ſpiri-
tus.

Præterea animadvertere
debeo, quod Practicantes in
corporibus debilibus conſu-
lant frictiones loco exercitij;
nam frictiones inſcindunt, atte-
nuantq̃ ſuccos craſos, & ſimul
diſcutiunt, roborant habitum
corporis, procurant vegetio-

res coctiones, dummodo servant medium inter molles, & duras; quoniam multæ, & duræ deprimunt mollem corporis; modicæ verò, & molles implent, caloremque naturalem suscitant, & refocilant.

Frictiones non parum conducunt ad cohibendum ventris fluxum, revelendo ad corporis ambitum, & promovendo transpirationem; & idcirco à plurimis Priscorum Medicorum commendantur frictiones humidæ in pertinaci fluxu ventris, ut Avicena in lib. 3. fen. 16. testis est, igitur confirmat hunc assertum ita loquendo: *Et ex retinentibus fluxum ventris sunt balneum, & fricatio, per hoc, quod dilatans poros, & multoties attrahitur materia ad exteriora.*

Veruntamen frictiones suaves multum valere paraliticis membris, quamvis præter impotentiam ad motum atrophica sint; & ideo ferè omnes Practici laudant tales frictiones, ad hoc ut prædicta membra atrophica seu sicca nutrimentum accipiant, & spiritus animales: signum verò est nutritionis membrorum, & spirituum receptionis, quod talia membra sentire, & moveri incipiunt, & simul gliscunt. Veritas magnæ utilitatis, quæ membris paraliticis atrophicis

sequitur ad eorum augmentationem, infertur ex sequentibus verbis Avic. qui in lib. 1. eas refert: *Exercitium siquidem magnificat membrum.* Hæc verba habent filiationem ex ipsa experientia, quæ nos docet homines laborantes, ut fabriferrarij, carrucarij, fabrilignarij, &c. habere maiorem magnitudinem in brachio, & manu dextra, quam in sinistro brachio, & eius manu.

Notare oportet, quod fortiores, & dolorificæ frictiones aliquandò multum conferunt, quia motu fibrilarum expergefaciunt spiritus, irritantque tales frictiones, ut vehementius, & rapidius per cerebrum spiritus ferantur, illudque tendant, ut in vigilijs, & ob id hæc frictiones fortiores, & dolorificæ conferunt in affectibus soporosis, ut ægri excitentur.

Item animadvertere debeo circa frictiones siccas, & humidas ad integram intelligentiam pro meliori, & rectissimo usu: Debent uti frictiones siccae in corporibus nimis laxis, humidis, & obesis; quæ in principio fieri debent mediocres ad attenuationem, & post fortiores, ut fibræ nervosæ possint reduci ad fortio-rem contractionem, quæ requiritur ad discussionem superfluitatum humidarum. Frictiones
ye-

verò humidæ conducunt, quando imminet periculum à calefactione, & compressione propter siccas frictiones, ut in corporibus gracilibus contingere solet, item uti debemus talibus humidis frictionibus, dum oportet, ut medicamenta liquida per cutaneos poros facilius penetrare possint.

Ligaturæ sunt compressiones dolorificæ, quæ in brachijs, & manibus, tibijs, & pedibus fiunt cum chordis, aut cingulis ad varios effectus. Duæ dantur differentię ligaturarum, scilicet fortes, & mediocres, & prout, sunt tales, possunt gerere vires sanguinis missionis; igitur per constrictionem maiorem, aut minorem proveniente ab arctiore, vel laxiore vinculo, plus minusve coercetur motus sanguinis influentis ultra ligaturam, unde possunt validius contrahi vasa contenta inter ligaturam, & summam partem, & loco movere siquid hæret: & si ligatura fuerit mediocris, tum influet aliquid sanguinis per arterias, sed maiori velocitate, tum propter minorem quantitatem, tum quia aliquantum subsistens ad locum ligaturæ patitur maiorem præssionem à sanguine succedente, unde concipit maius momentum, quo demum superat sanguis ligaturæ resistantiam, &

toto impetu devolvitur in arterias, & facile arripit iam dimotas materias, quæ hærebant.

Communis opinio est inter Priscos Medicos, & inter aliquos Neotericorum, quod ligaturæ habeant vim revelendi plus, aut minus, prout fuerint mediocres, aut fortes; veneror omnes, & de omnibus benè loquor; sed quia in Medica facultate tantum veritatem sectari debeo, assero ligaturas non revelere, neque trahere sanguinem ab aliqua parte, sed potius eius transitum impedire. Et ut ab omnibus ista veritas videatur, attentè inspicere debent, ligaturas facere, ut sanguis, qui per arterias influit in partem ligatam, non possit refluerè in totum corpus per venas eiusdem partis, sed facere, ut quiescat sanguis in eadem parte, & ad eam continuè novus influat, præstare, ut universa quantitas sanguinis in corpore residua minor semper, ac minor evadat, celerius fluat, & abripiat quidquid hæret affectis partibus; unde imperitis rerum videtur, cum videant reliqua in corpore per administrationem ligaturarum evadere in melius, has ipsas ligaturas esse, quæ revelant, atque attrahant morbificam causam.

Non

Non dudum est, quod per usum ligaturarum multoties varias hemorrhagias esse suppressas, vel ad minus retardatas, sed porro non per revulsionem, sed potius per refrigerationem, quæ repente in sanguine introducit solutis iam ligaturis, quod mirum non est, ut refrigeratio faciat; igitur experientia docet suppressas esse nimias hemorrhagias appositis frigidis auxilijs, & quandoque ipsa nive applicata. Oportet notare circa solutionem ligaturæ, quod caveant Practicantes, ne tota simul solvatur, quia si totaliter fiat solutio eius, tunc sanguis toto impetu, & quantitate devolvitur in cor, præcipue si longiori spatio temporis detinuerimus partem ligatam; quiete enim sanguis refrigeratur, unde tanto impetu traductus ad cor nocere potest, producendo syncopem, vel intermittentiam pulsus, vel etiam mortem: primò quidem ratione frigoris constringendo nervos, aut Arteriolas, aut Villos, & sistendo fluxus, vel coagulando contentos humores à quibus oritur syncops, & intermissio pulsus, & si diutius protrahantur, etiam indubitanter mors fieri poterit.

)(S)(

CAPUT XIV.

DE CAUTERIO, FONTICULIS, & setaceo.

CAuterium intelligi debet per operationem, quam efficit ignis corpori ad motus. Dividitur cauterium in actuale, & potentiale: *Cauterium actuale* est ferrum candens certæ figuræ, quo pars aliqua corporis dissolvitur, ac exurit ab igne ex illo evolante subito secundum suas particulas. *Potentiale* est, quod sine peculiari sensu inurit partes, non quidem momentaneè, ac actualè, sed in spatio unius, vel duorum dierum, v. g. spiritus nitri, aqua fortis, lapis infernalis, butirum Antimonij, &c.

Varia sunt cauteria actualia, seu ferramenta candentia, & ideo dicitur in definitione cauterij actualis, quod est certæ figuræ, quia sunt diversa, de quibus Chyrurgia utitur, & inter illa inveniuntur dactilaria, quæ sunt figuræ osium dactilorum, quæ cauteria serviunt ad ocludendas arterias læsas, sanguinisque effluxum cohibendum, illas enim expulsas, quæ poros occupabant, coarctat, atque incrustat una cum circumstante carne.

Animadvertere oportet, quod

quod cauterium actuale melius est, quam potentiale. Potentiale verò, nisi applicetur, cum prudentissimo moderamine, ægrum exponit maioribus incommodis, & præcipuè in locis sensibilibus, quæ incommoda nequaquam assequuntur ex actuali cauterio, si prudenter adhibeatur, hæc veritas patet; igitur effectus cauterij actualis non solum repentinus est, sed etiam materiam malignam, si subsit, in momento quasi corrigit, & figit. Negare non possum tale cauterium actuale dolorem vehementem excitare, sed communiter magis repentinus est dolor, quam durabilis, & sine periculo, de quo potentiale nunquam caret; idcirco in carbunculis pestilentialibus cauterium actuale plus boni effectus pollicetur, quam potentiale, quia potenter infringit putridam corruptelam sphacelum minantem, dum promovet affluxum humorum ad affectam partem, ut materia corruptiva possit melius, & constantius emanare. Insuper in cauterio actuali non inveniuntur particulae acres, & corrosivæ, sicut in cauterio potentiali, ex quo sanguinis massæ transfunduntur tales particulae acres, & causticæ.

Fonticuli sunt quædam ulcuscula, quæ in diversis par-

tibus corporis fiunt ab arte, perurendo cutem cum cauterio actuali, vel potentiali ad evacuandos noxios humores limphaticos. Fonticuli dividuntur in quatuor species, scilicet in revulsorios, derivatorios, interceptorios, & evacuatorios. Quia de fonticulis revulsorijs, & derivatorijs non indigemus explicatione, tantum circa interceptorios, & evacuatorios, aliquid explanabo: *Fonticuli interceptorij* aperiebantur à veteribus Medicis, & odie fiunt per Neotericos magis cordatos, ut interceptiatur aliquis fluxus serosi humoris valentis impedire sanitatis restorationem. Frequenter utitur è fonticulo interceptorio, quando ulcera difficillimè veniunt ad cicatrizationem propter nimium affluxum humiditatum; in hoc enim casu ut exicentur ulcera aperitur fonticulus suprà ulceratam partem ad determinatam distantiam, ut per tale ulcus, serositates, quæ ad affectam partem erant in fluxu, evacuentur intercepto earum motu; & sic dum tale ulcus existit in tibia, aperitur fonticulus in crure. *Evacuatorii fonticuli* valent ad humores noxios evacuandos, qui per congestionem producunt varios tumores, qui frigidi vocantur; & quia tantum con-

Conducit attenuare crassitiem,
& evacuare materiam conten-
tam in parte tumorosa.

Certissimum est fonticulos
evacuare humores superfluos
limphaticos, dum, vel inter
musculos destilant, vel cum
sanguine arterioso circa illos
feruntur, unde magnæ sunt
utilitatis, non solum ad aliquos
morbos curandos, verum etiam
ad paleandos, seu mitigandos,
& ad præcavendos: & idcirco
excitantur in brachio inter mus-
culum Deltioidem, & Bicipitem:
in femore interius supra genu
ad trium, quatorve circiter di-
gitorum transgreforum distan-
tiam inter musculum Bastum,
internum, & Sartorium: in pe-
dis parte superiori, seu tibia ad
digitorum trium, quatorve la-
titudinem infra genu, circa mar-
ginem musculi Solei, vel inter
Solcum, & Gastrocnemium
musculum.

Iam memor aliquos Aucto-
res Neotericorum contemnere,
& usquequaque recusare usum
fonticulorum cum non exigua
pertinacia cum rationibus nul-
lius momenti, tamquam si ex-
perientia nihil valeret; ex illa
constat fonticulos curasse, se-
dasse, ac præservasse multos
ægros è varijs capitis morbis
tam externis, quam internis; &
in omnibus ætatibus; & ideo mi-
rum non est, si attendendo ad

felices eventus, commendent
Medici, & Chyrurgi satis exper-
ti, usum (non abusum concla-
matum ab aliquibus tanquam
remedium generale) fonticulo-
rum adversus motus convulsi-
vos infantum, & puerorum;
contra Ophthalmiam, Cephalal-
gias, Affectus soporosos, verti-
ginosos, tumores strumosos, &
adversus omnes morbos perti-
naces, qui ex limphaticis hu-
moribus nascuntur.

Setaceum est genus fonticuli in
nuchæ cute excitari, frequen-
ter inter primam, & secundam
vertebram, evacuationis gra-
tia: dixi frequenter, quia debet
dupliciter intelligi ratione par-
tis: *primò* igitur non solum ex-
citatur inter primam, & secun-
dam, verum etiam inter secun-
dam, & tertiam, & ut aliqui
volunt inter tertiam, & quar-
tam vertebra. *Secundò*, quia
non solum fit setaceum in nu-
cha, sed etiam in alijs partibus
corporis in regione hipocon-
driorum contra passiones cro-
nicas jecoris, &c. Insuper in
escroto solet etiam excitari in
hidropis specie, quæ vocatur
Ascitis, in asthma, in hidro-
pe pectoris, &c. Memor etiam
Priscos Medicos excitasse seta-
cea in furis adversus morbum
Ischiadicum, & ob id Lazarus
Riverius commendat in præ-
dictis partibus, ad curandam

assignatam speciem arthritidis.

Notare oportet, quod setaceum in nucha magna cum utilitate adhibetur in nonnullis morbis capitis diuturnis, ut epilepsia, fatuitas, melancholia morbus, mania, vertigo, &c. etiam in affectibus oculorum, in dolore dentium, in rachitide, asthma, &c. Pro calce huius capitis licet animadvertere, quod setaceum potentius operatur, quam fonticulus, sed longè est molestius; ideòque vix instituitur, nisi alijs frustra adhibitis.

CAPUT XV.

DE MEDICAMENTO, ET eius differentijs.

Medicamentum est, quod nostrum corpus potest alterare, & ab statu præternaturali ad naturalem reducere. Hæc definitio assumpta fuit ex lib. 1. de facult. simplic. medicam. nostri Magistri Galeni. Dividitur medicamentum in simplex, & compositum: *Simplex* est, quod factum fuit ab ipsa natura, quod tripliciter consideratur; *primum* dicitur vegetabile, dum ex vegetabili regno sumitur. *Secundum* vocatur minerale, quando capitur ex regno minerali. *Tertium* appellatur

animale, si accipitur ex animali regno. Talia medicamenta dicuntur simplicia, quia nihil ab arte habent permixtum v. gr. radices, foliæ, flores, semina, &c. Lapidēs, terræ, mineralia, &c. Partes animalium, ut sanguis hirci, dens apri, pulmo vulpis, testiculus castorei, &c.

Compositum medicamentum est, quod fit ab arte ex varijs simplicibus inter se commixtis, & ad hunc intentum prædictus Magister in lib. 1. de composition. medicam. cap. 2. scripsit sequentia verba: *Ceterum materia medicaminum quædam à plantis, quædam à metallis, nonnulla ab animantibus proveniunt.* Notare licet, quod medicamenta tam simplicia, quam composita una sunt maioris efficaciam, quam alia, quod consistit in maiore, vel minore partium tenuitate, & idcirco ipse Magister Gelenus in lib. de facultat. simplic. medicament. ita fatur: *Quæ tenuium sunt partium medicamenta, his, quæ sunt crassarum partium, plus habent efficaciam, nimirum, quia melius penetrant.*

Medicamenta simplicia, & composita, dividuntur in externa, interna, utriusque speciei, & in specifica: *Externa medicamenta* dicuntur, quæ disposita sunt ad morborum externorum curationem, ut lini-

mentā, unguentā, emplastra, &c. *Interna* appellantur ea, quæ accommodata sunt ad curationem morborum interno-
rum, v. gr. Confectiones cordiales, electuaria, sirupi, &c. cortex peruvianus, radix zaqualripans, cochlearia, agrimonia, &c. *Utriusque speciei* vocantur illa medicamenta, quæ sunt disposita ad hoc, ut securè administrari possint, tam ad curationem internorum morborum, quam externorum, ut oleum amigdarum dulcium sine igne extractum, de quo utimur in forma unctionis ad dolores externos sedandos, etiamque pro præsentaneo remedio in potu exhibetur in vehementi colico dolore. *Specifica medicamenta* dicuntur, quæ speciali parti, & morbo sunt appropriata. Notatur, quod specifica medicamenta alia dicuntur Chyrurgica, alia verò Pharmaceutica; sic specificum in fractura est Chyrurgicum, in epilepsia est Pharmaceuticum.

SCHOLIA.

PRacticantes, antequam accedant ad administrationem medicamentorum, debent esse instructos notitia aliquarum rerum necessariorum: *Prima notitia* est ponderum, ac mensurarum medicinalium, &

characterum, quibus ea depinguntur in Medicorum libris. *Secunda* est remediorum usitatorum, tam Galenicorum, quam Chymicorum, quibus utimur tū ad cōcoquendos vitiosos humores, tum ad expurgandos, & quæ sit quantitas exhibendi quodlibet medicamentum. *Tertia* est medicamentorum, tum simplicium, tum compositorum, quæ tota substantia medentur principalioribus corporis partibus. *Quarta* est viæ, ac meatus corporis, per quos ex partibus principalioribus evacuandi sunt vitiosi humores commodè per medicamenta. *Quinta* est formæ remediorum compositorum, in qua medicamenta usurpari solent in curatione morborum. *Sexta* est generalissimorum axiomatum, regularum, & cautelarum, quæ observandi sunt in omni curatione.

Amplius debent scire Practicantes varias esse differentias compositorum medicamentorum, quæ in curatione morborum solent uti, scilicet *Pulveres*, *Pilula*, *Boli*, *Electuaria*, *Trochisci*, *Morsuli*, *Potiones*, *Julepi*, *Emulsiones*, *Infusa*, *Decocta*, *Balnea*, *Topica*. &c. *Pulvis*, est medicamentum siccum, quod præparatur ex uno tantum simplici, vel ex pluribus mixtis. *Pilula*, seu *catapotia*,
Xx 2 sunt

sunt medicamentum solidum, & rotundum compositum ex remedijs facile coherantibus, quæ habent denominationem à Pila. *Bolus*, est medicamentum mediæ consistentiæ inter solida, & fluida, quod habet figuram glandis aliquo modo, & tanquam morsulus, seu frustulum deglutitur una vice. *Electuarium*, est medicamentum compositum ex simplicibus selectis, & pulverisatis, & cum melle, & saccharo reductis ad consistentiam crassiorem, quam Lincti. *Trochisci*, sunt quædam medicamenta orbicula, & sicca, quæ aliquo modo cum Pilulis conveniunt. *Morsuli*, seu *Tabele*, sunt medicamentum solidum, & quadratum ex pulveribus, & saccharo in conveniente liquore soluto, & iterum ad duritiem cocto.

Potiones, sunt mixturæ liquidæ ex varijs ingredientibus tam solidis, quam fluidis. *Julepus*, est mixtura liquida, quæ habet consistentiam dilutam, & ferè diaphanam, & constat ex aqua multa, & paucio sirupo. *Emulsiones*, sunt medicamentum liquidum, album, paratum ex seminibus, quæ vocantur frigida, & præcipuè ex nucleis amigdalatis, mediante aqua simplici, vel destilata. *Infusa*, sunt medicamenta liqui-

da, seu liquores, in quibus macerantur radices, herbæ, & alia apta ad infundendum, ut horum virtute imbuantur. *Decoctum*, est medicamentum paratum ex varijs speciebus mediante menstruo appropriato, per convenientem coctionem.

Ptisana seu *Hordeatum*, est medicamentum confectum ex hordeo mundato, & in aqua perfectè cocto, ex quo hordei cremor elicitur. *Apocema*, est decoctum alterans, quod humores, & partes vario modo immutat, & fit ex varijs vegetabilibus. *Looch*, seu *Linctus*, est medicamentum consistentiæ mediæ inter sirupum, & opiata. *Sirupus*, seu *Scrapium*, est medicamentum compositum ex succis, decoctis, aut infusionibus mixtis cum saccharo, aut melle, cuius consistentia est mellis liquidi. *Balneum*, est immersio totius corporis infra caput in quocumque liquore. Duplex est balneum, simplex, & compositum: simplex, quod fit ex aqua sola tepida, vel ex oleo solo, vel ex lacte, aut ex aqua, & oleo: compositum, est, quod fit ex decocto diversorum vegetabilium. *Lotiones*, sunt quædam fomenta, quæ pro diversis partibus componuntur ad distinctos effectus, & sic lotio pedum vocatur *pediluvium*; capitis autem lotio dicitur *capiti-*

ptilavium, seu *embrocatio*. *Semicupium* Semi-Balneum, seu *Inseffum*, est lotio inferioris tantum corporis, & vocatur balneum dimidij corporis. *Topica*, seu *Epithemata*, sunt externa medicamenta, quæ, in forma liquida, aut solida applicantur certo cuidam corporis loco pro discutione, roboratione, &c. *Oxirrodinum*, est medicamentum factum ex aceto, & rosis, quod adhibetur capiti, fronti, & collo, communiter in ardentibus febribus, in delirio magno, &c. *Frontale*, est medicamentum, quod fronti admoveatur citra simplicem illinitionem, & utitur ad demulcendum dolorem capitis, ad somnum conciliandum in febrivus, &c. *Fotus*, est medicamentum liquidum, quod admovetur varijs partibus corporis pro varia intentione. *Stupha*, est vaporarium, seu locus sudatorius, in quo vapore calido, & sicco, vel calido, & humido æger incallescit, & sudat. *Suffitus*, est medicamentum forma siccum, vel humidum, quod vignis, vel caloris spirat odores convenientes varijs morbis.

Linimentum, est medicamentum, quod habet mediam consistentiam inter oleum, & unguentum. *Unguentum*, est medicamentum compositum ex oleo, pinguedine, &c. cum ce-

ra reductum ad firmiorem consistentiam, quam linimentum. *Ceratum*, est medicamentum, quod habet mediam consistentiam inter unguentum, & emplastrum. *Emplastrum*, est medicamentum crassius, & viscidius cerato, quod cuti admodum, tenacius adheret. *Cataplasma*, est medicamentum topicum, quod habet ferè pultis consistentiam, & ab aliquibus improprie vocatur emplastrum.

Præcipientes ignorare non debent ad rectam præscriptionem medicamentorum quatuor partes, quæ dicuntur cardinales, videlicet basim, adjuvantem, corrigentem, & constituentem. *Basis*, est pars principalis, & primarium medicamentum formularum, quod satis facit intentioni Medici, & tanquam indicatum ex diametro opponitur indicanti. *Adjuvans*, est quod basim adjuvat, & quandoque illius defectum supplet. *Corrigens*, est quod respicit ad corrigendum aliud quod medicamentum ingratum, vel eius noxiam qualitatem. *Constituens*, seu excipiens, est, quod constituit formam medicamenti, atque excipit basim, adjuvans, & corrigens.

Circa prædictas quatuor partes cardinales notare oportet: *primò*, quod basis tanquam pars

pars principalis debet superare reliquas partes minus principales dosi qualitatis, non autem semper quantitatis. *Secundò*, quod adiuvens basim debet adiuvere, vel estimulando, vel præparando: stimulando, ut quando scammonium sulphuratum, vel resina zaqualtipanis stimuli loco additur cuidam medicamento laxanti, quod segnius est in sua operatione, ut virtus principalis augeatur, nempe purgatio. Vel præparando, hoc est, effectum baseos facilitando, ut quando purgantibus, quæ per se satis efficaciter evacuant, mixcentur aliqua medicamenta digestiva, seu præparantia, v.gr. salia enixa, &c. ut materia movenda reddatur movilis. *Tertiò*, quod corrigens emendet saporem ingratum, seu nauseosum, qui quidem sapor corrigendus est per talia remedia, quæ minimè impediant operationem, sed potius eandem promoveant aliquo modo, ut sirupi, saccharum clarificatum, quod ab aliquibus vocatur 'sirupus albus, emulsiones, &c. Exemplum habemus in resina jalapæ, quæ, dum exhibetur dissoluta in spiritu vini, ut non excitet nauseam, & ingratitudinem, mixcetur alicui emulsioni, vel solo lacti amigdalorum dulcium.

Insuper corrigens qualita-

tem noxiam medicamenti tripliciter facit, scilicet infringendo, invertendo, & viscera defendendo: infringendo, ut observatur in purgantibus drasticis, quorum efficacia corrigitur per admixtionem medicamentorum balsamicorum, aromaticorum, & carminantium, tamenque per additionem salis tartari, vel alicuius salis neutri, ut arcanum duplicatum, tartarum vitriolatum, & alia salia eiusdem farinae, quæ à Chemicis frequenter elaborantur. Corrigitur noxia, seu venenosa qualitas invertendo, & immutando testuram, seu cohordinationem medicamenti, disiungendoque à sua cohæsione particulas summè agiles, sic omnia salina medicamenta corrigunt efficaciam drasticam purgantium. Verum etiam corrigunt noxiam qualitatem, defendendo, & roborando viscera, & huic intentioni addimus aromatica, & carminativa purgantibus; igitur ventriculum roborant, & discutunt flatus excitatos in primis vijs.

Quartò, quod constituens, seu excipiens semper sit proportionatum ad excipiendam quantitatem, & qualitatem baseos. Quantitas quidem debet proportionari, taliter ut cōmodius mixceri possint medicamenta, & reduci ad formam, quæ

quæ à Medico præscribitur. Qualitas verò ut excipiens conveniat cū natura excipiendorum, sic virtus purgans foliorum senenæ excipi debet mediante menstruo aquoso, zaqualtipannis autem cum spirituoso ut spiritus vini. Animadvertere oportet Practicantibus, quod dum excipiēs, & excipienda sunt disparis naturæ, necessum est, ut coniungantur mediante quodam uniente, & sic quando oportet uti oleo therebintinæ, vel ipsa therebintina, balsamo peruviano, vel de Copaiva, tunc mediante vitelo ovi dissolvuntur cum aquosis liquoribus.

Restat scire, Priscos Medicos memoriam fecisse de alia parte formularum, quæ ab illis vocatur dirigens, quia reliqua medicamenta ingredientia valet dirigere, & simul illorum effectum ad certas corporis regiones. Verum est, quod non desunt Neoterici, qui negligunt tale dirigens, & præcipue in purgantibus; sed iam Neoterici cordatiores amplectuntur prædictam partem veteranam, & idcirco medicamentis purgantibus mixcent dirigentia remedia, præcipue in illa purgatione, quæ per epicrasim fit, ideòque in morbis capitis cum purgantibus miscent remedia cephalica; in pectoris affectionibus, pectoralia, in uterinis morbis, histerica &c.

Pro coronide huius capitis, circa specificum chyrurgicum, & pharmaceuticum notare debeo, quod chyrurgicum specificum est quodcumque instrumentum, ex quacumque materia minerali, vegetabili, vel animali, quod solet iuvare manum medicam, non solum ad continuum solvendum, superfluum removendum, & separatim uniendum; sed etiam ad aliud quodcumque, quod præter diætetica, & pharmaceutica iuvare potest Medicum, ut tolant impedimenta; propter quæ spiritus vitalis, aut animalis liberè, & perfectè exercere non possent quidquid naturaliter in corpore vivente præstare possunt, atque debent. Specificum pharmaceuticum est simplex, & compositum, ut quodlibet aliud medicamentum non specificum, sed porro, si vires simplicium specificorum perfectè nobis essent notæ, non dubium quin quemadmodum scorpij pungentis specificum alexiterium est ipse scorpio, & viperæ morsus ipsius viperæ cor, luis venereæ, lignum guaiacum, & Mercurius, scorbuti cochlearia, & alia, quibus bestię utuntur specifica, & quæ simplicia sunt adversus sibi morbos familiares ex instinctu naturæ proprio, ex quibus Philosophi primum medicinam de-

Medicis scribunt homines, ita adversus singulos affectus haberentur medicinæ simplicis, sed quia multiplex est humanum alimentum, non natura, sed arte ferè concinnatum, & instructus ad tantam varietatem non sufficeret propter variam temperiem mixturarum; ideo ex arte quærendum auxilium, nec hætenus in tanto morborum numero, qui genus humanum exercet, quasi continuo præferis, scientia rerum particularium in simplicibus, quod desideratur, invenit, ideo ex arte depromendum cum medicamentorum specificorum compositio-
nibus.

CAPUT XVI.

DE PONDERIBUS, ET
mensuris medicamentorum cum
characteribus veterum, &
Neotericorum, seu Chi-
micorum.

Plures fuerunt species, & notulæ ponderum, ac mensurarum, quibus brevitatis causa veteres Medici utebantur in suis scriptis: hoc autem seculo præter characteres chemicos tantum quatordecim notulis, & literis utimur brevitatibus causa, quibus significantur pondera, mensuræ, & omnes abbreviationes, quæ in sequenti tabula comprehenduntur:

Gr. Significat.

℞ —————
 ℥ —————
 ℥ —————
 qr. —————
 ℔. —————
 M. —————
 P. —————
 ℔. —————
 N. —————
 R. —————
 An. —————
 q. s. —————
 P. ē. —————

Granum.
 Scrupulum.
 Drachmam.
 Unciam.
 Quadrantem.
 Libram.
 Manipulum.
 Pugillum.
 Semisem.
 Numerum.
 Recipe.
 An.
 Quantitatem sufficientem.
 Partes, seu portiones æquales.

Granum, est pondus medicinalis omnium minimum, &

quamquam in officinis æstima-
tur grano hordei, tamen pro-
priè

Estampa. VIII

FIG. II

Acetum	⚡	Caput mort.	☉
Acet. destillatum	⌘	Chalcanth. vitriol.	⊕
Aer	Δ	Chalybs	⊖
Æs	♀	Chalybis limatura	⊕
Æs Viride	⊕	Cineres	⊕
Alembicus	⌘	Cinnabaris	⊕
Alumen	○	Crucibul.	⊕
Amalgama	āāā	Cuprum	⊕
Antimonium	♂	Destillare	⊕
Aqua	▽	Dies	⊕
Aqua fontis	▽ont.	Ferrum	⊕
Aqua fortis	▽	Hermes Merc.	⊕
Aqua Regia	▽	Hora	⊕
Aqua Ros.	▽of.	Hydrargyrum	⊕
Arena	∴	Ignis	⊕
Argentum	♂	Jupiter	⊕
Argent. vivum	♀	Luna	⊕
Arsenicum	⊕	Mars	⊕
Audix Sal. Arm.	✱	Massa	⊕
Auripigmentum.	⊕	Mercurius	⊕
Auruni	⊕	Merc. præcipitatus	⊕
Balneum	B	Merc. sublimatus	⊕
Baln. Mariæ	MB	Nitrum	⊕
Bolus Armena	AB	Nox	⊕
Calx viva	♀	Oleum	⊕
Cancer	♂	Plumbum	⊕
Præcipitare	⚡	Strat. sup. Strat.	SSS.
Pulvis. Pulverare	⌘	Sublimare	⊕
Retorta	⊕	Sulphur	⊕
Sal Armoniacum	✱	Tartarum	⊕
Sal Commune	⊕	Terra	⊕
Sal Gemmæ	⊕	Venus	⊕
Sal Petræ	⊕	Vinum	⊕
Sol	⊕	Viride æris	⊕
Spiritus	Sp.	Vitriolum	⊕
Stannum	⊕	Urina	⊕
Stimmi. Antim	⊕		⊕

FIG. I

prie significat granum numerarium, quo utuntur Auri-fabri.

Scrupulus, est tertia pars drachmæ, & est pondus continens in se quantitatem, vel mensuram viginti quatuor granorum numerariorum.

Drachma, est octava pars uncix, & in se continet tres scrupulos.

Untia, est duodecima pars libræ medicinalis, & in se continet drachmas octo.

Quadrans, est quarta pars libræ, quæ in pondere medicinali constat ex tribus uncijs, in Mercatorum pondere ex quatuor uncijs.

Libra medicinalis constat ex duodecim uncijs, Mercatorum verò ex uncijs decem & sex. Notatur, quod in hoc tempore in Pharmacopolis, in conficiendis medicamentis, & mensurandis liquoribus, utuntur libra medicinali; in divendendis verò rebus aridis, & aromatibus, decem & sex uncias pro libra sumunt.

Manipulus, est tanta mensura, quantum manu complecti possumus, & ideo hervæ, & flores non pondere mensurantur, sed manipulo, seu fasciculo.

Pugilus, est quantum quatuor summis digitis comprehendere possumus,

Semis; vel media pars, hæc notula omnibus ponderibus, vel per se, vel cum alijs numeris addici potest; & significat medietatem eius ponderis, cui additur.

Recipe, in schedulis medicatorijs, quas receptas vocant, semper est principalis littera R. & significat recipe, accipe, sume, videlicet rerum subsequens.

Anà, est vox Arabica, cuius notula semper post duorum, aut plurium medicamentorum enumerationem ante characteres, seu notulas ponderum inscribitur: significat autem anà æquales omnium præscriptarum rerum partes, & tantam portionem, quantum subsequens ponderis numerus indicat.

Quantitatem sufficientem significant Q.S. hæ duæ litteræ reperiuntur interdum in schedulis medicatorijs, & in libris Medicorum, ubi certum pondus, aut mensura non exprimitur, sed Pharmacopei arbitrio permittitur, ut accipiat convenientem mensuram, quantam artificiosa coniectura satis esse iudicaverit.

Partes æquales significant P. Æ. & ideo ex his duabus litteris sumitur indicatio ad sumendas æquales partes cuiusque

que medicamenti suprascripti
in schedula.

Pro calce huius capitis ani-
madvertere oportet, quod
characteres Chemicorum ma-
gis usitatiores, qui passim in
quam plurimis libris Auctorum

Neotericorum inveniuntur, de-
monstrantur in fig. II. tabulæ
(vulgò Estampa) VIII. ubi
etiam describuntur eorum sig-
nificationes ad prohiben-
dam quamcumque obs-
curitatem.

CAPUT XVII.

IN QUO DEMONSTRANTUR
Doses Medicamentorum Galenicorum, & Chy-
micorum, secundum ætates ægrorum.

QUANTUM	Infanti. 6. annorum.	Adolescen- ti. 16. ann.	Iuveni. 30. annorum.
A Cetorum destila- torum, ut Ale- xipharmacorum, Be- zoardicorum, &c.	ʒß.	ʒij.	ʒß.
Ætiopis mineralis.	gr. vj.	gr. xvj.	ʒß.
Aluminis crudi, tincti, saccharini.	gr. iiij.	gr. xij.	ʒj.
Aquarum composita- rum cum vino, & des- tilatarum.	ʒj.	ʒß.	ʒj.
Aquarum composita- rum cum spiritu vi- ni.	ʒj.	ʒiß.	ʒß.
Auri sclopitantis, seu fulminantis.	gr. j.	gr. ij.	gr. vj.
Balsami sulphuris varij generis.	gut. ij.	ʒ3.	ʒj.
Balsami Peruviani ni- gri.	gut. j.	gut. v.	gut. xv.
Balsami Copaivæ.	gut. ij.	gut. xij.	gut. xx.
Bezoardicorum antimo-			

QUANTUM	Infanti. 6. annorum.	Adolescen- ti. 16. ann.	Iuveni 30. annorum.
nialium, ut Mincra- lis, Jovialis, Martia- lis, &c.	gr. v.	gr. xv.	3ß.
Boracis ad promoven- dum partum.		3ß.	3j.
Cantharidum pro ve- neris stimulo.			gr. ß.
Castorei.	gr. iiij.	gr. xv.	3ß.
Ceruse Antimonij.	gr. vj.	3j.	3ij.
Cinnabaris Antimonij, & nativi præparati.	gr. v.	3ß.	3j.
Clypsi Antimonij.	gut. iiij.	gut. xij.	gut. xxiiij.
Clypsi vegetabilis.	gut. vj.	3ß.	3ij.
Confectionum Alexi- pharmacarum, & an- tidotorum.	3ß.	3ß.	3iß.
Conservarum.	3j.	3iiij.	3vj.
Cremoris Tartari.	3ß.	3ij.	3iß.
Croci Orientalis.	gr. ij.	gut. vj.	3ß.
Croci Metalorum ex Antimonio.	gr. ij.	gr. iiij.	gr. viij.
Croci Solis, seu Auri.	gr. j.	gr. v.	3ß.
Croci Martis adstrin- gentis, & Martis ape- ritivi.	gr. iiij.	3ß.	3ß.
Diaphoreticorum anti- monialium, ut Jovia- lis, Martialis, &c.	gr. vj.	3j.	3ij.
Electuaria alteran- tium.	3j.	3ij.	3iß.

Elec-

QUANTUM	Infanti. 6. annorum.	Adolescen- ti. 16. ann.	Iuveni. 30. annorum.
Electuarius purgan- tium plurimorum.	3j.	3℥.	3j.
Electuarij de Succo Ro- sarum, Carycostini, Diacartami, &c.	3℥.	3i℥.	3℥.
Elixiris, colore benè saturati.	gut. vj gut. viij.	3j. 3℥.	3ij. 3j.
Essentiarum simplicium.			
Essentiarum compo- situm benè extracta- rum.	gut. iiij.	gut. xij.	3℥.
Extractorum alteran- tium in genere.	gr. iiij.	3℥.	3j.
Extracti Castorei, & Croc.	gr. j.	gr. v.	3℥.
Extracti opij cum Suc- co cydoniorum, vel aceto præparati.	gr. ℥.	gr. i℥.	gr. iiij.
Extracti opij cum spiri- tu vini facti.	4. pars gr.	gr. j.	gr. ij.
Extractorum purgan- tium in genere.	gr. vj.	gr. xvj.	3℥.
Extracti Diacarthami, Rhabarbari, &c.	3℥. gr. j.	3℥. gr. vj.	3j. 3℥.
Extracti elebori nigri.			
Extracti Colocynthi- dis, & elaterij.	gr. ℥.	gr. ij.	gr. iiij.
Fecularum Aronis, Bryoniæ, Peoniæ, &c.	gr. vj.	3℥.	3℥.

QUANTUM	Infanti. 6. annorum.	Adolescen- ti. 16. ann.	Iuveni. 30. annorum.
Florum Ammoniaci sim- plicium, Martialium, & Entis veneris.	gr. vj.	gr. xvj.	ʒij.
Florum Benzoini.	gr. j.	gr. vj.	ʒʒ.
Florum sulphuris.	ʒʒ.	ʒʒ.	ʒj.
Florum Antimonij albi vomitorij.	gr. ʒ.	gr. j.	gr. iiij.
Gummatum ferulaceo- rum.	gr. x.	ʒj.	ʒij.
Herbarum alterantium pulverisatarum.	ʒʒ.	ʒʒ.	ʒiiij.
Herbarum ad infusa vel decocta.	m.ʒ.	m. j.	mjʒ.
Herbarum purgantium pulvis.	ʒʒ.	ʒʒ.	ʒj.
Infusionis Antimonij, alias aquæ benedic- tæ.	ʒj.	ʒiiij.	ʒj.
Lapidis Bezoar Orien- talis.	gr. iiij	gr. x.	gr. xvj.
Lapidis Bezoar Occi- dentalis.	gr. x.	gr. xvj.	ʒʒ.
Lapidis specularis ad partum facilitandum.		ʒj.	ʒij.
Liquorum, vel Salium solutorum per deli- quium.	gut. viij	gut. xx.	ʒij.
Liquoris Salis Tarta- ri.	ʒʒ.	ʒj.	ʒj.
Looch in genere.	ʒj.	ʒʒ.	ʒj.

QUANTUM	Infanti. 6. annorum.	Adolescen- ti. 16. ann.	Iuveni. 30. annorum.
Magisteriorum, seu præ- cipitantium alteran- tium.	gr. viij.	gr. xvj.	ʒß.
Magisteriorum Jovis, Sulphuris, & Satur- ni.	gr. iiij.	ʒß.	gr. xx.
Mellis cuiusvis generis.	ʒj.	ʒj.	ʒij.
Mercurij dulcis.	gr. v.	gr. xij.	ʒj.
Mercurij præcipitati al- bi.	gr. iiij.	gr. x.	gr. xvj.
Mercurij præcipitati vi- ridis.	gr. j.	gr. ij.	gr. iiij.
Mercurij præcipitati ru- bri.	gr. j.	gr. iiij.	gr. vj.
Mercurij vitæ pro ro- bustis.		gr. ig.	gr. iiij.
Millepedum prep.	gr. vj.	ʒß.	ʒß.
Morsulorum purgan- tium iuxta diversita- tem specierum.	ʒj.	ʒij.	ʒß.
Moschi veri.	gr. ß.	gr. ij.	gr. vj.
Nitri Antimoniati.	gr. vj.	gr. xvj.	ʒß.
Oleorum distillatorum ex aromaticis ut Ca- ryophilorum, &c.	gut. j.	gut. ij.	gut. iiij.
Oleorum distillatorum cæterorum vegetabi- lium.	gut. j.	gu. vj.	gut. xx.
Oleorum distil. torum empireumaticorum.	gut. ij.	gu. vj.	gut. xij.
Oleo-			

QUANTUM	Infanti. 6. annorum.	Adolescen- ti. 16. ann.	Iuveni. 30. annorum.
Oleorum per expressio- nem factorum, ut amigdalarum dul- cium, &c.	ʒij. gr. vj.	ʒj. gr. xvij.	ʒij. ʒʒ.
Olibani, Massichis, &c. Præparatorum, idest pul- verum subtilissimo- rum.	ʒʒ.	ʒj.	ʒj.
Præparatorum lapidum duriorum, ut sma- ragdæ, &c.	gr. vj. ʒij.	gr. xv. ʒvj.	ʒʒ. ʒiʒ.
Pulparum, è fructibus. Pulverum alterantium, è vegetabilibus, ut aromatibus, herbis, radicibus, floribus, etiamque ex partibus animalium.	ʒʒ.	ʒʒ.	ʒj.
Pulverum composito- rum.	ʒʒ.	ʒij.	ʒj.
Pulverum purgantium ordinarum.	ʒʒ.	ʒij.	ʒiiij.
Pulveris Cornachini, seu de Tribus, vulgò <i>Sol, Luna, y Resplan- dor.</i>	ʒʒ.	ʒj.	ʒʒ.
Pulveris laxativi vege- tabilis, & simplicis.	gr. viij.	gr. xvij.	ʒij.
Pulveris gummi guttæ, scammonijque.	gr. ij.	gr. vj.	ʒʒ.

QUANTUM	Infanti. 6. annorum.	Adolescen- ti. 16. ann.	Iuveni. 30. annorum.
Radicum purgantium, ut thurpeti, zaqual- tipanis, hipepicuan- næ, scilicet pulveri- fat.	gr. iiij.	ʒj.	ʒij.
Rhabarbari pulverisati.	ʒß.	ʒß.	ʒj.
Resinarum Scammonei, Mechoacannæ, Ja- lapæ, &c.	gr. iiij.	gr. viij.	ʒß.
Resinarum Agarici, & Guaiaci.	gr. vj.	ʒß.	ʒj.
Robum simplicium.	ʒij.	ʒß.	ʒj.
Robum purgantium.	ʒj.	ʒiß.	ʒiiij.
Salium Alkalinarum fixorum.	gr. vj.	gr. xvj.	ʒß.
Salium volatiliū alka- lium.	gr. iiij.	ʒß.	ʒj.
Salium enixorum, sci- licet accido-Salfo- rum.	gr. vj.	ʒj.	ʒij.
Salium oleosorum fic- corum.	gr. v.	gr. xvj.	ʒß.
Salis vitrioli vomitivi.	gr. vj.	ʒj.	ʒij.
Seminum Carthami, & colocbintidis, pro in- fusione.	ʒß.	ʒj.	ʒiß.
Solutionum methallo- rum, ut vitrioli Mar- tis, Sacchari Satur- ni, &c.	gr. iiij.	ʒß.	gr. xvj.

QUANTUM ✠	Infanti. 6. annorum.	Adolescen- ti. 16. ann.	Iuveni. 30. annorum.
Solutionis lunæ hydra- gogæ.	gr. j.	gr. ij.	gr. iiij.
Specierum alterantium iuxta compositiones veterum.	℥ss.	℥ss.	℥j.
Specierum purgantium.	℥ss.	℥ij.	℥j.
Spermatis cæti.	℥ss.	℥ss.	℥j.
Spirituum vinosorum, simplicium, & com- positorum, è vegeta- bilibus.	℥ss.	℥ij.	℥ss.
Spirituum empireuma- ticorum ex animalibus, & vegetabilibus, rectificatorum.	℥ss.	℥ss.	℥j.
Spirituum acidorum, mineralium, ut vi- trioli, falis commu- nis, &c.	gut. ij.	gut. vj.	gut. xij.
Spirituum acidorum dulcificatorum è mi- neralibus.	gut. vj.	gut. xvj.	℥ss.
Syruporum alteran- tium.	℥iiij.	℥vj.	℥jss.
Syruporum purgan- tium.	℥ss.	℥jss.	℥iiij.
Syrupi Emetici facti cum vitro Antimo- nij.	℥j.	℥ijss.	℥ss.
Syrupi Emetici facti cum	✠		

QUANTUM	Infanti. 6. annorum.	Adolescen ti. 16. ann.	Iuveni 30. annorum.
Cum hepate Antimo- nij, qui vocatur sy- rupus hepaticus.	℥i℥.	℥℥.	℥j.
Tartari Emetici exactè præparati cum cro- cometallorum, vel hepate Antimonij.	gr. ij.	gr. iij.	gr. vj.
Tartari Emetici ritè præparati cum vitro Antimonij.	gr. j.	gr. j℥.	gr. iij.
Tartari Chalybeati, tar- tari solubilis, &c.	gr. vj.	℥℥.	℥℥.
Tincturarum è vegeta- bilibus simplicium aqua extractarum, ut rosarum, &c.	℥j.	℥ij.	℥iiij.
Tincturarum simpli- cium, & composita- rum cum spiritu vini paratarum.	℥℥.	℥j.	℥ij.
Tincturarum minera- lium condensatarum, ut Antimonij, Martis, Tartari, veneris, &c.	gut. vj.	gr. xvj.	℥℥.
Trochiscorum pulveri- ficationi destinatorum.	℥℥.	℥j.	℥ij.
Trochiscorum Alkanda- li.	gr. j.	gr. iij.	gr. vj.
Turpethi mineralis.	gr. ℥.	gr. ij.	gr. iij.
Vini Emetici.	℥j℥.	℥℥.	℥j℥.

SCHOLIA.

Memor iam Magistrum Galenum in suo methodo medendi scripsisse contra supradictam tabulam verba sequentia : *In Medicina nihil est , quod calamo , aut lingua proferri non possit , quantitas autem medicamenti , nec calamo scribi , nec lingua proferri potest.*

Sed hæc auctoritas non obstat , ut prudenter numerari possit quantitas medicamentorum , tam simplicium , quam compositorum ; dico prudenter , igitur Mathematica præscriptio minimè fieri potest à Medico etiam Doctissimo : ergo profectò si aliquis Practicans non observet quidquid in præscripta tabula demonstratur , tunc non se habeat tanquam Medicum rationalem , atque conscientia recta utentem medicamenti , sed audacem empiricum.

Hoc supposito transeamus ad aliquas animadversiones , quæ sunt necessariae circa rectum usum medicamentorum in hac tabula præscriptorum : *Primo* animadvertitur , quod balsama cum ad diuturnum usum expectantur , debent administrari minori dosi , quia non nihil sunt infesta asperæ arteriæ , & pulmonibus ob eorum acrimoniam.

Secundo animadvertitur , quod omnes essentia , tinctura , atque elixiria extracta ex resinosis , & oleosis simplicibus , debent agris exhiberi in vehiculo spirituosio ; igitur in aquoso præcipitantur , exceptis ijs essentijs , & tincturis , quæ præparatae sunt cum quodam sale alkali soluto.

Tertio animadvertitur , quod in morbis , ubi non convenit Pthyalismus , medicamenta mercurialia , & cinnabarina debent exhiberi cum interpolatione , quia assiduè propinata , ptygalismum excitant , quæ evacuatio est valdè molesta pueris , & mulieribus debilibus.

Quarto animadvertitur , quod olea fragrantia , ut Cinamomi , Caryophilorum , &c. propinari debent in vehiculo frigido , vel leniter calido , ne eorum particulae volatiles exalentur. Olea verò per expressionem facta frequenter exhibita excitant nonnunquam nauseam , & vomitum , quæ ut minori molestia accipiant ægroti , exhiberi debent cum vehiculo calido , videlicet in iusculo puli.

Quinto animadvertitur , quod præparata terrarum , lapidum pretiosorum , oculorum cancrorum , corallorum , & omnium testaceorum nullo-

mo-

mōdo debent exhiberi in vehiculo acido, quia minoratur eorum virtus absorbens, fermentando, antequam sumantur, cum acido vehiculo.

Sexto animadvertitur, quod resinæ jalapæ, guaiaci, &c. si subigantur in pulverem cum oleoso quodam terrestriori, & commisceantur cum tartaro vitriolato, vel cremore tartari, &c. sufficit tunc earundem dimidia dosis, verum si propinentur sub pilulis, aut cum spiritu vini, tunc securè debet exhiberi earum dosis, quæ assignatur in tabula.

Septimo animadvertitur, quod salia volatilia propinari debent statim in frigido vehiculo ad vitandum, ne desipentur, & avolent. Octavo animadvertitur, quod sperma cæti debet exhiberi in jure satis calido, quia ita liquefcit instar butyri. Nono animadvertitur, quod spiritus vinosi, & reliqui volatiles mixceri debent cum vehiculo frigido, alias secus avolant.

CAPUT XVIII.

DE PRÆPARATIONE, ET concoctione humorum præ- ternaturalium.

IN præsentī capite non loquimur de illa specie concoc-

tionis, quæ ab Avicēna vocatur *injuvativo*, & ab alijs *Pepsis*, cuius propria definitio est: *Actio per quam mediante proprio, & nativo calore, cocuntur alimenta, & ea, quæ secundum naturam se habent*. Quia de ista concoctione loquutus ero in lib. 2. huius quintæ essentiæ, dum agam de Anathomia Medico necessaria: hoc iam supposito, accedamus ad definiendam concoctionem in nocitivo, quæ vocatur etiam *Pepasmus*, & est *Dominatio, & victoria naturæ in humorem noxium, sive putridum, sive non putridum, ut pro suo arbitrio excerni possit*.

Concoctio in nocitivo dividitur in juvativam, & non juvativam: *Juvativa* est illa, quæ fit cum juvamine medicamentorum, juvando, fovendo, & augendo nativum calorem concoctionem efficientem. Notatur, quod hæc species concoctionis est illud, quod à Medica Arte vocatur *preparatio*. *Non juvativa concoctio* est illa, quæ à sola natura fit, sine indigentia alicuius adminiculi Artis.

Concoctio in nocitivo, tam iuvativa, quam non iuvativa, dividitur in probam, & pravam. *Proba* dicitur, quando in meliorem statum reducuntur humores sine incommodo ægrotantis. *Prava* est, quæ

quæ fit cum gravamine, & agroti periculo, quia delirium, aut aliud simphoma sequitur ob halitus pravyos materiæ morbosæ, quæ concoquitur.

Insuper scire oportet quid sit præparatio, quæ apud Medicos Arabes vocatur digestio, cuius definitio est: *Recta dispositio materiæ peccantis, & vaporum, per artem facta ad eius secretionem, & excretionem per loca convenientia.*

SCHOLIA.

Circa cruditatem; & concoctionem præter naturam animadvertere oportet, quo modo à Practicantibus intelligi debeat: *Cruda* dicitur causa præternaturalis, quæ non est victa à natura, quæ verò victa est vocatur *cocta*: hæc veritas constat ex verbis sequentibus; quæ refert Magister Galenus in lib. 1. epidem. & in comment. 2. Aphor. *Ut concoctiones fiunt, natura morbosas causas evincente, sic non evincente, contraria.* Ergo quod victum est à natura vocari debet concoctum, sicut cruda, quæ minimè victa est: pono exemplum in bile flava: hæc dicitur cruda, dum est acris, & malè olens; cocta verò dum est palidior, & minimè malè olet,

Notare licet; quod concoctio in nocitivo fit à calore naturali, sicut concoctio in juvativo, & nequaquam ab immodico calore; quia sicut percoctionem in juvativo quæritur, ut à calore nativo, qualibet substantia alititia mutetur in meliorem statum ad hoc, ut valeat nutrire: ita per concoctionem in nocitivo quæritur, ut substantia præter naturam mutetur in statum meliorem, hoc est, ut apta sit ad excretionem, vel à natura per se, vel cum artis juvamine.

Etiam oportet scire omnem concoctionem, quæ fit in nocitivo non esse rigorosam concoctionem; sed tantum alterationem humorum morbos efficientium; quia strictè non fit mutatio substantiæ, solum verò mutantur qualitates, quod proprium est alterationis.

Notandum ergo circa prævam concoctionem in nocitivo, quod Practicantes, ut sint satis cordatiores, attentè inspiciant, quod aliquoties invenitur materia morbosa satis præva, quæ licet superetur, & coquatur à naturali calore, tamen vapores, qui elevantur dum fit talis concoctio, maximo cum periculo attingunt partes principes, unde æger fit phreniticus, aut lethargicus, aut

aut sincopticus, &c. si omni cura non impeditur elevatio vaporum perniciosorum, qui sublimantur ex materia morbosa maligna, quin obftet concoctio, quæ in actu fit à natura; igitur non sufficiens est, ut fiat concoctio, sed quod fiat securè, & sine principalium partium damno, & vitæ periculo.

Pro coronide huius capitis notandum est, quod ex præscripta definitione præparationis infertur dari plures differentias, tum respectu viarum, seu vasorum, tum respectu materiæ peccantis, seu humorum vitiosorum. *Ratione vasorum*, quando eorum fibræ fiunt nimis tensæ, vel laxæ; tunc enim eorum præparatio fit per contraria: si nimis tensa fuerint, laxando, si nimis laxa, tendendo. *Ratione materiæ morbificæ*; etiam per contraria fieri debet præparatio; & ideo si materia fuerit nimis crassa, præparari debet, inscindendo; si tenuior increassando; si lenta, ac glutinosa, detergendo; si calida, frigefaciendo; si frigida, calefaciendo; si mordax, obtundendo eius mordacitatem, &c.

)S(   )S(
)S(

CAPUT XIX.

DE PURGATIONE, ET
super purgatione, de earumque differentijs.

Purgatio est evacuatio facta per ventrem, vi medicamenti purgantis, indicata à morbo magno ex cacochimia succorum producto. Dividitur purgatio in lenitivam, & selectivam: *Lenitiva purgatio*, seu *laxativa* est, quæ vi lenientis pharmaci evacuat contentos humores in prima regione. *Lenitiva purgatio* triplex est: *Prima* dicitur, quæ leniendo evacuat, ut illa quæ fit cum electuario lenitivo, diapruni simplici, Mananà, pulpa tamarindorum, cassiæ fistulæ, &c. *Secunda* est illa, quæ evacuat lubricando ut quæ fit cum Sebeste, Psilio, & alijs vegetabilibus lubricativis: *Tertia* dicitur, quæ evacuat comprimendo, & roborando, non quia eodem tempore evacuet, & comprimat; sed quia post purgationem adstringit, & roborat, de qua purgatione utimur in Diarrhea, &c. ut illa, quæ fit cum rhabbaro, &c. nam rhabbarum sumptum, expellit per glandulas intestinales humores Diarreham causantes, & post, has glandulas adstringit hamu-

mulis suis, & sic Diarrhea cessat.

Purgatio selectiva est, quæ vi selectivi pharmaci evacuat per ventrem humores cacochimos, ex secunda regione, seu intra venas redundantes. Dicitur selectiva, quia electivè, & determinatè evacuat humorem peccantem, & idcirco Magnus Hypocrates in lib. de Medicament. purg. scripsit hæc verba: *Oportet igitur primum biliosis dare, quod bilem purgat; pituitosis, quod pituitam, Hydropicis, quod aquam; attrabiliarijs, quod Bilem-Atram; si verò extra hæc purgaveris, quæ verò purgari debebant, non purgabis; quæ verò non debebant, ea evaquabis; quare in utramque partem peccabis.*

Selectiva purgatio dividitur in radicativam, epicraticam, & minorativam: *Radicativa* purgatio est illa, quæ vi selectivi pharmaci evacuat totam materiam morbificam concoctam, quæ fieri debet in declinatione status universalis, aut in principio declinationis universalis; & hæc est illa species purgationis, de qua Hypoc. loquitur in Aph. 22. lib. I. *Concocta medicari oportet, &c.*

Epicratica purgatio, quæ per epicrassim, seu paulatim vi selectivi pharmaci materiam morbosam evacuat; hoc est, partim concoquendo, & partim

evacuando. *Minorativa purgatio* est, quæ vi selectivi pharmaci fit in principio universalis morborum, ut per evacuationem minoretur materia morbifica, quam ob eius multitudinem natura non potest concoquere.

Ultimò dividitur purgatio in Colagogam, Phlegmagogam, Melanagogam, Hydragogam, & Panchymagogam. *Purgatio Colagoga* est illa, quæ evacuat humorem biliosum vi medicamenti Colagogi. *Phlegmagoga* est, quæ vi purgantis Phlegmagogi humorem pituitosum evacuat. *Melanagoga* est, quæ melancholicum humorem evacuat vi purgantis Melanagogi. *Hydragoga* est, quæ vi Hydragogi purgantis humorem serosum evacuat. *Purgatio Panchymagoga*, *Catholica*, seu *Polichrestæ* est illa, quæ universaliter evacuat humores cacochimos vi purgantis Panchymagogi, ut *Diacatholica* confectio, &c.

Superpurgatio est evacuatio immodica humoris, vel humorum post purgationem eveniens. Duplex est, laxativa, & drastica. *Laxativa* superpurgatio, est, quæ post exhibitionem laxativi purgantis, vi naturæ fit ob imbecilitatem facultatis retentricis, vel ob materiæ morbificæ multitudinem. *Drastica* est, quæ

Quæ fit ex vi fortis purgantis, vel ab eius inmodica dosi.

Verum etiam superpurgatio dividitur in humoralem, & cruentam: *Humoralis* est in qua post purgationem non tantum immodicè evacuatür humor peccans, sed etiam alij humores, qui debebant retineri à natura; quia non excedebant à proportionem. *Cruenta* est illa in qua non solum humores peccantes, & non peccantes evacuantur, sed tamen sanguis cum torminibus ventris, & tenesmodica irritatione; quia purgantia fortiora ob eorum virulentiam, & acritudinem exulcerant intestina, & eorum vasa sanguifera corrodunt.

SCHOLIA.

SCiant Practicantes, quod maius robur virium adesse debet in ægroto ad expurgandum, quam ad mittendum sanguinem, quia vires magis enervari possunt per evacuationem factam vi medicamenti purgantis; quam à sanguinis missione; & idcirco animadvertit Hypoc. in lib. de Medicam. purgant: *Turpis est calamitas hominem occidere medicamento expurganti.* Quia, ut dixit Magister Galenus, quod semel deboratum est, remedium non habet: ergo quia in manu

Medici consistit evacuare plus, aut minus per sanguinis missionem, & in eius manu non consistit, semel assumptum purgans, quod evacuet multum, aut parum; neque in eius potestate stat ut post regularem effectum cathartici non sequatur superpurgatio, certè infertur, necessum esse maius robur virium ad expurgandum, quam ad mittendum sanguinem; igitur purgatio semper fit cum maiori periculo debilitandi vires.

Notare licet, quod purgatio selectiva debet celebrari in principijs morborum pendentium ex nuda cacochimia, quin à Medico expectetur ulla coctio: quia si expectassemus coctionem foret, ut eius vi materia inutilis separaretur ab utili; in morbis pendentibus ex nuda cacochimia humorum, ut hydrops, leucophlegmatia, ophthalmia malitia humorum infestans, &c. iam est inutile ab utili separatum: ergo indubitanter debet purgatio selectiva celebrari nulla expectata coctione; & idcirco Magister Galenus in lib. 13. Meth. medend, confirmat nostrum assertum per hæc verba: *Ex his, quibus oculi tentari phlegmona ceperant, nonnullos sola purgatione per alvum, una die sanatos vidimus.* Verum etiam in

prædicto lib. ad intentum, nullam expectando coctionem, asserit ipse Magister, quod *exhibito pharmaco in principio sunt curatæ inflammationes ex crudo humore ortæ.*

Circa cacochimiam serosam redundantem in corpore assero, quod nulla expectata coctione, statim purgari debet, quia serosa cacochimia semper est apta ad purgationem; igitur est fluida ad hoc, ut valeat excerni à natura, si iuvatur cum adminiculo artis; & idcirco cacochimia serosa non subijcitur sequenti Aphorismo, lib. 2. ubi Hypoc. docet: *Corpora cum quispiam purgare voluerit oportet prius fluida facere.* Ergo in morbis pendentibus à substantiæ serosæ redundantia, debent Practicantes expurgare cum Hydragogo, non expectando ullam coctionem.

Animadvertere oportet, quod purgatio epicratica uti debet in tribus casibus: *Primus* est dum vires non sunt constantes taliter, ut possint tolerare evacuationem totius materiæ morbificæ, quamvis possit purgari per regulares deiectiones, quæ excitari solent ab unica dosi purgantis ritè proportionati: *Secundus* est quando morbosa causa est multa, tunc enim ad hoc, ut excernatur, secundum eius quantita-

tem, multam evacuationem requirit; multa verò evacuatio, quæ unica vice fit, quia est repentina, est incommoda naturæ, & ob id animadversit Hypoc. *Quod omne nimium est naturæ inimicum: Tertius casus,* quando morbosa materia est nimis crassa, & viscosa, tunc præparari unica vice nō potest, sed per epicraticas actiones; si verò digestionem, & concoctionem perfectam prædictæ materiæ speramus ad expurgandam unica vice, tunc est impossibile, quia illa portio, quæ hodiè digeritur, si non expurgatur, manè iterum recrudescit: ergo in hoc casu convenit expurgatio per epicrassim, ut in eadem die, in qua aliqua portio materiæ morbificæ digeritur, & coquitur, statim sine retardatione expurgetur.

Aliqui Neoterici religiosissimè observant materiam crudam non esse purgandam, sed quia Galenus Hispanus Franciscus Vallesius in cap. 2. lib. 4. Meth. scripsit sequentem reprehensionem: *Non movenda cruda hominum est rudiorum, qui aliorum dictis sine iudicio additi sunt.* Dedit nobis occasionem ad numerandos casus, in quibus non expectata coctione, debeat purgatio celebrari, & sunt quinque: *Primus* est, quan-

quando tanta copia humorum reperitur, ut timeat Medicus, quod natura nequeat superare, quod cognoscitur ex inordinatis, & tumultuosis accessionibus, ex longitudine accessionis, quæ præcipuè movetur per dies pares, & in primis accessionibus natura excitare solet evacuationes simpthomaticas, quia non potest ferre tantam copiam humorum; tunc enim sine mora est evacuanda illa materia, licet sit quieta, si ita redundet, ut periculum minetur, & natura non possit accedere ad statum morbi; obidque Avicena in lib. 4. Practicantibus dedit hoc consilium: *Si autem non fuerimus securi, quod virtus perduret, usque ad horas maturitatis, statim evacuabimus per ventris solutionem, non expectata coctione.*

Secundus casus est dum materia turget; igitur nulla pars corporis substinere valet contactum turgentis materiæ, aut sit per modum transitus, aut per modum termini; & nullo modo possunt præcaveri graviora simpthomata, & multoties læthalia, quæ excitari possunt per decubitus humoris turgentis, nisi eadem die sine retardatione celebretur expurgatio nulla expectata coctione; quia nullum auxilium evacuationis est adequatum, nisi

medicamentum purgans; idcirco Doctissimus Lusitanus Rodericus à Fonseca in commento. Aphor. 24. lib. 1. maxima cura animadversit ita: *Nihil utilitatis afferre potest, unam diem expectare in turgente materia ad expurgandum, ut inuenire videtur Galenus, tum quod turgens materia preparationem, (quod tenuis sit, & velociter moveatur) non admitat; tum, quod cunctatio illa periculosa est adeo, ut occasio remedij transeat.* Quam ob rem Magnus Hypoc. scripsit hunc Aphorismum in lib. 4. *Medicari in valde acutis, si materia turget eadem die; tardare enim in talibus malum est.* Ergo materia turgens sine mora est evacuanda, quamvis cruda, quia eam natura superare non potest, & illa naturam præocupandi est apta cum summo periculo vitæ.

Tertius casus in quo debet expurgari in tempore cruditatis est, quando morbifica causa est incoctilis ob malignam, & venenatam corruptionem; non quia, non sit capax admittendi coctionem, sed quia ægrum occidit antequam causa morbosa ad melius reducatur: ob id dictus Fonseca in citato loco sequenti modo fatur: *Nam materia, quam natura coquere non potest, qualis est maligna, & venenata, frustra relinqueretur in*

corpore, & cum agrotantis pernicio. Huius veritatis sola experientia testis est; igitur multos agrotos, malignitate febris oppressos, fuisse liberatos evacuando per purgationem materiam malignam, & venenatam. Multi Neotericorum observarunt cum magna eorum laude, & artis honore; & ego multoties feci, etiamque memor Ciprianum de Maroja mentionem fecisse de huius expurgatione in lib. 4. observat. disput. 2. quod patet per hæc verba: *Plures agros febre acuta, & maligna correptos, quibus alia non profuerunt remedia, occultè adbibita potione minorante, ad meliorem statum, extra omnem spem, reduxisse.*

Quartus casus est, quando morbosa causa movetur versus vias dispositas ad expulsionem, ut apparet in turgentia impropria, quæ vocatur vergentia; tunc Medicus adminiculo artis adiuvari debet naturam, ut valeat evacuare, quod deest; ita sequitur Consilium Magistri Galeni, quod dedit in lib. de Quos, & quando, &c. & est sequens: *Cum vero ipsa, idest natura, mediocriter, ac segnius peragit; tunc, quod deest, Medico supplere convenit.* Et ipse Hypoc. in hoc casu non observavit eius præceptum: *Atque movere non cruda; quod ex lib. 7.*

epidem. constat, ubi refert Historiam Filij Pitionis, cui, cum oppressus esset febre acuta, & magno comate, exhibuit in principio purgans medicamentum, & non ob aliam rationem, nisi quia natura humores movebat versus ventrem inferiorem, & ibi vergentiam constituebant: ergo sine retardatione in hoc casu purgans exhiberi potest, & debet; cuius exhibitionis memor fuit Avicenna in lib. 4. fen. 1. ut constat ex sequenti consilio: *Quod si fuerit illic declinatio ad intestina, & senseris rugitum, & descensum fecis, tunc adhibe, quod solvat ventrem.*

Quintus casus, in quo purgari debet cruda materia, est quando aliquis humor pravus, & malignus determinatè movetur in aliquam partem principem, eam constituendo focus putredinis, ut accidit in febribus tertianis perniciosis ob decubitus versus aliquam principalem partem: in hoc casu, sine mora medicamentum purgans exhiberi debet, ad evacuandam materiam morbosam, quæ in toto corpore invenitur disposita ad decumbendum in accessione sequenti; ergo nè decumbat maiori copia vitiosa materia, & amplius firmetur, citissimè evacuari debet per expurgationem; quam præ-

Praxim sequitur Magister Galen. & eam monet in comment. de Victus ratione, per hæc verba: *Nam vel statim ab initio, priusquam in aliquam partem firmantur humores, medicandum.*

Notandum est, quod in tempore coctionis materiæ morbosæ aliquando convenit expurgare, dum ob vapores perniciosos, qui ex prava coctione in nocitivo elewantur, & ab illis sequitur delirium, vel aliquod aliud simphoma periculosum, quin obftet illa communis Doctrina, quod dum agitur coctio à natura, non est turbanda à Medico, sed tunc quiescere oportet; verum consilium est, dum concoctio in nocitivo est prova, sed quando est prava, tunc consilium falax est, quia non sufficit, ut fiat concoctio materiæ morbificæ, sed, ut securè fiat, & sine læthali gravamine membrorum principalium. In tam læthali damno sciant Practicantes, quod non aliter possunt tolere tam perniciosum effectum talis prave coctionis, nisi vi purgantis minuant pravam materiam, quæ concoquitur.

Pro calce huius capituli animadvertere oportet modum auxiliandi eos, qui superpurgationem patiuntur: si superpurgatio, seu hypercatharsis sit humoralis promptè potest

sisti injiciendo clysterem lactis caprini, in quo dissolvatur drachma una theriacæ magnæ recentis. Verum si non sufficiat clyster, æger per intervala accipiat aliqua cochlearia vini rubri, in quo dissolvantur ℥ij. theriacæ magnæ recentis; si adhuc hypercatharsis perseveret, exhibeatur sequens mixtura.

R. *Aque menthe distillatæ.* ℥iij.

Diaseordij fracaetorij. ℥ß.

Syrupi Papaveris albi. ℥ß.

Succi granatorum acidorum.

℥j. me.

Quando superpurgatio est cruenta, injiciantur clysteres temperantes, & obtundentes acrimoniam, & irritationem humorum, qui debent componi cum decocto orizæ torrefactæ, foliorum plantaginis, & rosarum rubrarum, dissolvendo in ℥vj. huius decoctionis vitelum ovi recentis, & ℥ß. mucilaginis tragachanti. Etiam per intervala capiat æger aliquod cochlear olei Amigdalæ dulcium recenter extractis igitur cum rore balsamico hebetat, & destruit acres particulas purgantis, quæ hypercatharsim faciunt, & conservant. Notare licet, quod si superpurgatio cruenta non cedit, tunc Practicantes occurrere possunt ad sequentem positionem, tamquam ad sacram an-

ancoram , quæ per intervalla propinari debet.

R. *Aquarum Portulacæ , & lactucæ* à. ℥iij.

Christali montani prep. ℥j.

Extracti tormentilæ. ℥ss.

Nucis moschatæ torrefactæ.

℥j.

Laudani opiatæ , gr. iij.

Syrupi menthæ compositi.

℥jss.

Aquæ cinamomi cydoneatæ.

℥ss. me.

CAPUT XX.

DE MEDICAMENTO PUR- ganti , & eius differen- tijs.

Purgans medicamentum est quod fermentando , & coliquando , disponit vitiosos humores ad secretionem , & irritando intestinorum fibras , promovet excretionem humorum per intestinum rectum. Dividitur purgans in laxativum , seu lenitivum , & in forte , seu drasticum.

Laxans , seu *Lenitivum* est , medicamentum purgans , quod alvum subducit absque violentia , & est tutum , jucundumque ægrotis. *Purgans drasticum* , seu vehemens est , quod celeriter ac fortiter per alvum elicit humores cum torminibus ventris , & virium enervatione.

Purgantia tam laxativa , quam drastica in quinque species dividuntur , videlicet in Colagoga , Phlegmagoga , Melanagoga , Hydragoga , & Panchymagoga , de quibus agendum est seorsim. Et quia omnia purgantia tam simplicia , quam composita , non operantur æquali vi , sed alia minori , alia maiori , dividenda sunt in tres classes , duntaxat in mitiora , mediocria , & vehementia.

Purgantia Colagoga Simplicia :
Mitiora , sunt Cassia fistula , Mannâ , Tamarindi , &c.

Mediocria , Aloë , Mirabolani Citrini , Rhabarbarum , Scammonium Sulphuratum , &c.

Vehementia sunt Zaqualtipan , Scammonium , Colocynthis , eius trochisci , &c.

Composita Galenica.

Syrupi , ut Rosatus solutivus ; violarum ex 4. infusionibus , Regius , Aureus , Rodomel persicum , Cichoriæ , cum duplicato Rhabarbaro , &c.

Electuaria , ut Diacatholicon , seu Catholicum , Diaprunum simplex , Diaprunum compositum , seu solutivum , Electuarium de Succo Rosarum , Diatartarum , &c.

Pilule , ut Agregativæ , Aureæ , Alephanginæ , de Hiera , sine quibus , de Rhabarbaro , de tribus Fernelij , &c.

Chi-

Chimica Composita.

Resina Scamonij , *Resina* Zaqualtipanis , *Extractum* Rhabbari , *Mercurius* dulcis sublimatus , *Mercurius* præcipitatus albus ; *Antimonium* solutivum , &c.

*Purgantia Phlegmagoga**Simplicia.*

Mitiora sunt semen Carthami , Mechoacan , lac Mechoacanæ , Polipodium , Mirabolani Chebuli , &c.

Mediocria sunt Radix Acori veri , Agaricus , Agaricus trociscatus.

Vehementia sunt cucumer Sylvestris , Assarus , Turbith , colocynthis correctæ , ebulus , &c.

Composita Galenica.

Syrupi , ut Rosarum persicarum ex 9. infusionibus ; Persicus sennatus , Aureus solutivus , &c.

Electuaria sunt Diaphenicum ; Indum maius , Indum minus ; Diacatholicum , Electuarium Diacarthami ; Hierapicra , &c.

Pilula , ut Agregativæ ; de Agarico ; Lucis maiores , & minores , foetidæ maiores , Cochiae maiores , & minores , sine quibus , Arthriticae , de Hermodactilis , &c.

Chimica Composita.

Extractum colocynthidis , ex-

tractum agarici ; extractum trociscorum Alkandal , *Mercurius* dulcistam sublimatus , quam albus præcipitatus , calomelanos turqueti , &c.

*Purgantia Melanagoga**Simplicia.*

Mitiora sunt Polipodium Quercinum , Epithimum , senna , &c.

Mediocria ut Mirabolani indidi , pars gummosa Jalapæ , Lapis lazuli , &c.

Vehementia Heleborus niger , Zaqualtipan , &c.

Composita Galenica.

Syrupi , ut Persicus sennatus , Regis Philipi , Aureus solutivus , &c.

Electuaria , ut Diacatholicum , confectio Hamech simplex , & composita , Diasenna , &c.

Pilula , ut foetidæ , defumatoria , sine quibus , de Lapide Lazuli , &c.

Chimica Composita.

Extractum elebori nigri , extractum foliorum sennæ , Resina Zaqualtipanis , *Mercurius* præcipitatus albus , &c.

*Purgantia Hydragoga**Simplicia.*

Mitiora sunt Lac Mechoacanæ , Cortex medianus Ebuli , & Sambuci , succus eorundem , semen

men ebulorum , succus ireos ,
&c.

Mediocria , ut radix Zaqual-
tipanis , Mechoacannæ radix ,
&c.

Vehementia , ut radix Essulæ ,
Soldanella , radix Cucumeris
silvestris , guta gummi , Elate-
rium , &c.

Composita Galenica.

Electuarium Diacartami , Tro-
cisci de Alkandal , Pilulæ de
Sagapeno , vinum radices Bryo-
niæ , &c.

Chimica composita.

Resina radices Brioniæ , Pulvis
Cornachini , Resina Jalapæ ,
Resina Scammonij , Mercurius
dulcis , sublimatus , & præcipi-
tatus albus , Arcanum Corali-
num , &c.

*Purgantia Panchymagoga
Simplicia.*

Mitiora , ut Lac Mechoacannæ ,
Polipodium Quercinum , Epi-
thymum , Senna , semen Car-
thami , &c.

Mediocria , ut radix Mechoa-
cannæ , Zaqualtipan , Aloes ,
&c.

Vehementia , ut Calocynthis ,
radix cucumeris silvestris ,
Scammonium , Elaterium , &c.

Composita Galenica.

Syrupus Aureus solutivus , Dia-

sena , Diacatholicum , Diatar-
tarum , Diacarthamus , Pilulæ
sine quibus , Pilulæ agregativæ ,
Trocisci de Alkandal , &c.

Chimica Composita.

Pilula Catholicæ , Extractum
Sennæ , Extractum Aloes , Ex-
tractum Colocyntidis , Extrac-
tum radices cucumeris silves-
tris , Extractum Catholicum ,
Resina Jalapæ , Resina Scam-
monij , Calomelanos Turqueti ,
Mercurius præcipitatus albus ,

SCHOLIA.

Memor non immeritò di-
xisse Magnum Hypo-
cratem , quod medicamenta
purgantia pleraque sint vene-
nosa , ut drastica , seu vehe-
mentiora purgantia , quæ non
nisi gradu , differunt à fortissi-
mis venenis , & ideo multi
Neoterici ex ore Bontekoe , &
Helmontij dicunt talia purgan-
tia esse instrumenta diaboli ,
quibus homines per suos fide-
lissimos administratores neci
violentæ tradit. Veritas dictæ
venenositatis patet , quia dras-
tica purgantia , exhibita in dosi
maiori , & adhuc in regulari ,
producunt gravissima simptho-
mata , quæ nihil differunt ab
illis , quæ à venenis corrosivis
excitantur. Sunt verò simptho-
mata , quæ sequuntur ab usum
præ-

prædictorum purgantium, vehementia tormina ventriculi, & intestinorum, anxietates, sitis ingens, vomitus violenti, deiectiones multæ, magna virium imbecilitas, animi deliquia, motus convulsivi, &c. à quibus mors certò eveniet, si Doctus, ac prudens Medicus celeritate non faver ægrum exhibendo auxilia, per quæ corrigitur hypercatharsis, & per quæ vincitur efficacia venenorum corrosivorum, & acrium: idcirco ad hoc intentum ita animadversit Hypoc. in sequenti Aphorismo lib. 5. *Convulsio ex eleboro lethalis est.*

Circa divisionem purgantium medicamentorum, in Colagoga, Phlegmagoga, &c. quæ à veteranis Medicis fit; animadvertere oportet Practicantibus, ne decipiantur à fanaticis verbis aliquorum Neotericorum, qui usquequaque rident de tali divisione; sed venia hominum tam litteratorum, & experientijs imbutorum, dico, quod distinctio talium purgantium non debet rejci, quia testatur ipsa experientia, diversos humores magis evacuari à purgantibus determinatis; etiamque affirmat certa purgantia magis convenire certis affectibus, quam alia.

Affero etiam, quod idem observatur adhuc in laxanti-

bus, igitur in eis invenitur certa differentia exquisita, & quasi specifica electio; & ob id ut à Practicantibus rectè exhibeantur, est necessum quod morbi dividantur in tres clases: in affectione hypondriaca, in cachexia, & in alijs morbis cronicis, in quibus viscera, & intestina patiuntur quandam laxitudinem, & imbecilitatem, sunt peculiariora Rhabarbarum, & omnia aloetica, &c. in hectica, in tabe, &c. sunt specifica lac assininum; serum distillatum, & alia benignissima huius indolis. In omni æstuatione febrili sunt peculiariora serum lactis, & tamarindi, quia præter laxativam virtutem, sitim, & calorem nimium febrilem extinguunt, corrigendo bilis acritudinem, & recalcrescentiam. Et dum morbi procedunt ab spasmodis, seu contractionibus fibrarum, sive intestinorum, sive aliarum partium præferenda sunt, tanquam specialia laxativa, Mannà, pulpa cassiæ fistulæ, pruna Damascena, uvæ passæ, &c.

Ut clarius instruantur Practicantes circa purgantia medicamenta, licet notare modum operandi: *Quædam* eorum operantur emoliendo, & lubricando, leviterque stimulando, ut lenientia, seu laxantia: *Aliæ* agunt abstergendo, & stimulan-

do, ut salia digestiva, & eni-
xa, quando in maiori dosi ex-
hibentur, aliàs non purgant:
Alia educunt humores stimu-
lando vi amaricie, & acredi-
nis salinæ, ut agaricus, senna,
&c. *Alia* operantur cum par-
ticulis resinosis, seu salino-sul-
phureis, per quas irritant fi-
bras, ut Scammonium, Za-
qualtipan, Mechoacanna, &c.
Alia operantur, vias stimulan-
do maxima vi cum caustica
acrimonia, quam possident, ut
Colocynthis, Elaterium, Ele-
borus, tam niger, quam albus,
&c. *Alia* agunt in humores,
eos insigniter fundendo, & re-
solvendo cum particulis gum-
mosis, & resinosis, ex quibus
constant, & sunt potissimum
gummata, ut Sagapenum, Am-
moniacum, &c. *Alia* operantur,
humores resolvendo, & simul
vias stimulo, ut omnia draf-
tica; igitur fortiter stimulant
scilicet Scammonium, Elebo-
rus, &c.

Necessum est, ut Practican-
tes in promptu habeant casus,
in quibus debent uti mitiora
purgantia, mediocria, & for-
tiora: *Mitiora* exhiberi de-
bent in agris debilibus, &
quando tantum evacuare oportet
ex prima corporis regione:
Mediocria uti debent in illis
agris, in quibus vires medio-
cræ sunt constantes, etiam-

que dum oportet evacuare ex
secunda regione: *Fortiora*, ve-
hementia, seu drastica utuntur
in naturis robustioribus, &
dum oportet humores evacua-
re ex partibus remotioribus, ut
è cerebro, articulationibus,
&c.

Animadvertere oportet,
quod Medicus nunquam præ-
scribat vehementia purgantia,
ubi mitioribus potest evacuatio
peragi; & si non possit sine ve-
hementibus, tunc prudens Me-
dicus debet uti mediocribus;
vel mitioribus mixcere vehe-
mentia, ut felicius, & minori
molestia aegroti fiat operatio:
si verò necessitas urget, tunc
utatur Medicus fortioribus
purgantibus; igitur constat ex-
perientia multos morbos cro-
nicos, & admodum revelles,
sepius feliciter auferri cum ta-
libus vehementibus catharti-
cis.

Pro coronide huius capitis
notare restat ad rectissimam ex-
hibitionem vehementium pur-
gantium, quod Practicantes
attendant naturæ aegroti, &
morbi, & ideo non debent uti
talibus purgantibus in infanti-
bus, in senibus, in debilibus,
in hypocondriacis, in hæcticis,
in pthificis, &c. Morbi, in
quibus aliquoties conveniunt,
sunt illi, qui foveantur ab humo-
ribus crudis, viscosis, phleg-

maticis, serosisque; igitur cum mitioribus, seu laxantibus extirpari non possunt, cum eorum causa contumax sit; & idcirco à multis Neotericis non probantur purgantia lenientia in Mania, Hydrope, Lue venerea, &c.

CAPUT XXI.

DE MEDICAMENTIS
preparantibus bilem, pituitam, melancholiam, & atrabilem.

OMnes humores de cura regulari, ante expurgationem, petunt preparari, ut commodè evacuentur, & expellantur à facultate expultrice, adiuta per electivum purgans indicatum. In hoc supposito considerandum est medicamenta, à quibus humores preparantur, vocari alterantia, preparantia, seu digestiva, quia alterando vitiosas qualitates humorum, illos disponunt, & apparant eductioni: quæ quidem digestio accommodari debet cuilibet humori vitioso; & idcirco incipiamus per bilem, quæ preparatur cum temperantibus, & refrigerantibus, eiusque acritudinem, & vehementem commotionem, seu orgasmum cohibentibus, incrassantibusque, & aliquando diluentibus.

Preparantia Bilem Simplicia.
Radices, ut Oxalidis, Cichoriæ, Plantaginis, Althææ, Scorcioneræ, &c.

Folia, ut Plantaginis, Malvæ, Cichoriæ oxalidis, &c.

Semina, ut Malvæ, Cydoniorum, Lactucæ, Papaveris albi, Psyllij, Lactucæ, Cydoniorum, &c.

Fructus, ut Cydonia, Sebestem, Tamarindi, Juiuvæ, &c.

Flores, ut Violæ, Papaveris rubri, Malvarum, Rosæ rubræ, Nimpheæ, &c.

Composita Galenica.

Aquæ, ut Portulacæ, Rosarum, Oxalidis, Cichoriæ, Malvarum, Cucurbitæ, Papaveris erratici, Plantaginis, Lactucæ, &c.

Syrupi, ut Endiviæ, Violarum, Oxalidis, Scorcioneræ, Rosarum siccarum, Papaveris erratici, Papaveris albi, Granatorum acidorum, acetosus simplex; juiubarum, &c.

Conservæ, ut Violarum, Rosarum, Malvarum, Papaveris rubri, &c.

Electuaria, ut Diamargariton frigidus, Diatragacantum frigidum, Diapenidion sine speciebus, &c.

Preparantia Chimica.

Sunt, Sal Prunelæ, Chrystalli
Bbb 2 Taræ

Tartari, Nitrum vitriolatum, Sal de Agresta, Sal Cichoriæ Silvestris, Tinctura Corallorum, Tinctura Rosarum rubrarum, Florum Violæ, cum spiritu vitrioli extracta, &c.

Præparantia Pituitam.

Quia humor pituitosus frigidus est, & humidus, crassus, & viscidus, debet præparari cum medicamentis calefacientibus, exicantibus, attenuantibus, inciscentibus, & detergentibus.

Simplicia.

Radices, ut Zedoariæ, Calami aromatici, enulæ Campanæ, Cyperi, Fœniculi, Apij, Chinæ, Smilacis asperæ, Angelicæ, Galangæ, Petroselinij, Caryophilatæ, &c.

Ligna, ut Sassafras, Juniperi, Guaiaci, Buxi, &c.

Cortices, ut Cinamomi, Guaiaci, Saxafras, Citri, &c.

Folia, ut Maioranæ, Betonicæ, Salviæ, Hysopi, fœniculi, Roris marini, Chamepythios, Caryophilatæ, Thimi, Absinthij, Chamedryos, Menthæ, Chammemali, &c.

Flores, ut Sthecados, Roris marini, seu Anthos, Salviæ, Liliorum convalium, Peoniæ, Tiliæ, Meliloti, Centauræ minoris, Spicæ nardi, Macis, &c.

Semina, ut Ruthæ, Fœniculi, Apij, Cardui Benedicti, Ani-

si, Petroselinij, Dauci, Anethi, Peoniæ, Carui, Cumini, &c.

Fructus, ut Cubebæ, Cardamomum, Grana Chermes, Anacardi, Baccaris Juniperi, & Lauri, Caryophili, Piper, Carpo-Balsamum, &c.

Composita Galenica.

Aque, ut Fœniculi, Absinthij, Cardui Benedicti, Mellisæ, Salviæ, Betonicæ, Maioranæ, Liliorum convalium, Florum Tiliæ, Peoniæ, Pulegij, Cinamomi, &c.

Syrupi, ut Capillorum veneris, Absinthij, Hysopi, Menthæ, Prasij, Sthecados, Corticum Citri, Duarum radicum cum aceto, & sine illo, Quinque radicum cum aceto, & sine illo, Corticum citri cum aroma, & sine illa, acetosus Diarodon ex Rasi, Mel rosatum, Oximel simplex, Oximel schiliticum, &c.

Conservæ, ut Florum Anthos, Sthecados, Salviæ, Foliorum Absinthij, Capillorum veneris, &c.

Confectiones, ut Theriaca, de Smaragdis, Theriaca Magna, Aurea Alexandrina, Mitridatum, Confectio Alkermes, Confectio Anacardina, &c.

Pulveres, ut Diamoschi de Gemmis cum speciebus, Diamargaritonis calidi, Diagalangæ, &c.

Tro-

Trochisci, ut de Absinthio, de Eupatorio, de Myrrha, Galix Moscata, &c.

Preparantia Chimica.

Sunt Aqua Cephalica Langij, Aqua Theriacalis, Olea distillata, Anisi, Foeniculi, Caryophilorum, &c.

Extracta, ut Centauræ minoris, visci Quercini, Croci, Castorei, &c.

Tinctura, ut succini, Elixir, Proprietatis Paracelsi, Castorei, Croci, Salis Tartari, &c.

Preparata ex Tartaro, & Chalybe, ut Tartarum Vitriolatum, Tartarum Solubile, Sal Tartari, Tartarum Martiale, Tinctura Martis aperitiva, Extractum Martis Aperitivum, &c.

Preparantia Melancholiam.

Quia Melancholia est frigida, & sicca, crassaque, præparari debet cum medicamentis calefacientibus, attenuantibus, incindimentibus, & humectantibus.

Simplicia.

Radices, ut Foeniculi, Eryngij, Apij, Enulæ Campanæ, Buglosæ, Petroselini, &c.

Cortices, ut Citri, Radicum Lupulorum, Raphani, Radicum Cappari, Sambuci, Fraxini, Tamarisci, &c.

Folia, ut Lupulorum, Mel-

lisæ, Pimpinellæ, Borriginis, Aspleni, Fumariæ, Capillorum veneris, &c.

Flores, ut Borriginis, Violarum, Croci, Buglosi, Sambuci, Genistæ, Calendulæ, &c.

Semina, ut Apij, Cardui Benedicti, Anisi, Citri, Foeniculi, Pimpinellæ, Genistæ, Agni Casti, Anethi, &c.

Fructus, ut Poma Redolentia, Cappares, Grana Cheremes, Uvæ Passæ, Passulæ Corynthiacæ; &c.

Composita Galenica.

Aquæ, ut Foeniculi, Cardui Benedicti, Fumariæ, Mellisæ, Borriginis, Lupulorum, &c.

Syrupi, ut Fumariæ, de quinque Radicibus, Borriginis, Pomorum redolentium, Capillorum Veneris, Lupulorum, de Epithimo, &c.

Conservæ, ut Florum Genistæ, Violarum, Borriginis, Sambuci, Buglosi, &c.

Confectiones, & Pulveres, ut Gentilis Cordialis, Alchermes, Theriaca Magna, Letitiæ, Galeni, de Gemmis cum speciebus, &c.

Trochisci; ut de Capparibus, Absinthij, Diacurcumæ, Eupatorii, Dialaccæ maioris, &c.

Preparantia Chimica.

Salia, ut Tartari, Cremor Tartari, Tamarisci, Fraxini, Absin-

Sinthij, *Cardui Benedicti*, *Cochleariæ*, &c.

Tinctura, ut *Salis Tartari*, *Martis aperitivi*, *Coralorum rubrorum*, &c.

Extracta, ut *Gentianæ*, *Ab-sinthij*, *Cardui Benedicti*, *Enulæ Campanæ*, *Martis aperitivi*, &c.

Spiritus, ut *Hervæ Cochleariæ*, *Oleofus Aromaticus ex Silvio*, *Spiritus radicis Acori veri cum aqua vitæ destilatus*, &c.

Preparantia Atrabilem.

Hic humor, quia adustione generatur, calidus, & siccus est, etiamque crassus nimis inter omnes humores, ut notavit Hypoc. & idcirco præparari debet cum medicamentis frigidis, & humidis, simulque attenuantibus.

Simplicia.

Radices, ut *Liquiritiæ*, *Borraginis*, *Lupulorum*, *Buglosæ*, *Oxalidis*, *Smilacis asperæ*, *visci quercini*, &c.

Folia, ut *Fumariæ*, *Borraginis*, *Lupulorum*, *Buglosæ*, *Mellisæ*, *Aspleni*, *Lingvæ Cervinæ*, *Oxalidis*, &c.

Flores, ut *Violarum*, *Borraginis*, *Nimphææ*, *Sthecados*, *Mellisæ*, *Buglosæ*, &c.

Semina, ut *Malvæ*, *Portulacæ*, *Oxalidis*, *Quatuor semina frigida maiora*, &c.

Fructus, ut *Pomæ redolentia*, *Juiuvæ*, *Sebesten*, *Tamarindidi*, *Pruna*, &c.

Composita Galenica.

Aquæ, ut *Buglosæ*, *Lingvæ Cervinæ*, *Fumariæ*, *Fragariæ*, *Nimphææ*, *Borraginis*, *Oxalidis*, *serum lactis Caprini*, &c.

Syrupi, ut *Pomorum redolentium*, *Oxalidis*, *Violarum*, *Borraginis*, &c.

Conserve, ut *Lactucæ cum Tamarindis*, *Borraginis*, *Nimphææ*, *Lingvæ Cervinæ*, *Anagalidis*, *Violarum*, *Buglosæ*, &c.

Preparantia Chimica.

Salia, ut *Prunellæ*, *Saturni*, *Martis*, *Tartari Vitriolati*, &c.

Spiritus, ut *Vitrioli*, *Sulphuris*, *Salis communis dulcificati*, &c.

Syrupi, ut *de Chalibe cum fero*, & *Succo Endiviæ facti*, *Syrupus Cochleariæ cum Succo Foliorum Oxalidis parati*, &c.

Extracta, ut *Chelidonij maioris*, *Agrimoniæ*, *Fumariæ*, *Cochleariæ*, &c.

SCHOLIA.

PRæparantia sunt universalis, & particularia: *Universalis* dicuntur, quæ universaliter digerunt bilem, pituitam, &c. *Particularia* vocantur,

tur ; quæ specifica sunt huic, vel illi visceri, respiciendo humores peccantes in illo viscere contentos, sive sit biliosus humor, aut pituitosus, aut melancholicus, &c.

Circa præparationem bilis animadvertere oportet, quod non semper digeri debet cum refrigerantibus, & increassantibus ; verum etiam aliquando est utilis præparatio humectandi, & diluendi, dum à nimio calore crassescit, quia exhalatur aquosa pars ; tunc enim diluentia, & humectantia sunt eius vera digestiva ; igitur crassities bilis corrigitur, & redditur fluida cum aqua dulci, aut cum sero lactis caprini distillato, & ad eundem finem non parum conducunt balnea particularia, quæ vocantur pediluvia.

Notare licet, quod pituita non potest commodè evacuari à purgantibus phlegmagogis, nisi prius digeratur appropriatis alterantibus, quæ medica-

menta destruunt substantiam viscidam, & lentam : Sed alio modo procedere debent Practicantes circa præparationem pituitæ salsæ, quia non indiget purè calefacientibus, potius verò digestivis temperatis, & ideo refrigerantia admixcentur, quæ etiam bilem valeant domare.

Oportet animadvertere circa præparationem melancholiæ, quod reperiri non potest medicamentum valens calefacere, & attenuare, simulque humentare ; igitur quidquid calefacit, & attenuat, necessario debet exicare ; idcirco necessum est admiscere medicamentis attenuantibus ea, quæ constant peculiari vi humectandi, ut malva, &c. Et si ita non fit, tunc melancholia transit in atrabilem, quia per usum medicamentorum purè calefacientium, & attenuantium, exsiccat humiditas, & tunc melancholia adurit.

CAPUT XII.

DE SIMPLICIUM MEDICAMENTORUM
Nomenclaturis, quæ utantur in omni-
bus Pharmacopolijs.

<i>Herbæ usitate.</i>	✠	Chelidoniū.	Pulegium.	✠	Croci.
		Cichoria.	Ros marinus.		Epithymi.
		Dictamnus	Ruta.		Genistæ.
Abrotanum.		Creticus.	Sabina.		Lavendulæ.
Absinthium.		Ebulus.	Squinnantū.		Liliorum al-
Acetosa.		Endivia.	Sanicula.		borum.
Agrimonia.		Euphrasia.	Satureia.		Liliorum cō-
Apium.		Eupatorium.	Scabiosa.		valium.
Atriplex.		Fœniculus.	Scolopēdria		Meliloti.
Artemisia.		Folia Sennæ.	vulgaris.		Nimphææ.
Asplenium.		Folia Lauri.	Scordium.		Prunellæ.
Betonica.		Fumaria.	Serpillum.		Rosarum.
Beta.		Lactuca.	Sisymbrium.		Sambuci.
Branca Ursi-		Lupulus.	Semper vivū.		Verbasci.
na.		Malva.	Solatrium.		Violarum.
Borrage.		Maiorana.	Stechas.		
Buglossa.		Marrhubiū.	Tusilago.		<i>Semina usita-</i>
Calamintha.		Melilotum.	Verbascus.		<i>tiora.</i>
Carduus Be-		Melissa.	Verbena.		Acetosæ.
nedictus.		Mentha.	Violaria.		Ameos.
Carduus Ma-		Mentastrium.			Amomi.
riæ.		Mercurialis.	<i>Flores usita-</i>		Anethi.
Capillus ve-		Nepeta.	<i>te.</i>		Anisi.
neris.		Ocymum.			Apij.
Casuta.		Origanum.	Anthos.		Asparagi.
Centaureum		Parietaria.	Balaustrium.		Alkekengi.
minus.		Perfoliata.	Borraginis.		Basiliconis.
Chamedris.		Plantago.	Buglossæ.		Carthami.
Chamepitis.		Portulaca.	Chamemali.		

Carui.
 Ciceris.
 Citri.
 Citruli.
 Coriandri.
 Cotoneorum
 Cucurbitæ.
 Cucumeris.
 Cymini.
 Dauci.
 Erucae.
 Fœniculi.
 Fœnugraci.
 Fabarum.
 Hordei.
 Hyoschiami.
 Lactucæ.
 Lentium.
 Lini.
 Malvæ.
 Maioranæ.
 Melonum.
 Milij Solis.
 Nasturcij.
 Nigellæ.
 Oxalidis.
 Pæoniæ.
 Papaveris al-
 bi.
 Pastinacæ.
 Petroselini.
 Plantaginis.
 Portulacæ.
 Raphani.
 Rusci.
 Rutæ.
 Santonici.
 Saxifragiæ.
 Sefelij.

Staphisagriæ.
 Sumach.
 Urticæ.

*Fructus usita-
ti.*

Amigdalæ
 dulces.
 Amigdalæ
 amaræ.
 Anacardi.
 Baccæ juni-
 peri.
 Baccæ lauri.
 Berberis.
 Caricæ, seu
 fici sicci.
 Capparis.
 Carpobalsa-
 mum.
 Caryophilli.
 Casia fistula-
 ris.
 Cubebæ.
 Cydonia.
 Colocynthis.
 Dactili.
 Galla.
 Glandes.
 Juiubæ.
 Malum puni-
 cum.
 Myrobalani,
 seu Mira-
 bolani.
 Nuces cu-
 pressi.
 Nuces pineæ.

Nux indica.
 Nux mosca-
 ta.

Nux vomica.

Olivæ.

Pistachiæ.

Pruna.

Sebesten.

Tamarindi.

Ubæ passæ.

*Radices usita-
tæ.*

Acori veri.

Agarici.

Althææ.

Angelicæ.

Apij.

Aristolochiæ

Rotundæ,

& longæ.

Assari.

Asparagi.

Been.

Bistortæ.

Borraginis.

Bryoniæ.

Caparis.

Cichorei.

Costi.

Ciclamini.

Dictamii al-

bi.

Doronici.

Ebuli.

Elenij.

Endiviæ.

Eringij.

Essulæ.

Filicis.
 Fœniculi.
 Galangæ.
 Gentianæ.
 Graminis.
 Glycyrricæ,
 seu liquiri-
 tiæ.
 Hellebori al-
 bi, & ni-
 gri.
 Hermodacti-
 li.
 Iridis.
 Lapathi.
 Læserpitij.
 Liliorum al-
 borum.
 Mandrago-
 ræ.
 Nimpheæ.
 Oxalidis.
 Pæoniæ.
 Pentaphylj.
 Petroselinia.
 Peucedani.
 Philipendu-
 læ.
 Phupontici,
 seu Vale-
 rianæ.
 Pimpinellæ.
 Polygonati.
 Polipodij.
 Pyretri.
 Rhabarbari.
 Raphani.
 Rhapontici.
 Rubæ.

Rusci.
 Satyrij.
 Scyllæ.
 Scrophulariæ
 Symphiti.
 Turbith.
 Tormentilæ.
 Zedoariæ.
 Zinziberis.

*Succi usitatio-
 res.*

 Agresta.
 Citri mali.
 Cytoniorum.
 Endiviæ.
 Granatorum.
 Limonis.
 Mel.
 Oleum.
 Rosarum.
 Violarum.
 Vinum.
 Acacia.
 Aloe.
 Asafoetida.
 Cera.
 Euphorbium.
 Glycyrrhy-
 cæ.
 Hypocisti-
 dis.
 Ladanum.
 Licium.
 Opium.
 Saccharum.
 Sanguis Dra-
 conis.

*Gummata usi-
 tatoria.*

Asafoetida.
 Ammoniacū.
 Bdelium.
 Benzoi.
 Camphora.
 Colophonia.
 Euphorbium.
 Galbanum.
 Gummi Ara-
 bici.
 Gummi he-
 deræ.
 Gummi fœ-
 niculi.
 Gummi lac-
 cæ.
 Mastix.
 Myrrha.
 Olibanum.
 Opoponax.
 Sagapenum.
 Sandaraca.
 Sarcocolla.
 Styrax cala-
 mitha.
 Succinum.

*Cortices usita-
 tiores.*

Aurantiorū.
 Cassia Aroma-
 tica.
 Cinamomum
 Citri.

Granatorum.
 Guaiaci.
 Mandragoræ.
 Medianæ
 sambuci.
 Quinquinæ.
 Tamarisci.

*Ligna usita-
 tiora.*

Aloes.
 Buxi.
 Guaiaci.
 Santali ru-
 bri.
 Santali al-
 bi.
 Santali ci-
 trini.
 Sassafrax.
 Xilobalsamū.
 Viscus Quer-
 cinus.

*Simplicia usi-
 tata, quæ ex
 animalibus
 sumun-
 tur.*

Cancer.
 Cancrorum
 lapilli.
 Cantharides.
 Castoreum.
 Coagulum
 Leporis.
 Cornu Cervi.

Crâneum ho-
 minis.

Dens Apri.
 Ebur.
 Fel Leporis.
 Fel Tauri.
 Genitale Tau-
 ri, & Cer-
 vi.

Intestina, &
 Jecur Lu-
 pi.

Mandibula
 Lucij.

Medulla cer-
 vina, & vi-
 tulina.

Moscum.

Mumia.

Os de Corde
 Cervi.

Os sapiæ.

Pinguedo
 Anatina.

Canis.

Gallinæ.

Hominis.

Ursi.

Uulpis.

Equi.

Pulmo vul-
 pis.

Sebum Cersæ
 vinum.

Caprinum.

Hircinum.

Sanguis hir-
 ci.

Scincus.

Serum Lac-	✠	Cerussa.	Nitrum.	✠	<i>Remedia usi-</i>
tis.	✠	Chalcanthū.	Plumbum.	✠	<i>tatiora, quæ</i>
Vipera.	✠	Chalcithis.	Pompholix.	✠	<i>ex Marè su-</i>
Zibetum.	✠	Chrisocola.	Pumex.	✠	<i>muntur.</i>
<i>Metalica re-</i>	✠	Cinnabaris.	Stibium, seu	✠	Asphaltus.
<i>media usita-</i>	✠	Ferrum.	Antimo---	✠	Coralina.
<i>tiora.</i>	✠	Cypsium.	nium.	✠	Corallium.
Æris Squama.	✠	Lapis Arme-	Spodium.	✠	Margaritæ.
Ærugo.	✠	nus.	Sulphur.	✠	Mater Perla-
Æs ustum.	✠	Lapis Lazuli.	Thutia.	✠	rum.
Alumen.	✠	Lapis Hema-	<i>Gemma usita-</i>	✠	Oculi Can-
Argentum.	✠	thites.	<i>tiores.</i>	✠	cri.
Aurum.	✠	Lapis Mag-	Granatus.	✠	Sal.
Bolus Arme-	✠	nes.	Hyacinthus.	✠	Sperma.
nus.	✠	Lemnia Ter-	Rubinus.	✠	Coëti.
Cadmia.	✠	ra.	Saphirus.	✠	Spongia.
Calx.	✠	Litargirium.	Smaragdus.	✠	Succinum.
	✠	Minium.			

SCHOLIA.

Scire debent Practicantes, quod succus est liquor ex stirpibus recentibus contusis expressus, qui si lentorem habuerit, non Succus, sed mucago, seu mucilago nominatur. Dupliciter oportet considerare succos; alij appellantur liquidi, ut Cydoniorum, Granatorum, de Agresta, &c. qui ita conservantur. Alij verò dicuntur inspissati, seu indurati, quia ad duritiem reducuntur, ut conserventur, v. g. acatia opium, &c.

Notare licet, quod omnia Gummata, ab aliquibus referuntur ad genera succorum in-

duratorum; igitur à principio nihil aliud fuerunt, quam succi arborum diversarum specierum.

Circa Sal scire debent Practicantes, quod communiter in officinis utuntur tres species, videlicet Factitius, Marinus, & Gemmeus.

CAPUT XXIII.

DE GRADIBUS PRIMARUM qualitatum, ex quibus Medicamenta simplicia constant.

ANtequam loquar de gradibus primarum facultatum, seu qualitatum simplicium

cium medicamentorum, prius scire oportet, dari quædam medicamenta temperata, quæ in homine nullam pariunt mutationem sensibilem in caliditate, frigiditate, humiditate, & in siccitate, eaque vel simpliciter, & in omnibus qualitatibus talia sunt temperata, vel tantum in duabus qualitatibus. Verum, ut Practicantes clarius intellegant, assero medicamenta vocari temperata, quæ in fibroso contextu nostri corporis, nec augent, neque imminuunt sensibilibiter gradum caloris, & ideo, quando medicamenta augent calorem, dicuntur calida; & quando imminuunt, vocantur frigida.

Etiam licet demonstrare ad clariorem intelligentiam simplicium, quæ temperata sunt, scilicet: Adiantum, Asparagus, Liquiritia, Oleum dulce, Nuclei Pini, Juiubæ, Ficus, Sebesten, Uvæ Passæ, Dactili, Gummi Elemi, Tragacanthum, Serum Vitulinum, & Caprinum, Pinguedo Suilla.

Accedamus ad medicamenta, quæ intemperata vo-

cantur, & sunt iuxta mentem omnium Veteranorum Medicorum, & plurium Neoteri-
corum, quæ habent vim mutandi calorem, aut humiditatem nostri corporis. Amplius etiam dico, quod ordo, & divisio qualitatuum talium medicamentorum intemperatorum in quosdam gradus, qui commodissimè ab effectibus æstimantur, & tales gradus sunt quatuor: *Primus* gradus est ubi medicamentum obscure, & vix sensibilibiter alterat nostrum corpus: *Secundus* est quando manifestè corpus alteratur citra læsionem, noxam, vel molestiam: *Tertius* est, dum non solum corpus alteratur manifestè, & vehementer, verum etiam cum molestia, & noxia, sed sine corruptione: *Quartus* gradus est qui nostrum corpus alterat vehementissimè, & cum gravissima læsione. Hoc supposito transeamus ad demonstrandos gradus primarum qualitatuum medicamentorum, ut facilius Practicantes eas in promptu teneant.

*Medicamenta
calida in pri-
mo gra-
du.*

Radices.

Altheæ.
Brançæ urfi-
næ.
Betæ.
Bugloſſæ.
Liquiritiæ.
Satyrij.

Hervæ.

Althea.
Borrago.
Bugloſſa.
Beta.
Brasica.
Chamomila.
Cuſcuta.
Eupatorium.
ſeu Agri-
monia.
Fumaría.
Linaria.
Melilotus.
Scolopen-
drium ve-
rum.
Simphitum.
Tuſilago.

Flores.

Betonicæ.
Borraginis.
Bugloſæ.

✠ Bupthalmi.
Chamemali.
Meliloti.
Populi nigri.
Stæchados.
Senecionis.

Semina.

Coriandri.
Fœnugreci.
Lini.
Lithosper-
mi.
Lupini.
Sefami.
Oricæ.

Fructus.

Amigdalæ
dulces.
Caſtaneæ.
Juiubæ.
Nuces cu-
preſſi.
Nuces juglã-
des viri-
des.
Mora matu-
ra.
Poma dul-
cia Suavè
olentia.

*Liquores, ſuc-
ci, & Gum-
mi.*

Saccarum.
Bdellium.
Labdanum.

Gummi He-
deræ.

Seva.

Caprioli.
Cervi.
Damæ.
Butirum re-
cens.

*Calida in ſe-
cundo gra-
du.*

Radices.

Apij.
Capparum.
Peucedani.
Pimpinellæ.
Napi.
Rodia.
Zedoariæ.

Herbæ.

Absinthium.
Anagallis.
Anethum vi-
ride.
Angelica.
Apium.
Artemiſſia.
Betonica.
Calamus odo-
ratus.
Chamæpy-
tis.
Fœnugrecū.
Hypericum.
Hedera.

✠ Lupulus.
Melifa.
Marrubium.
Matricaria.
Ocymum.
Pimpinella.
Peucedanū.
Polium.
Roſmarinus.
Satureja.
Salvia.
Scabioſa.
Scordium.
Stæchas.

Cortices.

Caſiæ lignæ.
Cinnamomi.
Radicū cap-
parum.
Thuris.

Flores.

Croci.
Caryophilo-
rum.
Lavendulæ.
Liliorum. al-
borum.
Liliorum cō-
valium.
Hyperici.
Lupuli.
Melifa.
Roris mari-
ni.
Squenanti.
Semina.
Anethi.

Apij.

Apij.
Ervi, seu oro-
bi.
Erucae.
Ocyni.
Urticæ.

Fructus,
Capparis.
Ficus sicci.
Nuces siccae.
Nux moscha-
ta.

Pistacea.
*Liquores, Gü-
mi, & Re-
sina.*

Mustum.
Vinum re-
cens.

Aloë.
Labdanum.
Galbanum.
Myrrha.
Mastix.
Thus.
Pixarida.
Resina.
Styrax.

Adeps.

Leonis.

Pardi.

Ursi.

Uulpis.

*Calida in ter-
tio gradu.*

Radices.
Acori veri.

✠ Affari.
Aronis.
Dictami albi.
Doronici.
Foeniculi.
Galangæ.
Helenij.
Helebori al-
bi, & nigri.
Iridis.
Petroselini.
Raphani.
Scyllæ.

Herbæ.
Abrotanum.
Agnus castus.
Arum.
Amomum.
Ammi.
Annethum
siccum.
Assarum.
Bacharis.
Carthamus.
Calamintha.
Centaurium
maius, &
minus.

Celidonium.
Conyza.
Epithimum.
Foeniculum.
Helenium.
Hysopus.
Juniperus.
Laurus.
Maiorana.
Marum.

Mentastrium.
Mentha.
Nigella.
Origanum.
Periclyme-
num.
Petroselinū.
Pulegium.
Restabovis.
Sabina.
Serpillum.
Sisymbrium.
Thrifolium.
Thymum.
Verbena.
Urtica.

Flores.
Agnicasti.
Epithymi.
Leucoij.
Oenanthe.
Periclyme-
ni.

Semina.
Ammi.
Amomi.
Anisi.
Cardamomi.
Carthami.
Carui.
Cumini.
Dauci.
Foeniculi.
Napi.
Nigellæ.
Petroselini.
Seselios.

✠ Staphisagriæ.
Viticis.

Fructus.
Anacordia.
Baccæ Juni-
peri.
Carpobalsa-
mum.
Caryophylli.

*Liquores, La-
cryma, &
Gummi.*
Vinum, ve-
tustius.

Affadulcis.
Affafetida.
Ammoniacū.
Cedriapix.
Opoponax.
Moschus.

*Calida in quar-
tu gradu.*

Radices.
Allium.
Cepa.
Costus.
Porrum capi-
tatum.

Piretrum.
Herbæ.
Lepidium.
Nasturcium
nitrumque.
Porrum ca-
pitatum.
Stru-

Scruthium.	Myrtus.	Chondrylæ.	✠ Alkekengi.
Thapsia.	Oxilapathū.	Lactucæ.	Cichoriæ.
Thithyma--- lus.	Parietaria.	Plantaginis.	Plantaginis.
<i>Semina.</i>	<i>Semina.</i>	<i>Herba.</i>	Psyllij.
Nasturcij.	Hordeum.	Blitum.	Lactucæ.
Sinapi.	Milium.	Chondrilla.	<i>Ligna.</i>
	Cydoniorum	Hyacinthus.	Santali rubri.
<i>Fructus.</i>	Malvarum.	Lactuca.	Santali albi.
Piper albus.		Lens palus-	Santali citri-
Niger.	<i>Flores.</i>	tris.	ni.
Longus.	Malvarum.	Oxalis, seu	<i>Frigida in ter-</i>
Aquaticus.	Rosæ.	acetosa.	<i>tio gra-</i>
	Violarum.	Plantago.	<i>du.</i>
<i>Metalica, &</i>		Polygonum.	
<i>Gummi.</i>	<i>Fructus.</i>	Psyllium.	<i>Radices.</i>
Auripigmen-	Citri caro.	Solanum.	Hyoschiami.
tum.	Cydonia ma-		Mandragoræ.
Chrysocola	la.	<i>Flores.</i>	Sempervivi.
Missy.	Pyra.	Anæmone.	
Melanteria.	Pruna.	luteæ.	<i>Herba.</i>
Sandaracha.		Cichoriæ.	Hyoschia---se
Sory.	<i>Succi inspisa-</i>	Nymphaeæ.	mus.
Vitriolum.	<i>ti, seu con-</i>	Hiacintho---	Mandragora.
Euphorbium.	<i>creti.</i>	rum.	Portulaca.
<i>Medicamenta</i>	Acatia.	<i>Fructus.</i>	Sempervi---e
<i>frigida in pri-</i>	Sanguis Dra-	Aurantia ma-	vum.
<i>mo gra-</i>	conis.	la.	<i>Flores.</i>
<i>du.</i>	<i>Lapides.</i>	Cucumis.	Balaustia.
<i>Radices.</i>	Hyacinthus.	Cucurbita.	Hyoschiami.
Malvæ.	Saphirus.	Pepones.	Papaveris al-
Parietariæ.	Smaragdus.	Perfica.	bi.
Myrti.	<i>Frigida in se-</i>	Pruna damas-	
	<i>cundo gra-</i>	cena.	<i>Semina.</i>
<i>Herba.</i>	<i>du.</i>	Punica.	Cicutæ.
Atriplex.	<i>Radices.</i>	<i>Semina.</i>	Hyoschiami
Malva.	Oxalidis.	Acetosa.	albi.

Papaveris al- bi.	✠ Liquiritiæ. Malvæ.	Nymphaea. Portulaca. Violaria.	✠ Croci. Hyacinthi. Meliloti. Rosarum.
<i>Fructus.</i> Mala Aurea. Mala Infana. <i>Inspisata.</i> Hypocistidis. Mandragoræ. Hyoschiami.	<i>Herba.</i> Buglosa. Helgina. Malva.	<i>Flores.</i> Nimphaea. Violarum.	<i>Fructus.</i> Baccæ Juniperi. Baccæ lauri. Castaneæ.
<i>Frigida in</i> <i>Quarto gra-</i> <i>du.</i>	<i>Flores.</i> Buglosæ. Intybi. Malvæ.	<i>Fructus.</i> Cucurbita. Melones. Pepones. Persica. Pruna Da- mascena. Uvæ maturæ.	<i>Semina.</i> Avenæ. Fabæ. Foenugreci. Hordei.
<i>Herba.</i> Cicuta. Papaveris al- bi.	<i>Semina.</i> Malvarum. Sesami.	<i>Medicamenta</i> <i>sicca in primo</i> <i>gradu.</i>	<i>Sicca in secun-</i> <i>do gradu.</i>
<i>Fructus.</i> Mandragoræ. Stramoneæ.	<i>Fructus.</i> Caro citri. Juiuvæ. Amigdalæ dulces.	<i>Radices.</i> Altheæ. Aronis. Brionia. Rubia. Tamarisci.	<i>Radices.</i> Capparum. Cichoria. Calami odo- rati.
<i>Liquores, seu</i> <i>succi concre-</i> <i>ti.</i> Meconium. Opium. Cicutæ. Papaveris al- bi.	<i>Humida in se-</i> <i>cundo gra-</i> <i>du.</i>	<i>Herba.</i> Chamomila. Beta. Brasica. Foeniculum. Hyacinthus. Malabattrum. Myrrhus. Verbascum.	Plantaginis. Raphani. Simplici. Oxalidis. Pimpinellæ. <i>Herba.</i> Anagallis. Anethum vi- ride. Betonica. Brasica ma- rina.
<i>Medicamenta</i> <i>Humida in</i> <i>primo gra-</i> <i>du.</i>	<i>Radices.</i> Cucurbitæ. Lactucæ. Nimphaea. Portulacæ.	<i>Flores.</i> Bupthalmi.	Bursa pasto- ris.
<i>Radices.</i> Buglosæ.	<i>Herba.</i> Atriplex. Blitum. Lactuca. Lens palus- tris.		Cus-

Cuscuta.	✠ Cappares.	Doronici.	✠ Salix.
Equisetum.	Cydonia ma-	Elebori albi,	Thymus.
Fumaria.	la.	& nigri.	Trifolium.
Gingidium.	Nux cupre-	Pentaphylli.	<i>Flores.</i>
Mentha.	fi.	Scyllæ.	
Menthastrum	Nux moscha-	Tripholij.	Balaustriæ.
Pimpinela.	ta.	Absinthij.	Epithymi.
Oxalis.	Pyra.	Marrubij.	Chamepitios
Plantago.	Pyftacia.	Petroselini.	Peryclyme-
Ros marinus.		Peucedani.	ni.
Spica nardi.	<i>Ligna.</i>	<i>Herba.</i>	<i>Semina.</i>
Symphytum.	Santali rubri.	Abrotanum.	Ammi.
Verbena.	Santali ci-	Absinthium.	Amomi.
Virga Pasto-	trini.	Ammi.	Anethi.
ris.	Santali albi.	Anethum uf-	Anisi.
<i>Flores.</i>	<i>Lachryma,</i>	tum.	Carui.
Anemone.	<i>Gummi, &</i>	Apium.	Coryandri.
Chamepitios.	<i>Resina.</i>	Affarum.	Cymini.
Pæonia.	Galbanum.	Chamepitis.	Grama tinc-
Periclymeni.	Opoponax.	Epithymum.	torum.
Symphyti.	Pix arida.	Filis.	Nigellæ.
Stechadis.	Myrrha.	Calaminta.	Petroselini.
<i>Semina.</i>	Styrax.	Hyfopus.	Viticis.
Carthami.	Mastiche.	Juniperus.	<i>Fructus.</i>
Ervum.	<i>Sicca in tertio</i>	Majorana.	
Fœniculi.	<i>gradu.</i>	Marrubium.	Carpobalsa-
Lentium.	<i>Radices.</i>	Origanum.	mum.
Milij.	Acori veri.	Peucedanū.	Caryophili.
Oryzæ.	Apij.	Petroseli-	Galla.
Papaveris.	Affari.	num.	Piper.
Solani.	Galangæ ma-	Polium.	Sinapi.
<i>Fructus.</i>	ioris, &	Quinque fo-	<i>Succi, & Gum</i>
Balanus My-	minoris.	lilium.	<i>mi.</i>
replica.		Rutha.	Acacia.
		Sabina.	<i>Ace-</i>
		Serpillum,	
		Sisymbrium.	
		Dddd	

Acetum.	Sal.	Porri capi-	Pyretrum.
Aloe.	Squamma	tati.	Thapsia.
Camphora.	æris.	Pyrctri.	Thytmalus.
Moschus.	Sulphur.	Thapsiæ.	Gummi, &
<i>Metalica.</i>	<i>Sicca in quar-</i>	Thytmali.	<i>Metalica.</i>
Alumen.	<i>to gra-</i>	<i>Herba.</i>	Euphorbium
Ærugo.	<i>du.</i>	Allium.	Auripigmen-
Æs ustum.	<i>Radices.</i>	Lepidium.	tum.
Chalcitis.	Allij.	Nasturtium.	Chrysocola.
Flos æris.	Nasturtij.	Porrum ca-	Melanteria.
Nitrum.	Lepidij.	pitatum.	Vitriolum.

SCHOLIA.

A Nimadvertere oportet aliquas res magnæ considerationis, nè confundantur Practicantes circa gradus primarum qualitatum simplicium medicamentorum, quando consulunt varios Auctores, & videant eorum discrepantiam; igitur medicamentum, quod ab unis numeratur in primo gradu caloris, ponitur ab alijs in fine secundi gradus, aut in principio tertij; & sic solet accidere in reliquis gradibus frigiditatis, siccitatis, &c.

Radix liquiritiæ ab unis præscribitur inter radices, quæ calidæ sunt in primo gradu; ab alijs verò ponitur inter calida secundi gradus.

Cortices ligni guaiaci ab unis numerantur inter simplicia calida in primo gradu; & ab alijs inter ea, quæ calida sunt in principio tertij gradus, quia sunt calidiores ipso ligno

guaiaco: ideoque merentur numerari, si non in principio tertij gradus caliditatis, ad minus in confinio secundi gradus.

Porrum capitatum, thapsia, tithymallus, &c. numerantur ab aliquibus inter simplicia, quæ sunt calida in tertio gradu, & ab alijs præscribuntur inter ea, quæ calida sunt in quarto gradu propter impetuosam actionem, qua agunt in nostro corpore.

Opium numeratur inter medicamenta, quæ frigida sunt in quarto gradu, sed contra hanc sententiam communem, & veteranam aliqui Neoterico-rum dicunt potius esse calidum, quam frigidum. Prisci ad probationem, & certitudinem eorum sententiæ frigidæ, attendunt ad effectus frigidos, qui sequuntur ab usum opij. Aliqui verò posteriorum ad probandum, quod opium est calidum, invenerunt varias rationes,

nes, quas Practicantes videre possunt legendo aliquos Auctores, & inter nostros Neotericos iam memor Doctissimum Herediam Complutensem dixisse: (loquentem de opio) Neque est credibile incendium cerebri laborantis phrenitide à quatuor granis destrui, & in frigidato cerebro somnum conciliare. Insuper obijciunt Neoterici contra vetustam sententiam opij cum proprijs armis Priscorum; isti veterani militantes sub signo auxiliari mei Magistri Galeni, dicunt thus esse Narcoticum; & idcirco cum protestatione extra determinatam dosim, monent, ne exhibeatur ob summum periculum cui tradit ægrotos; qui quidem Veteres, loquendo de prima qualitate activa thuris, asserunt esse calidum in secundo gradu.

Uni Medicorum docent radices satirij, liquiritiæque esse humidas: Alij verò dicunt, quod radix satyrij est mediocriter calida, & radicem liquiritiæ, affirmant, esse siccam.

Circa radicem malvæ docent uni esse humidam: & non desunt alij asserentes, quod radix malvæ non debet numerari inter simplicia humida, sed potius inter emolientia; verum, eorum venia, meo videri non implicat radicem malvæ habere

re facultatem humidam, & emolientem; igitur frigiditas, & viscositas possunt peccare, si humiditati adiunctæ sint.

Non obliviscor aliquem posse fugilare me non loquutum esse de tertio, & quarto gradu humiditatis, verum est, quod non loquor, sed non minus est verum, me non esse primum; igitur constat aliquos cordatiores Auctores mentionem non fecisse de prædictis humiditatis gradibus, & inter illos fuit unus Henricus Regius, qui omisit hos gradus humiditatis, quia suo videri tertius erat, in quo corpus nostrum non citra molestiam, & noxam alteratur, & quod quartus erat, qui alterat corpus cum gravissima læsione, & destructione.

Animadvertere oportet Practicantibus me omisisse tertium, & quartum gradum humiditatis, considerando humidum minimè posse destruere, & cum læsione alterare nostrum corpus; igitur corpora viva esse non possunt absque humiditate, sed necessariò debent esse humida, quæ si modo humiditas sit sola, non possunt esse nimis humida.

Neque obstat ad oppugnandum præscriptum iudicium, quod humiditas peccat in hydrope, ad hoc, ut salvetur me male omisisse tertium, & quar-

tum gradum humiditatis : igitur humiditas in hydropse non peccat , sed tantum obstructions , quæ impediunt , ut humida liberè possint excerni , aliàs posuit natura emunctoria sufficientia , ut per transpirationem insensibilem , per nares , per vasa salivalia , per renes , & per alvum ; itaut humiditas nunquam peccet in nostro corpore , nisi adsit frigus , vel viscositas , & inde obstructions , ex illisque fiunt vasorum lymphaticorum ruptiones , & ex ruptionibus colligitur serum , seu aqua in abdomine , etiamque in aliqua alia cavitate.

De thure aliqui dicunt esse siccum in primo gradu ; alij asserunt thus debere numerari inter simplicia , quæ sicca sunt in secundo gradu.

Herbæ , quæ sunt calidæ , & siccæ in quarto gradu , ut lepidium , allium , &c. impetuosè agunt in nostro corpore , sed non diu , quia effecta earum variant plus minusve , iuxta maiorem , vel minorem humiditatem , vel siccitatem in corporibus peccantem : Moneo Practicantibus , ut in promptu habeant istam notam ; igitur multum eis prodesse poterit ; & ut agnoscant eius veritatem , inspicere debent causticis , quæ in corporibus nimis humidis , &

in valdè siccis impetuosè non agunt , ex eo , quod in valdè siccis eorum particulae non se insinuant in talium corporum poris. Etiam minimè agunt impetuosè in corporibus maximè humidis , quia particulae acres , & corrosivæ causticorum ab humiditate excedenti enervantur , & quamvis se insinuent in poros corporis , ibi manere non possunt ; igitur diluuntur , & auferuntur.

Scire licet , quod Metallica , & omnia medicamenta , quæ sunt calida , & sicca in quarto gradu , cuius particulae se insinuant in poros nostri corporis , & ibi manent , impetuosè agunt , non tantum , quia sunt sicca , sed quia corrosiva ; & ideo prædictos poros corrodunt.

Utilissimum est animadvertere , quod simplicia medicamenta sunt magis , vel minus calida , etiamque magis , vel minus frigida , quando sunt magis , vel minus humida ; porro , quod etiam impetuosè agunt in nostro corpore , dum minori gaudent humiditate , quia tunc redduntur talia medicamenta sicca , & ustiva , ex eo quod in eis redundant igneae particulae propter humidi defectum , ex hoc infertur gradus primarum qualitatum simplicium medicamentorum natos

tos esse ex maiori, vel minore humiditate, quæ in eis invenitur.

Insuper animadvertere debeo simplicia medicamenta esse calida, vel frigida, vel magis, aut minus sicca, secundum minorem, vel maiorem humiditatem; quia maius, vel minus recessus humiditatis est, & accessus, qui efficit variare cæteras qualitates primas in simplicibus medicamentis, quæ Doctrina apud me nec nova est, nec admirationis digna; si consideratur quodlibet simplex medicamentum esse mixtum naturale, & necessario debet eius temperamentum esse diversum respectu temperamenti alterius simplicis medicamenti, & non solum ex natura sua, sed etiam ratione ætatis, ut observatur in aliquibus ex assignatis medicamentis. Ita observatur in nostris corporibus, & præter experientiam Magnus Hypoc. in lib. i. de Diet. lucem dedit sequentibus verbis: *Senes autem frigidi sunt, & humidi, quia ignis quidem recessus contingit, aquæ autem accessus.* Benè dixit Hypoc. quando dixit *aquæ autem accessus*, si attendimus, quod nihil invenitur humidius aqua, & quod nullum simplex medicamentum humidum esse potest, nisi in eius mixtione naturali maneat humiditas, exce-

dendo alias qualitates, taliter, ut per excessum humiditatis fiant talia simplicia magis, vel minus frigida; & propter recessum, & eius diminutionem fiant magis, vel minus calida, & magis, vel minus sicca.

Circa medicamenta simplicia temperata etiam aliquid oportet animadvertere ad eorum perfectam noticiam: dicuntur temperata illa, quæ neque augent, neque imminuunt gradum caloris in contextu fibroso corporis nostri; & non augent, neque imminuunt, quia in talibus simplicibus, igitur sunt vera mixta, inveniuntur ritè temperatæ primæ qualitates elementorum ea componentium, quod accidit eodem modo, ac in nostris corporibus respectu mixtionis elementorum; & idcirco prædictus Hypoc. in citato lib. ad nostrum intentum scripsit hoc monitum: *Etenim quod tenuissimum est in aqua, & quod rarissimum in igne, si in hominis corpore temperamentum acceperint sanissimum habitum constituunt.*

Pro coronide huius capitis, ut Practicantes liberentur à confusione, in quam possunt incidere, attentis varijs opinionibus circa primas qualitates simplicium medicamentorum, animadvertere debeo, quod tales qualitates eis fient manifestæ,

tæ, si examinent saporem, colorem, odorem, &c. Igitur primæ qualitates cognoscuntur quærendo earum iudices, qui sunt sapor, color, odor, qualitates tactiles, & alij plures iudices. Verum ob fastidium protrahendum, quod causare potest huius capitis longitudo, tantum hæc veritas demonstrabitur per saporem, per colorem, & per tactiles qualitates.

Sapor acer indicium est vehementis caliditatis: Acerbus indicat frigiditatem, & siccitatem: Acidus est iudex frigoris, & humiditatis; dulcis indicat temperatum calorem, & humiditatem; sapor untuosus, seu pinguis, indicat minorem calidi-

tatem, quam dulcis sapor: In-
sipidus, seu aqueus, ostendit frigiditatem, & humiditatem; falsus indicat calorem, & siccitatem: color rubeus, & croceus indicant moderatam caliditatem, & siccitatem: color flavus est indicium caliditatis: albus est iudex humiditatis, &c. Crassities indicat abundare partes terrestres: densitas indicat siccitatem, vel congelationem, vel concretionem: durities est signum siccitatis, & naturæ terrestris. Mollities est index humiditatis: lenitas significat humiditatem: ariditas indicat siccitatem: asperitas etiam siccitatem significat: levitas est signum humiditatis æreæ, &c.

CAPUT XXIV.

DE FORMULIS PURGANTIUM Medicamentorum.

Plures sunt formulæ, in quibus præscribi possunt purgantia, videlicet in formam conservæ, tabelæ, Boli, &c. Sed frequentius præscribuntur in potionis, pulveris, & pilularum forma; & idcirco ad maiorem claritatem iuxta tres assignatas formulas tantum præscribere debeo medicamenta purgantia.

*Formula Cholagogorum.**Mitiora sub forma potionis.*

- R. Decocti uvarum passarum, & anisi. ℥iijß.
 Diaprunis simplicis. 3vj.
 Tartari solubilis. 3ß.
 Mivæ prunorum fennæ. ℥ijß. me.
 R. Decocti tamarindorum, & florum violarum. ℥iij.
 Cremoris Tartari. 3j.
 Mannæ electæ. ℥ij.
 Syrup. regis. ℥iß.
 S. A. fiat potio, & in fine adde spiritus cinam. gut. viij. me.
 R. Decocti prunorum, & tamarindorum. 3vj.
 Tartari solubilis 3j.
 Confectionis Alkermes sine odore. 3ß.
 Mannæ electæ. ℥iijß.
 S. A. clarificetur.

Mediocria.

- R. Rhabarbari. 3iß.
 Tartari vitriolati. 3ij.
 Cinamomi. 3ß.
 Extrahatur tinctura in ℥iij.
 Aquæ Cichoriæ; facta colatura dissolve syrup.

perfici solutivi. ℥iij.
 me.

- R. Syrup. Aurei. ℥iijß.
 Pulpæ tamarindorum. 3vj.
 Salis Tartari. 3ß.
 Aquæ portulacæ. ℥iij.
 Aq. floris cassiæ. gut. xij.
 me.
 R. Rhabarb. electi. 3j.
 Christalorum Tartari. 3ß.
 Diagrydij. gr. iij.
 Cinamomi. gr. vj.
 Fiat omnium pulvis subta.
 R. Aloes Succotrin. 3j.
 Resinæ Scammonij. g. vj.
 Salis Tartari. 3ß.
 Mastichis. gr. v.
 S. A. formentur pilulæ parvæ, & deaura.
 R. Extracti Rhabarbar. 3j.
 Extracti Aloes. gr. xvj.
 Tartari Vitriolati. gr. v.
 Cum elix. Propriet. Parac.
 formentur pilulæ. S. A.

Vehementia.

- R. Foliorum fennæ. 3ij.
 Rhabarb. 3ß.
 Christal. Tart. 3j.
 Spicæ nardi. gr. iij.
 Aq. oxalidis. ℥iij.
 S. A. extrahatr. tinctura;
 & in ea, facta colatura,
 ra, dissolve.

Diaprunis solutivi. ℥℔.
 Syrup. rosac. solutivi. ℥ij.
 Tincturæ Cinamomi. gut.
 vj. me.
 R. Radicis Zaqualtipanis.
 ℥j.
 Scammonij sulphurati. gr.
 x.
 Tartari solub. gr. xx.
 Omnia in pulverem redu-
 cantur.
 R. Resinæ Jalapæ. ℥℔.
 Tartari solubilis. ℥j.
 Radicis galangæ maioris.
 gr. iiij.
 S. A. fiat omnium pulvis.
 R. Massæ pilularum aurea-
 rum. ℥ij.
 Diagrydij. gr. vj.
 Mercurij dulcis sublimati.
 gr. viij.
 S. A. formentur. Pilulæ.

Formula Phlegmagogorum.

Mitiora.

R. Radicum Polipodij Quer-
 cini. ℥iiij.
 Seminis Chartami. ℥ij.
 Seminis Anisi. ℥j.
 Fiat decoctio S. A. in aq.
 fontis, usque ad ℥iiij.
 Colaturæ dissolve Diaca-
 tholici. ℥℔.
 Cremoris Tartari. ℥℔.

Syrup. Persici ex 9. in fus.
 ℥i℔. me.
 R. Decocti Mirabolanor.
 Chebulorum. ℥iiij.
 Lactis Mechoacannæ. ℥j.
 Tartari solub. ℥j.
 Syrup. Aurei. ℥j.
 Spiritus Anisi. gut. viij.
 me.

Mediocria.

R. Agarici trochiscati. ℥j.
 Salis Armoniaci. ℥j.
 Aquæ melisæ. ℥iiij.
 Fiat infusio per noctem, &
 colaturæ dissolve.
 Electuarij Diapheniconis.
 ℥℔.
 Syrup. Aurei solutivi. ℥iiij.
 Aquæ floris casia. gut.
 xij. me.
 R. Radicis Mechoacannæ.
 ℥j.
 Scammonij sulphurati. gr.
 v.
 Tartari vitriolati. ℥j.
 Cinamomi acuti. gr. iiij.
 S. A. reducantur in subt.
 pulverem.
 R. Extracti Agarici. gr.
 xx.
 Resinæ Scammonij. gr. vj.
 Salis Tartari. ℥℔.
 Cum syrupo aureo S. A.
 formentur Pilulæ.

Vehementia.

R. Radicum Polipodij Quer-
cini. ℥℥.

Turbith. ʒj.

Zinziberis. ʒ℥.

Coquantur S. A. in aqua
foeniculi, usque ad ℥ iij.

Colaturæ dissolve.

Electuarij Indi maioris.
ʒvj.

Cremoris Tartari. ʒij.

Syrupi Aurei. ʒij. me.

R. Pulveris de tribus, seu
Cornachini. ʒ℥.

Pulveris Cinamomi. gr.
v. me.

R. Turbith. ʒiij.

Radice esulæ maioris.
ʒ℥.

Tartari vitriolati. ʒj.

Radice galangæ maioris.
gr. vj.

Omnium fiat pulvis subt.

R. Massæ pilularum cochia-
rum maiorum. ʒj.

Diagrydij. gr. iij.

Arcani duplicati. gr. viij.
S. A. fiant pilulæ.

R. Massæ pilularum Agari-
ci. ʒiij.

Mercurij dulcis sublima-
ti. gr. viij.

Extracti trochiscorum Al-
kandal. gr. iij.

Cum syrupo corticis ci-
tri formentur pilulæ.

*Formula Melanagogorum.**Mitiora.*

R. Decocti Mirabolano-
rum Indorum, & Epi-
thymi. ʒiij.

Tartari solubilis. ʒj.

Syrup. Persici solutivi.
ʒiij.

Spiritus Anisi gut. viij.
me.

Mediocria.

R. Foliorum fennæ. ʒij.

Salis Tartari. ʒ℥.

Seminis foeniculi. ʒj.

Aq. Borrag. ʒiij.

Per noctem infundantur;
ut fiat extractio tinctu-
ræ, & colaturæ dissolve.

Diasennæ. ʒ℥.

Syrupi Persici Sennati. ʒij.
me.

R. Folior. fennæ. ʒij.

Resinæ scammonij. gr.
viij.

Tartar. solubilis. ʒj.

Macis. gr. iij.

Fiat omnium pulvis subt.

R. Extracti folior. fennæ. ʒj.
Scammonij sulphurati. gr. x.

Ecc

Tar.

Tartari Vitriolati. ℥ss.
 Olei Caryophilorum. gut. j.
 S. A. formentur pilulæ.

Vehementia.

R. Radic. elebori nigri. ʒj.
 Caryophilor. gr. viij.
 Salis Tartari. ℥ij.
 Aquæ fœniculi. ʒiiij.
 S. A. extrahatur tinctura,
 & in ea dissolve confec-
 tionis Hamech com-
 post. ʒiiij.
 Syrup. Persici sennat. ʒiiss.
 me.
 R. Radicis Zaqualtipanis. ℥j.
 Radicis elebori nigri. ℥ss.
 Salis Tartari. gr. xx.
 Caryophilorum. gr. iiij.
 Omnia in pulverem subt.
 reducantur.
 R. Massæ pilular. de fuma-
 ria. ʒj.
 Extracti elebori nigri. gr.
 v.
 Salis Gemmei. ℥ss.
 Radicis Galangæ maioris.
 gr. iiij.
 Fiant pilulæ. S. A.
 R. Resinæ Jalapæ. gr. x.
 Extracti elebori nigri. gr.
 iiij.
 Mercurij dulcis sublimati.
 gr. viij.

Olei fœniculi destilati.
 gut. ij.

Cum syrupo aureo for-
 mentur pilulæ.

Formula Hydragogorum.

Mitiora.

R. Decocti corticis mediani
 Sambuci, & Epithymi.
 ʒv.
 Cremoris Tartari. ʒj.
 Mannæ electæ. ʒiiij.
 Colaturæ adde spiritus
 cinammomi gut. viij.
 me.
 R. Lactis Mechoacanæ. ℥iiij.
 Arcani duplicati. ℥j.
 Cinammomi acuti. gr. vj.
 Fiat omnium pulvis subt.
 R. Extracti Mechocanæ. ℥ij.
 Aloes succotrini. ℥j.
 Salis Tartari. ℥ss.
 S. A. fiant pilulæ.
Mediocria.
 R. Foliorum sennæ. ʒij.
 Epithymi. ʒj.
 Seminis Anisi. ʒss.
 Coquantur in aqua fontis;
 usque ad ʒiiij.
 Colaturæ, & expressioni
 dissolve Diassennæ. ʒiiij.
 Salis absinth. ʒss.
 Syrup. Polipodij Querci-
 ni. ʒij. me.
 R. Radicis Zaqualtipanis,
 seu

seu Jalapæ. ʒß.

Radiciſ Affari. ʒj.

Tartari ſolubiliſ. ʒj.

Olei Aniſi. gut. j.

S. A. fiat omnium pulvis.

R. Extract. Radiciſ Affari.
ʒj.

Reſinæ Zaqualtipaniſ. gr.
v.

Calomelanoſ Riverij. gr.
viiij.

Radiciſ Galangæ. gr. iiij.

S. A. fiant pilulæ.

Vehementiora.

R. Radiciſ Bryoniæ ſiccæ.
ʒß.

Tartari ſolubiliſ. ʒj.

Radiciſ Galangæ. ʒß.

Vini albi ʒiiij.

Per noctem fiat infuſio,
colaturæ diſolve.

Syrup. Perſic. ſolut. ʒiß.
me.

R. Pulveris Cornachini. ʒß.

Guttæ gummi. gr. v.

Olei Caryophilorum. gut. j.

Mixceantur per levigatio-
nem, donec in ſubti-
liſſimum pulverem re-
ducantur.

R. Guttæ gummi. ʒß.

Salis Tartari. ʒj.

Cinammomi acuti. gr. vj.

S. A. fiat omnium pulvis.

R. Maſſæ pilularum de Sa-
gapeno. ʒij.

Trocifcorum Alkandal.
gr. v.

Tartari Vitriolati. gr. viij.

Maciſ. gr. ij.

S. A. formentur pilulæ.

R. Extracti radiciſ eſculæ.
ʒß.

Scammonij, & Mercurij
præcipitati albi. à. gr.
viiij.

Spicæ nardi. gr. iiij.

Omnia reducantur in for-
ma pilularum.

*Formula Panchymagogorum,
ſeu Holagogorum.*

R. Foliorum ſennæ. ʒij.

Rhabarbari. ʒij.

Chriſtali Tartari. ʒj.

Confect. Alkermes ſine
odore. ʒß.

Aquæ fontis. ʒvj.

Fiat infuſio, ut tinctura
extrahatur, & in ea
diſolve Mannæ electæ.
ʒiiijß.

Poſtea S. A. clarificetur.

R. Polipodij Quercini, &
foliorum ſennæ. à. ʒiß.

Tamarindorum. ʒij.

Epithymi. ʒß.

Spicæ nardi. gr. vj.

- S. A. coquantur in aqua
cichor. usque ad ℥iiij.
Colaturæ dissolve.
Diatartari. ℥β.
Syrup. Aurei solut. ℥iβ.
me.
- R. Decocti Pugini Magistra-
lis. ℥iiijβ.
Diacatholici. ℥iij.
Tartari Vitriolati. ℥β.
Syrup. Persici fennati.
℥iijβ. me.
- R. Foliorum fennæ. ℥ij.
Radicis Mechoacanæ. ℥j.
Scammonij sulphurati. gr.
iiij.
Tartari Vitriolati. gr. xx.
Fiat omnium pulvis subt.
- R. Rhabarb. ℥ij.
Radic. Jalapæ. ℥j.
Salis Tartar. gr. viij.
S. A. omnia reducantur
in pulver. subt.
- R. Pulver. de Tribus. ℥j.

SCHOLIA.

Accidere solet aliquos
ægros facillè vomere me-
dicamentum purgans, & ne-
glectis ridiculis auxilijs, qui-
bus vulgus utitur ad hoc, ut
non evomatur purgans, ani-
madvertere debeo Practican-
tibus, quod prohibeant talem
vomitionem sequentibus auxi-
lijs, quæ me experientia do-

- Resinæ Jalapæ. gr. v.
Macis. gr. iij.
Per levigationem redu-
cantur ad subt. pulverē.
- R. Extract. Cathol. ℥β.
Resinæ Zaqualtipanis. gr.
iiij.
Tartar. Vitriolat. gr. vj.
S. A. formentur pilulæ, &
deaura.
- R. Massæ pilularum de Aga-
rico. ℥β.
Extracti Aloes. gr. xv.
Resinæ Scammonij. gr. vj.
Salis Tartar. gr. viij.
Ex omnibus fiant pilulæ.
- R. Massæ pilularum, sine
quibus. ℥ij.
Extracti folior. fennæ. ℥β.
Extracti trociscor. Alkan-
dal. gr. ij.
Tartari Vitriolati. gr. vj.
Cum syrup. Aureo for-
mentur pilulæ.

cuit : *Primum* est, confectio
Alkermes sine odore, quæ de-
bet dissolvi in ipso purgante ab
℥j. ad ℥β. *Secundum* ita præ-
paratur : ovum integrum asse-
tur, usque ad indurationem;
tunc extrahatur vitelum, ex-
tendaturque in panno, & post
bibitionem medicamenti, po-
natur vitelum calidum in cavi-
tate Esophagi, quæ vulgò voca-
tur

tur la olla : *Tertium* est , post quam bibatur purgans applicetur in fundo ventriculi cucurbata amploris orificij , quæ ibi manere debet ad minus per spatium unius horæ ; quia ita impeditur contractio fibrarum partis inferioris ventriculi, quæ contractio necessario requiritur, ut evomatur purgans.

Nihil frequentius est inter Practicantes, quam observare, ut dormiat æger, qui assumpsit medicamentum purgans in forma pilularum, vel boli, & ideo sumitur in hora somni transactis duobus, aut tribus horis post coenum : hoc præceptum est impositum, ut medicamentum facilius dissolvatur in substantia aquea ventriculi, & promptius faciat operationem.

Non reprobō tam veteranum præceptum, & non minus religiosissimè observatum à sanis, & ab ægrotis ; sed quia semper verum fateor, animadvertere debeo, quod nisi in morbis productis à fermento gallico, non exhibeantur, de cura regulari, pilulæ purgantes in hora somni, quia non solum est molesta illa evacuatio in eo tempore ægris, verum etiam assidentibus, sed potius in hora matutina ; igitur fit tutò, & jucundè, & sine periculo, quod superveniente somno, dum

iam pilulæ coeperunt operare, evacuatio retineatur, & cum periculo, ut humores commoti, & non evacuati decumbant in partem aliquam principem, & ægrum è manibus Medicorum eripiant, ut pluries iam observatum est ; & idcirco Magister Galenus in lib. 5. meth. medendi ita nos ducit : *Et somnus prohibet omnes evacuationes præter sudorem, & menstruam purgationem.*

Circa purgans medicamentum in forma pilularum, etiam oportet notare, quod minus securum est in naturis biliosis, & in omnibus corporibus gravioribus, sed tantum securè utitur in corporibus humidis, & obesius, quia in his abundat humiditas, quæ in alteris deficit ; tunc enim propter humidi defectum, adherent pilulæ, & Hypercatharsis sequitur : Porro si æger gracilis non possit assumere purgans in alia formula, quam pilulari : nullo enim modo præcaveri potest Hypercatharsis, quam largiori potu aquæ, aut jusculi pullis igitur sic facile dissolvuntur pilulæ, & promptius operantur.

Si assumpto purganti in forma potionis, vel pulveris promptum effectum non sequatur, debent Practicantes suis ægris præcipere, ut bibant decoctum tamarindorum, & uvarum

rum passarum, quod optimè promovet operationem lubricando, & stimulando.

Animadvertere licet, ad meliorem regimen purgationis, quod Practicantes inspiciant, an æger sit sitibundus, postquam assumpserit medicamentum purgans: tunc enim propinetur haustus aquæ moderatè frigida, & præcipuè, si ægri temperamentum fuerit biliosum, & maximè in tempore æstatis, si febre ardenti corripitur.

Circa exhibitionem aquæ moderatè frigida oportet notare, quod adhuc cum prædictis circumstantijs, urgente siti, nullo modo propinari debet potus aquæ, si purgans assumptum fuerit resinofum, ut Jalapæ, &c. quia æger vertitur in periculum super purgationis, ut iam dum eram Medicus Villæ de Garganta la Olla, in anno 1703. vidi in Uxore Martini de

la Peña, cuius temperamentum biliosum erat, & quamvis assumpsit resinam Jalapæ cum cremore Tartari, & in vitello ovi mollis, & calidi, & promptum effectum edebat, quia siti urgente, largius potavit aquam frigidam, incidit in longam, cruentam, & summè torminosam superpurgationem, & non nisi maxima cura potuit liberari. Ultimò animadvertere debeo, quod transactis duabus horis post assumptionem purgantis in quacunque formula, exhibeatur jusculum calidum, sed non pingue, quia ob pinguedinem non valet adjuvare operationem purgantis, sed potius eam impedire, & minus secura sunt pinguia juscula, si purgans fuerit resinofum, quia firmitus tunc adhæret tunicis intestinorum, & ad minus tormina excitant.

C A P U T X X V.

DE FORMULIS MEDICAMENTORUM digerentium, seu præparantium.

Bilem præparantia in forma
potionis.

R. Aquæ portulacæ. ℥iiij.
Diamargarit. frigidi, &

Christalor. Tartar. à.
3℔.

Syrup. endiviæ. ℥j. mc.

R. Aq. Plantag. ℥iiij.

Salis prunelæ. 3℔.

Sy-

Syrup. Oxalidis. ℥j. me.
 R. Tincturæ rosarum rubrar.
 in aq. Scorcioneræ ex-
 tractæ. ℥iiij.
 Syrup. acetos. simplic.
 ℥j.
 Spiritus Vitrioli. gut. vj.
 me.
 R. Radicum oxalidis, & ci-
 chorix. à. ℥ij.
 Florum malvar. p. β.
 Seminis lactucæ. ℥j.
 S. A. coq. in aq. fontis
 usque ad ℥viiij.
 Colaturæ dissolve nitri vi-
 triolati. ℥j.
 Syrup. Scorcioneræ, &
 violac. à. ℥j.
 Aq. floris cassiæ. gut. xij.
 me.
 Pro duabus dosibus.
 R. Tamarindorum. ℥iij.
 Foliorum linguæ Cervi-
 næ. num. ij.
 Semin. oxalidis. ℥jβ.
 Semin. portulac. ℥j.
 Coq. in aq. fontis usque ad
 ℥vj.
 Facta colatura dissolve sy-
 rup. violac. ℥ij. me.
 Pro duabus dosibus.
 R. Conservæ florum violar.
 ℥j.
 Aq. oxalidis. ℥iiij.

S. A. extrahatur. tinctura;
 & in ea dissolve nitri vi-
 triolati. ℥j.

Tincturæ coralorum. gut.
 viij. me.

*Pituitam preparantia in for-
 ma potionis.*

R. Aq. foeniculi. ℥iiij. Tart.
 Solub. ℥β.

Syrup. Capilor. vener. ℥j.
 Elixir proprietatis Paracel-
 si. gut. viij. me.

R. Aq. mellisæ. ℥iiij. Confect.
 Anacardina. ℥j.
 Salis Tartari. ℥j.

Tincturæ Alkermes gut.
 xij. me.

R. Radicum foeniculi, &
 Caryophilatæ. à. ℥iij.
 Folior. Betonicæ, & Cha-
 mepytheos. à. ℥ij.

Corricis sassafraz, & semi-
 nis Apij. à. ℥j.

Flor. Centauræ minor.
 pug. β.

S. A. fiat decoctio in aqua
 fontis, usque ad ℥viiij.

Colaturæ, & expressioni
 dissolve.

Auræ Alexandrinæ, &
 Theriacæ magnæ antiq.
 à. ℥j.

Tartar. martialis. ℥ij.

Sy

Syrup. de g. r. radicibus sine
aceto. ℥ij. me. pro dua-
bus dosib.

In forma pulveris.

R. Diamarg. calidi. ℥b.

Tartari vitriolat. ℥j.

Salis Absinth. ℥b.

Simul levigentur, ut in
pulver. subt. reducan-
tur.

R. Pulver. de Gemmis cum
speciebus, & semm.
Anethi. à. ℥j.

Tartar. martialis. gr. xvij.

Salis centauree minor. ℥b.

Misceantur omnia in for-
mam pulveris.

R. Seminis Apij. ℥b.

Baccarum Juniperi. ℥j.

Tartari vitriolati, gr. xx.

Granorum chermes. gr.
viiij.

Omnium fiat pulvis subt.

In forma pilularum.

R. Trociscor. de Absinth. ℥b.

Tartar. vitriolat. ℥b.

Salis de Chalybe. gr. iiij.

Cum extracto baccarum
Juniperi formentur pi-
lulae.

R. Extracti Absinth. & cen-
tauree minor. à. ℥b.

Extract. croci. gr. iiij.

Tartar. vitriolat. gr. xvj.

Cum elyxire propriet. Pa-
racelsi formentur pilulae
S. A.

R. Trociscorum de Myrrha.
℥b.

Castorei. gr. vj.

Tartar. Martial. gr. xx.

Cum extracto centauree
minor. fiant pilulae.

*Melancholiam preparantia in
forma potionis.*

R. Aq. tamar. ℥iiij.

Confect. gentilis cordialis.
℥b.

Salis Tamarisci. ℥j.

Syrup. Borrage. ℥j.

Tincturae Salis Tartari. gut.
xij. me.

R. Aq. Borrage. ℥iiij.

Cremor. Tartar. ℥j.

Folior. aspleni, & capilor.
vener. à. m. b.

Flor. sambuci, & buglosae.
à. p. b.

Semini cardui benedicti.
℥j.

Uvar. passular. sine acinis.
à. ℥b.

S. A. coq. in aq. fontis, do-
nec remaneant. ℥viiij.

Facta colatura, & expres-
sione dissolve.

Tartar. Martialis, & salis ge-
nistae. à. ℥b.

Sy-

Syrup. de duab. radicibus
sine aceto, & pomor. re-
dolentium. à. 3vj.

Spiritus cinamom. gut. xij.
me. pro duabus dosibus.

In forma pulveris.

R. Pulver. lætitiae Galen. sine
odore. 3ß.

Salis fraxini. ʒj.

Salis Cochleariæ. ʒß:

Misceantur per levigationem.

R. Pulveris de Gemmis cum
speciebus. ʒj.

Salis Absinth. 3ß.

Tartar. Martialis. gr. xv.

Per levigationem mix-
ceantur in forma subt.
pulveris.

R. Corticis radicis cappa-
rum. 3ß.

Semin. Pimpinellæ, & ci-
tri. à. ʒj.

Salis Tartar. gr. xv.

Salis Cochleariæ. gr.
viiij.

Granor. Chermes. gr. iiij.

S. A. omnium fiat pulvis
subt.

In forma pilularum.

R. Extracti Absinthij. 3ß.

Extracti Martis aperitivi.
ʒß.

Salis Cardui benedicti. ʒj.

S. A. formentur pilulæ.

R. Trociscor. de eupatorio:
ʒij.

Extracti enulæ campanæ:
ʒß.

Croci Martis aperitivi:
gr. xvj.

Cum theriaca magna anti-
q. & Syrup. absinth.
fiant pilulæ, & deaura.

R. Extracti radicis gentia-
næ. ʒj.

Theriacæ magnæ antiquæ:
3ß.

Salis Tartari. gr. xx.

S. A. formentur pilulæ:

*Atrambilem preparantia in
forma potionis.*

R. Aq. buglossæ, & oxalidis:
à. ʒij.

Salis Prunellæ. 3ß.

Syrup. violacei. ʒj.

Spiritus cochleariæ. gut.
viiij. me.

R. Aq. fragariæ. ʒiiij.

Tartari vitriolati. 3ß.

Syrup. pomor. redolent-
tium. ʒj.

Spiritus Salis communis
dulcificati. gut. viij. me.

R. Decocti folior. linguæ cer-
vinæ, & flor. violar. ʒiiij.

Fff

Sa-

Salis Saturni. gr. viij.

Syrup. borrag. ℥j.

Spiritus nitri dulcis. gut.
vj. me.

R. Radicum oxalidis, & smilacis asperæ. à. ℥jß.

Folior. melissæ, aspleni,
& lupulorum. à. m. ß.

Semin. malvæ, & portulacæ. à. ℥j.

S. A. coq. in aq. fontis usque ad ℥viij.

Facta colatura, & expressione dissolve.

Salis Martis. ℥ß.

Syrup. de fumaria, & cochleariæ, cum succo oxalidis facti. à. ℥j.

Spiritus oleosi aromatici ex silvio. gut. xx. me.

In forma pulveris.

R. Seminis fumaricæ. ℥ß.

Salis prunellæ, & salis tartari. à. ℥j.

Cinamomi acuti. gr. iiij.

S. A. omnia reducantur in pulver. subt.

R. Semin. lupulor. ℥ß.

Tartar. solub. ℥j.

Salis Martis. gr. iiij.

Radicis galangæ maioris,
gr. v.

Fiat omnium pulvis subt.

R. Smilacis asperæ, & visci quercini. à. ℥ß.

Nitri vitriolati, & Tartari Martialis. à. ℥ß.

Caryophilorum. gr. iiij.

Omnia in pulver. subt. reducantur.

In forma pilularum.

R. Extracti cochleariæ. gr. xvij.

Extracti Martis aperitivi. ℥ß.

Salis Saturni. gr. v.

Cum syrupo oxalidis formentur pilulæ. S. A.

R. Extracti visci quercini. ℥ß.

Tartari Martialis. ℥ß.

Salis cochleariæ. gr. viij.

Cum syrupo de chalybe fiant pilulæ.

R. Extracti Agrimonie. ℥j.

Extracti chelidoniæ maioris. gr. xvij.

Tartari vitriolati. gr. x.

Salis Martis. gr. iiij.

Cum syrupo fumaricæ. S. A. formentur pilulæ.

CAPUT XXVI.

DE FORMULIS ALIQUO-
rum medicamentorum, quæ fre-
quentèr in Praxi utun-
tur.

Cucupha est species saccu-
li, & paratur ex linteo
tenuiori cum pulvere specie-
rum cephalicarum, cotone,
vel gossipio excepto, & inter-
puncto, seu interpassato, ut
vocant. Utitur cucupha ad ce-
rebrum roborandum, & spiri-
tus depurandos, ut in vertigi-
ne, epilepsia, in melancholia
morbo, etiamque adhibetur
in eis, qui correpti fuerunt
apoplexia ad præcavendum, ne
novos insultus experiantur.
Pulveres ad componendas cu-
cuphas sequenti modo præscri-
bi possunt.

R. Radicum Caryophilatæ,
& Angelicæ. à. ℥j.

Calami Aromatici. ℥ss.

Caryophilorum, & nucis
moschatæ. à. ℥ij.

Foliorum Melissæ, &
Betonicæ. à. m. ij.

Flor. Roris Marini, &
aurantiorum. à. p. ij.

Cardamomi, & cubeba-
rum. à. ℥ss.

Florum lavendulæ. ℥iij.

S. A. fiat omnium pulvis.

Collyrium, seu opthalmi-
cum medicamentum dicitur,
quod destinatum est ad sanan-
dos morbos oculorum, & vi-
sum roborandum. Dicitur col-
lyrium, quod est idem ac to-
picum opthalmicum, & tale
vocabulum græcum dicitur as-
sistenda fluxione versùs oculos.
Multis modis utitur, videlicet
in forma pulveris, vel linimen-
ti, vel cataplasmatidis, vel liquo-
ris; sed frequentius utitur in
forma liquida, quæ verè, &
propriè appellatur collyrium.
In forma liquida præscribi de-
bet, vel ad sedandam fluxio-
nem, vel ad sedandum dolo-
rem, vel ad resolvendum, &
visum roborandum. Pono
exemplum in opthalmia, in cu-
ius principio, quia necessum
est fluxionem cohibere, dulci-
ficare, ardorem, & dolorem
sedare, potest uti sequenti col-
lyrio, quod præstantissimum
est, & securè oculis instiletur.

R. Aquæ rosarum. ℥iij.

Trociscorum alborum ex
rassi. ℥ij.

Salis Saturni. ℥j.

Liquoris expressi ex al-
buminibus ovorum coc-
torum. ℥ss. me.

Si verò dolor urgeat, tunc
loco prædictorum trociscorum
præscribi debent trocisci albi
cum opio citati Auctoris. De-

clinante verò morbo, dum tantum indicatur resolutio humoris contenti, & visus roboratio, potest componi collyrium resolutivum sequenti formula.

R. *Foliorum Ruthæ viridis.*

℥ii.

Croci Methalorum. ℥j.

Caryophylorum. num. ij.

Viridis aris. gr. iiij.

Aquæ chelidonia maioris.

℥vj.

Coq. in vasse terræ vitreato, usque ad tertie partis consumptionem, postea philtretur.

Gargarisma est quædam collutio, quæ cum aliquo liquido medicamento fit ab ægroto ad auferendos varios morbos oris, & partium ei adiacentium. De Gargarismate utitur in Angina, & in ulceribus oris, & faucium. Componitur Gargarisma ad varios fines, vel ad delendas fluxiones, quæ fiunt ad fauces, & os, vel ad detergenda, & consolidanda ulcera, quæ in prædictis partibus fiunt, ad delendas, & repelendas fluxiones componatur sequenti modo.

R. *Radicum tormentilæ.* ℥ij.

Corticis granatorum acidorum. ℥j.

Foliorum plantaginis. m. j.

Folior. centinodia. m. ℞.

Coq. in aq. fontis, donec remaneat. ℥j.

Colatura dissolve.

Aquæ aluminosa guidonis. ℥ij.

Syrupi dianuci. ℥j.

Syrup. diamoronis. ℥j℞.

Ad detergenda, & consolidanda ulcera debet componi Gargarisma modo sequenti.

R. *Radicum Apij.* ℥℞.

Radicis Aristolochiæ rotundæ. ℥j.

Folior. Agrimonie, & absinth. à. m. j.

Flor. centaureæ minor. p. j.

Fiat decoctio in aqua fontis, usque ad ℥j℞.

Colatura, & expressio dissolve Salis Saturni. ℥j.

Syrup. rosarum siccarum. ℥iiij.

Elixir proprietatis Paracelsi non destilati. ℥℞.

Sacculus, quid propriè significet etiam pueris notum est. In medicina usus eius varius est secundum diversas intentiones, circa quas præscribi solet, videlicet ad resolvendum hu-

humorem frigidum, & crassum, qui in aliqua parte est impactus, vel ad roborandum aliquod membrum principale. Ad resolvendum prædictum humorem, & flatus, qui ex eo eleventur, & ad dolorem sedandum, potest componi hoc modo.

R. *Furfuris triticei.* lbj.
Salis communis. ℥iij.
Seminis fœniculi, & fœnu graci. à. ℥ij.
Baccharum lauri. ℥jss.
Triturentur crasso modo, & in sartagine torrefiant sensim affundendo vini generosi, vel aquæ vitæ, quod sufficiat, postea quantitas necessaria includatur in sacculo lintei, & calidè applicetur suprâ affectam partem, quæ medicamenta renovari debent, transactis duodecim horis.

Notare licet, quod sacculus ad roborandam aliquam partem principem, ut cor, ventriculū, &c. debet componi ex simplicibus roborantibus ralem, vel talem partem determinatam.

CAPUT XXVII.

DE EMETICO MEDICAMENTO, & eius differentijs.

Prius scire licet quid est evacuatio, quæ fit per vomitum: Est evacuatio artificialis à Medico imitante naturam, facta per os vi remediorum peculiarium, ut evacuentur humores etherogenei, qui in ventriculo, & proximis locis hærent. Medicamentum emeticum, seu vomitorium dividitur in mitiora, mediocria, & vehementiora.

Mitiora.

Lenia etiam vocantur, quia tantum relaxando, & nauseam excitando sequitur vomitus, & sunt aqua tepida, aqua hordei tepida, in qua diluatur syrupus acetosus simplex, aut oximel simplex, omnia oleosa, pingua, & mucilaginata, & jusculum satis pingue.

Mediocria.

Ut decoctum seminis anethi, vel genissæ, vel raphani, quod tepidum debet exhiberi, radix assari, Hypecacuanhæ, vitriolum album, agaricus, &c. Hoc modo præscribi potest mediocre vomitorium.

R.

R. Agarici. ℥j.

Seminis genistæ. ℥ij.

Coq. in aq. fontis, usque
ad ℥iiij.

Colaturæ dissolve.

Pulveris subt. radice as-
sari. ℥ij.

Oximelitis simplicis. ℥j.
me.

Vehementiora:

Ut Radix elebori albi, Fo-
lia Necotianæ, Nux vomica,
semen cataputiæ, gutta gum-
mi, Oximel Schyliticum, &c.

Emethica Chimica.

Ut Mercurius vitæ, crocus
Metalorum, Tartarus Emeti-
cus, Syrupus Emeticus, Sal
Vitrioli, Aqua Benedicta Ru-
tlandi, seu Vinum Emeticum,
Turpethum Minerale, Pulvis
Alexandri Quintilij, &c. præ-
scribi possunt sub varijs formu-
lis, scilicet sub potus forma,
& pulveris, quæ omnium sunt
securiores.

In forma potus.

R. Aquæ folior. sambuci dis-
tilatæ. ℥ij.

Guttæ gummi. ℥ss.

Oximelitis simplicis. ℥ss.

Tincturæ cinamomi. gut.
xij. me.

R. Aquæ fœniculi. ℥ij.

Tartari Emetici. gr. iiij.

Oximelitis schilitici. ℥ss.

Aquæ cinamomi. gut. viij.
me.

*Vomitorium fortissimum pro
morbo gallico.*

R. Aq. fumarie. ℥jss.

Turpethi mineralis. gr. vj.

Salis Absinth. ℥ss.

Syrupi smilacis asperæ.
℥ss.

Spiritus oleosi aromatici.
gut. x. me.

In forma pulveris:

R. Salis Vitrioli. ℥j.

Salis Tartari. ℥ss.

Radice Galangæ maioris.
gr. v.

Omnium fiat pulvis subt.

R. Guttæ gummi. gr. viij.

Antimonij diaphoretici
non dulcificati. ℥ss.

Caryophilorum, & Ma-
cis. à. gr. iiij.

Omnia reducantur in pul-
ver. subt.

R. Tartari Emetici. gr. v.

Salis Absinth. gr. x.

Cinamomi accuti. gr. iiij.

Arcani duplicati. gr. vj.

S. A. fiat omnium pulvis.
SCHO.

SCHOLIA.

Circa efficaciam emeticorum satis est, quod celeberrimus Complutensis Heredia, in disput. de Febr. Eradicatu difficili 6. Practicantibus animadversit sequentibus verbis: *Illud autem ignorare non licet, nimirum, quod morbi plurimi, nisi vomitorijs erradicentur, incurabiles fiunt alio quovis auxiliorum genere.* Ex hac Doctrina pulcherrimè inferitur, quod multi morbi, in quibus languet appetitus, & vexat nausæa, & generalitèr quibus causa antecedens latet in ventriculo, & super quibus vix aliquid potuere cathartica, vomitorijs extirpantur, maximè, si materia antefuerit medicamentis attenuata, si viscida sit.

Præterea scire licet non evacuare vomitorium tantum ex ventriculo, sed etiam ex intestinis tenuioribus, ductu cholidico, & pancreatico, qui inferuntur in intestinum duodenum, non longè ab inferiore ventriculi orificio, illique loquorem suum continuò instillant, saltem dum motus peristalticus in versus parum ultra ventriculum se extendit, unde vomitorium multum convenit in morbis productis ab humo-

rum vitio in primis vijs contentorum.

Vomitorium non est remedium adeo periculosum, ac vulgus, & aliqui Medici timidi putant, idque patet ex quotidiana experientia, & ratione, quia statim ac via brevior educit causam, materialè morborum, quæ per purgationes etiam repetitas expelli non potest; verum est, quod evacuatio, quæ per vomitum fit est violentior, quam per secessum, sed si peragatur virium tolerantia, in nonnullis morbis, plus, quam purgatio decies repetita, prodesse solet.

Nemo Neotericorum negavit usum emeticorum, si errare non vult, in apoplexia, emiplexia, vertigine caduca, epilepsia, &c. quamvis aliqui metuant ex eorum exhibitione maiora mala in epilepsia, & in caduca vertigine, &c. Suadeo ne Practicantes talem viam sequantur, igitur experientia docet vomitoria esse summè proficua, si exhibeantur legitimo modo, contra epilepsiam, vertiginem, &c.

Quamvis emeticum tam proficuum auxilium sit, restat scire non omnes equè facile ferre vomitum; sani enim difficilius vomunt, item periculosius, qui pectoris sunt angusti ac depressi, Asthmatici, Pthi-

fici,

fici, Hemopthifici, & generatim illi, quibus thorax, & pulmones, non sunt liberi, vel quibus sunt debiles, & ubi periculum est ruptionis alicuius vasis; igitur multum in vomitu thorax, & pulmo exercentur.

His suppositis iam factis, transeamus ad enodanda indicantia evacuationis per vomitum; indicant enim istam evacuationem quicumque mucosi, & biliosi humores, qui ventriculo hærent, & digestionem turbant; etiam materia, quæ propter eius tenacitatem, seu viscositatem adhæret parietibus ventriculi, ut accidit in pertinacibus tertianis intermitentibus; etiamque in quartanis febribus, &c. Non minus est indicans evacuationis per vomitum pituita mucosa efficiens asthma humidum, aut difficilissimam respirationem, quia in pulmonibus hæret, & infarcit eorum cavitates, seu vesiculas. Insuper etiam sunt indicantia diuturna cephalalgia, obstructions viscerum, & quam plurimi alij morbi chronici, qui iuxta mentem Herediae, & aliorum Neotericorum Hispaniæ sæpius si non præmittantur vomitoria, tractantur frustra, cuius veritatis testis est experientia, quæ docet interdum non paucos morbos

chronicos unico vomitorio curatos esse.

Oportet, quod silentium non involvat modum, quo emetica operantur; igitur eo indigent Practicantes ad clariorem lucem. Emeticum, seu vomitorium per hoc agit, quod suis particulis aculeatis moveat inordinate fibras nervorum, quæ copiose diseminantur per ventriculum, quo motu, tunc animales spiritus ex cerebro copiosius ruunt in ventriculi fibras, & motum, quem in illis ante faciebant deorsum, immutant sursum, sicque contenta ventriculi sursum rapiuntur, & expelluntur fibrarum contractione.

Etiam vomitum aliquandò faciunt aliqua, quæ acria non sunt, sed merè nauseabunda, eo quod bene commixceri non possint cum saliva acido ventriculi, & alijs eius contentis, undè fluctuant in ventriculo, atque tali suo motu, & nausea, quam pariunt, irritantur spiritus ad copiosorem influxum ex cerebro in ventriculi nervos, & fibras, quæ tunc vehementius contrahuntur, & sequitur vomitus; pariter ea, quæ simpliciter degustant, vomitum faciunt, quatenus ad eorum apprehensionem spiritus, quasi primò intro pulsus, postea tantò vehementius extrorsum

sum ruunt in ventriculi nervos.

Pro calce huius capitis duo magnæ considerationis notare debeo, ut Practicantes cautiores procedant circa usum emeticorum: *Primum*, quod in exhibitione eorum semper respiciant ad securiora; inter vegetabilia, radix assari, & hypecacuanhæ sunt securiora; & idcirco tamquam specificum vomitorium laudatur in quartana assari radix; tutissimum est emeticum, radix hypecacuanhæ, & citò operatur in primis, si aliquid salis Alkali admixcet. Notatur, quod si huic radici additur tantulum nitri, citius curat disenteriam, quia benignius operatur, & magis roborat, & adstringit. Inter mineralia vomitoria anteponenda sunt mercurialia, & vitriolica, ritè correctæ, & præparata, ad curationem morborum cronicorum. Verum in acutis morbis, & in vehementioribus doloribus cautiores debent esse Practicantes circa exhibitionem emeticorum; igitur subsequi solent convulsiones, & graviora simphomata, quæ in obitum tradunt ægrotos, vel ad minus in gravissimum periculum. Plures casus poteram narrare ad prædicta confirmanda, sed in præsentisatis est, qui contigit in hac Cu-

ria Marritensi, anno præterito D. Franciscus à Montemaiori, unus ex famulis maioribus Excellentissimi Domini Ducis de Bejar, incidit in forti colico dolore, statim quidam Phisicus ordinavit tres doses Emetici, ut æger summeret cum interpolatione quatuor horarum, assumendo inter medium haustum jusculi. Assumpta prima dosi, tam vehementer vomuit, ut per spatium unius diei naturalis assidue per superiora evacuasset, non tantum juscula, & humores præter naturam, sed etiam ipsa excrementa fœcalia, & simul sequebantur motus convulsivi, quæ simphomata, ut plurimum sunt læthalia, sed dignum admirationis est, ægrum liberum fuisse per auxilia, præscripta ab alio Medico: tandem laboravit æger vera convulsione, per octo mensium spatium, & hodiè vivit perfectè sanus.

Secundum, quod formulæ emeticorum sunt meliores, & securiores in forma potus, & pulveris, quam in forma boli, & pilularum, quia semper vomitoria sub forma solida sunt suspecta; igitur inormiter vomere solent ægroti, & aliquando usque ad interitum, & non ob aliam rationem nisi, quia adest periculum, quod retineatur in aliquo anfractu in-

testinali, & idcirco à prudentioribus Neotericis prohibetur usus illius pilulæ factæ ex regulo Antimonij, quæ vocatur vulgaritèr *Pildora perpetua*. Exemplar habemus in quodam Monacho Divi Bernardi, qui in mense Augusti huius præsentis anni, spatio viginti duarum horarum obit, quia assumpsit prædictam pilulam, præscriptam à quodam Agyrta habitante in una ex civitatibus Hispaniæ.

Insuper animadvertere debeo, quid sit faciendum, si fortuito æger sumpsisset emeticum in forma solida, & propter eius retentionem appareant prædicta simphomata vehementiora; in hoc casu citissimè potest æger magnam quantitatem lactis ovium, aut lactis caprili, cum Butyro Baccino; & in eius defectu bibat oleum amigdalorum dulcium sine igne extractum, quia ita obtunduntur particulæ salinæ stimulantes fibras ventriculi, & intestinorum. Porro si prædicta auxilia sufficienter non juvent: tunc suprà totum abdomen apponatur linteum duplicatum madidum cum succo de agresta, in quo dissoluta sit quantitas sufficiens theriacæ magnæ recentis, & etiam per brevía intervala accipiat aliqua cochlearia sequentis mixturæ.

R. *Aquæ Portulacæ*. ℥ss.

Lapidis pumicis sine igne præp. ʒj.

Requiei magnæ ex Nicolao ʒij.

Extracti radic. tormentilæ. ℥ss.

Syrupi Myrtbini, & Menthe compositi. à. ʒj. me.

CAPUT XXVIII.

DE CLYSTERE, ET INJECTIONIBUS, eorumque differentijs.

Clyster, seu enema, est medicamentum in forma liquida per anum injectum ad varios effectus consequendos. Hæc definitio convenit omnibus speciebus enematum, quæ sunt plures, videlicet *Lenitivum*, purgans mediocritèr, vehementer purgans, carminans, mundificativum, somniferum, adstringens, & nutriens.

Aliqui asserunt quod enema tantum conducit in passionibus intestinorum crassorum, quia ultra non pertingit ob valvulam, quæ est ad initium coli: verum malè dicunt, igitur talis valvula non impedit, ut ultra pertingat enema, quia ultra illam rapitur medicamentum motu peristaltico tantulum in verso, aut laxata præ-

dicta valvula ; ergo cum meliori consilio oportet dicere, quod enema maximè conducit in passionibus intestinorum crassorum, sed hinc etiam, utque ad tenuia intestina pertingit vis medicamenti per consensum, & aliquid amplius. Ergo non debet mirari, quod enema sit magni usus in medicina, & ob id inserviat aliquando ad alterandum, ad flatus discutiendos, ad emolendas faeces, ad detergendos, & liquefaciendos viscidos humores, intestinis impactos, ad expurgandum mediocriter, ad educendos humores vehementer purgando, ad dolores leniendos, & somnum conciliandum, ad adstringendum, & consolidandum, & ad nutriendum, &c.

Animadvertere licet, quod quantitas enematis indicatur à personis, quibus injicitur ; & idcirco pueris minor preparatur, quam adultioribus ; in mulieribus gravidis etiam injici debet in media quantitate, quia integra non potest retineri ob minorem capacitatem intestinorum productam à foetus compressione : denique minor quantitas debet esse, ubi intestina sunt repletiora excrementis ; & ubi intestinum rectum tantum afficitur, ut in tenesmo ; & idcirco in pue-

ris injici debet ab ℥iij. usque ad ℥ss. in adolescentibus à ℥ss. usque ad ℥viij. & in adultioribus, usque ad ℥vj.

Ut clarius detur intelligentiæ commodum est præscribere formulas differentiarum enematis, quæ sequentibus modis demonstrantur.

Formulæ lenitivi, seu molificativi.

Pro Infantibus.

R. *Decocti folior. malvæ.*
℥ijss.

*Syrup. violacei, & olei
amigdalorum dulcium.*
à. ℥ij. me.

Pro Pueris.

R. *Decocti parietaria, &
furfuris.* ℥iiij.

Electuarij lenitivi. ℥ij.
Olei olivarum. ℥j. me.

Pro Adolescentibus.

R. *Fusculi carnis arietis, vel
decocti foliorum Mercu-
rialium, & seminis li-
ni.* ℥ss.

Pulpæ cassiæ fistula. ℥ss.
*Olei violacei, & liliorum
alborum.* à ℥j. me.

Pro Adultioribus.

R. *Decocti betæ rubra, &
Ggg 2*

radicis malvæ. ℥viiij.
 Electuarij diaprunis simplicis. ℥j.
 Olei amigdalorum dulcium. ℥jss.
 Syrup. violacei. ℥j. me.

Formulæ mediocriter purgantis.

R. Decocti Doctoris Pugini. ℥viiij.
 Diacatholici. ℥vj.
 Rodomelis Persici. ℥iiij. me.
 R. Decocti uvarum passarum, folior. sennæ, agarici, & anisi. ℥viiij.
 Diaprunis solutivi. ℥ss.
 Syrup. Persici ex q. infus. ℥iiijss. me.

Formulæ vehementer purgantis, seu irritantis.

R. Vini Emetici. ℥v.
 Decocti Pulpæ colocynthidis in aqua fontana facti. ℥ss. me.
 R. Salis communis. ℥j.
 Aq. fœniculi. ℥ss.
 Coq. usque ad salis dissolutionem, & tunc dissolve.
 Syrup. Persici sennati. ℥ij. me.
 R. Decoct. radicis bryoniæ,

& florum Stechados. ℥x.

Pulveris trociscorum Alkandal. ℥j.
 Salis Gemmæ. ℥jss.
 Mellis Persici. ℥ij. me.
 Formulæ enematis carminantis.

R. Decocti ruthæ, & florum chamemali. ℥viiij.
 Electuarij Baccarum lauri. ℥ss.
 Olei anethi per decoctionem facti. ℥ijss.
 Syrupi corticum citri. ℥jss. me.
 R. Decocti folior. anethi, pulgij, & florum Stechados. ℥viiij.
 Aureæ Alexandrinæ. ℥vj.
 Olei Chamemali. ℥ij.
 Mellis Anthosati. ℥ss. me.

R. Decocti Cardui Benedicti, Seminis Apij, & florum lavendulæ. ℥x.
 Theriacæ Magnæ antiquæ. ℥iiij.

Olei baccharum lauri, & menthæ per decoctionem facti. à. ℥j. me.

Formulæ mundificativi, seu lavativi.

R. Lactis Caprini. ℥viiij.

Mell

Mellis rosati colati. ℥jβ.
Cum vitelo ovi mixcean-
tur.

R. Decocti hordei, radices
liquiritiae, & rosa-
rum rubrarum. ℔β.

Syrupi rosacei solutivi.
℥j.

Vitelorum ovorum. N. ij.
me.

Formulae adstringentis, &
consolidantis.

R. Decocti hordei torrefac-
ti, foliorum plantagi-
nis, & florum verbas-
ci. ℥vj.

Syrupi rosarum siccarum.
℥ij.

Cum albumine ovi recentis
simul agitentur.

R. Decocti Polygoni maio-
ris, & foliorum conso-
lidae maioris. ℔β.

Amili veteris. ℥ij.

Sacchari tormentillae. ℥jβ.
me.

R. Decocti radicum verbas-
ci, foliorum Bursae Pasto-
ris, Nucum Cupressi,
& orizae torrefactae.
℥vj.

Mucilaginis Gummi tra-
gacanthi. ℥β.

Theriaca magna recentis.
℥iβ.

Syrupi Myrthini. ℥j.me.

R. Decocti foliorum verbas-
ci, corticum granato-
rum acidorum, & ba-
laustriarum. ℔β.

Diascordij. ℥ij.

Sevi Hircini. ℥vj.

Succi Plantaginis. ℥j.me.

Formulae somniferi, & dolo-
rem sedantis.

R. Decocti florum papaveris
erratici, & seminis
Anethi. ℥vj.

Opii thebaici. gr. iiii.

Cum vitelo ovi mixcean-
tur exactè.

R. Emulsionis quatuor se-
minum frigidorum
maiorum extracta cum
decocto florum, viola-
rum, & seminis pa-
paveris albi. ℥vj.

Colatura dissolve.

Diascordij fracastorei.
℥β.

Cum ovo recenti mix-
ceantur.

R. Lactis caprini, in quo
decoquerint capita pa-
paveris albi. ℥vj.

Colatura dissolve.

Laudani opii. gr. iiii.

Succi Anethi. ℥j. & in
eius

eius defectu adde decoctionem seminis.

R. *Decocti foliorum hyoschiami albi in aqua papaveris erratici facti.*
℥vj.

Extracti castorei. gr. vj.

Philonij romani. ℥j.

*Olei florum camemali. ℥j.
me.*

Iniectio est omne remedium liquidum, quod per siringam immititur in quasumque partes ad varios effectus. Usus eius multiplex est iuxta varios morbos, & diversitatem partium affectarum, sunt iniectiones ex liquoribus diversis, scilicet ex aquis, decoctionibus, succis, &c. vel simplicibus, vel compositis, vel in eis dissolvendo diversos pulveres, sirupos electuaria, &c. secundum partium indigentiam.

Fieri solent iniectiones in cavitates partium, siue internæ sint, siue externæ, ut in uterum, vesicam urinariam, aures, intra thoracem, in ulcus cavernosum, & in fistulosum, &c. notatur, quod iniectiones præscribuntur ex medicamentis, quæ satisfaciant indicationi, & indicanti, v. g. in aure, dum afficitur inflammatione, & gravi dolore, tunc ad sedationem præscribant Practican-

tes sequentem iniectionem; quæ tepidè administrari debet.

R. *Lactis Muliebris recentè emulsi. ℥j.*

Succi folior. lactuæ, & olei amigd. dulcium sine igne extract. à. ℥B,

*Liquoris albuminis ovi recentis fortiter agitati.
℥ij. me.*

SCHOLIA.

SCiant Practicantes, quod etiam ad attemperandum, & refrigerandum clysteres præparantur, & frequentèr utuntur in ardentibus febribus, & componuntur ex decoctione tamarindorum in aqua fontis facta; etiam adaptari solent ex decocto foliorum lactuæ, violarum, endiviæ, &c. Verum etiam injici solent clysteres ex aqua simplici recentèr extracta ex puteo, vel cisterna, aut ex aqua frigida sola, vel cum albumine ovi agitata; memor iam Magnum Hypocratem monuisse enemata aquæ frigidæ ad curationem lipiriæ febris esse injicienda quotidie, aut alternis.

Emolientia enemata magna cum utilitate solent uti tantum ex oleo communi, aut ex oleo amigdalorum dulcium, aut

aut de semine lini, quod mirifice emolit, & dolores sedat, si recentè fuerit expressum; etiam aliquoties injiciuntur ex solo oleo amigdalorum amararum, quod præter magnam virtutem molificativam, multum prodest in calculo, & in verminatione Infantum.

Sed notare licet, quod simul ordinantur enemata habentia emoliendi, & attemperandi vim: insuper injiciuntur, quæ habent efficaciam emoliendi, & purgandi. Verum quotidie in praxi occurrunt casus, in quibus sunt multum utilia enemata, quæ adimpleant indicationes simul attemperandi, emoliendi, & purgandi.

Circa enemata somnifera, seu sedativa doloris animadvertere oportet unum magnæ considerationis, & est quod sint Practicantes cauti in eorum administratione, quia non minus ægri possunt in summum periculum incurrere ob narcoticorum non rectum usum, ac si per os exhibita essent; idcirco duæ ultimæ formulæ enematis somniferi uti non debent, nisi in vehementiori aliquo dolore, vel in ferociori delirio.

Est etiam notandum enemata somnifera, lavativa, & adstringentia debere injici in

mediocri quantitate, ut longo tempore retineantur, quod etiam observandum est in nutritibus clysteribus, & in alijs enematibus, quæ ad alias intentiones præscribuntur, quorum effectus minimè consequi possunt, nisi retineantur, ut enema febrifugum, &c.

Obsecro, quod moderatè calida injiciantur enemata, alias ægrum tradunt in summum periculum, & aliquando ad mortem, ut pluries observatum est in praxi. Porro memoriam vidisse in Villa Petræphitæ quandam mulierem, quæ vocabatur *la Critica* mortuam fuisse quatuor dierum spatio ob gangrenam, quæ accidit intestino recto ex clystere intensè calido.

Pro coronide huius capitis tria notanda sunt, quæ multum prodesse possunt Practicantibus. *Primum*, ut sciant enemata irritantia commodissimè debere uti in omnibus affectibus soporosis, letargo scilicet, caro, apoplexia, paralyti, &c. quia in his morbis intestina sunt, quasi paralytica; & idcirco oportet ea enemata componi ex fortioribus purgantibus valentibus vehementer stimulare fibras nerveas; igitur cum suis particulis acrioribus excitatur motus peristalticus, ad hoc ut materia peccans expellatur. *Se-*

Secundum ; ut in gravidis mulieribus semper injiciantur enemata in mediocri quantitate ; verum si excefferint à mediocritate , tunc abortus subsequi solet , quia intestina distenduntur , & uterus adstringitur , contrahiturque ad excretionem foetus.

Tertium reducitur ad animadvertendum , quod in formulis omnium enematum non præscribuntur specificè circa omnes ætates , quia attendendo Practicantes ad primas formulas , facile regulare possunt , & componere diversas formulas enematum , si exactam notitiam habuerint speciei medicamentorum , quæ ad compositionem enematis talis intenti conducunt.

CAPUT XXIX.

DE CLYSTERE NUTRIENTI , & de extrinsecis nutrientibus.

Dari enemata verè nutritia constat experientia , quamvis aliqui parum anatomici , & minus operum naturæ speculatores renuant , quia in eis adest opinio , quod similitudines sunt falaces , etiamque quædam falaciæ experiuntur in externis sensibus ; sed antequam agrediar ad explo-

randam veritatem circa hunc assertum , notare debeo , quod enema nutriens dupliciter consideratur , videlicet ad unum intentum , vel ad plures : Ad unum , quando solum dirigitur ad alendum , quod componi potest ex jure galinæ , arietisque cum vitelis ovorum , vel ex lacte Caprino , cum Chocolata , & alijs nutrientibus. Sequens enema ad intentum nutriendi est utilissimum.

*R. Mica panis albi triticei. ℥ij.
Intestinorum Arietis. ℥iij.
Coquantur in aqua fontis,
donec remaneant. ℥vj.
Postea fiat colatura , & expressio , & in ea dissolve-
Sauci carnis vitulinae mediocritèr assata. ℥iβ.
Vitellorum ovorum, num. ij.
me.*

Amplius , quam ad nutriendum , solet componi enema , scilicet , ut simul nutriat , & leviter purget , de quo clystere nutriti , & purganti utimur dum præter nutritionem , necessum est , ut alvus postea laxetur , tunc enim enemati nutriti admisceatur pulpa cassiæ fistulæ , vel aliquid electuarij lenitivi cum oleo rosaceo , aut violaceo.

Certum est in sensibus externis adesse falacias , sed non venit ad rem ; contra experimen-

rimenta enim nulla ratio firma esse potest. Plurimi casus occurrunt in praxi, in quibus ægroti aluntur nutrientibus clysteribus, & extrinsecis, vulgò *Reparos*. Quomodo fiat hæc nutritio est valde difficile agnoscere; sed porro per anatomicas dissectiones, armatis oculis cum optimo microscopio, deteguntur viæ, per quas partes alititiæ communicari possunt.

Sed ut hoc detegi possit plena veritate, oportet prius demonstrare vasa sanguifera adesse in superficie interiore intestinorum, tam arteriosa, quam venosa, ut demonstrantur in fig. I. tabulæ IX. ABCD. assignant arteriam. GFED. denuntiant venam. Et littera D significat extremos ramos arteriæ, & venæ. Hæc enim vascula sanguifera suos ramulos undequaque dispergunt, ut patet partim ex prædicta figura ra inspiciendo litteras BLE. & CLF. tales ramuli arteriosi, & alij plurimi disperguntur ad alendas partes circumfitas, sicut vidimus in alijs corporis partibus, arterias idem facientes, ac etiam venas eodem modo jacentes, ut reducant sanguinem versus cor, sed hæc vascula sanguifera una cum ramulis suis intra circumferentiam suam manent, & denuò venulis coniunguntur.

Advertant impugnantes enemata nutrientia; quod sicuti sanguis per arteriarum tunicam, quæ ex fibrosa substantia constat, potest penetrare, eodem etiam modo particulas alimentitias per fibras, ex quibus constant tunica vasis sanguiferorum, lacteorum, & lymphaticorum, non tantum penetrare, sed & parvulos venarum ramulos hoc modo multum materiæ alimentitiæ deducere ex intestinis versus cor.

Non desunt Neoterici, asserentes tales particulas alititias non posse penetrare per fibras tunicarum prædictorum vasis intestinalium, quia magna copia aeris, sive venti, quæ continetur in cavitatibus intestinorum, impedit transitum particulis alititijs. Sed instantia est nullius momenti; quia experientia demonstravit modum, quo liquor alititijs queat ex intestinis transire ad venulas, & arteriolas, ac ventus in intestinis inclusus manere debeat. Accipe vesicam bovis, eamque inflabis, ac siccabis, ut demonstratur in fig. II. prædictæ tabulæ per litteras ABCD. postea sumere debes frustum intestini porcini ritè mundati, circiter longum digiti indicis, idque colligabis vesicæ, ubi assignat

Hhh

lit.

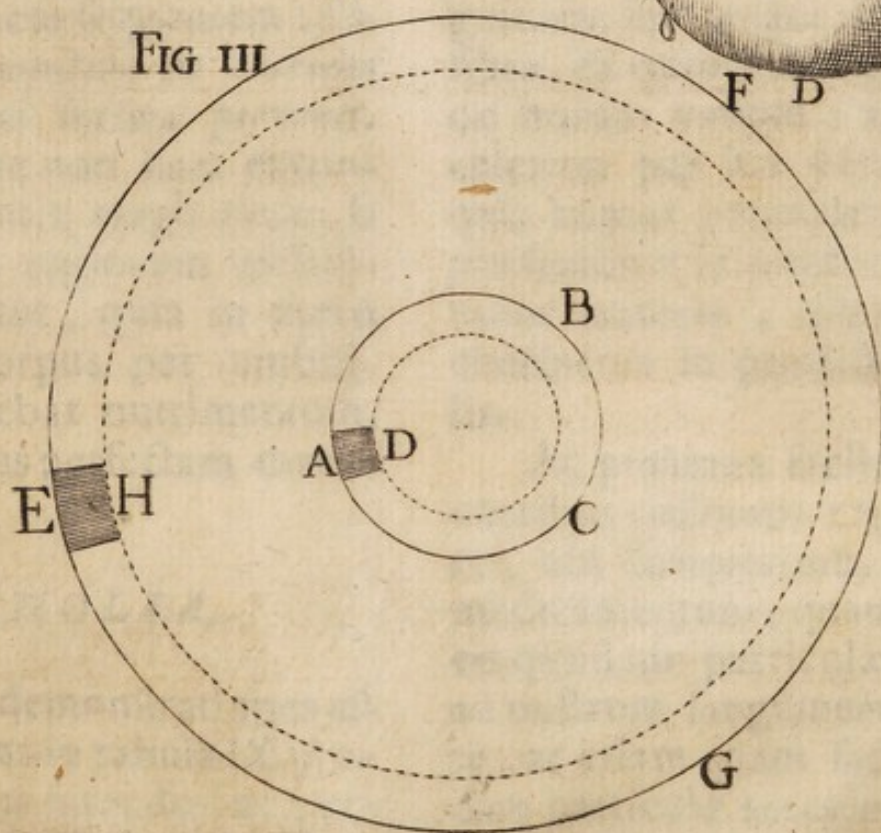
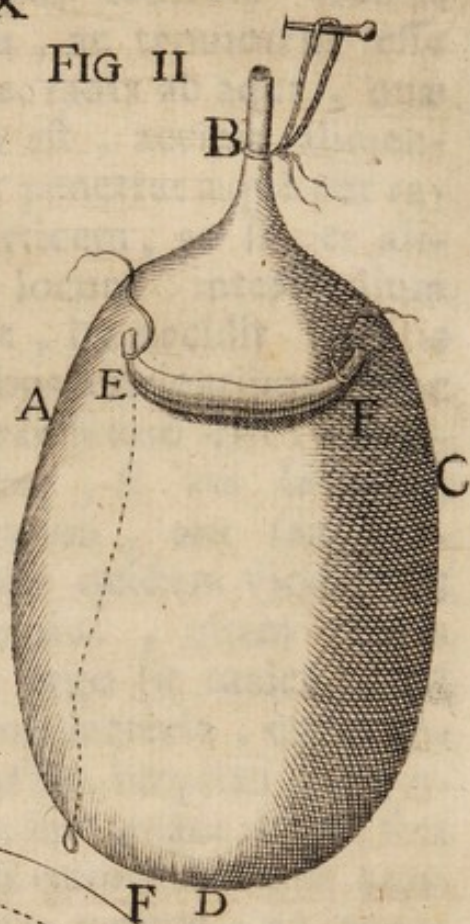
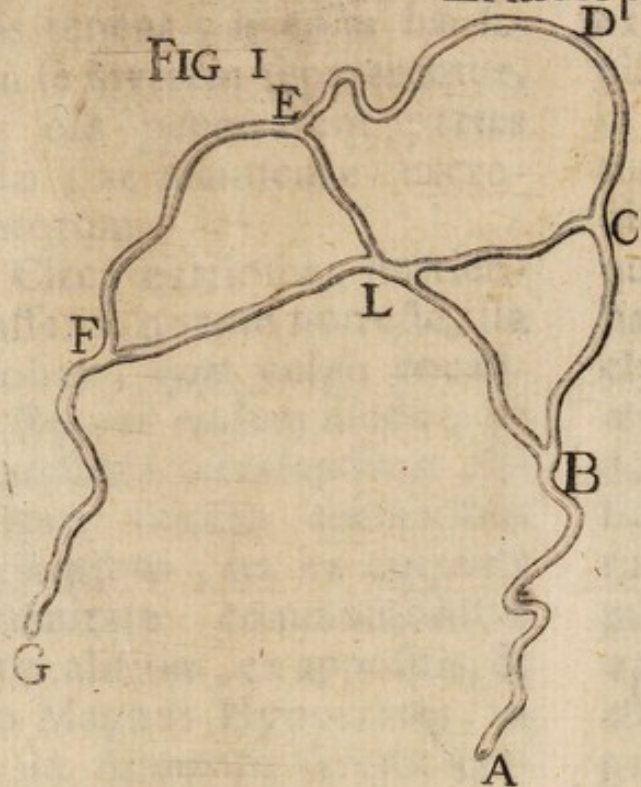
littera E, ac tunc ei tantum aquæ infundi debet, ut ad quartam partem repletum sit intestinum, postea eius tres partes aere inflentur, & tunc obligabitur in alio extremo vesicæ, ubi assignat littera F, tunc intestinum vesicæ alligatum, suspendatur per illam partem, quam indigitat littera B, in loco calido; & si tale experimentum fiat in tempore frigido, debet suspendi in angulo camini, ubi accedat moderatissimus calor, & videbis aquam in intestino contentam non solum ad modum vesicam madefacientem in loco ubi ei contiguum erat intestinum, sed & duobus distinctis locis ex vesica defluentem, ac tarde destilantem quasdam guttulas ex superficie vesicæ; & quod vix delapsis viginti horis, omnis aqua ex intestino evanuerit, sine ullo cum ea simul egrediente aere, sive vento.

Si iam vesicæ comparemus intestina in corpore nostro, ac intestino vesicæ imposito, cibum, ac aerem, vel ventum intestinis contentum; vesica (idest intestina) cibum recipiet, ac aerem in intestinis relinquet, consequenterque aqua transire, & penetrare potest eo, ubi aer excluditur; sed non alium, hic dico aerem, quam communem, & non subtilem.

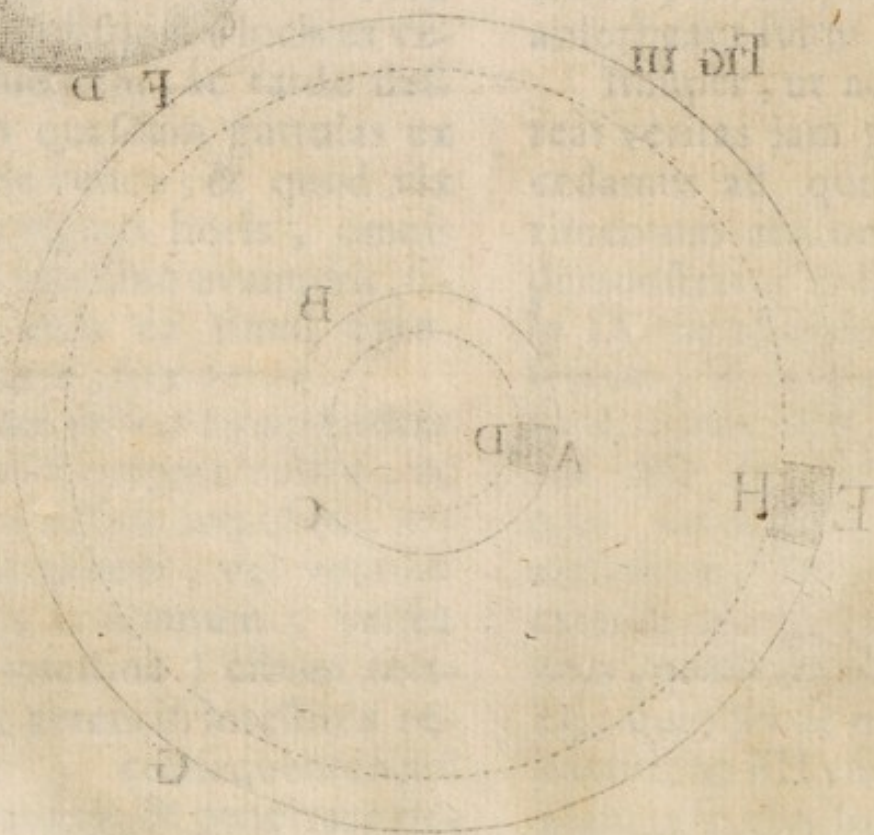
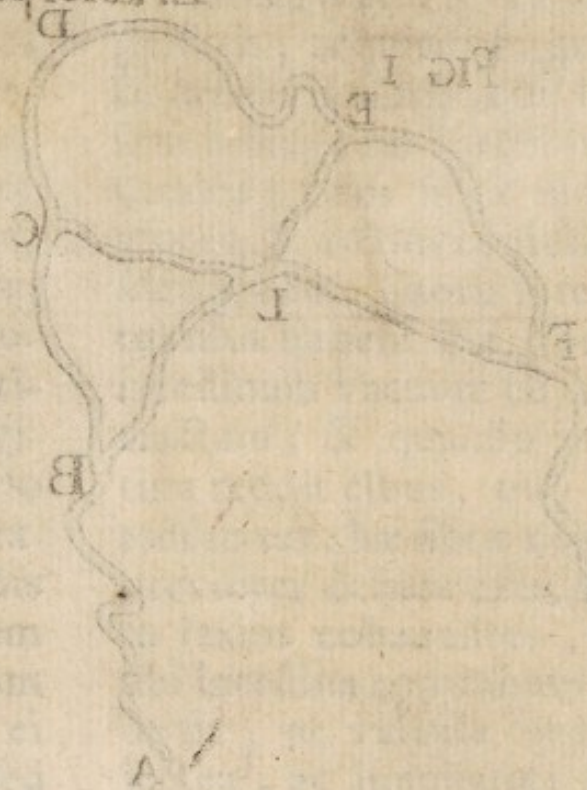
Ut liquor alititius, qui per clysterem introducit in intestinis, absorbeatur à vasculis sanguiferis, requiritur, quod adsit laxitas in fibris, quæ musculum interiorem intestini constituunt; tales fibræ sunt longiores, & arctius coniunctæ, & ideo parum liquoris inter suos tubulos habent illæ fibræ, ubi intestinum vacuum est, ac contractum; & quando in intestina reddit cibis, quo ea extenduntur, hæ fibræ necessario breviores debent esse, ac multo laxius coherentes, quam ubi intestina contrahuntur, unde fit, ut vascula sanguifera, lactea, ac limphatica facilius absorbeant suum liquorem.

Insuper, ut ad oculos pateat veritas iam prædicti, accedamus ad quoddam experimentum anatomicum, quod demonstratur in fig. III. tabulæ IX. intestinum obliquè dissectum, & contractum assignant litteræ ABC. per litteras AD significantur fibræ, quæ conficiunt interiorem musculum: Hocce intestinum extendi non potest ad latitudinem, quam significant litteræ EE. quin simul etiam contrahantur, ut EH assignant. Quoniam ipsæ non solum partibus suis arctissimè sibi invicem sunt coniunctæ, sed etiam, quia sanguifera, aliaque vascula, quæ

Estampa IX

Elysius IX

quæ magna copia per hunc musculum interiorem intestini dispersa sunt, eas quasi colligatas tenent; si enim hæ fibræ à se invicem separarentur, inter eas penetrarent partes crassæ, ac maiusculæ excrementorum.

Circa extrinseca nutrientia assero, novum non esse, illa apposita, quæ vulgò vocantur *Reparos* eodem modo, ac ex intestinis transfunditur alimentum iniectionis enematibus nutrientibus, ita ex corporis extremitate communicantur partes alititiæ, ex appositis, & ideo Magnus Hypocrates, in lib. de Alimento scripsit animadversionem sequentem: *Forinsecus alimentum ex extrema superficie ad intima pervenit.* Sed ignorare non licet extrinseca nutrientia magis alere, si suprâ ipsam regionem umbilici apponantur, quia in utero materno corpus per umbilicum accipiebat nutrimentum, usque ad eius perfectam maturationem.

SCHOLIA.

PRæter demonstrationes assignatas in tabula IX. probare amplius intendo, ut perfectiori claritate omnibus pateat, quod ex intestinis alimen-

tum communicari potest iniectionis clysteribus nutrientibus. Suponamus radicem arboris exiguam, ac tenuiorem esse pilo; hæc radix ab aqua, quæ in terra est, accipit alimentum, & penetrat æquè per radicis corticem, ac si per aliquem locum intermedium hausisset, ita accidit iniectionis clysteribus nutrientibus: hoc mirum nobis non erit, considerantibus, si vas lacteum, limphaticum, aut sanguiferum mille quidem vicibus sit pilo tenuius, quam tenuis oportet ergo sit tunica, cui est inclusa materia, quam appellamus lac, limpham, ac sanguinem; imo quam tenues sint fibræ, ex quibus constant tunicae horum vasium; ac quam celeriter per has venulas aliquis humor penetrare queat, præsertim si in intestinis sit tenuior materia, quam, quæ continetur in prædictis venulis.

Ac præterea facile Practicantibus possumus representare, ubi sumpserimus aliquod medicamentum, quam cito, ex eo quædam particulae queant ad nostrum sanguinem transferre, ac etiam quam facile quædam particulae acres in eo existentes adeo lædant hasce venulas, ut inde excrementa san-

Hhh 2

gui-

guine obsita deponantur. Attentè inspiciant purgantia medicamenta lenia, quæ per clysterem iniecta ex intestinis modo iam præscripto penetrant per fibras tunicarum vasorum, & purgare faciunt, ac si per os fuissent assumpta; hoc pluries observavi in Praxi, palamque feci, cum eram Medicus Villæ Methinæ Duelij in Marchione de *Tejada* alijs Medicis adversantibus, ut æger per os acciperet laxativum purgans; sed adhuc renuentibus venerunt in consilium, quod sub forma enematis securè exhiberi posset; tunc enim cū memor essem de præcedenti Doctrina, ex communi consensu omnium Medicorum accepit æger ipsum purgans per clysterem, quod retentum fuit per duarum horarum spatium, postea coepit operatio medicamenti, & copiosè sexies deiecit, & facta purgatione, melius se habuit æger cum adstantium omnium admiratione.

Etiam ad comprobationem occurrit Praxis, in qua frequenter experti Medici clysteribus febrifugorum medicamentorum compositis auferunt tertianas, quartanas, aliasque intermittentes febres: ergo si hoc accidit cum enematis ex medicamentis febrifugis compositis, non est mi-

rum, quod per clysteres alimentum corpus valeat nutriri, ut millies probatum est cum experientijs; & ad confirmationem memor iam legisse apud Hyldanum observat. 30. centuriæ 4. quod mulier per sex hebdomadas nihil ferè per os assumebat, sed clysterum beneficio ita fuit nutrita, ut gravida ad constitutum tempus foetum gestaverit, feliciterque peperit.

Pro coronide huius capitis animadvertere oportet, quod ut clyster valeat nutrire, debet liquor nullis particulis acris constare; quia tunc statim ab earum contactu contrahuntur fibræ, & tam strictè, ut particulæ alititiæ nequeant penetrare; hoc videtur manifestè in copiosis alvi fluxionibus productis à nimia laxitate fibrarum componentium vasculi sanguifera limphatica, & lactea intestinorum; tunc enim iniectis enematis adstringentibus, cessat alvi fluxus, quia strictè constringuntur tales fibræ eo modo, quod nec per poros earum propelli possit humor mordax, & irritans ad cavitates intestinorum; ita similiter non potest per assignatas fibrillas tunice intestinorum transferri alimentum, si fuerit saturatum particulis acris.

CAPUT XXX.

DE SUPPOSITORIO, Pessario, & eorum differentijs.

Suppositorium est medicamentum solidum, digito simile, quod apponitur intra rectum intestinum ad diversas utilitates exequendas. Dividitur suppositorium in deiectorium, anodinum, & consolidans; & quia deiectorium usitatissimum est, scire licet, quod pro ratione operationis est triplex, videlicet lene, mediocre, & fortius, seu irritans.

Lene suppositorium est, quod solo ferè tactu materiali movet; tale fit ex radicibus Betæ, Brassicæ, Petroselini, & similium, aut ex ficu inversa, ex Lardo, sevo hircino, &c. *Mediocre* est, quod stimulat aliqua acrimonia. Talia præparantur ex melle communi ad crassitiem cocto, vel ex therebintina cocta, quibus interdum additur sal communis, saccharum, &c. & sequenti modo præscribi potest.

R. Mellis communis. ℥j.

Salis gemmæ. ʒß.

Stercoris murium. ʒj.

S. A. fiat suppositorium filo appensum.

Fortius suppositorium est,

quod lacescit vi purgante, tale fit ex purgantibus fortioribus, Agarico scilicet, Aloe, Hiera Picra, Heleboro, Scammonio, & similibus; de hac specie suppositorij utimur in apoplexia, in letargo, & in alijs affectibus soporosis, &c. quod ad hunc modum apparari potest.

R. Pulveris trociscorum Alkandal. ʒß.

Aloes succotrini. ʒij.

Salis communis. ʒj.

Scammonij. ʒß.

Cum sufficienti quantitate mellis communis S. A. formetur suppositorium.

Notare oportet, quod suppositorium anodinum, & consolidans, seu exlicans facile componi potest ad formulam superscripti, variando medicamenta, quæ opportuna fuerint ad satisfaciendum indicationibus.

Pessarium, seu Nascalium est medicamentum solidum suppositorio simile, sed est longius, & crassius, quod utero apponitur ad varios effectus. Componitur vel ad menses ciendos, & lochialem purgationem in enixis promovendam, vel ad uteri hemorrhagiam sistendam.

Ut ritè possit componi pessarium Practicantes debent in promptu

promptu habere notitiam simplicium medicamentorum, quæ valent satisfacere indicationi. Pono exemplum, ut sciant adaptare pesarium ad supprimendam uteri Hemorrhagiam.

R. *Stercoris asinini exsiccati, & pulverisati. 3vj.*

Terræ sigillatæ. 3j.

Vitrioli ad rubedinem calcinati. 3ß.

Opij thebaici. gr. iiij.

Omnia benè mixta includantur sacculo lineo oblongo, vel panno serico, vel incorporentur cum melle, ut S. A. fiat pesarium.

CAPUT XXXI.

DE RUBEFACIENTIBUS,
caustico, & vesicatorio.

Rubefacientia sunt medicamenta, quæ in cute ruborem excitant, non tamen excidunt. Talia sunt herba, quæ vocatur flammula Jovis, urtica viridis, folia persicariæ, semen crucæ, & sinapi, gummatæque acria, ut euphorbium, sagapenum, &c. Notatur, quod hæc medicamenta agunt in cute propter eorum acres particulas, quibus velicando, concitant maiorem affluxum humorum, & spirituum; & sic inducunt quasi leviolem inflammationem.

Causticum, seu cauterium potentiale, quod aliàs vocatur scharoticum, est medicamentum, quod corrodendo partes, quibus applicatur solutionem efficit in illis, & simul crustam excitat. Causticum duplex est, fluidum, & siccum; *fluidum*, ut aqua fortis, oleum vitrioli, Butyrum Antimonij, &c. *Siccum*, ut sublimatum corrosivum, vitriolum ad rubedinem calcinatum, lapis infernalis, præcipitatus ruber, vulgò *Polvos de Juanes*, &c.

Sciunt Practicantes causticum multum servire in medicina, v. g. in aperiendo thorace, apostemate, alijsque, ne forfice, vel scalpello incidendum sit tam profundè, quoque sic apertio evadat tutior, minusque dolorifica, item ad auferendam carnem luxuriantem, ad extirpandas verrucas, etiamque ad fonticulos excitandos, sed cavere oportet nervos, tendines, & maiora vasa ab eius adhibitione, ne corrodantur, & inde gravia simphomata sequantur.

Vesicatorium est medicamentum de natura caustici, quod instructum est ad vesicas excitandas in cute pro curatione graviorum morborum, tam acutorum, quam cronicorum. Duplex est, mite, & fortius.

Mit-

Mite, ut vermes maiales in stercore geniti, a ranæ, earum telæ, fuligo, foliæ flammulæ Jovis, &c. *Fortius*, ut folia vegetabilis ranunculus dictus, allium, cantharides, &c.

Primus, qui usus fuit vesicatorijs, iuxta mentem aliquorum Neoteoricorum, est quidam familiæ Arabicæ, qui vocabatur Oribasius; sed veritate caret, quia Magister Galenus eis utebatur, uti constat ex lectione eius diversorum librorum, ubi etiam invenitur illa memorabilis Historia cuiusdam epileptici, in cuius pede apposuit folia ranunculi.

Vesicatorij usus insignis est in febribus malignis, & in soporosis affectibus, in paralyfi, epilepsia, emicranea, in opthalmia; item adhibetur maxima cum utilitate in omnibus morbis malignis, & in pleuritide, peripneumoniaque dum sputum nimis viscidum apparet, & difficillimè expuitur, tunc enim mirabiliter incindit, & attenuat, sputumque adjuvat, & etiam ægros à suffocationis periculo promptius liberare solent.

Pro coronide huius capituli adnotationes aliquas oportet facere: *Prima*, ut sciant Practicantes, quod vesicatorium agit primò rubefaciendo cutem; secundo promovendo

affluxum feri; tertioque vesicas excitando. Dixi supra, vesicatorium esse de natura caustici; ergo necessum est, ut simili modo agat; agit, sed debilius, quo fit, ut cuticula non ita dissolvat, ergo vesicatorium motu suarum particularum tenuium agitarum à materia subtili, partes non nihil alterat, laxat, vasa aperit, & procurat ampliorem affluxum humorum versus illas, qui ante cuticulam, cute densiorem retenti illam attolunt in vesicâ vesicatorio proportionatam.

Secunda, quod vesicatorium non tantum adhibetur in brachijs, & cruribus, sed etiam in toto capite, & in alijs corporis partibus, v. g. in cervice, retro aures, &c. Porro, quod tutior est usus vesicatorij, quando applicatur partibus carnosissimis, quam membranosis, & nerveis, quia in his inflammatio, & vehemens dolor sequi solet; sed ignorare non licet, quod adhuc cautissimè applicandum est in carnosissimis partibus corporum cachecticorum, & hydropicorum, quia facilè gangrena excitatur.

Tertia, quod tanquàm ab angue fugere debemus ab usu vesicatorij in delirantibus, & in ardentibus febribus; in delirantibus, quia auget spiritibus motum irrequietum, etiamque

meninges cerebri magis irritantur, unde augetur delirium, quia magis, ac magis cum stimulis cantharidarum impeditur somnus, qui omni cura procurandus est, ut inducatur pax. In febribus ardentibus, in quibus coliquatio timetur, nunquam vesicatorium securum est, quia vel eam auget, vel eam excitat, & idcirco præcipuus eius usus est in malignis febribus, & in alijs morbis à coagulatione, & humorum crassitudine pendentibus, quia in his conducit fundere, & coliquare, conciliareque motum spiritibus.

Quarta, quod auxilium præstantissimum est vesicatorium in curandis aliquibus morbis chronicis, qui ab humore acri, & mordaci pendent; puta contumacissimum capitis dolorem, epilepsiam interpolatam, motus epilepticos continuos, &c. Experientia me docuit, confirmando, quidquid legi, ac perlegi in varijs Auctoribus Neotericorum. Circa hanc quartam annotationem plures casus narrare poteram, in quibus feliciter usus fui vesicatorio cantharidarum: inter illos memor, cum eram Medicus Civitatis Segoviensis, filiam D. Philippi de Almedina cum vesicatorio cantharidarum fuisse liberam ab emicrania contumacissima, producta à seroso humore acido acri, & mordaci pe-

ricitanium occupante. Etiam recordationem facio, quod à me in Villa vulgò de *Caceres* sanatus fuit puer decem annorum, qui erat oppressus assiduis motibus epilepticis, & totum corpus veluti saltans agitabat, ut accidit in his, qui à Tarantula icti sunt, per rectum usum magni vesicatorij cantharidarum, quod nuchæ appositum fuit, quia acritudinem acidam velicantem temperavit sal volatilis cantharidarum.

CAPUT XXXII.

*DE ERRHINIS, ET
sternutatorijs, eorumque
differentijs.*

E*rrhina*, seu Nasalia sunt medicamenta destinata ad evacuandos humores crassos, & viscidos, hærentes in tunica narium glandulosa, in vestiente cavernulas, & sinus superioris maxilæ. Duplicia sunt, Errhina, scilicet solida, & liquida; *Solida* dicuntur quæ in forma pulveris præparantur ex vegetabilibus aromaticis cephalicis, ut Origano, Maiorana, Ruta, &c. *Liquida* sunt, quæ constituuntur ex prædictis plantis distillatis, ut Aqua, Spiritus, &c. Aut decoctum, vel succus alicuius hervæ herrinæ, quod sequenti modo componi potest.

R.

R. Radicis ireos. ℥j.

Foliorum thymi. m. j.

Seminis Ruthe silvestris. ℥ij.

Coquantur S.A. in aqua fontis, usque ad ℥viij.

Colaturæ, & expressioni dissolve.

Mellis Anthosati. ℥ij. me.

Notatur, quod Errhina agunt in prædictis humoribus crasiseos incidendo, coliquando, & deturbando propter particulas acres nimis subtiles, quarum vi vellicant, ac stimulant.

Sternutatoria sunt medicamenta, quæ, particulis acris irritando, suscitant externutationem, & resolvunt, evacuantque cum isto motu violento substantiam mucosam hærentem in tunica narium glandulosa. Duo sunt sternutatoria, videlicet mitiora, & fortiora; *Mitiora* dicuntur omnia medicamenta, quæ appellantur Errhina: *Fortiora* nominantur omnia, quæ dicuntur sternutatoria; v.g. Radix Piretri, Elebori albi, & nigri, Piper, semina staphisagriæ, & sinapi, folia Necotianæ, Euphorbium, &c. Quæ reducuntur in pulverem subtilissimum, quia ita frequenter utuntur.

Solent adhiberi sternutatoria in affectibus soporosis, ut ægri evigilent, excitatis velut, & in motu repositis spiritibus, velut humores vias spirituum ad nervos obsidentes excutiantur,

Etiam utuntur in doloribus capitis, in Epilepsia, in fluxionibus oculorumque, maximè si ægri assueti fuerunt copiosiori evacuatione per nares. Item contra singultum valent externutatoria, & ad foetus mortui, secundinarumque expulsionem.

Animadvertere oportet, quod ex irritatione membranæ interioris narium facta à particulis acutis sternutatoriorum, sive Ptarmicorum medicamentorum tota reliqua fibrilosa substantia cerebri etiam irritatur, quia in consensum rapiuntur cerebri membranæ: & convelluntur; unde ipsa cerebri substantia etiam per vices se contrahitur, & explosis una spiritibus in nervos paris vagi, necessum est, quod diaphragma, & muscoli intercostales in consensum rapiuntur, & thorax violenter contrahatur, quousque res irritans excutiat. Unde sternutatoria fortiora multa mala inferre possunt; v.g. Convulsiones, Hemorragias, Nervorum obstructions, deprexis scilicet ad illos humores, idest, nervos, aliquando etiam mortem.

CAPUT XXXIII.

DE SALIVAM MOVENTI-
bus, & Apophlegmatifan-
tibus.

Salivantia sunt medicamen-
ta, quæ per ductus saliva-
les educunt serum, & humores
pituitosos, viscidosque latitan-
tes, tam in sanguinis massa,
quam in quocumque loco. Præ-
cipua medicamenta salivam mo-
ventia sunt ipsum Argentum vi-
vum, & omnia ex illo compo-
sita, quæ sive intus data, sive tan-
tum extrinsecus illinita, poten-
ter humores lentos, immo coa-
gulatos in lue venerea spectan-
tur educere, sed non solum in
morbo galico in veterato pro-
sunt salivantia Medicamenta,
verumtamen in alijs morbis
cronicis; v.g. cephalalgia diutur-
na, Paralysis, Quartana, &c. Ubi
causa lenta est latens.

Porro salivam moventia,
Mercurialia saltem non semper
per ductus tantum salivares eva-
cuant, sed non rarò etiam per
urinas, sudores, & vehementes
secessus, ut satis patet in suffe-
rentibus curam luis venereæ so-
licitatam cum hydrargiri in un-
ctionibus.

Apophlegmatifantia sunt me-
dicamenta, quæ evacuant hu-
mores viscidos, & tenaces, hæ-

rentes in faucibus inscindendo,
Ptyalismumque promovendo.
Hæc evacuatio vocatur saliva-
tio particularis. Apophlegmati-
fandia dividuntur in acria, &
insipida: insipida dicuntur, quæ
sine acrimonia salivam è glan-
dulis eliciunt, diu in ore masti-
cata, seu agitata, uti sunt Chrys-
tallus, Globulus plumbeus, mas-
tix, &c. & hæc sunt, quæ pro-
priè Masticatoria appellantur.

Acria sunt, quæ strictè vocan-
tur Apophlegmatifantia, quia
propter particulas acres irri-
tant, atque stimulant glandu-
las, & salivales ductus, unde à
natura maior excitatur affluxus
partium serosarum; & tunc etiam
viscositates inscinduntur, diluun-
tur, & excernuntur. Propriè,
& strictè Apophlegmatifantia
sunt duplicia, videlicet leniora,
& fortiora: Leniora, quæ leni-
ter irritant, & evacuant, ut ra-
dix imperatoriae, Hyssopus, Ma-
iorana, Nux moschata, Cubeba
&c. fortiora appellantur, quæ to-
tis viribus agunt, & stimulant,
ut copiosè evacuentur prædicti
humores viscidi, & tenaces, qua-
lia sunt radix Pyrethri, Zinzi-
beris, omnes species piperis, se-
men Nasturtij, sinapi, &c.

Pro calce huius capitis ali-
qua notare convenit ad rectum
usum Apophlegmatifantium: pri-
mò, quod insignis eius usus in
affectibus capitis serosis, & à
pi-

pituita viscida pendentibus, scilicet dolor capitis diuturnior, sopor gravis, hebetudo oculorum, difficultas auditus, tintinus aurium, paralytis linguæ, convulsio canina, &c. *Secundò*, quod Practicantes sciant usum Apophlegmatifantium contraindicari ab inflammatione pulmonum, à pthisi, à ulceribus gingivarum, oris, laryngis, pharyngis, &c. *Tertiò*, quod numquam talia medicamenta in usum trahantur, nisi remedia universalia præcesserint, & cacochimia sit expurgata.

CAPUT XXXIV.

DE INSCINDENTIBUS, Detergentibus, Diaphoreticis, Sudoriferis, & Diureticis.

I*nscindentia* sunt medicamenta, quæ dividunt, dissolvunt, & comminuunt humores viscidos, & glutinosos propter particulas amaras, vel aromaticas, vel salinas, quibus scatent. Notatur, quod huius naturæ sunt omnia medicamenta aperientia, ut radices asparagi, fœniculi, apij, &c.

Detergentia medicamenta sunt quæ expurgant substantiam purulentam, & quoscunque succos saniosos ex quacumque

parte corporis, siue interna, siue externa. Utimur in empienate, & in omnibus ulceribus sordidis, etiam putridis, quæ post disruptionem abcessuum manent. Talia medicamenta appellantur balsamica, & vulneraria, quia in eis adest vis nitrosa, amara, & attenuativa, talia sunt radix utriusque aristolochiæ, gentianæ, &c. foliæ agrimonix, centauræ minoris, absinthij, &c. Gummi, ut aloes, myrrha, therebentina, syrupi, ut mel rosaceum, rosarum siccarum, &c.

Diaphoretica sunt medicamenta, quæ insensibiliter evacuant serum superfluum per cutis poros. Notare licet, quod diaphoretica tantum gradu differunt à sudoriferis, & quia leniora sunt, leniter exagitant sanguinis massam. Diaphoretica verò præferenda sunt in aliquibus naturis; & ideo magis conveniunt in morbis Infantum, puerorum, gravidarum, & puerperarum, quam fortiora sudorifera, uti sunt diaphoretica thericalia, camphorata, & bezoardica media, & fixiora, ut Antimonium diaphoreticum, Balsamus Antimonij, &c.

Sudarifera sunt medicamenta evacuantia sensibiliter humores per poros cutis sub forma sudoris. Sudorifera sunt fortiora, calidioraque, quam

diaphoretica; & ideo suis particulis subtilioribus agunt maiore impetu excitando in massa sanguinea maiorem exagitationem, qualia sunt radices angelicæ, contrajervæ, chinæ, smilacis asperæ, scorcioneræ, gentianæ, zedoariæ, vincetoxici, &c. Carduus benedictus, scordium, scabiosa, saxafras, cornu cervi *præp.* mandibula lucij, dens apri, Antimonium diaphoreticum martiale, sal cardui benedicti, sal volatile cornu cervi, theriaca magna antiqua, syrupus papaveris erratici, &c. Notare licet, quod sudorifera indicantur in omnibus morbis à pituita, & ab impuritate feri ortis, sive sint acuti, sive chronici, ut lues venerea, scabies, &c.

Animadvertendum est circa diaphoretica, & sudorifera, quod in corporibus gracilibus, & siccioribus, & etiam in illis morbis, ubi deficit serum, magis nocent, quam prosunt, sed sunt magis nociviora sudorifera, quia potenter agunt in fibras, & in sanguinem, atque hinc producendo vehementem commotionem in humoribus, efficiunt, ut sanguis reddatur minus apta ad sudandum, quia parum serum, quod in talibus naturis adest, in sanguine facile exhalatur ob nimiam calescientiam, quæ in sanguine in-

troducitur vi medicamentorum sudoriferorum. Etiam Practicantes sint memores, quod sudorifera numquam exhiberi debent, dum adest lentor, & viscositas in humoribus, nisi antea reddantur fluida, & partim evacuentur cum purgante specifico.

Diuretica sunt medicamenta, quæ fundunt sanguinis massam, atque promovent urinæ secretionem, & excretionem. Conveniunt talia medicamenta in morbis partis giæ jecoris, venosi generis universi, renum, vesicæ, uteri, &c. Diuretica medicamenta dividuntur in calida, & temperata: *Calida, seu acria*, & acerrima sunt, quæ propriè fundunt humores, & magis separant humores aquosos, & serosos, & excernunt per urinas: talia sunt radices raphani, foeniculi, anonidis, petroselinii, eryngij, apij, &c. Urtica, pimpinela, chamedrios, centaurea minor, baccæ juniperi, therebinthina, sanguis hirci, cantharides, oximel simplex, & compositum, spiritus vitrioli, sal tartari, &c.

Diuretica temperata, seu frigida dicuntur, quæ leniter abstergunt, & attenuant humores, qui in vasibus, & renibus continentur, vel suppediando materiam aquosam, simul rapiunt humores conten-

tos in venis sine notabili molestia, & irritatione, qualia sunt radices althææ, oxalidis, graminis, asparagi, &c. pariitaria, capillus veneris, bismalva, quatuor semina frigida maiora, hordeum, avena, spiritus sulphuris, sal prunella, syrupus de acredine limonum, dealthea, conserva cucurbitæ, &c.

Pro calce huius capitis notare oportet, quod diuretica calida acria sunt insigniter proficua in omnibus morbis frigidis, v. g. cachexia, hydrope, morbo gallico, & ubi humores sunt dulciores: talia verò nocent in scorbuticis, biliosis, & ubi acres humores redundant; item ubi adest exulceratio, aut inflammatio renum, vel metuenda hemorrhagia; & idcirco in corporibus calidis, & siccis, quæ corripuntur hypocondriaca affectione, aut scorbutica, acerrima diuretica, v. g. cochlearia non exhibentur, nisi cum admixtione radicum oxalidis, vel alterius diuretici acidi; ob idque in talibus temperamentis prædictis affectionibus oppressis, moneo, ut bibant manè, & vesperè per plures dies decoctum foliorum cochleariæ, & tamarindorum.

Diuretica temperata sunt commodissima in curatione morborum, in quibus peccant

particulæ viscidæ, tartareæ, & salinæ, & quando adsunt obstructions tartareæ in visceribus; item ubi causa morbofa sensim evacuari debet per meatus urinarios, ut in arthritide, reumatismo, hypocondriaca affectione, scorbuto, &c. sed si in talibus morbis, & corporibus gracilibus, diutius, & vehementius urantur diureticis calidis, tunc ægri sensim disponuntur ad hoc, ut incidant in febrem, aut in jecoris inflammationem, vel in atrophiam totius corporis.

CAPUT XXXV.

*DE ABSORBENTIBUS,
Alexipharmacis, Bezoardicis,
spiritus recreantibus, &
febrifugis.*

Absorbentia sunt medicamenta, quæ imbibunt, & contemperant acidum, & acres humores, & in tertium quoddam mutant. Ista medicamenta dupliciter debent considerari: *Una*, quæ tantum temperant acidum humores, & in tertium quoddam mutant, ut oculi cancerorum, Margaritæ, Corallia, Mater Perlarum, Conchæ præparatæ, Cornu Cervi calcinatum, Ebur ustum, &c. *Alia* sunt, quæ maiori, vel minore untuositate temperant, fi-

gunt,

gunt, atque enervant humores acres falsos, & inflammabiles, v. g. Cornu Cervi philosophicè præparatum, Dens Apri, Mandibula Piscis Lucij, Bolus Armena vulgaris, terra sigillata, Cerusa Antimonij, &c.

Circa absorbentia notare oportet, quod omnia in eo conveniunt, quod acidum absorbent, ac præcipitent, sed tamen differunt inter se ratione energiae peculiaris, atque virtutis, quam unum præ altero possidet, sic constat experientia Martis limaturam, præter virtutem absorbentem restituere tonum ventriculi, & intestinorum labefactatum. Coralia, Mater perlarum, Conchæ præparata, & lapides cancrorum absorbent, sed simul diaphoresim, aut diuresim excitant: tamen creta valdè refrigerat, atque incrassat. Bolus Armeniae, & terra sigillata identidem incrassant, & adstringunt. Alabastrum præter virtutem absorbentem habet magnam efficaciam contra morbos arduos, &c. Non minus debent scire Practicantes, quod usus absorbentium sit rarior, vel planè nullus in obstructionibus viscerum, jecoris, & lienis, in morbo regio, in cachexia, & in quacumque dispositione, ut æger incidat in hydropem, quia augent obstructiones, & morbum reddunt peioris indolis.

Alexipharmaca sunt medicamenta, quæ resistunt venenis, & massam sanguinis præservant à putredine, & ideo vocantur etiam alexiteria. Talia sunt radix Angelicæ, contrajerva, serpentaria virginiana, Doronicum, Vincetoxicum, Scorcione, Bolus Armeniae, terra sigillata, terra de Nochera, Camphora, Cornu Cervi, & omnia ex eo præparata, Lapis Bezoar Orientalis, & Occidentalis, confectio hyacinthorum, theriaca magna, mitridatum, diascordium fracaistorij, &c.

Animadvertere oportet, quod venena duplici ratione in nostrum corpus agunt, & tyrannidem exercent, vel quia sunt dativa, & per os assumuntur, & subito interimunt, vel intus nata, pedetentim agunt, & destruunt; & quia in præsentis casu tantum loquimur de venenis in corpore natis, à quibus producuntur febres, & alij morbi maligni; scire debent Practicantes prædicta medicamenta alexipharmaca restituere sanguini mixturam naturalem, quæ turbata erat à venenis; etiam inducere motum, & circulum æqualem; itemque præservare à putredine. Insuper non ignorare licet, quod hæc medicamenta appellantur universalia Alexipharmaca, quia eliminant quamcumque noxiam

è corpore, promovendo in sanguinea massa leniorem diaphoresim.

Bezoardica Medicamenta dicuntur omnia, quæ in primis resistunt venenis, in corpore genitis, & illa expellunt, v. g. Margaritæ, Corallia, Radices Vincetoxici, & Serpentariæ Virginianæ, Lapis Bezoar, Lapis de Goa, Bezoardicum minerale, Bezoardicum animale, &c.

Circa hæc medicamenta Bezoardica notare licet, quod non nisi nomine ab Alexipharmacis differunt, quia habuerunt nomen ab illo famigeratissimo lapide concreto in ventriculis quarundam caprarum indicarum, qui appellatur *Bezoar*; cui Lapidi Veterani Medici tribuebant primum locum inter Alexipharmaca. Verum etiam scire debent Practicantes, quod nomen huius lapidis initium accepit ab hoc Arabico vocabulo *Bel*, quod significat Dominus, & à sequenti *Zoar*, quod vocabulum interpretatur venenum.

Spiritus recreantia sunt medicamenta, quæ vocantur Analeptica, & tenuitate sua facile citò convertuntur in spiritus, vel eos iam in cerebro, nervisque, vel ut torpidos, aut minus saltem motos excitant, & reponunt in maiore motu. Ana-

leptica dividuntur in fortiora, & temperata. *Fortiora*, quæ etiam confortantia calida dicuntur, sunt omnia illa, quæ gaudent sapore, ac odore forti, & penetrante, sive sint intus sumpta per os, sive naribus applicata, qualia sunt vinum generosum, eius spiritus, aqua cinamomi, & omnia aromata, & quæcumque remedia, quæ apparantur ex plantis aromaticis, ut rosmarinum, maiorana, pulegium, lavendula, cubebæ, cardamomum, &c. velut aqua Reginæ Ungariæ, aqua Apoplecticæ, &c.

Analeptica temperata sunt illa medicamenta, quæ sanguinis massam nimis disolutam, & impotentem ad spiritus suos continendos, constipant, firmantque, ut non nihil frigida, & subacida, ut succus granatorum acidorum, Citri, Aurantiorum, de Agresta, &c. Aqua totius citri, fragorum, cerasorum aerium, rosarum, &c. & ideo cordati Medici prohibent analeptica spirituosæ in omni ardore præter naturam maxime in febribus acutis, inflammatoriisque: etiam prohibentur in corporibus siccioribus, calidis, biliosis, & proclivibus ad pthysim, vel hecticam.

Febrifuga sunt medicamenta, quæ sedant, vel tolunt febrem; etiamque dicuntur anti-

febrilia, & antipiretica, quia fermenta febrilia præcipitant, & effervescentias mitigant febriles. Oportet notare, quod iuxta Neotericos communiter vocantur remedia febrifuga illa, quæ communiter utuntur adversus intermittentes, & remittentes febres. Qualia sunt quælibet absorbentia, præcipitantia quævis, Radix Gentianæ, Absinthium, Carduus Benedictus, Flores Centauræ minoris, Cortex Chinæ Chinæ, quæ vulgò dicitur *Quina*, Extracta Centauræ, Gentianæ, Absinthij, &c. Omnia nitrata, Sal Cardui Benedicti, Sal Absinthij, Sal Armoniacus, &c.

CAPUT XXXVI.

DE REFRIGERANTIBUS,
Incrassantibus, Adstringentibus,
sistentibus, & repellentibus.

Refrigerantia sunt medicamenta, quæ imminuunt æstum præter naturam, sitim extinguunt, & motum effrenem irregularemque animalium spirituum compescunt. Usitatiora refrigerantia sunt Oxalis, Lactuca, Portulaca, Plantago, Malva, Flores Violarum, Nymphææ, Rosarum Rubrarum, Quatuor semina frigida maiora, Saccharum Saturni, Ni-

trum, & omnia, quæ præparantur ex Nitro, ut Sal Prunela, &c. Animadvertere debeo, quod inter omnia interna refrigerantia antepositur nitrum, & eius præparationes, & ideo securissimè exhibetur in omnibus morbis, ac febribus inflammatorijs, v. g. Variolis, Phrenitide, Angina, Pleuritide, Peripneumonia, &c.

Incrassantia sunt medicamenta, quæ humores liquidiores reddunt crassiores, & eorum acrimoniam infringunt, atque temperant; qualia sunt omnia mucilaginosæ, ut Radices, Hervæ, & semina, quæ sub coctione præbent mucilaginem, ut Althea, Malva, Psyllium, &c. etiam sunt incrassantia omnes terræ untuosæ, seu pingues, ut terra sigillata, Bolus Armenus, &c. item Sal Prunela, Saccharum Saturni, opium, & omnia ex illo præparata, ut Laudanum opiatum, &c.

Notandum est incrassantia medicamenta præsertim mucilaginosæ esse proficua in omnibus morbis productis ab humoribus salinosis, & tenuioribus; ubi eorum particule acres, seu spicula salina sunt mitigandæ, demulcendæ, & temperandæ; & idcirco adhibentur in scorbuto bilioso, in catarrho salso, scabie, tussi sicca, tabe, atrophia,

phia, &c. Verum si tantum profunt in prædictis morbis, etiam oportet non ignorare, quod multum nocent in frigidis morbis pendentibus à caco-chimia pituitosa, ut in cachexia, & in obstructionibus viscerum, ventriculi, & intestinorum, factis ex copia humorum pituitosorum tenacium.

Adstringentia sunt medicamenta, quæ sistunt fluxum humorum præternaturalium fibras partium constringendo. Quia adstringentia differunt gradu inter se, dividuntur in leniora, mediocria, & fortiora. *Leniora*, ut Mentha, Nuxmoscata, & omnia remedia, quæ ex eis præparantur, v. g. Syrupus simplex Menthæ, eius oleum essenziale, & oleum nucis moschatæ per expressionem factum, &c. *Mediocria* veluti radices tormentillæ, bistortæ, &c. folia quercus, baccæ Myrthillorum, cortices granatorum, balaustræ, terra sigillata, cathecu, ossa sepiæ, &c. *Fortiora* sunt omnia illa medicamenta, quæ dicuntur stiptica, v. g. alumen, & vitriolum, & omnia, quæ ex his componuntur, ut liquores stiptici varij generis, v. g. aqua arterialis, spiritus vitrioli, oleum vitrioli, aqua fortis, &c.

Circa medicamenta adstringentia tria notanda efficere li-

cet: *Primum*, quod leniora agunt propter particulas oleosas quodam modo acres, & aromaticas, quæ naturæ sunt gratæ. *Mediocria* propter particulas crassas fixiores operantur: fortiora constringunt propter particulas minerales acidas: *Secundum*, quod semper cautissimè exhibeantur adstringentia gravidis, per quæ sæpius abortus sequi solet: *Tertium*, ut maxima prudentia adhibeantur Infantibus, quia alvum nimis possunt adstringere, facillèque inducere insultus epilepticos, aut gravissima ventris tormina.

Sistentia sunt medicamenta, quæ habent vim, partim adstringendi, & partim refrigerandi, & vocantur composita, quia componuntur à Medicis, quando urgent duæ indicationes, videlicet refrigerandi, & adstringendi, ut accidit in febribus ardentibus cum alvi fluxu complicatis, vel cum alijs immodicis evacuationibus.

Repellentia sunt medicamenta, quæ in principio inflammationum applicata, impediunt humorum fluxum, eosque eliminant ab inflammata parte. Magister Galenus scripsit in lib. 14. meth. medendi verba sequentia: *Repellunt quidem non solum ea, quæ adstringunt, sed etiam, quæ sine adstrictione*

refrigerant. Per quæ occasionem dedit, ut repellentia dividantur in propria, impropria adstrictoria, & accidentalia: *Propria* repersiva sunt medicamenta frigida, sicca, & moderatè adstringentia, qualia sunt Oxalis, Plantago, Sumach, Radices tormentilæ, Bistortæ, &c. Balaustræ, Rosæ rubræ, Cortices Granatorum, Acetum, &c. *Impropria*, quæ vocantur repellentia longa ab aliquibus veteranis, sunt medicamenta frigida, & humida sine adstrictione, quibus utuntur in illis casibus assignatis, quæ commodè adhibent in illis casibus, in quibus eis prohibentur repellentia propria, & adstringentia, v. g. Portulaca, Lactuca, Malva, Viola, Cucurbita, Pepon, Melo, Psyllium, &c. *Adstrictoria* repellentia sunt, quæ præter frigiditatem, & siccitatem gaudent fortiori vi adstringendi. *Accidentalibus* repellentia dicuntur illa medicamenta, quæ licet sint calida, simul adstringunt, ut duæ Aristolochiæ, Zedoaria, Absinthium, Stechas, Abrotanum, Myrrha, Thus, &c.

CAPUT XXXVII.

DE APERIENTIBUS, Calculum frangentibus, Scorbüticis, Carminativis, & Antibelminticis.

Aperientia sunt medicamenta, quæ referant obstructions, fluidificant sanguinis massam, & eius circulum efficiunt liberiores. Aperientia medicamenta dupliciter debent considerari, scilicet vegetabilia, & mineralia: *Vegetabilia* dividuntur in amara, & in acria mitiora: *Amara*, ut fumaria, Gentiana, Carduus Benedictus, Absinthium, Centaurea minor, Chamedryos, &c. *Acria mitiora*, v. g. Radices Foeniculi, Apij, Asparagi, Petroselinj, &c. quæ gaudent tenuibus particulis acris mitioribus. *Mineralia*, quæ maximum locum merentur inter aperitiva medicamenta, sunt omnia martialia, & vitriolata, sive artificialia sint, sive naturalia. Artificialia, ut Sal Martis, Crocus Martis aperitivi, Extractum Martis aperitivi, tinctura Martis aperitivi, Tartarum Vitriolatum, Tartarum Martiale, Vitriolum Martis, &c. Naturalia, ut variae aquæ Minerales, sive Martiales sint, sive Acidulæ, seu Vitriolicæ, ut

ut quæ inveniuntur in ipso termino Villæ de Puerto Llano, &c.

Frangentia calculum, seu *Lythontriptica* sunt medicamenta, quæ comminunt lapidem concretum in renibus, vel vesica urinaria, atque è corpore expellentia. Notatur, quod medicamenta quæ movent calculum, & expellunt, conveniunt cum diureticis medicamentis; quæ verò gaudent virtute comminuendi, sunt: Radices Saxifragiæ, Lappæ maioris, Lignum nephriticum, virga aurea, Fragaria, Semina Urticæ, Petroselinii, & Milij Solis, Lapis judaicus, Nephriticus, Chrystalus præparatus, sanguis hirci, Lapides Cancrorum, Mandibula Piscis lucij, Millepedes, Spiritus Salis Communis, &c. Circa usum talium medicamentorum circumspectè sese debet gerere Medicus, quia si sæviente dolore, illa exhibeat, tunc dolores augentur, & alia simphomata, urgendo calculum.

Bechica, seu *expectorantia* sunt medicamenta, quæ corrigunt humores viscidos, vel acres salios, vel etiam putrefactos, hærentes in pulmonum bronchijs, illorumque cellulis; & evacuant per sreatum, seu sputum. Dividuntur expectorantia in dulcia, insipida, acria,

& mitiora. *Dulcia*, ut Liquiritia, Ficus, Juiubæ, Sebestem, Semen Anisi, Foeniculi, Saccharum, Mel, &c. *Insipida*, seu incrassantia, ut Radix Chinæ, Tragacantum, Flores Altheæ, & Malvæ, Radices Altheæ, Quatuor semina frigida maiora, Hordeum, semen papaveris albi, Syrupus Violaceus, papaveris albi, Diatragacanthum frigidum, Laudanum opiatum, &c.

Acrida expectorantia sunt, ut Radices Ari, Enulæ Campanæ, Raphani, Scillæ, Folia Hyssopi, Marrubij albi, Thymi, Myrrha, Flores Benzoini, & Sulphuris, Electuarium Diarreos simplex, Oximel Schiliticum, Syrupus Hyssopi, Syrupus de Nicotiana, Looch de Scilla, &c. *Mitiora* dicuntur, quæ levi acritudine, & vi amaricanti, & vulneraria agunt, ut Tusilago, Pulmonaria, Pilsella, Hedera Terrestris, Capillus veneris, Syrupus Tusilaginis, Capillorum veneris, Oximel simplex, Looch de pulmo-ne vulpis, Looch sanum, & expertum, tinctura croci, cum aqua Brasicæ extracta, &c. Animadvertere oportet, quod omnia prædicta Bechica, seu thoracica medicamenta agunt, vel resolvendo, incindendo, atque stimulando, dum humores sunt viscidi, qualia sunt acria,

& mitiora ; vel demulcendo, temperando , ac incrassando; qualia sunt dulcia, & insipida.

Carminativa sunt medicamenta, quæ discutiunt, dissipant, & ejiciunt flatus præcipuè contentos in primis vijs. Hæc medicamenta duplicia sunt; alia propria: alia verò impropria: *Propria* carminativa sunt omnia aromatica, & quodam modo acria, v. g. Zinziber, Piper, Galanga maior, & minor, Zedoaria, Cortices citri, & Aurantiorum, Nux moschata, Bacchæ Lauri, Anetum, Chamonilla, aqua Naphæ, Spiritus aromaticus ex Silvio, & omnia medicamenta tam simplicia, quam composita, quæ agunt irritando fibras intestinorum, & accelerando eorum motum peristalticum. *Impropria carminativa* dicuntur, quæ per accidens discutiunt, & dissipant flatus, quatenus removeant causam materialem inflationis abdominis, quia nimirum evacuatur humor viscidus, & glutinosus, ex quo flatus gignuntur.

Antibelmintica sunt medicamenta, quæ fugant, enecant, & è corpore humano educunt vermes, præsertim intestina inhabitantes, quæ etiam mitigant simphomata, quæ ab ipsis oriri solent. Predicta medicamenta iuxta cordatos practi-

cos, dividuntur in quatuor classes: *Prima* continet ea, quæ vermes, seu lumbricos in fugam conjiciunt, quia illis sunt contraria, & inimica, scilicet ingrata amaricantia, v. g. Agrimonia, Absinthium, Centauria minor, Crocus, Costus, Rutha, Sabina, Aloe, Myrrha, &c. Simulque omnia, quæ componuntur ex amaricantibus, ut elixir proprietatis Paracelsi, &c.

Secunda classis est illorum medicamentorum, quæ vermes interficiunt, quæ multiplici sunt genere, scilicet terrea, & calcinata, ut Cornu Cervi, & ebur ustum, Corallina, seu muscus Marinus, Bolus Armeniæ, Coralia, &c. *Alia* sunt acida, ut succus citri, Limonis, & Granatorum, Syrupus acetosus simplex, Spiritus Salis communis, Spiritus Vitrioli, &c. *Alia* sunt acria, ut Allium, Ceba, Raphanus, & alia, quæ sua acrimonia solent esse venenum istis vermibus. *Alia* sunt pingua, & oleosa, ut oleum olivarum, amigdalorum amararum, florum hyperici per infusionem factum, & omnia remedia, quæ untuositate impediunt transpirationem in vermibus. *Alia* sunt methalica, & mineralia, ut cinnabaris, siue natus sit, siue artificialis, Limaturæ Martis, & omnia, quæ

quæ ex Marte præparantur, Argentum vivum, & omnia, quæ ex illo apparantur, ut Mercurius dulcis, Ætiops mineralis, &c. Aqua extinctionis mechalorum liquefactorum, v. g. stamni, &c.

Tertia classis est eorum medicamentorum, quæ evacuant vermes iam mortuos; v. g. Rhabbarum, radix Mechoacanæ, & alia purgantia, sed præ alijs in hoc casu laudantur omnia composita ex aloe, quæ assumuntur per os, vel injiciuntur sub forma enematis. *Quarta* est illorum medicamentorum, quæ lumbricos satiant, adeoque symptomata præsentia mitigant, & graviora imminetia præcavent; qualia sunt omnia dulcia, nimirum Saccharum, Mel, ficus, Dactili, passulæ, Lac recensiter mulctum, vel cum dulcibus maritatum.

CAPUT XXXVIII.

DE CORDIALIBUS,
Hystericis, Menstrua moventibus,
& foetum, secundinasque expellentibus.

Cordialia sunt medicamenta, quæ prohibent languorem cordis subvenientem, & efficiunt liberiores circulationem sanguinis. Dividuntur in calida, & temperata; *Cordia-*

lia calida conducunt in morbis frigidis, in nimio mœrore, atque tristitia, & ideo sanguini à terrore coagulato profunt omnia aromatica, & spirituosa, ut cinamomum, cubebæ, cardamomum, Aqua vitæ, Aqua lavendulæ: Aqua essentialis cinamomi, &c. *Temperata* sunt Mater Perlarum, Margaritæ, terra sigillata, Aqua florum tiliæ, Aqua cerasorum, tabellæ de Manibus Christi, Diamargariton frigidus, confectio Hiacinthorum, Syrupus violaceus, de succo oxalidis, &c. Notatur, quod medicamenta cordialia appellantur etiam Cardiacæ, quia specifica proprietate resistunt morbis malignis, & venenis, spiritus vitales reficiunt, & corroborant.

HystERICA sunt medicamenta, quæ conducunt contra uteri affectus, sed præsertim contra suffocationes, quæ ex vaporibus ab utero elevatis producuntur; v. g. Camphora, succinum album præparatum, ebur præp. Mater Perlarum, Aqua mellisæ camphorata, Aqua Liliorum convalium, Syrupus florum peoniæ maioris, Syrupus florum tiliæ, Syrupus corticum aurantium, Bezoardicum joviale, sal volatile succini, tinctura castorei, Laudanum liquidum, elixir proprietatis Paracelsi, &c.

Mens-

Menstrua moventia, quæ vocantur subditicia medicamenta, & Emmagoga, seu Emmenagoga, sunt, quæ attenuant crassitatem, & viscositatem sanguinis, aperiunt obstructions uteri, eius poros dilatant, emolliunt, & stimulant ad orgasmum menstruum: qualia sunt omnia, quæ habent acrimoniam amaram, & balsam; v. g. Artemisia, Asarum, Absinthium, Betonica, Calaminta, Chamedris, Crocus, Chamaemalum, Dictamnus, Pulegium, Pimpinella, Syrupus de Artemisia: Aqua Cinamomi, confectio Alkermes, tinctura castorei, omnia mirrhata, & aloetica, ut elixir proprietatis Paracelsi, &c.

Expellentia mortuum foetum, & secundinas, sunt medicamenta fortiora moventia menstrua; v. g. Asa foetida, castoreum, eius tinctura, Aristolochia rotunda, Gentiana, Matricaria, Semen Ruthæ Silvestris, Borrax nativus, & Artificialis, troscisci de Alkandal, eius extractum, & tinctura, troscisci de Myrrha, elixir proprietatis Paracelsi non distilati, sal volatilis succini, Syrupus sabinae, &c. Notatur, quod potest ex his medicamentis componi potio specialis modo sequenti:

R. *Decocti Sabinae, Dictami cretici, & Menthae crispæ.* ℥iij.

Trosciscorum de Myrrha. 3℔.

Aristolochia rotunda. ℥j.

Castorei. ℥℔.

Syrupi Matricariae. 3j.

Elixir proprietatis Paracelsi per infus. fact. gut. xx. me.

CAPUT XXXIX.

DE HYPNOTICIS Anodinisque.

Hypnotica, seu Narcotica, sunt medicamenta, quæ vigilias dissipant, & somnum provocant; talia sunt Mandragora, Hiosciamus albus, opium, semen Hiosciami, & omnia, quæ citius ad somnum disponunt, quia continent maiorem copiam vaporosarum particularum. Sciunt Practicantes, quod Narcotica prosunt viribus valentibus contra acutos dolores, & graviora symptomata, quæ ex illis nascuntur; item sunt utilissima in excessivis doloribus colicæ, & calculi, etiamque valens auxilium est in omnibus morbis, in quibus somnum conciliare est omnis ancora salutis; v. g. In Phrenitide; mania; vomitu; Diarhea; Disenteria; Hemorrhagijs profusissimis, &c. Ergo non est mirum, quod circa somnum plurimi Neotericorum cum Paracelso scribant laudationem istam: somnus enim tantum arca-

canum in Medicina, ut libenter ex aliquo scire velim, an & quæ Medicina sit, quod in omnibus morbis tam præsens, ac repentinum sit auxilium, adeoque corpori ad sanitatem conducat æquè ac somnus; somnus enim Medicina est superans omnia Arcana gemmarum, & lapillorum pretiosorum.

Quamvis asserant an, & quæ Medicina sit, quæ in omnibus morbis, tam præsens, ac repentinum sit auxilium, non intelligi debet, quod Narcotica in omnibus morbis securè exhiberi posse, sed tantum in suprà assignatis; quia dantur affectiones, in quibus nocentissima, & venena sunt, videlicet Hydrops, Cachexia, Asthma humidum, Difficultas respirandi cum metu suffocationis, Debilitas vitalis facultatis, &c.

Anodina sunt medicamenta, quæ sistunt nimium motum humorum, atque spirituum, dolores sedant, & somnum inducunt. Dividuntur *Anodina* in mitissima, Mediocria, & fortiora: *Mitissima* sunt Absinthium, flores violarum, Nimpheæ, sambuci, chamomilæ, Meliloti, verbasci, semen anethi, &c. *Mediocria* sunt crocus, Papaver album, Papaver rubrum, omnia Laudana, tam solida, quam liquida, &c. *Anodina fortiora* dicuntur narcotica,

qualia sunt Mandragora, Hiosciamus, &c.

Animadvertere oportet omnia *Anodina* esse interna, & externa: *Interna* sunt, quæ per os exhibentur, & per anum injiciuntur sub forma enematis, ut Laudanum opiatum, Syrupus Papaveris albi, &c. *Externa* anodina sunt, quæ partibus exterioribus applicantur; v. g. Oleum Anethi, Hiosciamus, oleum Nucis moschatæ per expressionem factum, oleum amigdalorum dulcium sine igne extractum, Axungia Castorei, oleum eiusdem, crocus, emplastrum oxicroceum, emplastrum anodinum, &c. Notatur, quod hæc anodina exterius applicata, non modò dolores sistunt, verum etiam somnum inducunt.

SCHOLIA.

PRACTICANTES scire debent, quod anodina agunt propter particulas vaporosas sulphureas, quæ copiosè penetrando per porosam corporis substantiam, replent nervos, sanguinem nimis expandunt, & sufflaminando quodam modo spirituum animalium fluxum, inducunt torporem, atque somnum, auferunt dolores, calorem extinguunt, humorum acrimoniam demulcent, & excretionem

tiones præter naturam sistunt.

Inter Anodina mediocria numeratur illud medicamentum, quod ex opio componitur, & tam frequenter utitur in praxi, dicitur Laudanum, & est idem, ac velle dicere medicamentum laudatum ob insignes operationes, quas producit in aliquibus morbis gravibus, & summè periculosis; vocatur Opiatum, quia opium est vasis huius compositionis. Ex dictis inferitur, quod Laudanum opiatum est quoddam extractum opij correcti per admixtionem sudoriferorum, & alexipharmacorum. Quia multæ sunt compositiones laudani opiatum, & aliquæ multum laboriosæ, ut compositio Quercetani, &c. Ob distrahendum laborem, & ut opiatum efficiat, tam promptiores, quam securiores effectus, referam duas compositiones, quibus in mea Praxi frequenter utor: Prima compositio Laudani opiatum sequenti modo præscribitur.

R. Opij optimi. ℥iiij.

Croci electi. ℥ij.

Radici contrahervæ. ℥j.

Margaritarum præparatarum. ℥iiij.

Trociscorum de viperis iuxta Descriptionem Neoteri-
corum. ℥ss.

Opium, Radices, & Cro-

cus crasso modo contundantur, & cum ℥iij. Aqua fontis leviter coquantur, & decanta.

Residuis iterum affunde novam aquam, ut fiat decoctio, & decantatio, quod fieri debet per quatuor vices, & in ultima decoctione colaturam facito cum expressione: omnes decantationes mixceantur, & lento igne evaporetur humiditas, usque ad mellis consistentiam; tunc adde Margaritas, & trociscos, & cum spatula exactè mixceantur, lentoque igne reduci debent in formam extracti.

Secunda compositio Laudani opiatum est illud extractum, quod ingreditur in compositione Rotularum Crystalinarum meæ Descriptionis, quod appellatur Laudanum opiatum Cinnabarinum, valdè proficuum contra tussis convulsivas, singultum, Rheumatismum, Colicam Hystericam, Artriticos dolores, epilepsiam, &c.

R. Extracti opij. ℥j.

Extracti croci. ℥ss.

Cinnabari Antimonij, & in eius defectu Cinnabari nativi præp. ℥iiij.

Mixceantur S. A. & in formam extracti redducantur.

Cir-

Circa rectum usum opiatorum varias animadversiones in promptu habere debent Practicantes : *Prima*, quod melius adhibentur opiata in tempore æstatis, quam in hiemali tempore: *Secunda*, quod semper exhiberi debent cum præcautione in inflammationibus internis, ut in pleuritide, &c. quia nunquam danda sunt opiata nisi summa urgentia, & tunc propinentur in dosi refracta, & mixta cum diaphoreticis; si ad manum non habuerint præscriptas compositiones Laudani opianti: *Tertia*, quod opiata non faciliè exhibeantur Infantibus, senibus, & debilibus; si tamen necessitas postulet, tunc opiata danda sunt in dosi minutissima: *Quarta*, quod nullo modo adhibeantur opiata corporibus obesis, & eis quæ laborant alvi obstructione, item nocent ægrotis, qui proclives sunt ad somnum, & in eorum primis vijs abundant visceri humores: *Quinta*, quod non commodè exhibentur opiata melancolicis, pituitosis, & qui habent crassum sanguinem: *Sexta*, quod attentè observent opiata esse convenientiora ægris calidis, biliosis, in morbis cholericis, ut in scorbutico calido, &c.

Pro coronide huius capitis tres notas oportet facere: *Pri-*

ma, ut observent Practicantes, quod quando usus exteriorum anodinatorum sufficere potest, nunquam progrediendum est ad interna; quia experientia constat narcotica extrinsecus applicata, somnum inducere, interdum etiam sedare, ac compescere vehementissimos dolores in partibus remotis existentes: *Secunda*, ut se ne terreant, scire debent vomitum sequi sæpius ab exhibitione opiatorum, & aliquandò diarrheam in illo die, vel in sequenti; hæc enim vis emetica ab opio accidit cum exhibetur ventriculo repleto pituita, vel scatente biliosis humoribus acribus, etiamque in naturis biliosis, faciliè enim vomitus inducitur, quia subsistens in stomacho, eius fibras disponit ad contractionem: Etiam credendum est alvum turbare, quamvis non sit tam frequenter, quam vomitum excitare. Aliqui casus occurrunt in Praxi, & ego iam vidi, sed in Pthysicis quotidie experientia docet, in quibus opiata sæpe purgantis vice obeunt: *Tertia* nota dirigitur, ut palam fiat opium distilatum esse validum anodinum contra omnia experimenta, quæ iam sunt facta ab aliquibus Neotericis, & Chymicis: Verum est, ex purgantibus, & Narcoticis non potuisse

per destillationem virtutem extrahere, quod contingit, quia opium distilaverunt cum aqua, sed si destillationem fecissent cum vini spiritu, sine dubio observassent talem spiritum esse Anodinum, qui citra ullum incommodum exhibetur interius, & exterius adhibetur contra vehementes dolores.

CAPUT XL.

DE EXCITANTIBUS, EMOLIENTIBUS, DEMULCENTIBUS, DILUENTIBUS, DISCUTIENTIBUS, seu Resolventibus, Suppurantibus, & de Exsiccantibus.

Excitantia sunt medicamenta, quæ exigunt spiritus animales in motu languidos, promoventque maiorem humorum influxum in hanc, vel illam partem. Excitantia dividuntur in externa, & interna: *Externa* sunt omnia, quæ constant odore penetrante plus mita- ut Balsama Apoplectus grato, quida, vel matica in forma liq- aquæ Apogis consistente; item succi- plecticæ, & spiritus, ut ni, &c. *Interna* sunt omnia spirituosa salia volatilia, & oleosa, videlicet Analeptica calida, & acria, quæ superius descripta sunt. Notatur, quod adhibentur excitantia in Apoplexia, Affectibus soporosis,

Paralyfi, Lypothimia, Syncope, Affectione Hysterica, in omnibusque morbis in quibus motus impotentia observatur.

Emolientia sunt medicamenta, quæ id quod concretum, vel coagulatum est, dissolvunt, & ad pristinum statum reducunt; communiter emolientia dividuntur in interna, & externa: *Interna* sunt, quæ commodè adhibentur in alvi obstructione producta ab induratis fœcibus, & cum laxantibus solent mixci, & præscribuntur in forma decocti, vel clysmatis, Hæc medicamenta agunt propter particulas lubricas, flexiles, mucilaginosas, ut Radices Altheæ, Malvæ, Liliorum alborum, herba Mercurialis, Atriplex, Malva, &c. *Externa* emolientia adhibentur in externis tumoribus, uti sunt Parietaria, Viola, Malva, &c.

Demulcentia sunt medicamenta, quæ involvunt acrimoniam humorum, obtundunt, temperant, & quodam modo infringunt vim stimulantem, ac pungentem propter particulas mucilaginosas, ac blandas oleosas; talia sunt Radices Altheæ, Scorpionæræ, Liliorum alborum, Chinæ, Foliæ Malvæ, Parietariæ, &c. Oleum Amygdalarum dulcium per expressionem factum, ac aliorum semi-

minum copiosum oleum continentium, Lac ovillum, Bovillumque, Gelatinæ Cornu Cervi, Carnium, &c. Notatur, quod demulcentia commodè utuntur in omnibus morbis à sale pendentibus, scorbuto bilioso scilicet, scabie, omnique impuritate, ac defectio-
ne cutis, in ulceribus tam externarum, quam internarum partium; in catarrho falso, in tussi sicca, &c.

Diluentia sunt medicamenta, quæ propter particulas acres lubricas fluidificant humores viscidos crassos, diluunt, ac temperant omnia falsa, & acria. Hæc medicamenta sunt omnia aquea, v. g. aqua simplex, vel decocta cum varijs vegetabilibus temperatis, ut scabiosa, Borrago, Scorcionera, Hordeum, Radix Chinæ. &c. Animadvertere oportet, quod diluentia conducunt in omni defectu humidi, & ubicumque salia copiosè abundant in sanguine, etiamque ubi adest densitas, atque crassities humorum. Circa usum diluentium scire licet, quod largum contraindicant obstructiones viscerum jecoris, & lienis, coluvies humorum viscidorum in primis vijs hærens, oclusio emunctoriorum, paucitas urinae, & alvi adstrictio.

Discutientia, seu Resolyen-

tia sunt medicamenta externa tumoribus appropriata, quæ hos ipsos dissipant, stagnantem materiam resolvunt, atque deiciunt per poros cutis, quæ dividuntur in simplicia, & composita: *Simplicia* sunt Camomilla, Maiorana, Salvia, Rutha, Ros Marinus, Melilotus, Verbena, Verbascum, Betonica, Fenugræcum, Feniculum, Baccæ Lauri, & Juneperi, Anethum, Flores Roris Marini, Sambuci, Meliloti, &c. *Composita* sunt olea Anethi, Ruthæ, spicæ nardi, Hyperici, Amigdalaram amararum, scorpionum, &c. Unguentum, Agripæ, Martiati, Aregonis, &c. Emplastra, ut de Ranis cum Mercurio, de Meliloto, de Baccis Lauri, de Cicuta, Diaphoreticum Minsichti, Diabotanum, &c.

Supurantia sunt medicamenta, quæ humores stagnatos in tumoribus disponunt ad maturationem, ut in verum pus commutentur; talia sunt Radices Liliorum alborum, Altheæ, Ireos, Malvæ, Cepas, &c. Folia Malvæ, Oxalidis, Parietariæ, &c. Semen Lini, Fœnugreci, &c. Butyrum, Medulla Vitulina, Adeps suillus, Oleum commune, Liliorum alborum, Unguentum Basilicum, de Althea, tam simplex,

plex, quam compositum Emplastrum de mucilaginibus, Diachilon magnum, Cataplasma Radicum Altheæ ex Vidos, Emplastrum Benedictum, &c.

Exicantia sunt medicamenta externa, quæ in ulceribus utuntur ad absorbendam nimiam humiditatem, & promovendam consolidationem. Hæc medicamenta dividuntur in sarcotica, & epulotica: *Sarcotica* dicuntur, quæ moderatè exicando, promovent generationem deficientis carnis in ulceribus, ut Myrrha, Sarcocola, Thus, Aloe, Cerusa, Plumbum ustum, Unguentum aureum, Emplastrum de Gratia Dei, Emplastrum de Betonica, &c. *Epulotica* sunt medicamenta, quæ valdè exicando, & adstringendo promovent, & inducunt cicatricem cuti consimilem, ut Alumen ustum, Antimonium ustum, Calx lota, Lapis Ematites, Bolus Armeniæ, Terra sigilata, Scoria ferri, Crocus Martis adstringens, Lapis calaminaris, Unguentum album Rasis, Emplastrum de Diapalma; stipticum Crolij, &c.

SCHOLIA.

Circa emolientia medicamenta animadvertere oportet, quod ad eorum rec-

tum usum, Practicantes debent attendere ad causas à quibus omnis durities produci solet, quæ sunt tres videlicet concretio, tensio, & siccitas. Dum producitur à concretione, tunc auferri debet medicamentis propriè dictis emolientibus. Si verò durities producitur à tensione, tunc inspicere debent Practicantes, an tensio fiat à repletionem, & humorum multitudine, quia tunc aufertur cum convenienti evacuatione: Verum si tensio oriatur à contractionem, & crispationem fibrarum, tollitur durities emoliendo, lubricando, & laxando. Quando durities producitur à siccitate curatur humectationem, v. g. cum Balneo aquæ dulcis simplicis, vel aquæ in qua decoquerint Radices, Hervæ, Flores, & semina, quæ habent vim emolienti.

Notatur, quod resolyentia medicamenta habent maiorem vim calefaciendi, quam emolientia, & eorum substantia est magis tenuis; & ideo suæ particulæ subtiliores facillimè penetrant, dilatant poros cutis, attenuant humores, & eos in vapores vertunt, ut à natura possint evacuari per insensibilem transpirationem.

Pro calce huius capituli memor Magistrum Galenum in cap. 6. lib. 5. de Facultat. simplic.

plic. medicam. docuisse, quod in nostro corpore fieri solent tres alterationes, scilicet naturalis, præternaturalis, & media: *Naturalis* est, quæ secundum naturam fit, videlicet cum alimentum concoquitur in ventriculo, in jecore, & in singulis partibus ad nutritionem. *Præter naturam* dicitur, quando substantiæ in corpore contentæ contrahunt putredinem. *Media* alteratio est partim naturalis, partim verò præter naturam, quæ vocatur suppuratio. Ex qua Doctrina infertur, quod maturatio, seu suppuratio, quia media alteratio est, neque fit à calore tantum naturali, neque à solo præternaturali, sed humor alteratur, & concoquitur ab utroque calore simul operante. Ergo est asserendum, quod medicamenta suppurantia agunt moderato suo calore, & humiditate, atque aptitudine ad occludendos poros partis, illique adhærendum, ut inhibeant effluxum spirituum, ac si calorem partis augendo, supurent sanguinem in illa extravasatum. Maturantia medicamenta debent occludere poros partis, sed tali moderatione, ut eius calor non extinguatur, & pars non contrahat gangrenam; & idcirco meus Magister Galenus in lib. de Occultis scripsit hanc

animadversionem: *Maturantia obstruccionem faciunt, sed non tantam, ut dissolutioni repugnent.*

CAPUT XLI.

DE MEDICAMENTIS
speciali parti, & morbo appropriatis.

Nemo cordatorum Medicorum negare potest dari medicamenta, quæ medeantur uni potius, quam alteri parti. Unum enim medicamentum ob diversam dispositionem particularum suarum potest admitti in poros alicuius partis, & non alterum: item unum ob maiorem suam activitatem potest ostendere suum effectum in aliqua parte, sic ut alterum hoc non possit. Pariter dubium non est, quin medicamentum aliquod magis huic, quam illi morbo expellendo sit accommodatum.

Ex iam dictis infertur diversa nomina medicamentis obvenire, atque aliud dictum est cephalicum, seu capiti magis accommodatum: Ophthalmicum, seu oculis: Oticum, seu auditui: Odonticum, seu Dentibus. Pneumonicum, seu Pulmonibus: Cardiacum, si ve Cordi; Nephriticum, seu Renibus; Cysticum, seu vesica

sicæ magis appropriatum: Hepaticum, sive jecori: Stomacicum, uterinum, &c. Vel pro diversitate morbi, cui magis adversatur, dicitur medicamentum Antifebrile, Alexipharmacum, Antiapoplecticum, Antiscorbuticum, &c.

Sed notandum est hæc medicamenta adeo distincta non esse, ut in effectibus suis hic, & inde non simbolisent, ita cephalica maiore parte solent esse uterina, & hysterica, & è contra; eo quod affectus hysterici maiore parte sint convulsivi, producti ex quadam inordinatione spirituum. Ita etiam cardiaca solent esse cephalica, quia quæ cordi benè faciunt, benefaciunt, & cerebro, & è contra, eo quod cor, & cerebrum inseparabiliter dependant à mutuo iuvamine.

Pro coronide huius capitis, ut Practicantes liberentur de tanto labore circa intelligentiam medicamentorum cuique parti corporis speciali roborantium, animadvertere oportet, quod non indigent scire de particularibus roborantibus, quia eis sufficit non ignorare adesse generalia roborantia, quod evidentissimum est, si attentè inspiciant robur, & vitam omnium partium nostrum corpus componentium pendere ab influxu universali spiri-

tuum: ergo quælibet pars roborari, & confortari potest exhibendo, & adhibendo medicamenta recreantia, & restau-rantia spiritus, quæ vocantur Analeptica, seu Medicamenta spiritus recreantia, de quibus diffusè egi Cap. XXXV. præ-sentis Tractatus.

CAPUT XLII.

*DE ALIQUIBUS MEDICA-
mentis communibus memoria,
& exercitio dignis.*

Quinqve Radices aperitivæ, seu Diureticæ maiores sunt Apij, Asparagi, Fœniculi, Petroselini, & Brusci.

Quinqve Radices aperitivæ minores sunt Graminis, Erin-gij, Capparis, Anonidis, & Rubiæ.

Duæ Radices communes diureticæ, sunt Fœniculi, & Petroselini.

Quinqve herbæ emolientes sunt Althea, Malva, Beta Mercurialis, Parietaria, & Branca Ursina.

Herbæ Capitales communes sunt Stechados, Adiantum album, & nigrum, Salvia, Betonica, & Maiorana.

Herbæ communes uterinæ sunt Hypericus, Dictamus, Maiorana, Rutha, Mercurialis, Artemisia, & Rubia.

Quin

Quinque Flores cordiales sunt Rosarum Violarum, Borraginis, Buglossæ, & Melissæ.

Flores communes calidæ sunt Chamemali, & meliloti.

Quatuor semina frigida maiora sunt Cucurbitæ, Cucumeris, Citruli, & Melonis.

Quatuor semina frigida minora sunt Endiviæ, Cichoriæ, Lactucæ, & Portulacæ.

Quatuor semina calida maiora carminantia sunt Foeniculi, Anisi, Cimini, & Carui.

Quatuor semina calida minora sunt Ameos, Amomi, Apij, & Dauci.

Tres confectiones cordiales communes sunt Hyacinthorum, Alkermes, & Gentilis Cordialis contra Melancholiam.

Electuaria frigida roborantia sunt de Gemmis sine speciebus, Diamargaritonis frigidi, & Diatrium Sandalorum.

Electuaria calida roborantia sunt Aromaticum Rosatum, Letitiæ Galeni, Theriaca magna, & Theriaca de Smaragdis.

Trocisci refrigerantes, adstringentes, incrassantes, & corroborantes facultatem re-
tentricem sunt de terra sigillata, de Ramich, de Electo, & de Spodio.

Trocisci calidi roborantes cor, cerebrum, ventriculum, jecur, & uterum, sunt Galix

moschata, Aliptæ moschata, & Galix Alephangina.

Trocisci deobstruentes sunt de Absinthio, de Myrra, de Capparibus, & de Rabarbaro.

Tria olea stomatica calida corroborantia sunt Absinthij, Mastichis, & spicæ.

Olea stomatica frigida corroborantia, & cohibentia immodicas fluxiones sunt Cydoniorum, Myrtillorum, Papaveris albi, & oleum Rosaceum Omphancinum.

Olea insecidentia, & attenuantia humores crassos, sunt Castorei, Euphorbij, & Costi.

Olea deobstruentia sunt croci, Liliorum, Costi, & de capparibus.

Olea sputum adiubantia in pleuritide, pulmonia, &c. sunt sesaminis, seminis Lini, Croci, Ruthæ, & Hyperici.

Olea uterina sunt Castorei, Liliorum alborum, Ruthæ, Nardi, & Croci.

Olea carminantia communia sunt Anethi, Ruthæ, & Chamemali.

Olea nervos roborantia, & dolores sedantia sunt Hyperici, lumbricorum, Mastichis, seminis Lini Chamemali, & Vulpini.

Olea narcotica communia contra vehementes dolores, & ad deliria sedanda, sunt Papa-

veris albi, Mandragoræ, & Hyosciami albi.

Unguenta refrigerantia sunt cucurbitæ, Refrigerantis Galeni, Rosatum Sanctalinum, & Populeonis.

Unguenta Cordialia sunt adeps naphæ, Rosatum, Pomorum redolentium, & Cordiale Guaineri.

Unguenta adstringentia, & fluxiones sistentia sunt Comitissæ, de Castaneis, & de Bolo Armeno.

Unguenta exicantia, & refrigerantia sunt album ex rhasi, Citrinum, Litargirij, & de tutia, quod alio nomine vocatur Pompholigos de Guido.

Unguenta calida deobstruentia, & tumores resolventia sunt Agripæ, Aregonis, Martiati, Althææ, utriusque, exopilativum ex succis, & Artanitæ.

Quatuor unguenta manualia Chyrurgica, sunt Basilicum, quod digerit, & maturat, viride Apostolorum, quod mundificat, Aureum, quod incarnat, & album, quod cicatrizat.

Emplastra emolientia, & resolventia tumores duros, sunt Meliloti, Filij Zachariæ, Diachilonis communis, Diachilonis magni, Cicutæ, & Ranarum cum duplicato Mercurio.

Emplastra Extergentia, &

exicantia sunt Diapalmæ, & stiptici Crolij.

Emplastra cohibentia alvi fluxiones contumaces sunt Diapheniconis, contra rupturam, confortativi Vigonis, Guillermi servitoris, & de Pelle Arietina.

CAPUT XLIII.

DE VICTUS RATIONE, ET eius differentijs, in Agris.

Doct. Complutensis Franciscus Vallesius, Lib. 1.
Method.

*Victu, & auxilijs perficitur
curatio, sanitatis tutela
victu tantum.*

IAm de Dieta, seu Victus ratione, tamquam sanitatis tutela, egi in Tractatu Quarto de Hygiena, sed in præsentis Capite pertractabo de Dieta, quæ observari debet in agris, ut sanitas amissa recuperetur, adhibendo simul appropriata medicamenta. Victus ratio, quæ à Græcis vocatur Dieta: *Est ratio, ac Methodus in usu sex rerum non naturalium pro vario agri statu observanda.* Invaluit, quod per victus rationem intelligatur maximè ratio in cibo observanda ab ægrotis, eo quod præ alijs afficiat, plusque difficultatis habeat, ideoque hic illam tractabo.

In-

Indicatur itaque hæc victus ratio à virium debilitate, ea quæ non ex opressione, sed disipatione, tum sanguinis, tum spirituum producit, quia aliqui languent sub maiori copia sanguinis, vel humorum crudorum, qui statim cibandi non sunt, sed potius evacuandi iuxta modum indicatæ evacuationis.

Summuntur diversæ species dietæ à forma, à quâritate, qualitate, utendi occasione, & exhibendi modo. *Forma* victus desumitur à modo substantiæ, quæ est *victus ratio*, quæ vires citra quantitatis considerationem conservantur, secundum diversam ægri virium rationem. *Forma* victus apud Medicos triplex est, scilicet plena, tenuis, & mediocris. *Plena* est ea, quæ habet alimenta firma, solida, ac multum nutrientia, ac proinde non solum vires præsentis conservat, sed etiam auget. *Plena* Dieta dividitur in simplicissimam, plenior, & plenitissimam: *Simplicissima*, quæ ægrotantibus convenit, fitque secundum Hypocratem per Ptisanam hordeaceam integram, seu non colatam: *Plenior*, seu crassior dicitur quæ fit per pisces, & ova. *Plenissima* est, quæ complectitur per carnes solidiores.

Tenuis Dieta est, quæ ha-

bet alimenta parum nutrientia, ac proinde si vires conservat, etiam eas non nihil diminuit. Hæc tenuis Dieta dividitur simpliciter talem, in tenuiorem, & in tenuissimam. *Simpliciter talis* est, quæ fit per succum Pthisanæ, quæ cremor hordei vocatur. *Tenuior*, in qua Mellicratum exhibetur, quod vocatur aqua Malsa. *Tenuissima* est, quæ fit per inediam. *Mediocris* Dieta est, quæ mediat inter victum crassum, & tenuem, ideoque vires conservat in eodem statu, ut illa quæ fit per ius panis, per ius puli, aliquam panetellam, pyrum, vel pomum assum, vel etiam per carnes pullorum, &c.

Quantitas cibi, quæ potest adhiberi in omni victu, sive pleno, sive tenni, sive mediocri, triplex est, scilicet summa, media, & minima, & ut Medicus sciat rectè exhibere cibum in quantitate mediocri, summa, vel minima, debet agnoscere acutiem morbi, & maius, vel minus certamen naturæ cum morbo.

Qualitas victus præscribitur ab affectione, consuetudine, & temperamento: non autem illa indicatur à viribus, quæ tantum indicant cibi substantiam, seu prout nutrit, non autem eius qualitatem, seu prout alterat, eatenus enim est

medicamentum ; vel alimentum saltem medicamentorum, intelligitur autem hic per victus qualitatem illa , quæ inest ipsi , quatenus simul medicamento , ut calor , frigus , humiditas , siccitas , vis laxans , adstringens , incindens , &c. Non autem intelligitur qualitas , quæ victu inest ; ut alimento , seu mere cibo , ut esse digestionis facilis , vel difficilis , succi boni , vel mali , crassi , vel tenuis , &c.

Itaque affectus postulat victum contrarium , consuetudo autem , & temperamentum consimilem. Porro consuetudo , & affectus non rarò sibi contraindicant , ut si affectus sit calidus , & siccus , postuletque proinde frigidum , & humidum victum , consuetudo autem ægri in victum calidum , & siccum , prohibeat victum frigidum , & humidum. Tunc autem ad instituendam debitam victus rationem , est considerandum unde æger contraxerit illam consuetudinem , nam si illam habeat , quia malè afficitur ab assumptis frigidis , & humidis , tunc uti debet victu medio , & temperato. Si habeat consuetudinem , quia victu frigidus , & humidus , non quidem malè adeo afficitur , sed peius equidem quam à calido , & sicco , tunc victu utae-

tur affectui contrario , tribuendo simul aliquid consuetudini. Denique si victui calido , & sicco æger ita assuetus sit , ut tamen nullum patiatur nocumentum à frigido , & humido , tunc liberè uti potest victu contrario , etiam valido. Animadvertere oportet , quod temperamentum , & affectus numquam sibi contraindicant , nam affectus semper indicat sui ablationem , per quam redditur ad naturale temperamentum , illique indicationi semper consentit.

Occasio , seu oportunitas in victus ratione summitur ex ægri consuetudine , tempore sanitatis , ac virium tolerantia ; illo enim tempore debet æger cibari , quo minus patitur à morbo , eaque potissimum hora , qua ante morbum cibari consuevit , nisi morbus in illa vehementia hoc prohibeat ; unde à sola consuetudine sumitur idoneum tempus in morbis , quæ continentè affligunt , seu sine typis ; à sola autem tolerantia in morbis alijs , in quibus posthabita consuetudine eligitur tempus , quo morbus intermittit , vel minus affligit , vel declinat , nisi adsit maxima virium jactura , vel febris causa sit humor acris , & mordax , habitusque ægri sit Gracilis , & facilis resolutionis ; tunc cibum exhibe-

hibere convenit in ipsa accessione, quin obftet illud Hypoc. *In accessionibus abstinere oportet; quia abstinentia à cibo in ipsa accessione, dum adsunt prædictæ circumstantiæ, æger vertitur in summum periculum syn- copis, vel convulsionis, & ad minus, quod magis incandes- cat febris.*

Modus exhibendi cibos, hoc est, an sit exhibendus pau- latim, an repetitis vicibus sig- nificatur à viribus, & morbo: Pater, quia vires, vel sunt de- biles, vel mediocres, vel vali- dæ. *Debiles* autem vires pau- cum postulant cibum. *Medio- cres* quantitatem mediocrem. *Validæ* copiosum. Pariter mor- bus adiunctus habet humores multos, vel paucos, vel cor- ruptos: humores paucos ha- bens, copiosum cibum exigit: habens multos, exigit paucum: corruptos habens, exigit co- piosum cibum ad eorum cor- rectionem.

Secundum hæc vires in morbis validæ sunt, & cum hu- morum copia, velut in Pletho- ricis, ubi rarò, & parum alen- dum est. Ubi vires sunt validæ cum paucitate, vel corruptela humorum, ibi sæpè, & mul- tum cibandum est; nisi obftet morbi tempora, aut paroxif- mi. Ubi debiles sunt vires cum humorum abundantia, aut me-

diocritate, ibi rarò, & parum alendum est. Denique ubi vi- res sunt debiles cum humorum paucitate, aut corruptela, ibi parum, ac sæpè cibandum est.

S C H O L I A.

Oportet, ut Practicantes sciant, quo modo victus tenuis imminuat vires, cum sit species formæ victus, qua su- perius dixi conservari vires: Verum est, quod tenuis victus diminuendo vires adhuc eas conservat, nimirum dum mor- bi species talem victum petit; & ideo specificavimus suprà tenuem victum.

Non minus oportet non ignorare distinctionem inter victum tenuem, & attenuan- tem; hic enim victus qualita- tem importat, ille formam vic- tus. Is autem victus attenuans est, qui humores crassos inscin- dit, & attenuat, illique oppo- nitur increassans, qui increassat, condensatque humores tenues, & nimis fluxiles, ut ius manum, & pedum arietis, vituli, &c, vel Gelatina, quæ ex illis ap- paratur. Insuper notatur, quod victus tenuis in morbis acutis convenit: Crassus corporibus sanis robustis, ac benè se exer- centibus. Mediocris verò con- venit morbis diuturnis, seu cro- nicis.

Circa victum nimis crassum, aut nimis tenuem peccari solet, sed gravius, hoc modo: in morbis longis, & periculosis gravius est peccare in victu nimis tenui, quam in nimis crasso; at in morbis acutis gravius est peccare in nimis crasso, quam in nimis tenui, quod mecum experientia textatur; numquam in morbis acutis videmus ægros peius habere à cibi tenuitate, sed benè ab eius crassitie. Imo sunt quibus in tantum degustant cibi, ut nihil ferè comedant, numquam tamen ex hoc observatur ita malè affecti, ac ex plenitudine cibi, ex qua sæpè labuntur in graves oppressiones, anxietates, vigilias, scandescentiam febris, vel debilitatem caloris nativi ex obruptione, sic, ut sanguis non satis moveatur ad expellendam nocivam materiam.

Circa victum tenuissimum; qui per inediam fit, Magister Galenus lib. 1. de Art. curat. ad Glauc. scripsit hæc verba: *Inedia quidem in valentioribus utaris viribus, & morbo coctu difficili, largiori autem cibo, ubi vires sunt debiliores, nec morbus admodum concoctu contumax.* Largiori cibo uti debent Practicantes, ubi vires sunt debiliores, sed largiori non debet intelligi pro magna quantitate, quia passum debet esse pro-

portionatum activitati agentis; verum non nutritibus, nisi qui coquitur, & idcirco dixit Philosophus: *Non quod ingeritur, sed quod coquitur, nutrit.* Quia sicut ignis à multitudine lignorum suffocatur, ita vires debiliores extinguuntur, cum largiori quantitate cibi: Ergo quando Magister dixit: *Largiori autem cibo, ubi vires sunt debiliores;* animadvertere vult, quod semel ægro non exhibeatur cibi largiori quantitate, sed quod utatur largiori cibo ad vires conservandas, & instaurandas, & ideo per breviora intervalla in parva quantitate reperatur eius exhibitio, quia magis naturæ commodum est multiplicatio numeri, quam quantitatis; igitur tutum naturæ est, quod paulatim fit.

Pro coronide huius capitis animadvertere debeo Practicantibus, ut attentè inspiciant naturas febrium an sint continentes, intermittentes, vel malignæ, & venenosæ, ad rectam victus rationem instituentiam. In febribus continentibus, seu continuis attendere debemus ad tempora universalis, idemque observare conducit in alijs morbis acutis: in principio verò cibi exhibendus est in pleniori dosi, quia tunc natura non pugnat multum cum causa morbifica, nec est

est occupata in eius concoctione, & evacuatione, & ob id potest conficere maiorem quantitatem cibi. In augmento cibis exhiberi debet mediocri quantitate, quia tunc temporis iam occupata est natura circa coctionem materiae morbosae. In statu concedendus est victus valde tenuis, quia in illo tempore est natura vehementer occupata circa perfectam concoctionem materiae, ac eius evacuationem, cum tale tempus sit aptissimum, ut natura pugnet cum morbo ad victoriam consequendam, quae minimè turbanda est à suo instituto.

Hoc tamen non in omni morbo observandum est, quia non in initijs inflammationum praesertim partium nobiliorum, durante adhuc affluxu sanguinis ad partem affectam, minus enim tunc aegri cibandi sunt, ne augeatur fluxio, imo, nec in omni morbo ab inflammatione distincto, quia non, si cruditas aliqua in ventriculo, vel intestinis lateat, quod rarissimè non accidit, praestat enim tunc assumere parum cibi. Hinc mihi, & Discipulis meis mos est, & bonus quidem parum sumere alimenti in morborum initijs; nihilominus notare debeo, quod gravius delinqueret, qui in morbi initio tam nimis parum, quam

nimis multum cibi suis aegris exhiberet: contrarium vero est in statu morbi, ut antea manet dictum.

Ad rectè cibandum in febribus intermittentibus, Practicantes debent in promptu habere curationem tam regularem, quam coactam: *De cura regulari* numquam exhiberi licet cibus, quando accessiones sunt, aut futurae expectantur; sed ubi desinunt, aut quieverunt, & quam longissimè à principio, quia si non observatur tam rationalis regula, solent aegrotantes in tempore accessions in aliquod funestum simphoma incurrere, & tunc summè periclitari. Ad probationem sum memor Doctissimum Herediam Complutensem palam fecisse hunc casum: *Ego iam vidi aegrotum non longo tempore ab accessione tertiana nota cibatum in apoplexiam incidisse, à qua satis difficile liberari potuit.* Ex quo inferitur, quam vera sit haec sententia Cornelij Celsi, quae in lib. 3. de Re Medic. invenitur: *Optimum verò medicamentum est, cibus opportunè datus.*

De cura coacta dum vires prosteruntur, non solum longè ab accessione tertianae, quartanae, &c. Cibari non debet aeger, sed adhuc in quocumque tempore accessions; quia plus

plus inters vires conservare, & instaurare, quam ut febris incrementum sumat: Huius Doctrinae veritas constat ex lib. 11. Meth. ubi meus Magister Galenus ita me docuit: *Si nutris, febrem auges; si non nutris, vires deijcis.* Etiam confirmatur veritas ab Avicena, qui in lib. 4. fen. 1. sequenti modo loquitur: *Et de regimine bono est, quod ieiunet in die paroxysmi, si non est quod prohibeat, & non sumat cibum, donec consummatur paroxysmus.*

In malignis febribus, & venenosis plenius agri cibari debent, quia alimentum oportet, ut concipiamus tamquam antidotum, & Alexipharmacum ad obtundendam, & vincendam malignam, & venenosam qualitatem: idcirco Prisci Medici utebantur satiari cibo, quando assumpserunt aliquod venenum; etiamque dum metuebant, quod eis dedissent. Testis est Avicena, qui in citato lib. dedit hoc consilium:

Et cum timeatis veneni exhibitio- nem, multoties cibi plenitudo nos securos reddit, quoniam veneni virtus validissima cibo obtunditur. Prudentissimè hic Arabus scripsit multoties; quia nesciebat an cibus haberet antidotalem proportionem contra venenum eius dandum.

Finis accedit Libro Primo, in quo fundamenta Theorica continentur. *Soli Deo Honor, & Gloria.* Omnia, quæ scripta inveniuntur in hoc opere, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Correctionis subijcio. Utinam peragenti cursum meorum studiorum, tanta mihi obveniret felicitas, (procul præsumptio recedat) ut simile opus (quod tamquam locupletissimus Index, aut directorium facultatis, lucem ad materiarum cognitionem tam facile præberet) invenissem, ut sic à Librorum molle, & temporis magno dispendio immunis, in Medica brevi recollectione ex alieno labore commodum percipere potuissem.

~~~~~: *Si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.*

FINIS.

INDEX

INDEX

TRACTATUUM , ET CAPITUM LIBRI
Primi Quintæ essentiæ Medicæ Theorico-Prac-
ticæ continens fundamenta Theo-
rica.

TRACTATUS PRIMUS.

DE PHYSIOLOGIA.

CAPUT I. De Elementis,
pag. 6.

Cap. II. De Temperamentis,
pag. 11.

Cap. III. De Ætatibus , pag.
16.

Cap. IV. De Humoribus, pag.
18.

Cap. V. De Partibus , pag. 24.

Cap. VI. De Spiritibus , pag.
26.

Cap. VII. De Facultatibus, p. 29.

Cap. VIII. De Functionibus,
seu actionibus, pag. 32.

Cap. IX. In quo enodantur de-
finitiones aliquarum rerum,
quæ ad Physiologiam attin-
gunt, pag. 35.

TRACTATUS SECUNDUS.

DE PATHOLOGIA.

CAPUT I. De Morbo, pag.
38.

Cap. II. De Febris in gene-
re, pag. 45.

Cap. III. De Temporibus mor-
borum, pag. 51.

Cap. IV. De Morbi causis , ea-
rumque differentiis, pag. 54.

Cap. V. De Plenitudine , seu
Plethora, pag. 58.

Cap. VI. De Cacochemia, pag.
60.

Cap. VII. De Turgentia , pag.
63.

Cap. VIII. De Peccatis sangui-
nis, pag. 67.

Cap.

Cap. IX. De Peccatis aliorum humorum præter sanguinem in corpore redundantium, pag. 68.

Cap. X. de Putredine, & eius differentijs, pag. 70.

Cap. XI. De Ustione, & eius differentijs, pag. 75.

Cap. XII. De Pullu, & eius differentijs, pag. 75.

Cap. XIII. De respiratione, & eius differentijs, pag. 87.

Cap. XIV. De Urina, & eius differentijs, pag. 90.

Cap. XV. De Crisi, & differentijs eius, pag. 100.

Cap. XVI. De Sudore, & eius differentijs, pag. 107.

Cap. XVII. De Sputo, & saliva, pag. 102.

Cap. XVIII. De Successionibus morborum, pag. 113.

Cap. XIX. De Recidiva, & eius differentijs, pag. 114.

Cap. XX. De Symptomate, & eius differentijs, pag. 116.

Cap. XXI. De Evacuatione symptomatica, & eius differentijs, pag. 119.

Cap. XXII. De Rigore, horrore, oscitatione, Pandiculatione, & simplici refrigeratione, pag. 121.

Cap. XXIII. In quo declarantur definitiones aliquarum rerum, quæ ad Pathologiam conducunt, pag. 123.

TRACTATUS TERTIUS.

DE SEMIOTICA.

CAPUT I. De Signo Medico, & eius differentijs, pag. 125.

Cap. II. De Fontibus signorum, pag. 127.

Cap. III. De signis corporis sani, ac saluberrimi, & ægri, pag. 129.

Cap. IV. De Signis ex quibus morbus principaliter dignoscitur, ibid.

Cap. V. De Signis morbi magni, & parvi, brevis, & cronici, pag. 130.

Cap. VI. De Signis morbi acuti, maligni, & benigni, & de temporibus morborum, pag. 132.

Cap. VII. De Signis partis affectæ in genere, pag. 134.

Cap. VIII. De Signis partis affectæ in specie, per se, & per consensum, pag. 136.

Cap. IX. De Signis causæ morbosæ, pag. 137.

Cap. X. De Signis Plenitudinis in genere, & in specie, p. 138.

Cap.

Cap. XI. De Cacochimiae signis in genere, & in specie, pag. 179.

Cap. XII. De Signis turgentiae propriae, pag. 140.

Cap. XIII. De Signis vergentiae, & urgentiae, & ex quibus simphoma dignoscitur, pag. 142.

Cap. XIV. In quo continetur Liber Primus Aphorismorum Hypocratis, pag. 144.

Cap. XV. Libri Secundi Aphorismorum Hypocratis, p. 147.

Cap. XVI. In quo describuntur Aphorismi Hypocratis Libri Tertij, pag. 150.

Caput XVII. In quo continetur Liber Quartus Aphorismorum Hypocratis, pag. 154.

Cap. XVIII. Libri Quinti Aphorismorum Hypocratis, pag. 159.

Caput XIX. In quo describuntur Aphorismi Libri Sexti ex Hypocrate, pag. 165.

Cap. XX. In quo continetur Liber Septimus Aphorismorum Hypoc. pag. 168.

Cap. XXI. Libri Octavi Aphorismorum Hypoc. pag. 173.

Cap. XXII. In quo continentur Aphorismi Cornelij Celsi, extracti ex Lib. Primo, pag. 174.

Cap. XXIII. Aphorismorum, qui in Libro Secundo Cornelij Celsi continentur, pag. 178.

Cap. XXIV. Continens Aphorismos Libri Tertij Cornelij Celsi, pag. 182.

Cap. XXV. In quo continentur Aphorismi Libri Quarti Cornelij Celsi, pag. 189.

Cap. XXVI. Continens Aphorismos Libri Quinti Cornelij Celsi, pag. ibid.

Cap. XXVII. In quo continentur Aphorismi Lib. Sexti, & Septimi Cornelij Celsi, pag. 191.

Cap. XXVIII. In quo continetur Liber unicus Aphorismorum novissimorum Auctoris, pag. 192.

Cap. XXIX. De Signis Diagnosticiis sputi, pag. 198.

Cap. XXX. De Signis Diagnosticiis, & prognosticis salivæ, pag. 200.

Cap. XXXI. De Signis Diagnosticiis, & prognosticis sudoris, pag. 201.

Cap. XXXII. De Signis Diagnosticiis, & prognosticis pulsus, pag. 204.

Cap. XXXIII. De Signis prognosticis respirationis, pag. 215.

Cap. XXXIV. De Signis Diagnosticiis, & prognosticis urinae, pag. 218.

Cap. XXXV. De Signis Astrologicis, quæ in Medicina necessaria sunt ad perfectam crisis intelligentiam, pag. 236.

Cap. XXXVI. De Signis ad præ-
sagienda loca per quæ futu-
ra est crisis per excretionem,
& per abscessum, pag. 242.

Cap. XXXVII. De Signis prog-
nosticis rigoris, horroris, os-
citationis, pandiculationis,

& refrigerationis, pag. 245.

Cap. XXXVIII. De Signis ad
præsagiendum futurum de-
lirium, pag. 247.

Cap. XXXIX. De Prognosticis
signis futuræ recidivæ, pag.
249.

TRACTATUS QUARTUS.

DE HYGIENA.

CAPUT I. Ubi enodatur,
quid, & quotuplex sit
Hygiæna, pag. 252.

Cap. II. De Rebus non natura-
libus in genere, pag. 253.

Cap. III. De Sanitate conser-
vanda in genere, & in spe-
cie, pag. ibid.

Cap. IV. de Aere, & de eius
differentijs, mutationibus-
que, cum Aphorismis Sancto-
rij, qui in sectione secunda
continentur, pag. 256.

Cap. V. De Alimento, & eius
differentijs, pag. 265.

Cap. VI. De Cibo in genere, &
in specie, pag. 266.

Cap. VII. De Potu in genere,
& in specie cum Aphorismis

Sanctorij, qui in sectione
tertia continentur, pag. 269.

Cap. VIII. De Somno, & vigi-
lia cum Aphorismis Sancto-
rij, qui in sectione quarta
continentur, pag. 282.

Cap. IX. De Motu, & quiete,
cum Aphorismis Sanctorij,
qui in sectione quinta con-
tinentur, pag. 290.

Cap. X. De Excernendis, &
retinendis, cum Aphorismis
Sanctorij, qui in sectione
Sexta continentur, pag.
293.

Cap. XI. De Animi pathemati-
bus cum Aphorismis Sancto-
rij, qui in sectione septima
continentur, pag. 299.

TRACTATUS QUINTUS.

DE THERAPEUTICA.

CAPUT I. De Methodo me-
dendi in genere, pag. 306.

Cap. II. De Curatione, & eius
differentijs, pag. 308.

Cap.

Cap. III. De Indicatione , & de eius differentijs, pag. 310.

Cap. IV. De Indicantibus in communi , & de coindicantibus, pag. 313.

Cap. V. De Indicantibus in particulari, pag. 315.

Cap. VI. De Scopo, & eius differentijs, pag. 317.

Cap. VII. De Contraindicantibus , & correpugnantibus, pag. 318.

Cap. VIII. De Indicato , de occasione , de hora , & de eorum differentijs, pag. 320.

Cap. IX. De Evacuatione , & eius differentijs, de revulsioneque , & derivatione , pag. 323.

Cap. X. De Sanguinis missione, & eius differentijs, pag. 326.

Cap. XI. De Artheriothomia, de Hyrudinibus , Hemorrhoidibusque , pag. 334.

Cap. XII. De Cucurbitulis tam non scarificatis , quam scarificatis , pag. 334.

Caput XIII. De Frictionibus, & ligaturis , pag. 339.

Cap. XIV. De Cauterio , fonticulis , & setaceo , pag. 343.

Cap. XV. De Medicamento, & eius differentijs, pag. 346.

Cap. XVI. De Ponderibus , & mensuris medicamentorum cum characteribus veterum, & Neotericorum , seu Chymicorum , pag. 352.

Cap. XVII. In quo demonstran-

tur Doses medicamentorum Galenicorum , & Chymicorum secundum ætates ægrorum , pag. 355.

Cap. XVIII. De Præparatione, & concoctione humorum præternaturalium , pag. 365.

Cap. XIX. De Purgatione , & superpurgatione , de earumque differentijs, pag. 367.

Cap. XX. De Medicamento purganti , & eius differentijs, pag. 374.

Cap. XXI. De Medicamentis præparantibus bilem , pituitam , melancholiam , & Atramibilem, pag. 379.

Cap. XXII. De Simplicium medicamentorum , nomenclaturis , quæ utuntur in omnibus Pharmacopolijs, p. 384.

Cap. XXIII. De Gradibus primarum qualitatuum , ex quibus medicamenta simplicia constant , pag. 387.

Cap. XXIV. De Formulis purgantium medicamentorum, pag. 398.

Cap. XXV. De Formulis medicamentorum digerentium, seu preparantium , pag. 406.

Cap. XXVI. De Formulis aliquorum medicamentorum, quæ frequenter in Praxi utuntur, pag. 411.

Cap. XXVII. De Emetico medicamento , & eius differentijs, pag. 413.

Cap. XXVIII. De Clystere , & de

- de iniectionibus, eorumque differentijs, pag. 418.
- Cap. XXIX. De Clystere nutrienti, & de extrinsecis nutrientibus, pag. 424.
- Cap. XXX. De Suppositorio, pefario, & de eorum differentijs, pag. 429.
- Cap. XXXI. De Rubefacientibus, caustico, & vesicatorio, pag. 430.
- Cap. XXXII. De Errhinis, & sternutatorijs, eorumque differentijs, pag. 432.
- Cap. XXXIII. De Salivam moventibus, & Apophlegmatisantibus, pag. 434.
- Cap. XXXIV. De incindentiis, Detergentibus, Diaphoreticis, & Diureticis, pag. 435.
- Cap. XXXV. De Absorbentibus, Bezoardicis, spiritus recreantibus, & febrifugis, pag. 437.
- Cap. XXXVI. De Refrigerantibus, incrassantibus, adstringentibus, sistentibus, & repellentibus; pag. 440.
- Cap. XXXVII. De Aperientibus, calculum frangentibus, Bechicis, carminativis, & Antihelmenticis, pag. 442.
- Cap. XXXVIII. De Cordialibus, Hystericis, Menstruamoventibus, & foetum, secundinasque expellentibus, pag. 445.
- Cap. XXXIX. De Hypnoticis, Anodinisque, pag. 446.
- Cap. XL. De Excitantibus, Emolientibus, Demulcentibus, Diluentibus, Discutientibus, seu Resolventibus, Suppurantibus, & de exicantibus, pag. 450.
- Cap. XLI. De Medicamentis, speciali parti, & morbo appropriatis, pag. 453.
- Cap. XLII. De Aliquibus medicamentis communibus, memoria, & exercicio dignis, p. 454.
- Cap. XLIII. De Victus ratione, & eius differentijs in Aëgris, pag. 456.

FINIS.

de aver
mas visiones,
que le gobier-
todo que ha de tener
discipulo en ellas, no
demasiado particulari-
zar mas vn poco esta doctri-
na, y dar mas luz del daño
que se puede seguir así à las
almas espirituales, como à
los Maestros que las gobier-
nan, si son muy credulos à
ellas, aunque sean de parte
de Dios. La razon que me
ha movido à alargarme aora
en esto, es la poca discrecion
que yo he echado de ver, à
lo que entiendo, en algunos
Maestros espirituales. Los
quales assegurandose acerca
de las dichas aprehensiones
sobrenaturales, por entender
que son buenas, y de parte de
Dios, vinieron los vnos, y los
otros à errar mucho, y ha-
llarse muy cortos, cumplien-
dose en ellos la sentencia de
Math. Christo, que dize: *Cæcus si*
15.14. cæco ducatum præstet, ambo
in foueam cadunt. Si vn ciego
guiare otro ciego, entram-
bos caen en la hoya. No dize
que caeràn, sino que caen.
Porque no es menester que
aya caída de error para que

solo el atrever à
hacerse el vno por el
otro, ya es yerro, y así en esto
caen por lo menos. Y prime-
ro, porque ay algunos que
llevan tal modo, y estilo en
las almas que tienen tales co-
sas, que ò las hazen errar, ò
las embarazan con ellas, ò no
las llevan por camino de hu-
mildad, y les dån mano à que
pongan mucho los ojos en
ellas, que es causa de no car-
minar por el puro, y perfecto
espíritu de Fè; y no las edifi-
can, ni fortalecen en ella, ha-
ziendo mucho caso de aque-
llas cosas. En lo qual las dån
à sentir, que hazen ellos mu-
cho caso de aquello, y por el
consequente le hazen ellas, y
quedanfeles las almas puestas
en aquellas aprehensiones, y
no edificadas en Fè, ni va-
cias, desnudas, y desasidas de
aquellas cosas, para bolar en
alteza de escura. Y todo esto
nace del termino, y lengua-
je que el alma vè en su Maes-
tro acerca de esto. Que no sè
como facilissimamente se le
pega vn lleno, y estimacion
de aquello, sin ser en su mano,
y quita los ojos del abismo
de Fè. Y deve ser la causa de
esta facilidad, el quedar el al-
ma tan ocupada con ello, que
como son cosas de sentido,
à que el natural es inclinado,
como tambien està ya sabo-
read

Ps. 47. 6 Que por esso a.

*Mittit chrystallum sua
buccellas.* Embiò su sabidu.

à las almas como en bocados. Lo qual es harto de dolo, que teniendo el alma capacidad como infinita, la andan dando à comer por bocados del sentido, por su poco espíritu, y inhabilidad sensual. Y por esto tambien à San Pablo le dava pena esta poca disposicion, y pequeñez para recibir el espíritu, quando dixo: *Et ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem petuistis, adhuc enim carnales estis.* Yo, hermanos, como viaiesse à vosotros, no os pude hablar como à espírituales, sino como à carnales, porque no podia des recibirlo, ni tampoco ahora podeis; como à pequeñuelos os di à beber leche, y no manjar solido. Resta, pues, ahora saber, que el alma no ha de poner los ojos en aquella corteza de figura, y objeto que se le pone delante sobre naturalmente, ahora sea acerca del sentido exterior, como son locuciones, y palabras al oido, y visiones de Santos à los ojos, y resplandores hermosos, y olores à las

1. Cor. 3
2.

p.
poco
lesquier
interior, qu
narias interior
nunciandolo todo, i
poner los ojos en aque
ritu bueno que causan, y
curando cōservarle en obrar,
y poner por exercicio lo que
es de servicio de Dios desnudamente, sin advertencia de aquellas representaciones, ni de querer algun gusto sensible. Y assi se toma de estas cosas solo lo que Dios pretende, y quiere, que es el espíritu de devocion, pues que no las dà para otro fin principal, y se dexa lo que el dexaria de dar, si se pudiesse recibir en espíritu sin ello (como aveamos dicho) que es el exercicio, y aprehension del sentido.

CAP. XVIII.

*Trata del daño que algunos
Maestros espírituales pueden
hazer à las almas, por
no las llenar con buen estilo
acerca de las dichas visiones.
Y dize tambien como,
aunque sean de Dios, se pueden
ellas engañar.*

NO podemos en esta materia de visiones ser tan breves como querriamos,

ta manera de estimacion, que si no es con gran cuidado de él, no puede dexar de dar muestras, ò sentimientos de ello à la otra persona; y si la otra persona tiene el mismo espíritu de la tal inclinacion (à lo que yo entiendo) no podrá dexarse de comunicar mucha aprehension, y estimacion de estas cosas de vna parte à otra. Pero no hilemos aora tan delgada, sino hablemos de quando el Confessor, aora sea inclinado à esso, aora no, no tiene el recato que ha de tener en desembarazar el alma, y desnudar el apetito de su discipulo en estas cosas, antes se pone à platicar de ello con él, y lo principal del lenguaje espiritual (como avemos dicho) pone en estas visiones, dandoles indicios para conocer las visiones buenas, y las malas. Que aunque es bueno saberlo, no ay para que meter al alma en este trabajo, cuidado, y peligro, sino en alguna apretada necesidad, como queda dicho; pues en no hazer mucho caso de ellas, negandolas, se escusa todo esto, y se haze lo que se deve. Y no solo esso, sino que ellos mismos, como ven que las dichas tienen tales cosas de Dios, piden que rueguen à Dios les revele tales, ò tales

cosas tocantes à ellos, ò à otros, y las buenas almas lo hazen, pensando es licito quererlo saber por aquella via; que piensan que por que Dios quiere revelar, ò dezir algo sobrenaturalmente, como él quiere, ò para lo que él quiere, que es licito querer que nos revele, y aun pedirselo. Y si acaece que à su peticion lo revela Dios, aleguante mas para otras ocasiones, y piensan que Dios gusta de este modo de tratar con él; y à la verdad, ni gusta, ni lo quiere. Y como ellos están aficionados à aquella manera de trato cō Dios, assientaseles mucho, y allananseles la voluntad naturalmente en ello; porque como naturalmente gustan, naturalmente se allanan à su modo de entender; y en lo que dizen yerran muchas vezes, y ven ellos que no les sale como avian entendido, y maravillanse, y luego nacen las dudas, en si eran de Dios, ò no, pues no acaece, ni lo ven de aquella manera. Pensavan ellos primero dos cosas. La vna, que era de Dios, pues tanto se les asentava; y puede ser el natural inclinado à ello el que causava aquel assiento, como avemos dicho. La segunda, que siendo de Dios avia de

